

MC
154.623

**SZABÓ
CSABA**

A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években

Országos Széchényi Könyvtár

**A Szentszék és a Magyar Népköztársaság
kapcsolatai a hatvanas években**

**SZABÓ
CSABA**

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Szabó Csaba

A SZENTSZÉK ÉS A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG KAPCSOLATAI
A HATVANAS ÉVEKBEN

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Szabó Csaba

A SZENTSZÉK
ÉS A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG
KAPCSOLATAI
A HATVANAS ÉVEKBEN

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA

MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
BUDAPEST 2005

2005

A bevezető tanulmányt írta,
a dokumentumokat válogatta és jegyzetekkel ellátta

SZABÓ CSABA

A kötetben szereplő személyek életrajzi adatait összeállította

MIKÓ ZSUZSANNA
SOÓS VIKTOR ATTILA
SZABÓ CSABA

Szakmailag ellenőrizte

KÁLMÁN PEREGRIN OFM
MÓZESSY GERGELY

A kötet megjelenését támogatta

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alapprogram

Országos Széchényi Könyvtár

A kötetstáblán elől fent: Agostino Casaroli és Prantner József aláírják a részleges megállapodást, 1964. szeptember 15. (MTI); lent: az aláírás után (Miklós Imre hagyatékából)

A kötetstáblán hátul: VI. Pál pápa és Mindszenty bíboros
a Sixtusi-kápolnában, 1971. szeptember 30. (MTI)

HC 154.623

2005

© Szabó Csaba, 2005
© Szent István Társulat, 2005
© Magyar Országos Levéltár, 2005

ISBN 963 361 757 X

A kiadásért felel

FARKAS OLIVÉR igazgató és GECSÉNYI LAJOS főigazgató

TARTALOM

ELŐSZÓ	15
BEVEZETÉS	19
A NEMZETKÖZI HELYZET ÉS A MAGYAR BELPOLITIKA A HATVANAS ÉVEKBEN	19
A II. Vatikáni Zsinat (1962–1965)	20
Első ülészak (1962. október 11.–december 8.)	25
Második ülészak (1963. szeptember 29.–december 4.)	26
Harmadik ülészak (1964. szeptember 14.–november 21.)	27
Negyedik ülészak (1965. szeptember 14.–december 7.)	27
TÁRGYALÁSOK A SZENTSZÉK ÉS A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG KÖZÖTT	28
A TÁRGYALÁSOK SORÁN FELVETETT LÉNYEGES PROBLÉMÁK	32
A politikai szerepvállalásuk miatt kiközösített békepapok ügye	33
Az állam által el nem ismert püspökök ügye, az üresen álló püspöki helyek betöltése és az ezzel kapcsolatos manipulációk	35
A római emigráns magyar papok és a Római Pápai Magyar Intézet	38
A papságtól megkövetelt eskü a Magyar Népköztársaság alkotmányára	40
Magyar papok, katolikusok letartóztatása, üldözése a tárgyalások idején	41
Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek helyzetének rendezése	44
ÖSSZEGLÉS	47
A FORRÁSKÖZLÉS SZEMPONTJAI	49
DOKUMENTUMOK	
1. Shvoy Lajos székesfehérvári püspök meghívása Rómába, a II. Vatikáni Zsinatra. Gustavo Testa bíboros meghívólevele. 1962. január 2.	55
2. Shvoy Lajos székesfehérvári püspök levele Hamvas Endre csanádi püspöknek a II. Vatikáni Zsinaton való részvétel tárgyában. 1962. július 21.	56
3. Előterjesztés az MSZMP Politikai Bizottságának a magyar–amerikai viszony rendezéséről és Mindszenty József helyzetéről. 1962. augusztus 10.	57
4. Hamvas Endre csanádi püspök válaszelevele Shvoy Lajos székesfehérvári püspöknek a II. Vatikáni Zsinaton való részvétel tárgyában. 1962. augusztus 18.	59
5. Shvoy Lajos székesfehérvári püspök kéri Prantner József ÁEH elnököt, hogy engedélyezzék részvételét a II. Vatikáni Zsinaton. 1962. augusztus 28.	60
6. Shvoy Lajos székesfehérvári püspök levélben kéri Lovrek Károly miniszteri biztos támogatását, hogy részt vehessen a II. Vatikáni Zsinaton. 1962. augusztus 29.	61
7. A Külügyminisztérium tájékoztatója Száll József római magyar követ részére a magyar–vatikáni kapcsolatokról. 1962. április 14.	62
8. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a magyar főpapoknak a II. Vatikáni Zsinatra történő meghívásával kapcsolatban. 1962. augusztus 1.	64

9. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály előterjesztése a Politikai Bizottság részére a magyar katolikus egyházi vezetőknek a II. Vatikáni Zsinaton való részvételével kapcsolatban. 1962. augusztus 21.	66
10. A Vatikáni Államtitkárság által a magyar főpapoknak átadott szóbeli jegyzék fordítása. 1962. december	69
11. Az Állami Egyházügyi Hivatal tájékoztatója az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály részére a II. Vatikáni Zsinat első ülészakáról. 1962. december 20.	70
12. A Magyar Külügyminisztérium Sajtóosztálya jelentése a Swift Somlyó Istvánnal vatikáni hírekről és Mindszenty József helyzetéről folytatott beszélgetésről. 1963. február 26.	74
13. Az Állami Egyházügyi Hivatal feljegyzése az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály részére a Vatikáni Államtitkárságtól Hamvas Endre csanádi püspöknek küldött levéllel kapcsolatban. 1963. február 28.	76
14. Az Állami Egyházügyi Hivatal javaslatai a Vatikánnal rendezendő kérdésekkel kapcsolatban. 1963. március 22.	78
15. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a Politikai Bizottságnak a Vatikánnal rendezendő kérdések tárgyában. 1963. március 28.	82
16. Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv a Vatikán és a magyar állam kapcsolatairól. 1963. április 2.	84
17. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban. 1963. április 2.	88
18. Kádár János tájékoztatója a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány tagjai részére Mindszenty József helyzetéről és a Vatikánnal folytatott tárgyalásokról. 1963. április 18.	90
19. A Külügyminisztérium napi jelentése a vatikáni megbízott magyarországi utazásával kapcsolatban. 1963. április 27.	92
20. Jelentés Agostino Casaroli bécsi tárgyalásáról Hamvas Endre csanádi püspökkel és Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzóval. 1963. április 30.	94
21. A Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökség 2–a alosztály által készített operatív terv Agostino Casaroli magyarországi tartózkodásának idejére. 1963. május 2.	97
22. Felhatalmazás Prantner József ÁEH elnök részére a vatikáni megbízottal történő tárgyalások megkezdésére, megállapodás aláírására. 1963. május 6.	100
23. Jelentés Agostino Casaroli első magyarországi tárgyalási napjáról. 1963. május 7.	101
24. Péter János külügyminiszter feljegyzése Kállai Gyula, a Minisztertanács elnökhelyettese számára Agostino Casaroli magyarországi utazásával kapcsolatban. 1963. május 8.	104
25. Jelentés Agostino Casaroli második magyarországi tárgyalási napjáról. 1963. május 8.	105
26. Jelentés Agostino Casaroli harmadik magyarországi tárgyalási napjáról. 1963. május 10.	109
27. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály és az Állami Egyházügyi Hivatal által készített jelentés a Politikai Bizottság részére az Agostino Casarolival folytatott tárgyalásokról. 1963. május 10.	112
28. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata az Agostino Casarolival folytatott budapesti tárgyalásokkal kapcsolatban. 1963. május 14.	118

29. Péter János külügyminiszter tájékoztatója a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány tagjai részére az Agostino Casarolival folytatott tárgyalásokról. 1963. május 16.	120
30. Kádár János részvétvévára XXIII. János pápa elhunyt alkalmából. Dátum nélkül, 1963. június 3. után	123
31. „Kékes Pál” fedőnevű ügynök jelentése Hamvas Endre csanádi püspök és Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó római megbeszéléseiről. 1963. június 27.–július 4.	124
32. „Molnár Béla” fedőnevű ügynök jelentése Hamvas Endre csanádi püspök és Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó római megbeszéléseiről. 1963. július 9.	129
33. Összefoglaló jelentés Hamvas Endre csanádi püspök, Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó és Mihelics Vid, a Vigília szerkesztőjének részvételéről VI. Pál pápa koronázásán Rómában. 1963. július 12.	133
34. A Belügyminisztérium III/I. és III/III. Csoportfőnökségeinek javaslatai a dezinformáció erősítésére a II. Vatikáni Zsinat második ülészakán. 1963. szeptember 6.	136
35. A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökségének jelentése a Vatikán és a Magyar Népköztársaság közti tárgyalások folytatásáról. 1963. szeptember 9.	141
36. A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökségének jelentése a Vatikán és a Magyar Népköztársaság közti tárgyalások folytatásáról. 1963. szeptember 14.	142
37. A Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökség 2–a alosztályának jelentése katolikus ügynökök római és nyugat-európai útjáról. 1963. szeptember 17.	143
38. Az Actio Catholica Országos Elnöksége meghívja Shvoy Lajos székesfehérvári püspököt a II. Vatikáni Zsinatra utazó egyházi küldöttség búcsúztatására. 1963. szeptember 19.	145
39. Shvoy Lajos székesfehérvári püspök válaszevele az Actio Catholica Országos Elnöksége meghívására a II. Vatikáni Zsinatra utazó egyházi küldöttség búcsúztatására. 1963. szeptember 25.	146
40. Az Állami Egyházügyi Hivatal tájékoztatója a csehszlovák kormány és a Vatikán megbízottai között Rómában folytatott tárgyalásról. 1963. szeptember 27.	147
41. Kállai Gyula, a Minisztertanács elnökhelyettese tájékoztatója a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány tagjai részére a Vatikánnal folytatott tárgyalásokról. 1963. október 10.	152
42. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály jelentése a Politikai Bizottság részére a magyar kormány és a vatikáni megbízott közötti tárgyalásról. 1963. október 22.	155
42. a 1. számú melléklet: Megállapodás-tervezet a Szentszék és a magyar kormány között a püspöki kinevezésekkel kapcsolatban. 1963. október 2.	161
42. b 2. számú melléklet: A Szentszék által készített végrehajtási utasítás tervezete a püspökök kinevezésével kapcsolatos eljárási módról. 1963. október 1. és 5. között	162
42. c 3. számú melléklet: Az Állami Egyházügyi Hivatal által készített válaszlevél-tervezet a püspöki kinevezésekkel kapcsolatos eljárási módról. 1963. október 1. és 5. között	163
42. d 4. számú melléklet: A Szentszék által készített levéltervezet az állami eskü ügyében. 1963. október 1. és 5. között	164

43. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban. 1963. október 29.	165
44. „Illés” fedőnevű ügynök jelentése Zágon Józseffel és Mester Istvánnal folytatott római beszélgetéséről. 1963. november 8.	167
45. „Illés” fedőnevű ügynök jelentése római tapasztalatairól és Mindszenty József helyzetéről. 1963. november 8.	170
46. A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökségének jelentése a magyar főpapok fogadásáról és a pápai kihallgatásról a Vatikánban. 1963. november 15.	172
47. A Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökség 2–a alosztály által készített operatív terv Agostino Casaroli bíboros magyarországi tartózkodásának időtartamára. 1963. november 20.	174
48. A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökségének jelentése Hamvas Endre csanádi püspök Agostino Casarolival folytatott megbeszéléséről és a magyar zsinati küldöttek tárgyalásáról a Vatikáni Államtitkárságon. 1963. december 9.	176
49. Prantner József ÁEH elnök levele Dudás Miklós hajdúdorogi püspökhöz az egyházmegyében működő miniszteri biztos visszahívásával kapcsolatban. 1964. március 19.	178
50. Dudás Miklós hajdúdorogi püspök köszönő levele Prantner József ÁEH elnök részére a miniszteri biztos visszahívása miatt. 1964. március 20.	179
51. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya és az Állami Egyházügyi Hivatal közös tájékoztatója a Politikai Bizottság részére a magyar kormány és a vatikáni megbízott közötti tárgyalásról. 1964. március 24.	180
52. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban. 1964. március 27.	182
53. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya és az Állami Egyházügyi Hivatal közös előterjesztése a Politikai Bizottság részére az időszerű egyházpolitikai kérdésekről. 1964. május 6.	183
54. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata az időszerű egyházpolitikai kérdésekről. 1964. május 13.	185
55. Száll József római magyar követ levele Prantner József ÁEH elnökhöz a magyar–vatikáni részleges megállapodással kapcsolatban. 1964. június 26.	187
56. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a Politikai Bizottságnak a Vatikánnal rendezendő kérdések tárgyában. 1964. augusztus 5.	190
57. Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv a magyar–vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban. 1964. augusztus 11.	193
58. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban. 1964. augusztus 11.	198
59. Az Állami Egyházügyi Hivatal által készített intézkedési terv a gentlemen’s agreement aláírásával és a II. Vatikáni Zsinat III. ülésszakával kapcsolatban. 1964. szeptember 11.	200
60. A Magyar Távirati Iroda részére készített kommentár, kommuniké és tájékoztató tervezetek a Vatikán és a Magyar Népköztársaság közötti tárgyalásokról és az aláírt megállapodásról. 1964. szeptember 12.	202
60. a Kommentár-tervezet	202
60. b Kommuniké-tervezet	203
60. c Tájékoztató-tervezet	204
61. Részletek a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1964. szeptember 14-i ülésének jegyzőkönyvéből a katolikus püspökök kinevezésével kapcsolatban. 1964. szeptember 14.	205

62. Részletek a Magyar Távirati Iroda bizalmas tájékoztatójából a magyar kormány és a Vatikán megállapodásával kapcsolatban. 1964. szeptember 17.	207
63. A Külügyminisztérium Sajtó Osztályának jelentése a Vatikánnal kötött egyezmény nyugati sajtóvisszhangjáról. 1964. szeptember 22.	215
64. Feljegyzés az MSZMP Politikai Bizottsága részére a Központi Bizottság titkárai és a miniszterelnök-helyettesek 1964. szeptember 14-ei közös munkaértekezletéről. 1964. szeptember 16.	218
65. Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv a magyar–vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban. 1964. szeptember 22.	219
66. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban. 1964. szeptember 22.	222
67. Kállai Gyula, a Minisztertanács elnökhelyettese tájékoztatója a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány tagjai részére a Vatikánnal aláírt megállapodásról. 1964. szeptember 24.	223
68. A (nyugat-európai magyar) Főlelkészi Konferencia állásfoglalása a Szentszék és a magyar kormány közötti megállapodásról. 1964. szeptember 29.	226
69. Száll József római követ levele Péter János külügyminiszternek a magyar–vatikáni tárgyalásokkal és a részleges megállapodással kapcsolatban. Dátum nélkül, 1964. szeptember 25. után	231
70. Feljegyzés az Állami Egyházügyi Hivatal tisztviselőinek Schwarz-Eggenhofer Artúr, esztergomi apostoli kormányzóval folytatott megbeszéléséről a Vatikánnal kötött megállapodással kapcsolatban. 1964. október 21.	234
71. A Pápai Magyar Egyházi Intézet átadás-átvételi jegyzőkönyve. 1964. november 5.	236
72. Csepregi Ignác prépost levele Prantner József ÁEH elnöknek a Pápai Magyar Egyházi Intézet átvételével kapcsolatban. 1964. november 19.	238
73. Zágon József preláts beszédtervezete a (nyugat-európai magyar) Főlelkészi Konferencián. 1965. február 24.	240
74. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály és az Állami Egyházügyi Hivatal javaslata a Politikai Bizottságnak a Vatikánnal megkezdett tárgyalások folytatásáról. 1965. április 26.	249
75. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőjével megkezdett tárgyalások folytatásával kapcsolatban. 1965. április 27.	250
76. Agostino Casaroli által Prantner Józsefnek Rómában átadott összefoglaló a Szentszék és a magyar kormány közötti kapcsolatok további alakításával kapcsolatban. 1965. június 19.	251
77. Prantner József ÁEH elnök emlékeztetője az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály részére a Vatikánban folytatott tárgyalásairól. 1965. június 24.	253
78. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály jelentése a Politikai Bizottságnak a magyar–vatikáni tárgyalásokról. 1965. július 9.	272
79. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban. 1965. július 20.	275
80. A Külügyminisztérium előterjesztése az MSZMP Politikai Bizottságához Mindszenty József betegségével kapcsolatban. 1965. augusztus 28.	277
81. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata Mindszenty József betegségével kapcsolatban. 1965. augusztus 31.	279

82. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály és az Állami Egyháziügyi Hivatal javaslata a Politikai Bizottságnak Mindszenty József betegségevel kapcsolatban. 1965. szeptember 10.	280
83. Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv Mindszenty József helyzetével kapcsolatban. 1965. szeptember 14.	282
84. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata Mindszenty József helyzetével kapcsolatban. 1965. szeptember 14.	285
85. VI. Pál pápa beszéde a II. Vatikáni Zsinaton részt vett magyar főpapokhoz. 1965. december 2.	287
86. Prantner József ÁEH elnök jelentése az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály részére a II. Vatikáni Zsinat negyedik ülésszakáról. 1965. december 30.	290
87. Az Állami Egyháziügyi Hivatal feljegyzése az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály részére Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó vatikáni tárgyalásáról. 1966. május 20.	293
88. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a Politikai Bizottságnak a Vatikánnal folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban. 1966. december 24.	296
89. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban. 1966. december 27.	297
90. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a Politikai Bizottságnak a Vatikánnal folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban. 1967. január 3.	298
91. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban. 1967. január 10.	301
92. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály jelentése a Politikai Bizottságnak a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban. 1967. január 31.	302
93. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban. 1967. február 7.	306
94. Az MSZMP KB Külügyi Osztály előterjesztése a Politikai Bizottságnak König bíboros magyarországi látogatásaival kapcsolatban. 1967. szeptember 7.	308
95. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata König bíboros magyarországi látogatásaival kapcsolatban. 1967. szeptember 12.	310
96. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a Politikai Bizottságnak Mindszenty József helyzetének rendezésével kapcsolatban. 1967. szeptember 25.	312
97. Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv a magyar–vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban. 1967. szeptember 26.	314
98. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata Mindszenty József helyzetének rendezésével kapcsolatban. 1967. szeptember 26.	316
99. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a Politikai Bizottságnak Mindszenty József helyzetének rendezésével kapcsolatban. 1967. október 9.	318
100. Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv Mindszenty József helyzetével kapcsolatban. 1967. október 10.	320
101. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata Mindszenty József helyzetének rendezésével kapcsolatban. 1967. október 10.	329
102. Az MSZMP KB Titkársága ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv Mindszenty József helyzetével kapcsolatban. 1967. október 16.	331

103. Az MSZMP Központi Bizottság Titkárságának jegyzőkönyvi határozata Mindszenty József helyzetével kapcsolatban. 1967. október 16.	338
104. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály, a Külügyminisztérium és az Állami Egyházügyi Hivatal javaslata a Politikai Bizottságnak Mindszenty József helyzetének rendezésével kapcsolatban. 1967. október 9.	340
105. Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv Mindszenty József helyzetével kapcsolatban. 1967. október 20.	343
106. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata Mindszenty József helyzetével kapcsolatban. 1967. október 20.	350
107. A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökség 4–k alosztály jelentése a hírszerző munka szabályozásáról és hírszerző tisztek telepítéséről az Állami Egyházügyi Hivatalba. 1967. december 15.	352
108. A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökség és az Állami Egyházügyi Hivatal közötti együttműködési megállapodás-tervezete. 1967. december	353
109. Az MSZMP Politikai Bizottsága határozata az egyházpolitikai helyzetről és a további feladatokról. 1968. március 4.	356
110. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata az egyházpolitikai helyzettel és a feladatokkal kapcsolatban. 1968. március 4.	368
111. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a Politikai Bizottságnak a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban. 1968. július 11.	370
112. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban. 1968. július 23.	372
113. Az Állami Egyházügyi Hivatal emlékeztetője a Szentszék és a magyar kormány megbízottai római tárgyalásáról 1. nap. 1968. október 21.	374
114. Az Állami Egyházügyi Hivatal emlékeztetője a Szentszék és a magyar kormány megbízottai római tárgyalásáról 2. nap. 1968. október 22.	378
115. A Szentszék képviselői által írásba foglalt feltételek az érseki, püspöki kinevezésekkel kapcsolatban. 1968. október 26.	382
116. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály jelentése a Politikai Bizottságnak a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokról. 1968. november 18.	384
117. Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv a magyar–vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban. 1968. november 26.	388
118. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban. 1968. november 26.	392
119. A „Világosság” rezidentúra jelentése a magyar főpapok római utazásáról. 1969. május 15.	394
120. Terv Giovanni Cheli magyarországi látogatásának előkészítésére a „Világosság” rezidentúra dossziében. 1969. szeptember 15.	396
121. A „Világosság” rezidentúra jelentése Giovanni Cheli magyarországi látogatásáról. 1970. január 15.	400
122. A „Világosság” rezidentúra jelentése a Szentszék témajavaslatairól a magyar–vatikáni tárgyalásokra. 1970. április 11.	402
123. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály előterjesztése a Politikai Bizottság részére a magyar–vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban. 1971. április 13.	404
124. Péter János külügyminiszter beszámolója VI. Pál pápánál tett látogatásáról. 1971. április 19.	407

125. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata Péter János külügyminiszter olaszországi látogatásával és a magyar–vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban. 1971. április 21.	412
126. A Szentszék emlékeztetője Mindszenty József helyzetének rendezésével kapcsolatban. 1971. július 21.	416
127. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a Politikai Bizottságnak Mindszenty József helyzetének rendezésével kapcsolatban. 1971. július 23.	417
128. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata Mindszenty József helyzetével kapcsolatban. 1971. július 27.	422
129. Komócsin Zoltán tájékoztatója az MSZMP Központi Bizottsága és a Minisztertanács tagjai részére Mindszenty József helyzetéről. 1971. augusztus 4.	424
130. Az MSZMP Központi Bizottsága és a Minisztertanács közös ülésének határozata Mindszenty József helyzetéről. 1971. augusztus 4.	426
131. Az MSZMP Központi Bizottságának a Minisztertanáccsal közös ülésének jegyzőkönyvi határozata Mindszenty József helyzetével kapcsolatban. 1971. augusztus 4.	427
132. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály és az Állami Egyházügyi Hivatal jelentése a Politikai Bizottságnak a Vatikán megbízottaival folytatott tárgyalásról. 1971. szeptember 6.	428
132. a 1. számú melléklet – Megállapodás-tervezet a Magyar Népköztársaság és az Apostoli Szentszék között Mindszenty József bíboros ügyében. 1971. szeptember	430
132. b 2. számú melléklet – Sajtóközlemény-tervezet Mindszenty József elutazásával kapcsolatban. 1971. szeptember	431
133. Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv a magyar–vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban. 1971. szeptember 7.	432
134. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban. 1971. szeptember 7.	436
135. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata Mindszenty József ügyével kapcsolatban. 1971. szeptember 21.	438
136. Miklós Imre ÁEH elnök jelentése a Vatikánban folytatott tárgyalásairól. 1971. október 25.	442
137. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály jelentése a Politikai Bizottság részére a magyar–vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban. 1971. október 26.	446
138. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán megbízottaival folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban. 1971. november 2.	447
139. Komócsin Zoltán tájékoztatója az MSZMP Központi Bizottsága részére a nemzetközi politikai helyzetről – részlet. 1971. november 3.	449
140. Az MSZMP Központi Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a nemzetközi helyzettel kapcsolatban. 1971. november 3.	451
141. Az MSZMP Politikai Bizottságának határozata a Magyar Népköztársaság és a Vatikán kapcsolatairól. 1972. november 21.	452
142. Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Magyar Népköztársaság és a Vatikán közötti kapcsolatokról. 1972. november 21.	454

FÜGGELÉK

A kötetben szereplő fontosabb személyek életrajzai

459

Névmutató

494

Források és irodalom

501

Rövidítések jegyzéke

506

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ELŐSZÓ

A 20. század második felének katolikus egyháztörténelmét rendkívüli átalakulások, változások jellemzik. A korszak bőven kínálja elemzésre váró dokumentumait az egyház-, politika-, hivatal-, jog-, társadalom- és művelődéstörténeteseknek. Az 1956 utáni időszakra nézve sincs hiány a forrásokban, mégis úgy tűnik, mintha a történészek feldolgozó kedve elsősorban az 1944/45–1949 közötti koalíciós időszakra és az azt követő sztálinista diktatúrára, a Rákosi-korszakra irányulna. Születtek jelentős munkák a katolikus egyház szerepvállalásáról az 1956-os forradalom és szabadságharc idején.¹ Kiváló feldolgozás áll rendelkezésre a Vatikán keleti politikájáról.² Ez a rendkívül fontos téma rövid időn belül más megközelítésben is az érdeklődők elé került.³ Ugyancsak rendelkezésre állnak dokumentum-közvetételek és forrásbázisra épülő összegzések Mindszenty József bíboros sorsának 1956 utáni alakulására,⁴ illetve a II. Vatikáni Zsinatra vonatkozóan.⁵ Azonban máig alig érintették tudományos igénnyel az 1961-től kezdődő és 1972-ig tartó, katolikusok elleni perhullámokat vagy például a Szent-szék és a Magyar Népköztársaság között 1963-ban megindult tárgyalásokat, amelyek 1964-ben egy jogilag nehezen meghatározható, úgynevezett „részleges megállapodás” aláírásáig jutottak. Ma még többnyire ismeretlenek azok a rendszers tárgyalások is, amelyeket éppen az 1964-es megegyezés tett lehetővé, és amelyek a kommunista rendszer fennállásának végéig lehetőséget teremtettek a Vatikán és a Magyar Népköztársaság számára, hogy tisztázzák álláspontjaikat a közöttük felmerülő vitás kérdésekben. Lehetne folytatni a sort a bázisközös-ségek kutatásán keresztül egészen az 1989/90-ben bekövetkezett változásokig.

Ma még olyannyira a feldolgozások elején járunk, hogy azok a munkák is eredményt hozhatnak, amelyek valamely levéltárban fellelhető egyetlen fondképző anyagából, esetleg egy dossziésorozatból próbálják meg rekonstruálni például a II. Vatikáni Zsinattal kapcsolatos magyar politikát vagy Mindszenty József ügyének megoldását. Ezek a kiadványok aztán nagyon gyorsan beépülnek a szekunderirodalomba, amely a szélesebb összefüggések feltárásához előszeretettel támaszkodik a rendelkezésre álló, változó minőségben kiadott primerforrásra.

Amikor a Szent-szék és a Magyar Népköztársaság hatvanas évekbeli (1961–1962 és 1971–72 közötti) hivatalos, félhivatalos és titkos kapcsolatainak feldolgozására vállalkoztam, az a cél lebegett előttem, hogy minél szélesebb anyagból merítsek. Ne elégedjek meg az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában őrzött, már többek által „mazzsolózott”, bár kétségkívül fontos „Canale” dossziésorozat felhasználásával.⁶ Ne elégedjek meg a Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága iratainak összegyűjtésével sem. Természetesen ezekből is meríteni kell, de a hatvanas évek szocialista állampártjának működési mechanizmusának megfelelően nem lehet eltekinteni az Állami Egyházügyi Hivatal, az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály, a Külügyminisztérium, a Minisztertanács és a Népköztársaság Elnöki Tanácsa dokumentumainak feltárásától sem. Az ily módon válogatott források többet

1 Szántó, [1992.]

2 Mészáros, 2001.

3 Adriányi, 2004. (Első, németországi kiadása, Adriányi, 2003.)

4 Ólmosi, 1991.

5 Kiszely, 2001. 97–143. p. és Kahler, 2005. 11–64. és 85–183. p.

6 Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (a továbbiakban: ÁBTL) 3. 1. 5. O–14963. „Canale” dossziék. Feldolgozásukhoz vö. Kiszely, 2001. és Kahler, 2005.

adnak, mint a puszta eseménytörténet. Bepillantást engednek az egyházpolitika kulisszatitkaiba, a pártszervek működésébe, az egyház belső életébe és belső viszonyrendszerébe, a katolikus egyház pártállami megítélésébe.

* * *

A kötet három szorosan összetartozó, egymást is kiegészítő részre tagolódik:

Az első részben közzétett tanulmányban szükségesnek tartottam egy rövid kitekintést, helyzetképet adni a hatvanas évek társadalmi, politikai, kulturális kereteiről.⁷ Csakis ezek közt lehet értelmezni a katolikus egyház lehetőségeit. Az események tárgyalásakor nem állt szándékomban, hogy kizárólag egy diplomáciatörténeti munkát készítek, jóllehet a nemzetközi politika (a kelet–nyugati kapcsolatok lassú normalizálódása) és a II. Vatikáni Zsinat legalább érintőleges bemutatása nélkül nem lehetne feltárni a vatikáni–magyar kapcsolatokat a hatvanas években. Igyekeztem bemutatni mindazokat az erőfeszítéseket és „játzmákat”, amelyek a hatvanas években a Szentszék és a Magyar Népköztársaság viszonyának rendezésére irányultak. Ehhez viszont éppolyan szükséges a magyar belpolitika és az egyházpolitika elemzése is. Mindez elkerülhetetlen, hiszen a Zsinatot is éppen úgy eszközként használta a vatikáni, a magyar, meg az orosz, és a kelet-európai, valamint az amerikai diplomácia (és a hírszerzés, elhárítás), mint Mindszenty személyét. Mikor, kinek, milyen előnyt lehetett remélni a zsinaton való szereplésből, megjelenésből, vagy Mindszenty bíboros sorsából. Csak eszköz a magyar egyház és Mindszenty is. Egyesek, így maga a bíboros is próbáltak beleszólni a játékba, de a lapok nem nekik lettek leosztva...

Nem egy nagy, áttekintő tanulmányt írtam a közölt források elé, hanem arra törekedtem, hogy árnyaljam, újabb ismertekkel bővísem a magyar–vatikáni kapcsolatokról eddig kialakított képet. Néha szükséges volt a tanulmányban olyan, sokak számára ismert tények, események összefoglalása, amelyek a dokumentumok értelmezéséhez nélkülözhetetlenek.

Ugyancsak az első fejezethez tartozik egy önálló rész, amelyben összefoglaltam a források kutatása során tapasztalt ellentmondásokat, nehézségeket, valamint rögzítettem mindazokat a módszertani alapelveket, amelyeket az iratok közreadásánál alkalmaztam.

A kötet második részében szigorú kronologikus rendben közöltem azokat a válogatott dokumentumokat, amelyek véleményem szerint egyértelműen jellemzőek a hatvanas évek vatikáni–magyar kapcsolataira. A források közt való eligazodásban az olvasót bőszes jegyzet-apparátus segíti.

A Függelék tartalmazza a kötetben előforduló jelentősebb személyek életrajzi adatait, a névmutatót és egy bibliográfiát, valamint a rövidítések jegyzékét. Az életrajzi adatok összeállításánál a teljességre törekedtem, de a közel 120 névből beazonosíthatatlan maradt mintegy 30. Nem oldottam fel az iratokban előforduló ügynökök és rezidensek neveit. Visszafogottságomnak egyetlen oka, hogy a kötetben közölt források és helyes értelmezésük többet adhat a 20. század második felének katolikus egyháztörténetéhez, mint a napjainkban divatos, de csak a felszín karcoló (egyházi)ügynök probléma. Még a látszatát is igyekeztem elkerülni, hogy jelen munka bármilyen adalékot szolgáltatson az ügynök-kérdéshez. A kötetben szereplő ügynökök, társadalmi kapcsolatok és rezidensek közül néhányan magukat is leleplezték je-

7 Jelen kötet adalék a hatvanas évek eseményeinek, változásainak bemutatásához. El kell kezdeni egy következetes történelmi feltáró munkát, amely nyomán dokumentum- és tanulmánykötetek, majd monografikus feldolgozások fogják elmélyíteni ismereteinket a korszakról. A hatvanas évek megértéséhez jelentős mértékben járul hozzá Rainer, 2004.

lentéseikkel, másrészt az utóbbi évek ilyen tárgyú közléseiből jószerével kivétel nélkül azonosíthatók.

Nem készítettem életrajzot néhány minisztériumi, követségi, állambiztonsági, vatikáni tisztviselőhöz vagy magánszemélyhez, mivel ezek ritkán szerepelnek a dokumentumokban és jelentőségük sem indokolja a részletes bemutatást. Azokhoz a személyekhez sem készült annotáció, akiktől csak annyit tudtam volna közölni, amennyit a forrás elárul, több adat nem állt rendelkezésemre.

Az életrajzok elkészítéséhez a legkülönbébb lexikonokat és szakirodalmat, az Internetet is éppúgy felhasználtam, mint az eredeti levéltári forrásokat (jellemzéseket, önéletrajzokat, kinevezéseket, személyi lapokat stb.). Mivel a könyvészeti és Internetes anyagokban gyakori ellentmondást tapasztaltam az adatok helyességét illetően, igyekeztem azokat a levéltári dokumentumokkal összevetni. Még így sem zárható ki a tévedés lehetősége, amiért előre is elnézést kérek.

* * *

A kötet létrejöttéhez nyújtott segítségéért köszönettel tartozom Farkas Olivérnek, a Szent István Kiadó igazgatójának, Gecsényi Lajosnak, a Magyar Országos Levéltár főigazgatójának, továbbá Aradi Margitnak, Balogh Margitnak, Fáy Zoltánnak, Haász Rékának, Jánossi Krisztinának, Kálmán Peregrin OFM atyának, Kaszás Marianne-nak, Kisasszony Évának, Lakatos Andornak, Lázár Györgynek, Martikánné Fenyvesi Andreának, Mikó Zsuzsannának, Mózessy Gergelynek, Némethné Vági Karolának, Ólmosi Zoltánnak, Petrikné Vámos Idának, Regicz Évának, Soós Viktor Attilának, Szemerédi Erikának és T. Varga Györgynek.

2005. október 15.

Szabó Csaba

Országos Széchényi Könyvtár

BEVEZETÉS

A NEMZETKÖZI HELYZET ÉS A MAGYAR BELPOLITIKA A HATVANAS ÉVEKBEN

Mennyire kapcsolódnak egymáshoz a történelmi évtizedek? Az ötvenes évek szerves folytatása, mintegy következménye-e a negyvenes éveknek? A hatvanas az ötvenesnek, a hetvenes a hatvanasnak és a nyolcvanas a hetvenesnek? Jogos lehet a kérdés, hiszen kell, hogy az előző évtized tapasztalataira épüljön a következő. Csak így lehet logikus. A hatvanas éveket sem lehet megérteni önmagában, az ötvenesek ismerete nélkül. Az egész évtizedet nem lehetne feloldozni 1956 nélkül. Mégis, mintha „fényévnyi” lenne a különbség az ötvenes évek és a hatvanas évek között, mint ahogy persze „fényévnyi” lesz a különbség a hatvanas és a hetvenes évek között is.

Negyven év távlatából a hatvanas évek még mindig izgalmasan lüktető, a komor, nehéz ötvenes évekhez képest, de a hetvenes évek is sápadtabbnak, kevésbé érdekesnek tűnik. A hatvanas évek itthon és a világban egyaránt a „nagy generációk” évtizede a művészetekben, a zenében, a tudományban, még a sportban is. A filmművészet nagyhatású rendezőinek legsikeresebb évei a hatvanasok. Antonioni, Fellini, Pasolini, Bergman, Tarkovszkij és Jancsó talán a legkiérleltebb filmjeiket forgatták. De ugyancsak a hatvanas években jelentek meg olyan alkotók, mint Jiří Menzel (Szigorúan ellenőrzött vonatok, 1966-ból) vagy Milos Forman (Fekete Péter, 1964-ből). A képzőművészetben Andy Warhol, Vasarely jelentős alkotásai születtek a hatvanas években. Updike, Abe Kobó, Dürrenmatt, Semprun, Golding, Capote, García Márquez írták meg halhatatlan műveiket. A könnyűzene forradalma, a beat és a rock 'n roll átütő sikere a hatvanas éveké. A zene egyre nagyobb szerepet kapott a fiatalok életében, többé már nemcsak a tánc kísérője, hanem üzenetet is hordozott. A Beatles, a Rolling Stones, a hippik, a „béke”, a szex, a könnyű kábítószer (marihuána, LSD) és a nagy fesztiválok (Woodstock, 1969) korszaka. Magyarországnak is volt a nagy beat-rock zenei generációja: Illés, Omega, Metró. És a „Táncdalfesztiválok” (1966-tól), „Ki mit tud”-ok (1962-től) korszaka. Az értelmiség és a fiatalok kicsit felülről is (meg)vezetve a nyugati minták „mámorában” keresték helyüket a világban. A tudományban a hatvanas évek már nem az atomkorszakot jelenti, hanem a világűr meghódítását. A szovjet Gagarin és az amerikai Shepard űrhajósok, a Vosztok és az Apollo programok kezdete 1961. A hatvanas évek a magyar sport nagy csapataié is (nem egy „arany-”, hanem több kicsi). Futballistáink két olimpiai aranyérmét is nyertek (1964-ben és 1968-ban), de ekkor születtek az első „aranyos” sikerek azokban a sportágakban, amelyek máig hagyományos sikerágai a magyar sportnak (vízilabda, vívás, kajak-kenu, öttusa, sőt a birkózásban is). Még a mai fiatalok is fel tudnak sorolni néhány nevet a „nagy generációk” tagjaiból.

A hatvanas évek mindemellett a nagy és mély válságok korszaka is. 1961 augusztusában megkezdődött a berlini fal építése. A védelmet szolgált, az NDK megvédte állampolgárait, hogy ne tudjanak tömegesen átmenekülni a szabadságot és jólétet jelentő Nyugat-Berlinbe. A fal a hatvanas évek egyik jelképe. Egy év sem telt el, a világ figyelme a kubai rakétaválságra irányult. Az atomfegyverekkel történő kölcsönös fenyegetőzés nem világháborút, hanem a világ megsemmisülését jelenthette volna. A konfliktust kompromisszummal zárták le a nagyhatalmak. A nukleáris katasztrófa veszélyének kijózanító hatása a későbbiekben elvezetett a két hatalom fokozatos közeledéséhez. 1964-ben kezdődött az amerikai csapatok tömeges részvétele a vietnami háborúban (csúcspontja 1968, amikor több mint félmillió amerikai kato-

na állomásozott a távol-keleti országban). A politikai elemzők gyakran felfedezni vélték a két nagyhatalom részéről már ezekben az években tapasztalható komoly lépéseket a „békés egymás mellett élés” irányába. A Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok kapcsolatait, és így a világpolitikát is egyfajta kettősség jellemezte. A nagyhatalmak képviselői részt vettek a leszerelési konferenciákon és határozott engedményekre is hajlandónak mutatkoztak, atomkísérleteiket időről időre szüneteltették. Ugyanakkor éppen ebben az időben emelkedett jelentősen a rakétakísérletek száma. Kelet-Berlin (1953), Poznan (1956), Budapest (1956) után 1968-ban egy újabb szocialista országban borult fel ideiglenesen a rend. Csehszlovákiát egy belső reformkísérlet miatt megszállták a Varsói Szerződés hadseregei. Ugyanebben az évben a nyugat-európai nagyvárosok is forrongtak. A márxista-maoista, kissé anarchista diákmegmozdulások lényegében a fogyasztói társadalom, az elszemélytelenedés ellen irányultak.

Magyarország, a magyar társadalom csak lassan heverte ki 1956 traumáját. Nemcsak azért, mert a szétlőtt főváros, az emigráltak százezrei még évekig emlékeztették az embereket ötvenhatra, hanem mert a hatalom sem engedett felejteni. Még a hatvanas évek elején is perekre, (halálos) ítéletekre került sor az 1956-os események okán.

Az ötvenes évek kommunista rendszeréhez Rákosi Máttyás adta a nevét, a hatvanas évek(től kezdve) Kádár János a szocialista rendszer „arca”. A posztstálinista, megtorló, kemény kéz Kádár János lassan átalakult. 1961 decemberében a Hazafias Népfront Országos Tanácsának ülésén elhangzott Kádár híres mondata: „Aki nincs a Magyar Népköztársaság ellen, az vele van; aki nincs az MSZMP ellen, az vele van; és aki nincs a Népfront ellen, az vele van.” A szöveg a Kádár-rendszer új jelszavává vált: „aki nincs ellenünk, az velünk van”. A hatalom ki akart egyezni a társadalommal, szövetségeket keresett. Kádár János megfejtette a Rákosi-rendszer elutasításának talán legfőbb okát, a kilátástalanság miatti csüggedést. Ezért hosszú távú, tartós perspektívát kínált a népek. Mindazok, akik nem vétettek a rendszer normái ellen, azok tervezhették életüket, tanulhattak, gyarapodhattak (egy bizonyos, ellenőrzött háttérig). Hatásos életszínvonal-politika vette kezdetét. A kis kedvezményektől a tömeges lakásépítésekig (az első panel-lakótelep felavatása Budapesten 1966-ban) széles a skála. Egyre jobban terjedtek a tartós fogyasztási cikkek, a televízió, az autó (1963-tól már részletre is lehetett vásárolni, igaz éveket kellett várni). Átalakult az életmód: egyes dolgok lassan veszítettek a jelentőségükből (hagyományok, vallásosság), mások felértékelődtek (szerzés, birtoklás). Egyre többen jutottak el belföldön nyaralni (SZOT-üdülés, Balaton), sőt lassanként külföldre (évente keletre, háromévente már nyugatra) is. Ugyanakkor hozzátartozott a Kádár-korszakhoz az alkoholfogyasztás, az alkoholizmus mértékének, az öngyilkosságok számának kiugró növekedése is.

A II. Vatikáni Zsinat (1962–1965)

XXIII. János pápa 1959. január 25-én a római Szent Pál bazilikában jelentette be először, hogy római egyházmegyei, majd „ökumenikus zsinat” összehívásával akarja a katolikus egyházat megújítani. Az „átmeneti” pápának szánt 78 éves katolikus egyházfő bejelentése jócskán meglepte a világot. Egy olyan korszakban került egy csapásra a katolikus egyház az érdeklődés középpontjába, amikor a föld valószínűleg minden lakójának figyelmét nap mint nap a két nagyhatalom és szövetségi rendszereik egymással szembeni magatartása kötötte le. A politikai elemzők, titkosszolgálati szakemberek nyugaton és keleten egyaránt elcsodálkozhattak a pápa szándékán. Lázasan kereshették az okokat, hogy mi húzódnak meg a Szentatya kijelentése mögött. Valóban csak az egyház belső reformjáról van szó, vagy valami többről is? Nem töprenghettek sokáig a pápai elhatározás komolysága felett, mert 1960 pünkösdjén XXIII. János elrendelte az előkészítő bizottságok, közöttük az Augustin Bea bíboros által ve-

zetett Vatikáni Egységtitkárság felállítását. A zsinat hivatalos összehívására az 1961. december 25-én kiadott „Humanae Salutis” apostoli konstitúció szolgált. Az előkészületek megkezdődtek a világtörténelem egyik legnagyobb és legjelentősebb zsinatának összehívására. XXIII. János pápa 1962. október 11-én nyitotta meg a Szent Péter-bazilikában a katolikus egyház második vatikáni, sorrendben 21. zsinatát.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1962. június 12-i ülésén tárgyalta az Agitációs és Propaganda Osztálya június 7-i előterjesztése alapján a magyar katolikus egyház képviselőinek részvételét a II. Vatikáni Zsinaton. Fontosnak tartották, hogy a testvérpártok illetékes szerveivel konzultáljanak a Zsinaton való részvételről (két héten belül választ vártak). Addig is a Politikai Bizottság elvben hozzájárult, hogy a magyar katolikus egyház képviselőiben Hamvas Endre csanádi püspök és kísérete részt vegyen a II. Vatikáni Zsinaton.¹

A magyar püspökök viszonylag későn kaphatták csak kézhez az 1962. január 2-án kelt zsinati meghívókat.² Shvoy Lajos székesfehérvári püspök 1962. július 21-én kelt levelében arról tájékoztatja Hamvas Endre csanádi püspököt, hogy csak két nappal korábban kapta meg a vatikáni levelet,³ ez már egy hónappal az MSZMP PB határozata után történt. Shvoy Lajos levelét az állambiztonság megszerezte a székesfehérvári aulába beépített „Doktor” fedőnevű ügynökén keresztül és megküldte az Állami Egyházügyi Hivatalnak is. Később a levelet igyekeztek úgy beállítani, hogy abban Shvoy Lajos elmarasztalta a csanádi püspököt. Valóban határozott állásfoglalást tett a székesfehérvári püspök, amikor kijelentette: „vagy mind részt veszünk a zsinaton magyar püspökök, akiknek kötelessége azon megjelenni, vagy senki sem vesz részt azon.” Bármennyire is igyekeztek az állami szervek a püspöki karon belül ellentétet szítani, Shvoy nem neheztelt püspöktársára. Ez kiderül további levélváltásukból. Hamvas Endre tájékoztatta a székesfehérvári püspököt, hogy egyénileg kell elérniük az állami hozzájárulást a római utazáshoz.⁴ A csanádi püspök levelére Shvoy Lajos augusztus 28-án rövid választ küldött, amelyben megköszönte a felvilágosítást és jelezte, hogy felfogásuk teljesen megegyezik.⁵ Testa bíborosnak egyébként már 1962. július 27-én válaszolt a székesfehérvári püspök. Közölte, hogy részt kíván venni a zsinaton két kísérőjével, ha az állam is beleegyezik.⁶ Ezután a székesfehérvári püspök, akárcsak a többi meghívott magyar főpap kérte az ÁEH támogatását és engedélyét a kiutazáshoz.⁷

A kortárs világ katolikusai számára a II. Vatikáni Zsinat összehívása valószínűleg életük legnagyobb eseménye lehetett. Még azok számára is nagy jelentőségű volt, akiknek fogalmuk sem volt arról, hogy mivel jár a részvétel a világegyház egyetemes zsinatán. Az akkori szabad Nyugat katolikusai élénk érdeklődéssel figyelték az előkészületeket, majd a zsinat eseményeit. Akinek módjában állt, a zsinat három éve alatt elutazott Rómába, hogy ha csak rövid ideig is, de részese lehessen ennek az életében egyszeri szakrális eseménynek. Természetes, hogy az elzárt Kelet katolikusai is vágytak Szent Péter trónjához jutni. Gondoljunk csak a magyar főpapokra, akik legalább 12 éve hermetikus elzártságban éltek, és utoljára, évekkel 1950 előtt járhattak Rómában. El lehet képzelni, milyen lelkiállapotban olvasták a Szentatya meghívóját. A lehetőség varázsa bizonyára valamennyiüket rabul ejtette, de talán ők maguk sem hittek abban teljesen, hogy valóban kiengedi őket a zsinatra az ateista állam.

1 MOL M–KS 288. f. 5. cs. 267. ő. e. 6. p. Az MSZMP PB 1962. június 12-i ülésének jegyzőkönyve.

2 Az Állami Egyházügyi Hivatal iratai között fellelhetőek a püspökök számára érkezett meghívók másolatai és a főpásztorok kapcsolódó levelezése az ÁEH-val. MOL XIX–A–21–a–V–37–1962.

3 Lásd a 2. dokumentumot.

4 Lásd a 4. dokumentumot.

5 SzfvPL 7237/C.

6 Uo.

7 Lásd az 5–6. dokumentumokat.

Bármennyire is szerettek volna kijutni Rómába, sorsukról mások döntöttek. Időközben megérkeztek a szovjet és a lengyel testvérpártok válasza, amelyek helyeselték az MSZMP PB állásfoglalását, miszerint magyar főpapot is kiengednek Rómába.⁸ Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya az AEH javaslata alapján már azt szorgalmazta, hogy ne csak egy püspököt engedjenek ki a zsinatra, ugyanis „Hamvas püspök a várható ellenséges nyomást nehezebben tudná elviselni egyedül. [...] Több személy kiutazása esetén a püspöki kar reakciószárnja jobban elszigetelődné.”⁹ Ugyancsak ebben a javaslatban fogalmazták meg első alkalommal, hogy Hamvas Endrének állami kérésként el kell érnie a Szentszéknél, hogy ne csak püspök utazhasson Rómába, hanem apostoli kormányzó is.

Ezen a ponton érdemes megvizsgálni, hogy a Szentszék egyáltalán kiket hívott Magyarországról Rómába. A Vatikáni Zsinatra a magyar püspöki kar tagjai két alkalommal kaptak meghívót.

Első ízben meghívót kaptak Hamvas Endre, Kovács Sándor, Papp Kálmán, Shvoy Lajos, Dudás Miklós megyés püspökök, Kovács Vince, Kisberk Imre, Szabó Imre segédpüspökök. Legányi Norbert pannonhalmi főpápa a zsinat idején Rómában összehívott bencés rend káptalani ülésére kapott meghívót. Ez lehetett a Gustavo Testa-féle 1962. január 2-i levél,¹⁰ amit az ordináriusok a nyár közepén kaptak kézhez.

Érdekes, hogy nem kaptak meghívót a felszentelt, de az egyházkormányzati funkciójuktól államilag eltiltott Pétery József váci, Badalik Bertalan veszprémi püspökök, Bárd János, Endrey Mihály segédpüspökök és az állam hozzájárulása nélkül a Vatikán által püspöknek kinevezett Belon Gellért és Winkler József papok. Ugyancsak nem kapott meghívót ekkor Mindszenty József bíboros.¹¹ Ez felemás helyzetet teremthetett a püspökök között. A Szentszék figyelembe vette volna a kialakult helyzetet?

Valójában arról lehetett szó, hogy a zsinat előkészítése során már tavasszal éles vitát váltott ki, hogy a zsinaton szóvá tegyék-e a kommunizmus egyházüldözését vagy sem. Az integristák és progresszivisták¹² véleménye végig megoszlott ebben a kérdésben. 1962 nyarán úgy tűnt, hogy erősebb a kommunizmus elítélését elutasító tábor.¹³ Fel lehetett fogni ezt gesztusként is, de taktikai oka is volt. Nem lett volna szerencsés, ha a zsinaton megbélyegzik a kommunizmust, amikor a pápa és szűk környezete éppen valamiféle modus vivendi kialakítására törekszik a Szovjetunióval és szövetségeseivel. Talán ez a magyarázat, hogy nem küldtek meghívót a háziőrizetben levő, felfüggesztett főpapoknak és Mindszenty bíborosnak. Jelenlétük a zsinaton a konzervatív tábor erősítette volna.¹⁴

Az teljesen természetes, és mind az integristák, mind pedig a progresszivisták érdekével egyezett, még ha a szocialista állam rosszállását ki is váltotta, hogy a püspöki kar tagjai közül Brezanóczy Pál, Klempa Sándor, Schwarz-Eggenhofer Artúr apostoli kormányzók és Várkonyi Imre, valamint Cserháti József káptalani helynökök nem kaptak meghívót.

8 MOL M–KS 288. f. 5. cs. 274. ő. e. 83. p. Az MSZMP PB 1962. augusztus 7-i ülésének jegyzőkönyve.

9 Lásd a 8. dokumentumot.

10 Lásd az 1. dokumentumot.

11 MOL M–KS 288. f. 5. cs. 277. ő. e. 63–66. p. Az MSZMP PB 1962. szeptember 4-i ülésének jegyzőkönyve. Lásd a 9. dokumentumot is.

12 Már a zsinat előkészítő szakaszában két tábor alakult ki és az általuk képviselt irányzatok vitái, küzdelmei határozták meg a II. Vatikáni Zsinat menetét, eredményeit. XXIII. János pápa környezetéből kerültek ki az úgynevezett progresszivisták haladók, akik az egyházat korszerűvé kívánták tenni és az élet mindennapi igényeihez akarták igazítani. Az Ottaviani bíboros körül csoportosuló integristák, a régi, jól bevált kormányzati módszerek, szervezetek, így főleg a római centralizmus érintetlenül hagyását szorgalmazták. Határozottan el-lene voltak a gyökeres újítások bevezetésének. Vö. Szántó, 1985. 657. p.

13 Stehle, 1993. 287. p. és 391–392. p.

14 Vö. Mészáros, 2001. 101. p.

Ugyanakkor mégis kínos lehetett, hogy felszentelt püspököket meg sem kísérelnek Rómába hívni, ezért másodszor is küldött a Vatikán meghívókat Magyarországra az összes felszentelt és régebben kinevezett püspököknek és segédpüspököknek, köztük Uzdóczy Zadravec Istvánnak és Mindszenty Józsefnek is.¹⁵

Shvoy Lajos székesfehérvári püspök az elsőők között kapott meghívót, de egyetlen alkalommal sem engedélyezte számára az állam a kiutazást. Az állam által elismert, működésében meghagyott megyés püspökök közül ő volt az egyetlen, aki nem mehetett soha Rómába. Az egyes ülészakokra kiutazó, illetve a zsinatról hazatérő delegációk búcsúztatására és fogadására az Actio Catholica elnöksége általában kisebb ünnepséget szervezett. A székesfehérvári püspököt is minden alkalommal meghívták, aki egészségügyi problémáira, egyházi elfoglaltságára való tekintettel mindig elutasította a részvételt. Az AC meghívói udvariasak voltak és természetes, hogy a legidősebb püspök jelenlétére számítottak, sőt egyenesen a meghívás elmaradása lett volna modortalan lépés. Mégis fájdalmas sebeket téphettek fel Shvoy Lajosban a meghívók.¹⁶

A Vatikáni Zsinaton való részvétel kérdésében a szomszédos szocialista országok 1962 augusztusában tájékoztatták a magyar pártszerveket.

A Szovjetunióból a Vatikán hét püspököt hívott meg név szerint. Közülük csak egy viselt tisztséget. Felmerült, hogy esetleg küldenek egy nem püspöki rangban lévő személyt. Lengyelországban 60 püspök kapott meghívót, de csak huszat engedtek ki. A Német Demokratikus Köztársaságból két püspök kiutazását támogatták. Csehszlovákiában 15 püspök kapott meghívót a Vatikánból, köztük csak három volt, akiket az állam is elismert. Olyanok is kaptak meghívót, akik börtönbüntetésüket töltötték. Beran bíboros részére augusztusig nem érkezett meghívó. Néhány személy kiengedését attól tették függővé, hogy a prágai olasz nagykövetségen keresztül biztosítékot kívántak Rómától, hogy a zsinaton nem fordul elő Csehszlovákia és a szocialista országok elleni megnyilvánulás. Románia és Bulgária nem ismertette az álláspontját.¹⁷ Több szempontból is tanulságos a dokumentum. Bizonyítja, hogy a szocialista országok összehangoltan, egymást mindvégig tájékoztatva léptek fel a Szentszékkal szemben. Ugyanakkor a mérsékelt „érdeklődés” vagy inkább túlzó szigor¹⁸ azt igazolja, hogy nem tudták eldönteni, mit is kezdjenek a zsinattal, illetve a Szentszék közeledésével.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1962. szeptember 18-i ülésén elfogadott javaslat értelmében Magyarországról Hamvas Endre csanádi és Kovács Sándor szombat-helyi megyés püspök mellett Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó és kíséretük utazhatott a II. Vatikáni Zsinatra.¹⁹

Annak ellenére, hogy még nem látta át teljesen sem az Állami Egyházügyi Hivatal, sem pedig az állambiztonság, hogy milyen lehetőségek rejlenek a főpapok zsinati szerepeltetésében, igyekeztek alaposan felkészülni. Az első ülészakra kiutazó kilenc személy közül Hamvas Endre és Radó Polikárp kivételével heten az állambiztonság ügynökei voltak. Nagy erőket mozgattak meg a III-as csoportfőnökségek, hiszen az ülészak végéig 20 ügynököt állítottak munkába a zsinattal kapcsolatban.²⁰ Mindegyik ülészakra jellemző volt, hogy az állambiz-

15 MOL M–KS 288. f. 5. cs. 277. ó. e. 63–66. p. Az MSZMP PB 1962. szeptember 4-i ülésének jegyzőkönyve.

16 Lásd a 38–39. dokumentumokat.

17 MOL M–KS 288. f. 5. cs. 277. ó. e. 63–66. p. Az MSZMP PB 1962. szeptember 4-i ülésének jegyzőkönyve.

18 A lengyelek voltak hajlandók kiengedni a zsinatra a legtöbb főpapot, a meghívottak 1/3-át. Magyarország kevesebb, mint 1/5-ét a Rómába várt főpapoknak.

19 MOL M–KS 288. f. 5. cs. 278. ó. e. 12. p. Az MSZMP PB 1962. szeptember 18-i ülésének jegyzőkönyve.

20 Nem kívánunk részletesebben foglalkozni a zsinattal kapcsolatos állambiztonsági tevékenységgel. Bőséges irodalom áll rendelkezésre ehhez. Vö. Máté-Tóth, (Kézirat) alaposan dokumentált, elemző írásával, ami sokáig olvasható volt az Interneten, továbbá Kiszely, 2001. 97–143. p. és ezek eredményeit feldolgozó Adriányi, 2004. 42–44. és 53–60. p.

tonság a delegáción kívül is küldött ügynököket Rómába. Komoly apparátus foglalkozott a zsinattal. A rezidensek, a tartótisztek, a különféle feladattal ellátott ügynökök valamennyien a Vatikánban összegyűjthető hírek szerzésében, továbbításában, ellenőrzésében, illetve a Vatikánba szánt, irányított hírek terjesztésében voltak érdekelték.

A magyar zsinati atyák igyekeztek hasznosan tölteni idejüket a Vatikánban. Súlyukhoz mérten hozzá is szóltak a vitákhoz. Hamvas Endre három felszólalásával és három írásos javaslatával, Bánk József két szóbeli – egyszer Íjjas József olvasta fel helyette a szöveget – és két írásbeli hozzászólásával, Cserháti József két írásos beadvánnyal, Brezanóczy Pál egy felszólalásával és Kovács Sándor egy írásos beadványával járult hozzá a II. Vatikáni Zsinat sikeréhez.²¹ Ennek ellenére zsinati vagy teológiai szempontból nem volt lényegi jelentősége, hogy mennyien érkeztek Magyarországról. Mégis a Szentszéknek és a Magyar Népköztársaságnak egyaránt, de különböző okokból fontos volt a magyar delegáltak római jelenléte.

A Vatikánt nyilvánvalóan ugyanúgy sújtotta a kelet-európai szocialista országok katolikusaitól való hermetikus elzártság. Alig jutottak megbízható információhoz. A zsinat lehetőséget teremtett arra, hogy ha csak csekély számban is, de egy évtized múltán újra papok érkezzenek a „vasfüggönyön” túlról. A zsinat első ülészakát követő összefoglalók tanúsága szerint a magyar küldötteket kedvezően fogadták a legmagasabb vatikáni körök is.²² Végre ismét első kézből kaphattak beszámolókat a hazai helyzetről. Egyelőre nem került elő arra nézve dokumentum, hogy más szocialista országból érkezett delegáció felé is olyan kézzelfogható közeledés történt-e, mint a magyar irányába, de ezt valószínűsíteni lehet. A Szentszék nyilván nagyon óvatosan próbálkozott felhívni a zsinati küldötteken keresztül államaik figyelmét, hogy szeretné a kapcsolatokat a holtpontról kimozdítani. Különösen a lengyel és a csehszlovák állami irányába lehet ilyen közeledést feltételezni. Tény, hogy a magyar zsinati küldöttek és „hazai megbízói” is nyitottnak mutatkoztak bizonyos kapcsolatfelvételle. A zsinati atyák magukkal hozták az első ülészak végén azt a vatikáni szóbeli jegyzéket, amely lényegében a Szentszék „minimum kívánság-listája” volt.²³ Emellett tárgyalásaik, megbeszéléseik során is számos jelét tapasztalták, hogy a Szentszék kész a problémák megoldására. Nyílt üzenetként fogható fel XXIII. János pápa megjegyzése Mindszenty József bíboros helyzetének rendezésére.²⁴ Lényegében elfogadhatjuk, hogy a magyar–vatikáni tárgyalások a II. Vatikáni Zsinat első ülészakával nagyon szorosan összefüggnek. 1962 őszén több szálon, rendkívül óvatosan, megfontoltan, egymást „próbálgatva” közeledett egymáshoz a két fél. A Szentszék egyszerre több lehetőséget is kínált a magyaroknak a hivatalos, félhivatalos és nem hivatalos kapcsolatok felvételére (közvetlenül a zsinati küldötteken keresztül, pl. a note verbale és egyéb egyértelmű megnyilatkozások; König bécsi érsek, mint a pápa nem hivatalos küldötte, kizárólag magánemberként jött volna Magyarországra már 1962 nyarán;²⁵ semleges követségeken keresztül, nem hivatalos kapcsolatfelvétellel, pl. az ankarai magyar ügyvivő bekapcsolása a Mindszenty-kérdés megoldásába²⁶). Mindezt olyan ügyes diplomáciai körültekintéssel tette a Vatikán, hogy amennyiben félreértés okán, vagy egyértelmű elzárkózás miatt meghiúsult volna minden további közeledés, akkor sem érintette volna kínosan az eset a feleket.

21 Máté-Tóth (Kézirat).

22 Lásd a 11. dokumentumot.

23 Lásd a 12. dokumentumot.

24 A „Mindszenty-ügy állapot, amelyet meg kell és meg lehet oldani.” A pápa kifejezésre juttatta, hogy a Mindszenty-ügyet mindenképpen meg akarják oldani. Lásd a 11. dokumentumot.

25 MOL M–KS 288. f. 5. cs. 274. ő. e. 84. p. Az MSZMP PB 1962. augusztus 7-i ülésének jegyzőkönyve.

26 Ennek bizonyítására egyelőre nem került elő dokumentum, de jelen kötet forrásai határozottan említik. Lásd a 14. dokumentumot.

A későbbi magyar zsinati küldötteket is egyaránt felhasználta a magyar állam és a Szent-szék, hogy esetenként üzeneteket továbbítsanak, vagy a megakadt párbeszédet előre mozdítsák, esetenként nyomást is gyakoroljanak a másik félre.

Mint egy regényben a több szálon futó cselekmény, úgy jellemezte a hatvanas évek vatikáni–magyar kapcsolatait is a párhuzamosan zajló, de egymással szoros kapcsolatban álló események láncolata. Az 1963 tavaszától a Szentszék és a Magyar Népköztársaság között meginduló kétoldalú tárgyalások, a kétpólusú világban a nagyhatalmak részéről tapasztalható lassú közeledés, amely elhidegüléstől, bizalmatlanságtól sem volt mentes és a II. Vatikáni Zsinat is csak keretül szolgált a magyar politika erős moszkvai felügyelet melletti „önállóságának”.

* * *

A továbbiakban röviden összefoglalom a II. Vatikáni Zsinattal kapcsolatos legfontosabb adatokat, amelyekre a forrásközlésben is előfordulnak utalások.

A zsinat három típusú ülésen végezte munkáját:

1. Nyilvános plenáris üléseken (a pápa elnökletével);
2. Plenáris munkaiüléseken (generális kongregáció);
3. Bizottsági üléseken.²⁷

A zsinati atyák által megszavazott okmányokat, az úgynevezett „zsinati döntések”-et három kategóriába csoportosították:

1. Konstitúció (constitutio), azaz rendelkezés, amely az időszerű hittani, liturgikus és lelkipásztori kérdésekben fejt ki az egyház elméleti és gyakorlati tanítását.

2. Dekrétum (decretum), azaz határozat, amely a gyakorlati vonatkozású, egyházkormányzati, lelkipásztori, fegyelmi és egyéb kérdésekben intézkedik és nyújt a problémák megoldásához irányelveket.

3. Deklaráció (declaratio), azaz nyilatkozat, amelyben az egyház a modern kor egyes kérdéseivel kapcsolatban fejt ki álláspontját.²⁸

Vázlatosan közölöm az egyes ülészakok adatait, az elfogadott zsinati okmányokat és a magyar delegációk összetételét.²⁹

Első ülészak (1962. október 11.–december 8.)

Az első ülészak kezdetén 2908 jog szerinti zsinati atya³⁰ vett részt. Közülük a megnyitón 2540-en jelentek meg. A résztvevők száma az ülészak során 2300–2500 körül mozgott. A zsinati szakértők száma 344 volt. A megfigyelők 17 egyházat, illetve egyházi világszervezet képviseltek.³¹

Az első ülészokon a püspökök öt tervezetet (schemát) tárgyaltak, de nem sikerült lezárni egyetlen zsinati dokumentumot sem. A liturgiával és a modern hírszerző eszközökkel foglalkozó dekrétumokat részlegesen elfogadták. Az egyházzal, az egységgel és a nyilatkozatadás

27 Saád, 1967. 225–230. p.

28 Szántó, 1985. 660. p.

29 A II. Vatikáni Zsinat ülészakainak fontosabb eseményei Saád, 1967., Kránitz, 2002. és Wittstadt, 2000–2004. alapján kerültek összeállításra.

30 Zsinati atyákként a szavazati joggal rendelkező püspököket tartották számon. Nem tartoztak közéjük a különféle szerzetesrendek apátjai, főnökei, a különféle kísérők stb.

31 MOL XIX-A–21–c–1.21–10. Állami Egyházügyi Hivatal. Adattár. A zsinatról.

forrásaival foglalkozó tervezetekről éles vita folyt, de végső kimunkálásuk és a szavazás a további ülészakokra maradt.

Nem zsinati dokumentum, hanem felhívás formájában fordult az első ülészak a világ népeihez. Az 1962. október 20-án kihirdetett üzenet kezdő mondata: „Az üdv, a szeretet és a béke üzenetét akarjuk eljuttatni minden emberhez, minden nemzethez.”³² Kevésbé ismert ez a zsinati dokumentum, jóllehet felfogható a „Pacem in terris” előzményeként is.

Magyarországról Hamvas Endre csanádi és Kovács Sándor szombathelyi megyéspüspök, valamint Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó utazott október 14-én Rómába. Hamvas püspököt unokaöccse, Hamvas István makói templomigazgató és Esty Miklós pápai kamarás kísérte. Kovács Sándor püspök mellé Sempthey Lászlót, a központi szeminárium rektorhelyettesét és Radó Polikárp Hittudományi Akadémiai tanárt jelölték ki. Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzóhoz Mihelics Vid, az Új Ember és a Vigília szerkesztője, valamint Timkó Imre, a Hittudományi Akadémia tanára csatlakozott.³³

Második ülészak (1963. szeptember 29.–december 4.)

Kilencvennel több zsinati atya jelent meg Rómában, mint az első ülészakon, de a tényleges részvétel a kongregációkon valamivel alacsonyabb volt az előzőekhez képest. Átlagosan 2300 bíboros és püspök vett részt az üléseken. A megfigyelők 21 egyház, illetve egyházi világszerv nevében voltak jelen.³⁴

A második ülészak ünnepélyes zárónapján (1963. december 4.) hirdette ki VI. Pál pápa a liturgiával foglalkozó konstitúciót (Sacrosanctum Concilium), valamint a modern hírközlési eszközökkel és publicisztikával foglalkozó dekrétumot (Inter Mirifica). Vita folyt még az egyházzól, a püspöki tisztségről és az ökumenizmussal foglalkozó tervezetről. Az utóbbi vitája olyan éles volt, hogy egyes vélemények szerint éppen a vita további éleződésének elkerülése érdekében zárták le egészen váratlanul az ülészakot.³⁵

Az Állami Egyházügyi Hivatal 1962. december 20-án értékelte a II. Vatikáni Zsinat első ülészakát. Eredményesnek tartották a magyar delegáltak kiutazását, vatikáni szereplését. Megállapították, hogy a szocialista országokból érkező főpapokat érdeklődéssel, megbecsüléssel fogadták Rómában.³⁶ Biztosan hozzájárult az első ülészak kedvező megítélése ahhoz, hogy a zsinat folytatására jóval népesebb delegáció utazhatott ki Magyarországról. A küldöttségben Hamvas Endre csanádi, Kovács Sándor szombathelyi, Papp Kálmán győri megyéspüspök, Szabó Imre c. püspök, Kovács Vince c. püspök, váci apostoli kormányzó, Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó, Csepregi Ignác esztergomi, Pataky Kornél szegedi irodaigazgató, Ákos Géza váci megbízott irodaigazgató, Bánk József és Timkó Imre, a Hittudományi Akadémia professzorai, valamint Kovács György, a győri papnevelő intézet rektora, Hamvas István makói templomigazgató, házikáplán, Esty Miklós, a Szent István Társulat delegált adminisztrátora, Mihelics Vid, a Vigília szerkesztője és Schiminszky Ervin orvos³⁷ kapott helyet. A 15 tagú egyházi delegációban hat főpap, hét kísérő, egy fő a delegáció titkára (Timkó). A 15 főből 9 ügynök.³⁸ Az állambiztonság még nagyobb erővel készült a zsinatra, mint korábban.

32 Saád, 1967. 70. p.

33 Lásd a 9. dokumentumot.

34 MOL XIX-A–21–c–1.21–10. Állami Egyházügyi Hivatal. Adattár. A zsinatról.

35 Saád, 1967. 93. p.

36 Lásd a 11. dokumentumot.

37 Schiminszky Ervin (1903–1981).

38 Lásd a 37. dokumentumot.

Harmadik ülés (1964. szeptember 14.–november 21.)

A harmadik ülésre a zsinati atyák száma 3070-re emelkedett. Az első munkaiülésen 2170-en jelentek meg. A megfigyelők ez alkalommal 22 egyházat, illetve egyházi világszervezet képviseltek.

A harmadik ülés végén (1964. november 21.) VI. Pál pápa ünnepélyesen kihirdette az egyházzal szembeni dogmatikai konstitúciót (Lumen Gentium), az ökumenizmussal foglalkozó dekrétumot (Unitatis Reintegratio) és a keleti katolikus egyházakkal foglalkozó dekrétumot (Orientalium Ecclesiarum).³⁹

Magyarországról ismét népes küldöttség kiutazását engedélyezte az MSZMP Politikai Bizottsága az Agitációs és Propaganda Osztály javaslatára. Lényegében a Szentszékkel folytatott tárgyalások eredményétől, a magyar alkufeltételek megvalósulásától tették függővé, hogy kik kaphattak vízumot: „Az eddigi politikai megfontolások alapján továbbra is szükséges, hogy hozzájáruljunk a magyar püspökök zsinati részvételéhez. Amennyiben a Vatikán a zsinat megnyitása előtt megteszi az általunk már előzetesen jóváhagyott püspökök kinevezését, úgy az újonnan kinevezett püspökök is vegyenek részt a zsinaton. Amennyiben ez nem történik meg a zsinat megnyitása előtt, úgy a múlt évihez hasonló létszámban vegyenek részt a püspökök a zsinaton. Ha a Vatikán közben rendezzi a békepapok ügyét, akkor a püspöki kar részünkről jogilag elismert minden tagja részt vehet a zsinaton.” Érdekes, hogy számoltak azzal a lehetőséggel is, ha a Szentszék feloldotta volna az 1958-ban kiközösítéssel sújtott békepapok büntetését, kiengedtek volna minden, az állam által elismert magyar főpapot Rómába. Ezt a variánst a Politikai Bizottság azonnal elvetette.⁴⁰ Mivel az új püspökök kinevezése megtörtént, az előző évihez hasonló népes magyar küldöttség utazott a zsinatra: Hamvas Endre kalocsai érsek, Kovács Sándor szombathelyi megyéspüspök, Legányi Norbert pannonhalmi főapát, Brezanóczy Pál c. püspök, egeri apostoli kormányzó, Szabó Imre c. püspök, esztergomi helynök, Kovács Vince c. püspök, váci apostoli kormányzó, Íjjas József c. püspök, csanádi apostoli kormányzó, Cserhádi József c. püspök, pécsi apostoli kormányzó, Winkler József szombathelyi, Bánk József győri segédpüspök, Klempa Sándor veszprémi apostoli kormányzó, Ákos Géza váci irodaigazgató, Hamvas István püspöki tanácsos és Vitányi György, az Országos Békatanács Katolikus Bizottsága (OBKB) főtítkárhelyettese.⁴¹

Negyedik ülés (1965. szeptember 14.–december 7.)

A negyedik ülésen a 3090 teljes jogú zsinati atya közül 2567-en jelentek meg a megnyitón. A megfigyelők által képviselt egyházak és egyházi világszervezetek száma ezen az ülésen 27-re nőtt.

A negyedik ülésen elfogadott zsinati dokumentumok:

- A püspökök pásztori tiszte – dekrétum (Christus Dominus);
- A rendi élet korszerű megújítása – dekrétum (Perfectae Caritatis);
- A papok nevelése – dekrétum (Optatum Totius);
- Keresztény nevelés – dekrétum (Gravissimum Educationis);
- Az egyház viszonya a nem keresztény vallásokhoz – nyilatkozat (Nostra Aetate);
- Az isteni kinyilatkoztatásról – dogmatikai konstitúció (Dei Verbum);
- A laikus apostolkodás – dekrétum (Apostolicam Actuositatem);

39 Saád, 1967. 122. p.

40 Lásd az 56–58. dokumentumokat.

41 Uo.

- Az egyház missziós tevékenysége – dekrétum (Ad Gentes);
- Papok szolgálata és élete – dekrétum (Presbyterorum Ordinis);
- Az egyház a modern világban – pasztorális konstitúció (Gaudium et Spes);
- A vallásszabadság – nyilatkozat (Dignitatis Humanae).⁴²

Magyarországról az előző két időszakhoz hasonló számú delegáció kiutazását engedélyezték. Vízumot kaptak Hamvas Endre kalocsai érsek, Kovács Sándor szombathelyi, Dudás Miklós hajdúdorogi megyéspüspök, Brezanóczy Pál c. püspök, egri apostoli kormányzó, Kovács Vince c. püspök, váci apostoli kormányzó, Ijjas József c. püspök, csanádi apostoli kormányzó, Cserhádi József c. püspök, pécsi apostoli kormányzó, Winkler József szombathelyi, Bánk József győri segédpüspök, Klempa Sándor veszprémi apostoli kormányzó, Ákos Géza váci irodaigazgató, Kovács Géza kanonok, kalocsai érseki irodaigazgató és Vitányi György, az OBKB főtitkárhelyettese.⁴³

A zsinati küldöttek munkáját, helyállását, megnyilatkozásait, kapcsolatait a Magyar Népköztársaság szempontjából pozitívan értékelte az Állami Egyházügyi Hivatal összefoglaló jelentésében.⁴⁴

TÁRGYALÁSOK A SZENTSZÉK ÉS A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG KÖZÖTT

A Vatikán és Magyarország hivatalos kapcsolatai a 20. században csak az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után értelmezhetőek. 1918 előtt a diplomáciai kapcsolatokat a Monarchia közös külügyminisztériuma ápolta a Szentszékkal. A Károlyi- és a Berinkey-kormány is kezdeményezte a diplomáciai kapcsolatok létesítését a Vatikánnal, de arra csak 1920. június 4-e után kerülhetett sor. Előbb a magyar kormány küldte Rómába követét júliusban, majd szeptemberben megérkezett Budapestre is a nuncius, Lorenzo Schioppa. A két világháború közötti időszakban a Szentszék és Magyarország kapcsolatai, annak ellenére, hogy néha a főpapi kinevezések körül nézeteltérések támadtak, mindvégig szívélyesek maradtak. A Vatikán a kapcsolatok felvétele után azonnal saját jogkörébe vonta a főkegyúri jog gyakorlásának egy részét. Egyszerű megállapodást (intesa semplice) kötött a magyár állammal 1927-ben, amelynek az a lényege, hogy a főpapi székek üresedése esetén a magyar kormány két hónapon belül közölheti jelöltjei nevét. Amennyiben a Vatikán a kormány jelöltjei közül választ, nincs szükség további egyeztetésre, előzetes értesítés nélkül kihirdetheti a kinevezést. Ha a Szentatya mást akar főpappá szentelni, tartozik a jelöltje nevét a kormánnyal közölni és megtudakolni, hogy nincs-e a jelölttel szemben ellenvetés. Érdekes, hogy amíg a húszas években csaknem valamennyi környező országgal konkordátumot kötött a Vatikán, addig Magyarország vonatkozásában erre nem került sor. Ennek oka, hogy sem a magyar kormány, sem a Szentszék, de a magyar főpapok sem szorgalmazták a szerződést. Az általános jó kapcsolatok a Vatikánnal változatlanul fennmaradtak harmincas években, sőt egészen a II. világháború végéig.⁴⁵

Az 1930-ban Magyarországra akkreditált Angelo Rotta nuncius a világháború éveiben mindvégig állomáshelyén maradt és jelentős szerepet vállalt a zsidók menekítésében. 1944-ben személyesen is jegyzékben is tiltakozott a magyar kormánynál a zsidók érdekében. 1945. április 4-én a Szövetséges Ellenőrző Bizottság követelésére az Ideiglenes Nemzeti Kormány

42 MOL XIX-A-21-c-1.21-10. Állami Egyházügyi Hivatal. Adattár. A zsinatról.

43 MOL XIX-A-21-a-V-37-1/a-n-1965. Kiutazás a zsinatra.

44 Lásd a 86. dokumentumot.

45 A két világháború közötti vatikáni–magyar kapcsolatokhoz lásd Csizmadia, 1966. és Gergely, 1999.

kiutasította az országból azzal az érveléssel, hogy az 1944. október 15-i proklamáció után a helyén maradt és ezzel de facto elismerte a németeket kiszolgáló Szálasi-kormányt.⁴⁶

A nuncius távozása nem jelentette a kapcsolatok automatikus megszakadását. A magyar kormány is kifejezte szándékát az új nuncius fogadására és a Vatikán is érdekelt volt a kapcsolatok helyreállításában. A szentszéki magyar követség sem szűnt meg 1944-ben, csak lehetetlenné vált a kapcsolatok tartása. 1945 és 1948 között mindvégig napirenden maradt a diplomáciai összeköttetés helyreállítása. Több kezdeményezés történt a magyar kormány és Mindszenty József prímás részéről is, de ezek nem vezettek eredményre. Sem nuncius nem érkezett Budapestre, sem pedig szentszéki magyar követ Rómába. 1948-ban lelepleződött a kommunisták megegyezést támogató taktikája. A Szentszék elhatározta, hogy apostoli vizitátort küld Magyarországra, de magyar részről átlátszó okokra hivatkozva elutasították a javaslatot. A kapcsolatok tartása ebben az időszakban jószerével arra korlátozódott, hogy a világiak mellett katolikus papok, néhányan a püspökök közül, Czapik Gyula egri érsek, illetve Mindszenty járt Rómában, valamint onnan látogattak haza néhányan, mint például Tomek Vince piarista generális. Ezek az utak kínáltak némi lehetőséget a kölcsönös informálódásra. Mócsy Imre jezsuita volt az utolsó, aki Rómába utazhatott, majd onnan haza is tért. Ő hozta magával 1949. január 7-én XII. Pius pápa levelét a magyar püspököknek, amelyben a pápa megbélyegezte a Mindszenty József elleni eljárást, a magyar főpapat pedig egységre és helytállásra szólította fel.⁴⁷ Ettől kezdve a magyar katolikus egyház vezetői számára teljesen lezárult a közvetlen kapcsolattartás lehetősége Rómával. Természetesen továbbra is megkísérelték információikat eljuttatni a Vatikánba, de ez már csak közvetve, a pártállam szempontjából illegálisnak minősített csatornákon történhetett. A Grósz József kalocsai érsek elleni perben is hangsúlyos szerepet kaptak a vatikáni levelek, amelyeket például az olasz és a belga követségen keresztül jutottak ki Rómába, vagy a diplomáciai testületek közvetítésével kaptak kézhez a magyar főpapatok.⁴⁸

A magyar katolikus egyház hermetikus elzárását a Szentszéktől az 1956-os forradalom és szabadságharc számolta fel rövid időre. Ismét lehetőség nyílt az első kézből származó információk cseréjére, hiszen több katolikus emigráns érkezett Rómába. Főpapi szinten azonban nem került sor személyes kapcsolatfelvétellel ebben az időben sem. A határ újrázásával ismét megszűnt a kapcsolat a Szentszékkal egészen 1962-ig.

A Magyar Szocialista Munkáspárt 1962. november 20–24. között tartotta VIII. kongresszusát, ahol deklarálták a szocializmus alapjainak lerakását. Kádár János konszolidálta hatalmát a hatvanas évek első felére, de külpolitikailag – különösen a nyugati kapcsolatokat illetően – az ország továbbra is elszigetelt maradt. Az 1957 és 1962 közötti időszakban az MSZMP Politikai Bizottságának diplomáciai kapcsolatokat érintő határozatai a szocialista országok kivételével a harmadik világ gyarmati sorból éppen csak felszabaduló államaira, azok közül is a baloldali berendezkedésűekre korlátozódott. Az ENSZ közgyűlések napirendjén 1956 után gyakran szerepeltek a magyar ügyek.⁴⁹ A külpolitika lépéskényszerbe került, minden szinten kereste az összeköttetést a Nyugattal. A kapcsolatok normalizálása céljából kezdődtek titkos tárgyalások a Magyar Népköztársaság és az Amerikai Egyesült Államok megbízottai között. Már 1960 májusában készült egy előterjesztés a Politikai Bizottság számára a magyar–ameri-

46 Beke, 1994. és Lombardi, 1998.

47 Gergely, 1996. 274–280. p.

48 Szabó, 2001. 111. és 161. p.

49 Az ENSZ 1959. november 26-i közgyűlése napirendre tűzte a magyar küldöttség ellenkezése ellenére a magyar kérdést. A kisebbségek védelmére és a diszkrimináció megszüntetésére felállított bizottság ugyan csak 1959-ben a magyar egyházak helyzetével foglalkozott. Az Állami Egyházügyi Hivatal a Külügyminisztérium megbízásából részletes jelentést készített az egyházak helyzetéről. MOL XIX–A–21–d. 0030/1959.

kai viszony rendezéséről.⁵⁰ Komoly előrelépés 1962-ben történt. A Politikai Bizottság augusztus 11-én tárgyalta Mindszenty József helyzetét. A közel húsz oldalas anyagnak 2042. december 31-ig fenntartották a szigorúan titkos minősítését. Három oldal azonban a nyílt iratok közt kutatható. Talán joggal gondolhatjuk, hogy ez az egyik alapdokumentuma az amerikai viszony rendezésének, és egyben a kapcsolatok felvételének a Vatikánnal.⁵¹ A meginduló párbeszédnek köszönhetően jött létre 1962. október 20-án egy megállapodás: az USA az ENSZ közgyűlésével elfogadtatta a magyar kérdés levételét a napirendről (1962. december 18.). Néhány magyar főpapot kiengedtek a II. Vatikáni Zsinatra, ahol azok óvatos utalásokat tettek a magyar–vatikáni tárgyalások lehetőségére.

Magyarország külpolitikai elszigeteltsége jelentősen csökkent 1963 folyamán, különösen miután deklarálták azt az ENSZ-határozatot, amelynek értelmében többek között Magyarország ENSZ-tagságát is helyreállították. A nemzetközi elszigeteltség végét jelezte az is, hogy 1963-ban Nagy-Britannia, Franciaország és Belgium, 1964-ben pedig Svédország, Olaszország, Svájc és Kanada emelte nagyköveti szintre Magyarországgal fenntartott diplomáciai kapcsolatát. A Kádár-rendszer pozitívabb megítéléséhez természetesen hozzátartozott az általános amnesztia kihirdetése is (1963. március 21.). Ugyanakkor világosan látszik az 1962. augusztus 11-i PB-ülésen elfogadott előterjesztésből, hogy az amerikai viszony rendezésében az amnesztia nem játszott olyan meghatározó szerepet, mint azt a közvélemény tartja.

Az amerikaiak a rendelkezésre álló iratok tanúsága szerint több csatornán is próbáltak közeledni a magyar kormány felé.⁵² Érdekes Swift Somlyó István, magyar származású amerikai újságíró közvetítési kísérlete, amelynek során különféle híreket szolgáltat a magyar Külügyminisztérium illetékes munkatársának. Ez az első konkrét említése egy „lehetőség” vatikáni küldöttnek, akkor még a svájci nuncius került szóba, aki Magyarországon hivatalosan tárgyalna a Szentszék megbízásából.⁵³ Egy interjúban Habsburg Ottó elmondta, hogy Swift Somlyó Istvánról az volt az általános vélekedés, hogy az 1947-ben megalakult amerikai titkosszolgálatnak, a CIA-nek dolgozott és a „Cég” megbízásából vette fel a kapcsolatot Nagy Ferencsel az emigrációban.⁵⁴ Mindez indokolhatja 1963-as közvetítését, barátságos, de semmiképpen sem hivatalos felajánlkozását a magyar Külügyminisztériumnak.

1962-től kezdve a véletlenek, vagy inkább az érdekelt államok (amerikai, magyar, vatikáni) szándékainak szerencsés egybeesése folytán nemcsak a magyar Külügyminisztérium mutatott a szokottnál nagyobb aktivitást – természetesen csakis a Szovjetunió jóváhagyásával –, de megindult egy rendkívül óvatos diplomáciai közeledés Róma, Washington és Moszkva között is. Ezek eredményeként a hatvanas évek nemzetközi viszonylatban is jelentős magyar egyházpolitikai eseményének megvalósulásában nem csak a magyar fél játszott szerepet.

A Szentszék „arculatát” a pápák, politikáját a pápák és az államtitkárok határozzák meg. 1958. október 9-én, 19 éves uralkodás után elhunyt XII. Pius pápa. Amikor a bíborosi kollégium XII. Pius utódjává Angelo Giuseppe Roncallit, a 77 éves velencei bíborost választotta, mindenki csupán átmeneti megoldásra gondolt. Senki sem hitte a Vatikánban, mint ahogyan sehol a világon, hogy XXIII. János pápa a vatikáni politikának új irányvonalat ad majd. Igaz,

50 MOL M–KS 288. f. 5. cs. 183. ő. e. 58–63. p. Az MSZMP PB 1960. május 17-i ülésének jegyzőkönyve. Az előterjesztést a PB nem tárgyalta meg, június 14-én, majd augusztus 16-án foglalkoztak ismét a kérdéssel. Akkor az amerikaiaktól várták a kezdeményezést, a magyar reagálást pedig a nemzetközi helyzet alakulásától tették függővé.

51 Lásd a 3. dokumentumot.

52 Lásd például a 3., 11., 12., 14. dokumentumokat.

53 Lásd a 12. dokumentumot. Swift Somlyó István fordította angolra Nagy Ferenc miniszterelnök első írásait 1947-ben, miután megérkezett az Amerikai Egyesült Államokba. Az emigrációba kényszerült magyar miniszterelnök emlékiratait szintén Swift Somlyó fordította 1947–48-ban.

54 Vida István szíves közlése.

az első látható változások csak 1961 után, a rendkívül konzervatív vatikáni államtitkár, Domenico Tardini halála után következtek be.

Az új pápa első szociális enciklikája („Mater et magistra”) 1961. május 15-én, 70 évvel a „Rerum novarum”⁵⁵ után jelent meg. Ebben XXIII. János hitet tett amellett, hogy az Isten minden embernek földi javakat adott, éppen ezért minden embernek joga van a magántulajdonhoz. De a kiáltó vagyoni különbségek, a lelkiismeretlen pénzreházas és az emberek, valamint nemzetek kizsákmányolása megsértette az igazságot és a társadalom érdekeit.⁵⁶ Ebben az enciklikában a pápa békülékeny hangja már jól észrevehető, még akkor is, ha azok ellen is fel-emelte a szavát, akik a világ számos országában évek óta kegyetlenül üldözik a katolikusokat.⁵⁷

Agostino Casaroli visszaemlékezései szerint a kommunista államok és a Vatikán közötti párbeszéd kiindulópontja a Szovjetunió római követe által – Nyikita Szergejevics Hruscsov, az SZKP KB első titkára utasítására – XXIII. János pápa 80. születésnapjára küldött üdvözlő távirat volt 1961. november 25-én. Az üzenet elismeréssel szólt a pápa béke iránti elkötelezettségéről. Néhány nap múlva Hruscsov interjút adott a Pravdának, amelyben ismét pozitívan említette a pápa béketörekvéseit.⁵⁸

„Valami alakul a világban...” jegyezte meg XXIII. János pápa, amikor hírért vette a szovjet pártvezető táviratának és nyilatkozatának.⁵⁹

A Szentszék kétségtelenül jó szándékú közeledése a Szovjetunióhoz és szatellit államaihoz az érintett országok katolikus egyházai, valamint a hívők érdekében történt és abból a feltételezésből indult ki, hogy a Szovjetunió hatalmának, a kommunizmus uralmának vége nem látható, tehát tartós fennmaradásra, együttélésre kell berendezkedni, akceptálva az adott kereteket: a kétpólusú világ követelményeit.

Amikor 1962. október 11-én a pápa megnyitotta a II. Vatikáni Zsinatot, örömmel konstatahatta, hogy lengyel, magyar, csehszlovák, keletnémet és jugoszláv katolikus főpapok is jelen voltak. A megfigyelők közt pedig a moszkvai patriárkátus küldöttei. Mindez Moszkva és a kelet-közép-európai szocialista országok párt- és állami vezetőinek egyetértésével történt. Az olasz miniszterelnök, Amintore Fanfani 1962 decemberében találkozott Frol Romanovics Kozlovval, a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának titkárával, Hruscsov megbízható hívével. Fanfani megemlítette a lehetőséget, hogy a szovjet kormány diplomáciai kapcsolatot létesíthet a Vatikánnal. Az olasz miniszterelnök elmondta, hogy az Egyesült Államok is kapcsolatot kíván létesíteni a Szentszékkal, de a pápa fontosabbnak tartja a Szovjetunióval a kapcsolatok rendezését. Néhány nappal később ugyanebben az ügyben kereste fel La Pira, Firenze katolikus polgármestere a szovjet nagykövetet Rómában. December 13-án Hruscsov személyesen fogadta Norman Cousin amerikai közvetítőt, aki megkísérelte a szovjet pártvezetőt rávenni a Vatikánnal való kapcsolatfelvételre. Decemberben tanácskozott a szovjet kommunista párt központi bizottsága a túlnyomórészt katolikus lakosságú kommunista országok pártvezetőivel, a lengyel Wladyslaw Gomulkával, a magyar Kádár Jánossal és a csehszlovák Antonín Novotnýval, valamint a francia kommunista párt vezetőjével, Maurice Thorezzel. Korábban már az olasz kommunista pártvezetőkkel is egyeztettek. A megbeszélések központi témaként tárgyalták a kommunista országok lehetséges közeledését a Vatikánhoz. Kádár János 1963. január 10-én Budapesten közölte a szovjet nagykövettel, hogy a Magyar Népköztársaság és a Vatikán közötti diplomáciai kapcsolatok felvételének nagy jelen-

55 A XIII. Leó pápa (1878–1903) által 1891-ben a munkáskérdésről kiadott „Rerum novarum” kezdetű enciklika határozta meg a katolikus egyház szociális és társadalompolitikáját a 20. század első felében.

56 AAS 1961, 401–464. p.

57 Hürten, 1999. 25. p.

58 Casaroli, 2001. 59. p.

59 Stehle, 1993. 283. p.

tősége lenne. A jövőben más szocialista ország számára is megnyílna a lehetőség, amit mindenképpen támogatni kellene. Egy ilyen közeledés ugyan az egyház számára is kínálna némi reményt, valójában azonban a szocialista rendszer számára lenne hasznos.⁶⁰

A magyar kormány számára természetesen az Amerikával fennálló viszony rendezése bírt prioritással, de ehhez szükséges volt rendezni Mindszenty József bíboros helyzetét. Mint egy jó sakkjátékos, Kádárék is igyekeztek végiggondolni az ellenfél minden várható lépését, mielőtt a maguk első bábuját mozgásba hozzák. Ezért alakították ki elvi álláspontjukat jó előre az amerikai és a vatikáni tárgyalások megkezdése előtt. Azzal is tisztában voltak, hogy az egyik kérdés a másik függvénye: „A Vatikánnal való tárgyalást alá kell rendelni az amerikaiakkal való tárgyalásnak.”⁶¹

Mind magyar, mind vatikáni részről keresték a lehetőségét a kapcsolatfelvételnek, egyelőre csak félhivatalosan, titokban. Bécsben 1963 tavaszán, néhány nappal azután, hogy König érsek felkereste Mindszenty Józsefet az amerikai követségen, Agostino Casaroli tájékoztatta a magyar követet, hogy ő a hivatalos vatikáni tárgyalófél, König bécsi érsek csupán magánemberként járt Magyarországon. Kijelentette, hogy a Vatikán őszintén rendezni kívánja a magyar egyházzal kapcsolatos kérdéseket éppen úgy, mint Csehszlovákiával, Lengyelországgal és más szocialista országokkal is. A nehézségeket meg akarják oldani.⁶²

Ugyan még csak az előkészületek zajlottak, de lényegében ezzel meg is kezdődtek a vatikáni–magyar hivatalos tárgyalások. Hamvas Endre csanádi püspök és Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó két nap múlva Bécsbe utazott és megbeszélést folytatott Casarolival. A vatikáni diplomata amellet, hogy tájékozódott a magyarországi helyzetről, lényegében a magyar kormánynak is üzent, hiszen jószerével „programját” ismertette a két magyar főpapnak.⁶³

A magyar állami és állambiztonsági szervek is felkészültek Casaroli fogadására. Eldőlt, hogy a vatikáni fél tárgyalópartnere az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke, Prantner József lesz (a Külügyminisztérium képviselője csak konzulensként vett részt a tárgyalásokon). Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya jó előre eltervezett minden lépést és alaposan felkészítette Prantner Józsefet a vele folytatott megbeszélések során a várhatóan felmerülő kérdések köréből. Ugyanakkor az állambiztonság is megszervezte Casaroli ellenőrzését (lakóhelyének lehallgatását, megfigyelését, tisztázták az ügynökhálózat feladatait stb.).⁶⁴

A TÁRGYALÁSOK SORÁN FELVETETT LÉNYEGES PROBLÉMÁK

A hatvanas években zajló magyar–vatikáni tárgyalások során több olyan probléma került elő, amelyek megoldása már évek óta sürgető volt. Ezek között differenciálni kell, mert voltak kérdések, amelyeket a magyar fél tartott állandóan napirenden, például az 1958-ban kiközösített békepapok ügyét, és voltak a Vatikán számára kiemelten fontos ügyek, például a főpapi kinevezések, a stallumok betöltése. Más problémákat, mint például a primás helyzetének rendezését alárendelte mindkét fél a számára fontosabb ügyeknek. Egyéb kérdéseket a felek csak azért tartottak napirenden, hogy legyen mit kínálni egymásnak, legyenek gyorsan megoldható problémák, lehessen eredményt felmutatni. Az évtized során zajló kétoldalú tárgyalásokot

60 T. Varga, 1991. 27–28. p.

61 Lásd a 3. dokumentumot.

62 Lásd a 19. dokumentumot.

63 Lásd a 20. dokumentumot.

64 Lásd a 21. dokumentumot.

ezért is jellemezte egyfajta „vásári hangulat” . Kínálat, kereslet, alku határozta meg a megbeszélések légkörét. Mint látjuk, általában a Szentszék „kötötte” a rosszabb üzletet, illetve körülbelül olyan nagyvonalúan viselkedett, mint az a gazdag vásárló, aki bár tisztában van vele, hogy becsapják a vásári portékával, de éppen az szórakoztatja, hogy rájött a csalásra és mégis megteheti, hogy fizet. A magyarok pedig mindent elkövettek, hogy meggyőzzék a vatikáni felet, hogy elsősorban a Szentszék érdekelt a tárgyalásokban és a megegyezésben, a Magyar Népköztársaság kevésbé. Úgy gondolták „piaci pszichológiával”, ha a vevőt érdekeltté tesszük a vásárlásban, hajlandó akár magasabb árat is fizetni. Valószínűleg a Vatikánban is tudták, hogy magyar tárgyalópartnereik „megvezetik” Casarolit és társait, de azt gondolhatták, hogy hosszú távon mégis megéri az alkudozás.

A politikai szerepvállalásuk miatt kiközösített békepapok ügye

Mindszenty József esztergomi érsek 1956. november 4-én az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövetségén kapott menedékjogot. Az esztergomi érseki hivatalhoz küldött, november 5-én keltezett leveleiben a magyar békepapi mozgalom 11 prominens személyiségét tiltotta minden egyházi és közéleti tevékenységtől.⁶⁵ Mindszenty József intézkedéseit Szabó Imre püspök, esztergomi érseki helytartó hajtotta végre, amiért az ÁEH hamarosan Húgyagra (Nógrád megye) költöztette.⁶⁶

Az esztergomi érsek intézkedése nem egyedülálló és példa nélküli. A püspökök egy része már Mindszenty kiszabadulása előtt, a forradalom napjaiban menesztette az Állami Egyházügyi Hivatal által korábban az aulába helyezett békepapokat, és helyettük megbízható vikárius, irodaigazgató foglalta el a pozíciót. Elsőként Kovács Sándor szombathelyi püspök mentette fel október 29-én hivatalából kompromittált vikáriusát és irodaigazgatóját. A következő nap pedig Dudás Miklós görög katolikus, Shvoy Lajos székesfehérvári, Badalik Bertalan veszprémi püspök és Grósz József kalocsai érsek is megtette ugyanezt.⁶⁷ Mindszenty József és a főpapok intézkedéseivel a békepapi mozgalmat lényegében sikerült lefejezni, egy időre lehetetlen helyzetbe hozni. A Zsinati Szent Kongregáció 1957. január 21-én a magyar főpapok rendelkezésével összhangban kiadott két dekrétumot. Az egyikben Horváth Richárdnak, a békepapi mozgalom egyik vezetőjének név szerinti kiközösítését mondta ki, és felfüggesztést helyezett kilátásba mindazon papok számára, akik nem a kánonok alapján kerültek hivatalukba. A másik dekrétum kivétel nélkül felsorolta az ÁEH által az egyes egyházmegyékbe vikáriusnak, illetve irodaigazgatónak „kinevezett” papokat, és őket a pápa parancsára tisztségükből elmozdította, ellenkezésük esetén kiközösítésüket helyezte kilátásba. Ugyanakkor a dekrétumban felsorolt személyeket a Szent Kongregáció alkalmatlannak minősítette egyházmegyei hivatali tisztségek, kanonokságok, székesegyházi, szeminárium tisztségek és budapesti, valamint püspöki székhelyeken levő plébániák betöltésére.⁶⁸ A Zsinati Kongregáció 1957 nyarán minden katolikus papot felszólított, hogy egy hónapon belül a politikai tevékenységtől teljesen vonuljon vissza, különben kiközösítés vár rájuk. Mivel néhány érintett nem engedelmeskedett, a Sacra Congregatio Concilii 1958. február 2-án Beresztóczy Miklóst, Horváth Richárdot és Máté Jánost parlamenti tevékenységük és a békemozgalomban vállalt szerepük miatt kiközösítéssel sújtotta.⁶⁹

65 A fogalmazványok megtalálhatók a Szalézi–Majthényi Házban, a Mindszenty-hagyatékban is, 26. doszxié.

66 MOL XIX–A–21–a–K–54–1957.

67 Szántó, [1992.] 100–101. p.

68 ÁBTL 3. 1./5. O–13405/2. 218–222. p. Magyar Római Katolikus Püspöki Kar.

69 Adriányi, 1990. 777. p.

A magyar főpapok állami instrukciók alapján, több alkalommal kérték személyesen és levélben a kiközösített magyar papok ügyének rendezését.⁷⁰ A vatikáni–magyar tárgyalások során 1964 után a magyar tárgyalófél minden alkalommal felvetette a kiközösítési dekrétummal sújtott békepapok ügyét. Nemes Dezső fogalmazta meg a Politikai Bizottság 1964. augusztus 11-i ülésén, hogy „nemcsak Hamvasra kell bízni ezt a kérdést, hanem valamilyen formában a sorra kerülő tárgyalás kapcsán ezt fel lehetne vetni.”⁷¹

Olyannyira felvetették, hogy néha a vatikáni diplomaták, a Szentszék zsarolására is felhasználták a kiközösített békepapok ügyét. „Álláspontunk változatlan. Megismételjük a jegyzőkönyvben részletesen kifejtetteket: a békepapok érdemeit eddig is, ezután is el fogjuk ismerni. Támadással szemben megvédjük őket, s ilyen támadást velünk szembeni ellenséges magatartásnak is minősítjük. Ha a Szentszék ezen a vonalon megy tovább, akkor ne számítson arra, hogy más kérdésekben is előrehaladás lehetséges.”⁷² Máskor alkupozíciójuk erősítésére használták fel a békepapokat. A Szentszék által kinevezett, de az állam által el nem ismert püspökök helyzetének rendezését csupán jogi kérdésnek tekintették, „de ügyüket a papképviselőket sújtó pápai dekrétumok feloldása előtt nem voltunk hajlandók rendezni.”⁷³

Gyakran összekeveredett a tárgyalások során, hogy miért is sújtotta kiközösítéssel a pápa Horváth Richárdot és társait. Casaroli világosan összefoglalta a helyzetet, amikor magyar tárgyalópartnereinek kifejtette, hogy a papi békemozgalomhoz tartozás egy általános, a parlamenti képviselőség vállalása pedig egy konkrét kérdés. Amikor a Szentszék a dekrétumokat kiadta, az államhatalom és a katolikus egyház között „harc” dúlt. A papoknak a megbékélést kellett keresniük, egyik fél pártjára sem állhattak. A parlamentben sem szabad erősíteni az egyik felet sem, különösen az egyházzal ellenséges felet nem. „Ilyen megbízatást papoknak nem szabad elfogadni. A kánonjogi szankciók ezt erősítették meg.”⁷⁴

Az 1967-es parlamenti választások előtt a pap képviselőjelöltek fordultak levélben a pápához, hozzájárulását kérve, hogy engedélyezze számukra politikai szerepvállalásukat.⁷⁵

Jellemző az egész ügy megoldása, lezárása. Jól szemlélteti, hogy ez is csak alku kérdés volt a tárgyalások során. Három nappal azután, hogy Mindszenty József elhagyta Magyarországot, 1971. október 1-jén kelt Villot bíboros államtitkár levele, amelyben értesítette Íjjas József kalocsai érseket, a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnökét, hogy a Szentszék megszüntette az 1957. július 16-án hozott rendelkezését. A magyar püspökök testületére ruházta annak eldöntését, hogy katolikus pap vállalhat-e a magyar parlamentben képviselőséget, vagy bármilyen politikai szerepet. Október 13-án hozták nyilvánosságra az Apostoli Szentszék Egyházi Közügyek Tanácsa július 15-i határozatát, amely feloldotta Beresztóczy Miklóst, Horváth Richárdot és Várkonyi Imrét az egyházi kiközösítés alól. Az egyetlen szépséghiba, hogy a bíboros távozása után nyilvánosságra hozott szöveget már egy évvel korábban, 1970. október 8-án megfogalmazták a Vatikánban és azt Íjjas József kalocsai érseknek, a Magyar Püspöki Kar elnökének tudomására is hozták azzal a megkötéssel, hogy „csak akkor közölheted, és ezt egyáltalán csak akkor hozhatod nyilvánosságra, amikor ezt a Szentszék kifejezetten megengedi.”⁷⁶

A magyar kormány természetesen minden lehetséges szempontból ki is használta a győzelemként elkönyvelt megegyezést. „A Mindszenty-ügy megoldása, az 1957. évi pápai büntető és tiltó rendelkezések megszüntetése egyértelműen kedvező befolyást gyakorolt az egyház ha-

70 Lásd az 56. dokumentumot és a 203. számú lábjegyzetet a forrásközlésben.

71 Lásd az 57. dokumentumot.

72 Lásd a 77. dokumentumot.

73 Lásd a 136. dokumentumot.

74 Lásd a 77. dokumentumot.

75 MOL XIX-A-21-a-V-37-4-1967.

76 A Politikai Bizottság tagjai között információs anyagként köröztetett irat. MOL M-KS 288. f. 11. cs. 3022. ő. e. 1-9. p.

ladó erőire, különösen a papi békemozgalomra. Tevékenységük és magatartásuk igazolását látják abban, hogy a Vatikán, ha későn is, de revidálta hibás politikai döntését és a modus vivendi alapján keresi a szocialista állammal a kapcsolatok szélesítésének lehetőségét. Ez várhatóan erősíti majd az egyház haladó erőinek együttműködésére irányuló készségét és a papi békemozgalom további fellendülését eredményezi.”⁷⁷

Az állam által el nem ismert püspökök ügye, az üresen álló püspöki helyek betöltése és az ezzel kapcsolatos manipulációk

A Szentszék számára az egyik markáns kérdés az általa már részben az ötvenes években kinevezett, a magyar állam által azonban el nem ismert püspökök helyzetének rendezése volt. XII. Pius pápa 1950 novemberében nevezte ki Bárd Jánost és Endrey Mihályt kalocsai, illetve egri segédpüspöknek. Mindketten tanult, az egyházkormányzatban és igazgatásban jártas, a püspöki hivatalra alkalmas papok voltak. Az állam ellenvetése sem annyira személyüknek szólt, mint inkább magának a kinevezés tényének. Sem Bárd, sem pedig Endrey nem voltak békepapok, de az állam ellen sem léptek fel, mégsem járult hozzá kinevezésükhöz a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa. Teljes mértékben egyházpolitikai kérdéstről volt szó. XII. Pius pápa merev kommunistaellenessége miatt meg sem próbált tárgyalni a kommunista magyar állammal, igaz erre az állam sem lett volna fogadókész. A helyzet ezáltal egyszerűvé vált: a pápa kinevezte a segédpüspököket, az állam ezt elutasította. Persze Bárd és Endrey kinevezésének ellenzése mögött látni kell a határozott célt is, amely arra irányult, hogy az egyházat minél előbb szétverjék, együttműködésre nem hajlandó püspökeiket bebörtönözzék, internálják, a többieket pedig szigorú ellenőrzés mellett térdre kényszerítsék. Az utánpótlás a 42 éves Bárdal és a 45 éves Endreyvel semmiképpen sem állt az állami egyházpolitika érdekében.

1950 után nem is próbálkozott többé a Szentszék főpapok kinevezésével egészen 1959-ig, amikor Belon Gellért személyében Pécsre, Winkler József személyében pedig Szombathelyre neveztek ki segédpüspököt. Az állam akkor is határozottan ellenállt.⁷⁸ Ők is mindketten jól képzett, nagy ismerettel rendelkező papok voltak, akik sem államellenességükkel, sem pedig békepapi magatartásukkal nem tűntek ki. Az elutasítás 1959-ben is azonos reflexek alapján működött, mint kilenc évvel korábban. Új elemként járult az állami reakcióhoz a pápa által kiközösített békepapok ügye miatti kicsinyes bosszú, illetve az 1957. március 24-én kihirdetett 22. törvényerejű rendelet az egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulásról, amely a legalsóbb szintű egyházi állások kivételével minden tisztség betöltését előzetes állami engedélyhez kötötte. Ezzel lényegében nemcsak a főpapság államnak kedvező átalakítását érhették el, de minden fontosabb egyházi állásba olyan embert tudtak biztosítani, aki az állam céljainak megfelelt, maradéktalanul együttműködött a szocialista magyar állammal.⁷⁹

Bárd, Endrey, Belon és Winkler ügye szorosan összekapcsolódott a magyar főpapok kinevezésével. Az utolsó megyéspüspök, akit a Szentszék ki tudott nevezni, Badalik Bertalan volt. A veszprémi püspököt azonban 1957-ben internálták Hejcére, Pétery József váci megyés püspök mellé, aki már 1953 óta ott élt. A rosznyói püspökök egykori nyaralójában hermetikusan elzárt főpapokat az államvédelem erős felügyelet mellett őrizte.⁸⁰ A hatvanas évek elejéig magyar részről a püspök kinevezésekkel szembeni egyöntetű elutasítást az egyház felszámolására irányuló határozott célkitűzéssel lehet magyarázni. A kelet-közép-európai példákat szem

⁷⁷ Lásd a 139. dokumentumot.

⁷⁸ MOL XIX-A-21-a-K-13-16-1959 és K-13-16-a-1959. Winkler József és Belon Gellért segédpüspöki kinevezése a szombathelyi, illetve a pécsi püspök mellé.

⁷⁹ Balogh-Gergely, 2005. 981-982. p.

⁸⁰ Vö. Soós Viktor, 2005.

előtt tartva, Lengyelország kivételével, jószerével a hatvanas évekre elfogyott a felső klérus (börtönbüntetés, internálás és természetes halál következtében). Mindenütt akadályozták újak kinevezését. A magyar–vatikáni tárgyalások során a problémát összekapcsolták más megoldandó kérdésekkel és az alkudozás alapelemévé vált a püspökök kinevezése, illetve a Szent-szék által kinevezett püspökök elismerése. Jó példa erre Winkler esete, akinek kinevezéséhez még a tárgyalások megkezdése előtt, 1963 tavaszán hozzájárultak, csak a törvényesség, az 1957. évi 22. törvényerejű rendelet betartását követelték meg.⁸¹

A kiközösített békepapok ügye mellett az üres püspöki helyek betöltése, illetve a Szent-szék által kinevezett püspökök állami elismerése végig markáns eleme maradt a magyar–vatikáni tárgyalásnak. A problémák kezelésében sem járt el következetesen egyik fél sem, illetve úgy viselkedtek néha, mint a gyermek, aki állandóan változtatja játék közben a szabályokat, hogy mindig ő kerüljön ki győztesen. Persze a célok mindkét oldalon világosak voltak, de időnként az egyes ügyeket alárendelték más, pillanatnyilag fontosabb feltételnek. Winkler József helyzetét már 1964-ben rendezték. Endrey Mihályét csak 1972-ben, igaz őnála a segédpüspöki kinevezést úgy hagyták jóvá, hogy a 22 évvel korábbi egri kinevezésről nem vettek tudomást, 1972 és 1975 között pécsi segédpüspökké nevezte ki VI. Pál pápa, majd haláláig váci megyéspüspökké. Bárd János és Belon Gellért helyzetét egyáltalán nem sikerült rendezni, hiszen Belon esetében is csak formálisnak nevezhető a megoldás, hogy a 71 éves beteg papot öt évvel halála előtt (1982-ben), 23 évvel eredeti szentszéki megbízatása után, mégis kinevezhették pécsi segédpüspöknek. Egyébként ezek a kinevezések sem a magyar államnak, sem pedig a Vatikánnak nem jelentettek olyan kardinális kérdést, mint ahogy a merev ellenállás erre következtetni enged. Sem Belonnak, sem Bárdnak nem volt olyan szerepe, ami indokolta volna kinevezésük lehetetlenné tételét. Endrey Mihály, akiből később megyéspüspök lett, ismereteink szerint többet „vétett” a szocialista államnak, mint Bárd vagy Belon. Az állambiztonsági szervek is kiemelten foglalkoztak Endrey Mihállyal.⁸²

A püspöki székek betöltésével is gyakran ellentmondásos helyzet állt elő. Nyilvánvaló, hogy elsősorban a Vatikánnak állt érdekében az üres helyek betöltése. Ugyanakkor ismert a forrás, miszerint Casaroliék kifejtették, hogy az érseki és megyéspüspöki kinevezésekre „még nincsenek megfelelően felkészülve”, amiért is a főpapi kinevezések esetében az átmeneti helyzetet kívánták fenntartani.⁸³ Ezzel szemben a magyar kormány megbízottai igyekeztek elérni, hogy a Vatikán „szüntesse meg a kinevezéseknél eddig alkalmazott diszkriminációt és a megyés püspököket véglegesen nevezze ki az üres helyekre.”⁸⁴ A Szent-szék tehát nem minden áron akarta a püspöki helyek betöltését, kerülni igyekezett prominens békepapok megbízását. „Diszkriminált”, azaz általában apostoli kormányzókat neveztek ki, akik nem teljes joggal felruházott irányítói az egyházmegyéknek, ezért sürgette az ÁEH a végleges kinevezéseket. A változás a hatvanas évek közepén következett be. Addig az állam gátolni igyekezett a püspöki kinevezéseket annak reményében, hogy pásztor nélkül a nyáj is hamarabb szétfut.⁸⁵ A részleges megállapodás utáni kinevezések sikere tette világossá az egyházpolitika alakítói számára, hogy ha vannak megbízható, lojális püspökök, rajtuk keresztül könnyebb befolyásolni az egyházat. Ha vannak püspökök, csak ki kell adni nekik a feladatokat. Korábban egy, az ÁEH által szorgalmazott diszpozícióért a Hivatal, az államot okolták a hívek és a papság. A hatvanas évek közepétől a kínos feladatokat „házon belül” oldotta meg a püspök. Elég utalni például Hamvas Endrére, aki ráadásul nem is volt hajlandó olyan szolgálatokra az állam felé, mint némelyik püspöktársa, mégis, mint a püspöki kar elnökét, amikor berendelte az ÁEH

81 Lásd a 20. dokumentumot.

82 ÁBTL 3. 1. 5. O – 12302. Endrey Mihály dossziéja.

83 Lásd a 92. dokumentumot.

84 Lásd a 111. dokumentumot.

85 Mt 26,31: „Megverem a pásztor, és szétszélednek a nyáj juhai.”

elnöke, hogy valamilyen feladattal megbízza, minden esetben készségesen teljesítette a megbízást.⁸⁶

Ezért húzódtott a tárgyalások során a püspöki kinevezések ügye. A magyar állam csakis megbízható főpapok kinevezéséhez járult hozzá, a Szentszék pedig bármennyire is kiszolgáltatott helyzetben volt, igyekezett ellenőrizni a püspököket.

Összefügg a kérdéssel valamelyest az emigráns Zágon József értékelése, amelyet nyugati magyar paptársai számára tartott a részleges megállapodással kapcsolatban. Mintha mentegetni akarná a Szentszék „téves” politikáját, ugyanakkor kétségeit is megfogalmazza: „A Szentszék mindent megtett, amit az adott körülmények között tehetett. Ami ezek után történik, az a magyar püspöki kar erőssége vagy gyengesége, helytállása vagy megalkuvása, az egyház új korszakának némi kezdete vagy tovább bandukolás a lejtőn lefelé.”⁸⁷ A fő cél a Vatikán számára a kapcsolatok tartós fenntartása, a kommunikáció lehetőségének biztosítása. Időnként ennek alárendelte egyéb céljait is. Talán abból a kockázatos feltevésből indultak ki, hogy még ha sikerül is az államnak megbízható embereit „beépíteni” a katolikus hierarchiába, azok azért mégiscsak papok, 1964 után már „szabadabban” jártak ki Rómába, kihallgatásokon, megbeszéléseken vettek részt. Megismerték őket a Szentszéknél is, arra gondolhattak, ha kontroll alatt tudják tartani őket, akkor talán a kisebb baj következett be, mintha egyáltalán nem lennének püspökök.

Természetesen ez fordítva is igaz, az állam által kinevezett, pozícióba juttatott főpapok, akik a Vatikánban normális körülmények közt talán szóba sem jöttek volna, az adott helyzetben lehetőséget kaptak, hogy elfogadtassák magukat, hogy bizalmat keltsenek maguk iránt, hogy legalizálják magukat. Tény, hogy foglalkoztak velük a Vatikánban, kiemelten kezelték őket. Lehet, hogy csak meg akarták a magyar főpapokat ismerni, lehet, hogy tesztelték őket. Casaroli ebédre hívta a püspököket, a gyarlóságában hamar leleplezett Brezanóczy Pálnak bélyegeket ígért, elintézte az egi apostoli kormányzónak, hogy VI. Pál pápa koronázásán jó helyet kapjon.⁸⁸ Mindez pusztán udvariasság, szívéllyesség lett volna? Nyilván ki akartak használni minden lehetőséget, hogy megismerjék, megnyerjék a magyar püspököket. A zsinat lehetőséget nyújtott akár személyes megbeszélésekre is Rómában. A Magyarországon tárgyaló vatikáni diplomatákat igyekeztek hermetikusan elzárni a külvilágtól, csak a kiválasztott papsággal tarthattak minimális kapcsolatot.⁸⁹ A magyar tárgyalófelek pedig gyakran hamis információkkal látták el a szentszéki küldötteket. Például 1968 októberében, amikor felvetődött Kisberk Imre kinevezése Székesfehérvárra megyéspüspöknek. A magyarok mindent elkövettek, hogy Casaroliban bizalmatlanságot ébresszen Kisberk iránt. Kétértelmű utalásokat tettek arra nézve, hogy Shvoy Lajos is elégedetlen volt Kisberkkel szemben. „Ha a Szentszék mindezek ellenére mégis úgy látja, hogy őt kellene kinevezni Székesfehérvárra apostoli kormányzónak, ismételten hangsúlyozva a személyi kérések összefüggéseit, nem tartjuk teljesen lehetetlennek, bár hangsúlyozzuk, hogy nagy nehézséget jelent.”⁹⁰ Valójában az államnak állt Kisberk Imre az útjában, az ötvenes években száműzték Székesfehérvárról, még püspöki működését is felfüggesztették egy időre.

Az úgynevezett dezinformációk terjesztése gyakran előfordult a magyar–vatikáni tárgyalások során. Néha még csak nem is arról volt szó, hogy hamis tényeket, adatokat terjesztettek Rómában, sokszor éppen a főpapok, hanem olyan hamis, idilli képet festettek a magyar katolikus egyház helyzetéről, amelynek semmi köze sem volt a valósághoz. Mindenképpen fur-

⁸⁶ Lásd például az 56. dokumentumot. Hamvas Endre csanádi püspökkel íratott az ÁEH levelet a Vatikánba a kiközösített békepapok ügyében.

⁸⁷ Lásd a 73. dokumentumot.

⁸⁸ Lásd a 31. dokumentumot.

⁸⁹ Lásd a 120. dokumentumot.

⁹⁰ Lásd a 114. dokumentumot.

csán hat Rómában a magyar főpapok szájából a kijelentés, miszerint: „azt tapasztalják, hogy a magyar kormány és az Állami Egyháziügyi Hivatal vezetői nem változtattak korábbi álláspontjukon, továbbra is türelmesen, készséggel, őszintén törekszenek az állam és az egyház közötti viszony javítására.”⁹¹

Agostino Casaroli és a vatikáni diplomaták az ilyen nyilatkozatokon esetleg meglepődhetek, ha nem feltételezték, hogy a Rómába kiküldött főpapokat otthon „felkészítették”. Márpedig az első alkalomtól kezdve, amikor magyar püspököket kiengedtek a Vatikánba, minden alkalommal behívták őket az ÁEH-ba és gyakran fogadta őket Kállai Gyula, a Minisztertanács elnökhelyettese is.⁹² Ezek a megbeszéléseken a főpapok határozott utasításokat kaptak arra nézve, hogy mit mondhatnak Rómában vagy a vatikáni diplomatáknak idehaza: „Az Egyháziügyi Hivatal folytasson előkészítő megbeszélést dr. Íjjas és dr. Brezanóczy érsekkel. Javasolja a két érseknek, ha a Giovanni Chelivel folytatott eszmecsere során szóba kerül a magyar egyház kinevezések utáni helyzete, adjanak erről optimista és sok reményre jogosító értékelést. Mindketten más »hangszereléssel« elmondhatnák, hogy a kinevezések olyan bölcs döntésnek bizonyultak, ami még rendkívül sok örömet okozhat a »Szentatyának«. Megítélésük szerint minden kinevezett új püspök serényen tevékenykedik az egyház érdekében. Íjjas megjegyyezhetné továbbá, mindezt természetesen az állam nem fogadja örömmel, de mindeddig semmilyen retorziót nem tapasztaltak.”⁹³ A sikeres manipuláció érdekében bevetettek mindent. Érdekes lehetett a kiközösített magyar papok (Horváth Richárd, Beresztóczy Miklós és Várkonyi Imre) találkozása Giovanni Chelivel, amire igyekeztek időben felkészíteni a papokat. Ha kellett, megtanították „hazudni” is őket: „A hivatal folytasson előkészítő megbeszélést a nevezettekkel és koordinálja az álláspontokat. Alapvető magatartásnak azt kellene meghatározni, hogy a nevezettek Chelivel folytatott beszélgetés során ne a megtört, alázatos, lelki válságban vergődő és feloldásért esdeklő magatartást tanúsítsanak, hanem azt a biztos tudatot tükröztessék: az egyház törvényei ellen soha nem vétettek, sőt mindenkor az egyház igaz érdekeit szolgálták. Azt lenne célszerű hangsúlyozniuk, hogy megítélésünk szerint mindhárom egy rosszzindulatú informálásnak az áldozatai.”⁹⁴

Nehéz ma még megállapítani, hogy ezek a manipulációk, dezinformációk hogyan hatottak a Vatikánban. Bizonyára nem adtak hitelt minden keleten szerzett értesülésnek, de hiba lenne mégis azt gondolni, hogy teljesen hatástalanok maradtak Rómában az oda eljuttatott hírek. Éppen Giovanni Cheli magyarországi látogatása után értékelte Agostino Casaroli a szocialista országok egyházi helyzetét kedvezően. „Azt állította, hogy ezen országok püspökei és papjai sokkal inkább hűek a pápához és az egyházi hagyományokhoz, mint a nyugati klérus. A szocialista országok papsága körében a »nyilvános akciók« helyett a bensőségesebb szellemi élet az uralkodó, ismeretlenek az olyan megnyilvánulások, viták, melyek Nyugaton a papi nőtlenség eltörléséről folynak.”⁹⁵

A római emigráns magyar papok és a Római Pápai Magyar Intézet

A tárgyalások első szakaszában gyakran foglalkoztak a felek a római emigráns magyar papokkal és a Római Pápai Magyar Intézettel. A „vasfüggöny” 1949-re teljesen elválasztotta Európa két felét egymástól. Aki tanulmányi szándékkal, megbízatással vagy bármilyen más célból még korábban nyugatra indult, az ott is rekedt, nem térhetett vissza hazájába. Keletről

91 Lásd a 119. dokumentumot a kiközösített békepapok ügyében.

92 Lásd például a 9. dokumentumot.

93 Lásd a 120. dokumentumot.

94 Uo.

95 Lásd a 121. dokumentumot.

sem volt többé lehetőség nyugatra utazni. A „vasfüggöny” szimbolikusan is és a szigorúan ellenőrzött határokkal gyakorlatilag is két részre osztotta Európát. Több magyar katolikus pap külföldön, néhány Rómában maradt 1949 után. Kiemelkedik közülük Zágon József, Mester István és Csertő Sándor személye. Mindhárman komoly felkészültséggel, ismeretekkel rendelkező papok voltak, akikre más körülmények közt itthon is jelentős feladatokat osztottak volna feletteseik és talán idővel valamelyik püspöki széklet is elnyerhették volna. Velük szemben a magyar kormány képviselői kezdettől fogva nagyon kritikus hangon nyilatkoztak és többször is követelték Casarolitól, hogy a Vatikán ne adjon hitelt az emigráns papok szava-
inak, csökkentsék befolyásukat. „A Szentszék hasson oda, hogy a hatáskörébe tartozó intézmények és személyek ne folytassanak ellenséges tevékenységet a Magyar Népköztársaság ellen.”⁹⁶ Később is állandóan visszatérő eleme maradt a tárgyalásoknak Zágonék viselkedése. „Határozottan felléptünk a római magyar papi emigráció működésével kapcsolatban.”⁹⁷

Alig rendelkeztek az emigráns papok több információval, mint bármelyik vatikáni diplomata, de ők legalább ismerték a korábbi magyarországi helyzetet, a gyökereket. Tisztában voltak a püspöki kar összetételével és sokakat ismertek az aktív papság köréből. Tájékozottságuk jórésével az egyetlen támpont lehetett a Vatikánban Magyarországot illetően. Emigráns létükből adódóan is elutasították a kommunista magyar államot és annak egyházpolitikáját. Tulajdonképpen idegen „testként” illeszkedtek a megegyezést kereső vatikáni irányzat képviselői és a II. Vatikáni Zsinatra érkező, az emigránsok által „gyanúsak” tartott magyar főpapok közé. Azzal, hogy a zsinatra egyre többen, egyre nagyobb számban érkeztek Magyarországról is papok, az emigránsok háttérbe szorultak, mert az ő információik elavultak. A magyar állam képviselői úgy tekintettek rájuk, mint a Szentszék rossz szellemeire, akik minden alkalmat megragadnak az áskálódásra egykori hazájuk és a magyar papság ellenében. Ezért mindent el is követtek kiiktatásukra. A Római Pápai Magyar Intézet sem a magyar papok továbbképzése miatt érdekelte a magyar kormányt, hanem úgy tekintettek rá, mint az emigráció „főhadiszállására”. Egyszerűen fel akarták számolni. Miután 1964-ben megszerezte a magyar állam a PMI-t, eleinte úgy tűnt, hogy nem is igazán tudtak mit kezdeni vele. Rossz fényt vetett volna rájuk, ha nem töltik fel az intézetet hallgatókkal, ha nem támogatják működését. Érződik az iratokból egyfajta kelletlen hozzáállás, de azért ellátják pénzzel és felszereléssel, kiválógatják a hallgatókat. Természetesen vatikáni körökben is bizalmatlanul tekintettek a régi-új intézetre, el is maradtak a korábbi támogatások, ami tovább nehezítette a helyzetet.⁹⁸

Lassan rendeződött a PMI helyzete, teljesen lekerült a napirendről, de az emigráns magyar papok kérdése továbbra is napirenden maradt a tárgyalások során. Őket is igyekeztek felhasználni a magyar állam képviselői, hogy nyomást gyakoroljanak a vatikáni diplomatakra. Lényegében a további megegyezések lehetőségét kilátásba helyezve zsarolták Casaroliékat Zágonra és társaira tett cinikus megjegyzéseikkel. „Úgy tűnik, hogy a magyar papi emigráció egyes csoportjaira nem érvényesek a Szentszék utasításai. Meglepő, hogy az emigrációs papok egyes csoportjai milyen nagy jelentőségűek a Szentszék előtt és mennyi mindent megengedhetnek maguknak a Szentszék hivatalos vonalától eltérően. Mindenesetre várjuk a Szentszék további intézkedéseit, mint gyakorlati bizonyítékait a Szentszék jóakarátának. Ennek a kérdésnek a megoldása elősegíti más kérdések megoldását. Megoldatlansága más, a Szentszék számára fontos kérdések megoldatlanságát is jelenti.”⁹⁹ Előfordult, hogy nyíltan beavatkoztak a Vatikán belügyeibe. Amikor például Csertő Sándort 1969-ben a Hittani Kongregáció fő-

96 Lásd a 27. dokumentumot.

97 Lásd az 51. dokumentumot.

98 Lásd a 77. és 86. dokumentumokat. Valamint MOL XIX-A-21-a-R-41-1-a,-b,-c-1965. Zemplén György a Római Pápai Magyar Intézet igazgatójává való kinevezése és a felvételre jelöltek névsora. Továbbá mind a 19 ügyiratot a PMI-vel kapcsolatban az 1965-ös ÁEH elnöki iratok közt, az R-41 tétel alatt.

99 Lásd a 77. dokumentumot.

ügyésének kinevezték, Íjjas Józsefet és Brezanóczy Pált bízták meg a magyar állami szervek azzal, hogy jelezzék a Szentszék képviselőinek, az „illetékes állami vezetőket rendkívül »felingерelte« Csertő Sándor legutóbbi kinevezése. Azt a vádat is megfogalmazták, hogy a Szentszéknek viszonyuk rendezésére irányuló őszinte törekvése kétségbe vonható.”¹⁰⁰

Az emigráns papok közül Zágón József szerepe érdekes, említésre méltó. A kötet tartalmaz egy dokumentumot, amelyet Zágón fogalmazott és amelyben beszámol a nyugat-európai magyar lelkipásztoroknak a részleges megállapodást követő fél év tapasztalatairól.¹⁰¹ Olyan érzése van az olvasónak, mintha a felbőszült nyugati lelkészeket igyekeznék Zágón nyugtatni, a Vatikán politikáját pedig mindenáron igazolni akarná. Kétség sem férhet a római prelátus hűségéhez a Szentszék irányába. Úgy viselkedett, mint egy „szürke eminenciás”, aki csak ritkán került előtérbe, többnyire a háttérben dolgozott. Elsimította a kényes ügyeket, félhivatalosan tárgyalt, mint éppen Mindszenty József római kiutazása érdekében 1971-ben.¹⁰²

A papságtól megkövetelt eskü a Magyar Népköztársaság alkotmányára

A részleges megállapodás aláírásáig a magyar–vatikáni tárgyalások vissza-visszatérő témája a papságtól is megkövetelt eskü a Magyar Népköztársaság alkotmányára. Az uralkodó, illetve az állam által a püspököktől is megkövetelt eskü, hűségeskü hagyománya II. József uralkodásáig megy vissza. Már ő is megkövetelte, hogy a főpapok kinevezésük után tegyenek hűségesküt az államnak a helytartótanács előtt. A Magyar Dolgozók Pártja KV Titkársága 1949. szeptember 28-án foglalkozott az Igazságügyi Kollégium javaslatai közt egy Minisztertanácsi rendelet, illetve határozat tervezetével a Magyar Népköztársaságra és annak Alkotmányára teendő esküvel kapcsolatban.¹⁰³ Alig egy hónap múlva, 1949. október 22-én ki is hirdették a Minisztertanács 4288/1949. számú rendeletét, amely eskütételi kötelezettséget írt elő a Magyar Népköztársaság alkotmányára a közalkalmazottak és a közszolgálat körén kívül működő azon személyek részére, akik az állam terhére rendszeres jövedelem-kiegészítésben részesültek.¹⁰⁴ Mivel a papság és a hitoktatók az államtól havonta jövedelem-kiegészítést, ún. kongruát kaptak, ezért a rendelet hatálya kiterjedt rájuk is. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 100–1/1950. számú rendelete tovább szabályozta az egyházi személyek eskütételét, az eskütől húzódozó főpapoktól megvonták a kongruát. A többi történelmi egyház vezetői már 1950 januárjában letették az alkotmányra az esküt. A katolikus főpapság a pártállam fokozódó zsarolásai ellenére 1951 nyaráig sikeresen kibújt az eskü letétele alól. Az esküvel kapcsolatban a Szentszék már a II. Vatikáni Zsinat első ülészakán kint járt magyar főpapi küldöttségnek átadott szóbeli jegyzékben leszögezte álláspontját: „...az Apostoli Szentszék az ügybeni magatartást továbbra is az ordináriusok véleményére és lelkiismeretére bízta, hacsak az esküminta olyat nem tartalmaz, ami ellenkezik Isten és az egyház jogaival.” Azt kívánták csupán, hogy valamilyen formulával egészítsék ki a szokásos esküszöveget, amely kiemeli, hogy a papok is nyugodtan letehetik az esküt. „Amint az püspökhöz vagy paphoz méltó, Isten és az egyház jogainak sérelme nélkül, vagy más ehhez hasonló”-val.¹⁰⁵ Talán a Szentszék is csak azért vette fel ezt a kérdést a tárgyalandók közé, mert ez biztos kompromisszumos megoldást ígért mindkét fél számára. Ennek ellenére első körben határozott elutasítást kapott a

100 Lásd a 120. dokumentumot.

101 Lásd a 73. dokumentumot.

102 Lásd a 127., 132. és 133. dokumentumokat.

103 MOL M–KS 276. f. 54. cs. 64. ó. e. Az MDP KV Titkárság 1949. szeptember 28-i ülése.

104 Balogh–Gergely, 2005. 896–897. p.

105 Lásd a 10. dokumentumot.

magyar kormány képviselői részéről: „A jelenleg érvényben lévő eskümintá egységes minden állampolgár számára és azt megfelelőnek tartjuk.”¹⁰⁶ Agostino Casaroli első magyarországi tárgyalásain is felvetette a kérdést. Utalt rá, hogy a „Szentszék az állami esküt engedménynek tekinti a maga részéről, bár nem fejez ki pozitív véleményt, de nem is ellenzi.” A vatikáni diplomata logikusan érvelt, amikor kifejtette, hogy az egyházi személyek tevékenységi területe el van választva az államtól, ezért kívánatos, hogy valamilyen utalás legyen az eskü szövegében a katolikus papi hivatásra.¹⁰⁷ A logikus érvelés ellenére a magyar tárgyalófél azonnal megértette, hogy ezt a problémát csak marginális kérdésként kezeli a Szentszék is. „Az állami esküvel kapcsolatos manőverezés lényegében azt jelenti, hogy ezen a területen készek »engedményt tenni« azért, hogy máshol mi engedjünk. Ez a kérdés számukra nem lényeges, az akadémikusok csupán taktikai lépés.”¹⁰⁸ Prantner József kitérő választ adott a vatikáni diplomatának. Nemcsak az alapos megfontolások miatt, hanem mert eleve ellenezték, hogy bármi is engedjenek. Figyelemre méltó Péter János külügyminiszter értékelése a Szentszék kérését illetően, hogy az eskü a papi lelkiismeretet ne érintse. „Ebben a formában természetesen ez a javaslat elfogadhatatlan, mert ebben a fogalomkörben, hogy papi lelkiismeret, nagyon sok minden elfér.”¹⁰⁹ A Vatikán és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság között zajló tárgyalásokon is felmerült az állami eskü kérdése. A szomszédos szocialista ország egyházpolitikusai elfogadták Casaroli kérését.¹¹⁰ A magyarok ezzel szemben továbbra is kitartottak a merev elutasítás mellett, de mivel a kérdés a Vatikánban sem tartozott a legfontosabbak közé, már 1963 októberére kialakult a közös álláspont. „Vita után közösen elfogadtuk, hogy az állameskü szövegében nem lesz módosítás. A püspöki konferenciák elnöke és az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke levélváltással fogja rögzíteni, hogy az állameskü letételét úgy kell értelmezni, hogy azt „mint püspökhöz, illetve paphoz illik” záradékkal tették le.”¹¹¹ Ezzel el is intézték a kérdést. Látszólag a Vatikán hátrált meg, de maga az ügy felvétele a tárgyalási pontok közé eleve taktikai lépés volt, mint ahogy azt a magyarok egyből át is látták. Sem a Szentszéknek, sem pedig a Magyar Népköztársaságnak nem volt igazán fontos a kérdés, így a megoldás sem.

Magyar papok, katolikusok letartóztatása, üldözése a tárgyalások idején

Az MSZMP Politikai Bizottságának 1960. június 21-i ülésére meghívták Hollós Ervint, a Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökség II/5-ös alosztályának vezetőjét, akinek az egyházi reakció elhárítása tartozott a feladatkörébe. A vitában Hollós kiemelte, hogy „...az illegális klerikális szervezetek a legnagyobbak. A többi szét van esve. [...] A klerikális szervezkedésnél nagy nehézség, hogy rengeteg fiatal vonnak be. Azt látjuk, hogy szinte versenyfutás van közöttük, hogy ki tud több fiatal bevonni. Ez nekünk azért is jelent nehézséget, hogy sokkal tovább kell dolgoznunk, hogy megtaláljuk a vezető centrumokat. De ha csak ezeket a fiatalokból álló csoportokat számoljuk fel, nem találjuk meg az eszmei vezetőket, akik az egészet szervezik.”¹¹²

A Politikai Bizottság határozata szabad kezet adott az állambiztonságnak az „illegális klerikális erők elleni harcban”. Fel kellett deríteni az illegális hierarchiát, a külföldi kapcsolatokat. Az illegális csoportokat operatív eszközökkel is bomlasztani kellett, felszámolásuk esetén el

106 Lásd a 14. és 15. dokumentumokat.

107 Lásd a 23. dokumentumot.

108 Uo.

109 Lásd a 29. dokumentumot.

110 Lásd a 40. dokumentumot.

111 Lásd a 42. és a 42. d dokumentumot.

112 MOL 288. f. 5. cs. 188. ő. e. Az MSZMP PB 1960. június 21-i ülése.

kellett érní, hogy az illegális munkát végző papokat a püspöki kar is vonja felelősségre. A belügyminisztérium szerveinek ebben a munkában együtt kellett dolgozniuk az Állami Egyházi Hivatallal is.

1960 novembere és 1961 februárja között csaknem száz személyt tartóztatott le az államvédelem és további három-négyszáz embert érintett az állami, rendőrségi eljárás. A különböző csoportokról már évek óta vezetett dossziék és a vizsgálat során feltárt adatok alapján az államvédelem specialistái összeállítottak egy koncepciót. Így született meg a „Fekete Hollók” összeesküvése a Magyar Népköztársaság megdöntésére.¹¹³ A különböző katolikus közösségek tagjait összekeverték, összevonták különböző perekben, úgy manipulálták a tényeket, mintha az egymástól valójában elszigetelt csoportosulások egységes összeesküvésben munkálkodtak volna. A regnumi atyák egy részét még önálló perben ítélték el,¹¹⁴ de néhányat kiemelték közülük más perekbe. Két egymástól független perben ítélték el azokat a nővéreket is, akik világi hivatással rendelkeztek, de illegálisan a ciszterci rend szabályzata szerint éltek egy közösségben. Az ő lelki gondozójuk volt Lénárd Ödön piarista szerzetes, akit mégsem a nővérekkel együtt, egy perben ítélték el, hanem egy másik illegális szervezkedésben résztvevőkkel együtt.¹¹⁵ Az egymástól teljesen független ügyeket, személyeket kapcsolta össze az államvédelem, hogy bizonyítsa a katolikus reakció elszántságát és veszélyességét.¹¹⁶

A magyar–vatikáni tárgyalásokon is többször szóba kerültek az időről időre letartóztatott katolikusok. Egy 1964-es újabb letartóztatási hullámot követően ismét börtönbe kerültek a regnumi atyák mintegy tízen és nyolc jezsuita. Pereik a Fővárosi Bíróságon 1965 tavaszán,¹¹⁷ illetve nyarán zajlottak.¹¹⁸ Óvatosan, nehogy a folyó tárgyalások emiatt megszakadjanak, Casaroliék is szót emeltek a bebörtönzött magyar papok érdekében: „Hangsúlyozták, hogy a múlt év őszén megkötött egyezmény nem zárja ki az egyházi személyek letartóztatásának lehetőségét. Azt is elismerik, hogy az egyezmény nem kötelezi a magyar kormányt arra, hogy előre tájékoztassa a Szentszéket ilyen tervéről. Azt sem zárják ki, hogy egyházi személyek olyan cselekményt követhetnek el, amelyek a magyar törvényekbe ütköznek, pl. valutacsempészés, vagy az a körülmény, hogy a polgári jog nem ismeri el a volt szerzetesek egyházi jellegét, s ha egy szerzetes engedély nélkül papi tevékenységet folytat, akkor törvényellenesen cselekszik. Ugyanakkor felvilágosításokat kérnek mégis, mivel a közvélemény nem fogadja el a hivatalos magyarázatot, megfélemlítésnek és üldözésnek minősítik a letartóztatásokat.”¹¹⁹ A magyar tárgyalófelet egyáltalán nem lepte meg a kérdés. Kijelentették, hogy valóban nem kellene tájékoztatást adniuk, de készek a félreértéseket eloszlatni. Határozottan leszögezték, hogy Magyarországon senkit sem börtönöztek be papi tevékenységért, csakis államellenes cselekedetéről van szó. „Az itthon elkészített tájékoztató alapján tájékoztattuk őket a letartóztatott papok, papi csoportok tevékenységéről, programjukról és akcióikról, valamint arról, hogy a Büntető Törvénykönyv melyik paragrafusa alapján jártak, illetve járnak el ellenük. Konkrét nevekkal bizonyítottuk a turistaként bejövő külföldi jezsuiták és államellenes szervezkedő papok kapcsolatait.”¹²⁰

113 ÁBTL 3. 1. 5. O–11802/1–29. „Fekete Hollók” csoportdosszié.

114 ÁBTL 3. 1. 5. O–11516/1–2a. „Regnum” csoportdosszié; ÁBTL 3. 1. 9. V–146695/1–22. „Regnum” vizsgálati dosszié; BFL XXV. 4. f. 9228/1961. Regnum-per. Werner Alajos és társai; Dobszay, 1991.

115 BFL XXV. 4. f. 9220/1961. Havass Géza és társai, valamint BFL XXV. 4. f. 9229/1961. Csapody Etele és társai.

116 A letartóztatásokhoz és perekhez vö. Szabó, 2004. 76–79. p. és Tomka, 2005. 171–179. p.

117 BFL XXV. 4. f. 9824/1965. Emódi László és társai.

118 BFL XXV. 4. f. 9825/1965. Rózsa Elemér és társai.

119 Lásd a 77. dokumentumot.

120 Uo.

A magyar fél is tudatában volt tehát, hogy a letartóztatások híre eljut Rómába. Igyekeztek felkészülni, hogy eleve le tudják szerelni a vatikáni felvetéseket ezen a téren is. Joggal feltételezték később is, hogy az éppen soron levő tárgyalásokon a Vatikán képviselői sohasem hagyják szó nélkül a katolikusok letartóztatását, elítélését. Így 1967 elején is: „Várható, hogy a Vatikán képviselője felveti a letartóztatott egyházi személyek ügyét.”¹²¹ Különösebben nem foglalkoztak a magyaráztatok gyártásával, elvi álláspontjukat közölték a magyarok a vatikáni diplomáttakkal, aki vét a magyar törvények ellen, az nem kerüli el a börtönt.

A kitérő és cinikus válaszok ellenére vatikáni részről gyakran számonkérték a magyarokon a katolikusok elleni eljárásokat. Péter János külügyminisztert 1971. április 16-án Rómában magánkihallgatáson fogadta VI. Pál pápa. „Harmadik kérdésként említette a pápa a letartóztatott papok ügyét, mondván, hogy legjobb tudomása szerint hitterjesztő tevékenységük miatt kerültek bajba. Hangsúlyozta a pápa, hogy elnézést kér, amiért ezt megemlíti, tudja, hogy én ebben semmiféle hivatalos véleményt nem mondhatok, ő csak apellálni szeretne a magyar kormány nagylelkűségére.”¹²² A pápa az 1970 szeptemberében letartóztatott Hagemann Frigyes és három regnumi pap, valamint két kisközössi vezető elítélését tette szóvá a magyar külügyminiszternek. Perük, az úgynevezett „harmadik regnum-per” 1971. április 26-án kezdődött a Fővárosi Bíróságon.¹²³

Az eddig megjelent egyháztörténeti munkák többnyire a Rákosi-korszak egyházüldözéseit, nagy kirakatpereit, valamint az 1956-ot követő számonkéréseket dolgozták fel.¹²⁴ Az 1961-től kezdődő letartóztatásokat, pereket még alig érintette a történetírás. Pedig, ha csak a részleges megállapodás aláírása és a Fővárosi Bíróság előtt lefolytatott utolsó papi per (domonkosok ellen 1972-ben) közötti nyolc évet vesszük figyelembe, hét pert lehet azonosítani mintegy harminc elítélttel és több tucat letartóztatottal. Valóban ilyen félelmetes lett volna a „föld alá kényszerített” egyház? Az 1960–1961-es letartóztatási hullámot még a posztsztálinista Kádár-rendszer eljárásának lehet felróni. A részleges megállapodás utáni perekkel talán nyomást akartak gyakorolni a Vatikánra. Leginkább azonban az állambiztonság, mint bizonyos fokig „önjáró, öngerjesztő mechanizmus” okolható a letartóztatásokért, perekért. 1960–1961 fordulójától a katolikus egyházzal szemben kezdődő kemény állambiztonsági fellépés nagyon jól beleillik az 1958 június–júliusi egyházpolitikai határozatok¹²⁵ által kijelölt keretekbe. Teljes erővel zajlott a vallásos tömegek ideológiai átnevelése, azokkal az egyháziakkal és hívőkkel szemben pedig, akikkel kapcsolatban semmi remény sem mutatkozott a legalább rendszersemleges magatartás elérését illetően, az államvédelem a szokásos kemény sztálinista módszerrel lépett fel. Világos a képlet, maga alá gyűri a rendszer azt, aki nem simul bele.

Az 1958-ban kezdődő kétvágányú egyházpolitika lényegében a hetvenes évekig változatlanul érvényben maradt. Akkor az államvédelem és az Állami Egyházügyi Hivatal, illetve az Agitációs és Propaganda Osztály lényegi egyenrangúságát egyházpolitikai ügyekben az utóbbiak előnyére, azok erősítésével módosította a pártvezetés. 1972-ben még papokat tartóztattak le és ítélték el államellenes tevékenység miatt, de 1977-ben már az utolsó magyar katolikus pap, Lénárd Ödön is kiszabadult a börtönből. Persze az államvédelem továbbra is kiemelten fontosnak tartotta a katolikus egyházat, egészen a rendszerváltozásig működött a belügyminisztériumon belül az egyházi reakció elleni alosztály. De az egyházügyi kérdéseket a hetvenes évektől már egyre inkább az ÁEH és az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya intézte.

121 Lásd a 90. dokumentumot.

122 Lásd a 124. dokumentumot.

123 BFL XXV. 4. f. 9270/1971. Hagemann Frigyes és társai.

124 Gergely–Izsák, 1989.; Gergely, 2001.; Szabó, 2001.; Balogh–Szabó, 2002.; Szántó, [1992.].

125 MOL 288. f. 5. cs. 82. ő. e. Az MSZMP PB 1958. június 10-i ülése. valamint MOL 288. f. 5. cs. 87. ő. e. Az MSZMP PB 1958. július 22-i ülése.

Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek helyzetének rendezése

Mindszenty József 1948. december 26-i letartóztatása, majd 1949. február 8-i elítélése után különböző börtönökben raboskodott. Egészségi állapotára való tekintettel 1955. július 17-én felfüggesztették börtönbüntetését és Püspökszentlászlón (a Mecsekben) háziőrizetbe helyezték. Az egészségtelen épületből a tél közeledtével a Börzsönyben levő Felsőpeténybe, a volt Almásy-kastélyba szállították 1955. november 2-án. Itt érte meg az 1956-os forradalmat. 1956. október 30-án a rétsági páncélosok szabadították ki és vitték Budapestre. A forradalom és szabadságharc bukását követően, 1956. november 4-én, amikor a Nagy Imre kormány tagjai már a jugoszláv követségen menedéket találtak, Mindszenty József a legközelebb fekvő amerikai követségre ment és menedékjogot kért az Amerikai Egyesült Államok elnökétől. Amikor az első közeledések megindultak a Vatikán és a Magyar Népköztársaság között, Mindszenty József már hatodik éve az amerikai követség Szabadság téri épületében élt.

Franz König bécsi érsek 1962 júliusában jelezte, hogy szeretne találkozni Hamvas Andre csanádi püspökkel. Az Állami Egyházügyi Hivatal és az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata alapján a Politikai Bizottság engedélyezte König beutazását az országba,¹²⁶ de akkor ez nem történt meg. A II. Vatikáni Zsinat idején folytatott megbeszélések során kiderült, hogy az Amerikai Egyesült Államokkal nem egyeztetett a Szentszék tárgyalási szándékait illetően, de mielőtt bármilyen hivatalos megbeszélés kezdődne a Vatikán és a Magyar Népköztársaság képviselői közt, Mindszentyvel mindenképpen beszélni akartak. „Nyilvánvalónak látszik, hogy az amerikaiakkal és Mindszentyvel a Vatikán illetékesei még nem koordinálták a megoldás több fontos részét. Ezt látszik alátámasztani az a bizalmas információ is, mely szerint König bécsi bíboros érsek márciusban, a pápa külön kívánságára, egyelőre mint magánember Magyarországra szeretne jönni, ahol Hamvas püspökön kívül találkozni kíván Mindszentyvel is.”¹²⁷

König érsek 1963. április 19-én tárgyalt Mindszentyvel az amerikai követségen. A megbeszélésükön felvetett témákról nem lehet tudni, a bécsi érsek talán bejelentette Agostino Casaroli érkezését, talán csak érdeklődött Mindszenty helyzetéről, de lehet, hogy szóba kerültek a magyar bíboros feltételei is Rómába költözésével kapcsolatban. Érdekes, hogy a magyar kormány a számára megfelelő garanciák esetén 1963 tavaszán azonnal hozzájárult volna Mindszenty távozásához.¹²⁸ Hogy mégsem sikerült megegyezni akkor, abban Mindszentyt kivül a Szentszéknek is komoly szerepe volt. A Vatikánnak ekkor egyáltalán nem volt sürgős a bíboros prímás helyzetének rendezése. Nem akarták, hogy a konzervatív magyar főpap megjelenjen a II. Vatikáni Zsinaton, ugyanakkor valószínűleg mindenképpen eredményeket akartak felmutatni.

Már Agostino Casaroli legelső magyarországi tárgyalásai során felvetődött a Mindszenty személyével kapcsolatos taktikázás vatikáni és magyar részről is. A kormány megbízottai a PB által előzetesen meghatározott irányelvek alapján tárgyaltak, de kissé ügyetlenül jártak el. Az előzetes elképzeléseiktől eltérően Casaroli nem vetette fel a tárgyalás során a Mindszentykérdést. Ezt a magyar fél kezdeményezte, és ezzel olyan színben tűnt fel, mintha számára rendkívül lényeges lenne a Mindszenty-ügy megoldása. Ennek ellenére elégedettek voltak a magyarok az első tárgyalási fordulóval, mert a Mindszenty-kérdésben is határozottan leszögezték korábban kialakított álláspontjukat és megismerték a Szentszék véleményét is.¹²⁹ Ettől kezdve lényegében Mindszenty József személye, akárcsak a magyar katolikus egyház helyzete-

126 MOL M-KS 288. f. 5. cs. 274. ő. e. 84. p. Az MSZMP PB 1962. augusztus 7-i ülésének jegyzőkönyve.

127 Lásd a 11. dokumentumot.

128 Lásd a 14. dokumentumot.

129 Lásd a 27. dokumentumot.

te, a magyar–vatikáni tárgyalások során különféle érdekek mentén két- és háromoldalú játszmák (amennyiben az Amerikai Egyesült Államok érdekeinek érvényesülését is figyelembe vették) részesévé vált.¹³⁰

Az ügy megoldásában érdekelt feleknek rendkívül óvatosan kellett eljárniuk. A Vatikánnak mindent el kellett követni, hogy a katolikusok számára példaképnek számító, a nyugati világban is az ateista kommunizmussal szembeni ellenállás jelképének tekintett Mindszenty bíboros sorsát megnyugtatóan rendezze, ugyanakkor az új keleti politikának, a kommunista államokkal megkezdett párbeszédnek se árhasson a magyar érsek. Az amerikaiak is szívesen szabadultak volna a prímástól, hiszen egyik jelentős tényezője, akadálya volt a követség épületében lakó bíboros a magyar–amerikai kapcsolatok rendezésének. Ugyanakkor a problémát csak úgy oldhatták meg, hogy tekintettel kellett lenniük Mindszenty József nyugati népszerűségére, hírnevére. Jószerével a harmadik érdekelt fél, a Magyar Népköztársaság számára jelentett a Mindszenty-ügy a legkevesebb problémát. A Vatikánnal csak éppen megkezdődtek a tárgyalások, még nem lehetett kiszámítani, hogy hova vezetnek. A Rómából érkező hírek, például XXIII. János pápa kijelentése, hogy a Mindszenty-ügy csak állapot, amelyet mindenképpen meg akarnak oldani,¹³¹ erősítették a magyarokban a gondolatot, hogy a kérdés különösen a Szentszéknek fontos. Ezért is várták a vatikáni diplomata kezdeményezését és meglepetésként érte őket, amikor az első tárgyalások során Casaroli magától elő sem hozta a problémát. Az Amerikai Egyesült Államokkal a magyar kormány is a kapcsolatok normalizálására törekedett, de Mindszenty esetében úgy gondolták, gyakoroljon további nyomást az USA a Vatikánra, számukra elsődlegesen fontos a megoldás, kezdeményezzenek ők.

Ezek között a keretek közt folytak Mindszenty József ügyéről az egyeztetések, tárgyalások. Maga a bíboros minderről csak nagyon keveset tudott. A követségen ugyan minden sajtótermekhez hozzáfért, hallgathatta a különböző rádióadásokat, de a vatikáni–magyar–amerikai kapcsolatok rendkívül kevés publicitást kaptak. Az alkalmanként őt a követségen felkereső Franz König bécsi érsek és Agostino Casaroli számított Mindszenty legfontosabb hírforrásának.¹³² A hozzá eljutó hírekből és saját egyéniségéből fakadóan is Mindszenty azt az álláspontot alakította ki, hogy hajlandó áldozatot vállalni, de csakis akkor, ha személyes sorsának rendezésétől a magyar katolikusok helyzetében kedvező változásokat lehet elérni.

Mondhatnánk, hogy ezen a ponton a kör bezárult, az érdekeltke igényeit elég nehezen lehetett közelíteni egymáshoz. Az évek során lényegében mindig napirenden maradt a Mindszenty-ügy, de a törekvések a megoldásra gyakran vesztettek intenzitásukból. A felek Mindszenty sorsát alárendelték egyéb céljaiknak. Akkor foglalkoztak a kérdéssel határozottabban, amikor valamilyen váratlan esemény azonnali megoldást sürgetett. Például 1965-ben Mindszenty József betegségével kapcsolatban, amikor a bíboros gyógykezelése, esetleges halála okozott komoly fejtörést mind az amerikai, mind a vatikáni diplomáciának és az MSZMP Politikai Bizottságának is.¹³³ 1967 októberében, amikor az amerikai követ érkezését várták Budapestre, ismét felgyorsultak az események, fontossá vált a megoldás.¹³⁴ Agostino Casaroli kezdeményezőként lépett fel, megbeszélésre kérte a magyar állam képviselőit. A Politikai Bizottságban heves vitát váltott ki a kérdés. A keményvonalas álláspont érvényesült: „Az USA nagykövete Budapestre jön, s az amerikai külügyminisztérium nyomja Casarolit és a Vatikánt, hogy ettől a teherterétől próbálják őt megszabadítani, mentesíteni. Erről van szó, s erre megfelelően reagáltunk, amikor azt mondtuk: fenntartjuk eddigi álláspontunkat. S véleményem szerint

130 Ennek feldolgozásához vö. Ólmosi, 1991. alapján Mészáros, 2001. és Adriányi, 2004., valamint az amerikaiak szempontjaihoz Szatucsek, 2002.

131 Lásd a 11. dokumentumot.

132 Vö. König, 1981. és Casaroli, 2001.

133 Lásd a 80. dokumentumot.

134 Lásd a 96. dokumentumot.

semmivel se menjünk tovább. Ez nem a mi problémánk. Ez továbbra is az USA és a Vatikán problémája. S a Vatikánnak is csak azért, mert az USA nyomja őt.”¹³⁵

A helyzetet tovább bonyolította, amikor olyan hír terjedt el, hogy Mindszenty József esetleg elhagyná a követség épületét. Ez nyilván új helyzetet teremtett volna. „Nem szabad letartóztatni! 75 éves ember. Lényeg azonban, hogy ma nem olyan a politikai helyzet Magyarországon, hogy ez a konok, vén, ostoba ember komoly politikai bajt tudna nekünk okozni.”¹³⁶ Kiderült, hogy csak manipuláció volt a hír. Casaroli talán azért terjesztette el, hogy ezzel nyomást gyakoroljon a magyarokra. Tulajdonképpen a magyar álláspont nem változott semmit, de egy lényeges elem ekkor jelent meg a magyar elképzelésekben Mindszentyt illetően. Az, hogy a Vatikántól valamiféle garanciát csikarnak ki Mindszenty Rómába engedése esetére, vagyis, hogy ne szólhasson bele a magyar ügyekbe, már a magyar–vatikáni tárgyalások kezdeti stádiumában felmerült.¹³⁷ 1967-ben azonban első alkalommal jelent meg Mindszenty lemond(at)ásának lehetősége. Nyers Rezső fogalmazta meg: „Ebből a szempontból én a probléma megoldásának kulcsát nem a garanciában látom, hanem abban, hogy milyen lesz az ő jogi helyzete, milyen pozícióból beszélhet. Egyetértek, hogy kérjünk garanciát, de nem ez a kérdés kulcsa, hanem az, hogy ne maradjon primás. Ebben nem szabad engedni.”¹³⁸ Tulajdonképpen már 1967 elején felvetődött Mindszenty nyugdíjazása 75 éves korára való tekintettel. A gondolat, hogy a bíborost fel kell menteni érseki címe alól, ekkortájt épül be határozottan a magyar megoldási elképzelésekbe.

Időközben megérkezett az amerikai követ és ismét „elaludt” a Mindszenty-ügy. 1969-ben sikerült rendezni az üresen álló püspöki székek betöltését Magyarországon. Innentől kezdve a legfontosabb magyar célkitűzés a kiközösítéssel sújtott békepapok dekrétumának feloldása lett. Vatikáni részről feltételként az 1957. évi 22. törvényerejű rendelet eltörlését, vagy legalább módosítását fogalmazták meg. A tárgyalások ekörül folytak, de csak 1970 októberében jártak eredménnyel. A Szentszék hozzájárult a pápai dekrétumok feloldásához, de azzal a kikötéssel, hogy kizárólag a Vatikán engedélyével lehet majd nyilvánosságra hozni.¹³⁹ Lényegében ez maradt az egyetlen ütőkártya a Szentszék kezében. A pápai kiközösítő dekrétumok visszavonásáról rendelkező levél kihirdetését kapcsolták össze Mindszenty József helyzetének rendezésével. Fontos és érdekes találkozó lehetett, amikor VI. Pál pápa kihallgatáson fogadta a Magyar Népköztársaság külügyminiszterét, Péter Jánost 1971. április 16-án a Vatikánban. Ha valóban minden úgy zajlott le, ahogyan azt Péter János a Politikai Bizottság részére tartott beszámolójában összefoglalta, akkor azt érezhetjük, hogy a külügyminiszter egy stabil, „szuverén” ország képviselőjeként lépett fel a fogadáson. Némely esetben már cinikus hangnemet is megengedett magának, mint például Mindszenty József esetében, amikor a pápa kifejezte, hogy évek óta a legnagyobb gondja a helyzet megoldása. „Mi lehet itt a megoldás – kérdezte. Ezzel reagáltam: ezt én is szeretném tudni.”¹⁴⁰ VI. Pál és Péter János kölcsönösen kifejtette álláspontját Mindszenty József ügyének megoldásával kapcsolatban. Azt kell látnunk, hogy a Szentszék és a Magyar Népköztársaság elképzelései már nagyon közel álltak egymáshoz.

A szakirodalom Mindszenty József lemond(at)ásának körülményeit a bíboros emlékiratai alapján¹⁴¹ úgy tárgyalta, hogy Rómába érkezésekor VI. Pál pápa határozottan megígérte neki, hogy ő marad az esztergomi érsek. A kutatás számára hozzáférhető iratok ellenben azt igazol-

135 Lásd a 100. dokumentumot.

136 Uo.

137 Lásd a 3. dokumentumot.

138 Lásd a 100. dokumentumot.

139 A Politikai Bizottság tagjai információs anyagként kapták meg. MOL M–KS 288. f. 11. cs. 3022. ő. e. 1–9. p. Lásd a 127. dokumentumot.

140 Lásd a 124. dokumentumot.

141 Mindszenty, 1989. 484. p.

ják, hogy már az 1971 nyarától zajló egyeztetéseken felvetődött, sőt határozott magyar igényként fogalmazódott meg Mindszenty József lemondatásának igénye. „Nem igényeljük, hogy Mindszenty elutazása előtt lemondjon esztergomi érseki illetve prímási tisztéről, elvárjuk viszont, hogy a Szentszék tegyen kötelező ígéretet – legalább a gentlemen’s agreement alapján – arra, hogy legkésőbb 1972. március végéig, amikor Mindszenty betölti 80. évét, nyugdíjba helyezik és felmentik az esztergomi érseki és az ezzel járó prímási tiszte alól.”¹⁴² A kétoldalú magyar–vatikáni megbeszéléseken 1971 szeptemberében megszületett a megoldás a prímás sorsát illetően.¹⁴³ A Politikai Bizottság 1971. szeptember 7-i ülésén Miklós Imre ÁEH elnök is részt vett. Beszámolójában elmondta: „A múltkor arról volt szó, hogy Mindszenty jövő év márciusában lemond. Szóvá tettem ezt is a megbeszélésen, mint olyant, amire számítunk, ami a tulajdonképpeni teljes megoldást jelentené. Erre ők azt mondták, ez így lesz, tehát megerősítették. A jelenlegi megoldást ők is átmenetinek tekintik.”¹⁴⁴

Lehetséges lenne, hogy a szentszéki diplomaták a magyar kormány képviselőinek tett ígéretükről nem tájékoztatták a pápát? Ezért erősítette meg VI. Pál Mindszenty Józsefet Rómában az esztergomi érseki címének megtartásában? Lehet, hogy a pápa „hazardírozott”, amikor Mindszenty Józsefnek ígéretet tett esztergomi érseki címe érintetlenül hagyására? Arra gondolhatott, hogy az idős magyar főpap előbb hal meg, mint ahogy a Magyar Népköztársaságnak tett kötelezvényt be kelljen váltani?¹⁴⁵ Ma még nem tudunk egyértelmű választ adni arra nézve, hogy milyen garanciát vállalt a Szentszék 1971. szeptember 28-a előtt. Majd, ha a ma még minősített iratok is kutathatóvá válnak, pontosabb képet kapunk. A lényegét azonban nem változtatja meg az esetleges új információ sem. Mindszenty József bíboros személyét a Vatikán és a Magyar Népköztársaság egyaránt alku tárgyának tekintette és a magyar fél tudott nagyobb árat kicsikarni. Nem tudhatjuk, hogy a bíboros helyzetének rendezésekor aláírt megállapodás milyen időhatárt szabott Mindszenty József lemondására. Tény, hogy a Magyar Népköztársaság igényének megfelelően végül is a pápa 1973. december 18-án üresnek nyilvánította az esztergomi érseki széket, majd intézkedését 1974. február 5-én nyilvánosságra is hozta, azt igazolja, hogy a Magyar Népköztársaság, mint a hatvanas évek magyar–vatikáni tárgyalásai során általában, Mindszenty József sorsát illetően is érvényre tudta juttatni akaratát.

ÖSSZEGZÉS

Az előző mondat negatív kicsengése érthetlenné teheti a Szentszék keleti politikájának eredményességét. Megfogalmazódhat a kérdés, hogy valóban a Vatikán „Ostpolitik”-járól van-e szó, nem pedig inkább a Magyar Népköztársaság „Vatikán-politikájáról”? Természetesen létezett a Vatikán keleti politikája, hiszen a Szentszéknek komoly, határozott elképzelései voltak Magyarországot és a szocialista országokat illetően. Ugyanakkor a Magyar Népköztársaságnak is határozott igényei, elképzelései voltak a Szentszék felé. A lényeg mindkét fél számára elsősorban a tárgyalások felvételében és folytatásában fogható meg. Ezután kölcsönösen tisztázni tudták a köztük felmerülő vitás kérdéseket. Mindaz, ami 1989-ig bármelyik fél számára is előnyt jelentett, az 1964-es, 1971-es megállapodások is csak részeredményeknek tekinthetők. Fontosabb, hogy ezen megállapodások után sem történt változás a kapcsolatok in-

142 Lásd a 127. dokumentumot.

143 Lásd a 132. dokumentumot és mellékleteit.

144 Lásd a 133. dokumentumot.

145 Vö. Mészáros, 2001. 204–210. p. és Balogh, 2002. 318–319. és 324–327. p., valamint Adriányi, 2004. 120–122. p. A szakirodalom és a memoárirodalom egyéb megjegyzéseit a témához lásd ott összefoglalva.

tenzítését illetően. Agostino Casaroli első magyarországi útjától a rendszerváltozásig eltelt negyed században több mint félszáz alkalommal tanácskoztak a tárgyaló felek, lényegében fél-évente. Az intenzív megbeszélések eredményeként lassan normalizálódtak a kapcsolatok. Mindkét fél hosszú együttműködésre rendezkedett be úgy, hogy távlati célokat talán nem is tűztek maguk elé, csakis aktuális ügyeket kívántak megoldani. Állandó „kis lépésekkel” próbálták érdekeiket érvényesíteni, kölcsönösen apró engedményeket, eredményeket elérni. Ebbe a folyamatba beleillettek azok a magas szintű látogatások is, amikor például a pápa magánkihallgatáson fogadta Lázár Györgyöt, a Minisztertanács elnökét (1975. november 13.), vagy személyesen találkozott Kádár Jánossal, az MSZMP első titkárával és feleségével, valamint Puja Frigyes külügyminiszterrel (1977. június 9.). A magyar egyházpolitika és egyházi külpolitika a szocialista rendszer keretein belül önálló utat járt be a hatvanas évek közepétől. Felfoghatjuk mindezt egy kísérletnek. A „laboratórium” Magyarország, a kísérlet tárgya a katolikus egyház, a kísérletet pedig a Szentszék, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió végezték. Nagy kockázatot nem vállaltak, hiszen a tízmilliós Magyar Népköztársaság a hat és félmillió katolikus hívővel nem jelentett komoly tétet. A kelet-nyugati kapcsolatok fejlődése érdekében, a szocialista országok jobb megítélése céljából lehetett vállalni a magyar–vatikáni közeledést. Kíváncsian figyelték Moszkvában és a többi szocialista fővárosban, hogy milyen eredménye lehet a magyar–vatikáni tárgyalásoknak. Meddig lehet továbblépni, lehet-e újabb megállapodásokra számítani? A magyarországi események beleillettek a szocialista tábor hruscsovi – később brezsnyevi – kettős elvű politikai elképzeléseibe. A szocializmus kereteit semmilyen szempontból sem lehetett veszélyeztetni, ugyanakkor nagyobb önállóságot kaptak az egyes országok, hogy nemzeti sajátosságaik, adottságaik figyelembevételével építsék a szocializmust.

Egy további jelentős haszonnal is járt Moszkva és szövetségesei számára a magyar–vatikáni kapcsolatok stabilizálódása. A Szentszék kiterjedt viszonyrendszere a papokkal, hívőkkel, különféle szervezetekkel csaknem a világ valamennyi országát behálózta, ezáltal eljutottak a Vatikánba a legkülönbözőbb információk. A Magyar Népköztársaság a Szentszékkal történt kapcsolatfelvétel után lényegében csatlakozott ehhez az információs közegehez. Róma is konkrét értesülések birtokába jutott a magyar, sőt néha egyéb közép- és kelet-európai ügyekben, de a magyarok is megtalálták a maguk hírforrásait a Vatikánban, és nem kizárólag egyházi ügyekben, sőt nem is kizárólag magyar vonatkozásokban. A kétoldalú kapcsolatok alkalmat nyújtottak valós hírek szerzésére és manipulált hírek továbbítására mindkét irányba. Nemcsak a magyar hírszerzés használta ki a Vatikán helyzetéből adódó lehetőségeket¹⁴⁶ akár a magyar állami szervbe, az Állami Egyházügyi Hivatalba telepített „Világosság” rezidentúra működésével és ügynökök, társadalmi kapcsolatok tömegével, de biztosan a Szentszék is eredményesen szerzett híreket a magyar egyházzal, sőt rajta keresztül akár más szocialista országok katolikusairól is.

146 Berlinben, a Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik hivatalban dolgozó munkatársak megerősítették abban, hogy a szocialista országok között a külföldi hírszerző munka terén területi felosztás létezett, amelyben a Vatikán Magyarországnak jutott. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára 2003 folyamán jelentős mennyiségű iratot vett át az egykori titkosszolgálatok utódaitól. Ezek feldolgozása, értékelése lényegében még el sem kezdődött, de máris megállapítható, hogy a Magyar Népköztársaság nagyon komoly ügynöki hálózatot épített ki a Vatikánban.

A FORRÁSKÖZLÉS SZEMPONTJAI

A kötetbe szánt dokumentumok válogatásánál több probléma is felmerült, amelyek a levéltár típusoknál, sőt az egyes levéltárakon belül is a probléma azonos gyökerére, a KUTATÁSI KORLÁTOZÁSRA vezethetők vissza.

A Vatikán és a Magyar Népköztársaság között 1964-ben létrejött „részleges megállapodás” előzményeinek és következményeinek feltárása során számos értékes iratanyagot kutattam a levéltárakban. Ugyanakkor kénytelen voltam szembesülni a ténnyel, hogy a diktatúra idején szigorúan titkosan kezelt iratok jelentős részén a rendszerváltozás után elvégzett felülvizsgálat alkalmával a korabeli minősítést fenntartották, sőt szigorították, azok a kutatás előtt továbbra is zártak. A különböző párt- és állami szervek esetében meglehetősen következtelenül végezték feladatukat a titokszakértők. Az eset paradox voltát mi sem jelzi jobban, mint az 1989-ben jogutód nélkül megszűnt Állami Egyháziügyi Hivatalban (ÁEH) keletkezett iratok sorsa. A minősítők komolyabb tartalmi elemzés nélkül szinte minden Vatikánnal kapcsolatos iratra ráütötték a minősítés tartamának 70 évre történő fenntartását elrendelő pecsétjüket. Ugyanakkor ezeknek a dokumentumoknak másodpéldányával, vagy éppen eredetijével, amit az ÁEH az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának megküldött, a minősítők nem foglalkoztak.

Természetesen vizsgálták ezeket az iratokat is, de talán kevésbé voltak éberek, mert például az egykori MSZMP vezető testületeinek iratanyagában alig több mint egy tucat iratnak tartották fenn a minősítését. Köztük egyébként olyanokét is, amelyeket az újraminősítő vizsgálat előtt egy-két évvel korábban nyilvánosságra hoztak egy kötetben.¹ De még ekkora szakmai következetlenség mellett is inkább arra érdemes gondolni, hogy a tizenegynéhány fenntartott minősítésű irattal hogyan van arányban az ÁEH több dobozt kitevő, még mindig államtitokként kezelt dokumentuma.

Különleges az egykori pártállami Külügyminisztérium által keletkeztetett Vatikánnal kapcsolatos iratok sorsa is. A jelenlegi Külügyminisztériumból küldött, az iratok minősítésének felülvizsgálatával megbízott szakemberek alapos munkát végeztek. A nyílt iratok közt alig maradt érdemi forrás.

Emellett a szigorúság mellett érdekes az egykori állambiztonsági szervek működése során keletkezett iratok helyzete. A személyi adatok bizonyos fokig indokolt védelmén túl ugyanis jószerével általánosan felszabadították az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának (ÁBTL) átadott dokumentumokat. Ezek közt is előfordul több olyan irat, amely itt szabadon kutatható, míg a Magyar Országos Levéltárban elvégzett minősítés-felülvizsgálat szerint ott zárolt.

Míndez egyáltalán nem meglepő, a rendszer működési mechanizmusából következett. Az Állami Egyháziügyi Hivatal elkészített egy jelentést vagy javaslatot a Szentszékkal éppen soron levő tárgyalásról. Ezt megküldte az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályára, ahol ki-javították, néha teljesen átdolgozták, de előfordult, hogy változtatás nélkül felterjesztették a Politikai Bizottság ülésére. A PB-tagok megvitatták az előterjesztést, ennek gyakran fenn-

¹ Lásd a 124. dokumentumot. Az MSZMP Politikai Bizottsága 1971. július 27-i ülésének jegyzőkönyvből a Vatikánnal, illetve Mindszenty József helyzetével kapcsolatos előterjesztés (9–26. p.) „Szigorúan titkos” minősítését fenntartották 2041. december 31-ig. A dokumentumot azonban még az iratok minősítésének felülvizsgálata előtt faksimile közölte Ólmosi, 1991. 147–154. p. A levéltári törvény (1995. évi LXVI. tv.) 22. § (1) bekezdése értelmében az ilyen iratot nyíltnak tekintem.

maradt a szó szerinti jegyzőkönyve is, majd a kialakított álláspont szerint határozatot hoztak az ügyben. Természetesen nemcsak az ÁEH, de a Külügyminisztérium is hasonlóképp járt el. Így az iratok akár több példányban is fennmaradhattak. Hasonló a helyzet az állambiztonsági szerveknek küldött információkkal, jelentésekkel.

Amikor a Vatikánnal kapcsolatos iratok minősítésének felülvizsgálata zajlott, nem ügyeltek arra, hogy a korabeli bürokráciának megfelelően következetesen ellenőrizzék a titok „újtját”. Olyan helyzet állt elő, mint amikor kisgyerekek egymással „titkot” osztanak meg, de csak néhányan kapnak olyan tartalmú utasítást, hogy meg is kell őrizniük az elhangzottakat. Így aztán néhányan tartják a szájukat, mások meg kifecsegek az információt. Nincs tovább titok, de megmarad – még a gyerekek között is – a bizalmatlanság egymás és a titoktartás célja iránt.

Mindeddig csak arról esett szó, hogy milyen a helyzet a következtelen, felületes titokvédelem miatt. Az okról, hogy a hatvanas évek elején elkezdett vatikáni–magyar tárgyalásokat, a „részleges megállapodást” és Mindszenty József bíboros sorsát miért kell negyven év múlva is titokként kezelni, még nem szóltam. Nem kívánok részletes törvényi értelmezésbe bocsátkozni, annyi is elég, hogy az 1995-ben elfogadott titoktörvény értelmében felül kellett vizsgálni az elmúlt diktatúra titkos ügykezelése alá tartozó, 1980 előtt keletkezett iratokat egy éven belül.² Az 1980 utáni iratok felülvizsgálatára 1999. december 31-ig, majd 2009. december 31-ig adott lehetőséget egy jogszabály.³

A Külügyminisztérium és az Állami Egyházügyi Hivatal iratanyagának visszaminősítésekor a KüM tájékoztatást kért a Vatikántól arra nézve, hogy mit tegyenek minisztérium és az ÁEH Vatikánnal kapcsolatos irataival. A válaszban a vatikáni államtitkár általános érvényre nyilatkozta, hogy a Szentszék minden irat megismerését egyformán 70 évre korlátozza a maga részéről.⁴ Ez természetesen az eltelt évszázadok során alakult így és csakis a Vatikán belügye. Magyarországon a döntést a vatikáni állásfoglaláshoz igazították, ezért 1996-ban Kovács László külügyminiszter kiadott egy utasítást, amelyben a Vatikánnal kapcsolatos iratok minősítésének fenntartását 70 évben szabályozta.⁵

Törvénytisztelő állampolgárként merülnek fel bennem a következő kérdések:

– Egy, a magyar parlament által elfogadott törvényt (1995. évi LXV. tv. az államtitokról és a szolgálati titokról) a külügyminiszter utasításával felülírhat, korlátozhat-e?

– Ugyancsak törvény rendelkezik a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról (1992. évi LXIII. tv.), valamint a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről, a tudományos célú megismerés lehetőségeiről és korlátairól (1995. évi LXVI. tv.). Nincsen vajon ellentmondás a történeti tények tudományos igényű feldolgozása és publikálása, valamint a szokatlanul magas, 70 évig terjedő minősítés között?

– Nincsen-e ellentmondás abban, hogy az 1964-es „részleges megállapodással”, annak előzményeivel és következményeivel kapcsolatos iratok nagy része, akárcsak Mindszenty József

2 Az 1995. évi LXV. törvény rendelkezett az államtitokról és a szolgálati titokról. A 28. § (1) bekezdése értelmében a „Szigorúan titkos”, „Különösen fontos”, „Titkos”, „TÜK iratként kezelendő”, „Szigorúan bizalmas”, „Bizalmas”, „Szolgálati használatra” jelöléssel ellátott iratokat 1999. december 31-ig a minősítőnek felül kell vizsgálnia. A (2) bekezdése szerint az 1980 előtt keletkezett, minősített iratok felülvizsgálatát a törvény hatálybalépésétől számított egy éven belül be kell fejezni, a határidő elteltével az iratok minősítése megszűnik.

3 Az 1980 után keletkezett iratok felülvizsgálatának határidejét az 1999. évi LXXXV. törvény (a bűnügyi nyilvántartásról és a hatósági erkölcsi bizonyítványról) 68. § (1) bekezdése módosította: „az irattárat működtető köteles 2009. december 31-ig számba venni, jegyzékbe foglalni és felülvizsgálni” a minősített iratokat.

4 Külügyminisztérium – Minisztérium Titkársága 3653-1/1994.

5 A külügyminiszter 4/1996. utasítása az 1979. december 31. előtt keletkezett minősített külügyminisztériumi iratok felülvizsgálatáról. A 2. § (b) bekezdés szerint a vatikáni iratok minősítését keletkezésüktől számított 70 évig fenn kell tartani.

bíboros, prímás 1971-ben Magyarországról történt kiutaztatása államtitoknak minősülnek a keletkezéstől számított 70 évig (legtovább 2059-ig), holott 1990-ben (február 9.) Németh Miklós akkori miniszterelnök és Agostino Casaroli bíboros, vatikáni államtitkár az 1964-es megállapodást semmisnek ismerték el.⁶

Kételyeimmel 2004-ben az adatvédelmi biztos irodájához fordultam. Dr. Péterfalvi Attila 2005. szeptember 30-án kelt válaszában tájékoztatott, hogy a Külügyminisztérium ismételten felülvizsgálja a minősített iratokat, és tekintettel lesznek a más forrásból jogszerűen megismerhető dokumentumokra.⁷

Mielőtt az olvasó azt hihetné, hogy csakis a köziratokkal kapcsolatban ilyen ellentmondásos a helyzet, nem árt megvizsgálni az egyházi levéltárak álláspontját a Vatikánnal kapcsolatos iratok tekintetében. Az egyházi nyilvános magánlevéltárakban az ordinárius jogosult engedélyezni a kutatást.⁸ Az 1995-ös levéltári törvény megszületése után az Magyar Katolikus Püspöki Kar kidolgoztatott egy Kutatási Szabályzatot, amelyet minden püspök életbe is léptetett a saját egyházmegyéjében. Általában 50 évben határozták meg a kutathatóság időhatárát, de néhány iratcsoport esetén ennél szigorúbban jártak el. A rögzített határokig minden iratot fel szabadítottak, ezen túlmenően pedig az idézett kánon alapján a helyi megyés püspök belátására és döntésére bízzák a kutatás engedélyezését. A vatikáni kapcsolatokra vonatkozó kutatási kérelmeimet az ordináriusok egy része elutasította.

Úgy döntöttem, hogy nem foglalkozom a nehézségekkel és minden lehetséges, nyílt iratot felhasználok a hatvanas évek vatikáni–magyar kapcsolatainak feltárásához. A történelem kutatása olyan, mint egy kirakós játék. A különféle részletekből (többek közt eredeti és másodlagos forrásokból, visszaemlékezésekből, a már rendelkezésre álló szakirodalomból) kell összerakni az egészet és gyakran előfordul, hogy amikor már elfogytak a rendelkezésre álló elemek, akkor derül ki, hogy bizony eleve kevés ismerettel rendelkezünk. Ilyenkor segítheti a történelezt az intuíció és az empátia, hogy kiegészítse a hiányokat.

A Szentszékkal kapcsolatban is nyilvánvaló, hogy jelen kötet témájához nemcsak a magyar levéltárakból kerülhet elő mindig újabb és újabb dokumentum, de a vatikáni levéltárból, az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma levéltárából és a moszkvai levéltárakból is. Mégsem hiáभावó, hogy évekkel, évtizedekkel az iratok teljes hozzáférhetővé válása előtt közöljük a részeredményeket, a jelenleg rendelkezésre álló dokumentumokat és megpróbálunk a részletekből következtetni az egészre. Meggyőződésem, hogy 15 évvel a rendszerváltás kezdete után, 35–40 évvel a tárgyalási események után mindenkinek jogában áll megismerni és megérteni azokat az eseményeket, amelyek a Szentszék és a Magyar Népköztársaság viszonyát alakították a hatvanas években.

* * *

A kötetben közölt iratokat sorszámommal és címmel (amely tartalmazza a dokumentum keltezését is⁹) láttam el, a köztük való tájékozódás, keresés megkönnyítése céljából.

Az egyes iratokat keletkezésük sorrendjében közlöm, még ha némelyik korábban lezajlott eseményről egy későbbi keltezésű jelentés számol is be (pl. a 24. és a 25. dokumentum esetében).

6 Az Országgyűlés 2/1990. számú határozata.

7 Az Adatvédelmi Biztos 886/K/2004–7 számon iktatott levele.

8 A CIC 491. kánon 3. § szerint az „...okmányok megtekintésével vagy kivitelével kapcsolatban a megyés püspök által megállapított szabályokat kell követni”.

9 Nem tartalmazza viszont az irat keletkeztetési helyét, mivel a közölt dokumentumok 99%-a egy helyhez – Budapest – köthető.

Az iratokat a teljes terjedelmű formahű közlés szabályainak megfelelően adom közre. Amennyiben döntés vagy állásfoglalás született az MSZMP vezető testületei részéről az Agitációs és Propaganda Osztály vagy az Állami Egyházügyi Hivatal által készített előterjesztésekkel kapcsolatban, közlöm azt is. Ezek a jegyzőkönyvi részletek néha csak egy mondattal reagálnak az előterjesztésre (elutasítják, részben módosítják, elfogadják), mégis fontosnak tartom közreadásukat, mert lényeges információt hordoz, hogy például az egyes ügyek megvitatásában, határozat megfogalmazásában kik vettek részt.

A forrásokban előforduló helyesírási, nyelvhelyességi, egyeztetési és gépelési hibákat, elírásokat, a mai magyar nyelvtan és központozás szabályai szerint kijavítottam. Gyakran előfordult, hogy a tulajdonneveket hibásan írták. Ilyenkor lábjegyzetben minden elírt név első előfordulásakor jeleztem a hibát, és közöltem a helyes alakot, a forrásban pedig a továbbiakban javítottam a nevet. Amennyiben egy újabb forrásban ismét hibásan jelent meg a név, ugyanúgy jártam el, mint az első helytelen névváltozat esetében. A névmutatóba csak a helyes alak került be. A leggyakoribb elírás – Schvoy, Shvoy, Shvoly – Shvoy Lajos székesfehérvári püspök esetében fordult elő. Az értelmetlen mondatokat, különös szófordulatokat, az értelemzavaró hibákat, vagy korszakjelző kifejezéseket változatlanul hagytam, és [sic!] jelzéssel utaltam a szövegrész eredeti voltára. Néha hiányoznak egyes szavakból a betű[k], az igezőtők vagy a ragok, toldalékok stb., ez esetben [kapcsos zárójelben] pótoltam a hiányt. Különös problémát jelentenek a rendkívül silány korabeli fordítások. Mivel ezek (többnyire latin) eredetije nem került elő, kénytelen voltam a zavaros mondatokkal terhelt szövegeket közölni.

Gyakran előfordult, hogy olyan dokumentumot közöltem, amelyet javítottak, kihúztak belőle, hozzáírtak, részben átírtak. Minden esetben jelöltem az iraton végrehajtott változtatást a szövegben és a lábjegyzetben egyaránt.

A közismert rövidítéseket (d.e., oszt. vez. et., a hónapok nevének rövidítései stb.) változatlanul meghagytam a szövegben, akárcsak a különböző katonai rangokat (hdgy, szds, őrgy, aležr stb.) vagy a pártok nevének rövidítését (MDP, MSZMP stb.). A kötet végén található rövidítésjegyzék tartalmazza a teljes alakot.

A szövegben csak vezetéknevükön említett személyek teljes névalakját a névmutatóban közlöm (kivétel, amikor nem lehetett a keresztnévet kideríteni).

A kötetben dőlt betűvel közöltem a kéziratos formában fennmaradt dokumentumokat, továbbá a gépelt iratokon minden egyes kézírásos bejegyzést, aláírást.

Az iratokat általában csonkítás nélkül teszem közzé. Indokolt esetben (pl. nem a tárgyra vonatkozó szövegrész), a lábjegyzetben minden esetben felhívtam az olvasó figyelmét a kihagyásra. A forrásból kimaradt részt [...] -val jelöltem.

A dokumentumhoz tartozó legendában mindig megadom az irat lelőhelyét és lehető legteljesebb levéltári jelzetét. Az iratot őrző levéltár nevét csak az első előfordulásakor írom ki, a továbbiakban a közismert és a rövidítések jegyzékében is megtalálható mozaikszó szerepel (ÁBTL, MOL, SzfvPL). Az irat jelzetét azonban minden egyes alkalommal feloldom, még ha ezzel gyakori ismétlésre is sor kerül, de a pontosság érdekében ezt szükségesnek tartottam.

A legendákban, amennyiben előttem ismeretesek voltak, felhívtam a figyelmet a különböző helyen előforduló másolati, másodlati példányra és szövegváltozatra is. A megadott pageszámok a jelenlegi őrzési helyeken alkalmazott, az iratok egymás utáni sorrendjét tükrözik. A legendákban ugyancsak utaltam a dokumentumok esetleges korábbi nyomtatásban való közlésére.

DOKUMENTUMOK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1.

Shvoy Lajos székesfehérvári püspök meghívása Rómába, a II. Vatikáni Zsinatra
Gustavo Testa bíboros meghívólevele
1962. január 2.

A II. Vatikáni Zsinat Központi Bizottsága
Technikai és Organizációs Bizottság
Szám: 25 OR/62

Vatikánváros 1962. január 2.

Excellenciás Uram!

Megtiszteltetés nekem és nagyon kedves feladat, hogy Excellenciádnak elküldhetem az 1961. december 25-én kelt Apostoli Constitutio[nis]¹ egy példányát, amely e tavasszal² kezdődik Humanae salutis, amellyel Szentatyánk, XXIII. János pápa a II. Vatikáni Zsinatot meghirdette és összehívta.

Minthogy a mi bizottságunk feladata minden [olyan] technikai kérdésnek elintézése, amely a zsinat összehívására és technikai levezetésére vonatkozik, kérjük Excellenciádat, közölje velünk, hogy a zsinat idején lakásról és ételmezésről saját hatáskörében óhajt-e gondoskodni, vagy pedig élni óhajt a Szentatya vendégszeretetével. Erre mielőbb szíveskedjék bizottságunknak válaszolni. Az esetben, ha elfogadja a Szentatya meghívását, úgy Excellenciád és legfeljebb két kísérője részére lakásról és ételmezésről bizottságunk gondoskodik.³

Nagybecsű válaszát folyó év március 31-ig kérjük címünkre (Commissione Technico Organizzative del Concilio Ecumenico Vaticano II – Citta del Vaticano).

Legmélyebb tiszteletünket nyilvánítva vagyok

Excellenciádnak odaadó [híve]

Gustavus Card. Testa, Praeses
† Pericles Felici, Archiep. tit. Samosatensis
a Secretis⁴

Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) XIX-A-21-a-V-37-6/a-1962. Állami Egyházi Hivatal – Elnöki iratok. Gépelt másolat.

1 A II. Vatikáni Zsinatot XXIII. János „Humanae salutis” kezdetű apostoli konstitúciója hívta össze 1961. december 25-én, egyben lezárta az I. Vatikáni Zsinatot (1869–1870). A zsinat kezdő időpontját az 1962. február 2-án kiadott „Concilium diu” kezdetű motu proprioja (a pápa egyéni kezdeményezésű irata) 1962. október 11-ében jelölte meg. A levél eredeti, nagyon gyenge fordítását közöljük. Helyesen: Apostoli Constitutio.

2 Helyesen: szavakkal.

3 Shvoy Lajos 1962. július 27-én kelt latin nyelvű levelében válaszolt Testa bíborosnak. „Örömteli lélekkel fogadtam a levelet. Ha a világi hatóságok engedélyét megkapom, akkor eleget kívánok tenni a meghívásnak, ez esetben legalázatosabban kérem, hogy – körülményeimet figyelembe véve [83 éves, szívbeteget – Sz. Cs.] – a magam és két kísérőm számára a szállásról és az ellátásról gondoskodjanak.” SzfvPL 7237/C.

4 Fordítás: Gustavo Testa bíboros, elnök, Pericle Felici, címzetes Samosatensis-i érsek, titkár.

**Shvoy Lajos székesfehérvári püspök levele Hamvas Endre csanádi püspöknek
a II. Vatikáni Zsinaton való részvétel tárgyában
1962. július 21.**

Zsinati meghívás.

Nagyméltóságú Püspök Úr!

Két napja kaptam kézhez Szentséges Atyánk 1961. karácsony ünnepén kelt „Humanae salutis” kezdetű apostoli konstitúcióját⁵ a II. Vatikáni Ökumenikus Zsinat ünnepélyes meghirdetéséről és arra szóló szíves meghívásáról.

Ugyanakkor vettem Testa Gusztáv kardinális, az előkészítő Központi Bizottság elnökének levelét, aki kéri, hogy jelezzem, igénybe óhajtom-e venni a Szentatyának kegyesen felajánlott szíves vendéglátását a zsinat tartamára.

Mielőtt felelnék Testa Kardinális úrnak – a fehérvári miniszteri biztos úr⁶ kívánságára – tisztelettel megérdeklődöm Nagyméltóságodnál, hogy a püspöki kar közösen jár-e el a zsinatra való kiutazás és részvétel kérdésében a kormánynál, vagy esetleg már kapott Excellenciád valami értesítést e kérdésben hivatalos részről? Nem tudom elhinni azt a kósza hírt, amit Sopron megyében hallottam, hogy a kormány csak három személynek engedné meg a kiutazást.

Miután a Konstitúcióban a Szentatya e szavakkal él: „Volumus et iubemus ut adsint Episcopi...”⁷ nem hiszem, hogy vállalkozhatik valaki ilyen képviselőre, amely súlyosan sérelmes a többi püspökre. Rendkívüli furcsa fényt vetne a magyar egyház helyzetére, ha az 5 püspök-ordinarius közül,⁸ csak 1-2 venne részt a zsinaton.

A püspöki karnak csak az lehet az álláspontja: vagy mind részt veszünk a zsinaton magyar püspökök, akiknek kötelessége azon megjelenni, vagy senki sem vesz részt azon.

Szíves tájékoztatást kérve, fogadja Nagyméltóságú Püspök Úr őszinte tiszteletem kifejezését.

Székesfehérvár, 1962. július 21.

Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár (a továbbiakban: SzfvPL) 7237/C. Gépelt másolat. A székesfehérvári püspökségen „Doktor” fedőnevű ügynök a levelet lemásolta és eljuttatta a BM Operatív Nyilvántartó Osztályára is. Fellelhető: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (a továbbiakban: ÁBTL) 3. 1. 5. O–14963/2. 238–239. p. „Cannale” dosszié. A levelél egy további másolati példánya fellelhető az Állami Egyházügyi Hivatal elnöki irattárában is. MOL XIX-A-21-a-V-37-6/a-1962.

5 Konstitúció (lat.) alkat, felépítés. Itt zsinati alapokmány.

6 Lovrek Károly.

7 Fordítás: „Akarjuk és elrendeljük, hogy legyenek a püspökök...”

8 Shvoy Lajos arra utalt, hogy 1962-ben a püspökök közül csak öten maradtak hivatalukban. A többiek akadályozva voltak, vagy az elhunyt főpapok helyett csak helynökök, illetve apostoli kormányzók irányították az egyházmegyéket. A hivatalban levő püspökök: Shvoy Lajos székesfehérvári, Hamvas Endre csanádi, Papp Kálmán győri, Kovács Sándor szombathelyi, Dudás Miklós hajdúdorogi püspök. Vö. Mózessy, 2002. 149–150. p.

**Előterjesztés az MSZMP Politikai Bizottságának a magyar–amerikai viszony
rendezéséről és Mindszenty József helyzetéről
1962. augusztus 10.**

Szigorúan bizalmas!
Készült: 18 pld-ban

**ELŐTERJESZTÉS A POLITIKAI BIZOTTSÁGNAK
HATÁROZATI JAVASLAT**

**a magyar–amerikai viszony normalizálásáról és a Mindszenty-ügyről folytatódó tárgyalások
kérdésében.**

Az utóbbi időben az USA kormánya, részben nem hivatalos, részben hivatalos személyek útján puhatolódik a magyar–amerikai viszony normalizálásának lehetőségeiről. Ugyanakkor a Vatikán az ankarai képviselete és egy nem hivatalos olasz közvetítő útján érdeklődik, kiengedné-e a magyar kormány Mindszenthyt⁹ a zsinatra.

A magyar kormány tárgyalási pozíciója az ország megerősödésével megszilárdult és tovább erősödik. Ugyanakkor a magyar kormány hajlandó tárgyalni a felvetődő kérdésekről, s az esetleges tárgyalásokon irányadók a következők:

1. Tárgyalni kell az USA képviselőivel a két állam viszonyának normalizálásáról, s ennek keretében a Mindszenty-kérdés rendezéséről; ugyancsak tárgyalni kell a Vatikánnal is a Mindszenty-ügy rendezéséről, s egyben a magyar államnak az egyházzal kapcsolatos hagyományos jogai tiszteletben tartásáról.

A Vatikánnal való tárgyalást alá kell rendelni az amerikaiakkal való tárgyalásnak.

2. Az USA képviselőivel való tárgyalás céljából törekedni kell arra, hogy előzetesen megismerjük az ő javaslataikat.

Igényeink a magyar–amerikai államközi kapcsolatok normalizálását illetően a következők:

- a) Követsere a két állam között.¹⁰
- b) A „magyar-ügy” lezárása az ENSZ-ben,¹¹ a magyar mandátum elismerése elleni gáncsoskodás megszüntetése, a Magyar Népköztársaság és annak kormánya ellen irányuló ellenséges akciók megszüntetése az USA kormánya részéről minden nemzetközi szervezetben és az amerikai politikai fórumokon.
- c) Kereskedelmi és kulturális megállapodás kötése.
- d) A vagyoni jogi diszkriminációk megszüntetése, így a hazatérő öregek nyugdíjának és az elhaltak hagyatéki értékeinek az örökösök részére való átutalását tiltó vagy nehezítő rendelkezések hatályon kívül helyezése,
- e) Az elrablott koronaékszerek visszaadása.¹²

⁹ Helyesen: Mindszenty József.

¹⁰ Erre csak 1967-ben került sor.

¹¹ Megtörtént 1962. december 18-án. Lásd a bevezető tanulmányban.

¹² A Szent Koronát és a koronázási jelvényeket 1945 márciusában menekítették a koronaórség tagjai Kőszegen keresztül Ausztriába. A Salzburgtól 25 km-re fekvő Mattseenél a Szent Jobbot és a koronázási palástot a helység plébánosára bízta, a többi koronaékszert elásták. Ezeket később kivétel nélkül megtalálta az ameri-

Az amerikaiak eddig ismert igényeivel kapcsolatban tárgyalás tárgyát képezheti:

- a) Az 1956-os ügyek lezárása belátható időn belül.¹³
- b) A Mindszenty-kérdés rendezése; a Vatikánnal kötendő, kellő garanciával bíró megállapodás mellett.

3.) A Vatikán megkeresésére hivatalosabb jellegű, konkrétabb javaslatot kell igényelni. (Az ankarai megkeresés nélkülöz minden javaslatot Mindszenty tevékenységének korlátozására, a római közvetítő útján tett ajánlat pedig nem tekinthető hivatalos javaslatnak.) A Vatikán képviselőivel történő hivatalos tárgyaláson le kell szögezni:

- a) Mindszenty büntetőjogi eljárás hatálya alatt áll, aki jogerős büntetését nem töltötte ki, s megszegte ama feltételeket, amelyek mellett büntetését félbeszakították. [sic!] Miután a nemzetközi jog durva megsértésével már közel 6 éve az USA budapesti követségén tartják, ezért Mindszenty kiengedése az USA-val való viszonyt is érinti, tehát attól is függ, hajlandó-e az USA kormánya normalizálni a két állam közti viszonyt.
- b) A Vatikán tartsa tiszteletben a magyar állam hagyományos jogát, mely szerint csak a magyar állam beleegyezésével szentelhet fel püspököt.¹⁴
- c) A Vatikán garantálja azt, hogy Mindszentyt kiengedése után félreállítják, s megtiltják részére a Magyar Népköztársaság ellen irányuló bármilyen tevékenység folytatását.
- d) Mindszenty kiengedésének az is feltétele, hogy ő írásban kérje a magyar kormánytól, hogy mentesítsék a jogerős ítélet, a büntetőeljárás hatálya alól és jelentkeznie kell a magyar hatóságoknál. (Ezt követően egyenesen Rómába kell utaztatni.)
- e) Mindszenty kiengedésére, megfelelő megállapodás mellett csak a Zsinat után kerülhet sor.

Hamvas püspököt a zsinatra való kiutazása előtt tájékoztatni kell a Vatikán megkereséséről és a magyar kormány álláspontjáról. Megbízható, illetőleg felkérhető, hogy közvetítőként a magyar kormány álláspontját a Vatikánban ismertesse.

Budapest, 1962. augusztus 10.¹⁵

Nemes Dezső sk.

MOL M-KS 288. f. 5. cs. 275. ő. e. 71-73. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1962. augusztus 11-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt tisztázat. Az előterjesztést fakszimile közli: Mindszenty és a Hatalom. Tizenöt év az USA-követségen. Válogatta, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Ólmosi Zoltán. Bp., Lex Kft. 1991. 88-90. p. (A továbbiakban: Ólmosi, 1991.)

kai hadsereg. A Szent Jobbot még 1945 augusztusában visszaadták Magyarországnak. A többi ereklyét előbb Frankfurtban, majd Wiesbadenben őrizték. Később a hollétüket teljes titok övezte. 1977 őszén jelentette be Carter elnök, hogy az USA visszaadja Magyarországnak a koronázási jelvényeket. 1978. január 5-én érkezett meg Ferihegyre az ereklyéket szállító különrepülő. A koronázási ékszerek a Magyar Nemzeti Múzeumba, onnan a Parlamentbe kerültek.

13 Az 1956-os eseményekben részt vevő személyekkel szembeni jogi eljárások lezárására, és lényegében az amnesztiára utalnak.

14 A Vatikán és a magyar kormány között 1927-ben megkötött „intesa semplice”-re utalnak.

15 A Politikai Bizottság 1962. augusztus 11-én a határozati javaslatot elvi álláspontként elfogadta azzal, hogy „ez általános távlati eligazítás az illetékes elvtársak részére”.

**Hamvas Endre csanádi püspök válaszelevele Shvoy Lajos székesfehérvári püspöknek
a II. Vatikáni Zsinaton való részvétel tárgyában
1962. augusztus 18.**

A CSANÁDI PÜSPÖKTŐL

900 szám
1962

Főtisztelendő Megyés Püspök Úr!

Hivatkozással 1945/962. sz. a kelt nb. soraira legyen szabad a II. Vatikáni Zsinatra való meghívás tárgyában a következőket válaszolni.

1. A meghívás egyénekhez szól és nem kollektíve a püspöki karhoz. A válasznak is egyéneknek [sic!] kell lennie. A magam részéről egyidejűleg megküldöm *azi*¹⁶ a zsinat-előkészítő Központi Bizottságnak és abban bejelentem részvételi szándékomat.

2. Mindegyikünk köteles megkísérelni a kijutást püspöki eskünk értelmében, melyből idézem a következő szavakat: „Ad concilium vocatus, nisi iusta et canonica excuser causa, quovis seposito praetextu, veniam.”¹⁷

Fogadja Excellenciád őszinte tisztelem igaz kifejezését.

Szeged, 1962. augusztus 18.¹⁸

Hamvas András
csanádi püspök

Főtisztelendő

SHVOY LAJOS úrnak,
pápai trónálló, megyés püspök,
SZÉKESFEHÉRVÁR.

SzfvPL 7237/C. A csanádi püspök körpecsétjével és aláírásával hitelesített tisztázat. A körbélyegző lenyomatán olvasható felirat: „ANDREAS HAMVAS EPISCOPUS CSANADIENSIS”. A levél másolati példánya fellelhető az Állami Egyházügyi Hivatal elnöki irattárában is MOL XIX-A-21-a-V-37-6/a-1962.

16 Utólag kézírással beszűrve.

17 Fordítás: „A zsinati hívásra, hacsak valami jogi és kánoni akadályozó ok távol nem tart, el fogok menni.”

18 Hamvas Endre csanádi püspök levelére Shvoy Lajos székesfehérvári püspök augusztus 28-án rövid levélben válaszolt: „Hálásan köszönöm szíves felvilágosítását a vatikáni zsinatra vonatkozólag. Örülök, hogy teljesen megegyezik az én felfogásommal.” SzfvPL 7237/C.

**Shvoy Lajos székesfehérvári püspök kéri Prantner József ÁEH elnököt,
 hogy engedélyezzék részvételét a II. Vatikáni Zsinaton
 1962. augusztus 28.**

Szám: 1495/1962.

Tárgy: Egyetemes zsinat.

Vszám:

Melléklet:

SZÉKESFEHÉRVÁRI PÜSPÖKTŐL

Prantner József Úrnak
 Áll. Egyháziügyi Hivatal elnökének
Budapest, V.

Elnök Úr!

Még július elején vettem XXIII. János pápa Őszentsége meghívását a II. Vatikáni egyetemes Zsinatra, s csak most jutok hozzá, hogy kéréssel Elnök Úrhoz forduljak. Mivel püspöki esküm, amelyet püspökké szentelésemkor tettem, kötelez, hogy a zsinaton részt vegyek, tisztelettel kérem Elnök Urat, tegye lehetővé, hogy Rómába utazhassam, s a zsinaton részt vehessek.

Fogadja Elnök Úr kiváló tiszteletem kifejezését.

Székesfehérvár, 1962. augusztus 28.

Shvoy Lajos
 székesfehérvári püspök

MOL XIX-A-21-a-V-37-6-1962. Állami Egyháziügyi Hivatal – Elnöki iratok. A székesfehérvári püspök körpecsétjével és aláírásával hitelesített tisztázat. A körbélyegző lenyomatán olvasható felirat: „SIG. LUDOVICI SHVOY DEI ET AP. SEDIS GRATIA EPISCOPI AL-BAREGALIENSIS”. A levél másolata fellelhető a Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltárban is SzfvPL 7237/C.

6.

**Shvoy Lajos székesfehérvári püspök levélben kéri Lovrek Károly miniszteri biztos támogatását, hogy részt vehessen a II. Vatikáni Zsinaton
1962. augusztus 29.**

1945/1962.

Vatikáni zsinat.

Lovrek Károly Úrnak
miniszteri biztos
Székesfehérvár

Miniszteri Biztos Úr!

A csanádi püspök úr 900/1962. sz. alatt érkezett levele alapján megkerestem az Elnök Urat, hogy a zsinatra való kiutazásomhoz a szükséges hozzájárulást megkaphassam. Kérem Miniszteri Biztos Urat, ez irányú kérelmemet pártfogólag továbbítani szíveskedjék. Fogadja Miniszteri Biztos Úr tiszteletem kifejezését.

Székesfehérvár, 1962. augusztus 29.

székesfehérvári püspök

SzfvPL 7237/C. Gépelt másolat.

Országos Széchényi Könyvtár

A Külügyminisztérium tájékoztatója Száll József római magyar követ részére
a magyar–vatikáni kapcsolatokról
1962. április 14.

Szigorúan titkos!
003952/1962.

A Vatikán és a
Magyar Népköztársaság
közötti kapcsolatok.

Márki Pál

Követség

Róma

Követ elvtárs¹⁹ távirati kérésére a Magyar Népköztársaság és a Vatikáni Állam [sic!] közötti kapcsolatokat illetően az alábbiakat közöljük:

A Magyar Népköztársaság és a Vatikán állam között jelenleg nincs diplomáciai kapcsolat és ilyen kapcsolatok létrehozása nincs szándékunkban. Ennek ellenére, olyan országokban, ahol a doyen funkcióját²⁰ a pápai nuncius tölti be, nagyköveteink, illetve követeink állomáshelyükre érkezésükkor – a doyeni funkciót tekintve – bemutatkozó látogatást tesznek náluk.

Bár a Vatikánnal nincsenek állami kapcsolataink, ennek ellenére természetesen érdekel minket a Vatikán tevékenysége és kérjük Követ elvtársat, hogy minden olyan információt, mely a Vatikán politikai elgondolásaival és akcióival kapcsolatban tudomására jut, szíveskedjék a Külügyminisztérium felé jelenteni. Ebből a szempontból, a többi követségeink helyzetét figyelembe véve, római követségünkre speciális feladat hárul, mivel székhelye a világ katolicizmusának szellemi és politikai központjában van.

A magyarországi katolikus egyház és a Vatikán közötti kapcsolatok kérdését illető állásfoglalás és véleménynyilvánítás nem feladata a követségnek. Ilyen jellegű kérdések felmerülése esetén kérjük Követ elvtársat, az állásfoglalás elől térjen ki, ami azonban nem zárja ki az ezzel a kérdéssel kapcsolatos információk és értesülések felterjesztését. A fentiekből adódóan e kérdéssel kapcsolatban tehát a követségnek nincs különösebb feladata.

Ugyancsak kérjük Követ elvtársat, hogy minden olyan törekvést, mely a Vatikán és a magyar katolikus egyház közötti viszony kérdésének a fogadó ország és a Magyar Népköztársaság közötti kapcsolatok fejlődésével való összekapcsolására irányul, álláspontunk leszögezése mellett utasítson vissza.

¹⁹ Száll József római magyar követ 1962-ben foglalta el állomáshelyét az olasz fővárosban.

²⁰ A követ, megbízási levélének átadása után elsőként a doyennél tesz bemutatkozó, tisztelgő látogatást. Katolikus országokban a diplomaták közt általában a nuncius a „rangidős”, a díszelnök, a doyen. Ő mond beszédet például, ha a testület nevében valakit köszönteni kell, képviseli a diplomáciai testületet.

Természetesen Követ elvtárs rövid távirati kérése alapján nem tudtuk felmérni részleteiben, melyek azok a kérdések, melyekre Követ elvtárs a Külügyminisztérium részéről pontos választ, illetve utasítást vár.

Fentiekben igyekeztünk választ adni, ha azonban ez Követ elvtárs megítélése szerint nem kielégítő, kérjük futárfordultával szíveskedjék közölni, mely kérdések maradtak válasz nélkül és igyekezni fogunk a lehető legrövidebb időn belül az összes kérdésekre kielégítő választ adni.

Budapest, 1962. április 14.

Rác
/Rác Pál/
főosztályvezető

MOL XIX-J-1-j-IV-14. Külügyminisztérium TÜK iratok. Vatikán. Gépelt másodlat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a magyar főpapoknak
a II. Vatikáni Zsinatra történő meghívásával kapcsolatban
1962. augusztus 1.**

Másolat.

Ag/757.

Szigorúan titkos!

0022-10/1962/ÁEH

Feljegyzés

Kállai Gyula elvtárs részére

Tovább tanulmányoztuk a magyar katolikus egyház vezetőinek a II. Vatikáni Zsinaton való részvételével kapcsolatos problémákat. Úgy ítéljük meg, hogy több fontos érv amellet szól, hogy Hamvas Endre püspök ne egyedül utazzon a Magyar Katolikus Püspöki Kar tagjai közül Rómába.

Ezek a megfontolásra készítő érvek a következők:

1. Az elmúlt évek során mind állami, mind egyházi részről sorozatosan dokumentáltuk, hogy a magyar állam és a katolikus egyház közötti viszony jó és a Magyar Katolikus Püspöki Kar nagyobb része egyetért a kormány kül- és belpolitikájának legfontosabb kérdéseivel, kész együttműködni az állammal.
Amennyiben Hamvas Endre mellett más vezető személyiség a katolikus egyházból nem kapna kiutazási engedélyt, ellentmondást jelentene a korábbi állításokkal és dokumentumokkal.
2. Hamvas püspök egyedüli kiutazása azt a látszatot keltené, hogy a magyar kormány kényszerű helyzetben járult hozzá egy személy kiengedéséhez. Ez könnyítené az ellenséges körök propagandamunkáját. Több katolikus vezető személyiség részvétele viszont nehezíti az ilyen körök munkáját és kezdeményező, aktív pozíciót biztosíthat számunkra.
3. Hamvas püspök helyzete, amennyiben egyedül utazna ki, rendkívül nehéz lenne és a várható ellenséges nyomást nehezebben tudná elviselni egyedül. A Magyar Katolikus Püspöki Kar eddigi, az állam iránt tanúsított pozitív politikai lépéseiről való felelősséget több személy kényszerülne vállalni, s ez könnyítené Hamvas helyzetét.
4. A püspöki karon belül hosszú időn át kimunkált politikai megosztottság aránya számunkra előnytelenül alakulna, ha a püspöki karból csak Hamvast tartanánk méltónak a kiutazásra. Több személy kiutazása esetén a püspöki kar reakciós szárnya jobban elszigetelődne. A püspöki kar szélsőségesen reakciós tagjai kiutazási kérelmét politikai magatartásukra való hivatkozással utasítanánk el. (Shvoy Lajos székesfehérvári, Dudás Miklós hajdúdorogi püspökök, Legányi Norbert pannonhalmi főpátp stb.)
5. Hamvas püspökön keresztül nem hivatalos állami követelésként el kellene érni – megítélésünk szerint el is lehetne érni –, hogy a zsinatra tanácskozási minőségben vagy esetleg vendégként, nem püspöki ranggal felruházott egyházmegyei vezetők is meghívást kapjanak. (Apostoli kormányzók, káptalani helynökök.) Amennyiben a Vatikán ennek eleget tenne, elismerést jelentene ezeknek a személyeknek, akiknek tekintélye ezáltal lényegesen megnövekedne a félreállított püspökökkel szemben. Ezek a személyek a magyar állam tör-

vényeinek érvényesülésével töltik be magas egyházi méltóságukat, meghívásuk tehát az adott helyzet tudomásulvételét is dokumentálná.

6. Több személy kiutazása esetén többirányú információkat szerezhethetnénk a vatikáni zsinat lefolyásáról és a Vatikán jövőbeni terveiről és elképzeléseiről.

Fentiek alapján az alábbi személyek részvétele jöhet számításba a II. Vatikáni Zsinatra:

Dr. Hamvas Endre csanádi püspök,
Kovács Sándor szombathelyi megyés püspök,
Papp Kálmán győri megyés püspök,
dr. Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó,
dr. Várkonyi Imre kalocsai káptalani helynök,
dr. Cserháti József pécsi káptalani helynök,
Kovács Vince váci apostoli kormányzó,
a püspöki kar tagjai és kíséretük.

A zsinaton való részvételt illető mielőbbi döntés szükséges lenne, mivel a megfelelő előkészületeket ennek alapján kellene megtennünk.²¹ Az érintett személyekkel való közlés, valamint a nyilvánosságra hozatal csak szeptember 15-e után történne meg.

Budapest, 1962. augusztus 1.

MOL XIX-A-21-d-0022-10/1962. Állami Egyházügyi Hivatal – Visszaminősített TÜK iratok. Gépelt másodlat. Egy másolat fellelhető a MOL M-KS 288. f. 22. cs. 1962. 5. ő. e. 143–144. p. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály iratai között.

²¹ A zsinatra utazó küldöttség összetételét 1962. augusztus 7-én és szeptember 4-én tárgyalta az MSZMP PB. Szeptember 18-án született döntés arról, hogy Hamvas Endre, Kovács Sándor püspökök mellett Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó és kíséretük utazhat Rómába. MOL M-KS 288. f. 5. cs. 278. ő. e. 12. p.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály előterjesztése a Politikai Bizottság részére a magyar katolikus egyházi vezetőknek a II. Vatikáni Zsinaton való részvételével kapcsolatban
1962. augusztus 21.**

Ag/757/3.

Tervezet.

AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA OSZTÁLY

SZIGORÚAN TITKOS!
Lerakható Balló

Előterjesztés
a Politikai Bizottság részére

a magyar katolikus egyházi vezetőknek a II. Vatikáni Zsinaton való részvételéről.

1. A vatikáni zsinatra a következő személyek kaptak meghívót:

Dr. Hamvas Endre, Kovács Sándor, Papp Kálmán, Shvoy Lajos és Dudás Miklós megyés püspökök, Kovács Vince, Kisberk Imre és Szabó Imre segédpüspökök.

A püspöki kar jelenlegi tagjai közül a következők nem kaptak meghívót:

Dr. Brezanóczy Pál, dr. Klempa Sándor, dr. Schwarz Eggenhoffer Artúr²² apostoli kormányzók és dr. Várkonyi Imre, valamint dr. Cserháti József káptalani helynökök. Legányi Norbert pannonhalmi főapát a zsinat idején Rómában összehívott Bencés Rend káptalani ülésére kapott meghívót.

Az alábbi felszentelt, de egyházkormányzati funkciójuktól államilag eltiltott püspökök nem kaptak meghívót a II. Vatikáni Zsinatra:

Péteri József²³ volt váci, Badalik Bertalan volt veszprémi püspökök, Bárd János a kalocsai, dr. Endrey Mihály az egri egyházmegye segédpüspökei, Belon Gellért és Winkler József rk. papok,²⁴ az állam hozzájárulása nélkül a Vatikán által kinevezett püspökök.²⁵

2. A Politikai Bizottság határozata alapján²⁶ a szomszédos szocialista országok álláspontjáról az alábbi információk vannak:

A Szovjetunióban 2 katolikus püspök kapott meghívót a zsinatra. A Vatikán részéről diplomáciai úton több kezdeményezés történt annak érdekében, hogy a Szovjetunióból részt vegyenek a vatikáni zsinaton. Tudomásunk szerint döntés még nincs, politikailag hasznos-

²² Helyesen: Schwarz-Eggenhofer Artúr.

²³ Helyesen: Pétery József.

²⁴ Mindszenty József bíboros és Uzdóczy Zadravec István püspök, valamint a felszentelt püspökök valamennyien kaptak később meghívót a zsinatra. Vö. Kálmán, 2000. 60–61. p. és lásd a bevezető tanulmányban.

²⁵ Bárd János, Endrey Mihály, Belon Gellért és Winkler József helyzetét lásd a bevezető tanulmányban, illetve az annotált névmutatóban.

²⁶ Az MSZMP Politikai Bizottsága 1962. június 12-i ülésén foglalkozott a II. Vatikáni Zsinat kérdésével. Határozatban rögzítették, hogy a KB Külügyi Osztálya konzultáljon a testvérpártok illetékes szerveivel a zsinaton való részvétel tárgyában. MOL M–KS 288. f. 5. cs. 267. ő. e. 6. p.

nak és lehetségesnek tartják a részvételt. A szovjet elvtársak egyetértenek azzal, hogy Magyarországról katolikus egyházi vezetők részt vegyenek a zsinaton.

Lengyelországból 60 püspök kapott meghívót a zsinatra, akik közül 20-at kiengednek Rómába.

Csehszlovákiában még nem kaptak meghívókat a vatikáni zsinatra. A Párt Központi Vezetőségének határozata szerint lehetségesnek tartják, hogy néhány – a kormány által kijelölt – személy részt vegyen a zsinaton. Biztosítékot kívánnak arra vonatkozóan, hogy a zsinaton nem lesz ellenséges megnyilvánulás Csehszlovákiával és a szocialista országokkal szemben. Három működő püspök közül kettőt kiengednek abban az esetben, ha a Vatikán bianco meghívókat küld a káptalani helynökök részére.

A magyar egyházi vezetők részvételéről kedvezően nyilatkoztak.

A Német Demokratikus Köztársaságból 2 püspök utazik a vatikáni zsinatra. Romániából és Bulgáriából eddig nem ismertették a kialakult álláspontot.]²⁷

3. Kállai Gyula elvtárs a Politikai Bizottság határozatának megfelelően fogadta Hamvas Endre püspököt, a püspöki kar elnökét. Hamvas püspök, aki maga is kérte a kihallgatást, érdeklődött a vatikáni zsinaton való részvétel lehetőségéről. Kállai elvtárs kifejezésre juttatta, hogy a kormány bizalommal van Hamvas püspök iránt és lehetségesnek tartja részvételét a zsinaton.²⁸

Továbbiakban Hamvas püspök kérte, hogy ne csak egyedül vehessen részt a zsinaton, hanem a püspöki kar több tagja is kapjon erre engedélyt. Kállai elvtárs kijelentette, hogy meg lehet fontolni még *más*²⁹ püspök részvételét és kérte erre vonatkozó javaslatát. Hamvas, Kovács Sándor szombathelyi püspök személyét jelölte meg, mint akinek rajta kívül feltétlenül³⁰ részt kellene venni a zsinaton.

A beszélgetés során szóba került Shvoy püspök Hamvashoz írt agresszív levele, melyben követelte, hogy Hamvas valamennyi püspök részvételét intézza el a kormánynál, s ha ehhez nem járulnak hozzá, akkor egy püspök se vegyen részt a zsinaton. Hamvas bejelentette Kállai elvtársnak, hogy ezt nem vállalta. Valamennyi érdekelt püspöknek levelet írt, melyben tanácsolta, hogy egyénenként forduljanak a kormányhoz kiutazásuk ügyében.³¹ Hamvas tájékoztatta Kállai elvtársat arról is, hogy levelet szándékozik írni a Vatikánba, a püspöki kar nem püspök tagjainak (apostoli kormányzók, káptalani helynökök) meghívása érdekében, mivel ezen személyek meghívását fontosnak tartja.

J a v a s l a t :

1. A püspöki kar politikai megosztottsága számunkra előnyösen alakulna, ha Hamvas püspök mellett még egy püspök kiutazna a vatikáni zsinatra. Ez esetben Hamvas püspök helyzete is könnyebb lenne, információink is többirányú lehetne a vatikáni zsinat lefolyásáról és a

27 A kapcsos zárójelben levő részt, az egész 1. és 2. pontot később kihúzták az eredeti gépelt szövegben.

28 Az MSZMP Politikai Bizottsága 1962. június 12-i ülésén határozott arról is, hogy Kállai Gyula fogadja Hamvas Endre csanádi püspököt. Ugyancsak ekkor elvben hozzájárultak, hogy a csanádi püspök és kísérete részt vehessen a II. Vatikáni Zsinaton. MOL M–KS 288. f. 5. cs. 267. ó. e. 6. p.

29 A szövegben eredetileg „egy” szerepelt, később tollal kihúzták, és „más”-ra javították.

30 Utólag tollal aláhúzva.

31 Lásd az 1–8. számú dokumentumokat.

Vatikán jövőbeni terveiről. Ezért javasoljuk, hogy Hamvas püspökön kívül Kovács Sándor szombathelyi püspök is kiutazzon a vatikáni zsinatra.

Hamvas püspököt Esty Miklós pápai kamarás és Hamvas István makói lelkész kísérije. Kovács Sándor püspökkel Varjas Győző püspöki irodaigazgató és még egy megfelelő személy³² menjen.

2. Amennyiben Hamvas püspök eléri, hogy apostoli kormányzókat és káptalani helynököket is meghívjanak a zsinatra, ez elismerését jelentené ezeknek a személyeknek, stabilizálná helyzetüket a félreállított püspökökkel szemben, ugyanakkor a Magyar Népköztársaság törvényeinek elismerését, az adott helyzet tudomásulvételét is jelentené a Vatikán részéről. Javasoljuk, hogy ebben az esetben a 2 püspök mellett dr. Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó és 2 kísérője is kiutazzon a vatikáni zsinatra.³³
3. A Politikai Bizottság döntésének megfelelően Kállai Gyula elvtárs szeptember végén fogadja a zsinatra kiutazó személyeket és közölje velük a kormány álláspontját a zsinaton való részvételüket és magatartásukat illetően. A megbeszélésen Prantner József [elvtárs]³⁴, az Állami Egyháziügyi Hivatal elnöke is vegyen részt. A megbeszélésről megfelelő kommuniké jelenjen meg.³⁵
4. A Politikai Bizottság határozatáról a szomszédos szocialista országok pártjait tájékoztatni kell. Szükséges, hogy a vatikáni zsinat előtt és alatt a szomszédos szocialista országokkal rendszeresen konzultáljunk a vatikáni zsinattal kapcsolatos tapasztalatokat és koordináljuk a feladatokat.

Budapest, 1962. augusztus 21.

MOL M–KS 288. f. 22. cs. 1962. 5. ő. e. 131–133. p. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály. Gépelt másolat. A javaslat fellelhető a MOL M–KS 288. f. 5. cs. 277. ő. e. 263–266. p. MSZMP Politikai Bizottság iratai közt is

32 Kovács Sándor püspököt a „megfelelő személy”, Semptey László, a központi szeminárium rektorhelyettese és Radó Polikárp, a Hittudományi Akadémia tanára kísérte.

33 A magyar katolikus egyházat a II. Vatikáni Zsinat első ülészakán Hamvas Endre és Kovács Sándor püspökök mellett Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó képviselte. Kísérőnek Mihelics Vid, az Új Ember és a Vigilia szerkesztője, valamint Timkó Imre, a Hittudományi Akadémia tanára csatlakozott hozzá.

34 A szót később tollal kihúzták az iraton.

35 Az Új Ember 1962. szeptember 30-i (XVIII. évfolyam, 39. szám) címlapján jelent meg egy rövid hír arról, hogy Kállai Gyula, a Minisztertanács elnökhelyettese Prantner József ÁEH elnök társaságában fogadta Hamvas Endre csanádi és Kovács Sándor szombathelyi püspököt, valamint Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzót. A zsinatot, a fogadás célját nem említik a közleményben. Október 14-én (XVIII. évf. 41. sz.) Hamvas Endrével közöl a lap interjút, illetve a zsinati küldöttség ünnepélyes búcsúztatását is a címlapon hozza. Később Rómából is tudósít a katolikus hetilap: október 28-án Hamvas Endre interjúja a magyar küldöttek pápai fogadásáról.

**A Vatikáni Államtitkárság által a magyar főpapoknak átadott szóbeli jegyzék fordítása
1962. december**

Az eredeti note verbale³⁶ fordítása.

A Szentszék kész jóindulattal keresni az egyházi és vallásos³⁷ ügyek rendezéséhez vezető utat, bár ez jelenleg csak részben történik: azonban az isteni és alapvető kánonjogi követelmények sértetlensége mellett.

Az egyes ügyekre vonatkozóan:

- a) A Szentszék annak érdekében, hogy az egyházmegyék pasztorális kormányzásának követelményei helyesen rendeződjenek, készséges³⁸ a püspökök vagy apostoli kormányzók kiválasztása előtt az általa kiszemelt jelöltek beleegyezését kívární.
- b) Ami az állami hűségesküt³⁹ illeti, amelyet a püspököktől és más egyházi férfiaktól az állami törvény megkövetel, az Apostoli Szentszék az ügybeni magatartást továbbra is az ordináriusok véleményére és lelkiismeretére bízza, hacsak az esküminta olyat nem tartalmaz, ami ellenkezne Isten és az Egyház jogaival.
Eldöntendő azonban, mily alkalmas módon – vagyis egyes esetekben írásban, vagy szóbelileg, vagy egy általános, az állami hatóság által elfogadott megnyilatkozás által – fűzessék hozzá a szokásos formula: „Amint az püspökhöz /vagy paphoz méltó”, „Isten és az Egyház jogainak sérelme nélkül”, vagy más ehhez hasonló.
- c) A Szentszék kéri, hogy az ordináriusok szabadon gyakorolhassák az egyházmegyék kormányzását, nem alávetve más hatóságnak vagy felügyeletnek (ellenőrzésnek) és ugyan ezen ordináriusok számára biztosíttassék a szabad érintkezés az apostoli székkel, valamint szűnjenek meg az egyházelleneségek.
- d) A Szentszék kívánja, hogy az ordináriusok a II. Vatikáni Zsinat legközelebbi ülésézésén nagyobb létszámban vehessenek részt.

Ami azon kinyilvánított óhajt illeti, hogy egyházi férfiú küldessék Magyarországra a Szentszék részéről, ezen kérdés beható és megfontolt módon fog tanulmányoztatni (mérlegelődni). [sic!]

MOL M–KS 288. f. 22. cs. 1962. 5. ő. e. 151. p. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály. Gépelt másolat.

36 Note verbale (lat.) szóbeli jegyzék. [Az eredeti fordítást közöljük – Sz. Cs.]

37 Helyesen: vallási.

38 Helyesen: kész.

39 A 4288/1949. MT számú rendelet 1. § (4) bekezdése eskütételi kötelezettséget írt elő a Magyar Népköztársaság alkotmányára a közalkalmazottak és a közszolgálat körén kívül működő azon személyek részére, akik az állam terhére rendszeres jövedelemkiegészítésben részesültek. Mivel a papság és a hitoktatók az államtól havonta jövedelem-kiegészítést, ún. kongruát kaptak, ezért a rendelet hatálya kiterjedt rájuk is. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 100–1/1950. számú rendelete tovább szabályozta az egyházi személyek eskütételét. A történelmi egyházak vezetői már 1950 januárjában letették az alkotmányra az esküt. A katolikus főpapság a pártállam fokozódó zsarolásai ellenére 1951 nyaráig sikeresen kibújt az eskü letétele alól.

Az Állami Egyházügyi Hivatal tájékoztatója az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztag részére a II. Vatikáni Zsinat első ülészakáról
1962. december 20.

Ag/757/7.

Szigorúan titkos!

0022–31/1962/ÁEH

Készült: 4 példányban.

1. pld: MT Kállai Gyula elvt.
2. pld: MSZMP KB Orbán L. elvt.
3. pld: MSZMP KB Balló I. elvt.
4. pld. ÁEH TÜK
3. példány

T á j é k o z t a t ó

a II. Vatikáni Zsinat első ülészakájának főbb tapasztalatairól.

I.

Eddigi ismereteink alapján a II. Vatikáni Zsinat első ülészakát egészében – mind nemzetközi, mind belpolitikai szempontból – pozitívan értékeljük. A magyar katolikus püspöki delegáció utazásával kapcsolatos célkitűzéseink reálisak voltak, sőt bizonyos vonatkozásban a várokozást meghaladták. A legfontosabb tapasztalatokat az alábbiakban lehet összefoglalni:

1. A szocialista országok egyházi delegációinak részvétele a zsinaton növelte a szocialista országok tekintélyét és könnyítette a kapitalista országokban működő testvérpártjainak tömegpolitikai munkáját.

Részvételükkel lényegesen megnehezítették a nemzetközi reakció támadási lehetőségeit és támogatást nyújtottak a Vatikánban működő azon irányzatoknak, amelyek a békes egymás mellett élés, a tárgyalások és megegyezések útját keresik a szocialista országokkal. A pápa és környezete a szélsőségesen reakciós irányzatokkal szemben pozitívan értékelte és hasznos gesztusnak tekintette a szocialista országok katolikus főpapi delegációinak jelenlétét a zsinaton.

Az emberiség legfontosabb kérdésében, a béke ügyében pozitív magatartást tanúsított a zsinat. Ennek hatása különösen a kapitalista országok katolikus milliói szempontjából jelentős. A legszélsőségesebb imperialista körök, köztük a magyar papi emigráció nagyrészeének törekvései ellenére nyílt, kommunistaellenes uszítás nem hangzott el a zsinaton. Egyetlen kísérlet történt a szocialista országok megbélyegzésére, amikor az egyik zsinati tag felszólalásában javasolta, hogy emlékezzenek meg a szocialista országokban élő „néma” egyházakról.⁴⁰ Ezzel szemben felszólalt Hamvas püspök⁴¹ és javasolta, hogy az eredeti nyilatkozat-tervezetet fogadja el a zsinat. Mint ismeretes, végül is az eredeti szöveget fogadták el.

⁴⁰ A kanadai ukrán Hermaniuk püspök 1962. október 20-i felszólalásában kérte a zsinati atyákat, hogy emlékezzenek meg a „néma egyházakról”. A zsinattal párhuzamosan, november 10-én a római Pápai Biblikus Intézetben megnyílt egy kiállítás a „Néma egyház” címmel.

⁴¹ Hamvas Endre október 20-i zsinati felszólalásában kérte az atyákat, hogy tartózkodjanak a kommunizmus elítélésétől.

2. Növekedtek a politikai és teológiai nézeteltérések a Vatikán körein belül. A szélsőségesen reakciós római kúriával szemben a pápa köré csoportosuló erők offenzívája volt a jellemző. Nagyban elősegítették ezt a folyamatot a szocialista országokból érkezett delegációk által képviselt politikai és teológiai koncepciók. Ugyanakkor számunkra is gazdag tapasztalatokat szereztek, amelyek birtokában nemzetközi egyházpolitikánkat a jövőben eredményesebben tudjuk végezni.
3. Hazai vonatkozásban növekedett a különböző politikai és egyházpolitikai csoportok közötti harc. Az egyházi reakció megzavarodott, s egy részük szembekerült a pápával. Másik részük a papi békemozgalom feleslegessé válását hangoztatva hirdet egységet. A haladó papi körök eddigi politikai magatartásuk igazolását látják és megerősödtek, esetenként ön-elégültté váltak. A vallásos tömegekre nem volt különösebb hatással a vatikáni zsinat. Az érdeklődők többségénél pozitív politikai hatást, lelkiismereti megnyugvást eredményezett.

II.

A magyar katolikus főpapok zsinaton való részvétele lehetőséget jelentett a Vatikánt és a magyar államot egyaránt érintő néhány egyházpolitikai kérdés rendezésének megkezdéséhez. A magyar főpapok vatikáni tárgyalásairól rendelkezésünkre álló tapasztalatok, valamint a vatikáni államtitkárság szóbeli jegyzéke, amelyet Cicognani államtitkár ismertetett a magyar főpapokkal (az eredeti fordítás mellékelve)⁴² alapján, az alábbiakat lehet megállapítani:

1. A szélsőségesen reakciós kúriai irányzatok akarata, jelenleg elsősorban a pápa és más, a pápa politikáját támogató körök (Cicognani államtitkár, Bea, Montini, Samore – politikai és rendkívüli ügyek helyettes államtitkára –, Lercaro bíborosok) reálpolitikai irányzata van előtérben. Egyelőre háttérbe szorultak azok az elképzelések, amelyeket főleg a magyar papi emigráció sugalmazott, hogy „csomagterv-szerűen” kell a kérdéseket kezelni. Ugyancsak féltették egyelőre azt a tervet is, hogy Magyarországra a Szentszék megbízottat küldjön tárgyalni.
2. A pápa, a magyar főpapok első fogadása alkalmából⁴³ kezdeményezően úgy jelölte meg, hogy a „Mindszenty-ügy állapot, amelyet meg kell és meg lehet oldani.” A pápa kifejezésre juttatta, hogy a Mindszenty-ügyet mindenképpen meg akarják oldani. Egyelőre azonban a magyar főpapoknak a Mindszenty-ügyben tett kezdeményezései elől a különböző vatikáni körök kitértek. A Mindszenty-ügyet csak később – mint Cicognani államtitkár jelezte – második mozzanatként lehet megoldani. Nyilvánvalónak látszik, hogy az amerikaiakkal és Mindszentyvel a Vatikán illetékesei még nem koordinálták a megoldás több fontos részét. Ezt látszik alátámasztani az a bizalmas információ is, mely szerint König bécsi bíboros érek márciusban, a pápa külön kívánságára, egyelőre mint magánember Magyarországra szeretne jönni, ahol Hamvas püspökön kívül találkozni kíván Mindszentyvel is.⁴⁴

42 Lásd az előző dokumentumot.

43 XXIII. János pápa 1962. október 9-én fogadta a zsinatra érkezett három magyar főpapot. Mester István személyes közlése is megerősíti, hogy a pápa „a Mindszenty-ügyet minél előbb fel akarta számolni” (Volo quamprimum casum Cardinalis Mindszenty liquidare”). Vö. Adriányi, 2004. 36. p.

44 König bíboros 1963. március közepére tervezett útja egy hónapot csúszott, csak április 19-én találkozott első alkalommal az Amerikai Egyesült Államok követségén Mindszenty Józseffel.

3. A főpapok kinevezéseit illetően áthidaló megoldást találtak, amely szerint a Vatikán által kiszemelt jelöltnek kell az állam előzetes hozzájárulását kérnie. Ez azt jelenti, hogy de jure nem ismerik el az állam beleszólási jogát a kinevezésekkel kapcsolatban, de facto azonban tudomásul veszik ennek érvényesülését. Ez a megoldás számunkra elfogadható, sőt bizonyos előnyöket jelent, hiszen az állam közvetlenül – s nem a püspöki kar, vagy annak elnöke közbejöttével – áll kapcsolatban egy-egy személlyel a kinevezéshez való hozzájárulás jogának gyakorlásakor.
4. A szóbeli jegyzékben az állami hűségesküre vonatkozó állásfoglalás elvileg jelentős lépést jelent a Vatikán részéről. A Vatikán eddig helytelenítette, hogy a kommunista állam Alkotmányára és törvényeire államesküet tesznek a püspökök és papok. Bár a Vatikánnak ez az álláspontja az eddig kialakult gyakorlaton nem változtat, mégis a püspökök és a papok szempontjából pozitív hatásúnak értékelhető.
A szóbeli jegyzékben foglalt egyéb kívánásokat (az egyházmegyék állami ellenőrzésének mértéke; a zsinat legközelebbi ülésén több püspök vehessen részt) érdemes mérlegelni és ezek részben teljesíthetők.
5. A magyar főpapi delegáció és kísérete politikailag jól hasznosítható kapcsolatokat létesített különböző latin-amerikai egyházi küldöttekkel. Különösen a brazil egyházi delegációval alakult ki intenzív kapcsolat, akikkel egy helyen voltak elszállásolva. Jellemző, hogy a magyar követség által rendezett fogadáson 10-12 brazil püspök vett részt. Más személyiségekkel is próbáltak kialakítani számunkra kedvező viszonyt. Ezek közül kiemelhető Lercaro bolognai érsek, bíboros, König bécsi érsek, bíboros, Tomek Vince, a piarista rend főnöke.

III.

J a v a s l a t o k :

1. A II. Vatikáni Zsinat tapasztalatait a szomszédos szocialista országok megfelelő szerveivel közösen, alaposan elemezni kell. Ennek alapján kell megszabni a jövő év szeptemberében folytatódó vatikáni zsinattal kapcsolatos általános elvi és politikai feladatokat. Más szocialista országok egyháziügyi szerveivel való tanácskozásra az Állami Egyháziügyi Hivatal készítse elő a magyar állásfoglalást, melyet a Politikai Bizottság elé kell terjeszteni 1963. február 15-ig.⁴⁵
2. A pápának a magyar néphez küldött üzenete⁴⁶ is azt bizonyítja, hogy a vatikáni reakciós körök, különösen pedig a magyar papi emigráció nem nyugszik bele a vereségbe és az eddigiekhez hasonlóan, ezután is mindent meg fog tenni annak érdekében, hogy megtorpedőzzon mindenféle normalizálódást. A magyar államot és a Vatikánt érintő aktuális kérdésekben továbbra is körültekintőnek és aktívnak kell lennünk. Így jelentős befolyásra tehetünk szert, és bizonyos irányt szabhatunk az ügyek fejlődésének.

⁴⁵ Nem került elő egyelőre ilyen tárgyú dokumentum.

⁴⁶ XXIII. János pápa 1962. október 9-én fogadta a zsinaton tartózkodó három magyar főpapot. Miután hazaindultak Rómából, repülőgépen küldték utánuk a pápa üzenetét a magyar hívekhez. A magyar püspöki kar 1962. december 19-én kelt rendelkezésének megfelelően az üzenetet a püspöki kar kommentárjával minden katolikus templomban felolvasták 1962 szilveszter estjén. A szövegben egyetlen utalás van arra, hogy a zsinaton való részvétel lehetősége nem adatott meg minden magyar főpapnak.

1963. február–márciusban 2-3 megfelelő magyar főpap utazzon Rómába. Ezek a személyek a papi emigráció kikerülésével közvetlenül a vatikáni államtitkárságnál próbáljanak befolyásra szert tenni és erősíteni azon irányzatot, mely a már elindított ügyek rendezését akarja folytatni. E kérdésekben elfogalando álláspontot az Állami Egyháziügyi Hivatal január 30-ig dolgozza ki és az MSZMP KB Agit. Prop. Osztályának mutassa be.⁴⁷

3. Az Állami Egyháziügyi Hivatal készítse elő, hogy a vatikáni zsinatról politikailag megfelelő tájékoztatást kapjon a katolikus papság és általában a katolikus közvélemény.⁴⁸ A magyar katolikus sajtó készítsen interjúkat a zsinaton részt vett főpapokkal, elsősorban Hamvas püspökkel.⁴⁹ Arra kell törekedni, hogy a haladó katolikus papság a pápa és a zsinat pozitív vonásait kiemelve, bátran lépjen fel a reakcióval szemben és bizonyítsa eddigi politikai magatartásának helyességét, valamint a szélsőséges reakció és a pápai álláspont közötti elletétet. A haladó papok ne elégedjenek meg az eddigi eredményekkel, hanem kezdeményezzen és bírálóan lépjenek fel a reakciós politikai és teológiai nézetekkel szemben.

Budapest, 1962. december 20.

Prantner József
/Prantner József/

MOL M–KS 288. f. 22. cs. 1962. 5. ő. e. 146–150. p. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály. Az Állami Egyháziügyi Hivatal elnöki körpecsétjével és aláírással hitelesített tisztázat. A körbélyegző lenyomatán olvasható felirat: „Állami Egyháziügyi Hivatal – Elnök”. A levéltervezet fellelhető a MOL XIX–A–21–d–0022–31/1962. Állami Egyháziügyi Hivatal – Vissza-minősített TÜK iratok között.

47 A tárgyra vonatkozó javaslat később készült el. Lásd a 14. dokumentumot.

48 Az Állami Egyháziügyi Hivatal Adattárában számos értékelés, tájékoztató található a II. Vatikáni Zsinattal kapcsolatban (a későbbi ülésszakokra nézve is). A munkák szerzői közt a hivatal munkatársai mellett előfordulnak papok és újságírók. MOL XIX–A–21–c–1.21. A zsinatról.

49 Az Új Ember katolikus hetilap 1963. január 6-án (XIX. évf. 1. sz.) az első oldalt a II. Vatikáni Zsinatnak szentelte. „Római élmények” címmel csaknem az egész oldalt kitölti a Hamvas Endre kalocsai érsekkel készített interjú.

**A Magyar Külügyminisztérium Sajtóosztálya jelentése a Swift Somlyó Istvánnal
vatikáni hírekről és Mindszenty József helyzetéről folytatott beszélgetésről
1963. február 26.**

Sajtóosztály
Polgár Endre

*L: Vass e.
Márki e.
Rácz 2/26.*

SZIGORÚAN TITKOS!

Péter elvtárs
Mód elvtárs
Szarka elvtárs
Rácz elvtárs
Szűcsné elvtársnő
TÜK
Washington
Róma
Saját /3/

Feljegyzés

Tárgy: Swift Somlyó István újabb látogatása.

Az ismét Budapesten tartózkodó Swift Somlyó István Polgár elvtársat meghívta ebédre és ott a következőket közölte:

Utolsó itteni látogatása óta érintkezésbe lépett Cicognani bíborossal, aki tudomásul vette, hogy a magyar kormány csakis hivatalos személyiséggel hajlandó a Mindszenty problémáról tárgyalni, és hogy mi nem fogunk kezdeményezni. Ezért utasították a berni pápai nunciust,⁵⁰ hogy kérjen beutazási engedélyt. A nuncius két okból jön: részben Mindszentyt keresi fel és tájékoztatja a pápa azon utasításáról, hogy személyes magatartásával ne gördítsen akadályt az ügy rendezése elé, másrészt illetékes magyar körökkel kíván tárgyalni a részletekről.

Swift két előfeltételről tud: a Vatikán nem tartja megfelelő megoldásnak azt, hogy Mindszenty azonnal hagyja el az országot, hanem azt kíváná, hogy valahol Magyarországon előbb töltsön néhány hónapot. Másrészt szeretné összekapcsolni az ügy rendezését néhány egyéb jelentős egyházügyi probléma megoldásával (püspöki posztok betöltése stb.). Swift azt állítja, hogy ő egyházi köröknek jelezte, hogy mi ez utóbbi kérdés egyidejű rendezésébe bizonyára nem egyeznének bele.

A pápai nuncius nem ornátusban jönne és ideérkezéséről nem adnának ki semmiféle kommunikét vatikáni vagy más nyugati részről. Swift közölte azt is, hogy nekünk el kell tekintelnünk az esetben attól, hogy ezt az ügyet összekapcsoljuk a magyar–amerikai viszony egyéb kérdéseivel, mert a fent vázolt megoldás az amerikaiakat amúgy is teljesen háttérbe szorítja majd ezeknél a tárgyalásoknál. Megjegyezte, hogy Hamvas püspök azért nem tudott római tartózkodása idején konkrét eredményt elérni, mert teljesen nyilvánvalóvá tette, hogy személyes érdekek vezetik, mivel ő szeretne Magyarországot hercegprímásá lenni.⁵¹

⁵⁰ Alfredo Pacini germiai címzetes érsek.

⁵¹ A „hercegprímás” címet az állami és az egyházi törvények is megszüntették.

Polgár elvtárs ismét megerősítette eddigi álláspontunkat: tárgyalásoktól, ha megfelelő partnereket biztosítanak számunkra, nem zárkozunk el, de kezdeményezést tőlünk ne várjanak ismét.

Swift 1949-ben írt egy könyvet a Mindszenty-perről.⁵² Most azt kérte, hogy állítsunk neki össze anyagot, lehetőleg fényképekkel és dokumentum-másolatokkal, amelyek lehetővé tennék számára, hogy a második kötetet is megírja, mely Mindszenty fogságával foglalkozna az ítélet és 1956 októbere közötti időszakban. Ezt az anyagot akkor küldjük el neki, ha Mindszenty jelenlegi helyzete rendeződik, mintegy közvetítői fáradozásai honoráriumaként.

Ugyancsak szeretne találkozni valakivel most, elutazása előtt, aki a Mindszenty-per szakértőjeként ismeretes, és aki neki néhány részletet mondhatna el a perrel kapcsolatban, amit ma már magyar részről nyilvánosságra hozhatónak ítélnék.

Swift elmondta, hogy a Mindszenty-ügy rendezésének számos olyan mozzanata is van, mely olyan egyházi problémákat érint, melyek már nem tartoznak a KÜM szakterületéhez. Szeretne ezért az Egyházügyi Hivatal valamelyik munkatársával találkozni, hogy ezeket megbeszélhesse.

Végül kérte, hogy Zádor elvtárrsal⁵³ egy ebéd keretében megismerkedhessék.

Egyetlen szóval sem tért vissza arra a Bécsben közölt kérésére, hogy Kádár elvtárrtól kapjon nyilatkozatot.⁵⁴

Budapest, 1963. február 26.

Polgár E.

MOL XIX-J-1-j-IV-14. Külügyminisztérium TÜK iratok. Vatikán. Gépelt másodlat.

52 Swift, Stephen K.: *The Cardinal's story: the life and work of Joseph, cardinal Mindszenty*. The MacMillan Company, New York, 1950.

53 Zádor Endre.

54 Nem kerül elő arra nézve adat, hogy bármelyik kívánságát is teljesítették volna Swift Somlyó Istvánnak.

**Az Állami Egyházügyi Hivatal feljegyzése az MSZMP KB Agitációs és Propaganda
Osztály részére a Vatikáni Államtitkárságtól Hamvas Endre csanádi püspöknek
küldött levéllel kapcsolatban
1963. február 28.**

ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL

Ag/217

Szigorúan titkos!

005-6/1963/ÁEH

Készült: 2 példányban.

1. pld. MSZMP KB Orbán L. elvt.

2. pld. ÁEH TŰK

1. példány

Feljegyzés

a Vatikáni Államtitkárságtól érkezett levéllel kapcsolatban

Dr. Hamvas Endre csanádi püspök 1963. február 15-i kelettel az alábbi levelet kapta a Vatikáni Államtitkárságtól:⁵⁵

„Uram! Decemberben, római tartózkodása idején jóakarátú közbenjáró-
somat kérték annak a kegynek elnyeréséhez, hogy egy egyházi személy
engedélyt kapjon és az Ön országába léphessen. Nagyon hálás lennék, ha
Excellenciád tudatná velem, éspedig minél előbb, hogy mi az eredménye
az előterjesztésnek. Fogadja, Uram legőszintébb tiszteletemet az Úrban.
Cicognani.”

Hamvas püspök mielőbb válaszolni szeretne a levélre. Az eddigiekben azt tanácsoltuk neki,
hogy egyelőre ne válaszoljon. Túl hosszú ideig azonban a válaszadást elodázni nem lehet és
nem is helyes.

A jelenlegi ismereteink birtokában az látszik helyesnek, ha nem jön Magyarországra hivatalos
vatikáni küldött. Végleges álláspontunkat azonban csak a Vatikánnal, illetve a zsinattal kap-
csolatos egész kérdés-komplexum együttes vizsgálata alapján lehet kialakítani.

Javasolom, hogy a végleges álláspont kialakításáig Hamvas püspök egy halogató válaszlevelet
küldjön, amelyben érzékeltesse, hogy a felvetett kérdés egyelőre tanulmányozás tárgyát képe-

⁵⁵ Rátkai János Csongrád megyei egyházügyi főelőadó 1963. február 21-én telefonon értesítette az ÁEH-t a levélről. MOL XIX-A-21-d-005-6-1963.

zi. Ilyen tartalmú levéllel Hamvas eleget tenne a válaszadási kötelezettségnek, számunkra viszont megmaradna a lehetőség a leghelyesebb döntés kialakításához.⁵⁶

Budapest, 1963. február 28.

Miklós Imre
/Miklós Imre/

MOL M–KS 288. f. 22. cs. 1963. 7. ő. e. 134. p. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály. Az Állami Egyháziügyi Hivatal elnökhelyettesi körpecsétjével és aláírással hitelesített tisztázatot. Egy másodlat fellelhető a MOL XIX–A–21–d–005–6/1963. Állami Egyháziügyi Hivatal – Visszaminősített TÜK iratok között.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

⁵⁶ Rátkai János egyháziügyi főelőadó február 21-i telefonközléséből kiderül, hogy Hamvas Endre csanádi püspök már 1963. február 20-i dátummal elkészített egy választervezetet Cicognani államtitkár számára. A válaszban egyértelműen elutasítja a kapcsolatok felvételét: „Legnagyobb sajnálatunkra a felvetett kérdés pillanatnyilag nem aktuális.” MOL XIX–A–21–d–005–6–1963.

**Az Állami Egyházügyi Hivatal javaslatai a Vatikánnal rendezendő kérdésekkel kapcsolatban
1963. március 22.**

ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL

Ag/334

SZIGORÚAN TITKOS!

0022-7/b/1963.

Készült: 8 példányban

1. péld. MT Kállai Gyula elvt.
2. péld. MSZMP KB Nemes Dezső elvt.
3. péld. Külügym. Péter János elvt.
4. péld. MSZMP KB Orbán L. elvt.
5. péld. MSZMP KB Balló I. elvt.
6. péld. ÁEH Prantner József elvt.
7. péld. ÁEH TÜK
8. péld. ÁEH TÜK

1. példány

J a v a s l a t

a Vatikán és a magyar állam között néhány kérdés rendezésére

A vatikáni zsinat viszonylag pozitív hangvétele a számunkra kedvező helyzetet teremtett arra, hogy néhány kérdésben a Vatikánnal megegyezésre jussunk. E kérdések megoldása mindekelőtt a Vatikánnak érdeke – ezért is kezdeményezik azokat –, de számunkra kedvező megoldásuk tovább növelheti Népköztársaságunk nemzetközi tekintélyét és segítséget nyújthat a haladó erők összefogásához mind belső, mind nemzetközi vonatkozásban.

A felmerült kérdésekben a tárgyalásokat úgy kell folytatni, hogy továbbra is a Vatikán szorgalmazza a megoldást, a tárgyalásokat hivatalos meghatalmazottaival, közvetítők mellőzésével folytassa a magyar állammal. A részünkről történő sietség vagy előreszaladás tárgyalási pozíciókat gyengítené. Ugyanakkor szükséges, hogy a lojális magyar katolikus vezetők hasznosítsák kapcsolataikat a Vatikánnal megegyezésre kész erőivel.

1. Mindszenty kérdése [sic!]

kormányunk véleményét már hivatalosan közölte ez ügyben ankarai ügyvivőnk⁵⁷ és a zsinaton kint járt magyar püspökök, akik azt „Cestio Minszentiana” címen írásban is benyújtották a Vatikáni Államtitkárságon.⁵⁸

Álláspontunk lényege: amennyiben a Vatikán garantálja, hogy Mindszenty magyar ügyekkel nem foglalkozik és magyarországi egyházi személyekkel hivatalos kapcsolatot nem tart fenn, hogy a Magyar Népköztársaság ellen nem folytat ellenséges tevékenységet és többé nem tér vissza Magyarországra, úgy hozzájárulunk ahhoz, hogy szabadon elhagyja az országot.

⁵⁷ Erre vonatkozó dokumentum egyelőre nem került elő a Külügyminisztérium iratai közül.

⁵⁸ Helyesen: Quaestio Minszentiana.

E kérdés megoldásában érdekelt az Amerikai Egyesült Államok is, mivel budapesti követ-ségükön tartózkodik Mindszenty.

- Ezen álláspontunkra a Vatikán még nem válaszolt. A Vatikán illetékeseivel közölni kell, hogy várjuk hivatalos válaszukat álláspontunkra.
- Feltételeink teljesítése esetén Mindszenty a zsinat folytatása előtt Rómába utazhat. Amennyiben a Vatikáni körök igénylik, hogy Mindszenty Magyarországról történő eltávozása előtt nyilvános egyházi szertartást végezzen, és mint Magyarország hercegprímása hagyja el az országot, úgy ehhez nem járulunk hozzá.
- Mindszenty ügyében kialakított álláspontunkról az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke tájékoztassa ismételten Hamvas Endre püspököt, még König bíboros érsek Magyarországra érkezése előtt.

2. Hivatalos vatikáni küldött Magyarországra utazása

A Vatikáni Államtitkárságnak azt a kezdeményezését, hogy hivatalos személyt küld Magyarországra – aki tárgyalásokat folytatna az egyház vezetőivel és az állam képviselőjével –, a jelen körülmények között nem tartjuk hasznosnak.

- Az előzetes információk szerint a Vatikán hivatalos vizitátort szándékozik Magyarországra küldeni, akinek joga lenne a magyar egyházmegyéket felülvizsgálni és emellett a kormánnyal tárgyalni. Az egyházmegyék ilyen felülvizsgálása megengedhetetlen és számunkra nagy kárral jár.

3. A Vatikáni Államtitkárság szóbeli jegyzékének főbb pontjaira adandó válaszuk:

A Vatikáni Államtitkárság a zsinaton járt magyar püspökök által szóbeli jegyzéket juttatott el hozzánk.⁵⁹ Az abban foglaltakra válaszukat hasonlóan szóbeli jegyzék formájában a Magyarországra érkező König bíborosnak adnánk át, aki egyben hivatalos vatikáni vezető is. Ha König bíboros nem veszi át a magyar szóbeli jegyzéket, úgy akkor azt az ankarai nunciuson keresztül diplomáciai úton kell eljuttatni a Vatikáni Államtitkársághoz. (Esetleg Hamvas püspök vigye el, amikor Rómába utazik) König bíboros kedvező magatartása esetén közölni kell vele azt is, hogy ha a Vatikáni Államtitkárság továbbra is igényli kifejezetten a magyar kormánnyal való közvetlen tárgyalást, úgy az elől nem zárkozunk el. Készek vagyunk megfelelő időben Magyarországon, vagy más helyen a Vatikáni Államtitkárság megbízott képviselőjével – a magyar állam és a Vatikánt érintő kérdésekben tárgyalást folytatni.

A jegyzék főbb pontjaira válaszuk a következő legyen:

- a) Megoldhatónak tartjuk a megüresedett püspöki helyek betöltését, amennyiben azokra államunk iránt lojális személyeket akarnak kinevezni. Az Államtitkárság véleményét úgy értelmezzük, hogy nem jelölnek ki az állammal szemben ellenséges magatartású személyeket, és a jelöltek a püspöki kinevezéshez adott beleegyezésüket az előzetes állami hozzájárulás után adják meg.

59 Lásd a 10. dokumentumot.

- b) A jelenleg érvényben lévő eskümintá egységes minden állampolgár számára és azt megfelelőnek tartjuk.
 - c) Az ordináriusok egyházkormányzati és liturgikus működési szabadságát, valamint az egyházellenességet illető észrevétel nem indokolt. Az állam és az egyház viszonyát Magyarországon kétoldalú megállapodás szabályozza,⁶⁰ amely az elmúlt tizenkét év folyamán mindkét fél számára hasznosnak bizonyult.
 - d) A Vatikáni Államtitkárságnak azt a kívánságát, hogy a zsinat második szakaszára valamennyi magyarországi püspök kiutazhassék, megfontolás tárgyává tettük.
 - e) A felmerülő vitás kérdések megoldása szempontjából szükségesnek tartjuk, hogy a Vatikán hasson oda, hogy a hatáskörében működő bizonyos személyek és szervek ne folytassanak ellenséges propagandát a Magyar Népköztársasággal szemben. Szükségesnek tartjuk továbbá, hogy a Szentszék néhány magyar katolikus pap megbélyegző büntetését – amelyet csak azért kaptak, mert az egyház mellett hazájukhoz is hűséggel viseltek – feloldja.
4. Továbbra is szükségesnek tartjuk, hogy tekintélyes katolikus egyházi személyiségek a jobb tájékozódás és a pozitív kapcsolatok ápolása céljából a zsinat őszi megnyitása előtt a nyugati országokba utazzanak.
 5. A lojális püspökök érijék el a Vatikánnál, hogy a magyar egyház ügyeinek referense – a jelenlegi ellenséges disszidens pap helyett⁶¹ – mind a Vatikán, mind a magyar állam számára elfogadható személy legyen.

Dr. Hamvas Endre csanádi püspök, dr. Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó és két megfelelő kísérő a zsinat második szakaszának megkezdése előtt utazzék Rómába. A két kísérő – a tárgyalások eredményétől függően – a püspöki kar megbízásából maradjon Rómában a folyamatos kapcsolatok fenntartására a Vatikáni Államtitkárság és a püspöki kar között.

60 A katolikus püspöki kar és az állam képviselője által 1950. augusztus 30-án aláírt megállapodásra utal a szöveg. A püspöki kar elismerte a Magyar Népköztársaság államrendjét és alkotmányát, valamint ígéretet tett, hogy az egyház törvényei szerint megbünteti azokat, akik fellépnek a népköztársaság ellen; a jövőben felhívja a híveket, hogy működjenek közre az ötéves terv megvalósításában; a papságot intette a mezőgazdaság szocialista átszervezése ellen való fellépéstől; hogy a békemozgalmat támogatja a jövőben. A Magyar Népköztársaság kormánya ugyanakkor garantálta az alkotmányban egyébként is lefektetett vallásszabadságot, valamint a katolikus egyház működési szabadságát. Felajánlotta 6 fiú és 2 leányiskola visszaadását és engedélyezte, hogy ezekben megfelelő számú szerzetes tanerő működjön. A kormány megígérte, hogy az egyház elemi szükségleteinek fedezéséről gondoskodik, 18 évig arányosan csökkentve megfelelő összeget utal ki az egyházi célokra. Garantálta a papság illetményének kifizetését. A megegyezés teljes szövegét a *Kis Újság* 1950. szeptember 1-jei száma után idézi: Havasy, [1990] 126–127. p. Legfrissebb közzététele magyarázatokkal és jegyzetekkel: Balogh–Gergely, 2005. 944–946. p. A megegyezés 1990. február 6-ig érvényben volt, ekkor Németh Miklós akkori miniszterelnök és Paskai László bíboros, esztergomi érsek közös nyilatkozatban kölcsönösen semmisnek mondta ki és felbontotta azt.

61 Mester Istvánról van szó, aki emigráns papként 1964-ig a Magyar Püspökkari Konferencia ügyvivője volt a Vatikánban. A részleges megállapodás után a Pápai Magyar Intézet rektora töltötte be az összekötő szerepét.

6. A zsinat első szakaszának pozitív tapasztalatai, továbbá a megegyezést kereső vatikáni erők további támogatása indokoltta teszi, hogy a zsinat második szakaszán az eddiginél több magyar püspök vegyen részt.

A zsinatra utazó küldöttségre a személyi javaslatot az Agit. Prop. Osztály 1963. június 30-ig terjessze a PB elé.⁶²

Budapest, 1963. március 22.

Prantner József
/Prantner József/

MOL M–KS 288. f. 22. cs. 1963. 7. ő. e. 88–91. p. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

⁶² 1963 júniusából nem került elő a tárgyra vonatkozó dokumentum. Az MSZMP Politikai Bizottsága az Agitációs és Propaganda Osztály javaslatára 1963. augusztus 27-én foglalkozott a zsinati küldöttek személyével, mivel a II. Vatikáni Zsinat második ülészsaka csak 1963. szeptember 29-én kezdődött. MOL M–KS 288. f. 5. cs. 311. ő. e. 2–3. p.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a Politikai Bizottságnak
a Vatikánnal rendezendő kérdések tárgyában
1963. március 28.**

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLY

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Javaslat
a Politikai Bizottságnak
a Vatikán és a magyar állam közötti néhány kérdés rendezésére

A vatikáni zsinat és a pápa politikája számunkra kedvező helyzetet teremtett arra, hogy néhány kérdésben a Vatikánnal megegyezésre jussunk.

A felmerült kérdésekben a tárgyalásokat úgy kell folytatni, hogy továbbra is a Vatikán szorgalmazza a megoldást, a tárgyalásokat hivatalos meghatalmazottaival folytassa. A részünkről történő sietség vagy előreszaladás tárgyalási pozíciókat gyengítené. Ugyanakkor szükséges, hogy a lojális magyar katolikus vezetők hasznosítsák kapcsolataikat a Vatikánnal megegyezésre kész erőivel.

1. Hivatalos vatikáni küldött Magyarországra utazása

Hamvas püspök a zsinaton kintlétekor felvetette, hogy jó lenne, ha a Vatikán megbízottat küldene tárgyalásra Magyarországra. Azóta közölték, hogy készek erre, de nem jelölték meg, milyen céllal jönne a megbízott.

Amennyiben a Vatikán a kormánnyal akar tárgyalni, úgy ez elől nem zárkózunk el. Készek vagyunk megfelelő időben Magyarországon vagy más helyen a Vatikáni Államtitkárság megbízott képviselőjével a magyar államot és a Vatikánt érintő kérdésekben tárgyalásokat folytatni.

Az előzetes információk szerint a Vatikán hivatalos vizitátort szándékozik Magyarországra küldeni, akinek joga lenne a magyar egyházmegyéket felülvizsgálni és emellett a kormánnyal tárgyalni. Az egyházmegyék ilyen felülvizsgálása mint belügyeinkbe való beavatkozás, megengedhetetlen.

2. Mindszenty-kérdés

Kormányunk véleményét közölte ez ügyben ankarai ügyvivőnk és a zsinaton kint járt magyar püspökök, akik azt a „Cestion Mindszentiana”⁶³ címen írásban is benyújtották a Vatikáni Államtitkárságon.

Álláspontunk lényege: amennyiben a Vatikán garantálja, hogy Mindszenty a Magyar Népköztársaság ellen nem folytat ellenséges tevékenységet, magyar egyházi ügyekkel nem foglalkozik, úgy hozzájárulunk ahhoz, hogy szabadon elhagyja az országot. E kérdés megoldásában érdekelt az Amerikai Egyesült Államok is, mivel budapesti követségükön tartózkodik Mindszenty.

A Vatikán illetékeseivel közölni kell, hogy várjuk hivatalos javaslatukat.

Feltételeink teljesítése esetén Mindszenty Magyarországról történő eltávazása előtt nyilvános egyházi szertartást nem végezhet.

63 Helyesen: Quaestion Mindszentiana.

Mindszenty ügyében kialakított álláspontunkról az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke tájékoztatása ismételtén Hamvas püspököt, még König bíboros érsek Magyarországra érkezése előtt.

3. A Vatikáni Államtitkárság szóbeli jegyzékének főbb pontjaival kapcsolatos álláspontunk:

- a) Megoldhatónak tartjuk a megüresedett püspöki helyek betöltését, törvényeink tiszteletben tartásával, amelyek előírják püspöki kinevezésnél az állam előzetes jóváhagyását. Járhatónak tartjuk azt a múltban követett gyakorlatot, hogy a püspöki kar elnöke terjesszen elő a Vatikánnak a püspöki kinevezésre mind az állam, mind a Vatikán számára elfogadható néhány személyt, akik közül a Vatikán a püspököt kinevezi.⁶⁴
- b) A jelenleg érvényben lévő eskümintát egységes minden állampolgár számára és azt megfelelőnek tartjuk.
- c) Az ordináriusok egyházkormányzati és liturgikus működési szabadságának korlátozására, valamint az egyházellenségre vonatkozó észrevétel alaptalan. Az állam és az egyház viszonyát Magyarországon kétoldalú megállapodás szabályozza, amely az elmúlt tizenkét év folyamán mindkét fél számára hasznosnak bizonyult.
- d) Megfontolás tárgyává tesszük, hogy a zsinat második szakaszára a püspöki kar több tagja is kiutazhassék.
- e) A felmerülő vitás kérdések megoldása szempontjából szükségesnek tartjuk, hogy a Vatikán hasson oda, hogy a hatáskörében működő személyek és szervezetek ne folytassanak ellenséges propagandát a Magyar Népköztársasággal szemben. Szükségesnek tartjuk továbbá, hogy a Szentszék feloldja néhány magyar katolikus pap megbélyegző büntetését, amelyet azért kapott, mert az egyház és az állam közti jó együttműködés és a kormány békepolitikája mellett aktívan kiálltak.⁶⁵

4. Javasoljuk, hogy az 1., 2. és a 3. pontra vonatkozó álláspontunkról tájékoztatása az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke Hamvas püspököt, s hatalmazza fel arra, hogy azt a Vatikánnal is közölheti.⁶⁶

5. A zsinat első szakaszának pozitív tapasztalatai indokolttá teszik, hogy a zsinat második szakaszán az eddigénél több magyar püspök vegyen részt.

A zsinatra utazó küldöttségre a személyi javaslatot az Agit. Prop. Osztály 1963. június 30-ig terjessze a Politikai Bizottság elé.

Budapest, 1963. március 28.

Orbán László

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 296. ő. e. 65–67. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1963. április 2-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tiszttzat. Az előterjesztést faksimile közli: Ólmosi, 1991. 100–102. p.

⁶⁴ A második világháború után Grösz József kalocsa érseknek állt módjában püspökjelöltre javaslatot tenni 1949-ben, Badalik Bertalan veszprémi püspöki kinevezésekor.

⁶⁵ A Zsinati Szent Kongregáció (Sacra Congregatio Concilii) 1958. február 2-án Beresztóczy Miklóst, Horváth Richárdot és Máté Jánost parlamenti tevékenységük és a békemozgalomban vállalt szerepük miatt kiközösítéssel sújtotta.

⁶⁶ Nem került elő arra vonatkozó dokumentum, hogy Hamvas Endre és Prantner József találkoztak volna az ügyből kifolyólag. Az MSZMP PB viszont 1963. szeptember 17-én határozott arról, hogy Kállai Gyula fogadja a zsinatra utazó főpapokat. MOL M–KS 288. f. 5. cs. 313. ő. e. 3. p.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv a Vatikán és a magyar állam kapcsolatairól
1963. április 2.**

[...] ⁶⁷

3. Javaslat a Vatikán és a magyar állam közötti néhány kérdés rendezésére.

ORBÁN LÁSZLÓ elvtárs:

Egy tájékoztató jellegű megjegyzésem van. A Vatikán részéről félhivatalos jellegű sugdolozások folynak. Korábban Péter elvtárs tett említést róla, hogy a tegnapi nap folyamán Bécsben Ustor elvtársat⁶⁸ a nuncius helyettese, a Vatikán ügyvivője felkereste, hogy szeretne vele megbeszélést folytatni a Mindszenty-ügyben, annak jogi vonatkozásáról stb. Péter elvtárs azt az utasítást adta, hogy Ustor elvtárs ne menjen bele érdemben semmiféle tárgyalásba, közölje vele, forduljanak közvetlenül a magyar kormányservekhez.

NEMES DEZSŐ elvtárs:

A konzuli konferencián találtak, a Vatikán küldötte ez az ember. [sic!]

BISZKU BÉLA elvtárs:

Az előterjesztés második oldalán szerepel a Mindszenty-kérdés. Itt az van, „...szabadon hagyja el az országot...” ez hogyan értendő?

ORBÁN LÁSZLÓ elvtárs:

Ha a kérdés arra vonatkozik, hogy rehabilitálva-e, akkor természetesen nem rehabilitálva. Elhagyja az országot. El lehetett volna hagyni a „szabadon” kifejezést.

GÁSPÁR SÁNDOR elvtárs:

Egy észrevételem van. Amikor elkezdtünk ezzel foglalkozni, akkor jogilag más volt a helyzet, mint most, az amnesztia után. Az egész elképzelés elejére tartozna, hogy Mindszenty amnesztiát kérjen.

BISZKU BÉLA elvtárs:

Ahogy Orbán elvtárs magyarítja Mindszenty kiengedését, az nem elfogadható. Mi itt a kérdés? Az, hogy Mindszenty jelentkezzen-e, vagy sem, kérjen-e az Elnöki Tanácstól kegyelmet, vagy sem. Ebben kellene a Politikai Bizottságnak állást foglalnia.

FEHÉR LAJOS elvtárs:

Ha kéri, mi megadjuk a kegyelmet. Itt a Vatikánnak kell kérnie a kegyelmet Mindszenty részére, ha garantálja, hogy szilenciumot biztosít részére. Mindszenty magától soha nem fogja kérni.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Azt hiszem, hogy itt nem egy kérdés, hanem több kérdés van, amiben határozni kell. Jogilag az egyház szerint ő hercegprímás, s ő is annak tartja magát. Másik harci kérdés, hogy

⁶⁷ A szó szerinti jegyzőkönyvben szereplő további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

⁶⁸ Ustor Endre.

ki kell kerülnie egy büntetés hatálya alól, mert büntetés alatt áll. De vegyük úgy, mintha most nem lenne amnesztia, így egyszerűbb: Hat és fél éve ott van az amerikai követségen, s ez mégis nemzetközi kérdés, amit fel tudnak használni a Magyar Népköztársaság és a szocialista tábor ellen. A kérdés, hogy törekedjünk-e arra, hogy ezt megoldjuk, vagy ne törekedjünk? Azt hiszem, többször esett arról szó, az volt a vélemény, törekedni kell, hogy ezt a kérdést megoldjuk, olyan módon, hogy a megoldás a Magyar Népköztársaság presztizsébe [sic!] ne legyen káros.

Az információ szerint ennek minden más mellett aktualitást ad az, hogy a Vatikán részéről is van valamilyen szándék. Van nekik egy elképzelésük, hajlandók arra, hogy Mindszentyt behívják belső szolgálatra. A mi számunkra a kérdés az, hogy elősegítsük-e ezt realizálni vagy sem? Az, hogy ő hercegprímás-e vagy sem, ez a kérdés eldőlt, ha berendelik, hogy ők egyházjogilag mit csinálnak, az nem érdekes. Ha berendelik belső szolgálatra, ez azt jelenti, hogy maguk részéről elállnak attól, hogy erőszakolják: Mindszenty Magyarország hercegprímása.

A másik dolog, hogy Mindszenty büntetés hatálya alatt áll. A régi büntetése is érvényben van még. Mi őt nem rehabilitáljuk, de kegyelmet kaphat. Ez azt jelenti: ha hivatalosan javasolják – s mi is akarjuk –, rendeljék be s ezáltal minden vonatkozásban elesik attól, hogy Magyarország hercegprímásaként tartsák számon, beleegyezhetünk abba, hogy a Magyar Népköztársaság illető szerveitől kegyelmet kap. Hogy ő kéri vagy sem? Ő magától soha nem fogja kérni. A jelenlegi helyzet tulajdonképpen a magyar kormánynak kedvező. Azt, hogy kéri-e vagy sem, most ne állítsuk előtérbe. A mi álláspontunk az legyen, hogy a jelenlegi kötelvények alól úgy szabadulhat meg, ha kegyelmet kap.

Ha mi tárgyalunk a Vatikánnal és közvetlen vagy közvetett úton ebben megegyezünk, akkor az Elnöki Tanács hoz egy döntést, hogy kegyelmet kap ez az ember. Persze, százszor jobb volna, ha ő kérné, de ezt még a Vatikán sem fogja szorgalmazni, mert ez politikailag kompromittálná. Ez bűnösségének beismerése lenne, amit viszont ők tagadnak. Ha a dolog ezen az úton halad előre és nyer megoldást, akkor nem tudunk belőle újsághírt csinálni. Ez ilyen hallgatóságos megoldás lesz. Azt se írhatjuk meg, hogy kért, vagy nem kért. Az persze valahol szerepelhet, hogy kegyelmet kapott, de semmi több. Egyetlen közvetlen gyakorlati példa van előttünk, ez a litván ember.⁶⁹ Nem emlékszem, hogy olvastam volna a Pravdában, hogy kegyelmet kapott, csak azt olvastam, hogy Rómában van.

Ez a dolog lényege. A Politikai Bizottságnak úgy kellene határoznia, hogy törekedni kellene megoldani mindkét harci kérdést, s mindegyiket a mi javunkra. Mi kegyelmet gyakorolunk, ha kéri. Ha nem volna amnesztia, akkor is tárgyalni kellene ezt a dolgot. A feltételek azok, hogy kell valamilyen hallgatóságos megegyezés, amik itt le vannak írva. Tehát biztosították arra, hogy nyilvánosan nem szerepel, nem lép fel. Mi őt, mint hercegprímást, nem búcsúztatjuk. Kap egy polgári útlevelet és kész.

A FELTÉTELEK között még további két kérdés van. Az egyik: a kinevezések megoldása. Mi hivatalosan felvethetjük, ha tárgyalunk a Vatikánnal: itt két kérdés van, a Mindszenty-kérdés, másik pedig a be nem töltött egyházi állások. De van itt egy harmadik dolog is, úgy gondolom, ezt nem kell hivatalosan felvetni. Csak ezt a kettőt: a Mindszenty-kérdést és a be nem töltött állásokat. Harmadik: annak a két papnak, vagy még többnek az ügye,⁷⁰ de ezt hivatalosan ne vessük fel. Ez nem lehet a kormány követelése, mi nem mondhatjuk hivatalosan, hogy ezt a belső egyházi fegyelmi kérdést hogyan oldják meg. Ezt úgy tudnám elképzelni,

69 Kádár János tévedett, amikor „litván emberről” beszélt. Valószínűleg Jozef Slipyj ukrán érsekre gondolatott, akit 1963-ban Szibériából engedtek ki Rómába.

70 A politikai szerepvállalásuk miatt 1958. február 2-án kiközösítéssel sújtott Beresztóczy Miklósról, Horváth Richárdról és Máté Jánosról van szó.

hogy Prantner elvtárs tárgyal ezzel a küldöttel, leülnek, megnevezik ezt a kérdést, s tárgyalnak. Közben valakinek meg kell mondani annak a küldöttnak, hogy van itt egy harmadik kérdés is, aminek megoldásától függ az első két kérdés. S ez a kérdés azoknak a bizonyos papoknak a fegyelmi ügye. De ezt ne a kormány megbízottja mondja meg, hanem majd külön mondják meg Hamvasnak, legyen szíves és sűgja meg annak a vizitátornak, hogy van itt még egy harmadik kérdés is. Tehát ezt más úton kell vinni. Meg kell mondani, hogy a széles közvélemény előtt ismert, vannak olyan papok, akik az állam és az egyház jó viszonyának kialakítására törekedtek, s ezért egyházi büntetésben részesültek. Addig, míg ez el nem intéződik, a másik kettőt sem lehet realizálni. Hozzá tartozik még a dologhoz: Togliatti elvtársék⁷¹ azt mondják, jó volna, ha ezeket a dolgokat még az olasz választások előtt lebonyolítanánk. A mérsékeltek szintén ezt mondják. Tegnap kaptunk valamilyen tájékoztatást, amiből látom, hogy a Vatikán úgy intézkedik, hogy a pápa júniusban meg fog halni. [sic!] Ez is figyelembe veendő tény. Tűnjön el innen Mindszenty. Semmi demonstrálásra nincs szükség. De ez csak akkor realizálható, ha az állam és egyház közötti kérdések is realizálódnak. Ezt a harmadik dolgot tehát ne mi mondjuk meg. Így kell vinni a dolgot. Tehát mint hidegháborús kérdést, célszerű volna megoldani, s úgyis, mint az egyház és állam közötti normális viszony előfeltétele. Ha az a Köni g érsek jön, jöjjön. Ha kér vízumot, kaphat vízumot. Nem hiszem, hogy ezeknek a papoknak a dolgában valamilyen nagy harcot kellene vívni. A lényeg az, hogy berendeljük ezzel az embargóval,⁷² készek vagyunk kegyelmet adni és útlevelet adni a részére. A javaslat megfelel, úgy tűnik, számukra is elfogadható.

Hamvasnak tehát fel kell vetni, mikor akarja ennek a három papnak a dolgát megoldani?

NYERS REZSŐ elvtárs:

Egy gondolatot szeretnék felvetni. Nagyon is járható út, hogy Mindszenty kegyelmet kapjon. Felvetem, mint eshetőséget, hogy Mindszenty most kegyelmet kap, de ha visszatér és kegyelmet kapott...

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Mindszenty helyzete a következőképpen alakult: e pillanatban egyfajta döntést lehet csak hozni: eljárási kegyelmet⁷³ adunk. A kegyelmi döntés alapján nem vezetik le ellene az eljárást.

NYERS REZSŐ elvtárs:

Még egy kérdésem van. Itt van ez a Köni g bíboros. Lehetséges, hogy tisztelgő látogatást akar majd tenni az Állami Egyházügyi Hivatalnál. Ebben az esetben Prantner elvtárs fogadja.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Természetesen. Nem volna helyes, ha tőlünk kapna engedélyt arra, hogy az amerikai követségen meglátogassa Mindszentyt és tárgyaljon vele.

Még továbbra is érvényes az, amit Szállnak kell üzenni.⁷⁴

71 Palmiro Togliatti az Olasz Kommunista Párt főtitkára.

72 Kádár János helytelenül használta az embargó kifejezést, ami árucikkek lefoglalását, illetve kiviteli tilalmát jelenti. Arra gondolhatott, hogy a Vatikánnak Mindszentyt azzal a megkötéssel kellene Rómába rendelnie, hogy a bíboros tartózkodjon a nyilatkozatoktól.

73 Eljárási kegyelem ismeretlen a jogban. Arról van szó, hogy kegyelemből eltekintenek az eljárás lefolytatásától.

74 A kutatható rejteltáviratok és egyéb külügyi iratok közt nincs nyoma semmilyen, Száll József követnek küldött, a tárgyhoz kapcsolódó üzenetnek.

PÉTER JÁNOS elvtárs:

Megkapta az üzenetet.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Rendben van, a határozat végrehajtásáért Orbán László elvtárs legyen a felelős.

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:

Takács Gyuláné
(Takács Gyuláné)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 296. ő. e. 40–44. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1963. április 2-i ülésének jegyzőkönyve. Szó szerinti jegyzőkönyv. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban
1963. április 2.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban.

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1963. április 2-án megtartott üléséről

J E L E N V A N N A K: Apró Antal, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Gáspár Sándor, Kádár János, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Rónai Sándor, Somogyi Miklós, Szirmai István, továbbá Ajtai Miklós, Brutyó János, Czinege Lajos, Cseterki Lajos, Ilku Pál (az I. napirend tárgyalásánál), Nyers Rezső, valamint Németh Károly és Pullai Árpád elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

3. Javaslat a Vatikán és a magyar állam közötti néhány kérdés rendezésére.

Előadó: Orbán László elvtárs

Meghívottak: Prantner József, Péter János, Sík Endre és Balló István elvtársak.

[...]

3. Javaslat a Vatikán és a magyar állam közötti néhány kérdés rendezésére.

Előadó: Orbán László elvtárs

Hozzászóltak: Nemes Dezső, Biszku

Béla, Gáspár Sándor, Fehér Lajos

és Kádár János elvtársak.

A Politikai Bizottság az előterjesztést alapul elfogadja. A meg egyezés feltételeit az ülésen elhangzott vitának megfelelően kell értelmezni és a tárgyalások során érvényesíteni.

A néhány magyar katolikus pap megbélyegző egyházi büntetésének feloldását a püspöki kar vezetője vesse fel – a tárgyalások idején – a Vatikán megbízottjának.⁷⁵

⁷⁵ A Politikai Bizottság ülésén szereplő 3. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Barkóczy Imre
(Barkóczy Imre)

Kádár János
(Kádár János)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 296. ó. e. 1–2., 8. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1963. április 2-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Kádár János tájékoztatója a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány tagjai részére Mindszenty József helyzetéről és a Vatikánnal folytatott tárgyalásokról 1963. április 18.

Szigorúan titkos!
00127/TÜK/1963.

259.

J e g y z ő k ö n y v
a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány
1963. évi április 18-i üléséről

[...]

6.)Tájékoztató a Mindszentyvel kapcsolatos kérdésekről.

Előadó: Kádár János elvtárs.

Kádár János elvtárs tájékoztatja a kormányt a Vatikán Mindszentyvel kapcsolatos újabb lépéseiről, valamint arról, hogy König osztrák bíborosnak, akit Hamvas Endre csanádi püspök hívott meg magyarországi látogatásra, a beutazó vízumot az illetékes szervek megadták és tudomása szerint König bíboros magánemberként, a mai napon Magyarországra érkezett.

A kormány a tájékoztatást tudomásul vette.⁷⁶

[...]

Kádár János elvtárs:

Szeretném tájékoztatni a Minisztertanácsot a Vatikán ténykedéséről Mindszenty Józseffel kapcsolatban. Múlt évben, a zsinat megnyitása előtt, az ankarai pápai nuncius⁷⁷ üzenettel fordult a magyar kormányhoz, hogy engedjünk küldöttséget a zsinatra és milyen jó hatást váltana ki, ha azon Mindszenty is jelen lenne. Ennek folytatásaképpen a pápától megbízást kapott König osztrák bíboros, hogy fogadja el Hamvas püspök meghívását és látogasson el Magyarországra. Információink szerint König érseknek – a pápa megbízása alapján – Mindszentyvel kell megbeszélést folytatni, hogy hagyja el Magyarországot. Az osztrák követ érdeklődésére, hogy kap-e König vízumot, közöltem, hogy ha magánemberként jön Magyarországra, kap, de ha azért jön, hogy Mindszentyvel tárgyaljon, akkor nem, mert a magyar kormány hivatalosan azt sem tudja, hol lakik Mindszenty.

⁷⁶ A kormány ülésén szereplő 6. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

⁷⁷ Francesco Lardone rizeoi címzetes érsek.

A nyugati sajtó nagy kampányt indított, majd később – talán ugyanazok, akik elindították – igyekeztek lefékezni. König érsek a vízumot megkapta és ma megérkezett Magyarországra.

Ehhez az ügyhöz tartozik még a következő is:

A pápa elnyert egy béke-díjat,⁷⁸ amit május 10-én Rómában vesz át a Szent Péter-bazilikában. Svájcban meghívták a Szovjetunió nagykövetét és a magyar ügyvivőt az átadásra. Nem tudtuk mi a háttere ennek, miért csak bennünket hívtak meg a szocialista országok közül? Később a bizottság elnöke meghívta a Sz[ovjet]u[nió] és a Magyar Népközt[ársaság] római követét. Végül érkezett egy meghívás részemre is. A szocialista országok közül csak [a] Szovjetuniót – Hruscsov, Brezsnyev elvtársakat és még 2-3 elvtársat – és Magyarországot hívták meg. Ennek magyarázata tegnap derült ki. A bizottság főtíkára bizalmas jellegű levelet írt nekem, amelyben megismétli a meghívást és megjegyzi, hogy rendkívül jó hatást keltene, ha az ünnepélyes átadáson Mindszenty is részt vehetne. A három akció tehát összefügg és mind Mindszenty érdekében történt. Természetesen az ünnepségre nem megyek el, mint ahogy nem mennek el Hruscsov elvtársék sem. Véleményem szerint egy udvarias választ kell adni, hogy véleményünk szerint nem lehet ilyen egyszerűen megoldani a Mindszenty-kérdést.

A kormány a tájékoztatást tudomásul veszi. [...]

MOL XIX-A-83-a-259/NK/6-1963. A Minisztertanács 1963. április 18-i ülésének jegyzőkönyve. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

⁷⁸ XXIII. János pápa 1963. április 11-én adta ki „Pacem in terris” kezdetű körlevelét, amelyet a pápa méltatói a béke Magna Chartájának tekintenek. A körlevélben megfogalmazott elvek nagymértékben befolyásolták a nagyhatalmak közeledését, illetve a Vatikán keleti politikáját is. Még életében több elismerésben részesült XXIII. János pápa, például a szövegben említett Balzan-békedíjjal. Halála után Johnson elnök az Amerikai Békeéremmel tüntette ki.

A Külügyminisztérium napi jelentése a vatikáni megbízott magyarországi utazásával kapcsolatban
1963. április 27.

KÜLÜGYMINISZTERIUM

SZIGORÚAN TITKOS!

Kapják: Kádár
Kállai
Nemes
Biszku
Pap
Orbán
Prantner elvtársak

001/98. Napi jelentés melléklete.

Bécsi követünk
beszélgetése
Casaroli vatikáni
államtitkárhelyet-
tessel.

Bécsi követünk⁷⁹ ma (27-én) reggel felhívta telefonon a bécsi vatikáni nunciatúrát és miután Prigione jogi előadó nem volt ott, a nunciust kérte,⁸⁰ aki megígérte, hogy Prigione helyett egy másik titkárát küldi el Sebes elvtárhoz.

Néhány perc múlva a nuncius újra jelentkezett telefonon és bejelentette, hogy Casaroli államtitkár-helyettes⁸¹ kívánja meglátogatni Sebes elvtársat.

Casaroli látogatása megtörtént. Tudomásul vette a bejelentést Hamvas püspök érkezéséről. Vállalta: elintézi, hogy a vízumot a főpápa Nickelsdorfban vehessék fel.⁸² A titoktartást szükségesnek tartja és ezt biztosítani fogják.

Casaroli kijelentette, hogy a Vatikánban megvan az őszinte szándék arra, hogy *rendezze nemcsak*⁸³ a magyar egyházzal kapcsolatos kérdéseket, hanem Csehszlovákiával, Lengyelországgal és más szocialista országokkal is. Ez szükséges mindkét fél számára – mondotta.

Vannak nehézségek, de azokat meg lehet oldani. Tudják, hogy a magyar kormány részéről megvan a jó szándék. A Hamvassal folytatandó tárgyalásainak az a célja, hogy egyes kérdéseket tisztázzon, mielőtt a Vatikán a magyar kormánnyal felveszi a kapcsolatot.

79 Sebes István.

80 Opilio Rossi ancirai címzetes érsek.

81 Agostino Casaroli a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának titkárhelyettese 1963-ban Bécsben tartózkodott az ENSZ konzuli kapcsolatokról rendezett konferenciáján. Itt kapta a pápa utasítását, hogy utazzon Budapestre és Prágába. Vö. Casaroli, 2001. 41–42. p.

82 Nickelsdorf–Hegyeshalom, osztrák–magyar határátkelő.

83 Utólagos kézírásos javítás.

König utazása nem volt hivatalos, nem a Vatikán megbízottja volt. A Vatikán megbízottjának az lesz a feladata, hogy hivatalosan tárgyaljon a magyar kormány képviselőjével, tanulmányozza a magyar egyház helyzetét, és esetleg beszéljen Mindszentyvel.

A Vatikánnak vallásos érdekei vannak, de vannak más általános feladatai is. Utalt a pápai enciklikára. Hangsúlyozta, milyen nagy fontossága van a békés egymás mellett élésnek.

A beszélgetés azzal ért véget, hogy megállapodtak: ha lesz üzenet Budapestről a részére, akkor az államtitkár-helyettes délután elérhető lesz.

Sebes elvtárs felhívja a figyelmet arra, hogy a nickelsdorfi vízumfelvétel nem biztosít teljes diszkréciót, mert ennek az elintézése is több kézen megy keresztül.

Budapest, 1963. április 27.

MOL XIX-J-1-j-IV-14. Külügyminisztérium TÜK iratok. Vatikán. Gépelt másolat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Jelentés Agostino Casaroli bécsi tárgyalásáról Hamvas Endre csanádi püspökkel
és Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzóval
1963. április 30.**

SZIGORÚAN TITKOS

Hamvas püspök, mint a püspöki kar elnöke és Brezanóczy kormányzó, valamint kíséretük, folyó hó 29-én Bécsbe utaztak. Hamvas és Brezanóczy kb. 2 1/2 órás tárgyalást folytatott Agostino CASAROLI-val, a Vatikáni Államtitkárság rendkívüli egyházügyek helyettes titkárával. A két kísérő kb. 3/4 órát beszélgetett a bécsi nunciussal a tárgyalás ideje alatt. Ausztriai tartózkodásuk zökkenőmentes volt. Előzékenységet tapasztaltak az osztrák állami szervek és a nunciatúra részéről egyaránt.

Casaroli sokoldalúan érdeklődött a magyar egyház helyzetéről, különösen a papi békemozgalomról, a papi szemináriumokról, az egyházi iskolákról és a szerzetesrendekről. Casaroli proponálta, hogy maradjanak még egy napot Bécsben, elhelyezésükről a nuncius gondoskodik. Hamvasék közölték, hogy hosszabb tartózkodásra nincsenek felkészülve.

A tárgyaló felek kölcsönösen kifejezésre juttatták a tárgyalás informatív jellegét.

A felvetődött kérdéseket az alábbiakban lehet összefoglalni:

1. Casaroli e héten – valószínű csütörtökön – Magyarországra akar jönni a kormánnyal tárgyalni. Kihangsúlyozta a Vatikáni Államtitkárság legjobb akarátát és kifejezte azt a reményét, hogy ez a magyar kormány részéről is meglesz. Tisztázni szerette volna, hogy magyar részről ki lesz a tárgyaló fél. Ez utóbbira azt a választ kapta, hogy a tárgyalás előtt időben tájékoztatást kap. Brezanóczy kihangsúlyozta, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke miniszteri rangban van.

Casaroli magyarországi utazásával kapcsolatban kifejtette, hogy:

- a) Bár rendelkezik általános felhatalmazással, mégis külön felhatalmazást is kér a Vatikáni Államtitkárságtól a magyarországi tárgyaláshoz.
- b) Látogatása során találkozni kíván Mindszentyvel. A Mindszenty-üggyel kapcsolatban nem foglalt állást, csupán azt juttatta kifejezésre, hogy a pápa különbséget tesz Mindszenty egyházi és politikai minősége között. Az előbbire vonatkozóan nem akarja Mindszentyt paranccsal térdre kényszeríteni, az utóbbira vonatkozóan azonban a leghatározottabb tiltó állásponton van. (Ne tekintse magát zászlósrúnak, hercegprimásnak, politikai vezérnek stb.)
- c) Magyarországi látogatása során betekintést kíván nyerni a magyar egyház helyzetébe. Felvetette, hogy pl. szeretne találkozni Schvoy⁸⁴ püspökkel. Bár Brezanóczy kifejtette, hogy erre nem értek meg a feltételek, Casaroli nem jelezte, hogy lemondana erről a szándékáról.
- d) Magyarországi utazását bécsi követségünkön keresztül akarja lebonyolítani. Hamvas vendégeként repülővel érkezne és 1 hétnél rövidebb időre tervezi budapesti tartózkodását.
- e) Utazását és tárgyalását bizalmasan kívánják kezelni.

84 Helyesen: Shvoy Lajos.

2. A püspöki kinevezésekkel kapcsolatban Casaroli kifejtette, hogy a Vatikáni Államtitkárság megoldásra törekszik. Felvetette, hogy Belon és Winkler⁸⁵ katolikus papok püspöki kinevezése az Államtitkárság részéről presztiziskérdés, és ezért mindenképpen el akarják érni, hogy e személyek püspökként funkcionáljanak. Badalik és Pétery püspökökkel kapcsolatban az a Szentszék álláspontja, hogy menjenek vissza székhelyeikre és mondjanak le.⁸⁶ A három üres érseki, illetőleg püspöki szék (Eger, Kalocsa, Pécs) mellett püspöki kinevezést gondolnak Győr, Veszprém, Vác, és Szombathely⁸⁷ egyházmegyékben. Casaroli felvetette az 1957. évi 22. tvr.⁸⁸ visszavonásának lehetőségét is, mivel, mint mondotta, a kérdés a Szentszék számára elvi jelentőségű. (Kérte a tvr. latin nyelvű lefordítását.)
3. Azzal kapcsolatban, hogy a Vatikáni Államtitkárság note verbale-jában⁸⁹ sérelmezett egyház- és vallásellenességet a magyar kormány alaptalannak minősíti, felvetette Casaroli, hogy ez az alapállás feleslegessé teheti az érdemi tárgyalásokat.
4. A békepapok dekrétumának ügyét⁹⁰ igyekezett elbagatellizálni. Többek között olyan kijelentést is tett, hogy lehet, hogy a tulajdonképpeni kiközösítés az érintettek kényszerítő körülményei miatt nem is állt elő. Végeredményben azonban nem foglalt állást.
5. Hamvas az itthoni megbeszéléstől eltérően, sőt annak ellenére, átadott Casarolinak egy 10 pontból álló feljegyzést, amelyben a tárgyaláson is érintett kérdésekben elfoglalt álláspontján kívül különböző egyházi sérelmek is fel vannak sorolva. Hamvas ezt a legszigorúbb diszkréció mellett adta át Casarolinak, Brezanóczyt külön megkérte arra, hogy erről itthon ne adjon tájékoztatást. Casaroli a feljegyzés elolvasása után kijelentette, hogy az abban foglaltak sok mindenben egyeznek az ő ismereteivel és véleményével.

A tárgyaláson részt vevők Casaroli javaslatára abban állapodtak meg, hogy csak az első pontban összefoglaltakról tájékoztassák Hamvasék a kormányt és a többit bizalmasan kezeljék.

85 Belon Gellértet XXIII. János pápa nevezte ki pécsi segédpüspöknek 1959-ben. A magyar állam kérelhetetlensége miatt csak 23 év múlva, 1982-ben szentelheték fel. Winkler József szombathelyi lelkészét XXIII. János pápa ugyancsak 1959-ben nevezte ki segédpüspökké, de csak 1964-ben szentelheték fel az állam hozzájárulásával.

86 Az MSZMP PB 1963. április 2-i ülésén foglalkozott az Agitációs és Propaganda Osztály javaslatával. Pétery József váci és Badalik Bertalan veszprémi püspök elhagyhatják a hejcei papi otthont (1953, illetve 1957 óta kijelölt kényszerszertartózkodási helyük) és egykori egyházmegyéjük területén kívül szabadon letelepedhetnek, de püspöki jogkörüket nem gyakorolhatják. Az előterjesztést a PB határozattal elfogadta. MOL M–KS 288. f. 5. cs. 296. ő. e. 3–4., 78. p. Mindkét püspök Hejcéen maradt önként, talán kritikaként is az állami keggel szemben.

87 Egerben Czapik Gyula 1956 áprilisában bekövetkezett halála óta Brezanóczy Pál káptalani helynökként (1959–1969) irányította a főegyházmegyét. Kalocsán Grósz József érsek 1961-ben halt meg. Kujáni Ferenc érseki általános helynökként 1964-ig állt a főegyházmegye élén. Pécsen Virág Ferenc 1958-ban bekövetkezett halála után Rogács Ferenc segédpüspök vezette az egyházmegyét 1961-ben bekövetkezett haláláig. Őt Cserháti József követte káptalani helynökként (1961–1964). Győrben a 77 éves Papp Kálmán püspök utódlását szeretne volna a Szentszék megoldani. Veszprémben Badalik Bertalan helyett 1957 óta Klempa Károly Sándor általános helynökként, majd 1959-től apostoli kormányzóként intézte az egyházmegye ügyeit 1972-ig. Vácott Pétery József helyett 1953 óta Kovács Vince általános helynök (1959-ig), majd apostoli kormányzó (1969-ig) állt az egyházmegye élén. Szombathely a 70 éves, beteges Kovács Sándor utódlása miatt került szóba.

88 Az 1957. évi 22. törvényerejű rendelet az egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulásról. Kihirdetve: 1957. március 24-én.

89 Lásd a 10. dokumentumot.

90 Lásd a bevezető tanulmányban és a 15. dokumentum 65. számú lábjegyzetében.

Javaslatok:

1. Ha Casaroli bécsi követségünkön jelentkezik, akkor tegyük lehetővé, hogy a hét folyamán Magyarországra jöjjön.
 2. Bécsi követünk közölje Casarolival, hogy:
 - a) A magyar kormány megbízásából az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke lesz Casaroli tárgyalópartnere.
 - b) Magyarországra jövetelét nem használhatja fel a magyar egyház ügyeinek ellenőrzésére és különböző egyházi személyekkel való tárgyalásra. A kormány megbízottjával való tárgyalás előtt és alatt kapcsolatot tarthat fenn a tárgyalás előkészítésében részt vevő Hamvas püspökkel és Brezanóczy kormányzóval.⁹¹
 - c) Nem gördítünk akadályt Mindszentyvel való tárgyalása elé. A találkozást ő intézze el az amerikai követségen.⁹²
 3. Az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke a Politikai Bizottság határozata szerint folytasson tárgyalást a vatikáni megbízottal. Az újonnan felvetődött kérdésekben az alábbi álláspontot fogadja el:
 - a) 1957. 22. tvr. az állami szuverenitást biztosítja, ezért számunkra is elvi kérdés, s ezért nem vonjuk vissza.
 - b) Amennyiben a Vatikán hivatalosan garantálja, hogy Pétery és Badalik püspökök lemondanak váci, illetve veszprémi püspöki tisztükről és a Vatikán a lemondásukat elfogadja, úgy mindketten visszatérhetnek egyházmegyéjükbe.
 - c) Winkler József püspöki működéséhez más személyi kérdések rendezése során, megfelelő törvényes keretek között hozzájárulunk. Belon Gellért püspöki működéséhez nem járulunk hozzá.
- Budapest, 1963. április 30.

ÁBTL 3. 1. 5. O-14963/3-a. 367-370. p. „Cannale” dosszié. Gépelt másolat. További példányok fellelhetők a MOL XIX-A-21-d-0022-11/1963. Állami Egyházügyi Hivatal – Vissza-minősített TÜK iratok között és a MOL M-KS 288. f. 5. cs. 299. ő. e. 74-77. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1963. április 30-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés.

⁹¹ Agostino Casarolit a magyar-osztrák határtól Miklós Imre, az ÁEH elnökhelyettese és Brezanóczy Pál egri káptalani helynök kísérte egy autóban.

⁹² A találkozóról Agostino Casaroli is beszámolt emlékirataiban. Vö. Casaroli, 2001. 89-98. p.

A Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökség 2–a alosztály által készített operatív terv Agostino Casaroli magyarországi tartózkodásának idejére 1963. május 2.

BELÜGYMINISZTERIUM
III/III/2–a alosztály

SZIGORÚAN TITKOS!

Tárgy: Casaroli bíboros magyarországi tartózkodásának időtartamára

O P E R A T Í V T E R V
Budapest. 1963. V. 2.

A közeli időpontban Magyarországra érkező Casaroli bíboros operatív ellenőrzésére a BM III/I., III/II., III/III-as Csoportfőnökségek, valamint az egyes megyei kapitányságok politikai osztályai az alábbi intézkedések megtételét foganatosítják:

I.

III/I. Csoportfőnökség:⁹³

- A III/I-es Csoportfőnökség megszervezi, hogy haladéktalanul értesüljön arról az időpontról, amikor Casaroli a bécsi magyar követségen a vízumot átveszi, erről értesíti a III/III. Csoportfőnökséget.
- Casaroli visszautazása után adatokat gyűjt, információkat szerez tárgyalásainak külföldi értékeléseiről, az ezzel kapcsolatos véleményekről és azokról a benyomásokról, amelyeket Magyarországon az rk. egyházzal kapcsolatban szerzett.

II.

III/II. Csoportfőnökség:⁹⁴

A III/II. Csoportfőnökség szoros ellenőrzést gyakorol Casaroli itt-tartózkodása alatt a budapesti olasz, amerikai és osztrák követségeken.

- Mindhárom követségen – a lehetőségekhez mérten – adatokat gyűjt Casaroli tárgyalásairól, a követségeken belüli mozgásáról, kapcsolatfelvételekről.
- Rögzíti Casaroli említett követségekre való érkezésének és onnan való távozásának időpontjait.
- Megállapítja azoknak a követségekre bejáró személyeknek a kilétét, akik Casarolival való kapcsolatbalépés céljából kísérletet tesznek.
- Gondoskodik arról – amennyiben Casaroli szállodai elhelyezést kér –, hogy reprezentatív körülmények között lakjon, s a szállodai szobájában 3/e. rendszabály⁹⁵ működjön.

93 III/I. Csoportfőnökség – hírszerzés.

94 III/II. Csoportfőnökség – kémelhárítás.

95 A 3/e technikai rendszabály egy objektum (pl. lakás, szoba) lehallgatását jelentette.

- Casaroli itt-tartózkodása alatt és hazautazása után ügynökség útján adatokat gyűjt küldetésével összefüggő kérdésekre.

III.

III/III. Csoportfőnökség.⁹⁶

A III/III. Csoportfőnökség intézkedéseket tesz arra vonatkozólag, hogy azok az exponált papi személyek, akiknél Casaroli itt-tartózkodása alatt lényeges értesüléseket szerezhetünk, szoros ügynöki és 3/e. rendszabály útján folytatott ellenőrzések alatt álljanak.

– Ügynöki ellenőrzések:

Rendkívüli találkozót szervez meg budapesti és vidéki szervek által tartott ügynökök közül a következőkkel:

B u d a p e s t :

„Kékes”, „Pátkay”, „Kövér”, „Takács”, „Eszterházi”, „Kiss János”, „Hívő” fn. ügynökökkel és „Rózsa” fn. társadalmi kapcsolattal.

G y ő r :

„Kovács” fn. ügynökkel.

S z e g e d :

„Kecskeméti” és „Kertész” fn. ügynökökkel.

E s z t e r g o m :

„Dr. Szabó” és „Dorogi Attila” fn. ügynökökkel.

N y í r e g y h á z a :

„Hargitai” és „Kalocsai” fn. ügynökökkel.

S z . f e h é r v á r :

„Fekete” és „Tanár” fn. ügynökökkel.

– Amennyiben a Központi Szemináriumban Hamvas püspök Casaroli itt-tartózkodása alatt megbeszélést tartana egyes vezető papokkal, az ilyen irányú értesülések megszerzése végett állandó kapcsolatot tartunk „Hívő” fn. ügynökkel.

– Az ügynöki ellenőrzések tekintetében különös figyelmet kívánunk fordítani a székesfehérvári, esztergomi, nyíregyházi papi körök ellenőrzésére.

– Ügynökség útján ismertté vált előttünk annak az ellenséges tartalmú levélnek tervezete, amelyet Schvoy⁹⁷ püspök még korábban azzal a céllal készített, hogy magyarországi látogatása során ezt König bíboroshoz eljuttassa.

Amennyiben értesül Casaroli itt-tartózkodásáról, a levél eljuttatását megkíséreljük megakadályozni. A kombinációt a székesfehérvári osztállyal közösen végre kell hajtani.

– 3/e. rendszabályok:

Intézkedést teszünk a vidéki püspökségek 3/e. rendszabályainak működtetésére, továbbá mindazoknak a 3/e. rendszabályoknak az üzemeltetésére, ahol Casaroli küldetésével kapcsolatban bármiféle lényeges értesülést szerezhetünk.

⁹⁶ III/III. Csoportfőnökség – belső reakció és szabatázelhárítás.

⁹⁷ Helyesen: Shvoy Lajos.

IV.

Figyelés:

- Külső figyelés folytatását szükségtelennek tartjuk.⁹⁸
- Amennyiben Casaroli szállodai elhelyezést nyerne – és feltételezhető, hogy ott egyes papi, vagy esetleg követségi személyek felkeresnék – ez öt felkereső személyek kilétének felderítése érdekében fedett figyelés⁹⁹ megszervezését javasoljuk.

Tájékoztató munka:

- A III/III. Csoportfőnökség a budapesti központi és vidéki szerveknél megszervezi a tájékoztatót.
- A Csoportfőnökségek összesített anyagaiból összefoglaló tájékoztatót készít.

Kérjük engedélyezni, hogy a III/III. Csoportfőnökség 2. osztálya a tervben szereplő központi és vidéki szervekkel a munka összehangolása érdekében felvegye a kapcsolatot.

Azokat a vidéki szerveket – amelyek a megjelölt ügynököket tartják, vagy 3/e. rendszabály útján való ellenőrzési lehetőséggel rendelkeznek, továbbá a tájékoztató munka tekintetében jöttek számba – a szükséges mértékben eligazításba részesíthessük.

Komornik Vilmos r. alezr.
III/I. Csoportfőnök

Eperjesi László r. alezr.
III/III. Csoportfőnök

Karasz Lajos ezds.
III/II. Csoportfőnök

Készült: 3 pld.
Kapják: 1 pld. III/I. Csfség.
1 pld. III/III. Csfség.
1 pld. III/II. Csfség.
Nytsz: 19/1216
F. I.

ÁBTL 3. 1. 5. O–14963/3–a. 378–381. p. „Canale” dosszié. Gépelt másolat.

⁹⁸ A „külső (meg)figyelés” az állambiztonsági munka egyik operatív eszköze, amikor a BM állambiztonsági szervei által erre a célra létrehozott állományának beosztottai titkosan követik, illetve megfigyelik az operatív szervek által kijelölt célszemély mozgását, kapcsolatait és tevékenységét.

⁹⁹ A fedett figyelőhely az operatív feladat végrehajtására lepezett módon megszervezett helyiség, például szoba, porta, iroda, raktár stb. Irányulhat valamely személy vagy objektum megfigyelése, jelzés adása, helyi rögzítés, műszaki feladat végrehajtása, berendezés elhelyezése stb. Jellege szerint lehet állandó, ideiglenes, mozgó (például gépkocsi).

**Felhatalmazás Prantner József ÁEH elnök részére a vatikáni megbízottal történő tárgyalások megkezdésére, megállapodás aláírására
1963. május 6.**

Tanúsítom, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya felhatalmazta¹⁰⁰ PRANTNER József miniszter urat, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökét arra, hogy az Apostoli Szentszék meghatalmazott képviselőjével tárgyalásokat folytasson és a tárgyalások eredményeként létrejövő megállapodást a magyar fél képviseletében aláírja.

Kelt: Budapesten, az 1963. évi május hó 6. napján.

P[éter János]
a Magyar Népköztársaság
külgügyminisztere

MOL XIX-J-1-j-IV-14. Külügyminisztérium TÜK iratok. Vatikán. Gépelt másodlat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

¹⁰⁰ A kormányfelhatalmazásnak nincs nyoma a minisztertanácsi iratok közt. Az MSZMP Politikai Bizottsága Kádár János véleményét elfogadva 1963. április 2-án hozzájárult, hogy a tárgyalásokat magyar részről Prantner József vezeti. Lásd a 16. és 17. dokumentumokat.

**Jelentés Agostino Casaroli első magyarországi tárgyalási napjáról
1963. május 7.**

F e l j e g y z é s

CASAROLI vatikáni megbízottal folytatott első tárgyalásról.

CASAROLI az alábbi általános jellegű elvi kijelentéseket tette:

1. Megbízatása arra szól, hogy hivatalos, bizalmas kapcsolatot létesítsen a magyar kormánnyal. Nincs megbízatása megállapodás aláírására. Minősége ad referátum jellegű,¹⁰¹ a közvetítő személyek kikapcsolása, bizonytalan értesülések precizírozása. A közvetlen kapcsolatot jobbnak, erősebbnek és jelentősebbnek minősítette a korábbiaknál, és mint mondotta, a Szentszék érdemesnek tartja a közvetlen kapcsolat adta lehetőségeket kihasználni. Felvetette kérdésként, hogy ez a közvetlen kapcsolat adta előny túlságosan kicsinek látszik-e a kormány szempontjából.
2. Kifejtette, hogy objektíve nehéz helyzetről van szó mindkét fél részéről. A magyar kormánnyal való tárgyalás és az ügyek rendezése szélesebb skálát jelenthet és precedensül szolgálhat más országokkal való rendezést illetően is. Ezért alaposan és nem sebtében kellene a tárgyalást vinni, és inkább vállalni kell a lassúbb előrehaladást. Kijelentette, hogy a Szentszékben igen sok jóakarát van és reméli, hogy ez a magyar kormány részéről is megvan. Bár két világrendszer néz szembe egymással, lehetséges az együttélés módját megtalálni, ami grandiózusz történelmi jelentőségű lenne. Mint mondotta, az óvatosság nem zárja ki a jóakaratot és az eredmények elérését. A jelenlegi tárgyalás előkészítése lehet egy későbbi megegyezésnek és az egyház ügyeinek rendeződése megkönnyítheti a pápa és a Vatikán béke-erőfeszítéseit.
3. Konkrét tárgyalási pontoknak: 1. az egyházi kinevezések; 2. állampolgári eskü; 3. az egyházi vezetők kormányzási szabadsága; 4. a vallásszabadságot korlátozó törvények és rendeletek; 5. a püspökök zsinati részvétele – említette meg.
A tárgyalás pontjai közé a magyar fél kezdeményezésére felkerült még a Mindszenty-kérdés, valamint Egyéb kérdések c. tárgysorozati pont.

Az alábbi konkrét kérdésekről folyt tárgyalás: (Nem közöljük, csak az ő állásp[ontját])¹⁰²

1. Püspöki kinevezések

Casaroli kijelentette, hogy e kérdés rendezése az egyik legnehezebb, mivel mások a kritériumok mindkét fél részéről és a jelenlegi gyakorlat, nevezetesen az 1957. évi 22. törvényerejű rendelet rendkívüli nehézséget jelent a Szentszék számára. A Szentszék ezt a formulát elfogadhatatlannak tartja. Megoldásként javasolta, hogy két ütemben történjék a dolog. Eszerint: a püspöki kar küldjön névjegyzéket a Szentszéknek azokról a személyekről, akiket javasol kinevezésre (később ezt módosította azzal, hogy a püspöki kar elnöke elnöki minőségében is elegendő lenne e jegyzék megküldésére) Ezután a Szentszék a nyilvános-

¹⁰¹ Külügyi fogalom. A tárgyalófél álláspontjának megismerése, majd beszámolás arról odahaza. Lényegében tájékoztató.

¹⁰² Utólag kézírással beszúrva.

ságra hozatal előtt megvárná a kijelölt személy választát, akinek közben el kellene nyerni a szükséges hozzájárulást. Mint mondotta, ezt a gyakorlatot addig kellene megtartani, amíg a Szentszéknek nem lesz képviselője Magyarországon.

Többszörösen és hangsúlyozottan kiemelte, hogy a kinevezés a Szentszék kizárólagos joga és ezen az álláspontján nem tud változtatni. Maximális engedmény lehet a Szentszék részéről, hogy igyekszik figyelembe venni az állami igényt, de ez semmiképpen nem jelentheti az előzetes hozzájárulás elismerését. A Szentszék nem tudja elfogadni azt, hogy valaki azért nem megfelelő az állam számára, mert nem folytat pozitív pártpolitikát, a szimpátia vagy antipátia egyes személyekkel szemben nem lehet döntő indok a püspöki kinevezéseknél.

Kijelentette, hogy ha sikerül az elvi és jogi megoldást megtalálni, akkor a gyakorlati megoldások nem okoznak nehézséget.

A konkrét személyi kérdéseket érintve szóba hozta Badalik, Pétery, Bárd és Endrey püspökök esetét és kijelentette, hogy a személyi kérdéseket csak összefüggésükben lehet megoldani és nem egy[et]-egyget kiragadva.

2. Az állami esküvel kapcsolatban kijelentette, hogy a Szentszék az állami esküt engedménynek tekinti a maga részéről, bár nem fejez ki pozitív véleményt, de nem is ellenzi. Az állami eskü letételét az érintett személyek lelkiismeretére bízta. Kifejtette, hogy ott lát nehézséget, hogy nem valamennyi állampolgárnak kell ezt az esküt letenni, hanem csak az állami tisztviselőknek. Mint mondotta, az egyházi személyek olyan területen dolgoznak, amely külön van választva az államtól, ezért jó lenne, ha valamilyen utalás lenne az eskü szövegében a katolikus papi hivatásra.

Megoldásként javasolta, hogy a püspöki kar elnöke és megfelelő állami szerv között legyen levélváltás az eskü szövegével kapcsolatban, amelyben kölcsönösen utalás legyen arra vonatkozóan, hogy az egyházi személyek esetében a helyes értelmezés szerint az eskü nem érinti a papi lelkiismeretet.

3. Mindszenty-ügy

Arra a kérdésre, hogy fejtse ki a Vatikán hivatalos álláspontját a Mindszenty-üggyel kapcsolatban, azt a választ adta, hogy tárgyalni kíván Mindszentyvel és rá próbálja venni arra, hogy az egyház érdekében, az általános rendezés megkönnyítéséért saját belátásából mondjon le és fogadja el a feltételeket. Kijelentette, hogy a magyar részről előhozott feltételeket a Szentszék elfogadhatónak tartja (a Magyar Népköztársasággal szemben nem folytat ellenséges tevékenységet, magyar ügyekkel nem foglalkozik, a Mindszenty-ügyet kölcsönösen nem használják fel propagandacélra).

Azzal kapcsolatban, hogy nem használják fel a Mindszenty-ügyet hidegháborús célok érdekében, kifejtette, hogy a Szentszék a maga részéről tud garanciát vállalni, valamint a lehetőségeihez képest odahat, hogy máshol se használják fel propaganda célból a Mindszenty-ügyet.

Az eddigi tárgyalás alapján levonható következtetések:

1. A Vatikán keresi a megegyezés lehetőségeit és a magyar kormánnyal való tárgyalás során precedenst akar teremteni a többi szocialista országok felé is. Főleg a többi szocialista országokkal való összefüggés miatt, maximális engedményeket akar elérni. Így különösen az 1957. évi 22. tvr. visszavonását, vagy legalábbis módosítását kívánja. Elsősorban az előzetes hozzájárulás lemondását igényli a magyar kormánytól.
2. Mindszenty rábeszélésének „érveivel” lényegében azt akarják elérni, hogy a személyi megoldásoknál a Vatikánnak kedves emberek irányában tegyünk engedményeket (Bárd,

Belon, Endrey stb.). A Mindszenty-üggyel való ilyen összekapcsolás lényegében manőverezés a jobb személyi pozíciók elérésére.

3. Az állami esküvel kapcsolatos manőverezés lényegében azt jelenti, hogy ezen a területen készek „engedményt tenni” azért, hogy máshol mi engedjünk. Ez a kérdés számukra nem lényeges, az akadékoskodás csupán taktikai lépés.

J a v a s l a t o k :

1. Az előzetes hozzájárulás jogáról nem szabad lemondanunk és különösen ennél a pontnál kell figyelembe vegyük a többi szocialista országokkal kapcsolatos összefüggést. Egy esetleges általános jellegű rendezésig (konkordátum, vagy hasonló) a konkrét, esetenként létrejövő megegyezést kell ajánlani. Erre egyébként a tvr. 3. §-a utal.¹⁰³ Ezt a megoldást bizonyosra vehető, hogy elfogadják, mivel a Vatikán számára sürgős elsősorban a püspöki helyek betöltése.
2. Ne menjünk bele, hogy a Mindszenty-kérdés egyéb személyi kérdésekkel legyen összekapcsolva, mivel ez burkoltan a Mindszenty-ügy rendezésének ára lenne, és ki vagyunk téve annak, hogy esetleg Mindszenty személyi elképzelései legalábbis részben érvényesüljenek. Külön kellene választani Casaroli érvelését Mindszenty felé és a személyi kérdésekben való konkrét megegyezést.
3. Az állami esküvel kapcsolatos levélváltást (nem nyilvános) engedményként adhatjuk, melynek szövegezését elő lehetne úgy készíteni, hogy az ne okozzon zavart.

Budapest, 1963. május 7.

+ Havassi
+ Földessi¹⁰⁴

ÁBTL 3. 1. 5. O–14963/4. 108–112. p. „Canale” dosszié. Hitelesítés nélküli gépirat, tisztázat.

103 Az 1957. évi 22. törvényerejű rendelet az egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulásról. 3. § Az állások betöltéséhez, az állások betöltőinek áthelyezéséhez, illetve felmentéséhez szükséges állami hozzájárulás módozatait a magyar állam és az egyházak között szerződésekkel kell rendezni. Ezeket a szerződéseket csak 1971-ben kötötték meg. Addig a 18/1959. (IV. 6.) számú kormányrendelet szabályozta az állami hozzájárulás módozatait. Vö. Balogh–Gergely, 2005. 216. és 226. dokumentum.

104 Utólag kézírással beszúrva.

**Péter János külügyminiszter feljegyzése Kállai Gyula,
a Minisztertanács elnökhelyettese számára
Agostino Casaroli magyarországi utazásával kapcsolatban
1963. május 8.**

SZIGORÚAN TITKOS!

Feljegyzés KÁLLAI elvtárs számára

Tárgy: Casaroli utazása.

Április 30-án, a Politikai Bizottság ülése után,¹⁰⁵ utasítást kapott Sebes elvtárs, hogy Casaroli jelentkezése esetén közölje vele a magyar tárgyaló felek nevét és kérdezze meg tőle, hogy a következő lakáslehetőségek közül melyiket választja: 1. egyházi épületben – ami természetesen az indiszkréció némi veszélyével járhat; 2. a Külügyminisztérium vendégházában – a diszkréciót ez biztosítja a legjobban; 3. szállodában – ami természetesen a legkevésbé biztosítja a diszkréciót.

Casaroli május 3-án jelentkezett bécsi követségünkön a vízumért. A lakáslehetőségek közül a villát választotta. Közölte, hogy a Vatikántól megvan már budapesti útjához a jóváhagyása, de választ vár a State Department-től a Mindszenty-találkozóra vonatkozóan.

Május 4-én közölte Casaroli bécsi követségünkkel, hogy hétfőn délután MALÉV géppel utazik Budapestre. A sajtóérdeklődéssel kapcsolatban elmondta, hogy a bécsi nunciatúra határozottan cáfol bármiféle tárgyalásra vonatkozó hírt.

Május 6-án bécsi követségünk útján felajánlottuk Casarolinak, hogy a diszkréció érdekében esetleg utazzék kocsin. Casaroli a kérdést a nunciussal megtárgyalta, aki ajánlatunkkal egyetértett és közölte, hogy ebben az esetben nem hétfőn: 6-án este, hanem kedden: 7-én reggel utazik Casaroli.

Casarolit bécsi követségünk első beosztottja Hegyeshalomig elkísérte (az osztrák külügyminisztérium 2 munkatársa is). Casaroli útközben bécsi követségünk munkatársának elmondta, hogy 2-3 napig szándékozik Magyarországon maradni, de szükség esetén meg tudja hosszabbítani tartózkodását. Utána egy időre visszatér Bécsbe.

Budapest, 1963. május 8.

Péter János

MOL XIX-J-1-j-IV-14. Külügyminisztérium TÜK iratok. Vatikán. Gépelt másodlat.

¹⁰⁵ Az MSZMP PB 1963. április 30-án részletesen foglalkozott Agostino Casaroli magyarországi tervezett útjával. Az Agitációs és Propaganda Osztály javaslatát elfogadva a PB határozott, hogy a bécsi követ közölje Casarolival a magyar tárgyalófelek nevét és egyéb, a megbeszélésekkel kapcsolatos információkat. MOL M-KS 288. f. 5. cs. 299. ő. e. 2-3. p.

Jelentés Agostino Casaroli második magyarországi tárgyalási napjáról 1963. május 8.

F e l j e g y z é s

CASAROLI vatikáni megbízottal folytatott második tárgyalásról.

A tárgyaláson az alábbi konkrét kérdésekről volt szó:

1. A magyar fél felvetette, hogy a Szentszék hasson oda, hogy ne folytassanak ellenséges tevékenységet a Magyar Népköztársaság ellen.

Casaroli kifejtette, hogy a Szentszéknek és a hatáskörébe tartozó intézményeknek nincs ilyen szándéka. Docrinai [sic! értsd: elvi] síkon vitát folytat a Szentszék, de ez nem a Magyar Népköztársaság ellen szól. Ha olyan eset merül fel, ami káros a Szentszéknek, vagy a katolikus egyház számára, akkor ebben konkrét vitát folytatnak. Nincs ellenséges szándékuk az állam ellen. Mint mondotta, a közvetlen tapasztalatok hiánya okozhat félreértéseket és kérte, hogy a kormány támogassa a Szentszéket abban, hogy helyes tájékozódása legyen.

A magyar fél kifejtette, hogy az ideológiai vita nem zárja ki a tárgyilagosságot és a ténybeli igazságra törekvést. Kerülni kell a gyűlölködő hangot, a megbélyegző kifejezéseket. Helyes információt a magyar egyház vezetői tudnak adni, nem pedig az emigráció és más ellenséges személyiségek. Különböző példákkal illusztrálódott a tendenciózus elferdítésekből származó kár. [sic!]

2. Felmerült az egyházellenesség megszüntetésének problémája.

Casaroli kifejtette, hogy ezen a területen több ponton különböznek a nézetek, amit lényegében természetesnek minősített, mivel eddig nem volt arra lehetőség, hogy nyílt beszélgetés folyjon a két fél között. Mint mondotta, most van remény a tisztázásra.

E témakörön belül a következő konkrét kérdéseket vetette fel:

- a) A püspökök mint az egyház fejeinek közvetlen, szabad kapcsolata a Szentszékkel.

Kiemelte, hogy a konkordátumokban is benne szokott lenni ez a téma.

Magyar részről kifejtették, hogy a püspökök kapcsolatának korlátozását a körülmények idézték elő. Hidegháborús állapot közepette nem lehetett ezt realizálni. A Vatikán részéről is rendszeresen ellenséges magatartást lehetett tapasztalni és mindezek gátolták a püspökök és a Szentszék kapcsolatának kialakítását. Hivatkozás történt a pápai dekrétumra, az Osservatore Romano cikkeire¹⁰⁶ stb.

Casaroli kifejtette, hogy XXIII. János pápa vonala szilárd és megmásíthatatlan és eszerint a jóindulatot, jószándékot nem akadályozni, hanem segíteni kell. Kiemelte, hogy a kölcsönös jóindulat az ügyek alakulására nemcsak hatással, hanem visszahatással is van. Megemlítette, hogy az Osservatore Romano csak részben félhivatalos lapja a Vatikánnak, másrészt az ideológiai vita és az államközi kapcsolat között van bizonyos el-

¹⁰⁶ A magyar–vatikáni tárgyalások rendszeresen visszatérő témái: a Szentszék 1958. február elején néhány magyar békepapot sújtott politikai szerepvállalásuk miatt kiközösítéssel; az Osservatore Romano Magyar Népköztársaságot bíráló ellenséges cikkei miatt a tárgyalásokon a magyar fél gyakran követelte a Vatikán határozott fellépését.

lentmondás, amit csak nagy jóindulattal lehet kiküszöbölni. Mint mondotta, minél kevesebb ok van a panaszra, annál kevesebb lehetőség van a panaszra.

- b) Megemlítette – mint személyes gondolatát –, hogy magyar részről lehetségesnek tartják-e, hogy a közeljövőben egy nem hivatalos képviselő a Szentszék részéről konzuli szinten képviselje Magyarországot a Szentszéket.

Magyar részről kifejtették, hogy a gondolat újszerű és olyan, amellyel érdemes foglalkozni, mindkét fél részéről szükséges a kérdést alaposan tanulmányozni.

- c) Az egyházmegyék szabad kormányzásával kapcsolatban megkérdezte Casaroli, hogy mi a helyzet jogilag és gyakorlatilag jelenleg. Szabadon gyakorolhatják-e a püspökök kormányzási tevékenységüket, milyen funkciója van a miniszteri biztosoknak.¹⁰⁷

A magyar fél kifejtette, hogy az Ordináriusok szabadon kormányozhatják egyházmegyéjüket, s állami beleszólás csak ott van, ahol törvényellenes, megegyezés ellenes tevékenységet fejtenek ki. Az ellenséges tevékenység kényszerítette az államot védelmi intézkedések megtételére. A miniszteri biztosokat is csak 1951-ben kényszerült az állam intézményessé tenni. Az egyházi állások betöltéséről szóló rendeletet csak 1957-ben kellett életbe léptetni. Mindez azt bizonyítja, hogy a magyar kormány részéről igen nagy türelmet tanúsítottak egyes egyházi személyek ellenséges tevékenységével szemben.

A helyzet ismertetése során tájékoztatást kapott Casaroli, hogy 11 egyházmegyéből csupán kettőben van szükség a miniszteri biztos jelenlétére.¹⁰⁸ Szóba került a két püspök tevékenysége és különösen Schvoy¹⁰⁹ püspök ellenséges tevékenységét számtalan példával alátámasztottuk.

Casaroli kifejtette, hogy az állam és az egyház közötti egyezmény¹¹⁰ a Szentszék nem tekinti érvényesnek, mert ilyen egyezmény megkötése a Szentszék hatáskörébe tartozik. Kifejtette továbbá, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal fennállását és működését nem nehezményezik, bár szeretné ismerni azt, hogy a törvény milyen hatáskört biztosít egy ilyen hivatal számára. Nem tudják azonban elfogadni azt, hogy az egyházi szervezet belül a miniszteri biztosi intézmény létezik. Megérti azt, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal bizonyos kérdésekben érvényesíti akaratát, de sértőnek és elképzelhetetlennek tartja a miniszteri biztosi rendszert.

Egyik legsúlyosabb kérdésnek minősítette ezt a problémát. Mint mondotta, ez azt bizonyítja, hogy magyar részről nagy bizalmatlanság van az egyház felé még mindig, és kérte, hogy a Szentszéket segítsük abban, hogy a megfelelő megoldást megtalálja.

Magyar részről kifejtették, hogy nem az egész egyházzal szemben vagyunk bizalmatlanok, sőt a püspöki kar egészét illetően sem helytálló a bizalmatlanság megállapítás, hiszen a püspöki kar többségével bizalmi jó viszony áll fenn. A magyar kormány az ellenséges tevékenységet kifejtő egyházi személyekkel szemben bizalmatlan.

- d) Casaroli kérte, hogy itt-tartózkodása alatt olyan egyházi vezetőkkel is találkozhasson és megismerje nézeteiket, akik ellenséges magatartást tanúsítanak. Mint említette, azért lenne neki erre szüksége, hogy így teljes képe legyen a helyzetről és előtte is láthatóak legyenek a ma hátrahúzó álláspontok.

107 A püspökségeken a katolikus egyházmegyei hatóság mellé kirendelt politikai munkatársakat („bajszos püspökök”) 1956 decemberében visszavonták, de 1957 elején ismét visszaállították a miniszteri biztosok kiküldésével a püspökség szoros ellenőrzését. Vö. Köbel, 2005. 90. p.

108 A székesfehérvári és a hajdúdorogi egyházmegyében maradtak legtovább a miniszteri biztosok. Lásd a 49. és 50. dokumentumot.

109 Helyesen: Shvoy Lajos.

110 Lásd a 60. számú lárjegyzetet a forrásközlésben.

Magyar részről kifejeztük, hogy egyelőre nem látszik hasznosnak ilyen találkozás megvalósítása, mivel az ő idejvetelének célja a Kormánnyal való tárgyalás, másrészt nem lehetne biztosítani az általa is sokszor hangsúlyozott diszkrétciót.

- e) A továbbiakban több kérdésről érdeklődött. Így a börtönben lévő papok száma,¹¹¹ a szemináriumok¹¹² és szerzetesrendek helyzetéről.¹¹³ Különösen a szerzetesrendekkel kapcsolatban időzött sokat. Felvetette, hogy nem lehetne-e a szerzetesrendeket 1950-ben feloszlató rendeletet módosítani, illetőleg azt, hogy van-e reális lehetősége más szerzetesrendek működési engedélyezésének.

Magyar részről megfelelő választ kapott a különböző kérdésekre.

A magyar fél ismertette a szerzetesrendek politikai tevékenységét, melyek kiváltották a feloszlatói rendeletet, amelyet semmiképpen sem lehet a túlzó intézkedések közé sorolni, és kifejezésre juttattuk, hogy ez befejezett tény, amelyen semmilyen vonatkozásban nem kívánunk változtatni.

Megemlítette Casaroli az ifjúság vallásos neveléséről való gondoskodás problémáját azzal, hogy nem kívánja, hogy ez a vita tárgyát képezze, de felhívja a figyelmet arra, hogy a Magyar Alkotmány proklamálja az állam pártatlanságát a vallásszabadság kérdésében¹¹⁴ és felvetődött benne a kérdés, hogy az elmélet és a gyakorlat azonos-e. Ennek során utalt arra, hogy nem lehetne-e a hitoktatásra való pozitív jelentkezés helyett, a hitoktatásra nem jelentkezés megoldást gyakorolni, mert mint mondotta, ez kevésbé jelentene bizonyos nyomást a vallásos szülőkre.

A magyar fél rámutatott arra, hogy ezen a területen nyugodt és törvényes állapotok vannak Magyarországon, gyakorlatilag is biztosítva van a lelkiismereti és vallásszabadság, a hitoktatás fakultatív, mi magunk is ellene vagyunk az adminisztratív tilal-
maknak.

3. Magyar részről felvetettük:

- a) A magyar korona és a különböző, hozzá tartozó ékszerek ügyét és kértük, hogy a Szentszék nem tudna-e közelebbi felvilágosítást adni ezek hollétéről.¹¹⁵ Ígéretet tett arra, hogy érdeklődik az ügyben.

111 Máiig sem született teljes, megbízható felmérés a meghurcolt, internált, börtönviselt papságról és szerzetességről. Havasy Gyula dokumentumválogatásában számos adatot közöl, amelyek megbízhatósága néha kétséges. Vö. Havasy, [1990]. Kiemelkedik a feltáró munkák sorából Hetényi Varga Károly ötkötetes gyűjteménye az üldözött papok és szerzetesek sorsával kapcsolatban. Vö. Hetényi Varga, 1992, 1994, 1996, 1999, 2002.

112 A papi szemináriumok bezárása, illetve összevonása a papképzés teljes visszaszorítására irányult az '50-es években. 1951-ben a pécsi és kalocsai szemináriumot, 1952-ben a szombathelyi, veszprémi, székesfehérvári, váci és hejcei papképzőt zárták be. 1945 és 1950 között mintegy 900 papnövendék tanult a különböző szemináriumokban, 1954-re számuk 525-re, majd évről évre tovább csökkent.

113 Egy héttel a katolikus egyház és a Magyar Népköztársaság közötti megállapodás aláírása után hirdették ki az Elnöki Tanács 1950. évi 34. számú törvényerejű rendeletét, amely megvonta a magyarországi szerzetesrendek működési engedélyét. Vö. Magyar Közlöny, Bp., 1950. szeptember 7. 155–156. p. A rendelet 23 férfi (2582 taggal) és 40 női szerzetesrendet (8956 taggal), 635 rendházat érintett. Csakis az 1950. évi megegyezésben engedélyezett egyházi gimnáziumok fenntartásához szükséges szerzetesek működéséhez járult hozzá az állam.

114 1949. évi XX. törvény A Magyar Népköztársaság Alkotmánya. VIII. fejezet – Az állampolgárok jogai és kötelességei: 54. § (1) A Magyar Népköztársaság biztosítja a polgárok lelkiismereti szabadságát és a vallás szabad gyakorlásának jogát. (2) A lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében az állam.

115 Lásd a 12. számú lábjegyzetet a forrásközlésben.

- b) Ajánlottuk, hogy a további tárgyalások és felmerülő konkrét ügyek intézése szempontjából a leghelyesebbnek látszik, ha a Magyar Népköztársaság római nagykövetén keresztül érintkezik közvetlenül velünk és mi is a római nagykövetségön keresztül lépnünk vele szükség szerint kapcsolatba.

Casaroli megemlítette, hogy nem szeretik az Olasz Köztársaságban akkreditált diplomáciai utat igénybe venni, hanem szívesebben folyamodnak más, semleges országokba akkreditált nunciatúrák, illetve az érintett országok követségei közötti kapcsolathoz. Itt megemlítette Bernt, Hágát és esetleg más várost.

Végülis elfogadta, hogy itt csupán közvetítésről és nem közvetlen tárgyalásról van szó a követséget illetően.

4. Végezetül kölcsönösen elfogadást nyert az, hogy a ma délutáni amerikai követségen teendő látogatása után holnap délelőtt egy befejező tárgyalás lesz, amelyen összegezzük az eddigi tapasztalatokat és még egyszer tisztázzuk az egyes kérdésekkel kapcsolatos álláspontokat.

Elfogadta azt a proposíciókat, hogy holnap [a] délutáni órákban Sopronon keresztül gépkocsival távozik. A Külügyminisztérium vállalta, hogy az elutazást az osztrák szervekkel koordinálja.

Budapest, 1963. május 8.

ÁBTL 3. 1. 5. O-14963/4. 113-118. p. „Canale” dosszié. Hitelesítés nélküli gépirat, tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Jelentés Agostino Casaroli harmadik magyarországi tárgyalási napjáról 1963. május 10.

F e l j e g y z é s

CASAROLI vatikáni megbízottal folytatott harmadik tárgyalásról

A harmadik tárgyalás első részében Casaroli néhány új kérdést vetett fel. A tárgyalás második részében a háromszori találkozáson elhangzottak összefoglalása történt.

Új kérdések:

1. A papok politikai és társadalmi szereplése

Casaroli a bevezetőben a szemináriumok és a seminaristák problémájával foglalkozott és úgy jelölte meg, mint amelyik egyik leglényegesebb kérdés a Szentszék számára. Kérdéseket tett fel a szemináriumok szabad működését illetően; korlátozva van-e a hallgatók felvétele, a püspökök és a nevelők szabadon igazgathatják-e a szemináriumokat, valamint az állampolgári nevelés miért kívülről történik és miért nem a nevelőkre és tanárookra van bízva? E kiinduló pont után a papi békemozgalom és az Opus Pacis,¹¹⁶ általában a papok politikai és társadalmi szereplését, mint sérelmet vetette fel. Kifejtette, hogy nincs szükség ilyen politikai mozgalmakra a békével kapcsolatban sem, hiszen a jó pap automatikusan békepap. Mint mondotta, különösen most, amikor a pápa a békével kapcsolatban hivatalosan is felhívta a figyelmet,¹¹⁷ minden jó papnak magas fokon érdeklődni kell a társadalmi, szociális kérdések iránt. Szerinte a papoknak a béke és az állampolgári vonalon úgy kell tevékenykedniük, mint papnak és nem szabad bizonyos társadalmi vagy politikai csoportosulásokhoz tartozni, hanem ezek felett pártatlannak kell lenni.

Kiemelte, hogy Magyarországon a papok egy csoportja és püspökök is, részt vesznek aktív politikai munkában. Mint mondotta, meg kellene találni a megoldást, hogy ez a helyzet megváltozzék, mivel ez a papok egészének megosztását jelenti, és ellentétet idéz elő egyrészt pap és pap között, másrészt pap és püspök, harmadrészt püspök és püspök között.

Magyar részről kifejtettük, hogy hasznos dolog a Szentszék álláspontját erről a kérdéssről is megismerni. Kifejtettük, hogy ismerjük az egyház múltbeli és jelenbeli tevékenységét az egész világon és az a megállapításunk, hogy ez a történelem folyamán és jelenleg is eltér attól az elvtől, hogy az egyház, illetőleg egyházi személy ne politizáljon. Itt kiemeltük: ez a politikamentesség sohasem valósult meg az egyház és a papok életében. Különböző magyar és nemzetközi történelmi, valamint jelenkori példákkal illusztráltuk ezt (földreform, Mindszenty, Ottaviani, dekrétumok stb.)

E téma körül hosszabb eszmecsere alakult ki, majd Casaroli ismételten leszögezte elvi álláspontjukat, mely szerint nem helyesli a Szentszék a papi békemozgalom létezését, mert ez az egyházfegyelmet lazítja, aláássa az egyházmegye püspök irányításával történő egységét [sic!], zavarja a papokat a vallásos élettel kapcsolatos hivatástervezési feladataik végzésében.

116 A katolikus papok államilag támogatott békemozgalma 1950 augusztusában vette kezdetét azzal a céllal, hogy ezzel is presszionálja a felsőpapságot. A szerzetesek zaklatása mellett a „haladó papok mozgalmának” is komoly szerepe volt az 1950. augusztus 30-i megegyezés létrejöttében. A kompromittálódott mozgalom helyett az ÁEH a főpapokkal szerveztette meg az Opus Pacis mozgalmat 1958-ban. Grósz József elnökletével az Opus Pacis mozgalom elvileg önállóan működött, de összhangban az Országos Béketanácssal és annak Katolikus Bizottságával. Vö. Pál, 1995 125–133. p.

117 XXIII. János pápa „Pacem in Terris” kezdetű körlevelével (1963. április 11.).

Végül kiemelte, hogy a katolikus egyháznak nagy történelmi kérdés jelenleg, hogy miképpen hidalja át a kommunizmus társadalmi és politikai valóságának elismerését és a kommunizmus által képviselt ideológiával való szembenállás közötti ellentmondást.

Magyar részről a kérdés kapcsán végezetül kifejtettük, hogy a papi békemozgalmat az egyház papjai hozták létre, mert felismerték a történelmi fejlődés szükségszerűségeit. Ezt a mozgalmat, mint minden más haladó mozgalmat, nem lehet megszüntetni rendelettel, vagy megállapodással és nem is szerepelhet tárgyalási pontnak, legfeljebb csak véleménycserét lehet erről folytatni. A magyar kormány természetesen, mint minden haladó mozgalmat, támogatja a papi békemozgalmat is. A mozgalom azonban végső fokon a papok ügye, amelyben most már a püspökök jelentős része is aktívan részt vesz és feltehető, hogy ez megfelelő biztosítékot jelent a Szentszék számára hitelvi szempontból is.

2. Börtönökben és büntető intézetekben tudomásuk szerint nincs biztosítva a vallásos élet, még akkor sem, ha halálos ítéletről van szó.
3. Igehirdetés területén nincs szabadság, pl. a főiskolai hallgatók vagy szakmai közösségek részére az egyháznak nincs lehetősége külön konferenciákat tartani. A Szentszék megítélése szerint itt nagyobb szabadságot kellene biztosítani.
4. Felvilágosítást kért az 1950-ben kötött egyezmény anyagi vonatkozású részét illetően, majd ennek kapcsán megemlítette, hogy egyes helyeken az elvek biztosítják anyagi téren is az egyház szabadságát, de gyakorlatilag megvonják a lehetőségét ennek, pl. magas adóztatással.

Magyar részről e kérdésekre összefoglaló választ adtunk, de különösebb vita vagy eszmecsere nem alakult ki.

A tárgyalás második részében kölcsönös összefoglalás történt az alapvető pontokról

1. A püspöki kinevezések általában és konkrétan

- a) Itt még egyszer rámutatott Casaroli arra, hogy igen nagy nehézséget okoz a Szentszék számára az 1957. évi 22. tvr., valamint Grösz érsek által bevezetett gyakorlat, mely szerint a püspöki kar elnöke tesz javaslatot a kinevezendő személyekre.

Mint mondotta, elkötelezettséget nem vállalhat, de örömmel veszi figyelembe, hogy a papoknak csupán 5%-ával szemben lenne az államnak ellenvetése. Úgy értékelte, hogy ez a helyzet megnyithatja az utat a megoldás felé, és így biztosítani lehet a Szentszék szabad mozgását. Kijelentette, hogy az elvi nehézség azért megmarad (22. tvr.) és ezt úgy lehetne leküzdeni, ahogy ő a tárgyalás során javasolta. (A Szentszék megvárná a kiszemelt személy választát, aki közben megszerzi az állami hozzájárulást.)

- b) A konkrétumok között szóba került a tvr. végrehajtási utasításának első pontja, mely szerint a Szentszéknek kell azokban az esetekben az előzetes hozzájárulást kikérni, amelyekben a kinevezés tőle függ.¹¹⁸ Ennek a módozatairól volt szó és konkrét példák-
kal illusztráltak a már eddig kialakult gyakorlatot.

Felvetette Pétery és Badalik váci, illetőleg veszprémi püspökök ügyét. Kiemelte, hogy két lehetőséget lát. Az egyik az, hogy minden marad úgy, ahogyan eddig és továbbra sem tekintik üresnek e püspöki székeket és apostoli adminisztrátor viszi a teendőket.

¹¹⁸ Az 1957. évi 22. törvényerejű rendelet „1. § (1) A Magyar Népköztársaság területén mindazon római katolikus egyházi állásokra és címekre történő kinevezéshez, valamint megbízáshoz, amelyek az egyházi jogszabályok rendelkezései szerint a római pápa hatáskörébe tartoznak, továbbá az e minőségben való működéshez a Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulása szükséges. E szabályt kell alkalmazni az áthelyezésre és elmozdításra is.”

Ezt a lehetőséget nem normálisnak minősítette [sic!] és kiemelte, hogy jobb lenne egy normális helyzet megteremtése. Felvetette Endrey és Bárd c. püspökök ügyét és megkérdezte, hogy számításba jöhetnek-e megyés püspöki vagy segédpüspöki kinevezésekre.

Végül említette Belon és Winkler szabálytalanul kinevezett püspökök ügyét, mint szűrés ügyet, de nem részletezte.

Magyar részről kifejtettük, hogy püspöki kinevezések ügyében ismertetett elvi álláspontunk változatlan és az általános elvi rendezésekre az esetenkénti tárgyalást és megoldást tartjuk kivihetőnek. Ha a Szentszéknek sürgős a személyi ügyek megoldása, úgy mi ezt megértéssel fogadjuk és igyekszünk segítségükre lenni abban, hogy meg tudják oldani.

A konkrétumokat illetően kiemeltük, hogy Pétery és Badalik ügyében készek vagyunk a normalizálásra. Endrey és Bárd nem alkalmasak arra, hogy felelősségteljes megyés püspöki kinevezést nyerjenek. Segédpüspöki kinevezésük attól függ, hogy milyen megyés püspök mellé kerülnének, ezért sorrendben a megyés püspökök személyének ügyét kell rendezni és utána tárgyalás anyagát képezheti e két személy segédpüspöki kinevezése is.

Belon és Winkler ügyét mi sem érintettük részletesen.

2. Az eskümintával kapcsolatban megismételte a tárgyalás alatt már ismertetett álláspontját, melyre azt a választ kapta, hogy további megfontolás alatt van és elképzelhető bizonyos formájú megoldása a levélváltásnak.
3. A miniszteri biztosokkal kapcsolatban mindkét fél kölcsönösen megismételte a tárgyalás során kifejtett álláspontját.
4. A szerzetesrendek kérdéséi úgy próbálta lezárni, mint függő kérdést, melyre helyreigazítással válaszoltunk, mely szerint a szerzetesrendek kérdése nem függő, hanem végleg befejezett kérdés. (Újabb szerzetesrendek működésének engedélyezése stb.)
5. A papság politikai és társadalmi szereplésével, ezen belül a papi békemozgalommal és az Opus Pacissal kapcsolatban még egyszer összegeztük mindkét fél részéről a korábban ismertetett álláspontot, melyet végül is Casaroli úgy zárt le, hogy világosak az álláspontok, s úgy ítéli meg, hogy végső fokon a dolog tartalmi részét illetően nem ellentétesek, hanem párhuzamosak és az álláspontok nem ütköznek. A gyakorlati elképzelés más mindkét fél részéről. Mint mondotta, még nem egészen világos előtte ez az egész téma, de úgy ítéli meg, hogy jó előrehaladás történt ezen a területen.
6. Ígéretet tett arra, hogy a korona és a koronával kapcsolatos ékszerek ügyének utánanézés és tájékoztatást bennünket.

Mindszenty ügyét sem Casaroli, sem mi egyetlen szóval sem említettük, s így a tárgyalás folyamán szóba sem került.

Végezetül barátságos szellemű zárszavakra került sor, melynek során mindkét fél kölcsönösen kihangsúlyozta készségét további tárgyalások vitelére.

Budapest, 1963. május 10.

ÁBTL 3. 1. 5. O-14963/4. 119-124. p. „Canale” dosszié. Hitelesítés nélküli gépirat, tisztázat.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály
és az Állami Egyházi Hivatal által készített jelentés a Politikai Bizottság részére
az Agostino Casarolival folytatott tárgyalásokról
1963. május 10.**

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLY
ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL

SZIGORÚAN BIZALMAS!

L. Nemes

Jelentés
a Politikai Bizottságnak
a magyar kormány képviselői és a Vatikán megbízottja között
történt tárgyalásról

I.

A Politikai Bizottság által ismert előzmények után Agostino CASAROLI – a Vatikáni Államtitkárság Különleges Ügyek Bizottságának helyettes vezetője¹¹⁹ – április hó végén felkereste bécsi követünket és közölte, hogy a közeli napokban a kormány képviselőivel való tárgyalás céljából Magyarországra utazik.

1963. május 7–9. között Budapesten az Állami Egyházi Hivatalban és a vatikáni megbízott szálláshelyén sor került a tárgyalásra.¹²⁰ A tárgyaláson a kormány megbízásából részt vett: Prantner József elvtárs és Puja Frigyes elvtárs. A Vatikán részéről részt vett: Agostino Casaroli. Ezen kívül részt vett a tárgyaláson Miklós Imre elvtárs, mint szakértő és dr. Lippényi Ferenc, mint tolmács. Hamvas püspök és Brezanóczy kormányzó nem vettek részt a tárgyalásokon, mivel ezt sem ők, sem a Vatikán megbízottja nem kívánta. (Két alkalommal együtt étkeztek Casarolival.)

A tárgyaló felek kölcsönösen egyetértettek abban, hogy a tárgyalásokat teljes diszkrécióval kezelik.

CASAROLI a tárgyalások folyamán a következő általános elvi jellegű megállapításokat tette:

1. Megbízata arra szól, hogy hivatalos bizalmas közvetlen kapcsolatot létesítsen a magyar kormánnyal. Nincs megbízata megállapodás aláírására, csak arra, hogy megismerje a magyar kormány álláspontját és arról referáljon a Szentszéknek. A Szentszék igen jelentősnek tartja a közvetlen kapcsolat létrehozását és az ebből adódó lehetőségek kihasználását.

2. Kifejtette, hogy objektíve nehéz helyzetről van szó mindkét fél részéről, de a Szentszék és a magyar kormány közötti tárgyalás, majd az ügyek rendezése nagy jelentőséggel bír, mert

¹¹⁹ Agostino Casarolit 1961 márciusában nevezte ki XXIII. János pápa a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának titkárhelyettesévé. Ebben a minőségében járt és tárgyalt Magyarországon.

¹²⁰ Az Állami Egyházi Hivatal a VI. kerületi Lendvay utca 28. szám alatt működött 1963. február 18-tól megszűnéséig. A kormányvilla a II. kerületben, a Vérhalom téren állt.

szélesebb skálán érvényesülhetne és precedensül szolgálhat más országokkal való kapcsolat rendezésénél. Bár két világ, két hatalom áll szemben egymással, lehetséges az együttélés módját megtalálni, ami óriási történelmi jelentőséggel bírna. Ezért a tárgyalásokat körültekintően és alaposan kell lefolytatni és inkább vállalni kell a lassúbb előrehaladást.

Kiemelte, hogy a katolikus egyháznak nagy történelmi kérdése jelenleg, hogy miképpen hidálja át a kommunizmus társadalmi és politikai valóságának elismerését és a kommunizmus által képviselt ideológiával való szembenállás közötti ellentmondást.

Hangsúlyozta, hogy a Vatikán részéről igen sok jóakarát van és reméli, hogy ez a magyar kormány részéről is fennáll. A jelenlegi tárgyalás előkészítése lehet egy későbbi megegyezésnek és az egyház ügyeinek rendeződése megkönnyítheti a pápa és a Vatikán békeerőfeszítéseit.

A magyar fél kijelentette, hogy a hivatalos kapcsolatok felvételét a maga részéről is jelentősnek és hasznosnak tartja. A magyar kormányban megvan a jóindulat és készség arra, hogy a vitás kérdéseket egymás elveinek tiszteletben tartásával rendezze.

II.

A tárgyaláson az alábbi konkrét kérdések kerültek megvitatásra

Casaroli az 1–5. pont alatt felsorolt kérdéscsoportokat vette fel a tárgyalások napirendi pontjaként.

1. A püspöki kinevezések:

a) Általánosságban: Casaroli kijelentette, hogy a rendezendő kérdések közül ez a főkérdés, egyben az egyik legnehezebb. Nagy nehézséget okoz a Szentszék számára az 1957. évi 22. tvr. – mert a Szentszék elvből nem ismerheti el az állam előzetes jóváhagyásának jogát a püspöki kinevezéseknél. Nem tartja helyesnek [a] Grósz érsek által bevezetett gyakorlatot, mely szerint a püspöki kar elnöke tesz javaslatot a kinevezendő személyekre. Megoldásként javasolta, hogy a püspöki kar (vagy a püspöki kar elnöke) küldjön névjegyzéket a Szentszéknek azokról a személyekről, akiket javasol a kinevezésre, majd a Szentszék kész a nyilvánosságra hozatal előtt megvárni a kijelölt személy választát, aki közben megszerezhetné az állami hozzájárulást. Kifejtette, hogy a Szentszék nem tudja elfogadni azt, hogy valaki az állam részéről azért nem megfelelő püspöknek, mert nem folytat pozitív pártpolitikát.

b) Konkrétan: Hangsúlyozta, hogy milyen fájó, súlyos kérdés számukra a püspökök elmozdítása. Felvetette Pétery és Badalik váci, illetve veszprémi püspökök ügyét. Egyik lehetőség, hogy továbbra sem tekintik üresnek a püspöki székeket. Ezt azonban nem tartotta normálisnak és jobbnak tartana más végleges megoldást találni. Felvetette Endrey és Bárd c. püspökök ügyét és megkérdezte, hogy számításba jöhetnek-e megyés püspöki vagy segédpüspöki kinevezések. Végül szóhozta Belon és Winkler szabálytalanul kinevezett püspökök ügyét, mint kényes ügyet, de nem részletezte.

A magyar fél kijelentette, hogy a törvényerejű rendelet elvi álláspontot foglal össze, az állam törvényes jogát biztosítja és ezen nem kíván változtatni. Ha a Szentszéknek sürgős e személyi ügyek megoldása, úgy a magyar kormány ezt megértéssel fogadja és igyekszik segítségükre lenni. Az általános elvi rendezésig az esetenkénti tárgyalást és megoldást tartja kivihetőnek. Olyan magyar egyházi személyek jöhetnek számításba a püspöki kinevezéseknél, akik egyházhűségük mellett lojálisak a magyar állam iránt. Ilyen a papok többsége. Rosszindulatú információn alapul az a feltevés, hogy a kormány aktív pártpolitikát követel a püspököktől.

A konkrétumokat illetően a magyar fél kiemelte, hogy a váci és a veszprémi püspöki székhely betöltése ügyében – elvei figyelembe vételével – kész a rendezésre.

Endrey és Bárd c. püspökök nem alkalmasak arra, hogy megyés püspöki kinevezést nyerjenek. Belon és Winkler ügyére a magyar fél nem reagált.

2. Az állami eskü:

Casaroli kifejtette, hogy a Szentszék az állami esküt engedménynek tekinti a maga részéről. Az állami eskü letételét az érintett egyházi személyek lelkiismeretére bízta. Kifejtette azt a kívánságát, hogy valamilyen utalás legyen az eskü szövegében a katolikus papi hivatásra. Megoldásként javasolta, hogy a püspöki kar elnöke és megfelelő állami szerv között történjék levélváltás az eskü szövegével kapcsolatban, melyben kölcsönösen utalás legyen arra vonatkozóan, hogy az eskü nem érinti a papi lelkiismeretet.

A magyar fél kifejtette, hogy a jelenleg érvényben lévő esküminta több mint egy évtizede érvényben van, nem okoz problémát a papok között, mivel nem sérti a papi lelkiismeretet. A javaslatot azonban megfontolás tárgyává teszi és elképzelhetőnek látszik bizonyos formájú megoldása a levélváltásnak.

3. Állami ellenőrzés, a püspökök kormányzási tevékenységének szabadsága:

Casaroli kifejtette, hogy nem az olyan állami intézmény létezését kifogásolja, amely az egyház ügyeivel foglalkozik, hanem azt a tényt, hogy a püspökök mellé miniszteri biztosokat rendelhetnek ki, akik az egyházon belül gyakorolnak ellenőrzést és beleavatkoznak az egyház belső életébe. Ez az egyház törvényeibe ütközik és szerinte ez a másik komoly elvi kérdés, amiben a Szentszék nem engedhet. Felvetette, hogy a püspök[ök]nek, mint az egyház fejeinek közvetlen, szabad kapcsolatban kellene lenniük a Szentszékkal. Kifejtette, hogy az állam és az egyház közötti egyezményt a Szentszék nem tekinti érvényesnek, mert ilyen egyezmény megkötése a Szentszék hatáskörébe tartozik.

A magyar fél kifejtette, hogy az ordináriusok szabadon kormányozhatják egyházmegegyüket s állami beleszólás csak ott van, ahol törvényellenes, megegyezés ellenes tevékenységet fejtenek ki. A püspökök kapcsolatának korlátozását a hidegháborús körülmények idézték elő. A Vatikán részéről rendszeres ellenséges magatartást lehetett tapasztalni a Magyar Népköztársasággal és az iránta lojális magyar egyházi személyekkel szemben.

4. A vallásszabadságot érintő különböző panaszok:

Casaroli szóba hozta a szerzetesrendek működési szabadságát; a katolikus világi konferenciák megtartásának lehetőségét; a börtönökben és büntető intézetekben biztosítandó vallásos igények kielégítését; az ifjúság vallásos neveléséről való gondoskodás problémáját, különös tekintettel a hitoktatásra; a még börtönben lévő papok helyzetét; a papnevelő intézetek helyzetét; az egyház anyagi helyzetét.

Ezekre a kérdésekre a következő válaszokat kapta: A szerzetesrendek ügye végleges, nincs lehetőség a meglévő szerzetesrendeken kívül újabbak működésének engedélyezésére. A katolikus világi konferenciákra nincs szükség, mivel a templomi hitélet keretében korlátlan lehetőség van az egyes rétegekkel való foglalkozásra. A hitoktatással kapcsolatban nem merülnek fel lényeges problémák és ezért nincs szükség arra, hogy valamilyen változtatást eszközöljünk. A konkrét panaszokat esetenként az egyházzal egyetértésben kivizsgáljuk. A szemináriumokkal kapcsolatban a magyar fél jóváhagyta Casarolinak azt az értesülését, hogy különösebb problémák nincsenek és biztosítva van a püspökök irányítása a papnövendékek nevelésében. Az egyházak anyagi helyzetével kapcsolatban megnyugtató tájékoztatást kapott az államsegélyről és arról, hogy különböző anyagi korlátozásokkal nem akadályozzuk az egyház szabad működését.

5. A zsinatra kimenő papok száma felemelésének lehetősége után érdeklődött. Azt a választ kapta, hogy a kérdést megvizsgáljuk.

6. Egyéb kérdéseket is felvetett Casaroli a tárgyalások során.

a) A papok politikai és társadalmi szereplése. Casaroli sérelmezte, hogy Magyarországon a papok egy csoportja és a püspökök is a papi békemozgalomba és az Opus Pacisba tömörülnek és aktív politikai tevékenységet fejtenek ki. Mint mondotta, meg kellene találni a megoldást e helyzet megváltozására, mivel ez a papok egészének megosztását jelenti és elmentéket idéz elő. Kifejtette, hogy nincs szükség ilyen politikai mozgalmakra a békével kapcsolatban sem, hiszen a jó pap automatikusan békepap. Leszögezte a Szentszéknek azon elvi álláspontját, hogy a papi békemozgalom létezését nem helyesli, mert az egyházfegyelmet lajzítja, aláássa az egyház egységét.

A magyar fél kifejtette, hogy a tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a politikamentesség sem a múltban, sem a jelenben nem valósult meg az egyház és a papok életében. A papi békemozgalmat az egyház papjai hozták létre, s ma már a papságnak nem egy csoportját, hanem a katolikus papok döntő többségének összefogását jelenti. A magyar kormány, mint minden haladó mozgalmat, a papi békemozgalmat is támogatja, amelyben most már a püspökök jelentős része is aktívan részt vesz. A békemozgalomban tömörült papok nagymértékben hozzájárultak a jelenlegi kedvezőbb helyzet kialakulásához, melynek egyik beadványa a mostani tárgyalás is.

b) Szigorúan magánvéleményként felvetette, lát-e a magyar kormány lehetőséget arra, hogy a jövőben nem hivatalos konzuli kapcsolatok jöjjenek létre a magyar kormány és a Szentszék (nem a Vatikán állam) között?¹²¹ Ebben az esetben Budapesten működhetne a Szentszék képviselője, aki konzuli jogokat élvezne s megoldódna a magyar püspöki kar és a Szentszék közötti kapcsolatok problémája.

Azt a választ kapta, hogy a gondolat újszerű és olyan, amellyel érdemes foglalkozni. Mindkét fél részéről szükséges a kérdést alaposan tanulmányozni.

c) Casaroli a tárgyalások során felvetette, lehetségesnek tartanánk-e, hogy miután a püspöki kar egyik felének a véleményét megismerte, eszmeceserét folytasson a másik résszel is. Prantner elvtárs ettől a tárgyalások céljára és diszkrét jellegére utalva eltanácsolta, amit tudomásul vett.

7. Mindszenty-ügy:

Casaroli a Mindszenty-ügyet külön napirendi pontként nem jelölte meg, ezt nem vetette fel. A magyar fél azon kérdésre, hogy fejtse ki a Vatikán álláspontját, mivel a Szentszék a magyar kormány hivatalos álláspontját már ismeri, Casaroli a következőkben [sic!] válaszolt. Hangsúlyozta, hogy a Mindszenty-kérdés a Szentszék számára rendkívül fontos és kényes kérdés. A pápa elvileg nem kényszeríthet rá megoldást Mindszentyre, a megoldás Mindszentytől függ. Elmondotta, hogy tárgyalni kíván Mindszentyvel és az a véleménye, hogy ha általános rendezésre kerülne a sor, Mindszentyt rá lehetne venni arra, hogy az egyház érdekében, az általános rendezés megkönnyítéséért saját belátásából önként egyezzen abba bele, hogy el távozik Magyarországról.

Kijelentette, hogy a magyar részről ismertetett feltételeket a Szentszék elfogadhatónak tartja.

¹²¹ A Szentszék (Sancta Sedes) a római pápa fennhatósága alá tartozó hatóságok, hivatalok összessége. A Vatikán állam (Città della Vaticano), amelynek a pápa a szuverén uralkodója.

Azzal kapcsolatban, hogy nem használják fel a Mindszenty-ügyet hidegháborús célok érdekében, kifejtette, hogy a Szentszék csak a maga részéről tud garanciát vállalni, de a lehetőségükhöz képest odahat, hogy máshol se használják fel ezt a kérdést propagandacélokra.

Ami Mindszenty személyét illet, úgy hiszi, hogy a Szentszéknek van arra módja, hogy rábírja, ne folytasson ellenséges tevékenységet a Magyar Népköztársaság ellen, s ne működjön Magyarországgal kapcsolatos egyházi intézményekben.

Megjegyezzük, hogy Casaroli május 8-án du. felkereste Mindszentyt és több órás tárgyalást folytatott vele az amerikai követségen. Mindszentyvel való találkozásáról nem nyilatkozott.

8. A magyar fél a tárgyalások során még a következő kérdéseket vetette fel:

a) A Szentszék hasson oda, hogy a hatáskörébe tartozó intézmények és személyek ne folytassanak ellenséges tevékenységet a Magyar Népköztársaság ellen. Szóvá tették a Vatikánban a magyar ügyek hivatalosan ügyködő ellenséges papi emigráció [sic!], Mester és társai tevékenységét.

Casaroli válaszában kiemelte, hogy XXIII. János pápa vonala szilárd és megmásíthatatlan. A Szentszéknek nincs ellenséges szándéka a Magyar Népköztársasággal szemben, azonban az ideológiai vita lehetőségéről nem mondhat le. A Mesterékkal kapcsolatos megjegyzésre nem tért ki, de azt kijelentette, hogy tapasztalják, hogy a magyar ügyekről gyakran hamis információkat kapnak.

b) A magyar korona és a különböző hozzá tartozó ékszerek ügyével kapcsolatban a magyar fél megkérdezte, hogy a Szentszék nem tudna-e közelebbi felvilágosítást adni ezek hollétéről. Casaroli ígéretet tett arra, hogy érdeklődik ez ügyben.

c) A további tárgyalások és felmerülő konkrét ügyek intézése szempontjából a magyar fél ajánlotta, hogy kölcsönösen, a Magyar Népköztársaság római nagykövetségén keresztül érintkezzenek, bár ez nem zárja ki más úton való kapcsolat felvételét.

Casaroli ezt helyeslőleg tudomásul vette.

X X X

A tárgyalások általában jó légkörben folytak. A tárgyalások végeztével mindkét fél barátságos szellemű zárszóban kölcsönösen kifejezésre juttatta szándékát a tárgyalások további folytatására.

Megjegyezzük, hogy a tárgyalások befejezése, a magyar képviselők és egyházi személyek eltávozása után Casaroli azzal a kéréssel fordult az őt kísérő külügyi megbízotthoz, hogy el szeretne menni az amerikai ügyvivő lakására. Ez meg is történt.

III.

A lefolytatott tárgyalásokból az látszik, hogy a Vatikán új politikájának megfelelően közeledést, utat keres a szocialista országokhoz. Újszerű az, hogy a Vatikán készséget mutat egy szocialista országhoz fűződő viszonyának általános rendezésére. E rendezés sikere nagyobb lehetőséget nyitna arra, hogy a Vatikán a többi szocialista országgal is megegyezésre jusson és segítené a békés egymás mellett élés politikáját.

A tárgyalásokat a kormány megbízottai a Politikai Bizottság által meghatározott irányelvek alapján folytatták. Az előzetes elképzelésektől eltérően Casaroli a Mindszenty-kérdést nem vetette fel. Bizonyos taktikai hiba volt, hogy e kérdés tárgyalását megbízottaink kezde-

ményezték. Viszont számunkra hasznos az, hogy a Vatikán képviselője feltételeinket a kérdés megoldására elfogadhatónak nyilvánította és a mi álláspontunkkal egyezően a Mindszenty-ügy megoldását összekapcsolta a kormányunk és a Vatikán közötti kérdések általános rendezésével.

Javaslatok

1. Az Agit. Prop. Osztály és az Állami Egyházügyi Hivatal gondosan tanulmányozza a Vatikán megbízottjával történt tárgyalás anyagát, elvi és gyakorlati szempontból készüljön fel a tárgyalás folytatására.

A további tárgyalásokat a magunk részéről ne kezdeményezzük, de kidolgozott irányelveink alapján – amennyiben a Vatikán ezt igényli – folytassuk azokat.

2. A Vatikánnal folytatott tárgyalásról a szovjet, a lengyel, a csehszlovák és az NDK-beli testvérpártjainkat informáljuk e jelentés tájékoztató részének elküldésével, amelyet kiegészítünk az előzmények rövid ismertetésével. Javasoljuk, hogy a szocialista országok egyházügyi hivatalainak legközelebbi értekezletén Prantner elvtárs adjon tájékoztatást a tárgyalásokról.

Felelős: KB Külügyi és Agit. Prop. Osztály

3. Dr. Hamvas Endre püspököt és dr. Brezanóczy Pál apostoli kormányzót, valamint Horváth Richárdot, Beresztóczy Miklóst¹²² és Várkonyi Imrét tájékoztatni kell a lefolytatott tárgyalás számunkra szükséges tapasztalatairól.

Felelős: az ÁEH elnöke

4. A lefolytatott tárgyalásokat továbbra is diszkréten kezeljük. Azokról nyilvános tájékoztatást nem adunk.

Budapest, 1963. május 10.

Prantner József
/Prantner József/

Orbán László
/Orbán László/

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 300. ő. e. 25–34. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1963. május 14-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tiszttzat.

¹²² Helyesen: Beresztóczy Miklós.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata az Agostino Casarolival
folytatott budapesti tárgyalásokkal kapcsolatban
1963. május 14.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!
Készült: 3 példányban!

Láttam: Kállai Gyula
V. 28.

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1963. május 14-én megtartott üléséről

J E L E N V A N N A K: Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Gáspár Sándor, Kádár János, Komócsin Zoltán, Münnich Ferenc, Nemes Dezső, Rónai Sándor, Somogyi Miklós, Szirmai István, továbbá Ajtai Miklós, Czinege Lajos, Csesterki Lajos, Ilku Pál, Nyers Rezső, valamint Németh Károly és Pullai Árpád elvtársak.

N A P I R E N D:

1. Egyházi ügyek.

Előadó: Orbán László elvtárs

Meghívottak: Prantner József, Péter János elvtársak

[...]

1. Egyházi ügyek.

Előadó: Orbán László elvtárs.

Hozzászóltak: Fock Jenő, Rónai Sándor
és Kádár János elvtársak.

A Politikai Bizottság a jelentésben foglaltakat tudomásul veszi. A munkát a jövőben is a Politikai Bizottság elvi határozatai alapján kell végezni; a gyakorlati teendőket illetően kiegészítve a jelen előterjesztésben szereplő javaslatokkal.

A Politikai Bizottság megbízza Kállai Gyula, Nemes Dezső, Szirmai István, Orbán László, Prantner József, Péter János elvtársakat, hogy ezt a munkát továbbra is tartsák kézben; amennyiben annak szüksége felmerül, a Titkársággal konzultáljanak.

A tárgyalások tapasztalatairól a Központi Bizottságot, a megyei és kerületi első titkárokat, valamint a Központi Bizottság osztályvezetőit a soron következő KB ülésen tájékoztatni kell; Péter János elvtárs pedig a Minisztertanács ülésén adjon rövid információt.¹²³

[...]

Kmf.

Kádár János
/Kádár János/

Jegyzőkönyvezte:

Barkóczy Imre

/Barkóczy Imre/

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 300. ő. e. 1–2., 13. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1963. május 14-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

123 A Politikai Bizottság ülésén szereplő 1. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

**Péter János külügyminiszter tájékoztatója a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány tagjai részére az Agostino Casarolival folytatott tárgyalásokról
1963. május 16.**

Szigorúan titkos!
00172/TÜK/1963.

261.

Jegyzőkönyv
a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány
1963. május hó 16-i üléséről.

[...]
3. Tájékoztatás a magyar kormány képviselőjének a Vatikán hivatalos képviselőjével folytatott tárgyalásáról.

Előadó: Péter János elvtárs.

A kormány a tájékoztatást tudomásul vette.¹²⁴

[...]
3. Péter János elvtárs: A Minisztertanács kapott már tájékoztatást arra vonatkozóan, hogy a Vatikán képviselői kezdeményezésére tárgyalásokat készültünk folytatni a Vatikán és a magyar kormány képviselői között. A kezdeményezés kezdetben inkább közvetítőkön keresztül történt, az utóbbi időben hivatalossá vált. Ennek következtében a magyar katolikus egyház püspöki karának képviselői Hamvas Endre püspök vezetésével Bécsbe utaztak, ahol Casarolival,¹²⁵ a Vatikán különleges ügyek bizottságának vezető helyettesével tárgyaltak. Ez április 29-én volt. Ezt követően Casaroli felkereste bécsi követünket és közölte vele, hogy engedélyt kér Magyarországra utazásra. Utazásának az a célja, hogy a magyar kormány képviselőivel és a püspöki kar képviselőivel tárgyaljon. Az utána következő héten meg is érkezett Casaroli Budapestre. Az volt a kérése a Vatikán nevében, hogy kezeljük a tárgyalást diszkrétén. Ehhez az osztrák hatóságoktól is minden támogatást megkapott. Casaroli úgy jött át az osztrák határon, hogy meg sem kellett állnia, a visszautazást ugyanígy oldották meg. Magyar részről a tárgyalást Prantner elvtárs vezette, a Külügyminisztériumból Puja elvtárs vett részt.

A tárgyalások során kiderült, hogy a Vatikán képviselői a Vatikán és a magyar kormány, a magyarországi egyház és a magyar kormány viszonyának általános kérdéseiről kívánnak tárgyalni és a tárgyalás érdekében, saját erőik fokozása érdekében fel kívánják használni a Mindszenty-kérdést¹²⁶. A korábbi hivatalos és félhivatalos jelzések azt a benyomást keltették, hogy az utazás célja a Mindszenty-kérdés megoldása, elkülönítve a többi problémától. A tárgyalás során világossá vált, hogy a Mindszenty-kérdésről az a feltételezésük, hogy a magyar kormánynak sürgős az ügy megoldása és a megoldás érdekében engedményeket is hajlandó tenni. Az engedményeket a következő területeken szeretnék elérni: szeretnének valamilyen módosítást elérni azon a törvényerejű rendelkezésen, amely szerint a személyi kérdé-

124 A kormány ülésén szereplő 3. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

125 Helyesen: Agostino Casaroli.

126 Helyesen: Mindszenty József.

sek megoldásánál az állam előzetes hozzájárulását az egyháznak ki kell kérnie. A magyar tárgyaló fél világossá tette előttük, hogy az eddigi elvi és gyakorlati szempont egyaránt helyes és ezen a gyakorlaton és a tvr-en változtatni nem kívánunk.

A másik terület az állampolgári hűségeskü, amelyet az egyházi funkcionáriusoknak [sic!] le kell tenni. Ezen a téren magának az eskünek a tényével szemben elvi kifogásuk nincs, hanem bizonyos tárgyalásokat kívánnak folytatni a püspöki kar és az állam képviselői között levélváltás formájában, amelyben kifejezésre jutna, hogy az eskü a papi lelkiismeretet nem érinti. Ebben a formában természetesen ez a javaslat elfogadhatatlan, mert ebben a fogalomkörben, hogy papi lelkiismeret, nagyon sok minden elfér.

A következő terület az államellenőrzés területe, ahol engedményt akarnak elérni a püspöki aulák tevékenységének bizonyos ellenőrzése vonatkozásában. Itt sem az ellenőrzés tényével állnak szemben, hanem csak az ellenőrzés formájával, ezen kívánnának javítani. A mi tárgyaló képviselőink világossá tették, hogy ilyen ellenőrzés csak azokon a területeken van és bizonyos fokú beavatkozás a tevékenységbe, [sic!] ahol az állammal szembeni ellenséges tevékenységgel kell számolni. Tehát amilyen mértékig a Vatikán odahat, hogy ezek a tevékenységek csökkenjenek, annak megfelelően az ellenőrzés is enyhébb lesz.

Ezeken kívül előhoztak különböző, az egyházi tevékenységgel általuk feltételezeten összefüggő problémákat, büntetőintézetek látogatása stb. Viszont az egész tárgyalás alatt Casaroli kihangsúlyozta, hogy informatív tárgyalásra van csak felhatalmazása, tehát megállapodás kötésére nincs. Hangsúlyozta a hivatalos érintkezés felvételének jelentőségét, mondván, hogy azokat a félreértéseket, amelyeket részben disszidens papok információi, részben a közvetítők téves információi alapján alakítottak ki, az ilyen közvetlen érintkezéssel ki lehet küszöbölni és utalt arra különböző formában, hogy a hivatalos érintkezés felvétele nagy jelentőségű abban a vonatkozásban is, hogy a Vatikán más szocialista országokkal is rendezni kívánja a problémáit és úgy lehet megítélni, hogy ezt az itteni tárgyalást előkészítő kísérletnek tekintik, amelynek alapján további tárgyalások várhatók. Tehát az egész akció beleillik abba a képbe, amelyet a jelenlegi pápa politikája, egyház- és külpolitikája a szocialista országok felé mutat. Világos, hogy a Vatikánnak a pápa által irányított részlege [sic!] ezt a politikai vonalat következetesen igyekszik érvényesíteni.

A Mindszenty-kérdés is szóba került a tárgyalások során és ahogyan szóba került, világos az, amit a tájékoztató elején mondtam, hogy ők ezt presszióra szeretnék felhasználni, viszont az is világossá vált, hogy ez a kérdés szinte teljesen kitérített állapotban van és a vele kapcsolatos feltételeinket ők készek vállalni. Feltételünk az, hogy ezt a kérdést hidegháborús kérdésnek tekintjük. Ha a Vatikán vezetői ezt a kérdést fel akarják számolni, ebben mi készek vagyunk segítséget nyújtani, amennyiben a felszámolás olyan formák között és olyan feltételek mellett történik, amelyek garantálják azt, hogy hidegháborús célokra ennek következményeit nem használják fel.

Casaroli azt az útmutatást kapta tőlünk, hogy beszámolója után, amennyiben az érintkezést velünk újra fel akarja venni, római követünkön keresztül küldhet üzenetet. Hozzá tartozik az ügyszó az Egyesült Államok magatartása is. Ismeretes az, hogy a mostani pápa megválasztása előtt az Egyesült Államok kormánya kísérletet tett arra, hogy Mindszenty kiutazásához engedélyünket megkapja.¹²⁷ Ezt a kísérletezést elhárítottuk, azóta az Egyesült Államok képvise-

127 A Külügyminisztérium iratai közül egyelőre nem került elő erre vonatkozó dokumentum.

lői ezzel a kérdéssel közvetlenül és hivatalosan nem kerestek meg bennünket. Most Casaroli itt-tartózkodása idején jelentkezett az itteni követség másodbeosztottja, aki a következő humoros formában adta elő jelentkezését: hivatalos felhatalmazás alapján beszél ugyan, de a magánvéleményét mondja és érdeklődik, mi a magyar kormány álláspontja a Mindszenty-kérdésben, annak megoldása tekintetében. [sic!] Arra a kérdésre, hogy miért most jelentkeznek, amikor nagyon jól tudják, hogy egyéb vonalon megindultak a tárgyalások, azt mondta, hogy őket ez a kérdés kizárólag az államközi kapcsolatok tekintetében érdekli és ők azt szeretnék kifejezésre juttatni, hogy az államközi kapcsolatok normalizálásának az egyik lényeges akadálya ennek a kérdésnek a megoldatlansága. Viszont ezt követően washingtoni ügyvivőnkkel közölték, hogy tudnak Casaroli tárgyalásairól és azt is jelezték, hogy ők az ENSZ mostani rendkívüli közgyűlésén a magyar mandátum kérdésében pozitív új kezdeményezést tesznek¹²⁸ és a Mindszenty-kérdés megoldása nem előfeltétele az Egyesült Államoknak a magyar mandátum kérdésében való pozitív lépésének. Mindebből arra lehet következtetni, hogy ők is leszámoltak azzal, hogy a Mindszenty-kérdés megoldása a Magyar Népköztársaság és a Vatikán között folyó vagy továbbfejlődő tárgyalások része és egy huzamosabb tárgyalási periódus során történik meg majd ennek megoldása.

Tudomásul véve.

[...]

MOL XIX-A-83-a-261/NK/3-1963. A Minisztertanács 1963. május 16-i ülésének jegyzőkönyve. Gépelt tisztázat.

Országos Széchényi Könyvtár

¹²⁸ Az Egyesült Nemzetek Szervezete gyakran foglalkozott 1956 után Magyarországgal. A magyar–amerikai megbeszélések eredményeként 1962. október 20-án megállapodtak a felek, hogy az USA az ENSZ közgyűlésével elfogadhatja a magyar kérdés levételét a napirendről. Erre 1962. december 18-án került sor. Magyarország külkapcsolatai fokozatosan javultak. A kormány meghívására 1963. július 1–3. között U Thant, az ENSZ főtitkára Magyarországra látogatott.

**Kádár János részvéttávirata XXIII. János pápa elhunytá alkalmából
Dátum nélkül, 1963. június 3. után**

Mód elvtársnak Kállai e.

Vatikán Állam Titkársága

R ó m a

A Magyar Népköztársaság kormánya mély megrendüléssel értesült XXIII. János pápa elhunytáról.

XXIII. János pápa mély felelősségérzettel áthatva munkálkodott a népek közötti barátság megteremtésén, a népek békéjének biztosításán – korunk nagy problémái megoldásának szentelte életét.

Kérem, fogadják nagy gyászukban a Magyar Népköztársaság kormányának őszinte részvétét.

Kádár János

a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány
elnöke

MOL XIX-J-1-j-IV-14. Külügyminisztérium TÜK iratok. Vatikán. Gépelt másolat.

Országos Széchényi Könyvtár

**„Kékes Pál” fedőnevű ügynök jelentése Hamvas Endre csanádi püspök és Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó római megbeszéléseiről
1963. június 27.–július 4.**

Római útiemlékek.

Adta: „Kékes Pál”
1963. június 27.–július 4.

1963. június 27.

A Malév-járáttal indultunk menetrend szerint és 10 óra körül érkeztünk Rómába, ahol a követségünk képviselői vártak és kalauzoltak el igen kiváló (főleg hőséget elviselhetőbbé tevő) magaslati szállásunkra (Hotel Residence Palace, Via Archimede 69). Elszállásolásunk elsősorú volt benti étkezési lehetőséggel.

Délután tisztelegtünk Száll József követünknel, megköszöntük a rólunk való gondoskodást. Megbeszéltük a 29-iki közös kirándulást is. Vacsoránál telefonon felhívott engem Casaroli államtitkár-helyettes és Hamvas pk-vel együtt meghívott másnap 11 órára hivatalába.

1963. június 28.

D. e. 11-kor Casaroli fogadása igen kedves légkörben zajlott le. A visszaemlékezések és kölcsönös érdeklődések után Casaroli maga hozta fel a tárgyalásokat és lényegében a következőket mondta.

1. Ő mindent feldolgozott és jelentést tett a bécsi és budapesti tárgyalásokról XXIII. János pápának, aki érdeklődéssel és reménykedéssel fogadta referátumát.
2. Az anyag szerint most az új pápa¹²⁹ dolgozószobájában van, aki azonban még nem jutott hozzá a tanulmányozáshoz, de erre is nemsokára sor kerül, mivel a pápa délután rendszerint nem fogad, sokat dolgozik este és éjjel.
3. Az államtitkárság embereit tekintve nagyon kellemes feladat volt számukra János pápa humánus felfogását követni és [meg]valósítani intézkedéseikben, gátlóan hatott rájuk mégis annak a lehetősége, hogy a pápa túl öreg volt és bármikor befejezhette életét (főleg miután már nyilvánvalóvá vált betegsége is) és az államtitkárság nem tudhatta, milyen lesz az ügyvitel folytatása személycsere esetében. Most ők úgy látják, hogy VI. Pál pápa lényegében követi elődjének elgondolásait és hosszabb pontifikátussal számolhatnak (10-15 évvel), ami külön stabilitást nyújt az irányvonal követésénél.
4. Ami a magyar ügyeket illeti, Casaroli reméli a tárgyalások folytatását (időpontot nem tudott vagy nem akart közölni), de úgy, hogy a színhely váltja egymást és most a Vatikánban folytatódna azok. Ő kifejezte azon reményét, hogy a folytatás jó lesz.

¹²⁹ XXIII. János pápa 1963. június 3-án halt meg. Utódát, VI. Pál pápát június 21-én választotta meg a konklávé.

5. Érkezésünkről idejében tájékozódott, örült jövetelünknek és szabadkozásunk ellenére komolyan meghívott ebédre, csak az időpontot itt sem tudta megjelölni, mivel július 1-ig be volt táblázva. Felém még vatikáni bélyegeket is ígért. A búcsúzásnál ismételten hangsúlyozta a viszontlátást az ebédnél és jelezte, hogy a közelebbit vagy megtelefonálja, vagy Mester István által megüzeni.

6. A beszélgetés folyamán jeleztük, hogy igen szeretnénk tisztelni az új pápánál és megjegyeztük azt is, hogy július 4-én szeretnénk hazautazni, de ezen is változtatunk, ha netán reá következő napon vagy napokban sor kerülhetne a kihallgatásra. Casaroli mindent megígért e téren és számomra azt is biztosítani kívánta, hogy jó helyem legyen a koronázási ünnepélyen.

11-től 11.50-ig időztünk nála és az összbenyomásunk az volt, hogy valóban örül a találkozásnak, nem is ő vetett véget az együttlétnek, hanem Hamvas [püspök] és a tárgyalások felemlítésénél érezhető volt, hogy életének egyik fontos lépését pillantja meg azokban, és szívesen folytatja a megkezdett munkát.

Délután felkeresett a követség egyik tanácsosa (Földes György) és hozott számunkra olvasni valót.

Estére bekérettem Mester Istvánt és felkértem, hogy akár telefonon, akár személyesen közvetítse felénk azonnal az esetleg Casarolitól veendő üzenetet (mivel a szállónkban sokszor nem hívtak a telefonhoz kényelmi szempontból) és barátságosan elbeszélgettem vele, finoman közölve, hogy a magyar ügyeinket bízva nyugodtan az illetékesekre és tegye kizárólagosan azt, amire ügyvivői minőségében felkérjük.

1963. június 29.

Követség társaságában egész napra kirándultunk Assisibe és Peruggiába. Igen szép, a római hőséget feledtető, idegileg roboráló¹³⁰ nap volt.

1963. június 30.

Pápa koronázása.

D. e. telefonon, majd személyesen jelentkeztek Záreczki és Oliveira csehszlovákiai delegációs tagok, akik július 1.-re bejelentették a 3 püspök látogatását.

D. u. a követségünk gépkocsiján hajtattunk a koronázásra és haza is ők hoztak.

A koronázás lefolyása közismert.

Említésre méltó, hogy találkoztam azon Casaroli, Zabkar államtitkársági prelátusokkal, Magyary Gyula prelátussal, Tóth Gyula vatikáni belső tisztviselővel és Rákos Rajmund apostoli gyóntatóval. Zabkar prelátus kitarzott mellettem az ünnepség alatt, és mint régi innsbrucki társam¹³¹ látszólag örült az együttlétnek, bár a lelegején meglepődött a jelenléttem. Elárulta, hogy tud Casaroli tárgyalásairól, de részleteket nem említett és nem hozhattam fel a hely és esemény miatt sem. Este fél tíz órára értünk haza az ünnepélyről eléggé fáradtan.

130 Roborálás, roboráció (lat. orv.) erősítés, erősítő gyógykezelés. Itt inkább megnyugtató.

131 Az innsbrucki egyetemet 1677-ben alapították a teológiai fakultással. Számos magyar hallgatója volt az évszázadok alatt. Brezanóczy Pál a harmincas évek első felében végezte Innsbruckban teológiai tanulmányait.

1963. július 1.

12 órakor meglátogatott a 3 szlovákiai püspök 3 kísérijével. Pobozsny Róbert rozsnyói püspök-*apostoli kormányzó* szinte kisajátított és végigérdeklődte itteni ismerőseit (rozsnyói egyházmegye magyar része¹³²).

Estefelé bevásárlási úton voltam Tóth Gyula kíséretében és gépkocsiján és megrendeltem az új pápa képeit egyházmegyéink részére [sic!].

1963. július 2.

D. e. felkerestem a zsinati titkárságot és kikértem hármunk számára az eddig megjelent schémákat.¹³³ Összesen 12 darabot adtak át és egy értesítést, amely szerint június végére kellett volna még továbbiaknak megjelenni, amit elodáozott [XXIII.] János pp. betegsége és halála. Az anyagot nyugta ellenében, zsinati peritusi¹³⁴ mívoltom igazolása mellett adták ki készségesen.

Közben befutott Tóth Gyula értesítése, hogy másnap fogad a pápa. Az időpont még bizonytalan volt. Ebéd alatt jött az újabb telefon, hogy másnap délben lesz a magánkihallgatás. Ezt követően felfedeztük a portán a meghívót, amely valóban július 3-át, szerdát jelzett, mégpedig déli 12 órai közelebbi időponttal.

Hamvas [püspök] úrral elbeszélgettünk az esetleges kérdésekről kötetlenül.

1963. július 3.

Pápai kihallgatás.

Népes délelőtt volt. Ismét a követség kocsijával mentünk a Vatikánba.

Érkezéskor váratlanul találkoztunk König bécsi bíboros érsekkel, akit e találkozás meglepett. Említette magyarországi útját és az elmaradt látogatást,¹³⁵ mire Hamvas [püspök] finoman jelezte, hogy most igen nagy a hőség a látogatáshoz. Erre szeptembert emlegetett a bíboros minden különösebb meggyőződés nélkül.

A pápai kihallgatásra 12.30-kor került sor a pápa dolgozószobájában. Ugyanott, ahol az ősszel fogadott János pápa.

A kihallgatás meglepően kedves, szívélyes, készséges és örvendetes volt.

132 A rozsnyói egyházmegye magyarországi részét 1920 után a püspök vikáriusa (helynöke) útján kormányozta. A Szentszék apostoli kormányzósággá emelte 1937 és 1939 között, majd reintegrálták a rozsnyói egyházmegyébe. A háború után a magyarországi rész 1948-tól 1952-ig ismét apostoli kormányzóság, majd betagozódtott az egri érsekségbe.

133 A II. Vatikáni Zsinat első ülészakának végén 73 zsinati séma (tervezet) készült el. Ezeket még XXIII. János pápa életében 17-re csökkentette a pápa által kinevezett, tíz bíborosból álló koordinációs bizottság. Ezekre utalhatott Breznánczy Pál.

134 Peritus (lat.) jártas, tapasztalt; tanult, tudós. A zsinatnak a püspökök voltak a tagjai, de vihettek magukkal egy-egy teológus tanácsadót. Ezeket hívták Peritusnak.

135 König érsek 1963 áprilisában járt Magyarországon, Mindszenty József bíborost is felkereste az amerikai követségen, de Hamvas püspökkel nem találkozott.

A pápa őszinte örömeinek adott kifejezést jövetelünk fölött és szívesen emlékezett vissza magyarországi útjára az eucharisztikus kongresszus idején.¹³⁶ Igen dicsérte hazánkat, népünket az emlékei fényénél és melegénél. Érezhető volt, hogy nem merő udvariasságról, hanem valóban meg most is ható élményről van szó.

Majd rátért a magyar egyház jelenére és megemlítette, hogy Casaroli beszámolt már a szép magyarországi fogadtatásáról. A pápa nagyjából ismervén a helyzetet, saját szavai szerint lehetségesnek tartana egy modus vivendit. Ehhez hozzáfűzte Hamvas pk, hogy sok jóindulat tapasztalható a kormány képviselőinél és a magyar megoldás mintegy iskolapéldája lehetne a további megegyezéseknek a szocialista államok felé. – Erre a pápa nagyon nyugodtan, finoman és mintegy megoldást máris keresően kifejtette, hogy nem kíván az egyháznak gazdagságot, nem kíván privilégiumokat, hanem szabadságot és a létezéshez szükségeseket, hogy küldetését lényegében be tudja tölteni. Külön célzott az ígéhirdetés, hitoktatás, megszentelődés szabadságára. (Itt jegyezte meg Hamvas pk, hogy a pápaválasztást követő vasárnapon máris tudták a bér málközők, hogy ki lett az új pápa. Ez igen jól esett a Pápának és külön szeretettel áldotta a magyar katolikus gyermekeket).

Majd ugyancsak maga a pápa hozta elő a Mindszenty-ügyet. Megemlítette, hogy előző napon fogadta Kennedy amerikai elnököt,¹³⁷ akinek megköszönte a M[indszenty] irányában gyakorolt vendégszeretetet. Az elnök szerint szívesen tették és teszik ezt a jövőben is, majd így folytatta: M[indszenty] kiváló, érdemes egyházi férfiú, jelenlegi állapot azonban megoldást kíván. Ő benne lenne olyan megoldásban, amely nem csorbítaná a magyar állam tekintélyét, nem jelentene hátrányt magának M[indszenty]-nek sem és főleg nem sértene az egyház érdekeit.

A pápa szívesen tért volna ki konkrét kérdésekre is, de Hamvas inkább általánosságra terelte vissza a szót azzal, hogy nálunk a hívek hívek, éneklük ünnepi alkalommal a pápai himnuszt.

Megismételte, hogy számolhatunk a kormány jóindulatával a tárgyalásoknál, amit a pápa nem kommentált.

Felénk fordulva meleg készséggel kívánt személyeink támogatására lenni „bármiben”, amint mondotta, vagy szükségleteinket elégténi ki, esetleg könyvekben stb. Mi hálásan vettük ezen készséget, de csupán áldását kértük mieinkre és magunkra, mire a pápa hangsúlyozta, hogy megáldja püspökeinket, papjainkat, szerzeteseinket és szerzetesnőinket, összes híveinket. Majd áldását adta reánk és nehogy túlzottan szerények legyünk, kértünk egy pár rózsafüzért. Erre felkaptunk egy János pápa ezüst plakettet, amelyet éppen a békeenciklika¹³⁸ emlékére verettek és 6 papírtasakos rózsafüzért.

Tiszteletet adóan elbúcsúztunk, mire a szolgálattelvő kamarás visszaterelt a pápa dolgozószobájába, ahol lefényképeztünk. [sic!]

Ismételten elköszöntünk és a lehető legjobb benyomásokkal tértünk haza.

Vacsoránál Bongianino államtitkársági prelátus hívott fel Casaroli megbízásából, fájlalta, hogy nem találtak meg délután (amikor valóban a városban voltunk), mert állítólag Casaroli szeretett volna velünk vacsorázni. Közben megérdeklődte indulásunk időpontját a szállóról és a repülőtérrel. Úgy látszott, hogy Casaroli kíván búcsút venni.

136 Montini, mint a Vatikáni Államtitkárság helyettes titkára, Pacelli bíboros, államtitkár (a későbbi XII. Pius pápa) kíséretében részt vett 1938. május 26. és 29. közt a Budapesten megrendezett XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson.

137 John Fitzgerald Kennedy az Amerikai Egyesült Államok 35. elnöke (1961–1963).

138 A XXIII. János pápa által 1963. április 11-én kiadott „Pacem in terris” kezdetű körlevélről van szó.

1963. július 4.

A szállóból ismét a követségünk vitt ki a repülőterre és 9.15-ig a Vatikán részéről senki sem jelentkezett.

Indulás előtt kb. 10.15-kor tűnt fel a váró részen Zabkar József prelátus egy vatikáni hivatalnok és szolga kíséretében. Átadott egy levelet, amely a pápa üzenetét tartalmazza a magyarországi katolikusokhoz, majd két csomagot, amelyben ajándék miseruhák vannak a magyar egyházmegyék számára.

Zabkar prelátus, aki régi innsbrucki társam, kérdés nélkül aláhúzottan, mint magánvéleményt hangoztatta, hogy szerinte menni fog a tárgyalás és megállapodás, amennyiben kormányunk váratlanul nem tesz kifogásolni valót és Casarolinak azon üzenetét tolmácsolta felém, hogy használjam fel a kormány felé fennálló jó viszonyulásomat arra, hogy a kormányunk tanúsítson megértést a tárgyalások meneténél.

Szerényen tudomásul vettem a mondottakat és kijelentettem, hogy bár egyszerűbb tagja (nem püspök) vagyok a püspöki karnak, azon leszek, hogy a két fél igazi és összeegyeztethető, kölcsönös érdekeit szolgálja. Megismételtem, hogy az én befolyásom a legminimálisabb minden esetleges más látszat ellenére. Ő mintha mindezt nem hallotta volna (valóban volt beszédet zavaró gépbűgás majdnem állandóan), megismételte előbbi mondókáját hamiskás mosolygás közepette, amit értelmezni nem tudtam.

Majd a követségi kíséretünkkel ő is lejött a repülőig és kedvesen búcsúzott el tőlünk, a csomagokat elhelyeztette a gépben helyeink mellett.

Az üzenet szövege¹³⁹ Hamvas [püspök] úrnál van. Szövege majdnem azonos János pápa szövegével.

U. i.

Igen kedves emlékünknél marad a követségünk kiemelkedő figyelmessége és támogatása minden téren.

ÁBTL 3. 1. 5. O–14963/4. 6–11. p. „Canale” dosszié. Gépelt másolat. Egy további példány (Brezanóczy Pál jelentése) fellelhető a MOL XIX–A–21–d–0022–22/a/1963. Állami Egyházügyi Hivatal – Visszaminősített TÜK iratok között is.

139 VI. Pál pápa a magyar papokhoz és hívekhez intézett üzenetéről van szó.

**„Molnár Béla” fedőnevű ügynök jelentése Hamvas Endre csanádi püspök és Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó római megbeszéléseiről
1963. július 9.**

*Adta: „Molnár Béla”
VII. 9.*

Június 27-én, csütörtökön reggel indultam repülőgépen Rómába, Hamvas Endre csanádi püspökkel és Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzóval. Rá egy hétre, július 4-én, csütörtökön térünk vissza – ugyancsak repülőgépen – Budapestre. A Rómában töltött egy hét alatt igen kedvező észleléseket tettem, és igen kedvező benyomásokat nyertem, ezeket azonban természetesen nem foghatom fel úgy, mint amelyek most már végérvényesen meg is határozzák a helyzet alakulását. Szinte azt mondhatnám, túlságosan kedvezőek ezek a benyomások, semhogymag valami visszaütéstől ne kellene tartani.

A kedvező jelenségek között kell említenem a vatikáni államtitkárság magatartását. Már megérkezésünk napján este 1/2 8 órakor maga Casaroli telefonált a szállónkba, Brezanóczyt kérte a telefonhoz, üdvözölte a magyar küldöttséget, s ugyanakkor érdeklődött római tartózkodásunk előrelátható időtartama felől.

Hamvas és Brezanóczy másnap délelőtt látogatást is tett Casarolinál, aki igen szívélyesen fogadta őket. Brezanóczy közlése szerint Casaroli biztos reményét fejezte ki, hogy a folyamatban lévő tárgyalások folytatódnak. Mihelyt az új pápát megválasztották, ő nyomban asztalhoz ült, hogy elkészítse bécsi és budapesti megbeszéléseiről a részletes jelentést. Mint mondotta, reggeltől estéig dolgozott rajta, több napon át, hogy az új pápa teljesen megbízható képet nyerjen. Jelentése már ott is fekszik a pápa íróasztalán, aki maga is olyan kijelentést tett, hogy áttekintése első teendői közé fog tartozni. A vatikáni államtitkárság meglepően előzékeny magatartását tanúsítja, hogy a koronázási ünnepségre Brezanóczynak, aki magától értetődően nem foglalhatott helyet a püspökök sorában, a vatikáni belső prelátusok tribünjének első sorában biztosított helyet.

Távozáskor, július 4-én csütörtökön reggel a repülőtéren megjelent Zabkar jugoszláv prelátus, aki az államtitkárságon dolgozik, tolmácsolta Dell'Acqua¹⁴⁰ jókívánságait, és az államtitkárság nevében elbúcsúzott tőlünk. Magával hozta a pápa ajándékát, amiről még később fogok szólni.

Kiemelkedő jelentőségű ezek után VI. Pál pápa rendkívüli szívélyessége. Annak ellenére, hogy a koronázás után rengeteg protokolláris igénybevétele volt a külföldi államfők (Kennedy, Gouláth¹⁴¹ stb.) fogadása nyomán, mégis kihallgatást adott Hamvas és Brezanóczy részére az indulást megelőző napon, július 3-án, szerdán déli 12 óra 20 perckor. A fogadás, illetve kihallgatás 15 percre volt előirányozva, de teljes 20 percig tartott.

A két ordinárius közlése szerint, amelynek egy részét nem a nyilvánosságnak szánták, a pápa már most igen meglepő tájékozottságról tett bizonyosságot a magyar állam és a Szentszék között függőben lévő kérdések tekintetében. Optimisztikusan ítélte meg a tárgyalások eddigi

140 Helyesen: Angelo Dell'Acqua.

141 Helyesen: Joao Goulart brazil államelnök.

anyagát, majd ő maga tette szóvá a Mindszenty-kérdést. Szó szerint ezeket mondotta: „Ez a kérdés megérett a megoldásra. Olyan megoldást kell találni, amely 1. nem sérti a magyar állam tekintélyét, 2. nem sérti a bíboros személyét, és 3. megfelel az egyház érdekeinek.” A két ordinárius már távozóban volt, amikor az egyik titkár visszavitte őket és engedélyt kért a pápától, hogy róluk és a pápáról fényképfelvétel készülhessen. A pápa ebbe szívélyesen beleegyezett, s meg is történt a felvétel. Világos, hogy ez a hazai egyházi reakció felé nagy jelentőséggel bíró gesztus, nem lehetett spontán valami, nem eredhetett a titkár agyából, hiszen ez képtelenség lett volna, hanem a pápa előre elhatározott cselekedete volt, amihez csak a formát kellett megtalálni.

Figyelemre méltó, hogy az új pápa szimbolikus dolgokkal is kifejezésre juttatta, hogy magyar viszonylatban is XXIII. János szellemében kíván ténykedni. Amikor érmeikkel ajándékozta meg a magyar főpapokat, hangsúlyosan kiemelte: „ezek még XXIII. János hagyatékából valók, annak a pápának hagyatékából, aki annyira »szeretett titeket«.” Megismételte János pápának emlékeztető gesztusát is, aki a zsinat befejeztével távozó magyar küldöttségnek repülőgépen Bécsbe vitetett ajándékokat, olyan ajándékokat, amelyeket az összes magyar egyházmegyének szánt. Most Pál pápa a római repülőtérré küldött két hatalmas csomagot, amelyek egy-egy miseruhát tartalmaztak a magyar egyházmegyék részére. Ezúttal azonban a kísérőjegyzék meg is nevezte az egyházmegyéket. Tíz egyházmegye összesen tíz miseruhát kapott. Hiányzott a felsorolásból Pannonhalma mint külön egyházmegye, ami úgy is magyarázható, mint a fennálló helyzet tényleges elismerése.¹⁴²

Ugyanúgy, mint János pápa, az új pápa is az ajándékosomaggal együtt latin nyelvű üzenetet adott át a magyar katolikusok számára. Az üzenet szövegét nem ismerem, azt nekem nem mutatták meg, Brezanóczy azonban úgy nyilatkozott előttem, hogy az Ő megítélése szerint nincs az üzenetben semmi, ami politikai szempontból aggályos lenne.

A továbbiakat azokból a beszélgetésekből szűröm le, amelyeket a vatikáni sajtóirodában kartársakkal folytattam, majd abból a beszélgetésből, amelyet Rómán kívül július 3-án azon a vacsorán folytattam, amelyre egy baloldali katolikus újságíró, a legutóbb Budapesten is járt Valerio Occetho hívott meg. Rajta kívül jelen volt a vacsorán két lengyel író, illetve újságíró is, Tadeusz Mazowiecki, a leghaladóbb lengyel katolikus folyóiratnak, a *Wież*-nek főszerkesztője (ez a folyóirat Varsóban jelenik meg), és Stanislaw Morawski, aki több lengyel folyóirat római tudósítója (nem emigráns). Eszerint bizonyos, hogy VI. Pál, a volt Montini bíboros ambicionálta a pápaságot és tudatosan dolgozott megválasztása érdekében. Abban a jelentésben, amelyet a János pápa temetését követő napokban szerzett benyomásaimról készítettem, magam is utaltam erre a körülményre. Montini valósággal „kortesbeszédet” mondott a Konkávénél¹⁴³ előtt. Nyilvánvaló, hogy „nagy pápa” kíván lenni, következésképpen tisztában van azzal, hogy ilyen történelmi szerepre csak akkor számíthat, ha továbbviszi és befejezéshez juttatja a János pápa által megkezdett művet. Nem zárkozhat el attól, hogy folytassa az ún. „párbeszédet”, nemcsak a többi keresztény egyházakkal, hanem a profán világgal is. Mindent el kell követnie a nemzetközi béke megszilárdítása érdekében, hiszen a békéért folytatott be-

142 A pannonhalmi Szent Benedek-rendi főapátság nullius apátság, közvetlenül a Szentszéknek alárendelve. A főapátság saját egyházmegyével rendelkezik. 1951 és 1989 között a plébániák a győri püspök kormányzata alá tartoztak, mivel az állam a bencések működését kizárólag a pannonhalmi és győri rendi gimnáziumokban engedélyezte.

143 Helyesen: konkláté. A bíborosok pápaválasztó gyűlése.

csületes küzdelem volt az, ami János pápa részére akkora tiszteletet és népszerűséget biztosított. Különbőség minden esetre, hogy az új pápa más természet, mint elődje volt. János pápában uralkodott az ösztönösség, ami szíve szerint való volt, azt rögtön kimondta és csak utána keresett értelmi alátámasztást. Talán legjellemzőbb erre, amit biztos forrásból hallottam, hogy ti. fordulatot jelentő békeenciklikáját a nélkül hozta nyilvánosságra, hogy megmutatta volna azt [a] Szent Officium¹⁴⁴ szakértőinek. Kézenfekvő, hogy János pápa érezte közeli halálát, ezt a fontos okmányt tehát hanyatt-homlok kiadta, nehogy elmerüljön az integrista¹⁴⁵ bürokratizmus süllyesztőjében. Az új pápa, VI. Pál viszont kifejezetten értelmi típus, nála tehát számítani kell arra, hogy spontánság és intuíció helyett az intellektus, az értelem fog uralkodni. Ebből következik, hogy a nagy és elhatározó folyamatok meglassúbbodására számíthatunk.

Egyhangú vélemény szerint azonban ez a lassúbbodás sem torkolhat semmiképpen a János-vonal¹⁴⁶ megtörésébe. Mutatja, hogy a pápa máris kítűzte a zsinat újrafelvételének időpontját, szeptember 29-ben, ami még a legoptimistább vélekedésekre is rácsófol. Legutóbb közöltem, hogy az optimisták a zsinat folytatását október végére, a pesszimisták a jövő év tavaszára várták. Az alig háromhetes késedelem igazán a lehető legrövidebb időeltolódás, amit a személyi változás teljesen érthetővé tesz. Egy másik figyelemre méltó mozzanat, hogy nemcsak azokban a személyekben nem történt változás, akik egyházpolitikai téren János pápa bizalmasai voltak, hanem az új pápa megtartotta személyi titkárának Capovillát, aki elődjének is személyi titkára volt, s akiről már jelentettem, hogy legőszintébb szorgalmazója a mi tárgyalásaink eredményes befejezésének.

Ezen a mostani római úton sikerült először a római magyar papi emigráció fölé emelkedni. Bebizonyosodott, hogy a magyar egyház az ő közvetítésük nélkül is bármikor kapcsolatba léphet a Szentszékkal, mi több, ez a közvetlen érintkezés sokkal szívélyesebb és meghittebb formában történhet, mint a zsinat első ülészakájában tapasztalhattuk. Feltétele volt ennek, hogy a magyar egyház képviselői ne szoruljanak rá semmi tekintetben – pénz, ellátás, gépkocsi stb. – a papi emigrációra. Legjobb tudomásom szerint egyetlen találkozás az emigráció kiemelkedő alakjával, Mester Istvánnal, a megérkezés napján, július 27-én történt, amikor Mester felkereste a szállóban Brezanóczyt, mondván, hogy értesült megérkezésünkről és szeretné tudni, miben lehetne segítségére.

Brezanóczy azt felelte, nagyon köszönjük, de nincs szükségünk semmire. Utána Mester nálam is tett rövid, talán 5 perces látogatást. Udvarias, de igen tartózkodó volt, és semmiféle politikai természetű kérdést nem hozott szóba, egyetlen egyet sem azok közül, amelyekről legutóbb beszámoltam. Benyomásom az volt, hogy az emigráció megérezte, megszűnt közvetítő szerepe, s a magyar ügyekben aligha számíthat továbbra is bármilyen súlyra, akár a Vatikánban is.

144 Szent Officium (Sacrum Officium) III. Pál pápa 1542. július 21-én kelt bullájával állította fel azt a bíborosi bizottságot, amelynek feladata a reformáció visszaszorítása és a hit tisztaságának védelme. A római inkvizíció feladatai lassan átalakultak, lényegében a valláserkölcsei tanítások tisztaságán, az egyház ideológiai épségén őrködik. A római kúria legfőbb hitügyi hatósága. A Szent Officiumnak van joga ahhoz, hogy vallási és erkölcsi kérdésekben elvi határozatokat hozzon.

145 Integritás (lat.) érintetlenség, sérthetlenség. Itt a változtatásban nem érdekelt konzervatív vatikáni körökre utalt az ügynök.

146 XXIII. János pápa politikai irányvonaláról van szó.

Megemlítem még, hogy a csehszlovák katolikus egyházat a három szlovák püspök, Oliveira helynök és Záreczki pozsonyi kanonok képviselte a koronázáson. Záreczki és Oliveira még a koronázás előtt meglátogattak minket szállodánkban, én is beszéltem velük, majd egy találkozást hoztak létre a csehszlovák püspökök és a magyar ordináriusok között.

Ezen én nem vehettem részt, de tudomásom szerint tisztán baráti jellegű volt.

Budapest, 1963. VII. 9.

Molnár Béla

ÁBTL 3. 1. 5. O-14963/4. 12-14. p. „Canale” dosszié. Gépelt, az ügynök fedőneves aláírásával hitelesített tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Összefoglaló jelentés Hamvas Endre csanádi püspök, Brezanóczy Pál egi apostoli kormányzó és Mihelics Vid, a Vigília szerkesztőjének részvételéről VI. Pál pápa koronázásán Rómában
1963. július 12.**

Belügyminisztérium
III. Főcsoportfőnökség.

Szigorúan Titkos.

Tárgy: A VI. Pál pápa koronázásán részt vett magyar egyházi delegáció római tartózkodásáról.

J E L E N T É S
Budapest. 1963. július 12.

A magyar római katolikus egyház képviselőiben dr. Hamvas Endre csanádi püspök a püspöki kar elnöke, dr. Brezanóczy Pál egi apostoli kormányzó és Mihelics Vid, a „Vigília” szerkesztője kíséretében június 27. és július 4. között Rómában tartózkodtak, ahol részt vettek VI. Pál pápa megkoronázásának ünnepein.

A magyar római katolikus egyházi delegációnak jelenléte politikailag hasznos volt, fogadta őket VI. Pál pápa, és Casaroli, a vatikáni államtitkárság rendkívüli egyházügyek helyettes titkára.

A június 27-én Rómába érkező delegációt követségünk képviselői fogadták és szálláshelyül választották számukra a Hotel Residence Palace, Via Archimede 69. sz. alatti reprezentatív szállodát. Követségünk június 29-én társasprogramot készített elő a delegáció számára, amelynek során Assisibe és Perugiába látogattak.

Június 28-án délelőtt 11 órakor fogadta Casaroli dr. Hamvas Endre csanádi püspököt és dr. Brezanóczy Pál apostoli kormányzót. A fogadás során Casaroli elmondotta, hogy kellemesen emlékszik vissza a bécsi és a budapesti tárgyalásokra. Készített már egy összefoglaló jelentést a pápa részére a tárgyalásairól és a tapasztalatairól. Kifejtette azon véleményét, hogy VI. Pál pápa töretlenül követi XXIII. János egyházpolitikai irányvonalát, amely számukra megerősítést jelent. Elmondotta, hogy a helyzetet úgy értékeli, miszerint a tárgyalásokat tovább fogják folytatni, részben a Vatikán államban, részben egy másik helyen. A fogadás végén Casaroli ígéretet tett arra, hogy szeret éjti annak, hogy VI. Pál pápa személyes kihallgatáson fogadja őket.

A pápai fogadáson dr. Hamvas Endre és dr. Brezanóczy Pál vett részt június 3-án délben – ami a vatikáni protokoll szerint előkelő időpont. Dr. Hamvas és dr. Brezanóczy közlései szerint a pápa megkülönböztetett szívélyességgel fogadta őket, és a beszélgetés elején boldogan elevenítette fel az 1930-as¹⁴⁷ és az 1938-as magyarországi látogatásait. Ez után külön kitért ar-

147 A magyar katolikus egyház 1930. április 5. és november 16. közt ünnepelte Szent Imre herceg halála 900 éves évfordulóját. Triduumok, búcsúk, népmisziók zajlottak az ünnepi hónapokban. Augusztus 16-án kezdődtek a fő ünnepek. Ekkor érkezett a Szentszék apostoli követe mellett hat kardinális és közel 100 püspök, köztük Angelo Roncalli (a későbbi XXIII. János pápa) és Giovanni Baptista Montini (a későbbi VI. Pál pápa) is.

ra, hogy XXIII. János különös érdeklődéssel és szeretettel foglalkozott a magyar katolikus egyház ügyeivel, és ő is szívesen fog tárgyalni magyar vonatkozású ügyekben. Ezt követően a pápa a magyar egyház helyzetére tért rá és elmondotta, hogy Casarolit nagyon kedvesen fogadták Magyarországon. A beszélgetés során a pápa úgy nyilatkozott, hogy ismeri és át tudja tekinteni a jelenlegi magyar egyházi helyzetet, és lehetségesnek tart egy módos vivendi megoldást. Ezt követően fejtegette, hogy nem kíván az egyháznak gazdagságot és privilégiumokat, hanem csak annyit, hogy be tudja tölteni isteni küldetését. A pápa maga vetette fel a Mindszenty-kérdést, amit állítása szerint az előző napon Kennedy amerikai elnök fogadásán is felvetett. Szó szerint ezeket mondotta: „Ez a kérdés megérett a megoldásra. Olyan megoldást kell találni, amely 1. nem sérti a magyar állam tekintélyét, 2. nem sérti a bíboros személyét és 3. megfelel az egyház érdekeinek.”

Figyelemre méltó, hogy az új pápa szimbolikus dolgokkal is kifejezésre juttatta, hogy magyar viszonylatban is XXIII. János szellemében kíván ténykedni. Amikor érmeikkel ajándékozta meg a magyar főpapokat, hangsúlyosan kiemelte: „Ezek még XIII. János hagyatékából valók, annak a pápának a hagyatékából, aki annyira szeretett benneteket.” A pápa átadott dr. Hamvas püspöknek egy latin nyelvű szöveget, amelyet a magyar néphez intézett. Ezután kiemelkedő protokoll esemény történt, a magyar delegáció két tagját a pápa dolgozószobájában ünnepélyesen lefényképezték VI. Pál társaságában.

A római emigrációval kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy azt sikerült teljes mértékben kikapcsolni. Mester István a delegáció érkezésének napján felajánlotta segítő szolgálatait. Ezt a delegáció nem vette igénybe.

A delegáció tapasztalataiból ki kell emelni:

Különös érdeklődést tanúsított a delegáció környezetében Zabkar József jugoszláv származású, vatikáni követségi tanácsos, prelátus, Magyary Gyula prelátus, Tóth Gyula vatikáni belső tisztviselő és Rákos Raymund apostoli gyóntató. Zabkar a koronázási ünnepség során dr. Brezanóczy társaságát kereste, és a beszélgetés során olyan kijelentéseket tett, hogy tudomással bír a tárgyalásokról és azok irányában örömét fejezi ki.

Delegációnkat előzetes megkeresés után július 1-én meglátogatta a szállodában a 3 szlovákiai püspök, kísérelével együtt. A két delegáció szívélyes légkörben tárgyalt egymással, beszélgetésük inkább baráti volt, mint protokolláris.

A pápai fogadás előtt delegációnk találkozott König bécsi hercegérsekkel. König hercegérsek tartózkodóan említette magyarországi útját, és a megígért, de elmaradt látogatását. Kisebbségi magyarok után szeptembert emlegetett látogatása idejéről.

Mihelics Videt, a „Vigília” főszerkesztőjét július 3-án vacsorára látta vendégül Valerio Occetho haladó gondolkodású katolikus újságíró, aki a közelmúltban járt Budapesten. A vacsorán még jelen volt Tadeusz Mazowiecki lengyel katolikus folyóirati főszerkesztő és Stanislaw Morawski, több lengyel hírlap római tudósítója, aki nem emigráns. A vacsora során baráti beszélgetés folyt, amelyen közösen megállapították, hogy VI. Pál a konklávé előtt nyilvánvalóan kimutatta már, hogy nagy ember szerepét kívánja játszani. Következésképpen tisztában van azzal, hogy ilyen történelmi szerepre csak akkor számíthat, ha továbbviszi és befejezéshez juttatja a XXIII. János által megkezdett nagy művet. Nem zárkozhat el attól sem, hogy tárgyaljon nemcsak a keresztény egyházakkal, hanem a profán világgal is. Nyilvánvaló különbség azonban XIII. Jánostól az, hogy nála nem az ösztönösség uralkodik, hanem az in-

tellektus, amiből következik az, hogy a nagy és elhatározó folyamatok meglassúbbodására számíthatunk.

VI. Pál pápa a trónbeszédében – többek között – kijelentette, hogy mindent el kell követnie a nemzetközi béke megszilárdítása érdekében, hiszen a békéért folytatott becsületes küzdelem volt az, ami XXIII. János pápa részére oly nagy tiszteletet és megbecsülést szerzett.

Egyhangú vélemény szerint a folyamat lassúbbodása nem torkolthat semmiképpen a XXIII. János által képviselt egyházpolitikai vonal megtörésébe. Ennek legfényesebb bizonyítéka – a szélsőséges vélemények várakozásának ellenére –, hogy a zsinat II. időszakát alig 3 hetes késedelemmel meg kell kezdeni. Egy másik figyelemre méltó mozzanat az, hogy minimális személyi változások történtek. Az új pápa megtartotta XXIII. János bizalmasát, személyi titkárát, a haladó gondolkodású Capovillát. Capovilla egyébként az egyik legőszintébb szorgalmazója a magyar–vatikáni tárgyalások eredményes befejezésének.

Az „Il Tempo” c. jobboldali lap egyik munkatársa felkereste szállodájában dr. Hamvas Endre püspököt és a vatikáni sajtóirodára hivatkozva nyilatkozatot kért tőle. Dr. Hamvas helyes tartalmú, egyházpolitikailag jó nyilatkozatot adott. A lap az interjút kommentálta és nem közölte. Egyébként megállapítható, hogy a korábbi magyar vonatkozású cikkekhez viszonyítva a lap hangja most mérsékeltebb volt.

Delegációnk július 4-én indult haza Rómából. A repülőtéri búcsúztatáson a magyar követ-ség személyiségein túl jelen volt Zabkar vatikáni követségi tanácsos is, aki Dell'Acqua jókívánságait tolmácsolta.

– A delegáció római tartózkodásával kapcsolatban meg kell említeni, hogy körültekintő szervezéssel és követségi hathatós segítségével [sic!] lényegében ki tudjuk rekeszteni az emigráció kíváncsiszkodó bekapcsolódását ügyeinkbe.

– VI. Pál pápa megnyilatkozásai és a fogadáson tett szívélyes megjegyzései pozitívnak értékelhetők. A feltételezett hosszabb pápai uralkodási idő arra a következtetésre ad alapot, hogy VI. Pál diplomáciai és egyházpolitikai tevékenysége valószínű megoldja a szocialista országokban lévő egyházaknak és kormányoknak a Vatikán felé irányuló kapcsolatának kérdését.

Berényi¹⁴⁸

ÁBTL 3. 1. 5. O–14963/4. 16–18. p. „Canale” dosszié. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

**A Belügyminisztérium III/I. és III/III. Csoportfőnökségeinek javaslatai a dezinformáció erősítésére a II. Vatikáni Zsinat második ülészakán
1963. szeptember 6.**

BELÜGYMINISZTÉRIUM

SZIGORÚAN TITKOS!

Tárgy: A II. Vatikáni Zsinat II. időszakában alkalmazható dezinformáció erősítésére vonatkozó – [sic!]

J A V A S L A T
Budapest, 1963. szeptember 6.

A II. Vatikáni Zsinat II. ülészaka 1963. szeptember 29-én kezdődik, melyen megbízható értesülések szerint a magyar rk. egyház a korábbinál nagyobb létszámú delegációval képviselteti magát.

A zsinatra kiutazó magyar papi delegáció munkájának támogatása, egyes vatikáni körök dezinformálása, valamint a zsinat idejére a tájékoztató munkának megszervezésére az alábbi intézkedéseket javasoljuk:

I.

A kiutazó delegáció munkájának támogatása: a különböző egyházmegyékben megtartandó papi koronaülések időpontja időbelileg egybeesik a zsinat II. ülészakával. A koronaüléseken az espereskerületek papsága teljes számmal vesz részt és általános egyházi problémákat tárgyalnak meg.

Ahol koronaülések nem lesznek, ott rekollekciókat¹⁴⁹ tartanak, amely[ek] az egyes egyházmegyék vonatkozásában ugyancsak a papság egészét érintik. A fenti összejöveteleket az ÁEH-val való előzetes megbeszélés után úgy készítjük elő, hogy a papság alapvető kérdésekben pozitív értelemben foglaljon állást.

- atomcsend egyezmény,¹⁵⁰ béke, általános és teljes leszerelés,
- állam és egyház közti megegyezés betartása,
- a papságnak szocializmust építő országban lévő feladatai,
- hangot adatni annak, hogy a kiutazó papi delegációtól joggal várja el a papság tömege, hogy azok Rómában állami és egyházi szempontból méltó módon képviseljék a papság és [a] hívő tömegek érdekeit.

¹⁴⁹ Rekollekció (lat.) újbóli egybegyűjtés. Kisebb lelkigyakorlat, továbbképzés.

¹⁵⁰ Az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és a Szovjetunió között Genfben 1958 és 1962 között megszakításokkal folytatott tárgyalások következményeként 1963. augusztus 5-én Moszkvában egyezményt írtak alá a felek, amely megtiltotta a légköri, a világűrben folytatott és a víz alatti atomkísérleteket. Az egyezményt 96 állam aláírta, Franciaország és Kína elutasította.

A koronaüléseken megjelenő ügynökeinknek feladatuk adjuk, hogy magatartásukkal, hozzájárulásokkal, javaslatokkal, mások ösztönzésével segítsék elő, hogy a fenti kérdésekben határozatok szülessenek és e határozatokat, mint a rk. papság egységes határozatát táviratilag vagy levél formájában küldjék meg Hamvas Endrének, a püspöki kar elnökének, illetve a zsinat[i] információs irodának.

A fenti intézkedéssel határozott állásfoglalásra, bátrabb kiállásra akarjuk ösztönözni a delegáció vezetőit és tagjait.

Az ÁEH a békepapokon és egyéb velük kapcsolatban álló lojalis papokon keresztül hasonlóképpen működik közre a koronák légkörének kialakításában.

– A fentiek megvalósítása érdekében Baranya, Fejér, Veszprém, Komárom, Győr, Vas, Bács-Kiskun, Csongrád, Pest megyék III/III/1. alo. vezetői részére Budapesten vagy vidéken eligazítást tartanak.

– A megbeszélés célja:

Tájékoztatni az illetékes elvtársakat a II. Vatikáni Zsinat fontosabb célkitűzéseiről.

E munkában konkrétan meghatározni a koronaüléseken részt vevő ügynökök feladatait.

Tájékoztató munka megszervezése.

II.

Dezinformatív anyagok kidolgozása:

A zsinat I. szakaszának tanulságaiból okulva az ÁEH-val karöltve szervezett intézkedéseket tettünk folyamatba a nyugati papi emigráció háttérbe szorítására, kiiktatására. Előfordulhat, hogy régi pozíciók védelmében nyílt vagy burkolt támadásokat intéznek a delegáció ellen. Igyekeznek zavart kelteni és elmarasztaló határozat hozatalára bírni az illetékes vatikáni köröket. Amennyiben ezeket az elképzeléseket a Vatikán támogatásával véghez tudnák vinni, barátságtalan magatartást tanúsítanának, intézkedéseiket dezinformációs anyagok kijuttatásával ellensúlyoznánk.

Célja:

Rádöbenteni a Vatikán illetékes szerveit, hogy az emigráció sugallatainak való behódolás megrontja mindkét oldalon a kedvezően alakuló viszonyt.

Csökkenti vagy lehetetlenné teszi az ez idő szerint jó mederbe[n] folyó tárgyalásokat, megnehezíti hazánkban az egyház helyzetét. Az állam a különböző kedvezmények juttatásától elállna, továbbá a magyar katolikus papság – amely több mint másfél évtizede él alapvetően más körülmények között, mint a nyugati papság – értetlenül fogadná a Vatikán apolitikus magatartását.

Ezáltal a Vatikánt és a Vatikánon keresztül a papi emigrációt mérsékelt magatartásra tudják kényszeríteni.

A dezinformációs anyagok kidolgozásához az alábbi témákat javasoljuk:

– Az állam és egyház viszonyát Magyarországon az alkotmányon túl tvr. szabályozza. Ez a valóság szabad gyakorlását minden pap és hívő számára szavatolja. Évekkel ezelőtt voltak ugyan hibák, de azóta az állam nemcsak az egyház, de az állami szervek részéről is szigorúan meg-

követeli a viszonyt szabályozó rendelet maradéktalan végrehajtását. Éppen ezért különösen most a pozitívan alakult helyzetben minden kísérlet, amely figyelmen kívül hagyja a MNK. törvényeit, eleve kudarca van ítéelve, ez az államnak semmit, de az egyháznak sokat árt.

- Az egyház érzékeny pontja a papi utánpótlás kérdése. Az elmúlt időszak alatt a pannonhalmi bencés és szentendrei ferences gimnázium hallgatói és egyes tanárai olyan magatartást tanúsítottak, amelyek alkalmasak arra, hogy a fenti szemináriumok további létét, fennmaradásuk szükségességét az állam a saját szempontjából vizsgálja meg.¹⁵¹ Célunk „jóindulatúan” figyelmeztetni az egyház illetékeseit, hogy lehetőleg tartsák magukat távol minden olyan intézkedéstől, illetve határozattól, ami ellenünk irányul, mert az esetleg a fenti két szeminárium további működésének megszüntetését eredményezhetné.
- Az állam lehetőséget adott arra, hogy a delegáció számszerűségében bővüljön. A későbbi szakasz vagy szakaszok delegációi tekintetében ez biztató jelenség, de ez a későbbiekben úgy alakul, ahogy a Vatikán hozzááll a magyarországi helyzethez.
- Az utóbbi években az állam részéről felmerült már az esztergomi és budapesti papi szemináriumok összevonása. Az egyház vezetői a tanárokkal együtt érthetően félnek az ilyen intézkedéstől. A Vatikánnak sem közömbös, hogy hány szeminárium működik Magyarországon.¹⁵² Az illegális papszentelések,¹⁵³ amelyek az állam előtt ismertté váltak, ismét komoly felületet adnak.
- A protestáns egyházak kifogásolják a rk. teológiai doktorátus kérdését. Merő rosszindulat, de az állami szerveket arra sarkallják, hogy ezt a protestánsoknak nem engedélyezik, szüntessék meg a katolikus egyháznál is. Az állam egy meggondolatlan lépésre való válaszként nyilvánvalóan a katolikus egyház rovására hoz döntést.
- Javasoljuk olyan anyagnak az összeállítását és szükség szerinti megküldését a zsinat információs irodájához, amelyben az egyes emigrációs papok irreális egyházpolitikai vonalvezetését az egyház féltése miatt kritizálják.

Ebben felhívjuk a figyelmet arra, hogy a magyar emigrációs papoknak a helyzet analizálását nélkülöző tanácsai az eddigiekben csak bajt okoztak, zavart keltenek, mivel nem a progressz-

151 Egy 1965-ben készült ÁEH jelentés szerint a pannonhalmi bencés gimnáziumban évek óta nyílt reakciós nevelés folyik. A háziyomdában kommunistaelenes broszúrákat, könyveket sokszorosítanak és kötnék be. MOL XIX–A–21–d–0022–3/e–1965. A szentendrei ferences gimnázium tanárát, Szántó Konrádot például izgatás és bejelentési kötelezettség elmulasztása miatt tartóztatták le 1960 novemberében, majd másfél évre elítélték. Vö. Hetényi-Varga, 1999. 570–574. p.

152 Tény, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal alaposan ismerte és részletesen foglalkozott a magyarországi szemináriumok helyzetével. MOL XIX–A–21–d–008–3–1968. A budapesti és az esztergomi szeminárium összevonása azonban komolyan sohasem merült fel. Valószínűleg itt is csak nyomásgyakorlásra használják fel a vatikáni tárgyalóféllal szemben.

153 A Budapesti Központi Szeminárium kispapjai 1959. január 23-án megtagadták a békepapi mozgalom gyűlésén való részvételt, amiért 14 diakónust elbocsátottak. A többi hallgató szolidaritást vállalt velük, így az 1960/61-es tanévben hetvenen hagyták abba tanulmányaikat és csak tizenhét diak maradt a szemináriumban. Az egyik kizárt kispap társait összegyűjtötte és titokban befejezték tanulmányaikat. 1959 decembere és 1960 márciusa között néhány püspök mintegy húsz kizárt kispapot titokban felszentelt és többségüket el is helyezték papi szolgálatra különböző egyházmegyékben. ÁBTL 3. 1. 5. O–13405/3a. 215–219. p. Magyar Római Katolikus Püspöki Kar, valamint ÁBTL 3. 1. 5. O–11522. „Kizártak” dossziésorozat.

szív és hivatalos vonalat viszik, ami az itteni egyháznak egyedüli járható útja „pedig ma a legnagyobb szüksége áll fenn a papság egységének.” Forrófejű emberek ugratásával provokálják az államot, akitől viszont nagymértékben függ az egyház működésének sorsa.

Az összes dezinformációs anyagot úgy állítjuk össze, hogy ebből az egyház féltése, egységének erősítése, a vatikáni progresszív irányzattal való összhang csendüljön ki.

A leveleket valódi névalírással, külföldi kapcsolatokkal rendelkező ügynökökkel íratjuk és Vatikánhoz közelálló befolyásos személyek részére. Emigráns papokhoz dezinf. anyagot nem küldünk.

A dezinformációs anyagok elkészítésére (egy-egy témakör) a következő ügynököket választjuk ki:

„Kövér”, „Puskás”, „Takács”.

Az anyagok kijuttatását a következő vonalakon hajtjuk végre:

- legális postaforgalom felhasználásával
- lengyel állambiztonsági szervek Vatikán felé irányuló illegális csatornáján keresztül,
- szóban, időközben kiutazó ügynökök felhasználásával.

A javasolt témák Vatikánba való kijuttatását függővé tesszük az esetlegesen ellenünk hozott határozatoktól, ill. a papi emigráció támadásainak határfokától.

Az anyagok elkészítésének határideje: 1963. IX. 29.
Felelős: Kiss Oszkár
Major Ferenc

III.

A zsinat II. szakaszának időszaka alatt külön javaslat alapján a következő ügynököket kívánjuk külföldre utaztatni:

„Molnár Béla”
„Kövér”
„Pintér”
„Mester”
„Illés”
„Paál”.

Az ügynökök kintlétük alatt külön utasításra dezinformációs anyagokat helyeznek el, továbbá Ausztriában, illetve Olaszországban a papi emigráció köreiből értesüléseket szereznek.

Feladat-tervek kidolgozásának határideje: Folyamatos.

Felelős: Kiss Oszkár,
Major Ferenc
érintett alosztályvezetők.

Varga Sándor
Varga Sándor r. őrgy.
alosztályvezető

Pálfi József
Pálfi József r. szds.
alosztályvezető

Engedélyezem:

Komornik Vilmos
Komornik Vilmos r. alezr.
III/I. Csoportfőnök

Eperjesi László
Eperjesi László r. alezr.
III/III. Csoportfőnök

Készült: 3 pld.
Kapják: 1 pld. III/I-2/d.
1 pld. III/III/2-a.
1 pld. Dosszié.

Nytsz: 19/.....

ÁBTL 3. 1. 5. O-14963/5. 186-190. p. „Canale” dosszié. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökségének jelentése a Vatikán és a Magyar
Népköztársaság közti tárgyalások folytatásáról
1963. szeptember 9.**

Belügyminisztérium
III/I. Csfség

Szigorúan titkos!

Tájékoztató jelentés
Budapest, 1963. szeptember 9.

A Vatikánnal folytatandó tárgyalásokról

Mint ismeretes, augusztus hó folyamán levélváltás történt római követségünk és a vatikáni államtitkárság között a tárgyalások újrafelvételének ügyében. Ennek alapján Casaroli vatikáni államtitkár-helyettes szeptember 5-én magához kérte a tárgyalások előkészítésével megbízott diplomatánkat és közölte vele, hogy másirányú elfoglaltságuk miatt még nem tudják megkezdeni a tárgyalásokat. Az államtitkár-helyettes azonban kilátásba helyezte, hogy egy-két héten belül visszatérnek az ügy megbeszélésére.

A beszélgetés során Casaroli sejteni engedte, hogy a jelenlegi pápa is jóindulattal van a tárgyalások iránt, azonban elődjénél meggondoltabban hajtja végre elgondolásait. A 20 percig tartó beszélgetés szívélyes, udvarias légkörben zajlott le.

Megjegyzés:

Szeptember elején az olasz jobboldali sajtó hírt adott arról, hogy a magyar kormány Sík Endre volt külügyminisztert és Mihelics Vid újságírót bízta meg azzal, hogy a Vatikánnál puhatolozzanak a tárgyalások ügyében. Casaroli ezeket a következtetéseket „újságírói fecsegésnek” minősítette. Legutóbb pedig a Quotidiano című katolikus folyóirat vatikáni körökre hivatkozva cáfolta ezeket a híreszteléseket.

Kész: 4 pld.
Galambos et.
III/III Csfség
D-alo
Nytto.

Kész: Für.J/Csné

ÁBTL 3. 1. 5. O-14963/4. 73. p. „Canale” dosszié. Gépelt másolat.

**A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökségének jelentése a Vatikán és a Magyar
Népköztársaság közti tárgyalások folytatásáról
1963. szeptember 14.**

Belügyminisztérium
III/I. Csfség

Szigorúan titkos!

Tájékoztató jelentés
Budapest, 1963. szeptember 14-én.

A Vatikán és a magyar kormány közötti tárgyalásokról

Római követségünk beosztottja szeptember 12-én ismét találkozott Casaroli vatikáni államtitkár-helyetttel. Casaroli megjegyezte, hogy már a követ elvtárrsal való találkozásra készült, de a nunciatúra tévesen továbbította üzenetét. Sajnálkozását fejezte ki, hogy emiatt a tárgyalások megkezdése elhúzódik.

A továbbiakban elmondotta, a Vatikánban az a vélemény uralkodik, hogy még a zsinat megkezdése előtt megoldódnak a Budapesten felvetődött kérdések. Hozzátette, az idő rövidsége miatt ő maga nem bízik ebben. Arra utalt, hogy a Vatikán felkészült a konkrét megegyezés tárgyalására, s a magyar kormány válaszát várják. A beszélgetésből kivehető volt, hogy a Vatikán minél előbb eredményes megoldást vár.

Casaroli ezután óvatosan követ elvtárs tájékozottsága és felkészültsége iránt érdeklődött, majd megállapodott követségünk beosztottjával, hogy a mai napon (szeptember 14.) délután találkozik római követünkkel a tárgyalások megkezdése céljából.

Értesülésünk szerint az AEÁ Külügyminisztériumának¹⁵⁴ magyar ügyekkel foglalkozó munkatársa kijelentette, a vatikáni tanács szeptemberi ülésén megoldják a „Mindszenty-ügyet is”.

Az értesülés megbízható forrásból származik, de nem ellenőrzött.

ÁBTL 3. 1. 5. O-14963/4. 88. p. „Canale” dosszié. Hitelesítés nélküli gépirat, tisztázat.

154 Az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma.

**A Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökség 2–a alosztályának jelentése katolikus
ügynökök római és nyugat-európai útjáról
1963. szeptember 17.**

BELÜGYMINISZTERIUM
III/III/2–a alosztály

SZIGORÚAN TITKOS!

Tárgy: Ügynökség római utaztatása.

J E L E N T É S

Budapest, 1963. szeptember 17.

Jelentem, hogy a szeptember 29-én kezdődő II. Vatikáni Zsinat második ülészakára a delegáció tagjai, ill. kísérőjeként az alábbi ügynökök utaznak Rómába:

A delegáció létszáma az alábbiak szerint oszlik meg:

- 6 főpap,
- 7 kísérő,
- 1 fő a delegáció titkára,
- 1 orvos.

Összes kiutazó: 15 fő, közülük 9 ügynök.

- „Kecskeméti”
- „Kerekes”
- „György”
- „Dr. Szabó”
- „Kiss János”
- „Dr. Balázs”
- „Győri Péter”
- „Kékes”
- „Pátkai”

A fentiekén kívül két újságíró utaztatunk Rómába, akik az ülészak felénél egymást váltják.

Ezek: 1. „Molnár Béla” fn. ü.

2. „Kövér” fn. ü.

Tervbe vettük még a következő ügynökök szeptember 29. és december 4. közötti időben nyugati országokba való kiutaztatását:

1. „Paál János” fn. ü.	Olaszország
2. „Illés” fn. ü.	Olaszország (elutazott)
3. „Mester” fn. ü.	Ausztria
4. „Zicsi” fn. ü.	Olaszország
5. „Pintér” fn. ü.	Ausztria

Az ÁEH október végére társasutazásba több békepapot kapcsol be (kb. 8–10 főt), akik Pári[z]s–Lurd¹⁵⁵–Róma útvonalat 12 nap alatt járják meg. Létszámuk még nem ismert. Költsé-
güket az ÁEH finanszírozza.

E csoport vezetője: „Jánosi” fn. ügynök.

Kiss Oszkár r. őrgy.

Készült: 2 pld.

Nytsz: 19/2675-181

K.O./F.I.

ÁBTL 3. 1. 5. O–14963/5. 191–192. p. „Canale” dosszié. Gépelt másolat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

155 Helyesen: Lourdes. Híres franciaországi zarándokhely, Szűz Mária kegyhely 1858 óta.

Az Actio Catholica Országos Elnöksége meghívja Shvoy Lajos székesfehérvári püspököt
a II. Vatikáni Zsinatra utazó egyházi küldöttség búcsúztatására
1963. szeptember 19.

ACTIO CATHOLICA ORSZÁGOS ELNÖKSÉGE
PRAESIDIUM GENERALE ACTIONIS CATHOLICAE
LANDESPRÄSIDIUM DER KATHOLISCHEN AKTION
PRÉSIDENTE GÉNÉRALE DE L'ACTION CATHOLIQUE
GENERAL PRAESIDIUM OF CATHOLIC ACTION

Budapest, V. Egyetem utca 4–8. III. lépcső. I. em. 8. Tel.: 187–645., 187–646., 180–077.

1735/1963. sz.

Legtisztelendőbb Pápai Trónálló, Püspök Úr!

A II. Vatikáni Zsinat második ülészakára induló magyar egyházi küldöttséget 1963. szeptember 25-én délután 2 órakor búcsúztatjuk a Keleti pályaudvar külön várótermében.¹⁵⁶

Legyen szabad erre az alkalomra Legtisztelendőbb Püspök Urat legmélyebb tisztelettel meghívunk.

Fogadja Legtisztelendőbb Püspök Úr őszinte tiszteletünk igaz kifejezését.

Budapest, 1963. szeptember 19.

Dr. Szántay István
főtitkár

Dr. Várkonyi Imre
főkáptalani helynök,
országos igazgató

Legtisztelendőbb

S H V O Y L A J O S Úrnak
pápai trónálló,
megyes püspök

SZÉKESFEHÉRVÁR

SzfvPL 7237/C. Az Actio Catholica körpecsétjével és aláírással hitelesített tisztázat. A körbélyegző lenyomatán olvasható felirat: „ACTIO CATHOLICA ORSZÁGOS ELNÖKSÉG – Presidium Generale Actionis Catholicae – 1933”.

¹⁵⁶ Az első ülészakára utazó egyházi személyek búcsúztatására küldött meghívó Székesfehérváron nem került elő. A többi ülészakára induló és onnan érkező főpapok fogadására Shvoy Lajos minden esetben meghívót kapott, de egyetlen alkalommal sem jelent meg a rendezvényeken.

Shvoy Lajos székesfehérvári püspök válaszeleve az Actio Catholica Országos Elnöksége meghívására a II. Vatikáni Zsinatra utazó egyházi küldöttség búcsúztatására 1963. szeptember 25.

1735/1963.

Méltóságos Főkáptalani Helynök Úr!
Főtisztelendő Igazgató Úr!

A II. Vatikáni Zsinat második ülészakára induló magyar egyházi küldöttség szeptember 25-i búcsúztatására szóló szíves meghívást és az időpontot korrigáló táviratot köszönettel vettem.¹⁵⁷ A levélcenzúra¹⁵⁸ miatt a meghívót későn vettem kézhez, így a felmenetelhez szükséges hozzájárulást sem volt már módomban biztosítani. Fogadja Méltóságod őszinte tiszteletem kifejezését.

Székesfehérvár, 1963. szeptember 25.

Főtisztelendő
Dr. VÁRKONYI IMRE Úrnak
főkáptalani helynök,
orsz. igazgató
Budapest. V. székesfehérvári püspök

SzfvPL 7237/C. Gépelt másolat.

Országos Széchényi Könyvtár

¹⁵⁷ Az Actio Catholica szeptember 24-én 10 óra 16 perckor táviratot küldött Shvoy Lajosnak Székesfehérvárra, amiben tudatták, hogy a búcsúztatás a korábbi időponthoz képest 15 perccel korábban kezdődik a Keleti pályaudvar éttermében. SzfvPL 7237/C.

¹⁵⁸ Shvoy Lajos székesfehérvári püspök lényegében üzent válaszelevelében a levélcenzornak, Lovrek Károly miniszteri biztosnak, hiszen ez a levél is „átment” a kezein.

**Az Állami Egyházügyi Hivatal tájékoztatója a csehszlovák kormány és a Vatikán megbízottai között Rómában folytatott tárgyalásról
1963. szeptember 27.**

ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL
11-5651.

SZIGORÚAN TITKOS!
Készült: 5 példányban
0022-34/1963.

T Á J É K O Z T A T Ó

A csehszlovák kormány és a Vatikán megbízottai közötti tárgyalásról

KARL HRUZA, a Csehszlovák Egyházügyi Hivatal vezetője a csehszlovák kormány megbízásából és AGOSTINO CASAROLI a Vatikán megbízásából szeptember 6. és 12-e között Rómában tárgyalást folytattak.

Mindkét fél részéről egy-egy tanácsadó vett részt, tolmácsot a vatikáni fél biztosított. A csehszlovák elvtársak egy, a Vatikán által rendelkezésre bocsátott villában szálltak meg, a csehszlovák követségen csak az érkezéskor és a tárgyalás végén voltak.

A tárgyalás egészére jellemző volt, hogy a Vatikán magatartásában lényeges változások tapasztalhatók. XXIII. Jánosról Casaroliék szinte említést sem tettek. A Prágában korábban felvetett témákról¹⁵⁹ a Vatikán megbízottai nem akartak beszélni. A konzuli kapcsolatok kialakításáról mindvégig egy szó sem esett. Általában sokoldalúan érzékeltetni akarták a Vatikán erejét és határozottságát, többször követelőzően és agresszíven léptek fel. A tárgyalás során korábban tett kijelentéseiket, megállapításait megváltoztatták, végül is Hruza elvtársék javasolták, hogy írásban rögzítsék a tárgyalás anyagát, mert nem lehet a folyamatosságot másképpen biztosítani.

Casaroli a bevezetőben kifejezésre juttatta, hogy a pápa tudomásával történik a tárgyalás, aki ismeri a prágai megbeszélés anyagát is. Kifejezésre juttatta, hogy Csehszlovákiában az egyház 1948 után olyan helyzetbe került, amelyet a Szentszék nem fogadhat el. Nem értenek egyet azokkal a törvényekkel, amelyek az állam és az egyház közötti kapcsolatot szabályozzák, ezeket elvileg soha sem fogadhatják el, mert a Kánonnal ellenkeznek. Nyíltan megkérdezte, hogy a törvények megváltoztatása lehetséges-e, mely ha megtörténne, például szolgálhatna a többi államok felé. Támadóan léptek fel a Csehszlovák Szocialista Köztársasággal szemben. Következésképpen nem használták a „Csehszlovák Szocialista Köztársaság” kifejezést, vádolták a cseh államot, hogy nem tartja be a jogokat, s például hozták fel a Berán-ügyet, aki szerintük nem volt elítélve és jogszerűen volt lecsukva, amely a cseh állam szegénye. Hangsúlyozták, hogy ilyen állammal igen nehéz a tárgyalás, nehezen lehet bízni, mivel nincs meg a garancia.

Hruza elvtárs kifejezésre juttatta, hogy a törvények megváltoztatásáról még beszélni sem lehet. Készek tárgyalni a különböző konkrét kérdésekről, de nem ilyen alapon. Kategorikusan elvetették a törvények megváltoztatásának lehetőségét. Kihangsúlyozta, hogy ha Vatikán megbízottai ilyen agresszívan lépnek fel, akkor nem tárgyalnak.

Végülis megállapodtak a tárgyalás programjában, és ezt írásban rögzítették és sor került a kérdések konkrét tárgyalására, melyet a tárgyalás végén „Munkafeljegyzés”-ként két példányban (olasz, cseh nyelven) összegeztek, de nem írtak alá.

¹⁵⁹ Agostino Casaroli miután befejezte első magyarországi tárgyalásait 1963. május 10-én, Bécsen keresztül Prágába utazott, ahonnan ugyancsak Bécsen keresztül 1963. május 16-án érkezett vissza Rómába. Prágában találkozott Beran érsekkel és az állam képviselőjével folytatott megbeszélései középpontjában is az érsek sorsa, valamint a csehszlovák katolikus egyház helyzete állt.

1. Püspöki kinevezések

Csehszlovákiában 13 püspökségből csak 1 van szabályosan betöltve. A 12 püspöki székhelyet 2 csoportra osztották el: az egyik csoportba tartoznak azok, ahol elhalálozás folytán, más csoportba, ahol az állam által történt elmozdítás folytán üres a püspöki székhely.

Hosszas vita után az összegezés a következő:

Az elhalálozás folytán megüresedett székek betöltését kell először megoldani. Ennek módja, hogy a Vatikán magánúton közli a csehszlovák kormánnyal a kinevezendő nevet (Casaroli megkeresi Hruza elvtársat), igenlő válasz esetén a kiválasztott személy megkéri a kormány hozzájárulását a kinevezéshez, és ezután kerül sor a kinevezésre, valamint az állami eskü letételére.

A magánúton történt állami hozzájárulás és a kinevezés közötti időben az Államtitkárság megbízottja Csehszlovákiában személyesen megvizsgálja a püspöki székekre jelölt körülményeit és alkalmatosságát a kinevezésre. A csehszlovák félnek azzal a kezdeményezéssel kapcsolatban, hogy a jelenleg működő káptalani helynököket kellene kinevezni püspököknek, a vatikáni megbízott nem nyilatkozott.

2. Állami eskü

Az e témáról folyó vitát az alábbiak szerint összegezték:

A Szentszék nem kötelezi, de nem is ellenzi az állami eskü letételét, a püspökök és papok lelkiismeretére bízva. Az állami eskü szövegéhez hozzáveszik, hogy „püspökhöz, illetve paphoz méltó módon.” Ennek a záradéknak a hozzávételét a csehszlovák püspökök fogják kérni írásban a kormánytól.

3. Az állami ellenőrzés, a püspökök kormányzási tevékenységének szabadsága.

A Vatikán részéről követelték a püspökök teljes szabad kormányzási lehetőségét és a miniszteri biztosi intézmény megszüntetését.

Csehszlovák részről kifejezésre juttatták, hogy gondolkodnak azon, hogy fokozatosan, az adott feltételektől függően visszavonják a miniszteri biztosokat. Abban az esetben, ha új püspöki kinevezésekben megállapodás lesz, új miniszteri biztosokat nem neveznek ki.

A téma összegzése a következő:

Ha a kormány és valamelyik püspök között vitára kerül sor, úgy a Szentszék és a csehszlovák kormány megbízottja lehetőséget keresnek a találkozásra és közösen megpróbálják megoldani a felmerült problémát. Amíg erre nem kerül sor, addig a csehszlovák kormány nem nevez ki új miniszteri biztost.

4. A püspökök és a Vatikán közötti kapcsolat

Csehszlovák részről kifejezésre juttatták, hogy nem akadályozzák a püspökök Vatikánba történő utazását; egyházi kérdésekben szabadon folytathatnak levelezést; az Acta Apostolicae Sedis a püspökségek megkaphatják. Ugyanakkor azokkal a püspökökkel, akik nem gyakorolják funkciójukat, a Vatikán ne tartson kapcsolatot.

Ezt a vatikáni megbízott is elfogadta.

5. Az ifjúság vallásos nevelése

Ez a téma volt az egyik leghosszabban vitatott, melyre a vatikáni megbízott a legnagyobb súlyt helyezte.

Vatikáni részről igen határozottan igényelték, hogy a csehszlovák kormány engedélyezze az iskolán kívüli hitoktatást, mert a jelenlegi helyzet a vallásszabadság korlátozása. Tiltakoztak az ellen, hogy az állam nem engedi meg a papoknak a hitoktatás melletti agitációt. Hangsúlyozták, hogy a papoknak joguk van szankciókat alkalmazni azokkal a szülőkkel szemben, akik nem részesítik hitoktatásban gyermekeiket (különböző szentségek felvételének megtagadása stb.).

Csehszlovák részről kifejezésre juttatták, hogy szó sem lehet az iskolán kívüli hitoktatás engedélyezéséről, és nem igaz, hogy a vallásszabadságot korlátoznák. A csehszlovák államnak az egyes papok agitációs módjával szemben van kifogása, mivel az lelki terrort jelent. Erről nem hajlandók tárgyalni és kijelentették, hogy az állam nem tűri, hogy a papok különböző szankciókat alkalmazzanak a hívekkel szemben. Ezt ellenséges magatartásnak minősítették.

Ebben a kérdésben mindkét fél fenntartotta álláspontját és nem alakult ki semmiféle megállapodás.

6. Papneveldék

A vatikáni megbízott határozottan igényelte, hogy a papneveldék vezetőit és tanárait csak a püspök nevezze ki és ne a miniszter (megjegyzés: Csehszlovákiában a teológiák állami intézmények).

Csehszlovák részről kijelentették, hogy gondolkodnak, de egyelőre a fennálló törvények szerint történik, amely persze nem jelenti azt, hogy a püspök véleményét nem veszik figyelembe.

7. Egyházi iskolák

1948 előtt mintegy 19 egyházi gimnázium volt, amelyeket államosítottak. A vatikáni megbízott kérte, hogy néhányat állítsanak vissza.

A csehszlovák fél határozottan kijelentette, hogy erről szó sem lehet.

Viszont kifejezésre juttatta, hogy készek felállítani egy 1 éves teológiai előkészítő évfolyamot, ahol latin előképzésben vehetnek részt a papi pályára készülők.

8. Szerzetesrendek

Ezzel kapcsolatban is a vatikáni megbízott élesen támadta a csehszlovák államot, mint ahol az alkotmányt nem tartják be. A férfi szerzetesrendek feloszlata jogszerűtlen, valamint a vagyonelkobzás is.

Csehszlovák részről kifejezésre juttatták, hogy ellenséges központok voltak a férfi szerzetesrendek és szükségszerű volt ezekkel szemben fellépni.

Ezt a kérdést a következőképpen összegezték:

Nincs lehetőség arra, hogy visszaállítsák a férfi rendeket. Viszont a Vatikán részéről továbbra is fenntartják azt a kívánságot, hogy a cseh kormány gondoskodjon arról, hogy felállítsák legalább azokat a rendeket, amelyek a lelki neveléssel foglalkoznak. Egész szerény keretekkel is megelégednének. A női rendekkel kapcsolatban a Vatikán kívánja, hogy új tagokat is lehessen felvenni.

A csehszlovák fél kész arra, hogy tanulmányozza ezt, azonban megoldást csak azután tud elképzelni, ha már más fontosabb kérdések rendeződnek.

9. Vallási kultusz növelésének lehetősége

A Vatikán részéről igényelték, hogy Csehszlovákiában is lehessen búcsúkat, körmeneteket tartani és engedtesék meg, hogy a papok ne csak saját templomaikban, hanem máshol is egyházi funkciót végezhesenek.

Csehszlovák részről kijelentették, hogy törvények biztosítják az egyház szabad működését, ezen kívül nincs szükség más működésre.

10. Egyházi sajtó

A Vatikán részéről igényelték, hogy Csehszlovákiában a katolikus egyház rendelkezhesen saját szabad sajtóval, amelynek módja van, hogy a világ katolikus híreit terjessze és mindenről szabadon írhasson.

Csehszlovák részről kifejtették, hogy Csehszlovákiában van katolikus sajtó és kiadványaik is vannak.

A vatikáni megbízott hangsúlyozta, hogy ezeket nem lehet katolikus lapoknak minősíteni, mert ezeket nem a püspökök vezetésével szerkesztik, hanem bizonyos szervezet (papi békemozgalom) terjeszti, amely nem a kánonjog alapján működik.

Az egyházi sajtó kapcsán került szóba a papi békemozgalom (külön témaként nem merült fel).

Casaroli magánvéleményként kijelentette, hogy minden papnak joga van saját lelkiismerete szerint dönteni, hogy csatlakozik-e valamilyen mozgalomhoz, amennyiben az nem ellenkezik az egyház törvényeivel. Ez azonban nem jelenti azt, hogy kánonjogilag is elismerik az ilyen tevékenységet.

Csehszlovák részről kifejtették, hogy mint minden haladó mozgalmat, a papi békemozgalmat is támogatják és nincs semmi ok arra, hogy ezen változtassanak.

A vatikáni megbízott végül is kijelentette, hogy a jövőben konkrét javaslatokkal fognak előjönni.

11. Görög katolikus püspökség visszaállítása

A vatikáni megbízott követelte a mintegy évtizeddel ezelőtt megszüntetett görög katolikus püspökség visszaállítását, mellyel kapcsolatban a csehszlovák fél kijelentette, hogy erről szó sem lehet.

12. Berán-ügy

A Berán-ügyet a vatikáni megbízott nem vette programba, így a csehszlovák fél a tárgyalás végén vetette fel, hivatkozva arra, hogy a prágai megbeszélésen szó volt róla. A csehszlovák elvtársak röviden összegezték álláspontjukat, mely szerint Berán nem lehet érsek, tegye le az állami esküt, mondjon le funkcióiról és menjen el Rómába, ahol ne avatkozzék csehszlovákiai ügyekbe.

A vatikáni megbízott kijelentette, hogy egyetértene ezzel, de nem parancsolhatják meg Beránnak az állami eskü letételét, ezt Beránnak teljesen saját döntésére bízzák.

Egyébként a Berán-ügy megoldását a többi püspöki kinevezéssel összekapcsolva lehet csak megoldani.

Erre a csehszlovák fél kijelentette, hogy akkor nem lehet ebben az ügyben dönteni, mivel a Berán-probléma külön ügy.

Az egészet a következőképpen összegezték:

A Szentszék „gyorsított” módon újból tanulmányozza a Berán-ügy megoldását, azzal a kiegészítéssel, hogy Berán címét meghagynák.

A csehszlovák fél megjegyezte, hogy ha ez nem menne, akkor ők külön megoldást is tudnának, melynek két változata is lehetséges, de annak ellenére, hogy Casaroli megkérdezte, mire gondolnak, nem fejtették ezt ki.

Hruza elvtárs tájékoztatott bennünket arról, hogy elgondolásuk van arra, hogy Beránt kienedgnék a házi őrizetből és az országon belül valahol letelepedne. Azzal is foglalkoznak, hogy 3 püspök amnesztiát kapjon.

A tárgyalás végén Casaroli a Szentszék álláspontját összefoglaló cseh nyelvű emlékeztetőt adott át Hruza elvtársnak, azzal a kívánsággal, hogy juttassa el a csehszlovák kormányhoz.

Ennek lényege röviden a következő:

- A Szentszék hajlandó folytatni a tárgyalásokat.
- Hajlandók jóakarattal foglalkozni az ügyekkel és feltételezik ugyanezt a csehszlovák kormány részéről.
- Továbbra is határozottan igénylik a cseh egyház jogi helyzetének megváltoztatását.
- Az ügyeket nem lehet külön, hanem egészében kell elintézni.
- A Szentszék nem óhajtja Beránt elhatározásra kényszeríteni, de mindent megtesz azért, hogy olyan döntés születhessen, amely mindkét fél számára kívánatos és elfogadható.
- A Szentszék azért, hogy a jövőben ne legyenek ellentétek, kívánja, hogy az egyházakkal foglalkozó törvénycikkek pontos értelmezést megkaphassák.
- A görög katolikus egyház újbóli működését nyomatékosan hangsúlyozzák, és ennek igényét fenntartják.
- A pápának személyes kérésére a tárgyalást továbbra is a jóakarattal folytatni, ahogyan eddig is történt.
- A csehszlovák kormány találjon módot arra, hogy a felmerült kérdéseket el lehessen dönteni.
- A pápa nagyon csalódna, ha a tárgyalások mellett püspökök börtönben lennének.
- A Szentszék tudomásul veszi a csehszlovák kormány panaszát az emigrációval kapcsolatban és a legnagyobb jóindulattal kezeli a kérdést, természetesen a lehetőségek keretein belül, feltételezve, hogy nem történik a csehszlovák kormány részéről újabb egyházellenesség.

Budapest, 1963. szeptember 27.

ÁBTL 3. I. 5. O–14963/4. 98–105. p. „Canale” dosszié. Gépelt másolat.

**Kállai Gyula, a Minisztertanács elnökhelyettese tájékoztatója a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány tagjai részére a Vatikánnal folytatott tárgyalásokról
1963. október 10.**

Szigorúan titkos!
00387/TÜK/1963.

272.

J e g y z ő k ö n y v
a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány
1963. évi október hó 10-i üléséről.

[...]

h) Tájékoztató a Vatikánnal folytatott tárgyalásokról

Előadó: Kállai Gyula elvtárs.

Kállai Gyula elvtárs tájékoztatja a kormányt a Prantner és Miklós elvtársak által Rómában a Vatikán hivatalos személyiségeivel folytatott tárgyalásokról.

Közli, hogy a tárgyalások kedvező mederben folytak és azok folytatására egy hónap múlva Budapesten kerül sor. Felhívja a kormány tagjainak figyelmét, hogy a tájékoztatást tekintsék bizalmasnak.

A kormány a tájékoztatást jóváhagyólag tudomásul vette.¹⁶⁰

[...]

Kállai Gyula elvtárs:

Három kérdésről szeretnék tájékoztatást adni a Minisztertanácsnak.

Vatikánnal folyó tárgyalások.

A tárgyalás 3 összefüggő kérdés csoportra tagozódott: a Magyar Népköztársaság állama és a római katolikus egyház egymáshoz való viszonyának kérdései, a Magyar Népköztársaság és a Vatikán viszonya, a Mindszenty-kérdés.

A tárgyalásokról az államtitkár-helyettes jelentést készített még XXIII. János pápa életében, aki azzal egyetértett és reálisnak tartotta. Ez után az új pápa megismerkedett a Magyarországon folyó tárgyalások eredményeivel és úgy ítélte meg, hogy az eddigi keretek között és alapon a tárgyalást folytatni lehet és értesített bennünket az új pápa, hogy a tárgyalást folytatni kívánja. Nemrég kaptunk értesítést, hogy készek a Budapesten elkezdett tárgyalásokat folytatni, de most már Rómában lenne a színhely és kérték, hogy megbízottainkat küldjük ki. A múlt héten Prantner elvtárs és helyettese, Miklós elvtárs kint jártak Rómában.

¹⁶⁰ A kormány ülésén szereplő „h” napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

Mindazokat a kérdéseket, amelyek eddig közöttük felmerültek, rendszerezték és azt tekintették napirendnek. Legtöbb kérdésben érdemi vitát nem folytattak, csupán a Vatikán képviselője megkérdezte, hogy változott-e a magyar állam véleménye. Képviselőink közölték, hogy nem. Így mentek végig az anyagon.

A napirenden lévő 13 kérdés közül háromban alakult ki érdemi vita: püspöki kinevezések kérdése, Mindszenty-kérdés és a Vatikánál működő disszidens magyar papok tevékenysége.

Püspöki kinevezések. Korábban is probléma volt a Vatikán részéről, hogy az állam előzetes hozzájárulása a püspöki kinevezésekhez számára elfogadható vagy sem. Erről folyt a vita továbbra is, míg végül tudomásul vették, hogy mi ezen az álláspontunkon változtatni nem akarunk, ez törvényes rendezést nyert Magyarországon. A lebonyolítás módjáról már folyt vita Budapesten, most tovább folytatták. Az elv sértetlenül hagyása mellett bizony[os] eljárási megoldásban állapodtak meg. Az előzetes hozzájárulás csorbítatlanul megmaradt. A kánonjog szerint, mielőtt a Vatikán püspököt nevezne ki, egy vatikáni vizitátornak oda kell utaznia és megnézni, hogy milyen ember. Most a kérdés az volt, hogy jöjjön Magyarországra, vagy ne jöjjön. Prantner elvtársék rámutattak, hogy a kánonjog nem írja elő, hanem lehetőséget ad arra is, hogy írásban tájékoztódjanak.¹⁶¹ Ezt is elfogadták, sőt hozzáfűzték, hogy a most számításba jöhető embereknél még ez sem nagyon szükséges, mert ismerik őket.

A Mindszenty-kérdésben két kérdés volt. Megmondottuk, milyen feltételek mellett volnánk hajlandók Mindszenty kimenetelét biztosítani és garanciát kértünk arra, hogy ha kimegy a Vatikánban aktív szerepet nem játszik és ellenünk ellenséges tevékenységet nem folytat. Az államtitkár-helyettes szerint a Vatikán számára ez elfogadhatatlan.

A római tárgyalásokon a kérdés másik oldala került előtérbe: hogyan lehetne kivinni egyáltalában? Budapesti tartózkodása idején az államtitkár-helyettes Mindszentyvel beszélgetéseket folytatott. Mindszenty kijelentette, hogy ártatlanul ítélték el, a magyar kormánytól kegyelmet nem fogad el. Amíg a magyar nép szabadsága nincs biztosítva, a maga számára kedvezőbb helyzetet nem kíván. „Feltételei” közé tartozik a Regnum Marianum templom újjáépítése.¹⁶²

A megbízottaink kijelentették, hogy Mindszentyt elítélték. Megmondották, hogy a Vatikánban ebben a kérdésben nem szabad Mindszenty feltételeiből kiindulni, mert így a kérdést rendezni nem lehet. A Mindszenty-kérdés bármennyire is hidegháborús kérdés, megoldása mégis egyházi körökre tartozik. A pápa nemrégén a bíborosok előtt beszédet tartott, amelyben hangsúlyozta, hogy a vatikáni utasításokat végre kell hajtani és az egyházban fegyelemnek kell lenni. Megbízottaink kifejtették, hogy ha a Vatikán utasításának ilyen általános érvénye van, és fegyelemmel kell lenni, alkalmazzák ezt Mindszentyre is. Erre kijelentették, hogy még nem határozták el magukat, hogy a parancsolás eszközével oldják meg a kérdést.

161 A püspökök kiválasztása, alkalmasságuk elbírálása lényegében a tridenti zsinat (1591) óta alig változott. Feltétlenül szükséges a jelölt felszenteléséhez a törvényes születés, a betöltött 30. életév, különös erkölcsi tisztaság, legalább fél évvel korábban elnyert aldiakónusság, teológiai vagy kánonjogi jártasság, egyetemi vagy teológiai oklevél. A jelenlegi kánonok szerint nem szükséges beszélni a jelöltekkel, elegendő valamely illetékestől jellemzést kérni.

162 Az egykori Magna Domina Hungarorum, a köznelv által Regnum Marianumként ismert templom építését 1919-ben határozták el. Első plébános, az építés fő szervezője Shvoy Lajos lett. A templom felszentelésére csak 1931-ben kerülhetett sor, de 20 év múlva, 1951-ben a kommunisták leromboltatták. A törmelékeket részben felhasználták az 1951. december 16-án felavatott Sztálin-emlékmű talapzatának építésénél. A templom helyén 1969-ben állította fel a fővárosi tanács a Tanácsköztársaság-emlékművet, ami 1992 óta a XXII. kerületi Szoborparkban pihen. A Regnum-templom az eredeti helyen azóta sem épült újjá.

A disszidált papok kérdése. Ezek időközben már olasz állampolgárok lettek és mérgezik a légkört. Eddig sem volt ez kívánatos, de most még kevésbé. Elismerték, hogy ez megoldandó kérdés, ami nagyon nehéz, bár nem lehetetlen.

A tárgyalások légköre kedvező volt, részükről is hajlékonyság volt tapasztalható. Ezt azért hangsúlyozom, hogy valamivel előbb a cseh egyházügyi hivatal elnöke volt itt és attól olyan tájékoztatást kaptunk, hogy a Vatikán álláspontja merev.¹⁶³ A küldöttség hazatérte után látjuk, hogy a csehek álláspontja időnként nagyon merev, máskor nagyon engedékeny. A cseheknel írásos megállapodás az állam és az egyház közötti viszonyról nincs.

A magyar delegáció tiszteletére Rómában ebédet adtak. A pápa trónra lépése alkalmával verezett ezüst emlékéremmel ajándékozták meg őket.

Végül abban állapodtunk meg, hogy a felvetett kérdéseken mindkét fél tovább dolgozik, a tárgyalások eredményéről a feljegyzéseket elkészítjük, és azokat kicseréljük egymással, és abban állapodtak meg, hogy kb. egy hónap múlva folytatják a tárgyalásokat Budapesten. Úgy gondoljuk, a tárgyalások helyes irányban folynak.

Kérem, vegyék tudomásul a tájékoztatót, kezeljük ezt bizalmasként. Kérem a kormány hozzájárulását, hogy hasonló szellemben dolgozhassunk tovább.

[...]

MOL XIX-A-83-a-272/SZE/8-1963. A Minisztertanács 1963. október 10-i ülésének jegyzőkönyve. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

Országos Széchényi Könyvtár

163 Lásd a 40. dokumentumot.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály jelentése a Politikai Bizottság részére
a magyar kormány és a vatikáni megbízott közötti tárgyalásról
1963. október 22.**

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLYA

B I Z A L M A S!

l. Szirmai István

Jelentés
a Politikai Bizottságnak
a magyar kormány és a Vatikán megbízottai közötti tárgyalásról.

A Vatikáni Államtitkárság kezdeményezésére október 1–5. között tárgyalásra került sor a Szent-szék és a magyar kormány megbízottai között. A tárgyalás a Vatikán olaszországi nunciatúráján Rómában volt, ahol a Vatikán részéről AGOSTINO CASAROLI helyettes államtitkár és LOUIS BONGANINO¹⁶⁴ pápai tanácsos vett részt. A magyar kormány megbízásából PRANTNER JÓZSEF elvtárs, szakértőként MIKLÓS IMRE elvtárs vett részt. Lippényi Ferenc elvtárs, az Állami Egyházügyi Hivatal munkatársa tolmácsolt.

I.

1. A magyar kormány és a Vatikán megbízottai között Rómában lefolytatott tárgyalásokat pozitívan értékeljük. A tárgyalások során bebizonyosodott, hogy a Vatikán megegyezésre törekszik. Mindvégig szívélyes légkör volt jellemző. Provokatív, a Magyar Népköztársaságra nézve sértő magatartást nem tapasztaltunk. Novemberben Budapesten folytatni akarják a tárgyalásokat.
2. A tárgyalás anyagát a budapesti informatív jellegű megbeszélésen szerepelt témák képezték. A konzuli kapcsolatok létesítését nem vetették fel és mi sem érintettük. A vitatott fő kérdésekben (püspöki kinevezések, állameskü, egyházmegyék kormányzásának szabadsága) lényegében elfogadták álláspontunkat, vagy elfogadható javaslatokat tettek. A felmerült egyéb – korábban általuk sérelmezett – kérdésekben lényegében tudomásul vették álláspontunkat (papi szemináriumok, hitoktatás, papi békemozgalom stb.)
3. A Mindszenty-ügy a vatikáni megbízott kezdeményezésére mint a budapesti tárgyalás közös témája került napirendre. A Mindszenty-kérdés megoldását illetően megállapodás nem született.
Előrehaladást jelent, hogy a megoldás módozatairól konkrét eszmecsere folyt. Casaroli beszámolt Mindszentyvel folytatott budapesti beszélgetéséről. Tisztáztuk, hogy a Mindszenty-kérdést a Szentszéknek kell megoldani, s figyelemmel kell lenniük arra, hogy az ügy kedvezőtlen intézése befolyásolhatja, esetleg meghiúsíthatja a többi kérdésekben elért eredményeket. Elfogadták, hogy a többi megoldható kérdéseket és a Mindszenty-ügyet együtt lehet csak megoldani.

164 Helyesen: Louis Bongianino.

4. A budapesti tárgyalásoknál erőteljesebben került szóba a római magyar disszidens papok ellenséges tevékenysége. A kialakult tarthatatlan helyzet megváltoztatására azonban konkrét megállapodást nem sikerült elérni.

A tárgyalás végén csupán szóbeli összegezés volt. Írásbeli közös feljegyzés nem készült. A vita során közösen elfogadtuk, hogy ők is és mi is készítünk összefoglaló, rövid feljegyzést a tárgyalásokról, amelyet a római követségünk útján október hó folyamán kicserélünk.

II.

1.) Eljárási mód és lehetőségek a püspöki székek betöltésére

A Szentszék megbízottai el akarták érni: a személyek kiválasztásánál ne legyenek korlátozva, a püspöki kar elnöke által szóbahozott javaslatokra – a kiválasztás előtt – helyszínen vizitatori vizsgálódást végezhesenek. Hangsúlyozták, hogy a Szentszék jogilag nem ismerheti el az állam előzetes jóváhagyását.

A tárgyalás során végül az alábbi elvekben és eljárási módban előzetes egyetértés jött létre:

a) Csak olyan személyek jöhetnek számításba a püspöki kinevezéseknél, akiket a kormány is elfogad, abban az esetben is, ha a jelölést a Szentszék kezdeményezi. Ez a főpapi kinevezésekhez szükséges előzetes állami hozzájárulás de facto elismerését jelenti.

b) A Szentszéknek joga van a kinevezés előtt információkat szerezni a jelöltekről, de ez nem jelentheti vatikáni vizitátor helyszíni vizsgálódását.

c) Az 1–2. számú mellékletekben¹⁶⁵ lefektetett eljárási mód elfogadható. Utóbbit a Szentszék végrehajtási utasításként elküldi a püspöki konferenciák elnökének, aki ennek hivatalos másolatát az Állami Egyházügyi Hivatal elnökéhez eljuttatja. E levél a püspöki kinevezéseket szabályozó dokumentum mellékletét képezi.

2. Az egyházmegyék kormányzásának szabadsága, különös tekintettel a miniszteri biztosok visszavonására

A budapesti tárgyaláshoz hasonlóan kihangsúlyozták, hogy az állami ellenőrzésnek ez a formája a Szentszék számára elfogadhatatlan.

Áthidalhatatlan nehézségnek minősítették a miniszteri biztosok működését, melynek feloldása nélkül nem tudják elképzelni, hogy megegyezésre jussanak a magyar kormánnyal. Hivatkoztak az 1950-ben kötött egyezményre is. Nagyon kérték helyzetük megértését és a kérdés rugalmas kezelését.

A tárgyalás során kifejezésre juttattuk, hogy a miniszteri biztosokat a kormány csak akkor és ott volt kénytelen kirendelni, amikor és ahol nem tartották be az 1950-ben kötött egyezményeket. Tekintettel arra, hogy közben a körülmények megváltoztak, és a püspöki kar többsége betartja az egyezményt, lehetővé vált a miniszteri biztosok fokozatos visszavonása. A jelenleg még működő két miniszteri biztos visszavonása is lehetséges, ha az érdekelt püspökök magatartása megváltozik.¹⁶⁶

Elfogadták azt a javaslatunkat, hogy a Szentszék írjon egy levelet Shvoy püspöknek, melyben tanácsokat adnak Shvoy püspök magatartásának megváltoztatását illetően. Kilátásba helyeztük, hogy ebben az esetben visszavonjuk a székesfehérvári miniszteri biztost és amennyi-

¹⁶⁵ Lásd az 1. és 2. számú mellékletet, a 42. a és 42. b dokumentumokat.

¹⁶⁶ Shvoy Lajos székesfehérvári és Dudás Miklós hajdúdorogi görög katolikus püspökről van szó. Lásd a 49. és 50. dokumentumot.

ben újabb problémák merülnek fel, a miniszteri biztos újbóli küldetése előtt konzultálunk a Szentszékkal.¹⁶⁷

3. Állami eskü

Vita után közösen elfogadtuk, hogy az állameskü szövegében nem lesz módosítás. A püspöki konferenciák elnöke és az Állami Egyháziügyi Hivatal elnöke levélváltással fogja rögzíteni,¹⁶⁸ hogy az állameskü letételét úgy kell értelmezni, hogy azt „mint püspökhöz, illetve paphoz illik” záradékkal tették le.

4. Mindszenty-ügy

- Casaroli az alábbiakban foglalta össze álláspontjukat: Mindszenty még nem kapott parancsot az országból való eltávozásra és a Szentszék nem akarja kényszeríteni, hanem személyes meggyőződésre akarják bírni. Ez volt az álláspontjuk János pápa idején is, és ez most sem változott.

Casaroli hangsúlyozta, hogy a Szentszék rendkívül nehéz helyzetben van, mivel Mindszentyt a világ nagy részéről támogatják. Azt is hangsúlyozta, hogy Mindszenty esetleges római tartózkodása esetén nagyon nehezen lehetne biztosítani, hogy ne szerepeljen és ne üssön meg hidegháborús hangot. Megkérdezte, hogy nem lehetne-e Mindszentyt kegyelmi aktus nélkül, esetleg egy diplomáciai kocsin titokban kivinni az országból. Másik variációnak említette a kegyelmi eljárás bizalmas kezelését. Mindszenty esztergomi érseki címét továbbra is meg akarják hagyni.

A következő nehézségeket sorolta fel: Mindszenty temperamentuma és jelleme; nem hajlandó bűnösnek elismerni magát és álláspontjához makacsul ragaszkodik; nem hajlandó kegyelmet kérni, sőt az is nagy nehézségekbe ütközik, hogy a kegyelmet elfogadja; személyes ügyét nem hajlandó elválasztani, elszigetelve vizsgálni az egyházi kérdések összességétől. Mindszenty mereven ragaszkodik ahhoz, hogy az ő ügyét kössék össze valamennyi többi püspök és pap ügyével, akik börtönben, vagy működésükben akadályoztatva vannak, valamint emigrációba kényszerültek. Mindszenty saját ügyét az egész magyar nép ügyével hozza összefüggésbe, köztük azokkal a fiatalokkal, akiket Mindszenty szerint Szibériába telepítettek.

Mindszenty nem hajlandó semmiféle kedvezményt elfogadni, míg a magyar nép és az egyház helyzete szerinte nem kielégítő. Hivatkozott Casaroli Mindszentynek azon kijelentésére, mely szerint az 1956-os magyar kormány az volt a véleménye, hogy Mindszenty elítélése nem volt törvényes. Mindszenty feltételei között Casaroli felsorolta többek között az 1950-ben lebontott Regnum Marianum templom újbóli felépítését, valamint az új ipari központok templom és lelkeség ellátásának igényeit.¹⁶⁹

Kifejtettük, hogy a magyar kormány álláspontja a Mindszenty-kérdésben a Szentszék előtt ismeretes. Ebben nincs változás. Ha a Szentszék meg akarja oldani a Mindszenty-ügyet, akkor mi ehhez az ismertetett feltételek mellett hozzájárulunk. Nem sok kilátás van rende-

¹⁶⁷ Shvoy Lajos székesfehérvári püspök valóban kapott a Vatikánból levelet, amelynek tartalma azonban nem ismeretes. Annyit lehet csak tudni, hogy a püspököt nagyon letörte a levél. Egyedül Kisberk Imrének tett említést róla, de neki sem mutatta meg a levelet. „E. tudott a Shvoy püspöknek érkezett római levélről és ismerte a levél átadásának körülményeit is, továbbá az ennek nyomán bekövetkezett ellenőrzés-megszűnést is.” ÁBTL 3. 1. 2. „Vári Béla” ügynök munkadossziéja, 209–210. p.

¹⁶⁸ Lásd a 42. d dokumentumot.

¹⁶⁹ Az ötvenes években kiépített több ezer lakosú ipari városokról van szó (például Dunapentele – Sztálinváros – Dunaújváros, Tiszaszederkény – Leninváros – Tiszaújváros, Tatabánya, Komló stb.). Némelyik település esetében még a nyolcvanas években is komoly ellenállást váltott ki a helyi és megyei pártállami vezetőkben a templom építése.

zésre abban az esetben, ha a Szentszék Mindszenty feltételeitől teszi függővé a megoldást. Szükség lenne a pápai tekintély érvényesítésére. Ráműtattunk, hogy a Szentszékre tartozik, milyen módszereket alkalmaz a Mindszenty-ügy megoldására, de ha sürgős nekik az ügyek megoldása, akkor saját maguknak kell megtalálni a módját.

Megcáfoltuk Mindszenty hazugságait (magyar fiatalok Szibériában, Mindszenty-per minősítése stb.) Nem tartottuk elfogadhatónak, hogy Mindszenty kegyelmi aktus nélkül, diplomáciai gépkocsin titokban hagyja el az országot, mivel ez burkolt rehabilitációnak minősülne. Azt sem tartottuk elfogadhatónak, hogy a Szentszék csupán jogi garanciát kész vállalni Mindszenty Rómába utazása esetén.

Nem fogadtuk el azt a javaslatot sem, hogy Mindszenty esztergomi érseki címe megmaradjon.

A Mindszenty-ügy vitája végén a következő közös álláspontot foglaltuk el:

A Mindszenty-ügyet a Szentszéknek kell megoldani, melyhez a magyar kormány az ismertetett feltételek mellett kész segítséget nyújtani. A különböző kérdéseket (püspöki ki nevezések, állameskü, miniszteri biztosok), valamint a Mindszenty-ügyet a teljes megoldásig elő kell készíteni és valamennyi kérdést egy időben kell megoldani.

5. A börtönökben lévő, működésüktől felfüggesztett papok helyzetéről, a papi szemináriumfokról, a szerzetesrendekről, valamint a hitoktatásról a vatikáni megbízott információkat kért. Miután megfelelő válaszokat kapott, azokat elfogadta, kifejezte a Szentszék reményét arra vonatkozóan, hogy a magyar kormány jóindulata folytán az egyházi hitéleti tevékenység lehetőségei növekedni fognak. Hangsúlyozta: úgy ítéli meg, amennyiben az egyes kérdésekben viták merülnének fel, azok a jó légkörben megoldást nyerhetnek.

6. A papság polgári (politikai) tevékenysége c. téma során Casaroli megismételte budapesti álláspontját, mely szerint a Szentszék nem fogadhatja el, hogy a papi békemozgalom által a papság megosztva legyen. Hangsúlyozta: egyetértenek abban, hogy a papságnak együtt kell működnie a gazdasági és társadalmi jólét munkálásában, a béke és a népek közötti egyetértés ügyében, a háború ellen, mert ezek mind keresztényi eszméket is jelentenek. Súlyt helyeznek azonban arra, hogy a papság ezt teljesen egységesen és nem megosztottan, a püspöki kar vezetése és fegyelme alatt végezze.

Kifejtettük, hogy ezzel kapcsolatos álláspontunk változatlan, és mint minden haladó mozgalmat, a papi békemozgalmat – amelyben a katolikus papság és a püspökök többsége részt vesz – továbbra is támogatjuk és minden támadással szemben megvédjük.

A Vatikán megbízottai nem erőltették a vitát, és láthatóan úgy értelmezték ezt a témát, mint amin úgyszem lehet változtatni, és a budapesti magatartásnál is enyhébben léptek fel ebben az ügyben.

7. A Magyar Népköztársaság elleni támadások katolikus intézmények és személyek részéről

Elismertük, hogy az Osservatore Romanóban a tárgyalások megkezdése óta nem jelennek meg sértő cikkek a Magyar Népköztársasággal szemben, viszont hangsúlyoztuk a magyar papi emigráció káros tevékenységét.

Felvetettük a Római Magyar Intézetben¹⁷⁰ lévő tarthatatlan helyzetet (emigráns papok laknak ott törvénytelenül) és megkérdeztük, hogy milyen intézkedéseket szándékozik a Szent-

¹⁷⁰ A magyar állam 1935-ben vásárolta meg Rómában a Via Giulia 1. szám alatti Palazzo Falconieri-t. Az épület második emeletén a magyar püspöki kar alapította meg a Római Magyar Intézetet, a papi továbbképzés céljából. XII. Pius emelte Pápai Kollégiumi rangra. Miután az ÁEH sikertelenül próbálta meg 1952-ben kiüríteni az intézetet, hermetikusan elzárták az épület többi részétől (a földszint, az I., III. és IV. szint a magyar ál-

szék tenni ezen a téren, hogy a kialakuló együttműködés tovább javuljon. Rámutattunk arra, hogy a püspöki kar eddig azért nem intézkedett Mindszenty működési idején a Vatikánba küldött magyar ügyvivők megbízatásának visszavonása iránt, mert feltételezte, hogy a Szentszék támogatja a magyar disszidens papokat.

Casaroli a bonyolult helyzetre hivatkozva mentegetőzött és általános jellegű ígéreteket tett csupán. Kérte, hogy konkrét eseteket jelezzünk, amelyekben ők készségesen fellépnek.

8. A magyar korona és a hozzá tartozó ékszerek ügye

Casaroli rámutatott, hogy a budapesti tárgyaláson említett római kiállításon csupán a korona másolata volt ott, nem tudtak meg semmit a korona jelenlegi hollétéről. Jelezték, hogy egy korábbi érdeklődésükre elhárították a tárgyalás lehetőségét, mondván, hogy a Szentszéknek nincs jogosultsága a magyar korona ügyében, mivel az háborús zsákmány.¹⁷¹

III.

Javaslatok

1. A Politikai Bizottság jóváhagyja a tárgyalással megbízottak tevékenységét és tudomásul veszi a Vatikán megbízottjával folytatott tárgyalásról készült jelentést.
2. A Politikai Bizottság hozzájárul ahhoz, hogy a tárgyalások novemberben Budapesten folytatódjanak.
A tárgyalásokat a Politikai Bizottság irányelvei alapján kell folytatni.
 - a) A püspöki kinevezésekkel kapcsolatos megállapodás-tervezetet a Politikai Bizottság elfogadhatónak tartja, azzal a kiegészítéssel, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke küldjön válaszlevelet a püspöki konferenciák elnökének levelére, melyben világosan rögzítse a kormány álláspontját a püspöki kinevezésekkel kapcsolatos eljárási módról. (3. sz. melléklet).¹⁷² A levél másolatát Hamvas küldje el a Vatikánnak.
 - b) A jelenleg még működő két miniszteri biztos visszavonásához a Politikai Bizottság – a megegyezés részeként, a miniszteri biztos rendszer elvi lehetőségének fenntartásával – hozzájárul. Meg kell várni, hogy a Vatikáni Államtitkárság ígért figyelmeztető levele Shvoy püspökhöz megérkezzen.
 - c) A püspöki konferenciák elnöke és az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke között az állameszközökkel kapcsolatos levélváltás a többi kérdések részeként történjen.
 - d) A budapesti tárgyalásra érkező vatikáni megbízottak beszélgethetnek a püspökségre kijelölt személyekkel, de vizitatori tevékenységet nem fejthetnek ki az egyházmegyékben. Magánszemélyként meglátogathatnak templomokat és esetleg más egyházi intézményeket.
3. Továbbra is követelni kell a római magyar papi emigráció visszaszorítását. Hamvas püspöknek javasoljuk, hogy a püspöki kar nevében vonja vissza az emigrációs papok megbízatásait, nevezzen ki és küldjön ki megfelelő egyházi személyt a püspöki kar római ügy-

lam által fenntartott Magyar Akadémiának adott otthont), és egyáltalán nem engedélyezték, hogy magyarországi kispapok menjenek Rómába tanulni. Az intézetet az emigráns magyar papok gondozták.

¹⁷¹ Nem került elő olyan irat, amely a római kiállításra utalt a koronázási ékszerekkel kapcsolatban. Ennek ellenére létezhetett olyan információ, amely alapján azt feltételezték magyar részről, hogy a Szent Korona és a hozzá tartozó jelvények Rómában, a Vatikánban vannak.

¹⁷² Lásd a 42. c dokumentumot.

vívőjeként. A Szentszékkel folytatandó budapesti tárgyaláson követelni kell: a Vatikán intézkedjen, hogy a Római Magyar Intézetből a törvénytelenül ott lakó magyar emigráns papok kiköltözködjének és az intézetet eredeti céljának megfelelően a magyar állam és a püspöki kar felhasználhassa.

4. A Mindszenty-ügyben továbbra is a Politikai Bizottság határozata alapján kell tárgyalni. Határozottan fel kell vetni, hogy Mindszenty akadályozza a Szentszék és a magyar kormány közötti kapcsolatok normalizálódását, a megoldható kérdések rendezését. Ezért a Szentszék határozott fellépésére van szükség, mivel csak ők rendelkeznek realizálható befolyással Mindszenty felé.

Nem fogadható el a Vatikánnak az a kísérlete, hogy Mindszenty esztergomi érseki címe megmaradjon. Hangsúlyozni kell, hogy a kegyelmi eljárást mindenképpen le kell folytatni, de a magyar kormány nem szándékozik ezt propaganda-célra felhasználni. Továbbra is ragaszkodni kell ahhoz, hogy Mindszenty Magyarországon kívüli tartózkodása esetén a Szentszék biztosítsa, hogy Mindszenty ne kapjon lehetőséget hidegháborús uszításra, a Magyar Népköztársaság elleni tevékenységre, a magyar egyház ügyeivel való foglalkozásra. El kell érni, hogy a Vatikáni Államtitkárság által szorgalmazott kérdésekkel egy időben kerüljön megoldásra a Mindszenty-ügy is.

5. Amennyiben a tárgyalások eredményesek lesznek, vessük fel: a Szentszék és a magyar kormány közötti konzuli kapcsolatok felvételére irányuló korábbi javaslatukat megvizsgáltuk, a magunk részéről megvalósíthatónak tartjuk és készek vagyunk erről tárgyalni.
6. A Politikai Bizottság felhatalmazást ad egy átfogó, valamennyi kérdést magában foglaló megállapodás aláírására. Amennyiben erre nem kerül sor, úgy a két fő kérdésben – püspöki kinevezések, Mindszenty-ügy – kell megállapodást aláírni. A dokumentumokat a magyar kormány megbízásából Prantner József elvtárs írja alá.
7. Javasolni kell, hogy a Szentszék és a magyar kormány közötti tárgyalásokról és megállapodásokról a Szentszék és a magyar kormány azonos szövegű kommunikét egy időben adjon ki. A nyilvánosságra hozatal módját és időpontját a vatikáni megbízottal közösen kell megállapítani.
8. Az aláírásra kerülő dokumentumokat, valamint a nyilvánosságra kerülő kommuniké szövegét előzetesen Kállai Gyula elvtárs lássa.

B u d a p e s t, 1963. október 22.

(Prantner József)

Orbán László
(Orbán László)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 318. ő. e. 30–39. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1963. október 29-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

**1. számú melléklet: Megállapodás-tervezet a Szentszék és a magyar kormány között
a püspöki kinevezésekkel kapcsolatban
1963. október 2.**

1. sz. melléklet

Megállapodás a Szentszék és a magyar kormány között a püspöki kinevezésekkel
kapcsolatban

Fordítás olaszról.

Tervezet

1963. október 2.

Alapvető pontok egy esetleges gyakorlati rendszer megállapítására, amely – érintetlenül hagyva egyrészt a Szentszék jól ismert fenntartásait a polgári törvényekkel szemben, amelyek előzetes állami hozzájárulást követelnek meg a püspöki kinevezésekhez és anélkül, hogy a tény jogok elismerését jelentené, vagy precedensként hivatkozni lehetne rá, másrészt a magyar állam törvényeit – lehetővé teszi azon nehézségek valamilyen módon áthidalását, amelyek akadályozzák a püspöki kinevezéseket Magyarországon, tekintettel a létező ellentétre a kánonjogi intézkedések és a polgári intézkedések között:

1. A Szentszék hajlandó megvizsgálni azokat a jelölteket, akiket a Püspöki Konferencia javasolt, mint akik alkalmasak a püspöki hivatalra és a folyamatban lévő kinevezésre és akikre vonatkozólag a konferencia elnöke azt tartja, hogy a kormánynak nincsenek megalapozott ellenzései okai.
2. Ami a többi jelölteket illet, akiket a fent említett jegyzék nem foglal magában, a Szentszék igyekszik majd megszerezni magának hasonló bizonyosságot akár közvetlenül (szigorúan bizalmas érintkezések révén és ténybeli úton a kormánnyal), akár a Püspöki Konferencia elnöke útján.
3. Valamennyi jelöltre vonatkozólag a Szentszék természetesen szabadon elvégzi majd a szokásos kánonjogi vizsgálatokat.¹⁷³
4. Miután a jelölt kiválasztása megtörtént, a Szentszék közli a kijelölést a választottal és az utóbbi a maga részéről közli azt a Püspöki Konferencia elnökével.
Mielőtt a kinevezés nyilvánosságra hozatalához folyamodnék, a Szentszék választ vár majd.

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 318. ő. e. 40. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1963. október 29-i ülésének jegyzőkönyve. Melléklet. Gépelt másolat. További példányok fellelhetők: MOL M–KS 288. f. 22 cs. 7. ő. e. 225. p. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály; ÁBTL 3. 1. 5. O–14963/4. 82. p. „Canale” dosszié.

¹⁷³ Lásd a 161. számú lábjegyzetet a forrásközlésben.

**2. számú melléklet: A Szentszék által készített végrehajtási utasítás tervezete
a püspökök kinevezésével kapcsolatos eljárási módról
1963. október 1. és 5. között**

2. sz. melléklet

Szentszék levele a püspöki kar elnökéhez

Tervezet.

Szigorúan bizalmas és titkos

1. Tekintettel arra, hogy a Szentszék Magyarországon nem rendelkezik képviselővel, a Püspöki Konferencia elnöke felkérte, hogy gondoskodjék azon jelölteknek a Szentszék felé való közléséről, akiket maga a Konferencia a püspöki tisztre általában, és meghatározott betöltésekre különlegesen méltóaknak és alkalmasaknak tart.

A kánonjog által meghatározott különböző kívánalmak közül különösen fontos, hogy a jelöltek „bonis moribus, pietate, animarum zelo, prudentia, ceterisque dotibus praediti, quae ipsos aptos efficiant ad gubernandam dioecesi” (Jó erkölcsökben, jámborságban, lelkek[ért való] buzgóságban, bölcsességben s egyéb adományokban kiváló: ezek teszik őt alkalmassá az egyházmegye kormányzására[¹⁷⁴], melyről szó van]¹⁷⁵). (330 kánon, 1,4)¹⁷⁵ Megfelelően gondoskodni kell egyébként arról, hogy a közlendő jelöltek ne támaszthassanak jogosult nehézségi okot esetleges politikai magatartások vagy cselekmények folytán. Majd tekintettel arra, amit a magyar polgári törvény állapít meg a kérdéses kinevezésekre vonatkozólag, a Szentszék – miközben megújítja minden jólismert fenntartását az ilyen természetű intézkedések tekintetében – a Püspöki Konferencia elnöke tapintatára és bölcsességére bízva, hogy találjon módot arra, hogy biztosítsa, teljes diszkréció mellett és az Egyház törvényeinek kompromittálása nélkül, miszerint a bejelentendő jelöltek tekintetében állami részről ne legyenek megalapozott és áthidalhatatlan ellenvetések.

- Egy ilyen megbízást a Szentszék esetről esetre adhat a Püspöki Konferencia elnökének olyan jelöltekre vonatkozólag is, akiket maga az elnök által átnyújtott jegyzék nem tartalmaz.
2. Amikor a Szentszék – miután elvégezte a szokásos kánonjogi vizsgálatokat – megejtette egy meghatározott püspöki szék betöltésére vonatkozólag a jelölt kiválasztását, közli a kijelölést a választottal, egyben utasításokat adva neki, hogy hozza azt a konferencia elnökének tudomására: hogy ez, olyan módon, amely[et] a legalkalmasabbnak talál és mindenkor úgy, hogy az Egyház jogai kárt ne szenvedjenek, véghez vihesse a jelzett polgári törvényvel kapcsolatos formalitásokat. A Szentszék választ vár ebben a vonatkozásban, mielőtt a kinevezés nyilvánosságra hozatalához folyamodnék.

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 318. ő. e. 41–42. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1963. október 29-i ülésének jegyzőkönyve. Melléklet. Gépelt másolat. További példányok fellelhetőek: MOL M–KS 288. f. 22 cs. 7. ő. e. 226–227. p. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály.

¹⁷⁴ A kapcsos zárójel közötti szöveg szerepel az eredeti iraton, de feleslegesen, mert a latin mondat nem tartalmazza ezt a részt.

¹⁷⁵ A jelenleg érvényben lévő Codex Iuris Canonicensben a 378. kánonról van szó csaknem azonos szöveggel, mint a 330. kánon 1,4. Az 1931-es Codex Iuris Canonicensben (Typis Polyglottis Vaticanis) a 331. kánon 4. pontja a fent idézett rész.

3. számú melléklet: Az Állami Egyházügyi Hivatal által készített válaszlevél-tervezet a püspöki kinevezésekkel kapcsolatos eljárási módról 1963. október 1. és 5. között

3.sz. melléklet

Tervezet

Dr. Hamvas Endre püspök úrnak,
a püspöki konferenciák elnöke
S z e g e d

Püspök Úr!

Köszönettel vettem levelét, amelyben közölte, hogy az Apostoli Szentszék Államtitkárságától levelet kapott a püspöki kinevezésekkel kapcsolatos eljárásról és azt, hogy e levél másolatát volt szíves mellékelni. Mindezzel összefüggésben legyen szabad a következőkről tájékoztatnom:

1963. évben a Magyar Népköztársaság kormánya és az Apostoli Szentszék képviselői tárgyalásokat folytattak a tárgyaló feleket érintő kérdésekről, köztük a püspöki kinevezések kérdéséről is. E kérdés tárgyalásánál – érintetlenül hagyva a Magyar Népköztársaság törvényes jogát, amely előzetes jóváhagyást ír elő a püspöki kinevezéseknél, továbbá az Apostoli Szentszéknek a Kánonban biztosított jogait – a kölcsönös megértés szellemében a következő eljárási módban állapodtak meg [sic!]:

1. A püspöki konferencia elnöke javaslatot tesz több olyan személy püspöki kinevezésére, akiről meggyőződött, hogy esetleges kinevezésükhöz az állam az előzetes jóváhagyást megadja.
2. Az Apostoli Szentszék a püspöki konferencia elnöke által javasoltakon kívül is számításba vehet személyeket a kinevezésre. Ez esetben is vagy a püspöki konferenciák elnökének útján vagy közvetlenül kikéri az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének véleményét.
3. Az így számításba vett jelöltekkel kapcsolatban a Szentszék elvégzi a szükséges kánoni vizsgálatokat. Ez nem jelenti a vizitátor kiküldését.
4. A kinevezésre jelölt személyeket a Szentszék értesíti azzal, hogy kérjék a püspöki konferenciák elnökének közbenjárását az állami hozzájárulás konkrét és normális biztosítására. E hozzájárulás megérkezése után a jelölt megadja beleegyező válaszát a Szentszéknek, amely után megtörténik és nyilvánosságra kerül a kinevezés.

Megjegyezni kívánom még, hogy az említett tárgyalásokon a Szentszék képviselői több ízben nyomatékosan kijelentették, hogy nem szándékoznak olyan egyházi személyek kinevezését erőltetni, akikkel a Magyar Népköztársaság kormánya nem ért egyet.

Lekötelezne Püspök úr, ha jelen leveletem másolatban tájékoztatásul megküldené az Apostoli Szentszék Államtitkárságának.

Budapest, 1963.

Teljes tisztelettel

Prantner József

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 318. ő. e. 43–44. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1963. október 29-i ülésének jegyzőkönyve. Melléklet. Gépelt másolat.

**4. számú melléklet: A Szentsek által készített levéltervezet az állami eskü ügyében
1963. október 1. és 5. között**

3. sz. melléklet

Püspöki Kar elnökének levele az
Állami Egyházügyi Hivatal elnökéhezFordítás olaszról
Tervezet

Abból a célból, hogy elkerüljünk lehetséges kétségeket vagy zavarokat arra vonatkozólag, ami a katolikus egyházi személyek részéről a Magyar Népköztársaságra és Alkotmányára leteendő hűségesküt illeti, van szerencsém a Nagyméltósággal való szóbeli érintkezés nyomán tisztázni – mint ahogy jól ismert elve a Katolikus Egyháznak valamennyi ilyen természetű esküről, és mint ahogy azt már a magyar polgári hatóságok ismerték és elfogadták – az ilyen eskütétel úgy kell értelmezni, hogy az a szokásos sicut decet Episcopum (illetve Sacerdotem) amint püspökhöz, illetve paphoz illik záradékkal tették le.

MOLM-KS 288. f. 22 cs. 7. ő. e. 228. p. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály. Gépelt másolat.

Országos Széchényi Könyvtár

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban
1963. október 29.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban.

L. Nemes XI.5.

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1963. október 29-i üléséről

J E L E N V A N N A K: Apró Antal, Biszku Béla, Fock Jenő, Kádár János, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Münnich Ferenc, Rónai Sándor, Szirmai István, továbbá Ajtai Miklós, Czinege Lajos, Cseterki Lajos, Ilku Pál, Nyers Rezső, valamint Németh Károly és Pullai Árpád elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

2. Jelentés a magyar kormány és a Vatikán megbízottai közötti tárgyalásról.¹⁷⁶

Előadó: Orbán László elvtárs

Meghívottak: Prantner József, Miklós Imre, Péter János és Balló István elvtársak

[...]

2. Jelentés a magyar kormány és a Vatikán megbízottai közötti tárgyalásokról.

Előadó: Orbán László elvtárs

Hozzászóltak: Fock Jenő, Szirmai István, Kállai Gyula, Prantner József és Kádár János elvtársak.

A Politikai Bizottság a jelentésben foglaltakat tudomásul veszi.

A javaslatokat elfogadja azzal a módosítással, hogy a konzuli kapcsolatok felvételét a magyar kormány megbízottja ne hozza szóba; erről csak akkor tárgyaljanak, ha a Szentszék megbízottai ismételten felvetik.

¹⁷⁶ Az ÁEH még október 10-én elkészített egy jelentést a tárgyra vonatkozóan, amit alaposan megtárgyaltak az Agitációs és Propaganda Osztály illetékeseivel (MOL 288. f. 22. cs. 1963. 7. 6. e. 215–228. p.). Az átdolgozott, javított anyagot október 22-én küldte meg az APO az MSZMP PB számára. A testület október 29-én tárgyalta meg és hozott határozatot.

Továbbra is szorgalmazni kell, hogy dr. Hamvas Endre püspök az egyházból kiközösített békepapok visszavétele ügyében illetékes szerveknél eljárjon.¹⁷⁷

[...]

kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Barkóczi Imre
(Barkóczi Imre)

Kádár János
(Kádár János)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 318. ő. e. 1–2., 9. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1963. október 29-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

¹⁷⁷ A Politikai Bizottság ülésén szereplő 2. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

„Illés” fedőnevű ügynök jelentése
Zágon Józseffel és Mester Istvánnal folytatott római beszélgetéséről
1963. november 8.

Bács-Kiskun megyei
Rendőrfőkapitányság
Kecskemét
III/III-1 alosztály.¹⁷⁸

Szigorúan titkos!

11-6971/63.

Adta: „Illés” fn. ü.
Vette: Nagy S. r. szds.
Idő: 1963. nov. 8.

J e l e n t é s
Kecskemét, 1963. november 8-án

Az egyház és állam viszonya Magyarországon, ismeretes a római magyar papoknak. Értékében¹⁷⁹ csak Zágon és Mester álláspontja bír jelentőséggel. Szerintük:

König bíboros saját kezdeményezéséből erőködött látogatást tenni Magyarországon. Az illetékes vatikáni hivatalok erről nem tudtak semmit. Lehetséges azonban, hogy ő †János pápának megmondta szándékát és az hozzájárult. Amikor a pápai Államtitkárság értesült König vállalkozásáról, akkor küldte ki hivatalosan Casaroli helyettes államtitkárt. A tárgyalások menete †János pápa halála miatt áll[t] le ideiglenesen. Pál pápa a tárgyalások folytatását akarja. Az Államtitkárság szerint erre csak a zsinati tárgyalások után kerülhet sor.

A már megtörtént püspök-kinevezések érvényét a Vatikán fenntartja, de ez [a] tárgyalás egy[ik] pontja lesz. – Nagyobb probléma a jelölések lebonyolítása a jövőben. Püspöki kinevezés nem történhetik [sic!] „processus informativus” (= személyvizsgálat)¹⁸⁰ nélkül. Ehhez idő kell. És kellene érdektelen, megbízható személyek, akik ezeket a vizsgálatokat „sub secreto S. Officii” (= a Szent Officium titoktartásával) megejtik, elvégzik. A Vatikán az országon belül élőket nem tartja érdekteleneknek, a kintieket pedig nem tarthatja eléggé tájékozottnak, még kevésbé illetékeseknek. Az illetékes vatikáni köröknek számolniuk kell az állam állásfoglalásával. Mindent megnehezít mostani püspökeink senilitása.

Felvettek olyan neveket, akiknek jelöltségéről otthon vagy Rómában felelőtlenül beszélnek. Ezek néhány [sic!]:

Bánk József	akadémiai tanár, a zsinati delegáció tagja,
Gál Ferenc	akadémiai tanár, Budapest,
Póka Imre ¹⁸¹	győr-egyházmegyei tb. kanonok, volt Actio Catholica titkára,
Merksz Elemér	szegedi helynök,

viszonyos felelősséggel lehet beszélni ilyen jelöltekről:

178 A III/III-1. osztály feladata az elhárítás az egyházakban és a szektákban. Alosztályai: „A” alosztály – a római katolikus egyházzal szembeni elhárítás; „B” alosztály – a római katolikus egyházi vezetéssel és intézményekkel szembeni elhárítás; „C” alosztály – a protestáns és más egyházakkal, illetve szektákkal szembeni elhárítás.

179 Helyesebben: Érdemben.

180 Szó szerint: tájékoztatósi eljárás.

181 Helyesen: Póka György.

Breznóczy Pál
Cserháti József
Várkonyi Imre
Timkó Imre

egri apostoli adminisztrátor, zsinati küldött,
pécsi káptalani helynök, akadémiai tanár,
kalocsai káptalani helynök, orsz. A. C. igazgató,
gör. kat. akadémiai tanár, zsinati kiküldött.

Megkérdeztek: ismerem-e ezeket és mit tudok róluk? Az információt természetesen elhárítottam magamtól, mert ehhez nem érzem magamat eléggé tájékozottnak és illetékesnek.

Hangsúlyozom: mindezt nem hivatalosan kérdezték és ezt is teljes diszkrécióval! Azt azonban láttam rajtuk, hogy bajban vannak: nekik kellene ezekről hivatalos helyen nyilatkozniok, de ők érzik tájékoztatlanságukat, s talán okultak az előző balsikerű kinevezéseken (Belon, Winkler, Bárd), melyek pedig az ő közreműködésükkel történtek.¹⁸²

Szóltak a jövőről is – inkább találgatva: mi lesz, ha elagott püspökeink sorra halnak? Papp Kálmán, Shvoy, Badalik, Pétery, s azután Hamvas, Kovács Vince, Kovács Sándor mind betegek. Tehát nemcsak a most üres püspökségek betöltése jelent gondot (Kalocsa, Eger, Pécs), hanem az utána üresedők és a további segédpüspökök kiválasztása is. Erre – úgymond – kész lista kellene előre. Ilyen pedig nincs.

Egyet bizonyosra mondtak: az emigrációban előkből sosem lesz püspök egy sem! A Rómában élő papok közül csak Rákos Rajmund nem emigráns.

„Illés”

Értékelés:

Az ügynök feladatának megfelelően – a magyar püspökök helyzetéről, utódlási problémákról folytatott – magán jellegű – beszélgetést Mesterrel és Zágonnal. Nevezettek – kezdeti elzárkózás után – kezdeményezték az e tárgyú beszélgetéseket. Számítottak ügynökünk véleményére, aki felkészületlensége folytán nem tudott nyilatkozni, ezért kitért a válasz elől. Történhetett így azért, mert nem reméltük, hogy ilyen kedvezően alakulnak a kapcsolatok és nem készítettük fel az ügynököt e tárgyban. A lehetőségeket nem vágta el az ügynök és más alkalommal kedvezően tud „ajánlatokat” tenni, személyi kérdésekben.

Megjegyzés:

– Az ügynök a szerzett benyomások alapján reméli, hogy püspöki címre számíthat. Ezt sejtetni engedte Mester, egyik diszkrét beszélgetés alkalmával. Az ügynök ezen reményét nem osztottuk el, de nem is erősítettük.

– A kinevezett, de meg nem erősített „püspökök”, egyházkormányzók státuszáról, valamint a Vatikántól várható újabb kinevezések tárgyában adott adatok kedvező befolyás gyakorlására alkalmasak, erősítés, vagy preventív céllal. [sic!]

Intézkedés:

A jelentés másolatát a BM III/I–3¹⁸³, és III/III–2¹⁸⁴ osztálynak felhasználás végett megküldöm.

182 Az ügynök arra utal, hogy Belon, Winkler és Bárd vatikáni kinevezését (lásd a bevezető tanulmányban) a magyar állam nem ismerte el. Ezeket a személyeket az emigráns magyar papok javasolták a Vatikánban.

183 A III/I–3. osztály az NSZK-ellenes hírszerzésre szakosodott. Titkos információszerzést végzett az NSZK bel- és külpolitikájáról, gazdaságáról, a Magyar Népköztársaságot érintő terveiről.

184 A III/III–2. osztály feladata az ifjúság körében tevékenykedő ellenséges elemek elhárítása, tevékenységük felderítése, megelőzése, megszakítása; az egyetemek, főiskolák operatív védelme.

Feladatot e tárgyban nem adtam. Szükség szerint a jelzett osztályok véleménye alapján tartok eligazítást az ügynöknek, a célszerűség alapján.

Az ügynök által e tárgyban adott jelentése kettő példányban készült. Az egyik példányt a BM III/I-3 osztálynak továbbítottam.

Nagy Sándor
Nagy Sándor
r. szds.

Készült: 3 pld-ban.

1 pld. „M[unka]” d[osszié]

1 pld. III/III-3 oszt.

1 pld. Emigráció d.

Nytsz: 11-289/963.

ÁBTL 3. 1. 5. O-14963/4. 177-179. p. „Canale” dosszié. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

Országos Széchényi Könyvtár

**„Illés” fedőnevű ügynök jelentése római tapasztalatairól és Mindszenty József helyzetéről
1963. november 8.**

Bács-Kiskun megyei
Rendőrfőkapitányság
Kecskemét
III/III-1 alosztály.
11-6971/63.

Szigorúan titkos!

Adta: „Illés” fn. ü.
Vette: Nagy S. r.szds.
Idő: 1963. nov. 8.

Jelentés
Kecskemét, 1963. november 8-án

Tárgy: Mindszenty primás ügyéről

Csak a König-féle látogatás kapcsán esett szó. Rómában az a sejtés, hogy nem König volt a primással való beszélgetésnél a kezdeményező és előterjesztő, hanem Mindszenty vette át a vezető szót és mintegy „kiottarta” Königit a magyar egyház helyzetének lényegéről és arról, hogy történelmi értékelésben mit jelent a magyar primás.

König – ugyancsak római magyar papi körök általános véleménye szerint – bizonyos szereplési vágyból meghívattatta magát Hamvással Magyarországra és Rómában János pápával jóváhagyta ezt a tervét, hogy ő a látogatás kapcsán beszélni fog Mindszentyvel. Ez a beszélgetés nem úgy ütött ki, ahogy König azt elgondolta. Csak találgatásokra van utalva mindenki abban, hogy mit mondhatott Mindszenty Könignek Budapesten a látogatás alkalmával.¹⁸⁵

Az bizonyos, hogy Mindszenty nem mondott le, nem vállalkozott a zsinatra való kiutazásra és nem helyezte kilátásba azt, hogy hajlandó lenne [a] primási széket római Kuriális bíboros állással felcserélni. Amikor Casaroli hivatalos látogatással belépett az ügybe, König szerepe lejárt. A továbbiakban a tárgyalások König közbenjárásától függetlenül fognak folyni. Van olyan felfogás is, hogy König ezt nem hagyja abba és továbbra is foglalkozni kíván a szomszéd Magyarország püspökeinek ügyével, annál is inkább, mert a segédpüspöknek kinevezett Winkler neki egykor szemináriumi társa volt Rómában.

– Döpfner bíboros a nyáron mint volt osztálytársát fogadta és segítette Cserháti pécsi káptalani helynököt a pécsi templom restaurálására¹⁸⁶ Nyugat-Németországban megejtett gyűjtésben. – Úgy König, mint Döpfner sokat hall a magyar püspöki kinevezések tárgyában Tóth K. Jánostól, aki nekik szintén római osztálytársuk volt. – Ide vezethető vissza egyébként Winkler segédpüspökké és Bárd kalocsai apostoli adminisztrátorrá történt kinevezése is. Ezek mind római „frát[r]i rossi” (= Vörös testvérek, ti. a római germánicó–Hungaricum¹⁸⁷ növendékei vö-

¹⁸⁵ Vö. Mindszenty, 1989. 451. p.

¹⁸⁶ A pécsi dóm felújítása 1968-ban fejeződött be.

¹⁸⁷ Loyolai Szent Ignác kérésére III. Gyula pápa alapította a jezsuiták vezetése alatt a Collegium Germanicumot 1552. augusztus 31-én német papok képzésére Rómában. XIII. Gergely 1579-ban a magyarok számára is engedélyezte egy hasonló kollégium létrehozását. Mivel kevés magyar tanulója volt, a Germanicumhoz csatolták, és azóta viseli a Collegium Germanico-Hungaricum nevet. Tagjai világi papok, akik tanulmányaik végétével megys püspökeik szolgálatára állnak. Mivel a Jézus Társaság működését 1773-tól csaknem húsz évig felfüggesztették, a kollégiumot is bezárták. VII. Pius nyitotta meg újra, IX. Pius 1851-ben a Borromeo palotát bocsátotta a Collegium Germanico-Hungaricum rendelkezésére.

rös reverendában járnak tanulóéveik alatt és egymást vörös testvéreknek hívják.). Volt olyan hír Rómában – ezt Mester is említette –, hogy Hamvas püspök úr sürgette a püspöki kinevezéseket és a Mindszenty-ügy elintézését, de erre azt a választ kapta, hogy a zsinati tárgyalások mostani szakasza idején ebben az ügyben nem lesz továbbhaladás.

Általában az az érzésem, hogy a Mindszenty-kultusz Rómában már a múlté. János pápa idején azt várták volna, hogy a kérdést maga Mindszenty mozdíthatná el a holtpontról, azzal, hogy belátva a helyzet tarthatatlanságát saját elhatározásából lemond és Rómába megy.

„Illés”

Értékelés:

A jelentés Mindszenti József¹⁸⁸ személye körüli helyzetről Rómában hallott értesüléseket, ennek kapcsán felmerült problémákat tárja fel. Figyelmet érdemlő Tóth K. János személye, aki személyi kérdésekben befolyásosnak látszik a jelentés alapján.

A jelentés másolatát a BM III/I–3 és III/III–2 osztályának megküldöm.

Feladatot e tárgyban nem adtam.

Az ügynök által e tárgyban adott jelentése kettő példányban készült. Az egyik példányt eredetben a BM III/I–3 osztályának továbbítottam.

Nagy Sándor
Nagy Sándor
r. szds.

Készült: 3 pld.-ban.

Kapja: 1 pld. „M”[unka] d[összizé]

1 pld. III/III–2 o.

1 pld. Emigráció [dosszié].

Nytsz: 11–283/963.

ÁBTL 3. 1. 5. O–14963/4. 180–181. p. „Canale” dosszié. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

**A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökségének jelentése
a magyar főpapok fogadásáról és a pápai kihallgatásról a Vatikánban
1963. november 15.**

Belügyminisztérium
III/I. Csfség
11–12/312/63.

Szigorúan titkos!

Tájékoztató jelentés
Budapest, 1963. november 15.

A magyar zsinati delegáció pápai kihallgatása

Mint ismeretes, VI. Pál pápa 1963. november 12-én kihallgatáson fogadta a zsinaton részt vevő magyar püspöki delegációt és kísérdíket.

Értesülésünk szerint a pápai kihallgatás előtt a magyar papi emigráció mesterkedést folytatott, hogy a pápa csak az öt püspökkel találkozzon. A kihallgatást megelőzően, november 9-én, Mester István pápai kamarás, a Pápai Magyar Intézet rektorhelyettese előre jelezte a delegációnak, hogy mikor kerül sor a pápai kihallgatásra. Fellépéséből látni lehetett, hogy jelentős szerepe van a kihallgatás előkészítésében. Ennek a tevékenységnek következtében Hamvas Endre püspök november 11-én kizárólag csak az öt püspök részére kapott meghívót.

Hamvas Endre püspök megbízta dr. Brezanóczy Pál egri apostoli adminisztrátort (akit nem hívtak meg), hogy Casarolival rendezze a problémát, mivel az korábban ígéretet tett arra, hogy a pápa a püspökökkel együtt a kíséretet is fogadja. Casaroli végül is, előző ígéretéhez híven, elintézte a kérést.

A püspököket a pápa jóindulatúan fogadta. Hamvas Endre püspök rövid beszédben, latinul köszöntötte a pápát, melyben kiemelte annak a magyar hívőkhöz intézett szövegét, megköszönte az egyház és a központi papi szeminárium részére juttatott adományait, támogatását. Azonban többszöri előzetes figyelmeztetés ellenére sem tett említést a magyar kormány és a Vatikán közötti tárgyalásokról.

A pápa beszédét azzal kezdte, hogy tudomása szerint a hajdúdorogi görög katolikus egyházmegye és a pannonhalmi egyházmegye még nem részesült miseadományokban, de ezekre is gondot fog fordítani. A pápa személyes magyarországi emlékei után rátért arra, hogy ismeri a magyar egyház nehéz helyzetét, részvétellel és megértéssel van irányában, szereti „Szent István és Szent Imre népét és átérzi jelenlegi helyzetét”.

Hamvas Endre ekkor megjegyezte, hogy „a kormányban vannak jóindulatú embereink, de azok sem függetlenek”. (Konkrétan nem említett senkit.) A pápa Hamvas Endre megjegyzését azonnal megismételte és elcsodálkozott rajta.

Ezt követően a pápa dicsérte a magyar püspököket, kiemelte hűségüket és a helyzetből fakadó hősiességüket. Érdeklődött a papi utánpótlásról és a szemináriumok számáról. Hamvas Endre válaszában elmondotta, hogy „öt szeminárium működik és elapadóban van a papi utánpótlás”.

A pápának arra a kérdésére, hogy mi a véleményük a zsinatról, Kovács Sándor szombathelyi püspök válaszolt. Kijelentette, hogy a zsinat megújítja az egyház arculatát és ez nagy kihatással lesz a további fejlődésre. A pápa tünődve ismételte meg Kovács Sándor szavait.

Végül a pápa Mindszentyt jó ismerősének nevezte, akivel többször találkozott, de a Mindszenty-probléma megoldásáról nem szólt. Közös ima, áldás és fényképezés után a pápa a kíséretet fogadta.

A kihallgatás szívélyes, de általános légkörben 25 percig tartott.

A kihallgatás, amely VI. Pál egyéniségének és politikai felfogásának megfelelően inkább protokolláris és formális jellegű volt, semmilyen konkrét kérdést nem érintett.

Feltehető, hogy a problematikus kérdések megbeszélésére sor fog kerülni az elkövetkező napokban, amikor Samore, a Vatikáni Államtitkárság helyettes vezetője fogadja Hamvas Endrét és valószínűleg Brezanóczy Pált, amiről Casaroli értesítette a pápai kihallgatást megelőzően a püspököket.

Az értesülés megbízható forrásból származik, nem ellenőrzött.

Készült: 7 pld.

Táj. (alo-k)

Galambos et.

III/III. Csfség

D-alo., Nyttó

FGy/Fné

ÁBTL 3. 1. 5. O-14963/5-a. 233-234. p. „Canale” dosszié. Gépelt másolat.

Országos Széchényi Könyvtár

A Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökség 2-a alosztály által készített operatív terv Agostino Casaroli bíboros magyarországi tartózkodásának időtartamára 1963. november 20.

BM III/III/2-a. alosztály

Szigorúan titkos!

Tárgy: Casaroli bíboros és társai magyarországi tartózkodásának időtartamára

Operatív terv
Budapest, 1963. november 20.

A közeli időpontban Magyarországra érkező Casaroli bíboros és társai op. ellenőrzésére a BM III/I. III/II. III/III. Csoportfőnökség osztályai az alábbi intézkedéseket foganasítják:

I.

III/I. Csfség

- A III/I. Csfség haladéktalanul értesíti a III/II. Csfséget Casaroli indulásáról.
- Casaroli utazása előtt és után adatokat és információkat szerez, egyrészt a tárgyalás előtti vatikáni álláspontról, majd a tárgyalás utáni vatikáni és külföldi értékelésről, ezzel kapcsolatos véleményekről és benyomásokról, amelyeket Magyarországon a rk. egyházzal kapcsolatban szerzett.

II.

III/II. Csfség

- A III/II. Csfség szoros ellenőrzést gyakorol Casaroli itt-tartózkodása alatt a budapesti amerikai követség[en] (adott esetben az olasz és osztrák követségeken is.)
- Casaroli látogatása esetén, a követségen (követségeken) adatokat gyűjt tárgyalásáról, a követségen belüli mozgásáról, kapcsolatairól.
- Rögzíti a nevezett követségekre (követségekre) érkezés és az onnan való távozás időpontját.
- Intézkedéseket foganasít azon személyek pontos adatai megállapítására, akik Casaroli hazánkban tartózkodása idején kapcsolatfelvételt keresnek vele, vagy kísérleteznek ilyen célból.
- Gondoskodik megfelelő adatgyűjtésről Casaroli itt-tartózkodása alatt és elutazása utáni időpontban is.

III.

III/III. Csfség

- A III/III. Csfség feldolgozza visszamenőleg azokat az emigráns anyagokat, amelyek akár az egyház, akár a Magyar Népköztársaság ellen irányultak, illetve irányulnak – albumba rendezi – és az ÁEH rendelkezésére bocsátja.¹⁸⁹
- Intézkedéseket foganatosít, hogy püspökjelöltek nevei „szivárognak” ki, egyrészt országon belül, de főleg zsinati körökben.
- Casaroli itt-tartózkodása idején sűrített találkozókat foganatosítunk az ügynökökkel, egyrészt, hogy híryanagy-gyűjtésünk gyors legyen, másrészt, esetleges látogatását ellenőrizni tudjuk ügynökségen keresztül is.
- Az ügynöki ellenőrzés tekintetében különös figyelmet fordítunk a székesfehérvári, esztergomi, nyíregyházi, pannonhalmi papi körök és a budapesti Központi Szeminárium irányában.
- Intézkedéseket foganatosítunk a püspökségek és egyéb helyeken a 3/e. rendszabályok fokozott működtetésére.
- Biztosítjuk Casaroli budapesti tartózkodásának konspiráltságát. (Vérhalom téri villát, 2 db magánrendszámú gépkocsit.)

IV.

Tájékoztató munka:

A III/III. Csfség megszervezi a tájékoztatót és az összesített anyagból összefoglaló tájékoztatót készít.

Komornik Vilmos

Komornik Vilmos r. alezds.

III/I. Csoportfőnök

Karasz Lajos

Karasz Lajos r. ezds.

III/II. Csoportfőnök

Eperjesi László

Eperjesi László r. alezds.

III/III. Csoportfőnök

K.: 3 pl. 3 lap.

Nytsz: 19/....

ZG.

ÁBTL 3. 1. 5. O–14963/4. 219–221. p. „Canale” dosszié. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

189 Az Állami Egyházügyi Hivatal nyílt iratai közt nem lelhető fel ilyen jellegű iratanyag.

**A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökségének jelentése
Hamvas Endre csanádi püspök Agostino Casarolival folytatott megbeszéléséről
és a magyar zsinati küldöttek tárgyalásáról a Vatikáni Államtitkárságon
1963. december 9.**

Belügyminisztérium
III/I. Csfség
11-12/348

Szigorúan titkos!

Tájékoztató jelentés
Budapest, 1963. december 9.

A Vatikáni Államtitkárság tárgyalása a
zsinaton részt vevő magyar püspökökkel

Értesülésünk szerint 1963. december 2-án 18 órakor Hamvas Endre püspök közel egyórás tárgyalást folytatott négy szemközt Casarolival, a Vatikáni Államtitkárság funkcionáriusával [sic!]. Hamvas Endre érdemben nem tájékoztatta a magyar zsinati delegáció tagjait a Casarolival folytatott tárgyalásáról. Ezt követően Samore, a Vatikáni Államtitkárság helyettes vezetője kihallgatáson fogadta a magyar zsinati delegáció püspökeit, akik Papp Kálmán győri püspök kivételével megjelentek nála.

A kihallgatáson folyó tárgyalást Samore irányította.

Bevezetésként Samore kedvezően alakulónak értékelte a római katolikus egyház magyarországi helyzetét. Ennek során kifejtette, hogy a javulás abban is megmutatkozik, hogy a zsinati delegáció száma megkétszereződött.

Samore erőteljesen hangsúlyozta, hogy a pápa és a Vatikáni Államtitkárság rendszeresen foglalkozik a magyar egyház helyzetével. Kijelentette, hogy a legnagyobb támogatást kívánják nyújtani a magyar egyháznak.

Samore a következő követeléseknek adott hangot:

1. A püspökök részére biztosítani kell, hogy szabadon kormányozhassanak, a „látható őrangyalok” ne avatkozzanak bele semmilyen egyházi ügybe. Biztosítsák a püspökök részére a Vatikánnal való szabad kapcsolattartást. A püspökök szabadon utazhassanak és írhatnak Rómába, ha azt szükségesnek tartják.
2. Nagyobb szabadságot kell biztosítani a vallásnak, valamint az ifjúság vallásos nevelésének.
3. Korlátozás nélkül biztosítani kell a papi utánpótlást, valamint el kell érni, hogy megfelelő léghőköri körben képezhessék ki a papnövédeket.

Samore kijelentette, hogy végső soron minden a jó egyházi vezetésen fordul meg és ezért minél több püspökjelöltre tegyenek javaslatot. Közölte, hogy ezt a kérdést megbeszélhetik a püspökök az állammal is. Nem kívánja a Vatikán, hogy a magyar püspökök a jelenlegi rendszer ellen bármit is tegyenek, az a cél, hogy az adott körülmények között biztosítsák az egyház szabad tevékenységét.

Rámutatott arra, hogy Magyarországon a papság megosztott és ezért az összefogott, helyes egységen kell munkálkodni. Samore kihangsúlyozta, hogy Beresztóczy Miklós kiközösítésének a feloldása a legnehezebb kérdés.

Javasolta, hogy a zsinattól függetlenül időnként egy-két egyházfő utazzon ki Rómába, az időközönként megérlelődő ügyek megtárgyalása céljából.

A kihallgatás befejezése után Casaroli fogadta a püspököket. Casaroli lényegében megisméltelte a Samore által már elmondottakat. Ennek során Kovács Sándor szombathelyi püspök felvetette az egyházmegyei szemináriumok visszaállítását. Brezanóczy Pál egri érseki helynök gazdaságilag nem találta Kovács javaslatát kivitelezhetőnek. Casaroli a felvetődött kérdésekre nem reagált, magatartásából kitűnt, hogy a problematikus kérdéseket Hamvas Endrével előzetesen már megtárgyalta.

Megjegyzés:

A püspökök kihallgatása során Samore és Casaroli által felvetett kérdések lényegében a Vatikánnak a Magyarországgal kapcsolatos taktikai vonalát tükrözik. Követeléseik mögött a Mindszenty-kérdés húzódik meg, melynek rendezéséről, új taktikájuknak megfelelően, nem beszélnek.

Úgy értékelik, hogy a Mindszenty-kérdés megoldása a Magyar Népköztársaság kormányának fontosabb, és ezen az áron követeléseik teljesítését ránk kényszeríthetik. A felsorolt követelések megegyeznek a rk. pápi emigráció által hangoztatott és a Vatikán felé sugalmazott követelésekkel.

Az értesülés megbízható forrásból származik, részben ellenőrzött.

138-406/63.

ÁBTL 3. 1. 5. O-14963/5-a. 284-285. p. „Canale” dosszié. Gépelt másolat.

**Prantner József ÁEH elnök levele Dudás Miklós hajdúdorogi püspökhöz
az egyházmegyében működő miniszteri biztos visszahívásával kapcsolatban
1964. március 19.**

Dr. Dudás Miklós úrnak
püspök

N y í r e g y h á z a .

Püspök Úr!

Tekintettel az állam és a katolikus egyház között javuló viszonyra, a hajdúdorogi görög katolikus egyházmegyében a miniszteri biztos működését a mai nappal megszüntetem.

Kérem, hogy a jövőben, egyházmegyéjében az állam és az egyház kapcsolatát érintő kérdésekben forduljon a megyei tanácsnál működő egyházügyi főelőadóhoz vagy akár közvetlenül hivatalomhoz.

Remélem, hogy ez az intézkedésem a jövőben kedvezően fogja befolyásolni az állam és az egyház kapcsolatát és kérem Püspök Urat, hogy e viszony további javításához a saját egyházmegyéjében és azon túl is járuljon hozzá.

Budapest, 1964. március 19.

Teljes tisztelettel

P[rantner József]
(Prantner József)

MOL XIX-A-21-a-N-22-1/1964. Állami Egyházügyi Hivatal – Elnöki iratok. Gépelt, kézzeljeggyel hitelesített kiadmány.

**Dudás Miklós hajdúdorogi püspök köszönő levele Prantner József ÁEH elnök részére
a miniszteri biztos visszahívása miatt
1964. március 20.**

A HAJDÚDOROGI PÜSPÜKTŐL

658/1964. szám.

Elnök Úr!

Köszönettel vettem szíves értesítését, hogy a hajdúdorogi egyházmegyében megszűntette a miniszteri biztos működését.

A magam részéről szintén remélem, hogy ez is elő fogja segíteni a kedvezőbb légkör kialakulását a jövőben felmerülő problémák megoldásához, ami sokban hozzájárulhat a kölcsönös viszony javulásához.

Fogadja, Elnök Úr, őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Nyíregyháza, 1964. március 20-án.

†**Dr. Dudás Miklós**
hajdúdorogi püspök

Prantner József Úrnak
Állami Egyházügyi Hivatal elnöke
Budapest

MOL XIX-A-21-a-N-22-1/1964. Állami Egyházügyi Hivatal – Elnöki iratok. A hajdúdorogi püspök körpecsétjével és aláírásával hitelesített tisztázat. A körbélyegző lenyomatán olvasható felirat: „Hajdúdorogi Püspöki Hivatal 1912”.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya és az Állami Egyházügyi Hivatal
közös tájékoztatója a Politikai Bizottság részére a magyar kormány
és a vatikáni megbízott közötti tárgyalásról
1964. március 24.**

MSZMP Központi Bizottsága
Agitációs és Propaganda
Osztály
Állami Egyházügyi Hivatal

Szigorúan bizalmas!
Készült: 2 pld-ban

l. Szirmai István

Tájékoztató jelentés
a Politikai Bizottságnak a magyar kormány és a vatikáni megbízott
közötti tárgyalásról

A Vatikáni Államtitkárság kezdeményezésére március 13–24. között tárgyalásra került sor a Szentsek és a magyar kormány megbízottai között Budapesten.

1. A püspöki szék[ek] betöltése

A Politikai Bizottság határozatát érvényesítettük és a vatikáni megbízottal egyetértésben elfogadtuk a püspöki kinevezéseket szabályozó eljárási módot.

A Vatikán megbízottja konkrét személyi javaslatokat tett egyes kinevezésekben. Ezek szerint:

kalocsai érseknek dr. Hamvas Endre csanádi püspököt; az egi főegyházmegye élére dr. Brezanóczy Pált, püspöki kinevezéssel apostoli kormányzónak (esetleg érseknek); a pécsi egyházmegye élére Cserháti József káptalani helynököt püspöki kinevezéssel apostoli kormányzónak (esetleg megyés püspöknek);

a csanádi egyházmegye élére Íjjas József rk. papot püspöki kinevezéssel apostoli kormányzónak (esetleg megyés püspöknek);

a győri segédpüspöknek Bánk Józsefet, a Hittudományi Akadémia tanárát;

szombathelyi segédpüspöknek Winkler József rk. papot (korábban szabálytalanul kinevezett püspököt);

A konkrét személyi javaslatra azt a választ kapták, hogy előterjesztést teszünk a kormány elé és ennek alapján egy későbbi időpontban nyilatkozunk. A szóba hozott személyek valamilyen módon elfogadhatók, sőt a körülményekhez képest a legjobbak.

2. Állami eskü

Előzetes megállapodás jött létre, mely szerint a püspöki konferenciák elnöke és az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke között az állami esküvel kapcsolatban levélváltás történik.

3. A miniszteri biztosok

A Vatikán megbízottja a korábbi tárgyaláson részünkről igényelt Shvoy püspöknek szóló figyelmeztető levelet magával hozta és eljuttatta Shvoy püspöknek.¹⁹⁰

¹⁹⁰ Lásd a Vári Béla 167. számú lábjegyzetét a forrásközlésben.

Tekintve, hogy az általunk kívánt feltételnek eleget tettek, a székesfehérvári és [a] hajdúdorogi egyházmegyében megszüntettük a miniszteri biztosok működését. A miniszteri biztosok kiküldésének lehetőségét fenntartottuk.

4. A papi emigráció

Határozottan felléptünk a római magyar papi emigráció működésével kapcsolatban. A Vatikán megbízottja kijelentette, hogy készek a római Pápai Magyar Intézet ügyéről tárgyalni és megoldani, hogy azt eredeti céljának megfelelően a magyar állam és a püspöki kar felhasználhassa. Hangsúlyozták az épülettel kapcsolatos tulajdonjogi probléma fennállását. Ígéretet tettek arra is, hogy Mester István és Zágon József, a magyar papi emigráció két vezéralakja ügyét megvizsgálják és megfelelő intézkedéseket tesznek. Addig is a maguk részéről kikapcsolják őket a magyar egyházzal kapcsolatos ügyek intézéséből. Hangsúlyozták, hogy a papi emigráció ügye akuttá vált, amely méginkább problémát jelent akkor, ha Mindszenty Rómába kerül.

5. Mindszenty-ügy

A Mindszenty-ügy megoldásáról hosszas vita folyt és határozottan visszautasítottuk a Vatikán megbízottjának azt a kísérletét, hogy Mindszenty Magyarországról történő eltávovása esetén nyilvánosság előtt nyilatkozatot tegyen arra vonatkozóan, hogy nem fogadja el a kegyelmet és magát ártatlannak tartja.

A Mindszenty-ügy megoldására vonatkozóan a következő alternatívákat állítottuk fel:

- a) Mindszenty kegyelmet kap és elhagyja az országot, ha a Szentszék teljes garanciát vállal arra vonatkozóan, hogy Mindszenty semmiféle politikai tevékenységet nem fejt ki.
- b) Mindszenty kegyelemben részesülve Magyarországon marad. Ebben az esetben feltétlenül ragaszkodunk ahhoz, hogy az érseki címéről lemondjon.
- c) Amennyiben az előző két megoldás feltételeit nem teljesítik, Mindszenty marad jelenlegi tartózkodási helyén. Hangsúlyoztuk, hogy számunkra ez is elfogadható, mivel a Mindszenty-ügy megoldása sem belpolitikai, sem az amerikai és magyar viszony szempontjából nem sürgető.

A Vatikán megbízottja tudomásul vette a fentieket azzal, hogy jelenti a pápának. Kijelentette, hogy a harmadik variációról, mint végső megoldásról korai lenne tárgyalni.

Egyetértés alakult ki arra vonatkozóan, hogy a tárgyaláson szereplő egyéb kérdéseket a Mindszenty-ügytől függetlenül is mindkét fél kész megoldani.

A tárgyalásról közös emlékeztetőt készítünk, melyet a római magyar követség útján kicserélünk és egy későbbi tárgyaláson egyeztetünk. A római tárgyalásról készült emlékeztetőt a két megbízott most írta alá.

Budapest, 1964. március 24.

Prantner József
Prantner József

Orbán László
Orbán László

MOL M-KS 288. f. 5. cs. 330. ő. e. 23-25. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1964. március 27-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban
1964. március 27.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 példában.

Láttam: Kádár III. 28

J E G Y Z Ó K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1964. március 27-én tartott üléséről

J E L E N V A N N A K:

Apró Antal, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Gáspár Sándor, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Nemes Dezső, Rónai Sándor, Somogyi Miklós, Szirmai István, továbbá Ajtai Miklós, Brutyó János, Czinege Lajos, Cseterki Lajos, Ilku Pál, Nyers Rezső, valamint Korom Mihály, Németh Károly és Szurdi István elvtársak.

Az ülésen nem vettek részt: Kádár János, Münnich Ferenc és Méhes Lajos elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

2. Tájékoztató jelentés a magyar kormány és a vatikáni megbízott közötti tárgyalásról.
Agit. Prop.Oszt. és Állami Egyházügyi Hivatal tájékoztatója.

A tájékoztatóban foglaltakat a Politikai Bizottság tudomásul veszi.¹⁹¹

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:

Sándor József
(Sándor József)

Biszku Béla
(Biszku Béla)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 330. ő. e. 1., 4., 9. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1964. március 27-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

191 A napirenden szereplő „különfélék” 2. pontja. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya és az Állami Egyházügyi Hivatal közös előterjesztése a Politikai Bizottság részére az időszakos egyházpolitikai kérdésekről 1964. május 6.

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
 AIGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA
 OSZTÁLYA
 ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL

SZIGORÚAN BIZALMAS!
 L. Nemes

Előterjesztés
 a Politikai Bizottság
 néhány időszakos egyházpolitikai kérdés megoldására

I.

A római katolikus egyházzal kapcsolatban

1. A vatikáni megbízott a legutóbbi budapesti tárgyaláson az üres püspöki székek betöltésére konzultatív jelleggel a következő előzetes javaslatot tette:

- Dr. Hamvas Endre csanádi püspököt kalocsai érseknek,
- Dr. Brezanóczy Pált az egri főegyházmegeye vezetésére c. püspök, apostoli kormányzó-nak vagy esetleg érseknek,
- Dr. Cserháti József jelenlegi káptalani helynököt a pécsi egyházmegye élére c. püspök, apostoli kormányzó-nak vagy megyés püspöknek,
- Dr. Íjjas József kalocsai egyházmegyes papot Hamvas püspök helyére a csanádi egyház-megyébe c. püspök, apostoli kormányzó-nak vagy megyés püspöknek,
- Dr. Bánk Józsefet, a Budapesti Hittudományi Akadémia tanárát győri segédpüspöknek,
- Dr. Winkler József szombathelyi lelkészt szombathelyi segédpüspöknek kívánják kinevezni.

(Megjegyezzük, hogy Casaroli javasolta azt is a tárgyalás közben, hogy dr. Bárd János vagy dr. Endrey Mihály – jelenleg beosztás nélküli segédpüspökök – közül valamelyiket a győri püspök mellé segédpüspöknek kineveznék. Ehhez a javaslat-hoz nem járultunk hozzá, ezért ezt a javaslatot el is ejtették.)

A tárgyalások során azt a választ kapták, hogy álláspontunkról későbbi időben tájékoztatjuk a Vatikánt.

DR. HAMVAS Endre, dr. BREZANÓCZY Pál, dr. CSERHÁTI József, dr. ÍJJAS József, dr. BÁNK József és dr. WINKLER József kinevezése számunkra elfogadható és hasznos. Ezek a kinevezések erősítenék a püspöki karon belül az állam iránt lojális püspökök súlyát. Belföldön és külföldön a kormányt támogató papok politikájának elismerését jelentenék és némileg erősítenék a Vatikánban is a megegyezésre kész erőket. Végül ezek a kinevezések nyomást jelentenének a Mindszenty-kérdés számunkra hasznos megoldására is. Dr. Winkler József segédpüspöki kinevezésénél ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy a korábban illegálisan történt kinevezését a Vatikán hatálytalanítsa és új kinevezése előtt az Elnöki Tanácstól a hozzájárulást kérjék meg.

Javasoljuk, hogy a Politikai Bizottság adjon felhatalmazást Prantner József elvtársnak arra, hogy a római követség útján levélben Casarolival közölje: nincs ellenvetésünk a felsorolt személyek püspöki kinevezésével kapcsolatban.

Egyben javasoljuk, hogy amennyiben a Vatikán a püspöki kinevezésekre vonatkozó javaslatokat hivatalosan a püspöki kar elnöke útján előterjeszti, azokhoz az Elnöki Tanács – függetlenül a Vatikánnal folyó tárgyalás további eredményeitől – az előzetes hozzájárulást adja meg.

2. Dr. SCHWARZ-EGENHOFER Artúr esztergomi apostoli kormányzó betegségére hivatkozással néhány hónappal ezelőtt kérte, hogy az Elnöki Tanács tisztségéről való lemondásához az előzetes hozzájárulást adja meg.¹⁹² Schwarz-Egenhofer azóta is fokozottan ellenséges tevékenységet fejt ki. Hangoztatja, hogy nem kíván együttműködni tovább az állammal, mert ha ezt teszi, „főpapi segítséget nyújt az egyház felszámolásához”. Nincs megelégedve a Vatikán és a magyar kormány közötti tárgyalással sem és kifejtette, hogy az esetleges megegyezés végrehajtásában sem kíván részt venni.

Javasoljuk, hogy dr. Schwarz-Egenhofer Artúr esztergomi apostoli kormányzónak betegségével indokolt lemondását az Elnöki Tanács fogadja el. Az esztergomi főegyházmegye vezetését ideiglenesen dr. SZABÓ Imre c. püspök, mint káptalani helynök vegye át.

3. Ez év novemberében tartják Bombayban az Eucharisztikus Világkongresszust.¹⁹³ Az ilyen kongresszusokon több mint 10 éve nem vesznek részt a magyar katolikus egyház képviselői. A jelenlegi nemzetközi és egyházpolitikai helyzetben hasznos lenne, ha a magyar egyház képviselői is részt vennének a bombay-i Eucharisztikus Világkongresszuson. *A delegáció megfelelő összetételét biztosítani tudjuk.*¹⁹⁴

Javasoljuk, hogy a magyar katolikus egyház képviselőjében dr. Hamvas Endre vagy dr. Brezanóczy Pál vezetésével mintegy 15–20 tagú papi, illetve világi küldöttség vegyen részt az Eucharisztikus Világkongresszuson.

[...]¹⁹⁵

Budapest, 1964. május 6.

Orbán László

Prantner József

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 334. ő. e. 110–113. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1964. május 13-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tisztaát.

192 Az 1964. január 8-án kelt lemondólevél fellelhető az Állami Egyházügyi Hivatal elnöki irattárában. MOL XIX–A–21–a–E–15–1–1964. Schwarz-Egenhofer Artúr megromlott egészségi állapota mellett a következő sorokkal indokolta lemondását: „Mínhogy a szocialista országok soha nem titkolt, sőt újabban erősen hangoztatott célja a vallásnak kiirtása és az egyház hatalmának megsemmisítése, ezért az egyházi kormányzatnak egy illegitim szervezetre való áthelyezése és a kormányzó szervnek ezekkel való betöltése, akarva – nem akarva oda vezet, hogy a vallást és az egyházat fényes papi segédlettel kívánják a múlt lomtárába helyezni. Ha ez nem is következik be máról holnapra, a kulcsállások betöltésével nem kívánok ehhez az asszisztenciához hozzájárulni.”

193 Bombayban került megrendezésre 1964 novemberében a XXXVIII. Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszus, amelyen VI. Pál pápa is részt vett. Magyarországról Hamvas Endre csanádi és Kovács Sándor szombathelyi püspök, Brezanóczy Pál egy apostoli kormányzó, Beresztóczy Miklós címzetes prépost, Várkonyi Imre kalocsai főkáptalani helynök és Potyondi Imre, a Központi Szeminárium rektora utazott Bombayba.

194 Utólagos kézírásos bejegyzés.

195 A dokumentum további részeiben a református egyház helyetéről és a szocialista országok egyházügyi hivatalai vezetőinek NDK-ban megrendezésre kerülő éves értekezletéről van szó.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata az időszzerű
egyházpolitikai kérdésekről
1964. május 13.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pld-ban.

L. Kállai Gyula

L. Komócsin Zoltán 1964. VI. 9.

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1964. május 13-án tartott üléséről.

J E L E N V A N N A K: Apró Antal, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Kádár János, Münnich Ferenc, Nemes Dezső, Rónai Sándor, Somogyi Miklós, továbbá Ajtai Miklós, Brutyó János, Cseterki Lajos, Ilku Pál, Nyers Rezső, Kórom Mihály, Németh Károly és Szurdi István elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

8. Előterjesztés néhány időszzerű egyházpolitikai kérdés megoldására.

Előadó: Orbán László elvtárs

Meghívottak: Prantner József és Balló István elvtársak

[...]

8) Előterjesztés néhány időszzerű egyházpolitikai kérdés megoldására.

Előadó: Orbán László elvtárs

Hozzászolt: Kádár János elvtárs

A Politikai Bizottság a javaslatot az alábbi módosításokkal fogadja el:

Ajánlja, hogy dr. Winkler József segédpüspöki kinevezését megkülönböztetés nélkül, a többi kinevezéssel együtt terjesszék az Elnöki Tanács elé.

A felsorolt személyek püspöki kinevezésével kapcsolatos álláspontot római nagykövetünk, Száll József elvtárs szóban közölje Casarolival.

Egyben egyetért azzal, hogy a Bombayban az év novemberében tartandó Eucharisztikus Világkongresszuson a magyar katolikus egyház vezetőinek kis létszámú delegációja részt vegyen. Szükségesnek tartja azonban, hogy erről az Állami Egyházügyi Hivatal 2-3 szocialista ország egyházügyi hivatalával konzultáljon. A református egyházra vonatkozó javaslatokkal kapcsolatban a Politikai Bizottság tudomásul veszi, hogy a dunántúli református egyházkerület püspökére később hoznak javaslatot.

Helyesli, hogy Kállai Gyula elvtárs májusban fogadja a magyar református és evangélikus egyház püspökeit. Erről rövid közleményt kell megjelentetni.¹⁹⁶

[...]

Kmf.

Kádár János
(Kádár János)

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

MOL MKS 288. f. 5. cs. 334. ő. e. 1–2., 5., 11. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1964. május 13-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

¹⁹⁶ A Politikai Bizottság ülésén szereplő 8. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

**Száll József római magyar követ levele Prantner József ÁEH elnökhöz
a magyar–vatikáni részleges megállapodással kapcsolatban
1964. június 26.**

Róma, 1964. június 26.
101/FŐN–1964.

Prantner József Elvtársnak
Miniszter, az Állami Egyházügyi
Hivatal Elnöke
Budapest

Tisztelt Prantner Elvtárs!

Csatoltan megküldöm Mons.¹⁹⁷ Casaroli által június 25-én átadott szövegeket. Elnézést kért a késésért, de a végleges leírással csak találkozásunk előtt néhány perccel készültek el.

Félhivatalosan az alábbiakat közölte:

1. A megküldött szövegeket egyelőre „tervezet”-ként kezelik, mert nincsen még meg a pápa formális jóváhagyása. Ez nem azt jelenti, hogy a pápa nem ismeri a szöveget és nem ért azzal lényegében egyet, hanem azért kell így eljárniuk, mert a magyar tárgyaló fél fenntartotta magának a jogot, hogy a kormány esetleges más álláspontja esetén a szövegen változtatásokat eszközöljön. Addig tehát, míg Budapestről Töleték nem kapnak értesítést, hogy a magyar kormány lényegében egyetért a szöveggel, addig nem kérhetik a pápa formális jóváhagyását.
2. Az olasz szöveg tekintetében fenn kívánják tartani maguknak a jogot, hogy stílárís, nem lényegbe vágó változtatásokat javasoljanak, mert a fordítást (a magyar fél nyilatkozatainak fordítását) jónak tartják ugyan, mégis az egy-két helyen – tisztán nyelvi – pontosításra szorul.
3. A „Jegyzőkönyv” IX. és X. pontjánál nem lényegbeli változtatást javasolnának, ugyanis az adott szöveg stílusa eltér a hivatalos okmányokban használt stílustól (ez elsősorban a IX. pontra vonatkozik). A X. pontnál véleményük szerint pontosabban kellene meghatározni az emigráns-volt és tevékenység értelmezését, mert a magyar fél nyilatkozatában ez nagyon általános és ezért félreértésekre adhat okot. (Nekem is megemlíttette Tomek esetét.)¹⁹⁸
4. Ami a Pápai Magyar Intézetet illeti, teljesen egyetértenek, hogy azt meg kell oldani és ez olyan kérdés, amelyben lényegében egyetértés alakult ki a két tárgyaló fél között. Egyetértenek azzal, hogy az Intézet helyzetét a régi, a második világháború előtti megállapodás érvényesnek tekintése alapján kell rendezni.

¹⁹⁷ Monsignore (ol.) a katolikus prelátusok és kúriai főpapok megszólítása. Lényegében „uram”.

¹⁹⁸ Arra utalhatott Agostino Casaroli, hogy Tomek Vince nem kezelhető emigránsként, mivel 1947-ben a piarista rend egyetemes generálisának választották és ezért hívták Rómába.

Tehát az erre vonatkozó megállapodás szövegének első pontja lehetne annak leszögezése, hogy mindkét fél e régebbi megállapodás szellemében kívánja rendezni az Intézet helyzetét.

A második pont lehetne az Intézettel kapcsolatban a két fél jogainak és kötelezettségeinek felsorolása, szerinte természetesen beleértve az igazgató és helyettese kiválasztása és kinevezése módját, az Intézet elhelyezését és minden egyéb kérdést.

Tudomásuk van konkrétan arról, hogy 1952-ben egy magyar törvényerejű rendelet¹⁹⁹ az Intézetre vonatkozó korábbi megállapodásokat hatályon kívül helyezte. Ha ez tényleg így áll, a megállapodás szövegében szerepelnie kellene egy magyar nyilatkozatnak, hogy az 1952. évi rendeletet a magyar fél nem tekinti érvényben lévőnek.

Tekintettel az idő rövidségére, az egész kérdéskomplexumra vonatkozó szövegtervet nem tudták írásban elkészíteni, ezért azt javasolják, hogy erre majd Budapesten kerüljön sor.

Mindezen közlések lényegét olasz nyelven, a helyszínen kézírással történt francia kiegészítéssel írásban is átadta, amelyet szintén felterjesztek.

A fenti magyarító kiegészítések után hosszasan indokolta, hogy miért választották az ún. „Gentlemen’s agreement” formát és miért nem az egyházi gyakorlatban általános „modus vivendi” formát. Szerinte a „modus vivendi” akkor köthető, ha valamennyi lényeges kérdésben teljes megegyezés van. Esetünkben számos kérdés nyitva marad további megbeszélések tárgyaként. A „modus vivendi” nem teszi lehetővé formálisan jegyzőkönyvnek csatolását és a megegyezés szerves részének tekintését. Esetünkben azonban erre szükség van, mert azokban a kérdésekben, amelyekben még nincsen megegyezés, a jegyzőkönyvben a két fél lerögzítette álláspontját, amely nemcsak az álláspont ismertetésére vonatkozik, hanem mindkét fél részéről elhangzottak olyan kijelentések, amelyek bizonyos ígéret, kötelezettségvállalás jellegével bírnak és ezért a megállapodás szerves részét képezik.

Ezért történik az egész anyag három összefüggő részre osztása:

1. azokat a kérdéseket rögzítő „Atto” („Okmány”), amelyekben megegyezést sikerült elérni;
2. valamennyi kérdést a felek álláspontjával egyidejűleg ismertető „Protocollo” („Jegyzőkönyv”), és annak „Allegato”-ja („Függelék”), amely a püspöki kinevezéseknél követendő eljárásra vonatkozik.

Casaroli hosszasan fejtegette még a megállapodás jelentőségét. A Magyar Népköztársasággal kötnek először ilyen jellegű egyezményt, aminek legfontosabb történelmi jelentősége szerinte az, hogy az aláírás bizonyítéka lesz annak, hogy mindkét részről megvan a bizalom és lehetőség e kérdések rendezésére. Megjegyezte, hogy szeretnék, ha még a zsinat következő ülészaka előtt aláírásra és publikálásra kerülhetne sor.

¹⁹⁹ Az 1952. évi 4. törvényerejű rendelet, amely egyes házingatlanok állami tulajdonba vételéről szól, nem tartalmaz utalást a Pápai Magyar Intézetre, illetve annak jogainak változására. Részletek a rendeletből: 1. § (1) A jelen törvényerejű rendelettel összes alkatrészeikkel és tartozékaikkal együtt állami tulajdonba vétetnek: b) a tőkések, egyéb kizsákmányolók és a megdöntött társadalmi rendszer népelnyomó elemeinek házingatlanai, abban az esetben is, ha azokat nem bérbeadás útján hasznosítják. 6. § Az állam és az egyházak között kötött egyezmények hatályát a jelen törvényerejű rendelet nem érinti. 12. § (1) Az állami tulajdonba vett házingatlan lakóinak (bérlóinek), illetve az abban alkalmazottaknak helyzete változatlan marad.

Megemlítette még, hogy a pápa ismert június 23-i beszédében konkrétan és részletesebben akart megemlékezni a tárgyalásokról és az ahhoz fűződő reményeiről. Az államtitkárság azonban kérte, hogy a titkosság érdekében tekintsen el ettől. Ezért a beszéd a reményteljes kilátásokról tesz csupán említést.

Végül ismételt elnézést kért a késésért, közölte, hogy megérti, hogy ilyen körülmények között a magyar fél sem tudja tartani a július 5-i időpontot. Személy szerint július elején mintegy két hétre külföldre utazik. Visszaérkezése után telefonon megkeres a budapesti válasz ügyében. Megismételte, hogy elsősorban arra vár, hogy hivatalosan értesüljön, hogy a magyar kormányban nincs lényeges észrevétele az átadott szövegekkel kapcsolatban.

Búcsúzásnál kérte továbbítani Neked és Miklós elvtársnak személyes, szívből jövő jókívánságait, mert mint mondotta, a legutóbbi római együttlét számos kellemes és szép emléket hagyott szívükben.

Válaszodat várva jó egészséget és fontos munkádban sok további sikert kívánok.

Elvtársi üdvözlettel

Száll József

U. i. E levél egy másolatát Péter János elvtársnak is megküldöttem.

Mellékelve: 1. Olasz fél promemoriája²⁰⁰ az 1964. június 9. és 14. között folytatott római tárgyalásokról.

2. Okmány és jegyzőkönyv-tervezet.

3. Félhivatalos kiegészítő megjegyzések.²⁰¹

MOL XIX-J-1-j-IV-14. Külügyminisztérium TÜK iratok. Vatikán. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

²⁰⁰ Pro memoria (lat.) a diplomáciában használatos szóbeli jegyzék.

²⁰¹ A melléletek a Külügyminisztérium rendelkezése értelmében minősített iratok a keletkezésétől számított 70 évig.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a Politikai Bizottságnak
a Vatikánnal rendezendő kérdések tárgyában
1964. augusztus 5.**

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLYA

SZIGORÚAN BIZALMAS!

L. Nemes

Javaslat
a Politikai Bizottságnak
néhány egyházpolitikai kérdésben

I.

Casaroli vatikáni megbízott római nagykövetünk útján javaslatot tett, hogy a tárgyalásokat az év szeptember 6-tól Budapesten folytassuk. Ez alkalommal kerülne sor a püspöki kinevezések, az állampolgári eskü és a Római Magyar Intézet ügyében létrejött megállapodás, továbbá a tárgyalásokról készített jegyzőkönyv aláírására. Az aláírt okmányok „gentlemen’s agreement” jelleggel bírnának.

1. A Politikai Bizottság járuljon hozzá, hogy a tárgyalások szeptember 6-tól Budapesten folytatódjanak. Ez alkalommal a részleges megállapodást és az eddigi tárgyalásokról készített összefoglaló jegyzőkönyvet a Magyar Népköztársaság kormánya megbízásából – az 1963. okt. 29-i PB határozatban megadott felhatalmazás alapján – Prantner József elvtárs írja alá.²⁰²
 - a) Az aláírásra kerülő okmányok szövegét Kállai Gyula, Szirmai István és Nemes Dezső elvtársak hagyják jóvá.
 - b) Az okmányok aláírása a Külügyminisztériumban történjék és azon legyen jelen a tárgyaláson részt vevőkön kívül Szilágyi Béla elvtárs, külügyminiszter-helyettes és dr. Hamvas Endre, a püspöki kar elnöke.
 - c) A tárgyalásokról a vatikáni megbízottal egyeztetett rövid közös kommuniké jelenjék meg, amelynek szövegét Kállai Gyula, Szirmai István és Nemes Dezső elvtársak hagyják jóvá.
 - d) A megjelenő kommunikéhez az MTI – illetékes helyre hivatkozva – fűzzen kommentárt.
2. Az aláírást követő napokban történjék meg az állam által előzetesen jóváhagyott személyek püspöki kinevezésének nyilvánosságra hozatala és a kinevezett személyek eskütétele az Elnöki Tanácsnál.
3. Továbbra is erőteljesen kell szorgalmazni, hogy a Vatikán oldja fel a békepapok egyházi büntetését. Ennek érdekében:

²⁰² Lásd a 42. dokumentumot.

- a) Hamvas püspöknek javasoltuk, hogy ez ügyben újabb sürgető levelet írjon a Vatikánba.²⁰³
- b) A magyar kormány megbízottja tegye szóvá a vatikáni megbízottnak, hogy az említett békepapok ügyét rendezzék. De ettől ne tegyük függővé az okmányok aláírását.
- c) A Vatikán a közeljövőben meg akarja oldani dr. Endrey Mihály és dr. Bárd János c. püspökök helyzetének rendezését, amelyhez a kormány részéről csak akkor járulunk hozzá, ha a Vatikán rendezi a békepapok ügyét is.

II.

Folyó év szeptember 14-én nyílik meg a Vatikáni Zsinat III. ülésszaka.²⁰⁴ Az eddigi politikai megfontolások alapján továbbra is szükséges, hogy hozzájáruljunk a magyar püspökök zsinati részvételéhez. Amennyiben a Vatikán a zsinat megnyitása előtt megteszi az általunk már előzetesen jóváhagyott püspökök kinevezését, úgy az újonnan kinevezett püspökök is vegyenek részt a zsinaton. Amennyiben ez nem történik meg a zsinat megnyitása előtt, úgy a múlt évihez hasonló létszámban vegyenek részt a püspökök a zsinaton. Ha a Vatikán közben rendezi a békepapok ügyét, akkor a püspöki kar részünkről jogilag elismert minden tagja részt vehet a zsinaton.

1. Amennyiben nem történik meg az új püspökök kinevezése, a következők vegyenek részt a zsinaton:

- Dr. Hamvas Endre csanádi püspök,
- Dr. Kovács Sándor szombathelyi püspök,
- Dr. Brezancóczy Pál egri apostoli kormányzó,
- Dr. Kovács Vince váci c. püspök,
- Dr. Szabó Imre c. püspök,
- Dr. Klempa Sándor veszprémi apostoli kormányzó.

2. Amennyiben megtörténik az új püspökök kinevezése, akkor a fentiekén kívül még a következők is vegyenek részt a zsinaton:

- Dr. Cserháti József c. pécsi püspök,
- Dr. Íjjas József c. csanádi püspök,
- Dr. Bánk József győri s. püspök,
- Dr. Winkler József szombathelyi s. püspök.

3. A békepapok ügyének rendezése esetén, a fentiekén kívül vegyenek részt a zsinaton:

- Dudás Miklós hajdúdorogi gör.kat. püspök,
- Dr. Legányi Norbert pannonhalmi főapát,
- Shvoy Lajos székesfehérvári püspök,
- Kisberk Imre székesfehérvári s. püspök.

A zsinati kísérők személyét az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke ezúttal is hagyja jóvá.

²⁰³ Hamvas Endre csanádi püspök 1964. augusztus 7-én értesítette az Állami Egyházügyi Hivatal elnökét, hogy egy levelet küldött Cicognani bíborosnak, szentszéki államtitkárnak, amelyben határozottan kérte a pápai dekrétummal sújtott magyar papok ügyének rendezését. A latin és magyar nyelvű levéltervezetet is csatolta Prantner Józsefnek címzett leveléhez. Az ÁEH elnöki iratok közt ugyancsak fellelhető Hamvas kalocsai érsek VI. Pál pápához írt levelének (1964. november 19.) latin és magyar tervezete, amelyeket személyesen adott át a pápának. MOL XIX-A-21-a-Cs-12-7/a-b-1964.

²⁰⁴ A II. Vatikáni Zsinat harmadik ülésszakának ünnepélyes megnyitására 1964. szeptember 9-én került sor, az ülésszak az első munkanaptól, szeptember 14-től november 21-ig tartott.

III.

A Politikai Bizottság elvileg hozzájárult ahhoz, hogy az év őszén Bombayban tartandó Eucharisztikus Kongresszuson kis létszámú papi küldöttség vegyen részt. A Politikai Bizottság hagyja jóvá, hogy a küldöttségben a következők vegyenek részt:

- Dr. Hamvas Endre csanádi püspök,
- Dr. Brezanóczy Pál apostoli kormányzó,
- Kovács Sándor szombathelyi püspök,
- Dr. Beresztóczy Miklós c. prépost,
- Dr. Várkonyi Imre főkáptalani helynök,
- Dr. Potyondi Imre, a Központi Szeminárium rektora.

B u d a p e s t, 1964. augusztus 5.

Orbán László

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 341. ő. e. 61–62. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1964. augusztus 11-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv
a magyar–vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban
1964. augusztus 11.**

4. Javaslat néhány egyházpolitikai kérdésben

ORBÁN LÁSZLÓ elvtárs:

Néhány kiegészítő megjegyzésem és tájékoztatásom volna a Politikai Bizottság számára. Első, hogy Hamvas az előterjesztésben jelzett levelet elküldte a Vatikánnak és a másolatot Casarolinak is. A levél – ha nem is teljesen – lényegében megfelel a célnak. (Felolvassa a levél szövegét.) Tehát az itteni tárgyalásnál már hivatkozva a levélre, jelezni tudják, hogy a kérdés megoldása számunkra igen sürgős.

Másik egy tájékoztatás: az aláírásra vonatkozóan az eddigi jelzések alapján feltételezhető, hogy a Vatikán megpróbál egy olyan álláspontot elfogadni, ami náluk diplomáciai hagyomány, vagyis hogy mindkét nyelven megfogalmazott szövegen ők szerepeljenek elsőnek. Feltehetően a tunisziakkal is ezt tették.²⁰⁵ A tunisziak azonban ezt elutasították. Nekünk is az a javaslatunk, ezt utasítsuk el és ha ők hivatkoznak a vatikáni hagyományokra, mi hivatkozunk az általános diplomáciai hagyományokra. A tunisziaknál olyan áthidaló megoldás volt, hogy levélváltás formájában történt tulajdonképpen az okmány aláírása.

Harmadik megjegyzésem: felvetődött a konzultációs megbeszélésen, mi történjék, ha valami jelét adná az aláírás után Casaroli, hogy szívesen venné, ha őt kormányzati szinten fogadná Kállai vagy Péter elvtárs. Az a javaslatunk, amennyiben ilyenek jelét adná, fogadja őt Kállai vagy Péter elvtárs.

Végül az utolsó megjegyzésem, hogy van már a Politikai Bizottságnak döntése az Eucharisztikus Kongresszusra való kiutazásra. Hogy még egyszer behoztuk a javaslatot, az azért van, mert Beresztóczyt is javasoljuk. Ez politikailag erős és jó delegáció lenne, amely erősítené a békepapok pozícióját. Beresztóczy közjogi rangja miatt véleményünk szerint indokolt, hogy kérjük a Politikai Bizottság hozzájárulását.

NEMES DEZSŐ elvtárs:

Ehhez hozzá kell tenni: ha Hamvas vállalja Beresztóczy utazását.

KOMÓCSIN ZOLTÁN elvtárs:

Egyik kérdésem: meg tudnák-e kicsit pontosabban mondani, hogy végülis mi ennek az okmánynak a jelentősége, hova lehet helyezni és mi az értéke az egésznek?

Másik kérdésem: Mindszentyvel most tulajdonképpen mi van és általában mi van, mi várható ebben az ügyben?

²⁰⁵ Tuniszt 1881-ben foglalta el a francia hadsereg, 1883-ban protektorátus lett. Ez után kezdődött meg a katolikus hierarchia felállítása. 1884-ben a Szentszék kinevezte Karthagó érsekét, Afrika prímását. Tunézia függetlenségét 1956-ban ismerte el Franciaország. Szomszédaitól eltérően, Tunézia rugalmas nyugatbarát politikát folytatott. Ennek megfelelően került sor a Szentszékkal egyezmény aláírására is.

BISZKU BÉLA elvtárs:

Három variáns van felsorolva arra az esetre, hogy a zsinaton kik vegyenek részt. Nem sok ez? Ha a békepapok kiközösítését visszavonják, akkor kimegy az egész püspöki kar! Ez nagyon sok. Azon kívül engem meglepett Shvoy helyzete. Hogyan jön ő ide? És hogyan jön ide Dudás?

ORBÁN LÁSZLÓ elvtárs:

Komócsin elvtárs kérdésére: mivel diplomáciai kapcsolat nincs és nem is arról van szó, hogy ez létrejön, áthidaló megoldás, hogy gentlemen's agreement formájában történik a megállapodás aláírása. Értéke számunkra annyiból áll, hogy ez is erősíti kifelé a mi pozíciónkat és lényegében előáll olyan helyzetet, hogy a Vatikán is talán az első szocialista országgal, velünk ilyen megállapodást létrehoz. A Politikai Bizottság a múltkor felhatalmazta Prantner elvtársat, hogy a tárgyalásokat ennek szellemében folytassák le és tűzzük ki célul a megállapodás aláírását.

Hogy Mindszentyvel mi lesz, ezzel kapcsolatban csak jóslásokba lehetne bocsátkozni. A Politikai Bizottság határozata szerint nem kell feltétlen összefüggésnek lennie a két kérdés között, tehát létre lehet hozni a megállapodást e nélkül is. A jelek szerint ők ezt a kérdést egyelőre felvetni nem fogják, mivel mi az ő kérésüket határozottan visszautasítottuk. A múltkori megbeszélésen is lényegében kialakult a kép, hogy egyelőre megegyezés itt nem lehet. Ugyanakkor ők szeretnének valami eredményt felmutatni a szocialista országokkal való megállapodással és ez lenne, hogy Magyarországon egy csomó helyen a püspöki székek betöltésre kerültek. Nekik valószínűleg ezért sürgős a megállapodás még a vatikáni zsinat előtt, számunkra pedig azért, mert jó, ha megállapodást tudunk létrehozni, másrészt a személyek számunkra megfelelőek. A püspöki kar ilyen összetétele a politikai helyzetet nem rontja, hanem javítja.

Végül felvetődött ez a bizonyos harmadik variáns. Nem hiszem, hogy erre sor kerülne. Nem nagyon valószínű, hogy ők ilyen hirtelen és azonnal, már erre a tárgyalásra hozzák magukkal a kiközösítés feloldását. De ha mi engedjük sejtetni ezt a variánst, vagyis azt, hogy az összes püspökök kimehetnek, ez feltehetően elősegíti az ügyet.

Ami Shvoy és Dudás személyét illeti, szeretném az elvtársakat tájékoztatni, hogy Shvoy írt Prantner elvtársnak egy olyan levelet, amely határozott gesztus az ő részéről.²⁰⁶ Dudás is jó néhány közeledésre való gesztust produkált. Számításba véve ezt a helyzetet és azt, hogy Legányi és Kisberk is kimenne, olyan helyzet áll elő, hogy az összes többi püspök már előző variáns szerint is kimenne, úgy gondoltuk, érdemes ezt a variánst felvetni, ha a békepapok kiközösítésének feloldását nagyon gyorsan megcsinálnák.

RÓNAI SÁNDOR elvtárs:

Az előterjesztéssel kapcsolatban az a véleményem, hogy a békepapok érdekében többet kellene tenni. Itt fel van vetve: szorgalmazni kell a Vatikánnál, hogy Hamvas írjon ebben az ügyben sürgető levelet. Vajon ez elégségesnek mutatkozik-e arra, hogy a Vatikánt jobb be-

²⁰⁶ Prantner József 1964. március 19-én kelt levelében tájékoztatta Shvoy Lajos püspököt, hogy a székesfehérvári egyházmegyében a miniszeri biztos működését megszüntette. Ugyanakkor kérte, hogy járuljon hozzá az egyház és az állam közötti jó viszony javításához. Shvoy Lajos március 21-én küldött választ az ÁEH elnök levelére: „Amikor ezen intézkedésért hálás köszönetet mondok, rajta leszek, hogy a jövőben az állam és az egyház kapcsolatát kedvezően befolyásoljam egyházmegyében.” SzfvPL 7470. Shvoy Lajos részéről ennél nagyobb gesztus az állam irányába nem került egyelőre elő a levéltárakban.

látásra lehessen bírni a békepapoknak az egyházi büntetés alól való mentesítése érdekében? Nem volna-e helyes, ha a tárgyalások kapcsán – ha nem is kifejezetten elutasító álláspontot foglalnánk el – de határozottabban képviselnénk, hogy a megállapodás feltétele: a békepapok ügyét rendezze a Vatikán. Véleményem szerint a békepapok védelme érdekében helyes lenne ilyen magatartást tanúsítani és nem kellene arra várni, hogy vajon Endrey és Bárd püspökök ügyében a Vatikán tesz-e kezdeményező lépést. Vajon helyes-e, hogy e két püspök helyzetével hozzuk összhangba a békepapok ügyének rendezését. Volna-e lehetőség arra, hogy már a tanácskozások ideje alatt nyomatékosan felhívni a figyelmet arra, hogy a békepapok ügyének rendezése összefügg további politikánkkal, azzal, hogy milyen megállapodást kötünk a Vatikánnal. Véleményem szerint a békepapok várják is tőlünk a határozottabb támogatást és végeredményben az előterjesztéssel kapcsolatban a békepapok ügyének rendezése, az egyházi büntetés alól való feloldásuk alapvető kérdés a békemozgalom szempontjából is és a Vatikánnal való megállapodás szempontjából is. Azt javaslom tehát, hogy a tárgyalások kapcsán nyomatékosan hívjuk fel a figyelmet arra, hogy a békepapok ügyének intézésére igen nagy súlyt helyezünk.

KOROM MIHÁLY elvtárs:

Egy megjegyzésem van azzal kapcsolatban, hogy a békepapok ügyének rendezése esetén kik vegyenek részt a vatikáni zsinaton. Orbán elvtárs azt mondja, hogy Shvoy lojális hangú levelet intézett Prantner elvtárhoz. Shvoy nagyon készül a zsinatra. Már elkészítette hozzászólását és ebben rendkívül útszéli hangon, a tőle megszokott vonalnak megfelelően értékeli az egyház helyzetét a felszabadulástól mostanáig.²⁰⁷ Nyilvánvalóan azzal, hogy lojális hangú levelet intézett Prantner elvtárhoz, kettős játékot akar folytatni: egyrészt kimehessen a zsinatra, másrészt elmondhassa ott felszólalását, amivel nagyon komoly nehézséget és problémát tud okozni. Ezért az javaslom, hogy nem szabad kiengedni Shvoyt a zsinatra. Ugyanakkor azt is javaslom, hogy erről – vagyis, hogy tudjuk, elkészítette felszólalását a zsinatra – Prantner elvtársék egyelőre vele ne beszéljenek. A felszólalás esetleg az elvtársak rendelkezésére áll.

KOMÓCSIN ZOLTÁN elvtárs:

Az előterjesztéssel egyetérték és azt gondolom, ez teljes összhangban áll a Politikai Bizottság előző határozatával. Elsősorban az I. pontban megfogalmazottakra gondolok. Ezt így végre kell hajtani és reméljük, hogy erre sor is kerül.

A békepapokkal kapcsolatban nekem az a javaslatom, maradjunk meg azon a platformon, amit eddig vittünk. Ha mi nagyon hirdetjük a dolgot, annál kevésbé sikerül esetleg. Orbán elvtárs Hamvas levelét úgy vezette be, hogy ez is valami, de nem az igazi. Nekem úgy tűnik, hogy ő ennél többet nem tehet, és amit megtehetett, azt meg is tette...

ORBÁN LÁSZLÓ elvtárs:

Azt javasoltuk neki, a levelében éreztesse, hogy az aláírást befolyásolhatja, hogy vajon előzetesen ők a feloldást végrehajtják, vagy sem.

KOMÓCSIN ZOLTÁN elvtárs:

Véleményem szerint a levélben sok minden benne van és valószínű ennek meglesz a hatása. Végeredményben tehát azt javaslom, maradjunk meg azon a platformon, amit addig vittünk, mert azzal fogunk célt elérni még akkor is, ha [az] aláírással [egy időben] nem kerül sor ezeknek rehabilitálására. Minden jel szerint utána sor fog kerülni erre is.

207 A felszólalás egyelőre nem került elő a levéltárakban.

Egyetértek Biszku elvtárrsal és Korom elvtárrsal: nem kívánatos olyan megfontolás alapján, hogy csak két püspök maradjon itthon, így kibővíteni a kiutazók körét. Az eddigi tapasztalatok alapján is tudjuk, hogy ha a küldöttség kicsit alkalmasabb lett volna, nagyobb szerepet tudott volna játszani. Ezen változtatni a számszerűséggel nem tudunk. Hogy a Magyarországról kiutazó küldöttség ezeket az ismert kapcsolatokat jobban felhasználhassa, eddig nem tudtuk elérni és ezután sem tudjuk, mert sajnos személyileg – Hamvastól kezdve – erre nem alkalmasak. Ha visszaesés következne be eddigi szereplésükben, az nemcsak nekünk ártana, hanem ezt az egész frontot negatívan befolyásolhatná. Ezért úgy látszik, a küldöttséget nagyon gondosan kell összeállítani és mellőzni kell az olyan szempontokat, hogy csak két püspök maradjon itthon. Egyetlen szempont legyen: javítsunk a helyzeten, vagy legalább is ne rontsunk.

A III-ban foglaltakkal egyetértek.

NEMES DEZSŐ elvtárs:

Szeretném az elvtársakat emlékeztetni, hogy legutóbb a Politikai Bizottság ülésén már szó volt arról, hogy a békepapok részéről szemrehányás van, mert kiátkozásuk feloldása ügyében nem történt meg minden.²⁰⁸ Akkor azt mondtuk: van valami igazság ebben és ezért nemcsak Hamvasra kell bízni ezt a kérdést, hanem valamilyen formában a sorra kerülő tárgyalás kapcsán ezt fel lehetne vetni. Ezért kellene bizonyos módosítás. És véleményem szerint a 3. oldalon lévő 3. pontban foglalt javaslat nem jó támogatása a békepapok ügyének. Nem jó dolog kiengedni Shvoyt.

ORBÁN LÁSZLÓ elvtárs:

Egyetértek a felmerült dolgokkal, a 3. sz[ámú] variánst ejtsük el. Az itt szereplő dr. Legányi kerüljön át a 2. sz. variánsba, mert ő kimehet, vele szemben nincsenek politikai aggályok.

Rónai elvtárs észrevételével kapcsolatban: már Komócsin és Nemes elvtárs is részben jelezte, hogy eddig ez nem lett felvetve a Politikai Bizottság határozata alapján, mert olyan álláspont volt, hogy talán rontjuk az esélyeket. Viszont junktimba hozni²⁰⁹ az aláírással nem jó, mert úgy érthetnék, hogy nem akarjuk aláírni és a múltkori megállapodást felborítjuk. Nem volna célszerű ezt az aláírás feltételévé tenni. De azt megtehetnénk, amit Rónai elvtárs érint, hogy nagyon nyomatékosan felvetnénk ezt a javuló viszony alakulását, utalva erre és megmondani, hogy a mi számunkra nem könnyű és a néptömegeink értetlenek ezzel szemben és ez az egyházzal való viszony további alakulására nagy befolyással lehet.

BISZKU BÉLA elvtárs:

Az I. pontban foglaltakat fogadjuk el, a 3. oldal 3. pontja kivételével. A 3. variánsba foglaltak ugyanis az jelentik, hogy mi új engedménnyel akarjuk megvalósítani a békepapok ügyének rendezését és ez hibás. Azonkívül Shvoy magatartása nem indokolja, hogy kiutazzon.

Egyébként Endreyről is tudnunk kell, hogy ő a mi potenciális ellenfelünk.

208 A forrás(ok)ban – másutt is – helytelenül szerepel a kiátkozás (excommunicatio major) fogalom. Valójában kiközösítésről (excommunicatio minor) van szó, a szentségek felvételéből és kiszolgáltatásából zárják ki az egyént.

209 Junktimba hoz (lat.) összekapcsol, összefüggésbe hoz.

Rónai és Nemes elvtársak felszólalására utalva valamit tenni kellene a békepapok tájékoztatása ügyében. Annak szellemében, ahogy a Politikai Bizottság foglalkozott ezzel, informálni kellene őket, azon kívül tájékoztatni Hamvas leveléről és arról a lépésről, ami ennek érdekében történt, de arról is, amit tenni szándékozunk. És még a véleményüket is megkérdehetnénk.

Az Eucharisztikus Kongresszusra kiutazókat fogadja el a Politikai Bizottság.

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 296. ő. e. 15–20. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1964. augusztus 11-i ülésének jegyzőkönyve. Szó szerinti jegyzőkönyv. Gépelt tisztazat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban
1964. augusztus 11.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban.

Láttam: Kállai Gy. IX. 2.

L. Apró IX. 4.

Láttam: Kádár VIII. 12.

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1964. augusztus 11-én tartott üléséről

J E L E N V A N N A K: Biszku Béla, Fock Jenő, Komócsin Zoltán, Nemes Dezső, Rónai Sándor, Somogyi Miklós, továbbá Czinege Lajos, Nyers Rezső, Korom Mihály, Németh Károly, Szurdi István, valamint Méhes Lajos elvtársak. Az ülésen nem vettek részt: betegség miatt Münnich Ferenc elvtárs, szolgálati okból Gáspár Sándor elvtárs, szabadságon vannak: Apró Antal, Fehér Lajos, Kádár János, Kállai Gyula, Szirmai István, Ajtai Miklós, Cseterki Lajos, Ilku Pál elvtársak

- 0 - 0 - 0 -

A Politikai Bizottság megállapítja, hogy ülése nem határozatképes, ezért a kialakult állásfoglalásokat a Politikai Bizottság legközelebbi ülése elé kell terjeszteni utólagos megerősítés céljából.

- 0 - 0 - 0 -

N A P I R E N D:

[...]

4. Javaslat egyházpolitikai kérdésekre.

Előadó: Orbán László elvtárs

Meghívottak: Péter János, Prantner József és Balló István elvtársak

[...]

4. Javaslat egyházpolitikai kérdésekre.

Előadó: Orbán László elvtárs

Hozzászóltak: Nemes Dezső, Komócsin Zoltán, Rónai Sándor, Korom Mihály és Biszku Béla elvtársak.

A Politikai Bizottság a Magyar Népköztársaság és a Vatikán megbízottai közötti tárgyalások folytatására vonatkozó javaslatot elfogadja.

Szükségesnek tartja, hogy a tárgyalások folytatásáról, valamint Hamvas püspöknek a pápához írt leveléről a békepapok tájékoztatást kapjanak.

Felelős: Prantner József elvtárs

A tárgyalásokról készített jegyzőkönyv aláírásánál az általános diplomáciai szokások szerint kell eljárni.

Helyesli, hogy – amennyiben ilyen igény felmerül – Casarolit Kállai Gyula vagy Péter János elvtárs fogadja.

A magyar püspököknek a vatikáni zsinat III. ülészakán való részvételéről szóló javaslatot azzal a változtatással fogadja el, hogy

– a 3. számú variánst törölni kell;

– dr. Legányi Norbert pannonhalmi főpát a 2. számú variánsban feltüntetett püspökökkel együtt vegyen részt a zsinaton.

Egyetért azzal, hogy az év őszén Bombayban tartandó Eucharisztikus Kongresszuson a javasolt összetételű papi küldöttség vegyen részt.²¹⁰

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:

Barkóczy Imre
(Barkóczy Imre)

Biszku Béla
(Biszku Béla)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 341. ő. e. 1., 4–5., 11. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1964. augusztus 11-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

Országos Széchényi Könyvtár

²¹⁰ A Politikai Bizottság ülésén szereplő 4. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

Az Állami Egyháziügyi Hivatal által készített intézkedési terv a gentlemen's agreement aláírásával és a II. Vatikáni Zsinat III. ülészakával kapcsolatban
1964. szeptember 11.

INTÉZKEDÉSI TERV
a megállapodással és a zsinattal kapcsolatos feladatokról.

Időpont	Feladat	Felelős	Végrehajtás határideje:	Ellenőrzi
IX. 14. de. 10	1. Vidéki megbízottak országos értekezlete. 2. Ordináriusok felhívása – Schwarz-E. Artúr 9.00 – Shvoy Lajos 9.45 – Dudás Miklós 10.30 – Papp Kálmán 11.15 – Kovács Sándor 12.00	Területi instruk[orok] ill. ter. fel. Megjegyzés: A behívást úgy kell intézni, hogy a jelölt időpont előtt 15 perccel az ÁEH előtt legyenek. Az ÁEH az illetékes helyre küldeti. A felküldésért fel.: Szeifert József	IX. 12. 12 h.	Madai András
IX. 14. 16.30	3. Püspökkari konferencia összehívása	Nagy László	IX. 10. 16 [h.]	
IX. 14.	4. Békepapok tájékoztatása	Herling Jakab	IX. 12.	Prantner elvt.
IX. 15. de. 11.	5. Többi ordináriusok felhívása – Pétery József – Badalik Bertalan – Belon Gellért József	Felelős: Szeifert József Lóránt Vilmos	IX. 14.	Miklós Imre
IX. 16.	6. Kommuniké megszerkesztése és leadása a zsinati menetelről	Telepó Sándor	IX. 12.	Miklós Imre
IX. 17.	7. Eskütétel az Elnöki Tanácsnál – Püspökjelöltek kiértésítése – Az eskü megszervezése előtt Hivatalban való fogadása az illetékeseknek.	Területi fel. Madai András Herling Jakab	IX. 12.	Madai András Miklós Imre

	8. zsinati küldöttekkel indulás időpontjának közlése (kiküldöttek névsora mellékelve)	Területi fel.	IX. 14.	Herling Jakab Miklós Imre
	9. Ebéd a zsinati küldöttek és a kinevezendő püspökök részére – ebéd megszervezését a pénzügyi főoszt. bonyolítja.	Madai András Herling Jakab	IX. 15.	
IX. 18.	10. Repülőtéri indulás megszervezése Rövid külön terv elkészítése, pályaudvari búcsúztatás megszervezése.	Herling Jakab	folyamatos terv elkészítéséért IX. 16.	Nagy László
	11. Útlevelek és vízumok megszervezése	Kolozsvári F.	folyamatos	Nagy László
IX. 23.	12. Papi Békemozgalom Országos választmányának összehívása	Herling Jakab.		

Budapest, 1964. szeptember 11.

Nagy László
/Nagy László/

MOL XIX-A-21-a-V-37-2/d-1964. Állami Egyházügyi Hivatal – Elnöki iratok. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

60.

**A Magyar Távirati Iroda részére készített kommentár, kommuniké és tájékoztató tervezetek a Vatikán és a Magyar Népköztársaság közötti tárgyalásokról és az aláírt megállapodásról
1964. szeptember 12.**

60. a

Kommentár-tervezet

Kommentár tervezet

Az MTI tudósítója által feltett kérdésre válaszolva Prantner József, az Állami Egyházügyi Hivatal vezetője a megállapodásról a következőket mondta:

Köztudott, hogy államunk az Alkotmányban lefektetett jogok és az állam és az egyházak közötti megegyezés szerint biztosítja a vallás szabad gyakorlását és az egyházak szabad működését.

Megelégedéssel fogadjuk, hogy egyes kérdések tekintetében a Vatikánban is tért hódított a világban végbement változások és hazánk szocialista fejlődésének reálisabb megítélése. Ez is hozzájárul, hogy a Vatikán és a Magyar Népköztársaság között néhány kérdésben megállapodás jöhetett létre.

Ez a megállapodás, amely vonatkozik a püspöki kinevezésekre, a papok állampolgári esküjére és a Rómában lévő Pápai Magyar Intézet helyzetére, elősegíti az állam és a római katolikus egyház közötti viszony további javulását.

E reális politikát folytatva, a kölcsönös megértés szellemében lehetővé válik, hogy az állam és az egyház viszonyában még megoldásra váró más kérdések is rendeződjenek.

Budapest, 1964. szeptember 12.

MOL XIX-J-1-j-IV-14. Külügyminisztérium TÜK iratok. Vatikán. Gépelt másolat.

60. b
Kommuniké-tervezet

Kommuniké tervezet

A Magyar Népköztársaság és a Szentszék megbízottai átfogó eszmecsere-t folytattak az állam és a római katolikus egyház viszonyára vonatkozó jogi és ténybeli kérdésekről. A Magyar Népköztársaság kormánya és a Szentszék elhatározták, hogy mindkét felet kölcsönösen kötelező okmányban rögzítik az eddig folytatott tárgyalások eredményeit.

Ebből a célból Budapesten, 1964. szeptember 15-én a Külügyminisztériumban egy okmányt és ahhoz csatolt jegyzőkönyvet írtak alá. Ez tartalmaz néhány gyakorlati megállapodást, biztosítékot vagy kötelezettséget a vita tárgyát képező kérdések egy részéről és egyben rögzíti az álláspontokat, igényeket és fenntartásokat, amelyeket a két fél az egyes kérdésekre vonatkozólag kifejezett.

A két fél kifejezte azt a készséget, hogy a jövőben is folytasson véleménycserét azzal a szándékkal, hogy lehetőség szerint más kérdések körét érintő megegyezésekre jussanak.

Az okmányokat a Magyar Népköztársaság kormányának teljhatalmú megbízottjaként Prantner József miniszter, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke, a Szentszék teljhatalmú megbízottjaként Mons. Agostino Casaroli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Szent Kongregációja helyettes titkára írták alá.

Az aláírásnál jelen voltak: Szilágyi Béla külügyminiszter-helyettes, Miklós Imre, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese, Száll József, a Magyar Népköztársaság római rendkívüli és meghatalmazott nagykövete és Mons. Luigi Bongianino apostoli nunciaturai tanácsos.

Budapest, 1964. szeptember 12.

MOL XIX-J-1-j-IV-14. Külügyminisztérium TÜK iratok. Vatikán. Gépelt másolat.

60. c
Tájékoztató-tervezet

Szigorúan titkos!

A Magyar Népköztársaság és a Szentszék megbízottai által aláírt megállapodásokkal kapcsolatban illetékes helyről az MTI a következő tájékoztatást kapta:

A tárgyalások eredményét mind bel-, mind külpolitikai tekintetben pozitívan lehet értékelni. Számos kétségtelen jelből megállapítható volt a legutóbbi időben, hogy a szocialista országok nagyarányú nemzetközi tekintélye következtében a Vatikán részéről is megnyilvánul a készség a modus vivendi keresésére a kapcsolatok rendezésére vonatkozóan. Mindez szoros összefüggésben van azzal, hogy a Vatikán részéről is a mai nemzetközi erőviszonyok reálisabb elfogadása jelentkezik és felelősségtudat a nemzetközi helyzet alakulásáért. Ez különösen érezhető volt XXIII. János pápa tevékenysége idején.

A Magyar Népköztársaság képviselőit a tárgyalásoknál az Alkotmányunkban foglalt alapelvek vezették, amelyek értelmében államunk az állam és az egyházak közötti megegyezés szerint biztosítja a vallás szabad gyakorlását és az egyházak szabad működését.

A tárgyalások eredménye a következőkben foglalható össze:

Az Egyház tudomásul veszi a Magyar Népköztársaságnak azt a joggyakorlatát, hogy az egyházi funkciók betöltésénél, a személyek kiválasztásánál az illetékes állami főhatóság előzetes hozzájárulása szükséges.

A Vatikán részéről is elismerést nyert az az eddigi gyakorlat, amely szerint az egyházi személyek hivatalba lépésük alkalmával a Népköztársaság alkotmányára esküt tesznek.

A megállapodás értelmében a Római Pápai Magyar Intézet helyzete rendeződik és visszakerül a magyarországi római katolikus egyház fennhatósága alá.

A tárgyalások eddigi eredményének ismeretében fel lehet tételezni, hogy a kölcsönös megértés szellemében lehetséges az állam és a római katolikus egyház viszonyában még megoldásra váró más kérdések rendezése is.

1964. szeptember 14.

*Kapta: Kállai e.
Nemes e.
Orbán e.
Prantner e.*

MOL XIX-J-1-j-IV-14. Külügyminisztérium TÜK iratok. Vatikán. Gépelt másolat.

Részletek a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1964. szeptember 14-i ülésének jegyzőkönyvéből a katolikus püspökök kinevezésével kapcsolatban 1964. szeptember 14.

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG ELNÖKI TANÁCSA

1964. szeptember 14-én tartott
ülésének

j e g y z ő k ö n y v e .

Jelen vannak:

Dobi István elnök, Kisházi Ödön elnökhelyettes, Kiss Károly titkár, Barcs Sándor, dr. Barta Tibor,²¹¹ dr. Dési Frigyes, dr. Horváth Richárd, dr. Maros Józsefné, Mihályfi Ernő, Nagy Dániel, Nánási László, dr. Ortutay Gyula, dr. Pongrácz Kálmán, dr. Sályi István, Szobek András, dr. Törő Imre tagok, Meghívottak: Prantner József Állami Egyházügyi Hivatal elnöke, Markója Imre igazságügyminiszter-helyettes, dr. Szénási Géza legfőbb ügyész.

Dobi István elnök: Megnyitom az Elnöki Tanács ülését és kérem Prantner elvtársat az első napirendi pont előadására.

Prantner József: Tisztelt Elnöki Tanács!

Engedjék meg, hogy röviden indokoljam javaslatunkat. Az első javaslat, amely a római katolikus egyházkormányzatban megüresedett tisztségek betöltéséhez szükséges előzetes hozzájárulásról szól, lényegében következménye azoknak a tárgyalásoknak, amelyek kb. másfél év óta a Magyar Népköztársaság kormányának megbízottja és a Vatikán megbízottja folytat. Ezek a tárgyalások most már befejezéshez közelednek, mert hiszen a megállapodás szerint holnap 10 órakor aláírnánk a tárgyalásokról készített okmányt. Ennek a részleges megegyezésnek a nagy jelentőségét az adja meg, hogy lényegében ilyen természetű megegyezés első a Vatikán életében, de első a szocialista országok viszonylatában is. A megegyezés három fő kérdésben történik. Az egyik a püspöki kinevezések rendje. Ebben a kérdésben a Vatikán de facto tudomásul vette, illetőleg elismerte, hogy a Magyar Népköztársaság[nak] előzetes jóváhagyási joga van a püspöki kinevezéseknél. A megállapodás második pontja az, hogy a Vatikán elismeri a papok állampolgári hűségesküjét a Magyar Népköztársaság Alkotmányára.

A harmadik lényeges pont az, hogy a Pápai Magyar Intézet, amely eddig az ellenséges magyar papi emigráció vezetése alatt volt, most visszakerült a magyar püspöki kar irányítása alá. Ebben az intézetben a Magyar Népköztársaság kormánya megkapta

211 Helyesen: Bartha Tibor.

ugyanazokat a jogokat, amelyekkel a régi magyar állam rendelkezett: az igazgató kinevezéséhez előzetes állami hozzájárulás szükséges és az intézet vezetője működésükről köteles beszámolni a megfelelő állami szervnek.

Tehát a megállapodás első pontja értelmében került most sor első ízben arra, hogy a Vatikán a püspöki kar elnökségén és a kinevezésre javasolt egyházi személyeken keresztül megkérte az állam hozzájárulását a kinevezéshez. A kinevezésre javasolt egyházi személyek többségükben olyanok, akik hosszú évek óta együttműködnek kormányzatu[n]kkal, részt vesznek a Hazafias Népfőnt és a békemozgalom munkájában. Mindezeket figyelembe véve kérem, hogy az Elnöki Tanács a Minisztertanács javaslatát az érseki, a püspöki és segédpüspöki kinevezésre hagyja jóvá.

Az ügy sürgősségét az indokolta: megállapodtunk a Vatikán megbízottjával, hogy a pápai kinevezések tulajdonképpen akkor válnak jogszerűvé, amikor közölni fogjuk – az Elnöki Tanács megadta az előzetes hozzájárulást és a kinevezésre javasoltak pedig hivatalosan közlik a pápai leiratokra, hogy a kinevezést elfogadják. Ez jogilag azt jelenti, hogy én – ha az ügyben kedvező döntés születik – ma közlöm a jelöltekkel, hogy ezt megkapták és ők déli 12 órakor átadják a Vatikán megbízottjának a pápai kinevezés elfogadásáról szóló nyilatkozatot. Ez tette indokolttá az Elnöki Tanács rendkívüli ülését.

Nem tudom, hogy most mind a két napirendről beszéljek[-e]?

Dobi István elnök: Igen, lehet a másodikról

is.

[...] ²¹²

Dobi István elnök: Az első napirendi ponttal kapcsolatban van-e valakinek kérdése?

Hozzászólása? (nincs)

Elfogadta az Elnöki Tanács.

[...]

Kmf.

Dobi István

A Népköztársaság Elnöki
Tanácsának elnöke

Kiss Károly

a Népköztársaság Elnöki
Tanácsának titkára

MOL XVIII–2. 1–5. p. Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1964. szeptember 14-i ülésének jegyzőkönyve. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

212 Prantner József a továbbiakban a református egyházzal kapcsolatos ügyekről beszélt.

**Részletek a Magyar Távirati Iroda bizalmas tájékoztatójából a magyar kormány és a Vatikán megállapodásával kapcsolatban
1964. szeptember 17.**

M.T.I.
BIZALMAS TÁJÉKOZTATÓ

219. sz.

1964. szeptember 17.

[...]

A magyar kormány és a Vatikán megállapodásáról

Londoni rádió
1964. szeptember 16.

Hosszú diplomáciai tárgyalások után, kedden hivatalosan aláírták az első egyezményt a Vatikán és a magyar kommunista kormány között. A megállapodás csak részleges ugyan, de nagyban elő fogja mozdítani a kapcsolatok normalizálását a katolikus egyház és a magyar kommunista kormány között.

Ismeretes, hogy a viszony igen feszült volt, amióta csak a kommunisták Magyarországon hatalomra kerültek. A megállapodást a nyugati világ meglepéssel fogadta. A komoly világlapok a hírt első oldalon közlik és számos lap vezércikkben fűz hozzá kommentárt. A londoni Times az egyezményben az első gyümölcsét látja annak, hogy néhai XXIII. János pápa elveit, melyek szerint az egyháznak hajlékonynak kell lennie és alkalmazkodnia kell az új körülményekhez, átültették a gyakorlatba.

A közlemény rámutat, hogy folytatják az eszmecsere-t és meglehet, hogy idővel kiszélesítik a megállapodást. A Daily Telegraph szerint az új egyezményvel a magyar kormány legalább elismerte, hogy az ország lakóinak tekintélyes része katolikus és joguk van ahhoz, hogy olyan emberek álljanak az egyház élén, akik elfogadhatók a számukra.

Bizonyos, hogy az egyezmény nem csupán helyi jelentőségű és végső fokon nemcsak a két aláíró felet érinti. Figyelemre méltó, hogy a megegyezést már régóta mindenki óhajtotta; a Vatikán csakúgy, mint az amerikaiak, a magyar kormány csakúgy, mint az oroszok.

Mit akar a Szentszék? Több szabadságot az egyháznak, egyházbírói hatáskörének csorbítatlan biztosítását, a háborítatlan érintkezést a Vatikán és a magyar egyház között, valamint a szabad vallásnevelés biztosítását az iskolákban.

Bizonyára az amerikaiak is örülnének, ha normalizálnák a viszonyt az Egyesült Államok és Magyarország között, ezt azonban jelenleg bonyolulttá teszi az a tény, hogy Mindszenty bíboros az Egyesült Államok budapesti követségén tartózkodik.

Orosz részről az utóbbi időben jelét adták annak, hogy hajlandók bizonyos engedelményekre a Vatikánnal szemben. Ennek a politikának a vetülete, hogy a magyar kormány az egyház és az állam viszonyának megjavítására törekedett. A részleges egyezmény nagyobb szabadságot biztosít a katolikus egyháznak és nyitva hagyja az ajtót a megállapodás kiszélesítése előtt. A Vatikán most valószínűleg várakozó álláspontra helyezkedik, hogy lássa, a magyar kormány hogyan ülteti át az egyezményt a gyakorlatba.

Fontos, hogy az állam és az egyház viszonyának minden problémájával foglalkoztak és mindkét részről megnyilvánul a készség, hogy megoldják a még függőben lévő problémákat. Ezek egyik legfontosabbika, hogy mi történjék Mindszenty bíborossal és ki legyen Magyar-

ország primása. Úgy tudják, hogy a tárgyalások alatt Mindszenty bíboros mindvégig három feltételhez ragaszkodott. Ezek: minden üres püspöki szék betöltése Magyarországon, a vallás-oktatás teljes szabadságának biztosítása, végül minden vád visszavonása, amelyet a kommunisták a bíboros ellen emeltek. Röviddel az egyezmény aláírása után Pál pápa nyomban kinevezett öt püspököt és megerősítette székében azt a hatodikot, akit még az elhunyt János pápa nevezett ki. Magyarország ezzel elismerte, hogy a püspökök kinevezése a pápa kifejezett joga. Ezen felül biztosították a magyar katolikus egyház háborítatlan érintkezését a Vatikánnal. Nincs kizárva, hogy a magyar pápai intézet Rómában megnyithatja kapuit a magyar papnövendékek előtt.

A Vatikán és Magyarország közti részleges egyezmény Mindszenty bíboros nevét nem említi. Feltehetőleg foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy engedélyezzék a bíborosnak Magyarország területének elhagyását, ezt azonban alkalmasint külön egyezménybe foglalják majd. Mindenesetre közelebb hozták szabadulásának óráját. Sokan abban reménykednek, hogy Mindszenty bíboros hamarosan Rómába mehet és részt vehet a harmadik Vatikáni egyetemes Zsinat ülésén.²¹³ Természetesen megfelelőképp gondoskodni kell a primási szék betöltéséről. Magyarországon a primásnak még mindig fontos alkotmányjogi pozíciója van és nyilván a Vatikán is, a magyar nép is olyan főpapot szeretne látni az ország primási székében, akinek jellemét és rátermettségét egyházi és világi körökben egyaránt elismerik és tisztelik. Így hát Mindszenty bíboros jövője egybekapcsolódik utódjának kinevezésével.

X X X

Szabad Európa Rádió
1964. szeptember 16.

Károly atya véleménye.²¹⁴

Közel 17 hónapon át tartó hosszadalmas és nehéz tárgyalások eredményeként a Szent-szék és egy kommunista kormány között, ha részleges is, de mégis valamilyen megállapodás jött létre. Ehhez az kellett, hogy az évekig tartó ellenséges magatartás után Budapest végre belássa, hogy a katolikus egyház és az állam viszonyának rendezése nem a magyar püspöki kar, hanem a Szentszék hatáskörébe tartozik és a Szentszék el kell fogadnia illetékes tárgyaló-félként.

Tény, hogy ez a megállapodás elvi döntéseket nem tartalmaz, éppen ezért nem is lehet a nemzetközi szerződések kategóriájába sorolni. Magyar és egyházi vonatkozásban a részleges megállapodás pozitív eredménye, hogy a törvényes főpásztoraitól erőszakkal megfosztott egyházmegyék püspökhöz jutottak és a püspöki funkciók végzése, Veszprém kivételével, minden egyházmegyében biztosítva van. Az is tény, hogy Hamvas Endre csanádi püspök kalocsai érseki kinevezésével megoldódott a kalocsai botrány, vagyis a kiközösített Várkonyi Imre káptalani helynök működése megszűnt.

A Szentszék és a budapesti kormányzat közt létrejött részleges megállapodás súlyos hiánya azonban, hogy az állam és egyház viszonyának problémáit nem érinti. Budapest, a jelek szerint, továbbra sem hajlandó biztosítani a Szentszék jogainak zavartalan gyakorlását Magyarországon. A megállapodás egy szót sem szól arról, hogy a Szentszék a jövőben szabadon töltheti be a püspöki székeket hazánkban. Ennek a hiánynak tulajdonítható, hogy a Vatikán, a kalocsai érseki széket kivéve, egyetlen püspökséget sem töltött be. Egerbe, Pécsre, Szegedre kinevezett ugyan egy-egy címzetes püspököt, de ezek jogilag nem megyés püspökök, hanem a Szentszék megbízásából ideiglenes apostoli kormányzók. Ahhoz, hogy a Szentszék zavartalanul gyakorolja jogait Magyarországon, a budapesti kormányzatnak biztosítania kell

213 Helyesen: a II. Vatikáni Zsinat III. ülészakán.

214 Fábíán Károly.

a gyakorlatban is az alkotmányban lefektetett lelkiismereti és vallásszabadság jogát, hatályon kívül kell helyezni az 1957-ben kibocsátott törvényerejű rendeletet, mely az egyházi kinevezéseket az állam előzetes jóváhagyásától teszi függővé. Ez a törvény az egyik súlyos akadály a állam és egyház viszonya rendezésének. Ha jól megfontoljuk, nincs is rá szükség, hiszen a Vatikán ez év márciusában átnyújtott jegyzékében kijelentette, hogy a budapesti kormány-nak is hajlandó megadni azt a lehetőséget, hogy a Szentszék által kinevezendő püspökökről elmondhassa a véleményét. Ha kifogása olyan természetű lesz, hogy helyesebbnek tartaná kinevezésüktől eltekinteni, minden bizonnyal nem nevezné ki őket. Azt azonban a Vatikán semmi szín alatt nem teheti meg, hogy az egyház működését valamely kormány kénye-kedvétől tegye függővé.

Nem érinti a Szentszék és a budapesti kormányzat közt létrejött részleges megállapodás a székhelyükről erőszakkal eltávolított püspökök jogi helyzetét sem. Megoldatlan marad a papi békemozgalom problémája. Ismeretes, hogy a Vatikán fent említett jegyzékében követeli a papi békemozgalom felszámolását. Követeli továbbá a katolikus nevelés és hitoktatás jogának biztosítását, a katolikus sajtószabadság helyreállítását. Követeli továbbá a katolikus nevelés és hitoktatás jogának biztosítását, a katolikus sajtószabadság helyreállítását, a püspöki hivatalok állami ellenőrzésének megszüntetését és a szerzetesrendek működésének elismerését. Ezekben a súlyos kérdésekben sem történt döntés, márpedig ha a budapesti kormányzat valóban rendezni kívánja az állam és egyház viszonyát és ezt a nemzetközileg is elismert szerződés modus vivendinek nevezett formájában akarja rögzíteni, az egyház fent említett jogait maradéktalanul biztosítani kell.

A jelek szerint még nagyon távol állunk ettől.

Jogi kérdéseket a jelenleg megkötött részleges megállapodás sajnos nem oldott meg. Tény azonban, hogy a budapesti kormány 1951 óta első esetben szánta rá magát, hogy a Vatikán által kinevezett új püspököket elismerje, ha elvileg a kinevezések kérdését nem is oldották meg.

Végül, mit szóljunk a hitoktatás szabadságának elnyomásáról? A megállapodásban erről sem esik szó. Mindent egybevetve, e megállapodás néhány fontos lelkipásztori problémát igyekszik ugyan rendezni, de az állam és egyház közt fennálló súlyos jogi konfliktust nem érinti. Enélkül viszont az állam és egyház viszonya Magyarországon továbbra is megoldatlan probléma marad.

A részleges megállapodást bejelentő hivatalos közlemény szerint a tárgyalófelek kötelezik magukat, hogy a tárgyalásokat folytatni fogják és szélesebbkörű megegyezésre törekszenek. Ez a szélesebbkörű megegyezés, a Budapest által annyira sürgetett modus vivendi megkötése attól függ, hogy a budapesti kormány biztosítja-e a gyakorlatban azokat a jogokat, amelyeket a modus vivendi megkövetel.

X X X

MTI

Róma, 1964. szeptember 16.

A szerdai olasz lapok kivétel nélkül vezető helyen számolnak be a Magyarország és a Vatikán között létrejött egyezményről. Valamennyi lap teljes egészében közli az egyezmény hivatalos szövegét, több lap pedig – köztük az Unita – ismerteti Prantner Józsefnek, az Állami Egyházügyi Hivatal vezetőjének az MTI számára adott nyilatkozatát.

A *Messaggero* ezeket írja:

A Magyarország és a Vatikán között létrejött megállapodás mutatja, hogy mennyire helyes Wyszyński²¹⁵ lengyel bíboros irányvonala, amelyet sok magyar püspök tett magáévá, köz-

215 Helyesen: Stefan Wyszyński.

tük Hamvas Endre is. Hamvas több alkalommal kifejtette azt a nézetét, hogy az egyháznak nincs semmiféle esélye, ha nem működik együtt a rendszerrel és a kommunistákkal folytatandó békés együttműködés elvét állította szembe Mindszenty bíboros kommunista-ellenes magatartásával. Mindszenty most már az országban végbement realitásokkal szemben elvesztette minden érzékét. Ha magyar részről megpróbálják rehabilitálni Mindszentyt az 1949-ben neki tulajdonított bűntényekért, akkor a Vatikán majd intézkedni fog, hogy Rómába hívja.

A Giorno szerint az egyezmény kölcsönös engedmények eredménye. A Vatikán ugyanis jóváhagyta és hivatalosan elismerte a hidegháború idején a magyar kormány által kinevezett püspököket, köztük Hamvas Endrét; miközben a budapesti kormány a maga részéről beleegyezett a Vatikán által közvetlenül foganatosított kinevezésekbe. A jelenlegi kompromisszum lesz az alapja minden esetleges későbbi megállapodásnak.

Az Avanti kommentálja a lapokban közölt fényképet, amely Casaroli és Prantner József koccint a megegyezés létrehozása után. Az Avanti ezt írja:

– Néhány évvel ezelőtt ilyen fénykép elképzelhetetlen lett volna. A koccintás megpecsételi a kommunista országok és a Vatikán közötti alapvető irányváltozását és hangnemét [sic!]. A „néma egyház” és az „államelleses konspiráció” témáit a tárgyalások és a kompromisszumok módszere váltja fel, amelyekkel igyekeznek kielégíteni az ellentétes igényeket. Általánosabb téren a megegyezés minden bizonyos jelentős érvényesülése annak a diplomáciai irányvonalnak, amelyet VI. Pál pápaságának kezdete óta követ, és amellyel hasonló megegyezéseket akar kötni. E politika oka az, hogy a pápa meg akarja őrizni, vagy meg akarja menteni a katolikus egyház struktúráját a kommunista országokban és inkább erre törekszik, mint a néma egyház témája által felkínált propaganda lehetőségeire.

A Paese Sera azt írja, hogy egyes értesülések szerint Mindszenty már Esztergomban van, más hírek szerint még az amerikai követségen tartózkodik.

A Tempo szerint Mindszenty az általános megegyezés előtt nem hagyja el hazáját.

A Corriere della Sera cikkében ez olvasható:

– Az egyezmény rávilágít arra, hogy az egyik legellentétesebb pontot, vagyis azt, hogy a magyar kormány ismerje el a Szentszéknek a püspökök kinevezésére való jogát, áthidalták. Kádár megbízottainak kitartása azzal magyarázható, hogy Hruscsov új irányt adott a Szovjetunió és ennek következtében a csatlós államok bel- és külpolitikájának. A Vatikán megbízottainak szívóssága pedig azzal magyarázható, hogy VI. Pál számos vonatkozásban elődjének irányát akarja követni.

X X X

ANSA²¹⁶

Róma, 1964. szeptember 16.

A Stampa kiemeli, először fordult elő, hogy a Vatikán és egy kommunista ország között egyezmény jött létre. Nem kétséges, hogy a nagy jelentőségű megállapodásnak közvetlen következményei lesznek más kommunista országokban, mint például Lengyelországban és Csehszlovákiában. Tévedés lenne azonban az egyezményben ideológiai kompromisszumot látni, mert VI. Pál pápa az „Ecclesiam Suam” kezdetű enciklikájában²¹⁷ határozottan elutasította azt. Az egyezménynek inkább gyakorlati jelentősége van: a Szentszék bizonyos cselekvési szabadságot akart kivívni a magyar egyház számára, amelyet a rendszer gyakorlatilag megbénított, a kommunista kormány pedig kapcsolatot akart teremteni a katolikusokkal, akiknek száma öt-hat millióra tehető.

216 Napjainkig a legnagyobb olasz hírgyűnökséget, az ANSA-t 1945 nyarán alapították.

217 VI. Pál pápa 1964. augusztus 6-án bocsátotta ki „Ecclesiam suam” kezdetű enciklikáját, amely a katolikusok és nem katolikusok közötti párbeszéd fontosságát hirdeti.

A Corriere della Sera szerint az egyezmény azt jelenti, hogy elismerték a magyar katolikus egyház jurisdictioját.²¹⁸ Természetesen még sok a megoldatlan kérdés. Az a tény, hogy a magyar kormány elismerte: a püspökök kinevezésének joga a Vatikánt illeti meg, mely jogot a magyar kormány oly sok esetben kétségbe vonta, reményt keltő abból a szempontból, hogy a még vitás kérdéseket is rendezik majd.

A Nazione megjegyzi, hogy a magyar kommunista kormány szempontjából nagy propaganda-sikert jelent a megállapodás és ezzel a Vatikán teljes mértékben tisztában van, de kénytelen volt hozzájárulni az egyezményhez, hogy ily módon normalizálja a magyar egyház életét. Valamit tenni kellett, hogy ne menjen teljesen tönkre a magyar egyház szerkezeti felépítése. Pozitív tény, hogy egy kommunista kormány kezdi elismerni az egyház jogait.

A Tempo azt állítja, hogy Kádár kormánya hosszú hónapokon át tartó makacs ellenállás után végül is kénytelen volt, legalábbis részben, eleget tenni az egyház egyes jogos, de szerény kívánságainak. Az egyezmény részleges siker részben a Szentszék, részben Magyarország szempontjából.

Az Unitá azt írja, hogy Magyarország nem csupán az egyetlen szocialista ország, amely kormány szinten egyezményt köt a Vatikánnal, hanem egyúttal az első szocialista ország, amelyet mint ilyent, a Vatikán elismer. Túlzás lenne a Szentszék és a szocialista világ kapcsolataiban bekövetkezett történelmi fordulatról beszélni, de kétségtelen, hogy a Budapesten aláírt megállapodás nagy lépést jelent előre [a] szélesebb körű egyezmények felé.

X X X

MTI

Washington, 1964. szeptember 16.

Valamennyi fontosabb amerikai napilap első oldalán közli a Vatikán és a magyar kormány megegyezésének hírért. Több lap és hírügynökség történelmi jelentőségűnek minősíti a megegyezés létrejöttét, és hangsúlyozza, ez az első eset, amikor egy kommunista ország kormánya és a Vatikán között eredményes tárgyalások mentek végbe. A sajtó számos találgatást közöl Mindszenty sorsáról, de a lapok egyetértenek abban, hogy a bíboros már a közeli jövőben elhagyja Magyarországot.

„A megállapodás után nehéz lesz számára az, hogy Magyarországon maradjon, noha menekültként az Egyesült Államok követségén menedékjogot élvez” – írja a New York Herald Tribune, amely vezércikket szentel a megállapodásnak.

A lap hangsúlyozza: Az egyezmény mindkét fél részéről kompromisszumot jelent. A magyar kormány ezzel „megnyitotta az országot a Vatikán előtt, lehetővé teszi az egyháznak, hogy megerősödjék és gyülekezőhelyül szolgáljon a hazafiaknak és a hívőknek”. A Vatikán viszont cserében „vétőjogot biztosított a magyar kormánynak az egyházi személyiségek kinevezésével kapcsolatban, s a papoknak ezentúl hűségesküet kell tenniük a magyar kormánynak.”²¹⁹

Az egyháznak ezentúl kerülnie kell a nyílt ellenségeskedést a kommunista rendszerrel, de nagyobb lehetősége lesz az erkölcsi és a vallási nyomásra, amely – más belső változásokkal együtt – előremozdítja Magyarországot távolabb a Kelettől és közelebb a Nyugathoz.”

Max Frankel a New York Times-ban a megállapodás washingtoni visszhangját idézve leszögezi: A magyar kormány az elmúlt években nagy benyomást tett a nyugati hivatalos személyiségekre azzal, hogy rendkívül gyors ütemben enyhítette a rendőri ellenőrzést és energikusan javította az életszínvonalat.

218 Jurisdictio (lat.) joghatóság.

219 Ez téves információ. Lásd a 39. számú lábjegyzetet a forrásközlésben.

A megfigyelők véleménye szerint Magyarország több vonatkozásban az első helyen áll a kelet-európai országok között a jobb és biztonságosabb élet megvalósítása terén. Egyesek olyan messzire jutottak következtetéseikben, hogy szerintük az 1956-os forradalom célkitűzéseit fokozatosan megvalósították – írja Frankel.

Washington számára azonban a felkelés emléke továbbra is akadálya annak, hogy javítsa a diplomáciai kapcsolatokat. A kormányzat visszautasította azt a javaslatot, hogy nagykövetségi rangra emelje budapesti követségét, sőt nem nevezett ki állandó követet sem.

X X X

MTI

London, 1964. szeptember 16.

Az angol lapok ismertetik a magyar kormány és a Vatikán részleges megegyezését. Hangoztatják, hogy az egyezmény fontos precedens a Vatikán és a többi kommunista ország közötti kapcsolatokban, és hogy egyik eredménye Mindszenty távozása lehet, akinek számára – a Daily Mail római jelentése szerint – Rómában élő magyar menekültek nagy fogadtatást készítenek elő.

Egy budapesti Reuter-jelentés, amelyet a Guardian hosszabban, más lapok rövidebben közölnek, azt állítja, hogy a Vatikán megbízottja az egyezmény aláírása után fél órát töltött Mindszenty-nél az amerikai követségen.

A Daily Express szerint ez a történelmi fontosságú egyezmény megnyitja az utat a római katolikus egyház és a kommunista országok közötti jobb kapcsolatok előtt.

A Sun római tudósítója szerint az egyezmény diplomáciai diadal a pápa számára, aki öt magyar püspök kinevezésével megmutatta, hogy visszanyerte ellenőrzését a magyarországi katolikus egyház ügyei felett. Úgy tudják, hogy a magyar kormány fontos engedelményeket adott a katolikus iskolák szabadsága és más vallási ügyek tekintetében.

A Times római tudósítója hosszán ismerteti az egyezményt, fontos lépésnek nevezve egy kommunista hatalom és az egyház közötti kapcsolatok terén.

– A Vatikán végtelen tartózkodással és óvatossággal figyeli – írja a tudósító –, hogyan szándékozik a magyar kormány az alku rá vonatkozó részét végrehajtani. Hír szerint a magyar kormány elismerte, hogy elméletileg megerősítette a vallásszabadságot és bizonyos tekintetben igyekezett eleget tenni a Vatikán követelményeinek más kérdésekben is. Azonban, eltekintve a bizalom kérdésétől: időre van szükség ahhoz, hogy azt lehessen mondani, elfogadható biztosítékokat adtak sok ilyen ügy vonatkozásában. Naívság volna az a feltevés, hogy a Vatikán egyik fő célja Mindszenty kiszabadítása lett volna. Inkább a magyarok akarnak tőle szabadulni, azonban a Vatikánnak is bosszúságot okozott azzal az erős meggyőződéssel, hogy Magyarországon kell maradnia.

A Times bécsi tudósítójának közel egy hasábos jelentése főként a Mindszenty-üggyel foglalkozik. A többi között azt állítja: azt hiszik, hogy Mindszenty jóváhagyta az öt püspök kinevezését és most, miután teljesítették egyik feltételét, hajlandó lesz távozni.

A Times „Új magyar püspökök” című vezércikkében a többi között ezeket írja: A furcsa hallgatás a Mindszenty-ügyről arra mutat, hogy a Vatikán engedelményeket adott. Az új püspökök nevei, akik közül egyesek engedékenyebbek a kommunista hatóságok irányában, a Mindszenty hajthatatlan álláspontjától való eltérésre mutatnak. Hamvas kinevezése kalocsai érsekké szintén Budapest felé tett gesztusnak látszik. A múltban azt gondolták, hogy Mindszenty utóda lesz, de ezt visszautasították azon az alapon, hogy túlságosan közel állt a világi hatóságokhoz. Kinevezése a magyar főpapság második állására közelebb hozza az utódláshoz, legalábbis a közvélemény szemében. Nyitva maradnak más tövises kérdések is: a szülőknél személyesen kell kérniük a vallásoktatást gyermekeik számára, ez pedig nyomásnak teheti ki őket; a cél: elriasztani a szülőket a gyermekek vallásoktatásától. Nem említi az

egyezmény az egyházi birtokok visszaadását sem, a házi fogságban lévő papok ügyét és Mindszenty rehabilitálását. Az utalás a további eszmecserékre az előző pápa hajlékonysági elvének alkalmazása és mutatja az egyház alkalmazkodását az új körülményekhez. Az is lehetséges, hogy Budapest még engedményeket fog adni.

A Daily Telegraph „A Vatikán és Magyarország” című vezércikkében ezeket írja: Jó hír, hogy egyezmény létesült a Vatikán és Magyarország között, amelyben a magyar kormány úgy látszik elismeri, hogy polgárainak jelentékeny része római katolikus és hogy ezeknek a személyeknek joguk van a számukra elfogadható vallási vezetéshez. Mindszentyt kifejezetten kizárták az egyezményből. Ez ésszerű eljárás. Bármi legyen az igazság ebben az ügyben, túlságosan sok lett volna elvárni a magyar kormánytól, hogy egyezzen bele abba, hogy Mindszenty ismét folytathassa primási tevékenységét. A Vatikán ehhez bölcsen nem ragaszkodott. A pápa fő gondja a magyarországi vallási szervezet fejlesztése és folytonossága.

X X X

MTI

Párizs, 1964. szeptember 16.

A Le Monde-ban Thomas Schreiber az első oldalon kommentálja a Magyar Népköztársaság kormánya és a Vatikán között létrejött megállapodást. Kiemeli, hogy a tárgyalások eredménye egyszersmind sikere a magyar népi demokráciának, amely liberális politikája újabb tanújelét adta és ugyanakkor sikere a Vatikánnak, amely alkalmazkodik a körülményekhez. A lap szerint a megegyezést elősegítette, hogy a tárgyalófelek hallgatóságos megállapodással félretették a „Mindszenty-ügyet”. A Kádár-rendszerrel egyáltalában nem rokonszenvező külföldi katolikus személyiségek elismerték – írja –, hogy a főpap hajthatatlansága hosszú ideig akadályozta a magyar állam és az egyház közeledését.

A cikkíró rámutat, a megegyezésnek – bár vallási kérdésekre korlátozódik – megvan a politikai jelentősége, amit az is bizonyít, hogy az Egyesült Államok kormánya azonnal nyilatkozott és pozitívan értékelte.

A Figaro római tudósítója azzal magyarázza a hivatalos közlemény hallgatását a „Mindszenty-ügyről”, hogy a magyar kormány a budapesti amerikai követségen tartózkodó bíborost elítéltnek tekinti, és nem kíván róla említést tenni hivatalos megállapodásban. Logikusnak és valószínűnek látszik azonban – írja a lap –, hogy az ügyet megtárgyalták és a bíborosnak rövidesen megengedik, hogy Rómába távozzon. Feltehető, hogy Mindszenty az egyháznak tett engedményekre való tekintettel nem ragaszkodik majd eddig hangoztatott feltételeihez.

X X X

MTI

Bonn, 1964. szeptember 16.

A nyugatnémet lapok vezető helyen közlik a magyar kormány és a Vatikán között kötött megállapodás hírét és több kommentárban is foglalkoznak vele.

A Bonner Rundschau Raymund Rörhager budapesti jelentését közli. Többek között hangsúlyozza:

A részmegállapodás aláírásának előfeltétele volt a Mindszenty-kérdésben való megegyezés a magyar állam és az amerikaiak között. A Kádár-rendszer már egy idő óta késznek mutatkozott arra, hogy a hercegprimásnak szabad távozást biztosítson abban az esetben, ha elhagyja az országot. Mindszenty, úgy látszik, hosszabb habozás után most hajlandó élni ezzel az ajánlattal, miután nyilvánvalóan arra a meggyőződésre jutott, hogy a magyar katolikus egyház végre nagyobb mozgási szabadságot kap. Távozása azonban egy időre még elhalasztódik. Az amerikai választásokkal összefüggő okok ugyanis arra készítették az amerikai külügyi-

nisztériumot, hogy november közepe előtt ne hajtsák végre a Mindszentyvel, a Vatikánnal és a magyar kormánnyal létrejött megegyezést, ha csak a helyzet alakulása más intézkedést nem követel közben.

A Frankfurter Rundschau kommentárjában így ír:

A megegyezés kétségtelenül részsikert jelent a Vatikán számára egy nehéz területen és – legalábbis közvetlenül – nem érinti a lényegileg ugyan kevésbé fontos, de a közvéleményben keserű érzelmeket keltő Mindszenty-problémát. A bíboros sorsa megrázó fejezet az egyház és az állam között Magyarországon folyó vitában. A Szentszék azonban elég realista ahhoz, hogy cselekedeteit ne kizárólag ettől a kérdéstől tegye függővé. Arról van szó, hogy az egyháznak és a vallási életnek Magyarországon szabadabb működési kört biztosítanak és ennek előfeltétele az, hogy megoldják a püspöki és papi kinevezések kérdését.

A Mindszenty-kérdés megoldásának nehézsége részben abban rejlik, hogy a budapesti kommunista kormánynak nem érdeke a probléma rendezése. Ellenkezőleg: számára az a legjobb, ha a bíboros az amerikai követségen bizonyos fokig biztos őrizetben marad és csak korlátozott lehetősége van arra, hogy a külvilággal kapcsolatba lépjen. Kevésbé kedvező helyzet jelentene a kormány számára az, ha Mindszenty Rómában lenne, még ha egy megállapodás alapján meg is tiltották neki, hogy ott politikai-propagandisztikus tevékenységet fejtson ki. A legkedvezőtlenebb eset a kormány számára természetesen az lenne, ha Mindszenty szabadon betölthetné egyházi tisztségét Magyarországon.

A Die Welt első oldalon Mindszenty képét közli és vezércikkében hangsúlyozza: csodálatos, hogy a most létrejött megegyezésben nem szerepel Mindszenty neve, mi[vel] a Mindszenty-probléma a magyar–vatikáni kapcsolatok kulcskérdése. A lap ezután megemlíti: Mindszenty márciusban még elutasította a neki tett ajánlatot.

– A fejlődés azonban most átcsap a bíboros felett – folytatja a Die Welt. – A Vatikán engedélyt kapott a püspökök kinevezésére. Az egyezmény hallgat Mindszenty sorsáról. A katolikus egyház Magyarországon némi mozgási szabadságot kapott, bár ez csak a rabságban való szabadság. Drágán kell megfizetni ezért az engedményért. Az egyezmény nem akadályozhatja meg azt, hogy kommunista partnerei az egyházat tanúnak hívják arra, hogy a kommunista állam milyen tisztességes és hogy a marxista-leninista ideológia és gyakorlat milyen türelmes. Megmutatkozott ez Prantner miniszter interjújában is. A miniszter az egyezményt úgy jellemezte, hogy a kommunista országok megnövekedett tekintélyének eredménye.

MOL XIX–J–1–j–IV–14. 9–19. p. Külügyminisztérium TÜK iratok. Vatikán. Stencilmásolat.

**A Külügyminisztérium Sajtó Osztályának jelentése a Vatikánnal kötött egyezmény
nyugati sajtóvisszhangjáról
1964. szeptember 22.**

Sajtó osztály

Lederer Róbert

II. o. titkár

461/1964.

Másolat!

F e l j e g y z é s .

Tárgy: A Vatikánnal kötött egyezmény
sajtóvisszhangja Nyugaton.

A minap aláírt okmányt megelőző tárgyalásokat a nyugati sajtó szinte az első megbeszélések kezdetétől váltakozó figyelemmel kísérte. A tárgyalások öt szakasza azonban nem azonos jellegű és hangú publicitásban részesült, a nyugati sajtó egy része még az aláírást közvetlen megelőző napokban is szkeptikusan nyilatkozott egy esetleges megegyezést illetően.

Ami a tárgyalásokon megvitatandó kérdések témáját illeti, a nyugati sajtó általában csak találgatásokba bocsátkozhatott, ugyanekkor azonban – főleg olasz, nyugatnémet és osztrák katolikus lapokban – több alkalommal jelent meg „jólinformált vatikáni körökből” származó hír. Ezek a meg nem nevezett, szentszéki forrásokból szerzett információk azonban közvetve biztást adtak a nyugati sajtónak a tárgyalások témájára és menetére vonatkozó találgatásokra.

Így pl. míg az első tíz hónapban főleg Mindszenty személyével foglalkoztak, addig ez év márciusában már a Vatikán püspök-kinevezési joga, egyházi intézmények visszaállítása került előtérbe. Erre legecatánsabb²²⁰ példa egy katolikus hírügynökség, a KJPA 1964. május 12-én kiadott és 22 pontban összefoglalt listája, amely a MNK és a Vatikán között sürgősen megtárgyalandó kérdéseket tartalmazza. E listán 1. pontként Róma szuverén joga püspökök kinevezéséről, 2. pontként Belon Gellért és Winkler József ügye, 3. pontként Badalik és Pétery püspökökkel kapcsolatos kérdések, 4. pontként Bara János ügye²²¹ szerepel és csak ezután ötödik kérdésként teszik fel Mindszenty sorsa további alakulásával foglalkozó aggályait.

A tárgyalások negyedik szakasza, 1964. június után, a Vatikán ugyancsak közvetett úton már elkezdte a sajtóban a nyugati közvélemény előkészítését arra, hogy a tárgyalások minden valószínűség szerint, előbb vagy utóbb kompromisszummal fognak végződni: a „Kirche in Not” nevű szervezete²²² – amely főleg emigrált papokból és más egyházi személyekből áll, ez év július 31.–augusztus 4-e között az NSZK-ban tartotta meg XIV. kongresszusát, melyen a magyar származású Zágon prelátnak borulátóan ecsetelve a magyar egyház helyzetét, úgy nyilatkozott, hogy a meglévő egyházi intézmények „inkább szimbolikus értékűek, mint tényleges befolyással rendelkeznek. Ennek ellenére az egyháznak még az adott körülmények kö-

²²⁰ Helyesen: eklatáns (fr.) kétségbevonhatatlan, meggyőző.

²²¹ Az eredeti gépelt szövegben is így szerepel, de Bara János nevű egyházi személy nem ismert. Valószínűleg elütés történt és Bárd Jánosról van szó. A szövegösszefüggés is ezt igazolja.

²²² Kirche in Not/Ostpriesterhilfe – nemzetközi lelkipásztori segélymunka. A holland származású, Belgiumban élő premontrai szerzetes, Werenfried van Straaten (1913–2003) alapította 1947-ben az „Ostpriesterhilfe” segélyszervezetet, amelynek fő célja a 14 millió kelet-európai német (köztük 6 millió katolikus) menekült segélyezése. A szervezet központja 1948-tól Königsteinbe (15 km-re Frankfurt am Maintól) költözött. Werenfried atya 1952-től beutazta egész Németországot, Ausztriát és Svájcot, havonta 90 prédikációt tartott, hogy az

zött is van elegendő ereje ahhoz, hogy kitartson. Ez az értelme a Szentszék és a magyar kormány közötti tárgyalásoknak”.

Maga a megállapodás a nyugati sajtóban széles körben váltott ki visszhangot. Az első reagálások nemcsak a megállapodás tartalmát kommentálták, bő helyet kapott az aláírt okmány formális-jogi vonatkozása is a világsajtóban.

A megállapodás aláírása utáni első napokban az okmány jelentőségét a legkülönbözőképpen kommentálták: egyes lapok – főleg Amerikában – „világtörténelmi jelentőségű”-nek minősítik a megegyezést. A legtalálóbba és a reális tényeknek legjobban megfelelőek azok a vélemények, amelyeknek sorát az Unita vezette be: „túlzás lenne a Szentszék és a szocialista világ kapcsolataiban bekövetkezett történelmi fordulatról beszélni ...”

Lényegében ezt a mérsékelt, tárgyilagos, de a tényeket pozitívan értékelő véleményt támasztotta alá a katolikus sajtó is: az Actio Catholica és a klérus lapjai – „Avenire d’Italia”, „Quotidiano”, a féléhivatalos és a Morohoz²²³ közelálló „Il Popolo” ugyanúgy, mint az angol, nyugatnémet, osztrák stb. sajtó katolikus lapjai.

A tárgyalások menete és az okmány aláírása jelentőségét végső soron számunkra félre nem érthető módon a legvilágosabban a Vatikáni Rádió szeptember 16.-i kommentárja – mely az Osservatore Romano főszerkesztője, Raimondo Manzini cikkét veszi át – és a budapesti aláírásról visszatért Agostino Casaroli szeptember 18.-i nyilatkozata fejezi ki.

Az eddig összegezett vélemények többsége azt is hangsúlyozza, hogy az okmány többhónapos, mindkét részről jóindulatú tárgyalások még nem teljes eredménye. A kommentárok mindkét tárgyaló fél jelentős diplomáciai sikerének könyvelik el az egyezményt és megállapítják, hogy egyrészt a Vatikán eredményesen folytatja a XXIII. János pápa által megkezdett reálisabb politikát, másrészt „a Kádár-kormány újabb lépést tett a liberalizálódás útján”. Több lapvélemény egyetért abban, hogy e megegyezés csak nyitánya a magyar kormány és a Szentszék közötti további tárgyalások sorozatának. (New York Times, AP., AFP.²²⁴)

Széleskörű visszhangja van annak az ismert véleménynek is, hogy e megegyezés, amelyet magyar és vatikáni részről legalább úgy óhajtottak, mint szovjet és amerikai részről – jelentőségében túlnőtt két állam kötött megállapodáson – a Szentszék első ízben kötött szocialista állammal megállapodást, ez az aktus hamarosan – lengyel vagy csehszlovák – vatikáni tárgyalásokat és hasonló pozitív kompromisszumokat eredményezhet. (A gaulleista²²⁵ „La Nation”.)

A legtöbb nyugati lap abban is egyetért, hogy a magyar kormány rugalmas politikájának a legújabb eredménye feltétlenül kedvezően hat a magyar–amerikai viszonyra is, ugyanakkor megjelent olyan vélemény is, amely azt hangsúlyozza, hogy a Kádár-kormány többhavi „makacs ellenállás után” végül is kénytelen volt engedményeket tenni.

emberek figyelmét felhívja a vasfüggöny mögötti üldözött egyházak helyzetére, segítséget kérjen a kommunizmus alatt szenvedő katolikusok számára. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején Budapestre utazott, ahol Mindszenty bíborossal is találkozott. A Páter által vezetett szervezet a hatvanas években már az egész világra kiterjedt Afrikában és Ázsiában missziókkal, segélyekkel küzd a szegénység ellen. A segélyszervezet évente ma is közel 8000 projektet támogat.

223 Aldo Moro olasz miniszterelnök.

224 Az Associated Press (AP) a legnagyobb hírgyűnökség a világon. 1848-ban alapították Amerikában. Mára az AP különféle szolgáltatásai (pl. újságok, hang- és képhordozók, rádió- és televíziócsatornák stb.) naponként több mint egy milliárd embert érnek el. Az Agence France-Presse (AFP) a világon a legrégebbi hírgyűnökség. Charles-Louis Havas alapította 1835-ben az „Agence des feuilles politiques, correspondance générale”-t, amelynek ügynökei, hírfői közt olyan neves személyiségek is akadtak, mint például Honoré de Balzac. Mai nevén (AFP) 1944. augusztus 20. óta, Párizs felszabadítása óta ismert. Napjainkban az AFP-nek 1200 állandó és mintegy 2000 külsős munkatársa van 165 országban.

225 Charles de Gaulle francia államelnök.

A magyar kormány és az egyház jövőbeli viszonyával is bőven foglalkoznak a nyugati lapok. Leszögezik, hogy a szocialista kormány eddigi fáradozása a katolikus főpapokkal történő megegyezésre vonatkozóan csődöt mondott – a magyar–vatikáni egyezmény ugyanekkor pontot tett az egyház eddigi makacs, feltételezhetően Mindszentytől sugallt, de eredményre nem vezető politikájára is.

Az egyezmény aláírása újra napirendre tűzte Mindszenty ügyét is.

A lapok józannak és reálisnak tartják azt, hogy a Vatikán „a magyarországi vallási szervezet fejlesztését és folytonosságát” tartotta szem előtt és „bölcsen nem ragaszkodott ahhoz, hogy Mindszenty ismét folytathassa prímási tevékenységét.”

Mindszenty[t] egyébként az egyezménnyel most megbukott egyházpolitika szellemi vezetőjének tartották, egyes vélemények szerint az öt püspök kinevezéséhez hozzájárulását és beleegyezését adva utolsó, formális egyházfői tevékenységét végezte el a hercegprímás, aki „az országban végbement realitásokkal szemben elvesztette minden érzékét”. (Messagero, szeptember 16.)

A nyugati lapok többségének véleményével szemben találkozhatunk olyan megjegyzésekkel is, [a]mely[ek] Mindszentyt odadobott áldozatnak tünteti[k] fel, akinek a személyéről a Vatikánnak azért kellett lemondania, hogy ezen az áron megmenthesse a katolikus egyházat.

A bíboros további sorsát egyébként több lap elsősorban Mindszenty politikai rehabilitálásával (esetleg amnesztiában történő részesítésével) – a vatikáni zsinat, sőt az USA elnökválasztásával is kapcsolatba hozza.

Azt, hogy Mindszenty a nemzetközi politikai életben, de még a katolikus világ részére sem számottevő figura, semmi sem jellemzi jobban, mint az, hogy már a prímási cím utódlásának a kérdése, sőt esetleges várományosának a neve is felmerült.

Feltehetően a Vatikánból származik az a hír, hogy Mindszenty hamarosan Rómában lesz, s utazását egyházi ceremónia és fényes fogadtatás kíséri.

A nyugati sajtó a békés egymás mellett élés, a Kelet és a Nyugat közeledésének újabb jeleként üdvözli az egyezményt. Nem hagynak azonban kétséget azok a kommentárok, amelyek az ideológiai behatolás eszközét, a fellazítás politikájának sikerét látják az okmány aláírásában. Kiemelik, hogy ezzel az aláírt okmánnyal az egyház jóval több mozgási szabadságot szerzett magának a „mintegy 5-6 millió katolikus között”.

„Ami a Szentszéket illeti – jelenti ki Casaroli – egyetlen gondja az egyház jogainak és szabályainak védelme, a magyarországi katolikusok lelki üdvének védelme. Néhány lap még e gondolatokon is túlmegegy és a „rész-sikerek” után további engedelményeket követel:

- a kötelező hitoktatás újbóli bevezetését,
- a papi békemozgalom haladéktalan felszámolását,
- szerzetesrendek működésének újbóli engedélyezését,
- a papi birtokok visszaadását stb.

A rendelkezésre álló lapszemlékben nem sikerült viszont olyan közleményt találni, amely azt emelné ki, hogy a magyar forradalmi munkás-paraszt kormány jóváhagyásával kinevezett püspökök a szocialista alkotmányra tettek esküt, amely őket egyházi ténykedésük közben a Magyar Népköztársaság állampolgári kötelességeire és jogaira is kötelezi.

Budapest, 1964. szeptember 22.

MOL XIX-J-1-j-IV-14. Külügyminisztérium TÜK iratok. Vatikán. Gépelt másolat.

Feljegyzés az MSZMP Politikai Bizottsága részére a Központi Bizottság titkárai és a miniszterelnök-helyettesek az 1964. szeptember 14-ei közös munkaértekezletéről 1964. szeptember 16.

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 1 példányban.

IX. 16. Biszku

FELJEGYZÉS
a Politikai Bizottságnak

A Központi Bizottság titkárainak és a miniszterelnök-helyetteseknek 1964. szeptember 14-én tartott együttes munkaértekezletén kialakult álláspont alapján javasoljuk a Politikai Bizottságnak, vegye tudomásul, illetve járuljon hozzá, hogy:

– a munkaértekezlet tudomásul vette Kállai Gyula elvtárs tájékoztatóját a Vatikán megbízottjával, Casarolival folytatott beszélgetéséről.

Az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke által kiadott nyilatkozat szövegének jóváhagyásával Szirmai István elvtársat bízta meg.

Ajánlotta, hogy a nyilatkozatot a Rádió szeptember 15-én esti adásában, a sajtó pedig 16-án reggel – a püspöki kinevezésekkel együtt – ismertesse.

Tudomásul vette, hogy a kinevezett püspökök eskütételére szeptember 17-én került sor az Elnöki Tanácsnál.

Tudomásul vette, hogy a vatikáni zsinat szeptember 14-én megnyíló III. ülészakára – a Politikai Bizottság korábbi határozatának megfelelően – az előterjesztésben javasolt második variáns szerinti összetételű püspöki delegáció utazott Rómába.

Megbízta Szirmai István elvtársat, gondoskodjék arról, hogy a Casarolival történt megállapodásról a budapesti és a megyei pártbizottságok első titkárait levélben tájékoztassák.

[...] ²²⁶

Budapest, 1964. szeptember 16.

Sándor József
(Sándor József)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 344. ő. e. 51–53. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1964. szeptember 22-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tisztaát.

226 A továbbiakban nem a Vatikánt érintő kérdések szerepelnek az előterjesztésben.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv
a magyar–vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban
1964. szeptember 22.**

2. Beszámoló a Vatikán megbízottjával folytatott tárgyalásról

KÁLLAI GYULA elvtárs:

A megállapodás az előzetes elgondolásoknak megfelelően történt. Az okmány tartalmazza a három konkrét kérdést, amiben megállapodás történt és ehhez terjedelmes jegyzőkönyvet csatoltak, ami a tárgyalások egész ideje alatt felvetett kérdések körét tartalmazza és a kifejtett kölcsönös álláspontokat. Az aláírásakor rövid beszédek is hangzottak el [sic!] és utána még Casarolival beszélt Prantner és Száll elvtárs, majd hazafelé menet Casaroli beszélt Sebes elvtárral, bécsi követünkkel.

A következőket mondotta: ez szerinte nemzetközi jelentőségű okmány és nagy jelentőséget tulajdonít ennek a megállapodásnak. Azt is elmondotta, hogy az egyezményt a Vatikán és a Magyar Népköztársaság közötti ilyen jellegű kérdésekben a további rendezés alapjának tekinti. Érzékeltette azt is, hogy a Vatikánban nem mindenki ért egyet ezzel a megállapodással és nehézségeket is okoznak egyesek. Kb. így konstataálta a megállapodás megkötésének jelentőségét.

Megemlítem a Politikai Bizottságnak, hogy Casaroli nemcsak a kinevezendő püspökökkel beszélt előzetesen, hanem azokkal is, akik szembeállnak a megállapodással: Schwoy-al,²²⁷ Dudással és a félreállított püspökökkel is. Előttük is megmondotta álláspontját és azt, hogy őket a kinevezés nem érinti és a félreállított püspökök esetében a Vatikán nem tud semmit csinálni. Elmondotta: a Szentszék segíteni akar a püspököknek, de a Szentszék azoknak tud csak segíteni, akik maguk is segítenek magukon. Shvoyék csüngő orral távoztak és bár előzetesen a többieknek is az volt a tervük, hogy töltenek bizonyos időt Budapesten, ettől elment a kedvük. A fogadás után azt mondták: menjünk haza, mi már nem kellünk.²²⁸

Az eskütétel rendben megtörtént. Hamvas rövid beszédet mondott az eskütétel után és fogadkozott, hogy ápolják az állam és egyház közötti jó együttműködést.

Az eskütétel után voltak nálam. Beszéltünk az egész ügy jelentőségéről s én ott többek között elmondottam: ez az egyezmény a mi általános elgondolásainkon túl azokat az egyházi vezetőket és papokat igazolta, akik az elmúlt években keresték az állam és egyház közötti együttműködés lehetőségét. Erre azt válaszolták: büszkék vagyunk rá. És azt is elmondtam, hogy itt van pl. Mindszenty, aki azt képzelte, hogy nélküle a föld nem forog és most nem tudta ezt az egyezményt megakadályozni.

A kiutazással kapcsolatban,²²⁹ kiment 11 fő püspöki funkciójú főpap és kísérete. Ezzel kapcsolatban újat csak annyit tudok mondani, hogy a kiutazók vállalták: a Vatikánban elmondják, hogy a jövőbeni tárgyalásokat nagyon megnehezítheti, esetleg meghiúsíthatja, ha a dekrétum ügyét (a kiátkozott papokról van szó) nem oldják meg.

²²⁷ Helyesen: Shvoy Lajos.

²²⁸ Csak rövid ideig beszélhetett Agostino Casaroli a magyar püspökökkel. A tárgyalások során mindvégig ez volt a célja az ÁEH vezetőinek, nyilván törekedtek erre a megegyezés aláírása után is. Alátámasztja a találkozó „jelentéktelenségét” Shvoy Lajos önéletrajza is. Vö. Mózessy, 2002. 151. p.

²²⁹ A II. Vatikáni Zsinat 1964. szeptember 14-én megnyíló III. ülészakáról van szó. A magyar zsinati delegáció szeptember 18-án érkezett Rómába.

Röviden néhány szót a megállapodás visszhangjáról: Néhány olyan visszhangról beszélnek, ami a jelentésekben sem szerepel. Először is, milyen a vatikáni visszhang? Az eddigi jelek szerint a Vatikán visszhangja korrekt, tartják magukat a megállapodáshoz és annak szelleméhez. Az *Observatore Romano*²³⁰ c. lap azt írta: az aláírt egyezmény jobb helyzetet biztosít az egyházaknak és ezért a katolikusok ezt meglelégedéssel fogadják.

Amikor Casaroli hazaérkezett, ő is nyilatkozott. Azt mondta: a megállapodást a nemzetközi sajtó általában pozitívan értékeli, de szerinte egyesek túlértékelik ennek jelentőségét. Kifejtette azt, hogy az eredmény és a kapott biztosítékok, amelyeket el tudtak érni, még messze állnak attól, amit a Vatikán el akart érni. És megnevezett néhány kérdést, amiben még tárgyalásokat folytatnak.

A visszhangra jellemző még, hogy a római magyar nagykövetségünk nagyon sok gratulációt kap közéleti személyiségektől és egyszerű emberektől. Táviratban üdvözik a Magyar Népköztársaság római nagykövetségét. Többek között pl. a firenzei polgármester²³¹ küldött Száll elvtársnak, Sarlós és Hantos elvtársaknak táviratot. Az Egyházügyi Hivatal elnökének a magyar-olasz társaság is táviratozott a megegyezés örömeire.

Még néhány szót a Rómában székelő és tevékenykedő ellenséges emigrációról. Ezek próbálják az egyezmény jelentőségét kétségbe vonni. Egyedüli vigasz Mindszenty marad számukra, mondván, nagy dolog, hogy Mindszenty maradt, mert ő maga is jelkép az elnyomott egyházaknak.

Megemlítem még, hogy – itthon persze széles közvélemény-kutatás nem történt, de a PTO²³² nyilván ad majd valami tájékoztatást erről a dologról – szűkebb körből, a békepapok körében kialakult véleményről már van tudomásunk. Ők azt mondják: a megegyezés helyes, örvendetes és szerintük ebben az mutatkozik meg, hogy a Vatikán kénytelen volt elismerni a szocialista Magyarországot. Azt is mondják: örülnek, mert a megegyezésben az ő munkájuk is benne van. És ez is igazság! Persze van közöttük néhány olyan vélemény is, hogy a most kinevezett püspökök között vannak olyanok is, akiknek nincsenek érdemeik, mégis kinevezték őket. Ilyen pl. szerintük Bártfai.²³³

Megemlítem még, hogy az egyezményről elég széles körben adott az Egyházügyi Hivatal tájékoztatót. Az Agit. Prop. Osztály a megyei titkároknak, az Egyházügyi Hivatal pedig a baráti országok követségeinek is adott rövid tájékoztatót. A csehektől személyesen is idejönnek, hogy Prantner elvtárs tájékoztassa őket, tekintettel arra, hogy ők most folytatják a tárgyalásokat a Vatikánnal.

Megállapodtunk Orbán, Prantner, Szilágyi elvtársakkal, hogy figyelemmel kísérik a reakció további gyűrűzését, hogy hol és hogyan kommentálják a megállapodást külföldön és itthoni viszonylatban és ha szükséges, a sajtóban esetleg lehet bizonyos helytelen nézetekre reagálni.

230 Helyesen: *Osservatore Romano*.

231 Giorgio La Pira Firenze kereszténydemokrata polgármesteréről van szó.

232 MSZMP Párt- és Tömegszervezetek Osztálya.

233 Az eredeti gépelt szövegben is így szerepel, de Bártfai nevű egyházi személy nem ismert. Valószínűleg elütés történt. Talán Bánk József és Cserháti József neveit keverték össze a szó szerinti jegyzőkönyv gépelésénél. A szövegösszefüggés is ezt igazolja.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Casaroli-féle nyilatkozattal összefüggésben olyan hírek vannak, hogy a zsinat első napjaiban többen foglalkoztak ezzel az egyezményel, mint a zsinat kérdéseivel.

Vegyük tudomásul jóváhagyólag a beszámolót. Az egyezmény jelentőségével belpolitikai vagy külpolitikai kérdéseket tárgyaló pártnapokon célszerű lenne foglalkozni.

MOL M-KS 288. f. 5. cs. 344. ő. e. 20-22. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1964. szeptember 22-i ülésének jegyzőkönyve. Szó szerinti jegyzőkönyv. Gépelt tiszttázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban
1964. szeptember 22.

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban.

L. Rónai

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1964. szeptember 22-i üléséről.

J E L E N V A N N A K:

Apró Antal, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Kádár János, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Nemes Dezső, továbbá Ajtai Miklós, Brutyó János, Czinege Lajos, Cseterki Lajos, Ilku Pál, Nyers Rezső, valamint Korom Mihály, Németh Károly és Szurdi István elvtársak.
 Az ülésen nem vettek részt: betegség miatt Münnich elvtárs, szolgálati okból távol voltak: Szírmai és Méhes elvtársak, szabadságon voltak: Gáspár, Rónai és Somogyi elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

2. Beszámoló a Vatikán megbízottjával folytatott tárgyalásról.

Előadó: Kállai Gyula elvtárs

[...]

2. Beszámoló a Vatikán megbízottjával folytatott tárgyalásokról.

Előadó: Kállai Gyula elvtárs

Hozzászól: Kádár János elvtárs

A Politikai Bizottság a tárgyalásokról szóló tájékoztatót jóváhagyólag tudomásul veszi azzal, hogy az egyezmény jelentőségével bel- vagy külpolitikai kérdéseket tárgyaló pártnapokon foglalkozni kell.²³⁴

[...]

Kmf.

Kádár János
 (Kádár János)

Jegyzőkönyvezte:
Sándor László
 (Sándor László)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 344. ő. e. 1., 3–4., 14. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1964. szeptember 22-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

²³⁴ A Politikai Bizottság ülésén szereplő 2. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

**Kállai Gyula, a Minisztertanács elnökhelyettese tájékoztatója a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány tagjai részére a Vatikánnal aláírt megállapodásról
1964. szeptember 24.**

SZIGORÚAN TITKOS
00346/TÜK/1964.

297.

J E G Y Z Ő K Ö N Y V
a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány
1964. évi szeptember hó 24-i üléséről

[...]

c) Tájékoztató a Vatikánnal folytatott tárgyalásokról

Kállai Gyula elvtárs értékeli a megállapodás jelentőségét, ismerteti a Kormánnyal az ezzel kapcsolatos vatikáni értékelést és rámutat arra, hogy ez a megegyezés nagymértékben hozzájárul a Magyar Népköztársasággal ellenséges egyházi vezetők elszigeteléséhez.

A kormány a tájékoztatót tudomásul vette²³⁵

[...]

A Vatikánnal kapcsolatos tárgyalásokról:

A tárgyalások lefolyása és az egyezmény aláírása rendben és előzetes terveinknek megfelelően történt. Három kérdésben történt megállapodás: püspöki kinevezések terén, az eskütétel formájában, a Római Magyar Intézet visszaadásában.

Az egyezmény jelentőségéről: az egyezmény jelentőségének értékelése már az aláírás pillanatában megkezdődött. A Vatikán és a mi kormányunk megbízottai rövid beszédet mondtak és értékelték a végzett munkát. A vatikáni megbízott véleménye érdekes: hangsúlyozta, hogy a Vatikán ennek a megegyezésnek nagy jelentőséget tulajdonít, sőt úgy látják, hogy ennek komoly nemzetközi jelentősége van. Megállapította, hogy ezt a megállapodást a még függőben lévő kérdések rendezése jó alapjának tekintik. Casaroli a beszélgetések során azt is érezette, sőt nyíltan ki is mondta, hogy a Vatikánban ennek az egyezménykötésnek vannak opponensei,²³⁶ és hogy nekik is vannak bizonyos nehézségeik.

235 A kormány ülésén szereplő c. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

236 Opponens (lat.) ellenző vitapartner, bíráló.

Casaroli tárgyalt a kinevezésre kerülő püspökökkel is. Velük azt közölte, hogy a Vatikán egyetért a kinevezésükkel és át is adta az erre vonatkozó okmányt.

A mi szempontunkból azonban fontosabb volt, hogy beszélt azokkal a püspökökkel, akik félre vannak állítva reakciós magatartásuk miatt. Prantner elvtárshoz Casaroli kérte ezt a beszélgetést. Mi azt mondtuk, hogy csak beszéljen velük, jobb ha ő hozza tudomásukra, hogy a Vatikán részéről kinevezésre nem számíthatnak és azt, hogy a megegyezés az állammal megtörtént és ennek bizonyos következménye rájuk nézve is lesz. Casaroli elmondotta nekik, hogy miben áll a megállapodás és hogy rajtuk a Vatikán segíteni nem tud. Kijelentette, hogy a Vatikán csak azoknak tud segíteni, akik magukon is segítenek és akik az állammal egyetértésben vannak. Schvoyt,²³⁷ Dudást és a többieket el is keserítette ez a közlés.

A püspökök letették a Vatikánnal történt megállapodás szerint a hivatali esküt a Magyar Népköztársaságra úgy, ahogy Hamvas Prantner elvtárshoz intézett levelében kifejezésre juttatta.²³⁸ leteszik az állami esküt, ahogy az paphoz illik. Az eskü után Hamvas rövid beszédet mondott és hangsúlyozta az egyház és állam közötti jó együttműködést.

Az eskütétel után én is találkoztam velük. A megállapodásról beszélve elmondottam, látnivaló, hogy az egyezmény nem azokat az egyházi vezetőket igazolta, akik az együttműködést gátolták, hanem azokat, akik az állammal együttműködtek.

A Vatikán ülésére kiment 11 fő, mint a kiközösített püspökök [sic!] megfelelő kísérettel. A zsinatra utazó püspökök kijelentették, Hamvas is, hogy a kiközösített püspökök [sic!] problémáját fel fogják vetni, lehetőség szerint a pápa előtt is, és kérik a dekrétum módosítását, mert az nem segíti elő a Magyar Népköztársaság és a Vatikán közötti további tárgyalásokat.

Az egyezménynek nagy visszhangja van. A nemzetközi sajtó sokat foglalkozik ezzel, mert ez az első eset, hogy a Vatikán szocialista országgal megállapodást kötött. A nemzetközi sajtó értékelése szerint is a mi számunkra kedvező. A vatikáni sajtó is elég korrektül foglalkozik az egyezmény értékelésével. Beismerik, hogy mindazokat az elgondolásokat, amelyeket szerettek volna rendezni, nem tudták elérni – pl. hitoktatás, szerzetesrendek visszaállítás. Egyes kérdésekben pedig elismerik, hogy a megállapodás messze ment azon [sic!], amit a tárgyaláson el akartak érni.

Az egyezmény megkötését nagyon sokan üdvözölték, egyszerű emberek és közéleti emberek egyaránt. Üdvözlő táviratot küldött az Egyházügyi Hivatalnak, a római nagykövetségnek, a Fővárosi Tanácsnak a firenzei polgármester, a Magyar – Olasz Baráti Társaság. A római nagykövetségtől azt az értesítést kaptuk, hogy elég nagy számban érkeznek egyszerű emberek üdvözlő táviratai. Az Olasz Kommunista Párt is foglalkozott az egyezménnyel és üdvözölték, mert nekik is hasznos. Az Egyházügyi Hivatal elnökét felkértük, hogy a baráti országok képviselőit és egyházügyi hivatalait tájékoztassa az egyezményről.

Kérem a tájékoztató tudomásul vételét.

A kormány tudomásul veszi. [...]

MOL XIX-A-83-a-297/1/C-1964. A Minisztertanács 1964. szeptember 24-i ülésének jegyzőkönyve. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

237 Helyesen: Shvoy Lajos.

238 Lásd a 42. dokumentumot és mellékleteit.

A...		...	
34-2/12		4	
		Melléklet	

Magyar Tisztelettel Miniszter Úr!

Amikor az első párossal a zsinati munkába kezdtem, kedves, tölelősd-goumuk is megerem, hogy Lelkészem meg-
 fogadjon mindent megötieget, amely-
 lyel a zsinaton való részvételre
 lehetőséget teremt.

Az utó pégi és új ismerős zsinati ügy
 orszonud gratulál az Gyantoli kezűvel
 és Néprövidítésük. Köszönöm meg-
 fogadják megállapodásuk.
 Fogadják újintó komolytan és
 tisztelettel kifejezését

Roma 64 IX/26.

Kovács Sándor
 szombathelyi püspök

Prantner József miniszter úrnak
 az A. E. H. elnökre

Budapest.

Magyar Országos Lovélter XIX-4-21-a-U-37-2/12-1964

(22. d.)

**A (nyugat-európai magyar) Főlelkési Konferencia állásfoglalása a Szentszék és a magyar kormány közötti megállapodásról
1964. szeptember 29.**

Az Apostoli Szentszék és a magyar kormány által aláírt okmányok
tartalma és jelentősége

Másfél évig tartó tárgyalások után 1964. szeptember 15-én Budapesten Mons. Agostino Casaroli, a rendkívüli egyházi ügyek kongregációjának helyettes titkára az Apostoli Szentszék nevében és Prantner József, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke a magyar kormány nevében aláírták azokat az okmányokat, melyek az eddigi megbeszélések eredményeit és a függőben maradt, megoldatlan kérdéseket tartalmazzák. Az okmányok aláírásának pusztá ténye sokakban azt a hiedelmet keltheti, mintha az egyház és a magyar kormány közötti viszony normalizálódott volna, vagy úton volna a normalizálódás felé. Sajnos, még az Osservatore Romano 1964. szeptember 17-i számának F. Alessandrinitől írt vezércikke is csak növelte a tájékozatlanságot, s nem éppen az egyház javára. Nem érdektelen tehát, ha az okmányokat, ezek természetét és tartalmát elemezzük, s a tárgyalások jelentőségét szenvedélyektől és előítéletektől mentesen a tényállások alapján vonjuk le.

I. Az aláírt okmányok természete

A Budapesten aláírt okmányok természetét Mons. Casaroli az Osservatore Romano 1964. szeptember 19-i számában ismertette. E szerint a Szentszék és a magyar kormány között nem jött létre modus vivendi, még szoros értelemben vett megállapodás (accordo) sem, hanem egy, nemzetközi viszonylatban „agreement”-nek nevezett egyezség, mely néhány kérdés gyakorlati megoldásához vezetett anélkül, hogy az e kérdésekkel összefüggő jogi problémákat sikerült volna megoldani. Így pl. a Szentszék és a magyar kormány jelen konkrét esetben megegyezett a kinevezendő püspökök személyében, anélkül azonban, hogy a Szentszék elfogadta, és a magyar kormány feladta volna a 22/1957. [sic!] számú törvényerejű rendelet előírását, hogy a püspöki kinevezésekhez a magyar elnöki tanács előzetes hozzájárulása szükséges. A megbeszélések eredményeként két dokumentum került aláírásra: egy okmány (atto), mely azokat a kérdéseket tartalmazza, melyekben a tárgyaló felek gyakorlati egyezsége jutottak, és egy jegyzőkönyv (protocollo), mely a függőben maradt, megoldatlan problémákat foglalja magában.

II. Miben sikerült egyezsége jutni?

a) Püspökök kinevezésében. A Szentszék Hamvas Endre csanádi püspököt kalocsai érsekké, Bánk Józsefet címzetes materianai püspökké és Papp Kálmán győri püspök segédpüspökévé, Brezanóczy Pált c. rotariai püspökké és egri apostoli adminisztrátorrá, Cserháti Józsefet c. melzii püspökké és pécsi apostoli adminisztrátorrá, Íjjas Józsefet c. tagaratai püspökké és csanádi apostoli adminisztrátorrá nevezte ki. A magyar kormány elfogadta Winkler József c. dadimai püspök, szombathelyi segédpüspök kinevezését, mely a Szentszék részéről már 1959-ben megtörtént, de eddig a kormány ellenállásába ütközött.

1951 óta ez az első eset, hogy a magyar kormány elismerte a Szentszék által kinevezett püspököket. Ez a kinevezés jelentős erősítést jelent a halálesetek által megrikult magyar püspöki kar számára, s egyben biztosítja az egyházmegegyei kormányzat törvényességét.

b) A püspökök és a papok államesküjének helyes értelmezésében

A kommunista államhatalom előírja, hogy a püspökök és a papok esküt tegyenek az alkotmányra, az ország törvényeire. Ezek a törvények nemegyszer ellenkeznek a keresztény elvekkel. Az aláírt megegyezés értelmében a püspökök és a papok esküje csak akkor érvényes és kötelező, ha az alkotmány és a törvények, melyekre esküsznek, nem ellenkeznek a keresztény elvekkel.

c) A Pápai Magyar Egyházi Intézet jövőbeni helyzetében

Ez az Intézet a Palazzo Falconieri-ben (Via Giulia 1.) van elhelyezve, a palota II. emeletén. A földszint, az I., a III. és IV. emelet a kommunista ú. n. Magyar Akadémiának [a] birtokában van. A Pápai Magyar Egyházi Intézet az elmúlt 16 év alatt nehéz körülmények között védte létét és jogait a magyar kommunista kormánnyal szemben. Az Állami Egyházügyi Hivatal már 1952-ben „feloszlatta” az Intézetet, majd ultimátummal a palota elhagyására szólította fel. Hogy erről az Intézetről ma tárgyalni lehetett, hogy a kommunista kormány kénytelen volt további fennállását és működését elismerni, az kizárólag az Intézet előjáróinak érdeme. A magyar kormány az Intézet újbóli elismerése fejében a régi előjáróságnak, mely olyan sokáig és olyan hathatósan ellenszegült feloszlató terveinek, leváltását kérte. Magasabb érdekekre való tekintettel a Szentszék kénytelen volt ezt a kívánságot teljesíteni. A Szentszék írásos biztosítékot kapott, hogy a jövőben minden magyar egyházmegye küldhet egy-egy fiatal papot az Intézetbe, melynek zavartalan működését az eddigi keretekben a magyar kormány szavatolja.

III. Miben nem sikerült megegyezni?

Azokat a kérdéseket, melyekben nem sikerült egyezsége jutni, az aláírt jegyzőkönyv tartalmazza. Mindkét fél kifejtette az ezekre a problémákra vonatkozó álláspontját, anélkül, hogy ezeket össze lehetett volna egyeztetni. A jegyzőkönyvet egyik fél sem publikálta. Abból a tényből azonban, hogy a magyar egyház összes függő kérdései szőnyegre kerültek, biztosan következtethetünk a jegyzőkönyv tartalmára. Ennek lényeges pontjai:

a) Mindszenty József bíboros ügye. Közismert, hogy a megbeszélések elsődleges célja a magyar kormány részéről a bíborosnak Magyarországról való elhozatala volt. Ez a terv meghiúsult, s ő továbbra is Budapesten marad, mint az elnyomott magyar Egyház szimbóluma.

b) A püspökök szabad érintkezése a Szentszékkel. A korlátozások változatlanul fennállnak. A II. Vatikáni Zsinatnak az aláírás idejében kezdődött III. ülésszakán 19 magyar püspök közül csak 9-en vehetnek részt. Az otthon maradt 10 püspök közül heten útlevelnehézségek miatt nem jöhettek Rómába.²³⁹

²³⁹ Az említett kilenc főpap: Hamvas Endre kalocsai érsek, Kovács Sándor szombathelyi megyés püspök, Kovács Vince váci, Brezanóczy Pál egri, Cserháti József pécsi, Íjjas József csanádi, Bánk József győri püspökök, Winkler József segédpüspök és Szabó Imre címzetes püspök. Klempa Sándor veszprémi apostoli kormányzó és Legányi Norbert pannonhalmi főpátpot még kiutazási engedélyt, így összesen 11 főpap és kíséretük vett részt a zsinat harmadik ülésszakán. Nem utazhattak: Shvoy Lajos székesfehérvári, Badalik Bertalan veszprémi, Pétery József váci, Papp Kálmán győri, Dudás Miklós hajdúdorogi püspökök, Bárd János kalocsai, Kisberk Imre székesfehérvári, Endrey Mihály egri, Belon Gellért pécsi segédpüspökök és Schwarz-Eggenhofer Artúr esztergomi apostoli kormányzó.

c) Száműzött püspökök sorsa. Pétery József váci és Badalik Bertalan veszprémi püspökök nem térhetnek vissza székhelyeikre. Amnesztia ellenére továbbra is egyházmegyéjükön kívül kell tartózkodniuk.

d) Püspöki kinevezés elismerése. Az 1959-ben kinevezett Belon Gellért c. elidei püspöktől a magyar kormány változatlanul megtagadja az elismertetést és a püspökké szenteltetés jogát.

e) Az egyházmegyei kormányzat szabadsága. Nem sikerült egyezsége jutni az Állami Egyházügyi Hivatalnak az egyházhoz való viszonya, a püspökök mellé rendelt állami egyházügyi referensek működése, a 22/1957. számú törvényerejű rendelet hatályon kívül helyezése ügyében. A magyar kormány tehát továbbra is ragaszkodik eddigi jogtalan gyakorlatához, mely minden egyházi kinevezés érvényességét előzetes állami hozzájárulástól tesz függővé. Gyakorlatilag ez a püspöki iurisdictio megbénítását és az egyházmegyei kormányzatnak a kommunista szempontok szerinti irányítását jelenti.

f) A papi békemozgalom ügye. A Szentszék álláspontjával szembehelyezkedve az állam ragaszkodik ennek a kommunista rendszer által életrehívott kollaboráns szervezetnek működéséhez. Ennek káros hatásai nyilvánvalók: megbontotta a papság sorait, aláásta az egyház belső fegyelmét, s állami támogatással, kizárólag politikai érdek alapján, saját tagjainak juttatja az egyházmegye vezető állásait.

g) A hitoktatás és szabad vallásgyakorlat. A törvényben biztosított fakultatív hitoktatás és az alkotmányban biztosított szabad vallásgyakorlat terén fennálló súlyos sérelmek nem nyerhetek gyakorlati orvoslást. A városi iskolákban a hitoktatást teljesen elnyomták, a falusi iskolákban is a terror minden válfaját alkalmazzák a beíratások megakadályozására. A titokban végzett hitoktatás, pl. a család, az egyetemi hallgatók körében, államellenes összeesküvésnek minősül, s börtönnel büntetetik.²⁴⁰ Rendszeresen folyik az ifjúságnak kötelező programokkal való akadályoztatása és elvonása a vasárnapi szentmiséktől. Az állami tisztviselők egyes kategóriáinak, különösen a pedagógusoknak a templomba járása meg van tiltva. Emellett egyre fokozódik a nyomás a valláspótló szocialista szertartások terjesztésére.

h) A szerzetesrendek visszaállítása és működési szabadsága. A szerzeteseket, számuk meghaladta a 10.000-et, 1950-ben deportálták, házaikat lefoglalták, majd kormányrendelettel²⁴¹ megvonták tőlük a „Működési engedélyt”. A visszaállított 8 katolikus középiskola ellátására 3 férfi és 1 női rend kapott „működési engedélyt”, 2–2 házzal és kb. 200 taggal.²⁴² Az utánpótlást az állam numerus clausus-sal korlátozza, mely szerint minden rend évenként csak 2 noviciust vehet fel.

i) Iskolák, kórházak, sajtó stb. kérdése. Nem sikerült egyezsége jutni az egyház sok más problémáját érintő kérdésekben sem. Ilyenek: iskolák, kórházak állításának joga, a betegek ellátása a kórházakban, katolikus egyesületek szervezése, az egyház karitatív tevékenysége, a könyvkiadás joga, a sajtószabadság stb.

240 1960 novembere és 1961 februárja között csaknem száz katolikus személyt, többségükben papokat, egykori szerzeteseket tartóztatott le az államvédelem és további három-négyszáz embert érintett a hatósági, rendőrségi eljárás. A letartóztatások több hullámban, lényegében 1971/72-ig zajlottak.

241 Az Elnöki Tanács az 1950. évi 34. számú törvényerejű rendelettel vonta meg a magyarországi szerzetesrendek működési engedélyét.

242 A bencések, piaristák és ferencesek visszakaptak két-két, a Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolánővérek pedig két gimnáziumot.

IV. A tárgyalások jelentősége

Ha a megoldatlan kérdéseket összehasonlítjuk az elért konkrét eredménnyel, ezt nagyon csekélynek kellene minősítenünk. Az a tény azonban, hogy a Szentszék képviselőinek módjuk volt az egyház álláspontját a megoldatlan kérdésekben is világosan leszögezni, jegyzőkönyvbe foglalni, a tárgyalások értékét nagy jelentőségűvé teszi. A legilletékesebb helytől kellett a magyar kormánynak tudomásul vennie, hogy az universalis egyház elvei és jogai ellen cselekszik, amikor a magyar egyházat elnyomja, s az otthon szenvedve küzdő magyar papság nem egy letűnt társadalmi rendért, mellyel állandóan vádolják, hanem a magyar és egyben az egyetemes egyház elemi jogaiért harcol. A tárgyilagos szemlélő előtt nem kétséges, hogy szó sincsen arról – még ha bizonyos személyi vonatkozások ezt a látszatot keltenék is – mintha a tárgyalások és az aláírt okmányok azokat igazolták volna, akik a békemozgalom hamis érveivel és egyéni érdekek keresésével segédkezet nyújtanak az államhatalom vallás- és egyházellenes politikájához. Ellenkezőleg: a meg nem oldott, de jegyzőkönyvbe foglalt kérdésekben elfoglalt szentszéki álláspont egy csendben megismételt, de lényegében ünnepélyes tiltakozás Mindszenty József bíboros igazságtalan elítéltetése, a püspökök internálása, a püspöki joghatóság korlátozása, az egyház belügyeibe való jogtalan beavatkozás, a hitoktatás elnyomása, a papi békemozgalom fenntartása és egyéb jogtalanságok ellen. Az egyház elveinek a jegyzőkönyvben lefektetett ténye, s ezeknek az elveknek a kommunista szempontokkal és gyakorlattal össze nem egyeztethető mivolta komoly felhívást jelent a magyar kormány és a kollaboráns papi békemozgalom felé az egyház jogainak, előírásainak tiszteletben tartására, s egyben lelki megnyugvásul és vigasztalásul szolgálhat azok számára, akik minden elnyomás ellenére hűségesen kitartottak az egyház elvei mellett.

A tárgyalások és ezeknek eredménye kézzelfogható biznyságul szolgálnak arra is, hogy a magyar egyház és az állam közti viszony rendezése eddig sem Mindszenty bíboros hajthatatlanságán múlt, ahogyan a propaganda ezt a világgal rosszindulatúlag elhithetni próbálta, hanem a kommunista kormánynak vallás- és egyházellenes politikáján. Ilyen értelemben a tárgyalások a rab bíborost igazolták, aki az egyház szabadságáért tette fel életét.

V. Van-e biztosíték az egyezmény megtartására és a tárgyalások folytatására?

Az Osservatore Romano közleménye hivatkozik a magyar kormány részéről kapott biztosítékokra és elkötelezettségekre, melyek reményt nyújtanak arra, hogy az aláírt egyezség megtartásán kívül további pozitív tárgyalásokra is sor kerülhet. Az eddigi tapasztalatok alapján nem tudjuk osztani az e téren megnyilvánult optimizmust. Se szeri, se száma azoknak az ünnepélyes nyilatkozatoknak és elkötelezettségeknél, melyekkel a Magyar Népköztársaság az egyház jogait és a vallásszabadságot biztosította. Utalunk a fakultatív hitoktatás törvényben biztosított jogára (1001/1-1949/184. számú törvényerejű rendelet²⁴³), a magyar alkotmány 54. szakaszára, az 1950. augusztus 30-án a magyar püspöki kartól kieroszakolt ú. n. megállapodásra.

Ilyen ünnepélyes és törvényes biztosítékok ellenére az egyházat jogaitól megfosztották, az állam szolgásgába kényszerítették. A tárgyalások tartama alatt is a hitoktatás és a papok elleni akciók az egész országban nem csökkent intenzitással folytak, s az állami szervek utasítására

243 Valójában az 1949. évi 5. törvényerejű rendeletről van szó, amelyet a vallásoktatás tárgyában adtak ki. „1. § A Magyar Népköztársaság Alkotmányának 54. §-ában foglalt, az állam és az egyház különválasztására vonatkozó rendelkezésnek megfelelően a vallásoktatás az iskolákban nem kötelező. 2. § Ez a törvényerejű rendelet kihirdetésének napján (1949. szeptember 6.) lép hatályba; végrehajtásáról a vallás- és közoktatásügyi miniszter gondoskodik” (a 1001/1-1949 /IX. 6./ VKM rendelettel).

végrehajtott, kánonjog-ellenes egyházi diszpozíciók hulláma öntötte el az országot. A konkrét valóság kézzelfoghatóan cáfolja a kommunista biztosítékoknak és elkötelezettségeknek értékét.

Adja Isten, hogy a budapesti kormány – most, hogy a világ első erkölcsi tekintélyével szemben kötelezte el magát – szavát megtartva biztosítsa az eddigi eredményeket és a további tárgyalásokat.

Róma, 1964. szeptember 29.

Az európai magyar főlelkészek:

Msgr. Zágón József, Róma
Msgr. Pfeiffer Miklós, Fribourg
Msgr. Ádám György, München

P. Varga László S. J., Bruxelles
Vecsey József, Páris
Ispánki Béla, London

*Zágón József irathagyatéka a Római Szent István Zarándokházban.*²⁴⁴

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

²⁴⁴ Ezúton köszönöm Fejérdy András segítségét, aki a kötetben közölt római Zágón-dokumentumokra felhívta a figyelmemet.

Száll József római követ levele Péter János külügyminiszternek a magyar–vatikáni tárgyalásokkal és a részleges megállapodással kapcsolatban
Dátum nélkül, 1964. szeptember 25. után

125/Főn/1964.

SZIGORÚAN TITKOS!

Nevezetteknek megküldtük

Gárdos X. 1.

Szirmai,
Nemes,
Orbán,
Prantner et.
azonnal. 9. 30.

Tisztelt Péter elvtárs!

A Magyar Népköztársaság és a Vatikán közötti egyezmény visszhangjára e levélben nem térnek ki, mert azt rendszeresen jelentettük.²⁴⁵ A római diplomáciai körökben nagyon pozitívan értékelik az egyezményt, hasonló véleményük van az olasz külügyminisztérium vezető tisztviselőinek is.

Megzavarta az egyezmény pozitív sajtóvisszhangját az a feltehetően jobboldali amerikai körökből és reakciós egyházi körökből eredő kezdeményezés, amely a Pártélet korábban írott cikkét²⁴⁶ felhasználva nagy lármát csapott és csaknem minden burzsoá lapban, Olaszországban is, vezető helyen megjelent. Tekintettel arra, hogy a Pártélet cikke elvi álláspontunkat ismerteti, véleményem szerint nincs szükség semmilyen magyarázkodásra. A cikket nem ismerem, a nyugati sajtóismertetések szerint személyében támadja VI. Pál pápát. Ezt az egyetlen motívumot lehet nem szerencsésnek minősíteni, amennyiben a cikk tényleg tartalmaz ilyen megállapításokat. Benyomásom szerint néhány napon belül a mesterségesen keltett hírverés megnyugszik, és hatása elmúlik. Azt azonban meggondolandónak tartanám – amennyiben módom lesz Casarolival alkalomszerűen találkozni – annyit meg kellene említeni, hogy a cikk az egyezmény előtt íródott (amennyiben nem tartalmaz a pápa személye ellen irányuló állásfoglalást, ezt a tényt is közölni) és arra is utalni, hogy véleményünk szerint a nemzetközi reakció egy megfontolt akciójáról van szó, és sajnálatosnak tartjuk, hogy a Vatikán is a Vatikáni Rádió útján e reakciós hírverés hatása alá került.

Erre talán azért is szükség lenne, mert a vatikáni magatartás egyáltalán nem egyértelmű a magyar egyház tekintetében, például az a benyomásunk, hogy a magyar püspöki delegáció érkezésekor hírzárlatot rendeltek el, a sajtóban magyar püspökökről képeket nem engedtek közölni és nem is tapintatos formában már a repülőtéren felkérték Hamvast és a magyar püs-

245 A Külügyminisztérium Magyar Országos Levéltárban őrzött iratai között csak elvétve lelhető fel ilyen jellegű tájékoztatás. A rendszeres jelentés valószínűleg a rejtjeltáviratokra utalhat, amelyeket a Külügyminisztérium csak részben adott át a levéltárnak, mivel a Vatikánnal kapcsolatos rejtjeltáviratok esetében fenntartották azok minősítését.

246 A Pártélet 1964. évi, a részleges megállapodás aláírásával csaknem egy időben megjelenő, szeptemberi számában olvasható: „Ha a Vatikán »vesztettjei« továbbra is provokatív módon kiélezi a helyzetet, tapasztalni fogják, hogy ennek elsősorban a katolikus egyház látja a kárát.” 124. p.

pököket, hogy az egyezményről semmilyen nyilatkozatokat ne tegyenek. Ugyanakkor nem akadályozták meg azt, hogy Zágon és az emigráció többi tagja körlevelet küldjenek a legfontosabb amerikai és nyugat-európai sajtóorgánumokhoz, amelyben egyáltalán nem egyetértő véleményüket közlik az egyezményről.

A kép teljessége kedvéért megemlítem azonban, hogy az érkezésüket követő héten az Osservatore Romano első oldalán fényképet közölt a zsinaton részt vevő új magyar püspökökről a Szent Péter templom bejárata előtt.

A magyar püspökök a többévi szokásnak megfelelően szeptember 25-én hivatalos látogatást tettek Hamvas érsek vezetésével a követségen. Elmondották, hogy a zsinati résztvevők körében az egyezmény visszhangja nagyon kedvező, König és Döpfner kardinálisok történelmi eseménynek minősítették azt, amely szerintük további lehetőségeket teremt és precedenst nyújt más országok számára is.

Hamvas érsek és Brezanóczy püspök figyelmébe ajánlottam a budapesti megállapodásnak megfelelően, hogy vatikáni megbeszélések során a fegyelmi eljárás alá vont békepapok kérdését vessék fel. Erre Hamvas érsek és Brezanóczy püspök ígéretet tett. Brezanóczynak az a szándéka – ezzel Hamvas érsek is egyetért –, hogy a zsinaton részt vevő püspökök Bánk egyházjogász segítségével ez ügyben közös írásos beadványt készítenek, amelyet még személyes kihallgatásaik előtt eljuttatnak az államtitkárságra.

A látogatás során elmondották a püspökök, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal Hamvas érsek, Kovács Sándor és Brezanóczy püspökök utazását a Bombay-i eucharisztikus kongresszusra görög turistahajóval tervezi, amely hetekkel a zsinat befejezése előtt indul Velencéből. A püspökök az ÁEH tájékoztatása szerint közös turistafülkében utaznak.

Véleményem szerint meg kellene fontolni, hogy az adott javaslat nem szorul-e megváltoztatásra, mert politikai szempontból is komoly aggodalomra ad okot az, hogy a zsinat legfontosabb befejező időszakában, amikor a legnagyobb horderejű kérdések kerülnek megvitatásra, a magyar püspöki delegáció legtapasztaltabb tagjai és vezetői, különösen Hamvas érsek és Brezanóczy püspök nem lesznek jelen és a delegációnak csaknem kivétel nélkül azon tagjai maradnak Rómában, akik először vesznek részt a zsinaton. Így egyrészt az a veszély áll fenn, hogy a magyar püspöki delegáció nem tud megfelelően szerepelni és állást foglalni, és hogy a helyzetet kihasználva a vatikáni jobboldali elemek és különösen a magyar papi emigráció megkísérli, hogy befolyása alá vonja a vezetés nélkül Rómában maradt püspököket.

Ezenkívül bizonyosra vehető, hogy a pápai kihallgatásra csak a szentelés után kerülhet sor és a zsinati program miatt úgy tűnik, hogy semmi esetre sem november második fele előtt. Ezen is szükséges Hamvas érsek és Brezanóczy püspök jelenléte, többek között a békepapok kérdésének felvetése miatt is. A legtöbb zsinati résztvevő november 25-e után utazik Bombay-be.

E politikai megfontolás mellett szerintem egészségi szempontból is meggondolandó a hajóutazás. A hajó csaknem két hétig az Egyenlítő övezetében tartózkodik az út során. Személyes tapasztalataim vannak ilyen utazásról. Véleményem az, hogy ilyen hosszú trópusi út, különösen Hamvas érsek és Kovács Sándor esetében még életveszéllyel is járhat. Tekintettel arra, hogy Rómából közvetlen repülőjárat van Bombay-be, a repülőút összesen nyolc óra, az lenne a javaslatom, hogy az ÁEH a fenti érvek alapján fontolja meg újra a kérdést és engedélyezze, hogy Hamvas érsek, Kovács Sándor és Brezanóczy püspökök a zsinat befejezése után repülőgépen utazzanak Rómából Bombay-be. Kérek sürgős utasítást repülőhelyek foglalására.

Megemlítem még, hogy november 11-én tervezzük a fogadást a zsinaton részt vevő püspökök tiszteletére. Tekintettel a várható nagyszámú, magasszintű részvételre, Fischer Annie felépésének biztosítása lenne szükséges. Nagyon kérek, ha mód van rá, járáj közben a Művelődésügyi Minisztérium vezetőinél, hogy ez megvalósítható legyen.

Kérem szíves segítségemet e problémák felvetésében és továbbításában. Fáradozásodat és segítségemet előre is köszönöm.

Elvtársi üdvözlettel

Száll József

Száll József

Péter János külügyminiszter elvtárs

Budapest

MOL XIX-J-1-j-IV-14. Külügyminisztérium TÜK iratok. Vatikán. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Feljegyzés az Állami Egyházügyi Hivatal tisztviselőinek Schwarz-Eggenhofer Artúr, esztergomi apostoli kormányzóval folytatott megbeszéléséről a Vatikánnal kötött megállapodással kapcsolatban
1964. október 21.**

Tárgy: Dr. Schwarz-Eggenhofer Artúrral folytatott tárgyalás.

Feljegyzés
Prantner elvtárs részére

Az utasításnak megfelelően megkezdtük az itthon maradt ordináriusokkal való beszélgetést abból a célból, hogy a szándékukat megtudjuk a Vatikánnal kötött megállapodás utáni magatartásukra vonatkozólag.

Első alkalommal az esztergomi apostoli kormányzóval beszélgettünk Szeifert József és Lázár András elvtársak jelenlétében.

A tárgyalás két kérdés köré csoportosult:

1. Miként látja a kormányzó a Vatikán és az Állam közötti megállapodást?
2. Milyen elképzelései vannak saját személyének működésével kapcsolatban a vatikáni megállapodás után?

ad/1. A kormányzó a kérdések feltétele után először az okmányról beszélt, azt két részre osztva:

Első részében szólt a nyilvánosságra került pontokról (az okmány tartalmáról).

Előjáróban azt a megállapítást tette, hogy a megállapodás csak „előszava egy megegyezésnek”. Nem tekinthető teljes értékűnek, mert számos megoldatlan probléma nyitva maradt.

– a püspöki kinevezésekről annyit mondott, hogy az mindkét fél részéről sikerült lépés volt.

– az állami eskü szövegének jóváhagyását a Vatikán részéről elfogadhatónak tartotta, különösen a záradékszöveg hozzátételével.

– a Pápai Magyar Intézet átvételét jónak és helyesnek ítélte.

– Másodsorban megjegyzéseket fűzött a megállapodás azon részéhez, mely nem került nyilvánosságra, de – ahogy ő mondta – beszélnek róla. Ezek közül az alábbi pontokról szólt:

– Az egyházmegyéik kormányzata kérdésében aggályát fejtette ki, miszerint nem érvényesülhet az ordináriusok megfelelő akarata, és úgy tudja, hogy azt a Vatikán is szóvá tette. Az 1957. évi 22. tvr.-ről megjegyezte:

az állam beleszólni kíván fontosabb egyházi személyek kinevezésének jóváhagyásába. Nem érti meg és nem ért egyet azzal, hogy bizonyos egyházi személyek működésének megvonása esetén nincs indoklás.

Példát is hozott: igaz ugyan, hogy a hóherral nem közlik a bűnös bűncselekményét, de ő mégis szeretné tudni az okokat, mert ő nem akar hóhér lenni.

– Hitoktatásról beszélt, mint olyan pontról, melyekről tudomása szerint a „Vatikán is szót ejtett”.

Közölte, hogy a fakultatívitas[t] elfogadja, hisz az Nyugat-Európában elfogadott álláspont. Túlhaladott lenne mást kérni. Ellenben az állam adminisztratív nyomá-

sával nem ért egyet. Nagyobb szabadságot kér a templomban tartandó hitoktatási lehetőségek megadásához.

– Hosszasan foglalkozott a papi békemozgalommal. Kifejtette, hogy az egyház hierarchikus felépítése nem teszi lehetővé a katolikus papoknak más mozgalomban való részvételét.

Befejezve ezt a részét összefoglalólag közölte;

a) Egyetért a szocializmus általános elveivel, sok olyan nézet és tan foglaltatik a marxizmusban, amit a katolikum magáévá tesz.

Nem ért és nem érthet egyet a marxisták vallásellenes tanításával. Ahogy a marxisták hirdetik és védik saját álláspontjukat, ő kötelességének érzi az egyház álláspontjának védelmét „és ellenállást kifejteni mindenfajta olyan elmélettel szemben, mely a vallást felszámolni kívánja.”

b) Gyakorlati együttműködés terén egy sor kérdést megért és elfogad. Azonban személyi kérdéseknél aggályai vannak és a 22. tvr. tekintetében. Az indoklási szükséglet fontosnak tartaná egyes egyházi személyek működésének megvonása esetében.

ad/2. A fentiekből lényegében ő a mai helyzetet nagyjából kielégítőnek tartja, ezért személyével kapcsolatosan közli, hogy e tekintetben az áprilisban írt levele az irányadó. (Ebben a levélben ugyanis visszavonta a januári lemondását²⁴⁷). Ismételten és szóban is megerősíti, hogy a januári levél megírásának oka a helyzet félreismerése volt. Őt a papi békemozgalomról oly módon informálták, miszerint azt a Vatikán felszámolja és ő ilyen információ után nem lett volna hajlandó közreműködni a békepapok kinevezésénél vagy funkcióba állításánál.

Miután ez az információ is téves volt, így tehát fenntartja visszavonási álláspontját. Reméli, hogy a közeljövőben nem kerül sor olyan esetre, mely kiváltaná nála a lemondást.

Egészségi állapotára vonatkozóan csak annyit közölt, hogy abban tavasz óta nincs változás.

(Ezzel azt akarta mondani, hogy fizikai állapota miatt nem kíván lemondani.)

Budapest, 1964. október 21.

Nagy László

/:Nagy László:/

L: Prantner X. 26.

MOL XIX-A-21-a-V-37-3/L-1964. Állami Egyházügyi Hivatal – Elnöki iratok. Az ÁEH Titkársági pecsétjével, aláírással és kézjeggyel hitelesített tisztázat.

²⁴⁷ Az 1964. január 8-án kelt lemondólevelét Schwarz-Eggenhofer Artúr nem áprilisban, hanem május 11-én vonta vissza. „Legújban azonban magyarországi egyházi helyzetünkről kielégítő képet nyerhettem. Így utólagos mérlegelés eredményeként lemondási szándékomat elhamarkodottnak kell minősítenem, ...” MOL XIX-A-21-a-E-15-1/a-1964. Annak ellenére, hogy az ÁEH-nak is gyakran okozott problémát Schwarz-Eggenhofer Artúr viselkedése, 1969. január 10-ig ő maradt az apostoli kormányzó Esztergomban.

**A Pápai Magyar Egyházi Intézet átadás-átvételi jegyzőkönyve
1964. november 5.**

PONTIFICIUM INSTITUTUM
ECCLESIASTICUM HUNGARICUM
IN URBE

Roma, 1964. november hó 5-én
Via Giulia 1 – Lungotevere Dei Tebaldi 14.
Casfila Postale 9087. Tel. 56 54 55

J e g y z ő k ö n y v

felvétellett a Pápai Magyar Egyházi Intézetben 1964. november hó 5-én.

Jelen vannak a S[acra] Congregatio de Seminariis et de Universitatum studiis²⁴⁸ részéről Mons. Francesco Marchisano, Mons. Zágón József, az Intézet Regense²⁴⁹, Mons. Mester István, az Intézet Vice Rektora, mint átadók, és mint átvevők Nagyméltóságú és Főtisztelendő Kovács Sándor szombathelyi püspök, a Rómában lévő püspökök seniorja, valamint dr. Csepregi Ignác esztergomi irodaigazgató, az Intézet ideiglenes megbízott vezetője, aki bemutatta dr. Hamvas Endre kalocsai érsek úr Őexcellenciája, a Magyar Püspöki Kar a. i. elnökének 1964. szeptember 17-én kelt megbízó levelét.

1. Az Apostoli Szentszék és a Magyar Népköztársaság kormánya között Budapesten 1964. szeptember hó 15-én aláírt agreement értelmében az Intézet régi vezetősége átadja a Pápai Magyar Egyházi Intézetet dr. Csepregi Ignác ideiglenes Vezetőnek, a fenti levél értelmében.
2. Az Intézet lelépő vezetősége kifejti, hogy az elmúlt 13 év alatt, míg az Intézetet kormányozták, az Intézet fenntartására, restaurálására és új tárgyak beszerzésére kb. 11.000.000 lírát költöttek, tehát az évi költségvetésnek kb. 16 százalékát.
3. Az Intézet leltárának ügyében megállapítást nyert, hogy az utolsó leltár 1936-ból való és a háború után új leltárt az Intézet akkori vezetője nem vett fel. Az új leltár áll egy főrészből és két mellékletből.²⁵⁰ Az átadók bemutatták az Intézet II. emeleti összes szobáit, a földszinti raktárhelyiségeket és az Intézet Lungotevere dei Tebaldi 14. sz. alatti bejáratát. A leltár mindenben helyesnek találtatott. Az új beszerzések („új” megjegyzéssel) az Intézet kizárólagos tulajdonát képezik, mint olyan tárgyak, melyeket az Intézet saját anyagi forrásából szerzett.
4. Bemutatást nyert az Intézet Alapszabályzata, amit a S. Congregatio de Seminariis jóváhagyott 1939. június 8-án, valamint az Intézet erectio okmánya²⁵¹ 1940. július hó 16-i dátummal: mindkét okmányt a Magyar Népköztársaság kormánya újból elismerte, mint az Intézet alapokmányait. Az Intézet történeti levéltárának anyaga a kezdettől egészen 1948. december

248 Szemináriumok és Egyetemi Tanulmányok Szent Kongregációja. (Congregatio: a latin grex nyáj szóból.) A pápák némely egyházi ügyek intézésére bíborosokból, preláthusokból és kúriai tisztviselőkből ad hoc bizottságokat alakítottak. Később ezekből meghatározott ügykörrel felruházott állandó testületek fejlődtek ki. V. Sixtus (1585–1590) 15 kongregációt szervezett, köztük a Római Studiumok Egyetemének Kongregációját. X. Pius (1903–1914) 1908-ban újrászervezte a kongregációkat, és hatáskörüket is módosította. A 11. lett a Congregatio studiorum. XV. Benedek (1914–1922) pápa 1915-ben szervezte át a szemináriumok és a katolikus egyetemek ügyével foglalkozó bíborosi kongregációt. VI. Pál kúriai reformjai (1967) nyomán a kilenc kongregáció közül az utolsó, a Katolikus Nevelésügyi Kongregáció foglalkozik a katolikus neveléssel minden szinten.

249 Itt: kormányzó.

250 Az itt közölt jegyzőkönyv két leltár-melléklete (13 és 9 oldal) fellelhető az Állami Egyházügyi Hivatal elnöki iratai között is. MOL XIX–A–21–a–R–41–1–1964. 7–28. p.

251 Erectio (lat.) felállító, itt alapító.

31-ig szintén bemutatott és átadott. Míg a további levéltári anyag (1949. jan. 1-től 1964. november 5-ig) letétben vannak helyezve a S. Congregatio de Seminariis levéltárában további intézkedésig.

5. Az Intézet régi vezetősége az olasz törvények értelmében liquidálta²⁵² a régi személyzetet: Carrano Giovannit, Mikéta Bélát, Vertolli Solferinot és Agostini Gildát, hogy ez a teher ne nyomja az új vezetőséget. Ennek fejében kifizetett az elbocsátott személyzetnek a mellékelt nyugták ellenében összesen 858.528 lírát. Az Intézet így a folyó évet kb. egymillió líra adóssággal zárja, amit az Intézet lelépő vezetősége fog rendezni.

6. Mons. Marchisano közli dr. Csepregi Ignáccal, az Intézet új vezetőjével, hogy – addig, míg az új Rektor kinevezése meg nem történik – mindent a kánoni előírások szerint tegyen, semmit nem változtatván az Intézet jelenlegi birtokállományán és minden fontos ügyben kérje ki véleményét a S. Congregatio de Seminariis-nak, mint akitől függ minden joghatósági viszonylatban az Intézet. Kifejezi Mons. Marchisano a Szentszék akaratát, hogy az agreement értelmében minél előbb megtörténjen a Rektor kinevezése és hogy még ebben az iskolaévben jöhessenek Magyarországról tanuló papok az Intézetbe.

A jelen jegyzőkönyv felolvastatott és minden jelenlévő azt jóváhagyja, amit aláírásukkal bizonyítanak.

Kmf.

Átadók:

Mons. Zágón József
Mons. Zágón József
Mester István
Mons. Mester István

Átvevők:

Kovács Sándor
Kovács Sándor, szombathelyi püspök
Csepregi Ignác
Dr. Csepregi Ignác, id. vezető.

Davanti a me

Mons. Francesco Marchisano
Aiutaute di studio della
Sancta Congregatio de Seminariis

MOL XIX-A-21-a-R-41-1-1964. 3-4. p. Állami Egyházügyi Hivatal – Elnöki iratok. A Pápai Magyar Egyházi Intézet fejléces papírján, annak körpecsétjével és aláírással hitelesített tisztázat. A körbélyegző lenyomatán olvasható felirat: „Pont. Institutum Eccl. Hungaricum * in Urbe *”.

252 Likvidál (lat.) felszámol, megszűntet, itt: elbocsát.

**Csepregi Ignác prépost levele Prantner József ÁEH elnöknek a Pápai Magyar Egyházi
Intézet átvételével kapcsolatban
1964. november 19.**

PONTIFICIUM INSTITUTUM
ECCLESIASTICUM HUNGARICUM
IN URBE

Roma, 1964. november hó 5-én
Via Giulia 1 – Lungotevere Dei Tebaldi 14.
Casfila Postale 9087. Tel. 56 54 55

1008/1964 szám

Mélyen Tisztelt Elnök Úr!

Tisztelettel jelentem, hogy a magyar kormány és a Vatikán között létrejött agreement értelmében a Római Magyar Pápai Egyházi Intézetet dr. Hamvas Endre kalocsai érsek úr megbízólevele alapján november 5-én szabályszerű jegyzőkönyv és leltár ellenében átvettem és a véglegesen kinevezendő igazgató megérkeztéig annak felügyeletét ellátom.

Az átadási jegyzőkönyvet, valamint a leltár egy példányát legyen szabad fotókópiában csatolnom. A jegyzőkönyv az átadás-átvétel egyes mozzanatait hűen tartalmazza, de az egyes pontok megvilágítása végett legyen szabad mégis az alábbi megjegyzéseket fűznöm:

A jegyzőkönyv 4. pontjában foglalt levéltári anyagnak a Szemináriumok és Egyetemek Kongregációjánál való elhelyezése nevezett kongregáció intézkedésére történt, azzal, hogy az Intézet élete és működése szempontjából esetleg szükséges anyag tekintetében mindig rendelkezésre áll.

A jegyzőkönyv 5. pontjához megjegyzem, hogy az átadók sem pénztárkönyvet, sem mellékleteket be nem mutattak. A hiánynak összege csupán bemondás alapján rögzítődött. Kijelentették, hogy elszámolásra köteles hivatalos pénzt nem kezeltek, csupán adományokból, intencióból²⁵³ tartották fenn az Intézetet.

Ezzel kapcsolatosan felmerül az Intézet további működésének anyagi feltétele. Jelentem ezekre nézve részletes költségvetés elkészítését is, amelyeket dr. Hamvas Endre kalocsai érsek úr kezeihez juttattam el két-két példányban a szükséges tárgyalások megejtése végett. Azt azonban legyen szabad előre is jelezni, hogy e költségvetések összeállítására a szükségletek szigorú szemmel tartásával készült, miért is a magam részéről is tisztelettel kérem Elnök Urat, a fent hivatkozott megállapodásnak megfelelően az Intézet további zavartalan működésének anyagi feltételeit biztosítani szíveskedjék.²⁵⁴

E kéréssel kapcsolatosan kötelességemnek érzem Elnök úr szíves figyelmét felhívni arra a tényre is, hogy az Intézet életének alakulását mind a Vatikán részéről, mind egyéb oldalról e tekintetben is élénk figyelem kíséri.

253 Intencio (lat.) szándék, törekvés, itt miseadomány.

254 Az ÁEH megbízásából Csizmadia Andor ellenőrizte a Magyar Intézetben, hogy milyen számadás áll rendelkezésre, illetve mik a várható kiadások. Beszámolójában rögzíti: „...a hozzájárulás mértékét az állami elhatározás jelzi. Ez az adott esetben politikai kérdés. Úgy gondolom tehát, hogy a legfontosabb dolog annak megállapítása, mire van szükség.” MOL XIX-A-21-a-R-41-2-1964. 2-5. p. Úgyancsak ebben az iratcsomóban (a 4. tételben) megtalálhatók az intézet beindításakor készített költségvetések külön a beszerzésekre, a felújításra és az 1965-ös tanévré.

Örömmel jelenthetem azt is, hogy az egész átadás-átvétel hűvös, de nyugodt és udvarias légkörben zajlott le, az Intézetet sem személyi, sem más vonatkozásban semmiféle kötöttség nem köti, úgyhogy az újonnan kinevezendő igazgató saját maga által kiválasztott személyzettel kezdheti meg működését és az anyagi feltételek biztosítása esetén a továbbtanulni vágyó magyar papok elfoglalhatják helyüket egészen rövid időn belül az Intézetben.

Fogadja mélyen tisztelt Elnök úr őszinte tiszteletem kifejezését.

Dr. Csepregi Ignác
c. prepost, irodaigazgató,
az Intézet átmenetileg megbízott vezetője

Mélyen tisztelt
Prantner József úrnak
az Állami Egyházügyi Hivatal
elnökének

Budapest
VI. Lendvai u. 28.

*MOL XIX-A-21-a-R-41-1-1964. 5-6. p. Állami Egyházügyi Hivatal – Elnöki iratok. A Pápai Magyar Egyházi Intézet fejléces papírján, annak körpecsétjével és aláírással hitelesített tiszttáza. A körbélyegző lenyomatán olvasható felirat: „Pont. Institutum Eccl. Hungaricum * in Urbe *”.*

Országos Széchényi Könyvtár

**Zágon József prelátus beszédtervezete a (nyugat-európai magyar) Főlelkészi
Konferencián
1965. február 24.**

Főlelkészi konferencia 1965 – München, 1965. február 24.

Kedves Barátaim!

Szeretettel köszöntelek benneteket, s köszönöm, hogy az immár szokásossá lett főlelkészi konferencián megjelenni szívesek voltatok. Az utóbbi hónapok eseményei, a Szentszék és a magyar kormány között létrejött ú. n. megállapodás és ennek már bekövetkezett és még várható fejleményei, ezek helyes megítélése, s magatartásunknak meghatározása olyan közérdekű feladatok, hogy eleinte arra gondoltam, hogy minden országban külön konferenciát tartsak nemcsak a főlelkészek, hanem az egész magyar papság bevonásával.

Erre sajnos nem kerülhetett sor. Okai: 1. emberileg biztosnak látszó reményeinknek a Santo Stefano Rotondo megszerzése *ügyében*²⁵⁵ eddig csak részeredményei mutatkoztak, melyekkel még nem lehet a nyilvánosság elé lépni. A tárgyalások még tartanak, ha végső fázisban is vagyunk, de még nem a célnál.²⁵⁶ 2. Január folyamán az államtitkárság részéről olyan munkát kaptam, mely az egész emigráció szempontjából valószínűleg igen nagy fontossággal bír. Csak febr.²⁵⁷ 20-án tudtam ezt a munkát, 27 oldalt, csupa adat, leadni. 3. Januárban ezen felül másodszer is hurcolkodtam négy hónap alatt. Ilyen körülmények között nem tudtam elhagyni Rómát. De ha már nem futotta az országos konferenciákra, legalább ezt a főlelkészi konferenciát kellett összehívni, hogy ennek eredményei alapján a főlelkészek majd tájékoztassák papjaikat. Köszönöm Mons. Adámnak,²⁵⁸ hogy a konferenciának helyt adott, hogy a vele összefüggő technikai előkészítést elvállalta.

Konferenciánk első témája a Szentszék és a magyar kormány között létrejött ú. n. megállapodás kiértékelése. Egyes szempontokat júliusban (augusztusban) Königsteinben, majd a közös főlelkészi nyilatkozatban már kiemeltem.²⁵⁹ Most csak rövid összefoglalást akarok adni, s rá akarok mutatni olyan szempontokra, melyek nem hozhatók nyilvánosságra, melyek azonban szükségesek ahhoz, hogy helyes véleményt alkossunk a történekről. Az ú. n. megállapodás otthon is, az emigrációban is sok konfúziót²⁶⁰ teremtett, s ennek visszhangjai eljutottak az államtitkársáig, sőt Őszentségéhez is. Történt ez néha olyan formában, mely nagyon

255 Utólag kézírással javítva: „érdekében” áthúzva.

256 A Santo Stefano Rotondo-t a katolikus hagyomány Szent Istvánhoz köti. Árpád-házi királyaink idején már minden bizonnyal létezett Rómában a magyarok zarándokháza. A későbbi századokban a templomot és a hozzá tartozó zarándokházat elhanyagolták. A XVIII. században a jezsuiták rendbehozták az épületet. A 20. századra igen rossz állapotba került az 1500 éves templom. Juhar József emigráns magyar pap fáradozásainak köszönhetően az emigráns és hazai, sőt a II. Vatikáni Zsinat okán a nemzetközi katolicizmus figyelmét is sikerült rövid ideig felhívni a templomra. Mindszenty József bíboros tituláris templomának választotta. Halála után (1975) Lékai László bíboros a Santo Stefano Rotondo-t átengedte a münchen-freisingi érseknek.

257 Utólag kézírással beszúrva.

258 Ádám György müncheni katolikus papról van szó.

259 Az európai magyar katolikus főlelkészek 1964. február 26-án Innsbruckban adtak ki egy közös nyilatkozatot a magyar katolikus egyház helyzetéről. A Szentszék és a Magyar Népköztársaság közötti részleges megállapodással kapcsolatban 1964. szeptember 16-án adtak ki az európai magyar főlelkészek egy nyilatkozatot. Egy másolati példányuk fellelhető Zágon József irathagyatékában a Római Szent István Zarándokházban.

260 Konfúzió (lat.) zavar, összevisszaság.

sértő és igazságtalan volt (VI. Pál, Casaroli szabadkőműves stb.). Nem kis feladat volt ezeket a kilengéseket pszichológiailag megmagyarázni s káros hatásukat ellensúlyozni.

Mi a valóság?

Közismert, hogy a tárgyalások nem a Szentszék, hanem a magyar kormány részéről indultak ki. Bár semmi konkrét jele nem volt annak, hogy a kommunista kormány megváltoztatna magatartását az egyházzal szemben, a Szentszéknek mégis kötelessége volt a felkínált lehetőséget felhasználni, s legalább kipuhatolni, milyen eshetőségei vannak az egyháznak a mai magyar viszonyok között.

Kötelezte a Szentszékot erre a magyar egyház szomorú helyzete is. Ahogyan a magyar egyház állt – s sajnos ma is áll –, semmi pozitív fejlődést nem lehetett már várni. A kísérlet, hogy az agyonsanyargatott egyháznak némi segítséget, erkölcsi háttérrel biztosítson, a Szentszék részére, kötelező volt. Még annak árán is, hogy a kommunista propaganda a pusztta tárgyalás tényét is a maga részére fogja kihasználni. A Szentszék ezeket eleve belekalkulálta. Tévedés volna azt hinni, hogy a Szentszék naívuul bocsátkozott volna előre kilátástalannak látszó tárgyalásokba. Nem naívság, a magyar egyház őszinte szeretete, helyzetének javítása, a romlás megállítása volt a cél. Ezt a szándékot akkor sem szabad kétségbevonnunk, ha a hozott intézkedéseket e cél érdekében nem tartjuk szerencsésekknek. (Személyi vonatkozások a kinevezéseknél, erről majd később.)

A tárgyalások és az ú. n. megállapodás jelentősége

Ez volt az első eset, hogy a Szentszék emberei közvetlen kapcsolatba kerültek egy kommunista kormánnyal. Olyan tapasztalatokat szereztek, melyekkel a Szentszék eddig nem rendelkezett. Ez nemcsak általános szempontból értékes, hanem elsősorban magyar vonatkozásban is. A kommunista propaganda s az ún. haladó katolikusok megnyilatkozásai, a tájékoztatlanok felületessége néha még szentszéki körökben is azt a látszatot keltette, mintha valóban Mindszenty bíboros hajlíthatatlansága s merev politikája, korszerűtlen eszméi lennének okai a magyar egyház helyzetének s a kardinális egyéni sorsának. Miután az államtitkárság emberei nemcsak a kormánnyal, hanem vele is sokszor és kimerítően tanácskoztak, az ő egyénisége és a tényleges helyzet új megvilágításba kerültek. Nem egyszer hallottam azóta, bár több (legalább 10) ilyen embere volna a katolikus egyháznak. Akiknek módjuk volt vele érintkezniök, egy szent benyomásával gazdagodtak s csodálattal tekintenek fel rá.

Az ún. megállapodásnak igen komoly elvi jelentősége van. A magyar kormány ezzel elismerte a Szentszéknek illetékességét a magyar egyházi ügyekben. Hogy ez gyakorlatilag mit jelent, mutatja az a legutóbbi tény is, hogy a decemberi letartóztatások²⁶¹ után a Szentszék felvilágosítást kért a magyar követtől a letartóztatás okairól. *Az érintkezés módja.*²⁶² A válasz, hogy a letartóztatottak nem „papok”, mert nem volt működési engedélyük, természetesen nem kielégítő, de az érdeklődés ténye a Szentszék részéről mégis jelentős lépésnek minősítendő. Erre eddig nem volt lehetőség.

Nagy jelentőségűnek kell minősítenünk azt a tény, hogy a Szentszéknek módja volt a magyar kormánnyal szemben az egyház álláspontját lerögzíteni. A felvett jegyzőkönyv 36 oldalra terjed, s magában foglalja a magyar egyház összes sérelmeit, lerögzíti az egyik oldalon az egyház elveit, álláspontját, s másodikon a kormányét.

Az államtitkárság emberei nem hagytak kétségben senkit az egyház jogairól, követeléseiről. A jegyzőkönyvben [az] egyház részéről el van ítéelve az állam beavatkozása kezdve a püspöki

261 Az állambiztonsági szervek 1964. december 8-án letartóztattak hat jezsuita szerzetest (Rózsa Elemér, Bálint József, Takáts Sándor, Dombi József, Mócsy Imre, Váczy Jenő) tiltott ifjúsági nevelés és szervezkedés vádjával.

262 Ide vonatkozó utólagos kézírás a lap szélén.

kinevezésektől a káplán dispoziójáig. (Jellemző párbeszéd a tihanyi kirándulás alkalmából:²⁶³ miért avatkoztak bele az őszi dispoziciókba, amikor a tárgyalások már befejezés előtt álltak? Kitől tudja? Nem érdekes! Beavatkoztak-e vagy sem? Shvoytól tudja! [...] ²⁶⁴). Nem hagytak kétséget aziránt, hogy a Szentszék a papi békemozgalmat elítéli, egyházellenes mozgalomnak tartja s feloszlását kívánja. (Őszinte és nyílt beszéd a kirándulás alkalmából: miért nem politizálhatnak papok ma, amikor régen szabad volt? Beresztóczyék feloldozása stb.).

A Szentszék álláspontjával ellentétben a magyar kormány ragaszkodott eddigi gyakorlatához, illetve az e gyakorlat alapjait képező rendeletekhez (22/1957-es [sic!]). Hogy ezt milyen következetességgel csinálták, mutatja, hogy az új püspököknek kifejezetten erre a rendeletre is esküt kellett tenniük, ha ez a megállapodás 2. pontja értelmében nem is tekinthető egyházilag érvényesnek. Ragaszkodott a kormány a papi békemozgalom fenntartásához, a szerzetesrendek elnyomásához stb.

A Szentszék részéről igen nagy gondot okozott, aláírható-e ilyen megállapodás vagy sem. Külön komisszió²⁶⁵ foglalkozott ezzel a kérdéssel, s végül is Mindszenty bíboros hozzászólását is kérték. A kardinális töviről hegyire elolvasta nemcsak a megállapodás 3 pontját, hanem az egész jegyzőkönyvet is. S bár eleinte ellene volt a tárgyalásoknak, látva, hogy a Szentszék semmi elvet fel nem adott, hozzájárult az aláíráshoz! A jegyzőkönyvek órea vonatkozó részét sem az államtitkárság, sem az ÁEH nem közölte a magyar püspökökkel. Hogy ebben a Szentszék határozottan Mindszenty pártjára állt, mutatja a kardinális kijelentése: Köszönöm Őszentségének, hogy nem alázott meg. Biztos tény tehát, hogy sem a tárgyalások, sem a megállapodás nem irányultak az ő személye ellen, olyan formában sem, mintha a feje felett, mintegy átlépve rajta egyezett volna meg a Szentszék a magyar kormánnyal.

Meglátogatták az aláírás előtt Shvoy püspök urat is. A békepapok azt terjesztették, hogy a tárgyalások célja az ellenálló püspökök leépítése. Shvoy ezt bizonyos előzmények után komolyan vette s bizalmatlanul fogadta az államtitkárság embereit. Amikor azonban elolvasta az egyház álláspontját, hozzájárult az aláíráshoz. Voltak Badalik és Pétery püspöknél. „Episcopi sumus adhuc”²⁶⁶ Felkeresték Belon Gellértet, akinek kinevezését a Szentszék fenntartotta, az új *Annuarioban is szerepel*.²⁶⁷ Ő tette az összes újak között a legjobb benyomást s világszá váló elöttük, miért nem fogadja el őt a kormány. Voltak Dudásnál is, aki nagyon kedvesen beszélgetett velük.

Nem kell tehát hitelt adni azon híreknek, mintha a Szentszék megkerülte volna a magyar egyház felelős vezetőit, főleg azokat, akik az ellenállást képviselik. Ellenkezőleg: sokkal többet tárgyaltak ezekkel, mint a szabadon élőkkel!

De nemcsak a Szentszék, a magyar kormány is kifejezett néhány speciális kívánságot. Ilyenek: a Szentszék tiltsa meg az emigráns papságnak politikai tevékenységét, izgatásait a magyar népi demokrácia ellen. Válasz: nyugaton abszolút szabadság van, s a Szentszéknek nem áll módjában ezt korlátozni, amíg az ilyen tevékenység nem ütközik elveibe. Erre a kommunista kormány kérte, hogy Magyarországon is engedjék meg legalább öt papnak a politikai tevékenységet, a képviselői tisztség elvállalását. Válasz: egy rendszerben, mely az egyház és a hit felszámolására hoz törvényeket, intézkedéseket, pap nem vállalhat parlamenti tagságot, képviselői mandátumot. A kérdést majd tanulmányozni fogják. Egy harmadik igény: Beresztóczy és társai feloldozása az excommunicatio²⁶⁸ alól. Ezek nem a békemozgalmi tevékenység

263 Egyelőre nem került elő dokumentum arra nézve, hogy mire utalt Zágón József.

264 Ide vonatkozóan utólagos, olvashatatlan kézírás a lap szélén.

265 Komisszió (lat.) bizottság.

266 Fordítás: „Még mindig püspökök vagyunk?”

267 *Annuario Pontificio*: az 1716 óta megszakításokkal megjelenő vatikáni „sematizmus” tartalmazza a római és görög katolikus papság adatait.

268 *Excommunicatio* (lat.) kiközösítés.

miatt vannak excommunicálva, hanem politikai munkájuk miatt. Márpedig a megállapodás gyakorlatilag, de facto, elismeri a magyar kormányt, nem lehet tehát akadálya annak, hogy ezt a kormányt papok is támogassák. Az excommunicatio alóli feloldozás nem ellenkeznék a megállapodás szellemével, s [a] békemozgalomnak a jegyzőkönyvben történt elítélésével. Válasz: a kérdést megfontolás tárgyává teszik. Sajnos, nem sok híja volt, hogy a feloldozást meg is adják. Szerepet vitt ebben a magyar püspöki kar is, mely ugyancsak szorgalmazta ezt a feloldozást. Hogy mégsem sikerült eddig megkapniok, abban jelentős része van Beresztóczynek és társainak,²⁶⁹ akik a megállapodást úgy állították be beszédekben és cikkeikben, mintha ez őket igazolta volna s a jövőben is szükségessé tenné munkájukat. Fékezőleg hatott a megállapodásnak magyarországi visszhangja, s az ilyen feloldozásnak várható kihasználása a békemozgalom javára. De hogy a kormány mennyire biztosnak vette a feloldozást, kitűnik abból, hogy Beresztóczy és társai Bombay-i útját már a remélt feloldozás jegyében rendezték.²⁷⁰ Maga az a tény, hogy az ÚJ EMBER jelentése²⁷¹ szerint a püspöki kar küldte volna őket, holott otthon sem voltak, s a püspökök Rómában cáfolták is a hírt, óvatosságra intette az illetékeseket.

A megállapodás otthoni visszhangja a lehető legrosszabb volt. Ennek okai:

Csak a hivatalos közleményt ismerték és ismerik ma is. Úgy tűnt sokak előtt, mintha a Szentszék szemet hunyt volna a magyar egyház igazi problémái felől, s megalkudott a helyzettel, elejtve azokat, akik eddig mindenben az egyház intentioit²⁷² követték, akik emiatt veszítették el állásaikat stb. Igen nagy jelentőségű volt ebből a szempontból a közös főlelkési nyilatkozat. Jellemző, hogy még békemozgalmi emberek részéről is elismeréssel adóztak a nyugodt, higgadt hangért, a világos, kimerítő tájékoztatásért. Sok példányban került haza, egyik csehszlovák – aki különben szintén erősen úszik a békemozgalomban – 100 példányt sokszorosított s vitt el magával, hogy onnan csempéssze be Magyarországra. Akik fel voltak háborodva, az a követség és a püspöki kar egyes tagjai voltak. A követség utasította Hamvást, hogy tiltakozzék az államtitkárságnál a főlelkészek izgatása ellen. Ezt hűségesen meg is tette, de teljesen eredménytelenül.

Nemzetközi vonalon a nyilatkozatnak nem volt komoly visszhangja. Részben később jött ki, részben lehetetlen komoly kampányt indítani olyan szituációban, melyben egy látszólag kisebbségben maradt, leépített emigrációnak kell a legfőbb egyházi tekintély, az államtitkárság ellen állást foglalnia. Minden negatív kritikánk a világ előtt a Szentszék bírálatával egyenértékű, s ezért nem lehet hatásos.

Az otthoni felháborodásnak második oka, ami az elsőnek szerves kiegészítése, a békemozgalomnak megerősödött propagandája, mintha a megállapodás valóban őket igazolta volna. A tényleges helyzetnek nem ismerése, s a megtévesztő propaganda sokakban megingatta a Szentszék iránti bizalmat. Volt nagyon derék pap, egyike a legjobbknak, aki néhány nap alatt megöszült. Papi körökben Mons. Casarolit egyenesen szabadkőművesnek nyilvánították s egyesek már bizonyítani is akarták e hiedelem valódiságát. Nagy volt a konfúzió, s sokan komoly dilemma elé kerültek a követendő magatartást illetőleg.

A harmadik ok, mely a békemozgalmi propagandának hitelét erősen aláátmasztotta, a kinevezett püspökök személye volt. Hamvasnak promoteálása²⁷³, Beresztóczy, Cserhádi ki-

269 Utólag kézírással javítva: „a békemozgalomnak magának” áthúzva.

270 Lásd az 55. dokumentumot.

271 Az Új Ember 1964. október 25-én közölt a címlapon a bombayi XXXVIII. Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszusról az első alkalommal írást (A pápa megnyilatkozása India földjén). Novemberben még három alkalommal (november 1-jén, 22-én és 29-én) jelentek meg az Új Emberben írások a kongresszusról. Decemberben pedig 6-án és 13-án. A szöveg a november 22-i számban megjelent, Várkonyi Imre által írt cikkre utal: „Útban a Bombay-i Eucharisztikus Kongresszusra”.

272 Intenció (lat.) szándék, törekvés.

273 Promoveál (lat.) előléptet, kinevez.

nevezése a békemozgalmi politika gyakorlati approbálásának²⁷⁴ tűnt, s ma is nehéz az otthoni papságot ennek ellenkezőjéről meggyőzni. Meg kell hagyni, hogy véleményük objektíve nem alaptalan, ha ez a szándék távol is állt a Szentszéktől. S bármint csűrjük-csavarjuk is a dolgot, nem kétséges, hogy a Szentszék részéről történt személyi *kinevezések*²⁷⁵ a megállapodás leggyengébb, sok tekintetben egyenesen káros intézkedései. E véleményünket nem titkoltuk Mons. Casaroli és Mons. Bongianino előtt sem, akiket az intézkedések előtt az ilyen lépéstől óvtunk, az aláírás után pedig kárpáltunk²⁷⁶. A végleges ítélet formálásánál azonban tekintettel kell lennünk az ő érveikre is, arra a perplex²⁷⁷, komplikált szituációra is, melyben voltak, s melyből nem találtak jobb kiutat, mint az ismert kinevezések foganatosítását.

Hamvas érseki kinevezése pl. így történt: a Szentszék mindenáron meg akart szabadulni Várkonyitól, nemcsak politikai tevékenysége és exkommunikált mivolta, hanem egyéni élete miatt is. A kormány csak egy választást engedett: vagy marad Várkonyi vagy Hamvas lesz az érsek. Mons. Casaroli a kisebb bajt²⁷⁸ vélte választani Hamvas kinevezésével. Meg vagyok győződve, hogy ha Mons. Casaroli ragaszkodott volna más megoldáshoz, s ehhez kötötte volna a megállapodás aláírását, a kommunisták végül is engedtek volna. Csak hivatkozni kellett volna Hamvas egészségi állapotára, feledékeny, szenilis mivoltára. Még a kommunisták előtt is világos, hogy ő már nem alkalmas az egyház vezetésére. Nem tudok a gondolattól szabadulni, hogy Hamvas kinevezése egy elmulasztott alkalom, hogy némi fordulatot adjunk a magyar egyház fejlődésének.

A megállapodás személyi részének másik súlyos és aggasztó problémája *Brezanóczy*²⁷⁹ püspöki kinevezése. Politikai, békemozgalmi múltja mellett otthonról súlyos erkölcsi defectusokkal²⁸⁰ vádolták, részben még a kinevezés előtt, főképpen azonban a kinevezés után. Kampany indult felszentelésének megakadályozására. Ezeket a vádakokat olyan drasztikus módon híresztelték, hogy valósággal túllőttek a célon, s sokak előtt valószínűtlenné tették magukat a vádakokat. Nagyon nehéz ilyen dolgokat bizonyítani. A Szentszék nem hagyta kivizsgálatlanul a vádakokat, ha ez a vizsgálat nem is volt olyan alapos, amilyennek a kritikus szituációban lennie kellett volna. Itt is, mint más esetben, végül is az otthoni püspökök döntöttek el a kérdést: kezdve Mindszentytől Shvoyig, s másokig, mind azt vallották, hogy nincs tudomásuk erkölcsi nehézségekről, jó [...] ²⁸¹ híre van, s *e szempontból*²⁸² nem emeltek óvást szentelése ellen. Nyilvánvaló, hogy a Szentszék nem ítélt el embereket bizonyítatlan vádak alapján. Bármint legyen is, szerintem a hiba ott történt, hogy a mai kritikus és ellenséges légkörben még a pusztán gyanú is elégséges ok arra, hogy valakit elejtsenek, főleg ha politikai megfontolások is emellett szólnak. Borzalmas dolog egyéni szempontból és végzetes egyházi vonatkozásban, ha egy püspök erkölcsi okokból a politikai rendőrségnek lenne²⁸³ kiszolgáltatva.²⁸⁴

A tárgyalásoknak egyetlen konkrét reménye csak az lehetett,²⁸⁵ hogy a Szentszéknek sikerüljön néhány olyan püspököt találnia, akik emberi kvalitásaikkal képesek lesznek a magyar

274 Approbál (lat.) helyesel, jóváhagy, megerősít.

275 Utólag kézírással javítva: „intézkedések” áthúzva.

276 Kárpál – ócsárol, szid, fitymál. a latin *carpare* (cibál, szid) igéből eredő népnyelvi szó.

277 Perplex (lat.) szövevényes, megdöbbenő, meghökkentő.

278 Minus malum (lat.) kisebb rossz, alapvető erkölcteológiai fogalom.

279 Utólag kézírással javítva: „Beresztóczy” áthúzva.

280 Defektus (lat.) fogyatékoság, hiba, tökéletlenség.

281 Utólag kézírással olvashatatlanná beszúrás.

282 Utólag kézírással beszúrva.

283 Utólag kézírással javítva: „van” áthúzva.

284 Zágon szerepe és személye érdekes. Teljesen a Vatikán és részben a kormány szája íze szerint beszélt.

285 Utólag kézírással javították az eredeti szöveget: „Az egész tárgyalásoknak célja és egyetlen konkrét reménye az lehetett, ...”

egyház belső felbomlását, rothadását megállítani, vagy legalább fékezni. A magyar egyháznak ugyanis nem az a legnagyobb baja, hogy üldözik, hogy elnyomják, hanem hogy elvesztette belső összetartó erejét, hogy frakciókra szakadt, hogy nincsen feje, kormányosa, az egyház bárkája hányódik, sodródik, ahogyan a hullámok dobálják, vagy²⁸⁶ ahogyan a kommunisták lökdösik.

Az államtitkárságon jól tudják, hogy a választott személyek csak részben adnak reményt arra, hogy a vázolt célt el lehessen érni. A püspöki kinevezések egy kompromisszum eredménye[i]. Az állam ellenállása nem tett jobb megoldást lehetővé. *Bizonyára*²⁸⁷ voltak a Szentszéknek más jelöltjei is, akik emberi számítás szerint alkalmasabbak lettek volna az egyházmegyék vezetésére, az ilyenek kinevezése azonban megbukott az állam ellenkezésén, melynek nem érdeke, hogy olyan egyének kerüljenek püspöki székekbe, akik fordulatot adhatnának a mai állapotoknak.

Az államtitkárság ez alkalommal nem elégedett meg az ún. megállapodás aláírásával. Amit a zsinat első két szessziója alatt sohasem tettek, most – a jegyzőkönyv részletes ismertetése kapcsán – pontos felvilágosítást adtak a *püspököknek*²⁸⁸ a Szentszék véleményéről, állásfoglalásáról a magyar egyház fontos kérdéseiben. Az egyéni kihallgatásokon túlmenően két délutánon át közösen hallgatták Mons. Casaroli felvilágosítását, útmutatásait. S hogy a *Szentszék a*²⁸⁹ dolognak még nagyobb súlyt adjon, az utolsó kihallgatás alkalmából, melyet a Szentatya a magyar püspököknek adott, Őzsentsége 7 és 1/2 oldalas beszédet olvasott fel előttük, melynek első részében méltatta Mindszenty bíboros áldozatát, Shvoy és *más*²⁹⁰ püspök érdemeit, majd kifejtette azokat a kötelességeket, melyek a püspököket a mai magyar viszonyok között terhelik. (Egyes püspökök szerint a Szentatya kedves volt, de a léghör hűvös, összehasonlítások XXIII. Jánossal stb. – A kíséret tagjai nem jelenhettek meg, mint előzetesen! Vitányi felháborodása²⁹¹).

Mi várható a megállapodás után?

A tárgyalások alatt az egyik Monsignore azt mondta az ÁEH helyettes elnökének, Miklósnak, hogy önök bolondoknak tartanak minket. Miért? – Mert tudják, hogy a Szentszék meg fogja tartani az egyezményt, de mi garancia van arra, hogy az ÁEH is meg fogja tartani? Miklós esküdött, hogy ők is megtartják.

Már a zsinat alatt kitűnt, hogy az állam változatlanul ki akar tartani eddigi gyakorlata mellett. Csak néhány kis epizódot akarok ezzel kapcsolatban kiemelni:

Állandóan a püspökök nyakán ültek. Nem volt nap, hogy vagy a Domus Mariae-ben²⁹² vagy a követségen vagy a kirándulások alkalmából nem molesztálták volna őket. Az *egyik pap: Iskolás gyerekek vagyunk? Ezen változtatni kell, ha hazamegyünk!*²⁹³ Azzal kezdődött, hogy megszidták az új püspököket, hogy éppen engem látogattak meg megérkezésük után elsőnek. Egyenként faggatták a püspököket, ki vitte fel a levelet az államtitkárságra az ő megkerülésükkel? Újból követelték, hogy minden levelet előbb a követségen prezentáljanak, s csak

286 Utólag kézírással beszúrva.

287 Utólag kézírással beszúrva.

288 Ide vonatkozó utólagos kézírás a lap szélén.

289 Utólag kézírással beszúrva.

290 Utólag kézírással beszúrva.

291 VI. Pál 1964. november 14-én fogadta a magyar püspököket kíséretük nélkül.

292 A II. Vatikáni Zsinat második ülészakára a magyar állam egy népesebb delegáció kiutazását engedélyezte (öt püspök és nyolc főből álló kíséret). A vendéglátók két részre osztották a delegációt. A püspököket, Brezanóczy Pál apostoli kormányzót és két kíséret a Via Amelia-n, a Domus Mariae-ban szállásolták el, a többieket pedig a Via di Torre Rossán. Mindkét hely Róma előkelő külvárosi részén található. Később is ezek maradtak a magyar zsinati küldöttek szálláshelyei.

293 Ide vonatkozó utólagos kézírás a lap szélén.

ezután az államtitkárságon. Hamvast kétszer menesztették tiltakozni az államtitkárságra: egyszer nyilatkozatunk miatt,²⁹⁴ egyszer a Vatikáni Rádió november 2-i adása miatt.²⁹⁵ Hamvasnak előírták, hogy Várkonyit kell kineveznie helynöknek. Indiszkréció folytán az államtitkárság is megtudta a dolgot, s élszóval és írásban megtiltotta Hamvasnak, hogy Várkonyit nevezze ki vikáriusának. Hamvas egyéniségére jellemző, hogy Kujáni²⁹⁶ halála után mégis Várkonyit nevezte ki „delegátusának”, legalább 5 napra, hogy a becsülete meg legyen mentve! *Timkónak, Vitányinak és Csepreginnek a Pápai El[gyházi] [ntézet] igazgatójával való ismételt erőltetése is amellet tanúskodott, hogy az állam nem akar tudomást venni a békemozgalom elítéltetéséről.*²⁹⁷

[A püspökök fogadása a Palazzo Falconieri-ben.

A mi viszonyunk a püspökhöz hűvös volt. Nem mentem ki a Domus Mariae-be, Hamvasnak nem gratuláltam. Másokat sem látogattam meg Vitányi és Ákos jelenléte miatt.]²⁹⁸

A jelenségek után sem az államtitkárság, sem a püspökök maguk nem voltak optimisták a jövőt illetően. Hogy a püspöki kart még jobban felvértezzék, összefogják, intézkedés történt, hogy Magyarországon is alakítsák meg a püspöki konferenciák szabályzatát, mint más országokban.²⁹⁹ Ennek célja, hogy a konferencián az összes püspökök, segédpüspökök is szavazati joggal részt vehetnek, a többség döntése mérvadó, kötelező, ami által pl. Hamvas engedékeny politikájának némi gátat akart vetni a Szentszék. Ellátva tehát a megfelelő információkkal, utasításokkal, a megállapodás biztosította szentszéki háttérrel indultak haza püspökeink. A Szentszék mindent megtett, amit az adott körülmények között tehetett. Ami ezek után történik, az a magyar püspöki kar erőssége vagy gyengesége, helytállása vagy megalkuvása, az egyház új korszakának némi kezdete vagy tovább bandukolás a lejtőn lefelé.

Egy szebb jövő reménységét, az egyház férfiasabb helytállását, egységének kibontakozását már Rómában nagyon lecsökkentette a püspöki kar tagjainak nagy bizalmatlansága egymás iránt, kicsinyes féltékenységek, intrikák. (Íjjas misézése november 19-én, Bánk felszólalása, csak akkor megyek, ha X nem lesz jelen stb.) A püspöki kar egysége, egységes állásfoglalása, mely minden javulás alapfeltétele lenne, már Rómában nagyon hiányzott.

Még decemberben megindult a békemozgalom részéről az új püspökök kompromittálása. Beresztóczy Szegeden járt a szemináriumban, hogy előadást tartson a Bombay[-i] kongresszusról. Az Új Ember szerint Íjjas pp. meleg szavakkal köszöntötte őt. (Íjjas kész tények elé

294 Lásd a 259. számú lábjegyzetet a forrásközlésben.

295 A Vatikáni Rádió 1964. november 2-i adásában foglalkozott a magyarországi katolikus egyház helyzetével. Elmarasztalta Beresztóczy Miklóst és Várkonyi Imrét, a két kiközösített békepapot, amiért ők is képviselik a magyar katolikusokat a bombayi Eucharisztikus Világkongresszuson. A rádióadásokkal kapcsolatos vélemények, tájékoztatók fellelhetők az ÁEH elnöki iratai között: MOL XIX-A-21-a-V-37-4/a-h/1964. 1-20. p.

296 Kujáni Ferenc kanonok, kalocsai érseki általános helynök 1964. október 28-án halt meg autóbalesetben.

297 Ide vonatkozó utólag gépelt szöveg a lap tetején.

298 A kapcsos zárójelben levő részt Zágon József később kihúzta az eredeti gépelt szövegben. A megjegyzés valóság tartalmát igazolják azok az állambiztonsági jelentések, amelyek az emigrációs magyar papság és a hazai főpapság, valamint kíséretük feszült viszonyát rögzítik. ÁBTL 3. 1. 5. O-14963/7-a. 270. p. „Canale” dosszié; Az állambiztonsági jelentések mellett az Állami Egyházügyi Hivatal iratai közt is fellelhetők olyan feljegyzések, amelyek az emigráns és az anyaországi papok kölcsönösen rossz viszonyát igazolják. MOL XIX-A-21-d-0022-4/h-1964.

299 A Magyar Püspöki Konferencia szabályzatát 1965. augusztus 18-án tárgyalták meg és fogadták el a püspökök. Egy hitelesített példányát Hamvas Endre kalocsai érsek, a Püspöki Konferencia elnöke augusztus 23-án terjesztette fel tudomásulvételre az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének. Miklós Imre elnökhelyettes augusztus 28-án értesítette Hamvas Endre érseket, hogy a szabályzatot nem tartja alkalmasnak arra, hogy benyújtsák a Szentszékhez. MOL XIX-A-21-a-K-13-5-1965. 4-16. p. A szabályzat végül csak 1966. június 8-án lépett életbe.

állította Szilas szem[ináriumi] rektor, aki a táviratot mutatta meg, hogy Ber[esztóczy] jön. Ez már régi meghívás volt! Íjjas jelen volt).

Azóta Winkler József kivételével valamennyit beválasztották az Opus Pacis-ba, mely mint az *országos*³⁰⁰ békebizottság egyik alosztálya működik. Ugyanakkor megszervezték a vidéki béke-előadásokat, minden püspöki városban, s ezen részt fognak venni a püspökök is! S mindez annak tudatában történik, hogy a Szentszék a mozgalmat elítéli, s a kormánytól a feloszlását kívánta! Hogy lehessen a Szentszék kívánságának gyakorlati eredménye, ha a püspökökben nincsen annyi bátorság, hogy most, amikor nyugodtan hivatkozhatnának a megállapodás tartalmára, nem mernének mondani? Mit használ a Szentszék erőlködése, ha a püspökök csúffá teszik ennek szándékait? Vajon mi lett volna, ha a püspökök most nemet mondtak volna? Mikor akarnak az államtitkárság szándékai szerint cselekedni? Majd egy év múlva kezdik tán? Ha most nem tudnak élni az alkalommal, később már nem lesz módjuk hozzá! *Az állam álláspontját Csukás József alapvető cikke tükrözi, amikor így ír:*³⁰¹

Valóban úgy néz ki a magyar egyház, *mintha*³⁰² nem lehetne rajta segíteni. Nem a megállapodás maga, a tárgyalások voltak rosszak, hanem az a rákfenéje a magyar helyzetnek, hogy nem tudunk és nem merünk élni azzal a lehetőséggel, melyet a megállapodás – akármilyen kis mértékben is – nyújtott. Egy *circulus vitiosus*³⁰³-ban vagyunk: akik az egyház élén állnak, nem tudnak változtatni az utolsó évtized megalkuvásain, s akiktől ilyen remélhetnénk, azokat az állam nem engedi kinevezni. Mons. Casaroli, akit szemmel láthatóan nyom a felelősség érzése, azt mondta egyszer négy szemközt: emberileg nincsen remény a magyar egyház számára. Nehéz ebbe belenyugodni, s nem is szabad, mert az emberi kalkulációk felett áll a Gondviselés, akinek útjai, módjai vannak arra, hogy a romok alatt is megőrizze, óvja a hitet...

Jellemző azonban, hogy nemcsak a papság leghűségesebb részében mutatkozott elégedetlenség, hanem még a békepapok soraiban is. Ők – minden ellenkező propaganda ellenére is – a kormányt és a pártot hibáztatják túlzott engedékenységeért, hogy a püspököknek legalább egy része nem közülük kerültek [sic!] ki, amikor egyeseknek határozott ígéretük volt erre. Így pl. Rozsály³⁰⁴ tiltakozott az ÁEH-nál, a párnál Bánk József kinevezése ellen, mert neki volt ígérve a győri segédpüspökség, s most egy sehonnani jön Győrbe! Fogadás, beszéd, Bánk válasza a két könyvről címerében!³⁰⁵

A megállapodásnak egyik pozitív fejleménye, hogy Bánk József a Szentszéktől teljes joghatóságot kapott a győri egyházmegye kormányzására. Szemtanúk szerint Rozsályi tíz évet öregedett az alatt a fogadás alatt, melyen Bánk ezt bejelentette. Másnapi levélbontás.

Túláságosan kevés idő múlt el, hogy végleges ítéletet alkossunk a megállapodás igazi értékéről és jelentőségéről. A kérdés sokkal komplikáltabb, semhogy biztos ítélettel foglalhatnánk állást akár mellette, akár ellene. Nyugodjunk meg abban, hogy a Szentszéket a legjobb szándék vezette, semmiféle elvet fel nem adott, amit tett, a magyar egyház érdekében tette. S várjunk türelemmel, miként vesz erőt önmagán a püspöki kar, s próbál élni azokkal a lehetőségekkel, melyek ma még fennállnak. Roppant felelősségükben támogassuk őket őszinte imádsággal.

300 Utólag kézírással javítva: „katolikus” áthúzva.

301 Utólag kézírással beszúrva. Nincs folytatás.

302 Utólag kézírással javítva: „hogy” áthúzva.

303 *Circulus vitiosus* (lat.) hibás kör; ördögi kör.

304 Helyesen: Rozsályi Menyhért általános püspöki helynök Győrben.

305 Bánk Józsefet, aki Budapesten az egyházjog professzora volt, 1964. szeptember 15-én nevezték ki Győrbe segédpüspöknek. Címerében, a címerpajzs bal oldalán két könyvbrázolás látható „EVANGELIUM” és „CODEX” felirattal. Nem került elő adat Bánk József győri fogadásáról.

A Pápai Magyar Egyházi Intézetről kifejtettem nézetünket a nyilatkozatban s a Katolikus Szemle³⁰⁶ legutóbbi számában. Az új fejlemények a következők: Íjjas József a püspöki kar megbízottja az Intézetre vonatkozólag. Lent járt Rómában januárban. Többször felkerestt. Találkoztam Zemplén Györggyel is egy ebéd keretében. A helyzet a következő: Zemplén kinevezése körüli bonyodalmak! Zemplén nyilatkozata. Úgy tűnik, fogalma sem volt a valószínűs helyzetről. Nem tudta, hogy nem mi vágtuk el a fűtést! Nem ismerte a vaskapu történetét stb.³⁰⁷

Csepregi kinevezését ő hozta. Hamvas nevezte ki! Háztartás: három apáca, különböző rendiek, egyházi ruhát viselnek. Anyagi gondok: eleinte kápláni kongruát [kaptak], ma állítólag ezt is megvonták. Növendékek megérkeztek 15-én: 6-an (Fila váci, Fábrián³⁰⁸ váci, Csanád Béla, Borovi vicerektor a központiból, Kredits – aktivista – Veszprémből és Kókény – aktivista – Győről).

Milyen kihatása lesz az ún. megállapodásnak az emigrációra vonatkozólag?

Az államtitkárság és a S. Congr. Consistorialis határozottan cáfolnak minden olyan hírt, mintha a megállapodásnak bármiféle következménye lenne az emigrációra. Hogy a P[ápai] M[agyar] E[gyházi] Intézet révén az emigrációt is érintette a megállapodás, csak annak a különleges magyar helyzetnek folyománya, hogy a P[ápai] M[agyar] E[gyházi] I[n]tézet állami épületben van elhelyezve. Nem kell tehát attól tartani, mintha otthonról irányítanák majd az emigrációt is.

Ellenkezőleg: az államtitkárság mindent elkövetett, hogy a magyar emigrációt új központ létesítésében támogassa.

Zágon József irathagyatéka a Római Szent István Zarándokházban.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

306 A Szent István Társulat teológiai és művelődési folyóirata, a Katolikus Szemle 1888-ban indult. A magyarországi megjelenés lehetetlenné válása után, 1949 júniusától Rómában jelent a Külföldi Magyar Actio Catholica kiadásában, Békés Gellért szerkesztésében. Zágon József említett cikke a Katolikus Szemle XVII. évfolyamának, 1965. évi 1. számában olvasható.

307 Zágon József bőséges információit csak részben lehet ellenőrizni a rendelkezésre álló dokumentumokkal. A Magyar Intézet első hallgatói 1965 februárjában érkeztek Rómába.

308 Utólag kézírással javítva: „Mihályi” áthúzva.

Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály és az Állami Egyházügyi Hivatal javaslata a Politikai Bizottságnak a Vatikánnal megkezdett tárgyalások folytatásáról 1965. április 26.

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLYA
ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL

B I Z A L M A S !

L. Nemes

J a v a s l a t
a Politikai Bizottságnak

Agostino Casaroli vatikáni helyettes államtitkár kérésére Száll József elvtárs, római nagykövetünk április 21-én Rómában találkozott vele. Casaroli javasolta, hogy május végén Prantner József és Miklós Imre elvtársakkal Olaszországban vagy Budapesten folytassanak tárgyalásokat. A Külügyminisztérium jelentését a megbeszéléstről mellékeljük.³⁰⁹

J a v a s l a t

Száll József elvtárs Prantner elvtárs következő válaszát tolmácsolja Casarolinak: bár a Casaroli által felvetett panaszok³¹⁰ nem érthetőek és indokolatlanok,³¹¹ mégis Prantner elvtárs kész³¹² az eszmecsere folytatására június elején.³¹³ Mivel legutolsó tárgyalások színhelye Budapest volt, a javasolt tárgyalások Rómában lehetnek.

Amennyiben a tárgyalásokra sor kerül, előzőleg a Politikai Bizottság elé kell terjeszteni³¹⁴ a Casaroli által felvetett konkrét kérdésekre adandó válaszunkat. Az Egyházügyi Hivatal állítson össze részletes anyagot arra vonatkozóan is, hogy a Vatikán miben sértette meg a létrejött megállapodást és szegte meg a részéről tett ígéreteket.
Budapest, 1965. április 26.

Prantner József
(Prantner József)

Orbán László
(Orbán László)

MOLM-KS 288. f. 5. cs. 364. ő. e. 157. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1965. április 27-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tiszttázat.

309 A jelentés nem lehet fel a Politikai Bizottság anyagai közt.

310 Lásd a 76. dokumentumot.

311 Utólag kézírással beszúrva.

312 Utólag kézírással javítva: „a magunk részéről készek vagyunk” áthúzva.

313 A mondat utólag kézírással átalakítva: „Tekintettel Prantner elvtárs május hónapi elfoglaltságára, a tárgyalásra június elején kerülhet sor” áthúzva.

314 A mondat utólag kézírással átalakítva: „Javasoljuk, hogy amennyiben a tárgyalásokra sor kerül, előzőleg terjesszük a Politikai Bizottság elé ...” áthúzva.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőjével megkezdett tárgyalások folytatásával kapcsolatban
1965. április 27.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 példányban

L. Szirmai I. V/7

Elolvastam IV. 20.

Németh Károly

Láttam. V. 24.

Cseterki Lajos

J E G Y Z Ó K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1965. április 27-én tartott üléséről

J E L E N V A N N A K: Apró Antal, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Gáspár Sándor, Kádár János, Nemes Dezső, Rónai Sándor, Somogyi Miklós, Szirmai István, továbbá Ajtai Miklós, Brutyó János, Czinege Lajos, Ilku Pál, Nyers Rezső, valamint Korom Mihály, Szurdi István, Méhes Lajos és Pap János elvtársak. Az ülésen nem vettek részt: betegség miatt: Münnich Ferenc, Cseterki Lajos és Németh Károly elvtársak, szolgálati okból távol voltak: Kállai Gyula és Szirmai István elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

15. Javaslat Casaroli vatikáni helyettes államtitkárral kezdett tárgyalások folytatásával kapcsolatban.

Agit. Prop.Oszt. és ÁEH javaslata.

A Politikai Bizottság a javaslatot elfogadja.³¹⁵

[...]

Kmf.

Kádár János

(Kádár János)

Jegyzőkönyvezte:

Sándor József

(Sándor József)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 364. ő. e. 1., 9., 14. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1965. április 27-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

³¹⁵ A napirenden szereplő „különfélék” 15. pontja. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

Agostino Casaroli által Prantner Józsefnek Rómában átadott összefoglaló a Szentszék és a magyar kormány közötti kapcsolatok további alakításával kapcsolatban 1965. június 19.

1. sz. melléklet

E m l é k e z t e t ő

(bizalmas)

1. Abból a célból, hogy az 1964. szeptember 14-i megállapodás jobb alkalmazást nyerjen és hogy a katolikus egyház és a Magyar Népköztársaság között létező problémák megoldásának jobb előrehaladása biztosítható legyen, a Szentszék szükségesnek tartja:
 - a) hogy a Szentszék és a magyar kormány közötti kapcsolatok (amelyek mindeddig igen távoliak, vagy a Magyar Népköztársaságnak az Olasz Köztársaságnál akkreditált nagykövet urával való személyes jellegű találkozásokra korlátozódnak), szervezesebbé váljanak;
 - b) hogy mindkét félnek tényleges lehetősége legyen megfelelő módon figyelemmel kísérni és gondozni az elért megállapodások konkrét alkalmazását: amit nem lehet az egyik fél bizalmatlansága jelének tekinteni a másik fél jóakarátát illetően, hanem ami megfelel a normának és a közös gyakorlatnak kétoldalú megállapodások esetében.
 - 2.) Ebből a célból, kivéve azt az esetet, amikor a jövőben is – valahányszor a felek ebben meg egyeznek – magasabb szintű találkozások történnek, mint azok, amelyek a megállapodást előkészítették és amelyek folyó júniusban Rómában történtek, a Szentszék szükségesnek tartja, ami őt illeti, hogy Magyarországra küldje (bár az országban való állandó tartózkodás nélkül, de legalább rendszeres és elegendő tartamú tartózkodásra) egy képviselőjét, akinek módja legyen
 - a) folyamatos kapcsolatokat fenntartani a magyar kormányhatóságokkal (félhivatalos szinten);
 - b) személyesen meggyőződni az egyház helyzetéről az országban, a megállapodás vonatkozásában;
 - c) amennyiben szükséges, közvetlenül intézkedni magának a megállapodásnak hű alkalmazását illetően;

A folyamatban lévő találkozások során érintett okokból, a Szentszék a jelzett célokra nem ítélteli elegendőnek a nagyméltóságú ordináriusok jelenlétét és azokat a tájékoztatásokat, amelyeket ők nyújthatnak: annál is inkább, mert a megállapodás egyes intézkedései nem az ordináriusokra vonatkoznak, hanem közvetlenül a Szentszékre.
 - 3.) A Szentszék szándékai szerint a megbízottnak, akiről a fentiekben szó van – legalábbis addig, amíg közös megállapodással nem határozzák el az ellenkezőjét – nem kellene diplomáciai vagy hivatalos jelleggel rendelkeznie, hanem csak félhivatalos jelleggel. Mindenesetre kéri, hogy megbízatásának normális végrehajtásának biztosítására a kormány udvariasságból sértetlenséget vagy legalább e jogok közül a leglényegesebbeket (különösen a személyes sértetlenségét és a diplomáciai poggyász használatát [sic!]). Ugyancsak kéri, hogy ismerjék el azt a jogát, hogy rendszeres kapcsolatokat tartson fenn személyileg is, nemcsak az illetékes kormányzervekkel, hanem a magyar ordináriusokkal is.
- A maga részéről a Szentszék kész kötelezettséget vállalni arra, hogy ezzel a sértetlenséggel és a kapcsolatok ilyen lehetőségeivel csak a szükségesség határain belül és a szigorúan egyházi és vallási rendű kérdések keretén belül fognak élni. Ugyancsak biztosítja a Szentszék a legnagyobb fenntartást mindabban, ami megbízottja küldetését illeti és annak legnagyobb korrektségét az állam hatóságaival szemben.

4.) A Szentszék hozzájárul ahhoz, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya a maga részéről hasonló közvetítő szervezet létesítsen a folyó kapcsolatok fenntartására, félhivatalos szinten, a Szentszéknel.

Közben várja, hogy megtudja milyen konkrét formában szándékoznék a kormány ezt a közvetítőt felállítani és milyen módon nyerne ilyen esetben alkalmazást a kölcsönösség elve.

Róma, 1965. június 19.

MOL M-KS 288. f. 22. cs. 1965. 12. ő. e. 102-103. p. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály. Gépelt másolat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Prantner József ÁEH elnök emlékeztetője az MSZMP KB Agitációs és Propaganda
Osztály részére a Vatikánban folytatott tárgyalásairól
1965. június 24.**

ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL

Szigorúan titkos!
0022–3/i/1965.
Készült: 8 példányban
4. példány

Emlékeztető

A Szentszék kezdeményezésére 1965. június 14–21-e között tárgyalások folytak Rómában a magyar kormány és a Szentszék megbízottai között. A Vatikán részéről Agostino Casaroli államtitkár-helyettes és Louis Bongianino pápai tanácsos, magyar részről Prantner József, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke és Miklós Imre, az Állami Egyházügyi Hivatal elnök-helyettese vettek részt.

A tárgyalások során az alábbi kérdések kerültek napirendre:

- I. König bécsi bíboros látogatása Mindszentynél.
- II. Az 1964. szeptember 15-én aláírt részleges megállapodás óta eltelt idő értékelése.
- III. A vatikáni megbízott által felvetett konkrét kérdések:
 - a) Egyházi személyek letartóztatása és elítélése Magyarországon.
 - b) Egyházi kinevezések és papi feladatok gyakorlása.
 - c) Vallásoktatás.
 - d) Katolikus iskolák mellett működő internátusok.
 - e) Pannonhalmi bencések.
- IV. A magyar kormány megbízottja részéről felvetett kérdések:
 - a) A papi békemozgalom vezetőit sújtó dekrétumok ügye.
 - b) A Vatikáni Rádió támadásai, valamint a megállapodás jegyzőkönyvének széles körű ismertetése.
 - c) Illegális vizitátorok küldése Magyarországra.
 - d) Egyes magyar katolikus főpapok megállapodással ellentétes magatartása.
- V. A vatikáni megbízott javaslata a Szentszék és a magyar kormány közötti rendszeres, félhivatalos kapcsolat kialakítása tárgyában.

I.

König bécsi bíboros látogatása Mindszentynél

Magyar kormány megbízottja:

A tárgyalás első pontjaként barátságosan lépésnek, hidegháborús demonstrációnak minősítettük König bécsi bíboros budapesti látogatását,³¹⁶ amely a Magyar Népköztár-

316 König bíboros 1965. június 12-én érkezett Budapestre. Felkereste Mindszenty Józsefet az amerikai követségen, majd Hamvas Endre kalocsai érseket a Széher úti kórházban. Az éjszakát a Központi Szeminárium-ban töltötte. Másnap ismét felkereste az esztergomi érseket a követségen. MOL XIX-A-21-d-0022-1/e-1965.

sasággal ellenséges erők bátorítását jelenti. Magyarázatot kértünk, különös tekintettel arra, hogy Casaroli a korábbi tárgyalások során, valamint a Magyar Népköztársaság római nagykövetének is határozottan kijelentette, hogy König nem képviseli a Szentszékét. Kihangsúlyoztuk: az a körülmény, hogy a Szentszék szándékáról előzetesen nem tájékoztatott bennünket, sokat ront az eddig kialakult kapcsolat minőségén.

A Szentszék megbízottja:

Casaroli hosszas magyarázkodása során kijelentette: a Szentszék jogilag nem követett el inkorrekt lépést, mert König szabályos körülmények között járt Magyarországon; a pápa kizárólag egyházi jellegű megemlékezést tett – mise, áldás, rövid üzenet – s nem akart a Mindszenty-ügyről polemizálni. Ennek megfelelően az Osservatore Romano is csak rövid hírt adott erről, a megoldás módja vitatható. A pápa úgy gondolta, hogy König egyébként is tervezett magyarországi látogatása alkalmát használja fel, Könignek továbbra sincs megbízatása Magyarország felé. Hangsúlyozta, hogy rendszeres, félhivatalos kapcsolat esetén ilyen félreértések, nehézségek nem adódnának. Megjegyzésként hozzáfűzte, hogy mindketten, tudniillik Casaroli és Bongianino – nem voltak Rómában a megelőző 15 nap alatt.

Magyar kormány megbízottja:

König látogatásával kapcsolatos magyarázathoz megjegyeztük, hogy a kérdést lehet csupán jogi szempontból magyarázni, mint ahogyan ezt a Szentszék megbízottja tette. Figyelembe vesszük, hogy a Szentszék a Mindszenty-kérdést egyházi és érzelmi szempontból is másképpen ítéli meg, mint mi. De ha a Szentszék és a magyar kormány között kialakult kapcsolat szempontjából vizsgáljuk, akkor meg kell állapítani, hogy a König-féle látogatás egy nagyon szerencsétlen lépés volt, amely rontott a kialakult kapcsolat minőségén. A Szentszéknek figyelembe kell venni a jövőben, hogy Mindszenty Magyarországon egy reakciós politikus és ezen az értékelésen mi a jövőben sem fogunk változtatni.

II.

Az 1964. szeptember 15-én aláírt részleges megállapodás óta eltelt idő értékelése

Az okmány és a jegyzőkönyv egyes pontjai alapján a következőket vitattuk meg:

1. Egyházmegyéik betöltése és püspöki kinevezések

A Szentszék megbízottja:

Ezen a téren nincs megjegyzésük, pozitívan értékeli a végrehajtást. Annak ellenére, hogy egyes személyek kiválasztása miatt sokfelől panaszokat kapnak. Egyesek azt állítják a Vatikán felé, hogy nem jól informálódtak egyes püspökök után. Számukra az a kérdés: hogyan lehet a jelenlegi helyzetet továbbfejleszteni és további hasonló lépéseket megtenni. Úgy gondolják, hogy hasonló módon lehet majd a jövőben is szükség esetén eljárni. Jelezték, hogy a püspöki konferencia jelölése a püspök kinevezése előtt nagyobb súlyt kap a jövőben.

Alaposabb akarják tenni az egyes püspökjelöltekkel kapcsolatos kánonjogi információt, mivel nem lesznek meg azok a lehetőségek, amelyek most a zsinat időszakában megvoltak. Hamvas érsek állapota miatt Kalocsa az egyik probléma, amivel foglalkozni akarnak, különösen egy megfelelő segédpüspök kiválasztásával. Hasonló helyzetnek

jelölték meg Vácot, ahol Kovács Vince püspök magas kora miatt várható a közeljövőben probléma.³¹⁷

Magyar kormány megbízottja:

A püspöki kinevezéseket mi is pozitívan értékeljük, akkor is, ha voltak bíráló hangok az egyes személyeket illetően. Megvan a remény, hogy a jó viszony tovább javul. Világos előttünk, hogy ez egy folyamatos dolog (betegség stb. miatt) szükség lehet új püspökök kinevezésére is. Az elfogadott modus alapján készek vagyunk erről – amikor a Szentszék ezt időszerűnek tartja – tárgyalni.

2. Egyes püspökök személyi helyzete

A Szentszék megbízottja:

Az álláspontok ismertek, amelyek a Szentszék részéről nem változtak. Remélik, hogy jó megoldást lehet találni Endrey és Belon esetében is. Utóbbiról Casarolinak pozitív benyomása van nemcsak egyházi, hanem politikai szempontból is. Kiegyensúlyozott véleménye van Belonnak a pápi békemozgalomról.

Magyar kormány megbízottja:

Tudomásul vesszük, hogy a Szentszék álláspontja nem változott az érintett személyekkel kapcsolatban. A magyar kormány véleménye sem változott. Kiemeltük, hogy Endrey, Bárd és a többiek ügye összefügg a dekrétumokkal sújtott békepapok ügyével, illetve annak rendezésével.

3. Hűségkü a Magyar Népköztársaságra és Alkotmányára

A Szentszék megbízottja:

A Magyarországon kívüli sajtó erről nem pontosan írt. A Szentszéknek tisztázni kellett, hogy ez nem új dolog, a hűségküket nem most vezették be, valamint a Szentszék részéről nem jelenti a hűségkünek pozitív elfogadását, csupán a Szentszék nem szegül a hűségkü letételével szembe. Ezen kívül igyekeztek a hűségkükhöz fűzött záradék jelentőségét kiemelni. Hangsúlyozta, hogy egyes helyeken úgy értelmezték, hogy ez a záradék az eskü értékének a csökkentését célozta. Megjegyezte, hogy a püspöki konferenciák elnöke és az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke közötti esküvel kapcsolatos levélváltás nyilvánosságra hozatalának körülményeit nem ismeri, de feltételezi, hogy a megállapodás szerint történt.

Mindenesetre pozitívan értékelik. Úgy látják, hogy lelki nyugalmat ad a papoknak. Azt gondolják, hogy állami részről is pozitívan lehet értékelni, mert így az államesküket letenni vonakodó papok is nyugodtabban leteszik.

Magyar kormány megbízottja:

Általában mi is pozitívan értékeljük, és az arra illetékeseket úgy tájékoztattuk, hogy az állami eskü de facto tudomásulvételéről van csak szó a Szentszék részéről. 15 év alatt a papok össze tudták egyeztetni az egyházi hűségüket és az állami hűséget. A 15 éves gyakorlatot, amely az életben megvalósult, a Szentszék de facto elismerte és ez megnyugtatta azokat a papokat is, akiknek esetleg gátlásaik voltak. A püspöki kar elnöke és

³¹⁷ Hamvas Endre kalocsai érsek elmúlt 75 éves és gyakran betegeskedett. Kovács Vince 1965 augusztusában töltötte be 79. életévét.

a hivatal elnöke közötti levélváltást az illetékesek mind egyházi, mind állami körben megismerték. Az eskü értékének csökkentésére irányuló törekvéseket mi is tapasztaltuk. A Vatikáni Rádió magyar adása is ilyen hangokat ütött meg.

4. A miniszteri biztosok, az egyházmegyék kormányzásának szabadsága, az ordináriusok érintkezése a Szentszékkel

Szentszék megbízottja:

A Szentszék abból a feltevésből indult ki, hogy valamennyi helyről visszavontuk a miniszteri biztosokat és ezt pozitívan értékeli. Egyes rosszindulatú beállítások szerint ez gyakorlatilag nem történt meg, csupán a püspöki palotából költöztek ki a miniszteri biztosok. A Szentszék véleménye szerint még ha ez igaz is lenne, akkor is pozitívan értékeli, mivel nem a püspöki székházakban működnek.

A püspökök kormányzati szabadságával kapcsolatban kifejtették, hogy a Szentszékkel szemben egy általános invázió van, mely szerint nincs meg a püspökök lehetősége a szabad kormányzásra, különösen a papi kinevezéseket illetően. Egy állandósuló kampánnyal szemben nincs elég érvük, mivel nincsenek konkrét tapasztalataik. Arról panaszkodtak, hogy a Szentszékkel azzal vádolják, hogy megtűri a jelenlegi helyzetet, amely ellentétben van az egyház létkérdésével és az 1964. szeptember 15-én aláírt jegyzőkönyvvel is. Szerintük egyetlen mód lenne az ilyen közvélemény leszerelésére, ha a Szentszéknek Magyarországon saját kiküldöttje lenne, aki teljes diszkrécióval és korrektséggel látná el feladatát és saját tapasztalataiból tudna beszámolni arról, hogy mi történik Magyarországon. Ennek alapján a Szentszéknek módjában lenne válaszolni a vádaskodásra.

A Szentszék és az ordináriusok közötti kapcsolat javulását elismerik. Pozitívan értékelik, hogy a legutóbbi zsinati ülészakon több püspök vehetett részt, mint korábban. A jövőben is kérik, hogy ez szélesedjék, és biztosítani kívánják, hogy a Szentszéknek nincs olyan szándéka, hogy a jövőben is e lehetőséggel visszaéljen és nem is engedik, hogy mások visszaéljenek. Ha valamelyik püspök ezzel visszaélne, a Szentszék feltétlenül fellép ellene.

Magyar kormány megbízottja:

Mi is pozitívan értékeljük, mint olyan pontot, amely kölcsönös egyetértés eredményeként jött létre. Reméljük, hogy a Szentszék a jövőben is ezen az úton akar haladni. A püspökök szabad kormányzásával kapcsolatos panaszokat és rágalmakat nagyon nehéz így megtárgyalni, hiszen túlságosan általánosak.

A vádakat kellene elsősorban bizonyítani, mert egyébként olyan helyzet áll elő, hogy az ártatlannak kell az ártatlanságát bizonyítani a vádlóval szemben. A Szentszéknek két oldalról van információja: az egyik oldalról a püspökök és papok Magyarországon, akik látják a helyzetet, a problémákat és nem másoktól hallják. Ezek az egyházakat és hazájukat is szeretik. Vannak püspökök és papok Magyarországon is, akik nem szeretik a Magyar Népköztársaságot és a Szentszéknek ezeket is módja van meghallgatni. Ezek is saját tapasztalataikat mondják el. A másik oldal: nem is volt még Magyarországon, csak talán nagyon régen, mielőtt még emigrált volna, a Magyar Népköztársaságot gyűlöli s ezért nincsenek gátlásai, hogy a magyar egyháznak is kárt okozzon.

E két információs forrás, ha a Szentszék tárgyilagosan mérlegeli, akkor az első csoport morális értéke vitathatatlan. Viszont úgy tűnik, hogy ez jelenleg nem így van, hanem a Szentszék az utóbbiak nem is konkrét vádaskodását tartja fontosnak, melyeknek többségét a Magyar Népköztársaság elleni gyűlölet inspirálja. Nagyon sajnálatos lenne, ha

a Szentszék ezek kedvébe akarna járni, és nem szorítaná őket vádaskodásaik konkretizálására. A Szentszéknek figyelembe kellene venni, hogy a múlt év őszi megállapodás se jött volna létre, ha ezekre hallgattak volna. Ezek most azért aktivizálódnak, mert a megállapodás az ő akaratuk ellenére jött létre. Másrészt a világpolitikában is erősödött a jobboldali erők tevékenysége (Vietnam³¹⁸ stb.). Ezek a szélsőséges reakciós elemek ebben is segíteni akarnak. Mi nem vagyunk hajlandók az ilyen nyomásnak engedni és általánosan ránk szórt rágalomokkal szemben hadakozni. Ha a Szentszék Magyarországra küldendő képviselőjének csak az lenne a feladata, hogy ezzel ennek a reakciós nyomásnak engedjen, akkor ennek semmi értelme sincs.

A magyar püspököknek és papoknak módjuk van elmondani panaszait és mi indokolt esetben orvosoljuk is ezeket. Ez a módszer segít ahhoz, hogy megoldjuk a felmerülő problémákat. A jobboldali körök provokálásának nem engedünk.

Az 1957. 22. tvr. továbbra is érvényben marad. Mi tudjuk, hogy ezzel szemben a Szentszéknek korábban is és most is elvi kifogása van. Ezzel szemben most is az a véleményünk, hogy a tvr. fennmarad. Ismételten leszögezzük, hogy ez eddig sem volt akadály, hanem éppen jó eszköze a jó együttműködésnek. Nem sérti az egyházkormányzati szabadságot. Ott van probléma, ahol az egyházkormányzat szabadsága ürügyén nem akarják a megállapodásokat betartani. Reakciókat akarnak kinevezésekkel jutalmazni, az állam iránt lojálisakat pedig büntetni. Hivatkoztunk Schwarz-Eggenhofer Artúr esztergomi apostoli kormányzó eseteire, amely konkrétan bizonyítja, hogyan lehet visszaélni az egyházkormányzat szabadságával. Ebbe pedig semmiképpen nem egyezünk bele, hogy Magyarországon kívüli erők is beleszóljanak a magyarországi egyházi kinevezésekbe.

A Szentszék és az ordináriusok közötti kapcsolat javulása attól függ, hogy a főpapok magatartása milyen. Ehhez közös erőfeszítésekre van szükség, s reméljük, hogy a Szentszék is megteszi, ami kötelessége ezen a téren.

Szentszék megbízottja:

Ismét megerősíti álláspontjukat, melyek szerint fenntartással vannak az 1957. 22. tvr.-el szemben, és nem látják biztosítva, hogy a kinevezési kezdeményezés ténylegesen az ordináriusok kezében van. A jutalmazás és büntetés szándékával kapcsolatban az a véleményük, mindig a felső egyházi hatóság joga ezt felülbírálni. Előfordulhat, hogy a püspök saját elgondolása szerint akar jutalmazni vagy büntetni, amibe az állam ne szóljon bele. Ilyen esetben az állam megjegyzést tehet, nem helyeselhet, de ha mégis történik ilyen kinevezés, akkor az állam nem akadályozhatja meg, mert esetleg más papok vannak, akik ezt a kinevezést az állam szerint jobban megérdemlik. Szükség lenne a kritériumok világosabb megfogalmazására. A jelenlegi nagyon szubjektív értelmezésekre adhat alkalmat.

Magyar kormány megbízottja:

A jelenlegi meghatározás a gyakorlatban elégségesnek bizonyult. Ritkán történik meg, hogy a hozzájárulást meg kell tagadni. Mindenesetre alkalmas konkrét formulákat lehetetlen meghatározni. Jó viszony esetén nem is kerül sor a visszautasításra. A püspökök kezdeményezése biztosítva van. Állami részről csak olyankor van kezdeményezés, amikor nyilvánvaló már előre, hogy a törvényekkel ellentétes egyházi rendelkezés készül. Pl. az amnesztia idején egyik börtönből szabadultat mindjárt fővárosi plébániára akartak helyezni.

318 Az amerikaiak 1965. június 8-án általános offenzívát kezdtek Vietnamban.

5. A letartóztatott és felfüggesztett papok, valamint a szerzetesek ügye

Szentszék megbízottja:

Hangsúlyozták, hogy a múlt év őszi megkötött egyezmény nem zárja ki az egyházi személyek letartóztatásának lehetőségét. Azt is elismerik, hogy az egyezmény nem kötelezi a magyar kormányt arra, hogy előre tájékoztassa a Szentszékot ilyen tervéről. Azt sem zárják ki, hogy egyházi személyek olyan cselekményt követhetnek el, amelyek a magyar törvényekbe ütköznek, pl. valutacsempészés, vagy az a körülmény, hogy a polgári jog nem ismeri el a volt szerzetesek egyházi jellegét, s ha egy szerzetes engedély nélkül papi tevékenységet folytat, akkor törvényellenesen cselekszik.

Ugyanakkor felvilágosításokat kérnek mégis, mivel a közvélemény nem fogadja el a hivatalos magyarázatot, megfélemlítésnek és üldözésnek minősítik a letartóztatásokat. A nemzetközi sajtó jelentős része nemcsak a magyar kormány ellen fordult, hanem a Szentszék józan óvatos magatartásával szembe is. Érzéketlenségnek vagy gyengeségnek minősítik a Szentszék magatartását, amely szerintük mindenáron fenn akarja tartani a békés állapotot a magyar kormánnyal. Hangsúlyozták, hogy bár nincs jogalapjuk ahhoz, hogy felvilágosítást kérjenek, mégis mivel választ kell adniuk, valamint a helyzet további romlásának elkerülése érdekében, kéri a tájékoztatásunkat.

Magyar kormány megbízottja:

Hangsúlyoztuk, hogy nem tartjuk kötelességünknek a tájékoztatás megadását, de készek vagyunk segítségükre lenni a félreértések eloszlatásában. Mindenekelőtt szükségesnek tartjuk határozottabban lerögzíteni, hogy Magyarországon senkit nem börtönöztek be azért, mert papi tevékenységet fejtett ki, a letartóztatottak esetében kifejezetten államellenes cselekedetéről van szó. Az itthon elkészített tájékoztató alapján tájékoztattuk őket a letartóztatott papok, papi csoportok tevékenységéről, programjukról és akcióikról, valamint arról, hogy a Büntető Törvénykönyv melyik paragrafusára alapultak, illetve járnak el ellenük.³¹⁹ Konkrét neveket bizonyítottuk a turistaként bejövő külföldi jezsuiták és államellenes szervezkedő papok kapcsolatát.

Szentszék megbízottja:

A letartóztatásokkal kapcsolatos tájékoztatást tudomásul vették, majd érdeklődtek Halász Pius volt cisztercita, valamint Cserepes és Morlin³²⁰ nevű volt jezsuiták után, akik a tájékoztatásban nem szerepeltek. Ezután hangsúlyozták, hogy egyes államok külügyi hivatalai azt állítják, miszerint a magyar kormány a letartóztatásokkal azt akarja bizonyítani, hogy a Vatikánnal kötött megállapodás ellenére is rendelkezik az egyházi ügyekhez szükséges hatalommal is.

Magyar kormány megbízottja:

Ismételten hangsúlyoztuk, hogy a letartóztatásokkal kapcsolatos állításaink bírósági anyagokban bebizonyítottak és a jövőre vonatkozóan helyes lesz, ha az illetékesek levonják a megfelelő konzekvenciákat és sem tudatosan, sem közvetve nem segítik elő az ilyen összeesküvők tevékenységét. A Szentszéknek jobban kellene vigyázni arra, hogy ne lehessen félremagyarázni a megállapodást, mert a megállapodással nem érezzük megkötvén kezünket, hogy a magyar állammal szembe forduló egyénekkal, csoportok-

319 Az 1962 és 1972 közötti időszakban végrehajtott letartóztatásokra, a papok és katolikus hívők elleni perekre lásd a bevezető tanulmányt.

320 Cserepes Péter és Morlin Imre jezsuita szerzetesekről van szó.

kal, legyenek azok egyháziak is, a leghatározottabban fel ne lépjünk. Ha a Szentszék mindenkit, a legszélsőségesebb ellenséges elemeket is meg akarja győzni, akkor lehetetlen a jól megindult fejlődést továbbvinni. Ebben az esetben a kialakuló fejlődés megáll, sőt visszafejlődés következik be.

6. Papi szemináriumok

Különösebb megjegyzés e ponttal kapcsolatban egyik fél részéről sem hangzott el. A Szentszék megbízottja bizonytalan megjegyzést tett arra vonatkozóan, mintha a Központi Szeminárium jegyzetellátásában bizonyos zavarok lettek volna, állami cenzúrázás miatt.³²¹

7. Szerzetesrendek

Szentszék megbízottja:

Megemlítette, hogy túl kevés idő telt el ahhoz, hogy valamilyen változásról lehetne beszélni. Igen körülményesen tudakozódtak: a volt szerzetesrendek tagjainak hallgatólagos működése egyáltalán lehetséges-e.

Magyar kormány megbízottja:

Leszögezte, hogy a szerzetesrendek perspektíváját illetően sem változott meg az álláspontunk és hallgatólagosan sem működhetnek a betiltott szerzetesrendek tagjai.

8. Iskolai hitoktatás

Szentszék megbízottja:

Tudomásuk szerint van egy belső rendelkezés, amely előírja, hogy ahol 10-nél kevesebben jelentkeznek, ott nem lehet engedélyezni az iskolai hitoktatást.³²² Hangsúlyozták, hogy a vallásoktatással kapcsolatos csökkenés nincs arányban a tényleges vallásos élet csökkenésével. Értékelésük szerint a törvény által biztosított lehetőségeket az állam részéről különböző eszközökkel hatástalanítják, amellyel szemben sajnos ők nem tehetnek semmit.

Magyar kormány megbízottja:

Magyarázatot adtunk arra vonatkozóan, hogy 1952-ben volt egy olyan rendelkezés, amely foglalkozott azokkal az esetekkel, amikor 10-nél kevesebb gyermek jelentkezett valamelyik iskolában hittanra. 1957-ben ezt az új rendelkezés hatályaon kívül helyezte.³²³ Egyes helyeken előfordulhat, hogy a fakultatív hitoktatással kapcsolatos rendelkezést félremagyarázták, vagy rosszul alkalmazták. Ilyen előfordult Kovács Sándor püspök egyházmegyéjében, akinek panasza után intézkedtünk. Nincs általános akadálya annak, hogy aki akarja gyermekét hittanra járatni, ezt megtegye. Pl. az egyházi gimnáziumokból több fiatal kerül egyetemre arányosan, mint az állami gimnáziumokból. Templomi hitoktatás akadályozásáról sem tudunk. Veszprémben volt egy ilyen kétoldalú félreértés, amit közben megszüntettünk és most már zavartalanul folyik itt is a templomi hitoktatás.

321 Évente átlag 20–25 katolikus könyv jelenhetett meg Magyarországon a hatvanas-hetvenes években. Ez hozzávetőleg 0,01%-a a magyar könyvtermésnek (minden ezredik könyv). Vö. Havasy, [1990] 138. p.

322 A 0161/1952. (IX. 18.) számú közoktatásügyi miniszteri rendelet a hitoktatással kapcsolatos kérdésekről.

323 A 21/1957. (III. 24.) számú kormányrendelet a vallásoktatásról.

9. Lelki gondozás szabadsága

Szentszék megbízottja:

Nem vetettek fel különösebb problémát. Megemlézték a börtönökben esetleg igényelt papi tevékenység lehetőségét, mivel ez elől a korábbi tárgyalásokon nem zárkoztunk el.

Magyar kormány megbízottja:

Hangsúlyoztuk, hogy a lelki gondozás szabadsága biztosítva van, melyen nem szükséges semmilyen irányban változtatni. Amennyiben a börtönökkel kapcsolatos problémát a magyar egyházi vezetők konkrétan felvetik, megvizsgáljuk a lehetőségét.

10. Papi békemozgalom

Szentszék megbízottja:

Hivatkozott arra, hogy a múlt év őszi megállapodás jegyzőkönyve két álláspontot rögzített a papi békemozgalommal kapcsolatban. A Szentszék részéről az a vélemény, hogy a helyzet nem változott meg. Azonban a Szentszék jó szándéka továbbra is megvan. Nagyon súlyos nehézségeket látnak a kérdés megoldása területén. A Szentszék zsákutcát lát ezen a területen, mivel két különösen fontos probléma gátolja a gyakorlati megvalósítást.

- a) Ideológiai probléma, amelyek becsületesek és nyíltak mindkét fél részéről. A magyar párt ideológusai nem rejtik el, sőt megerősítették a megállapodás után az ideológiai vonalat. Világos, hogy az egyház ezzel nem ért egyet. A nehézségek egyik forrása itt van: a katolikus egyház papjai meddig működhetnek együtt az állammal. Itt részletes hivatkozás történt a jegyzőkönyv vonatkozó részére, különösen annak kiemelésével, hogy a katolikus papok közreműködhetnek-e olyan eszmék támogatásában, amelyek egyeznek a kormányzási eszmékkel. A Szentszék nem ért egyet ezen a téren a szélsőséges álláspontokkal. Sem azzal, hogy semmiben sem lehet a kommunistákkal együttműködni, sem pedig olyan állásponttal, amelyek úgy magyarázhatók, mintha közeledést jelentenének ideológiailag az egyházzal szembeni ideológiai állásponthoz. A Szentszék határozottan kijelentette eddig is, hogy – nem ellenséges formában – de ellentétet hirdet ideológiai szinten. Viszont sokan azt állítják, hogy a békepapok már nem biztosak az ideológiai kérdésekben és ezért a katolikus híveket is megtévesztik. A Szentszék előtt egyelőre nem világos, hogy mely pontokon igaz s mely pontokon rágalom ez az állítás. A Szentszék egyelőre nem tud helyes ítéletet kialakítani.
- b) Egyházi fegyelem. Békepapok csoportjai ráerőszakolják véleményüket a püspökeikre politikai és egyházi kérdésekben is. Kinevezések terén kényszerrel gyakorolnak közvetlenül vagy az Állami Egyházügyi Hivatal útján. A Szentszéknek nincs módja ezt gyakorlatilag ellenőrizni. A kormány és a püspökök véleménye ezzel kapcsolatban a Szentszék számára nem jelentenek elegendő biztosítékot. Ezért következtetésük: egyelőre nem tudnak egy lépést sem előre tenni, még a tanulmányozás terén sem. A helyzet ugyanaz, mint 9 hónappal ezelőtt. Még ma is csak ismételteti a jegyzőkönyvet, s a probléma megoldásának kezdeténél sem tartunk.

Magyar kormány megbízottja:

Álláspontunk változatlan. Megismételjük a jegyzőkönyvben részletesen kifejtetteket: a békepapok érdemeit eddig is, ezután is el fogjuk ismerni. Támadással szemben megvédjük őket, s ilyen támadást velünk szembeni ellenséges magatartásnak is minősítjük. Ha a Szentszék ezen a vonalon megy tovább, akkor ne számítson arra, hogy más kérdésekben is előrehaladás lehetséges.

Elvi kifogásokat illetően: Egyházi személyek együttműködése a politikai kérdéseket jelentette eddig is és ezután sem jár a vallásos nézetek feladásával. Ilyet a magunk ideológiai szempontjából is elhárítanánk. A papi békemozgalomban ilyen probléma nem is merül fel. Ilyen álláspont reakciós álláspont, vallásos tételekbe öltöztetve. Tulajdonképpen a szocialista állam felé pozitív politikai álláspontot bírál, ugyanakkor az ellenséges politikai álláspontot nem teszi szóvá.

Figyelmet érdemlő a Szentszék megbízottjának az a kijelentése, hogy a papi békemozgalomhoz tartozók magatartását, cselekedeteit nem volt módjában eddig ellenőrizni. Ez azt is jelentheti, hogy igazak a vádak, de lehet, hogy nem. Ha nem győződött meg a Szentszék erről, akkor hogyan tudott súlyos intézkedéseket hozni bizonyos esetekben.

Szentszék megbízottja:

A kérdést nem lehet általánosságban vizsgálni. Más dolog a papi békemozgalomhoz tartozás, amely általános és megint más a parlamenti képviselőség vállalása, amely konkrét kérdés. Senki sem tagadhatja, hogy amikor a Szentszék ezeket az intézkedéseket megtette, akkor egy harc volt az államhatalom és az egyház között. Ez a harc szerencsére elhalkulóban van. A törvényhozás az egyházra vonatkozóan változatlan, amely ellentétes az egyházzal. Az ellenforradalom idején a papoknak a megbékélésen kellett lennie, egyik fél pártján sem szabadott állniok. A parlamentben sem szabad erősíteni az egyik felet sem, különösen az egyházzal ellenséges fél mellett. Ilyen megbízást papoknak nem szabad elfogadni. A kánonjogi szankciók ezt erősítették meg. Ehhez nem volt szükség egyes személyek cselekedeteinek konkrét ismeretére. Ha valaki félelemből tett eleget, akkor a szubjektív esetet meg kell vizsgálni, mennyiben érvényes rá az intézkedés. Objektív azonban az a körülmény, hogy az érintett személyek a kánonjogi intézkedést nem tartják érvényben.

Magyar kormány megbízottja:

A Szentszék megbízottja lényegében finomabban, de a Vatikáni Rádió által hirdetett nézeteket fogalmazta meg, mely szerint szűnjön meg a bűn, és akkor megszűnik a bűnhődés. Ez végső soron azt jelenti, hogy a Magyar Népköztársaság parlamentjében részt venni bűn, mert az ellenséges az egyházzal. Ilyen határozottan és érthetően még eddig ez nem volt megfogalmazva. Ezt így most már világosan meg lehet érteni. A magyar törvényhozást a Szentszék ellenségesnek ítéli meg.

Amit a Szentszék megbízottja az ellenforradalom időszakáról, körülményeiről, a dolgok történetiségéről elmondott, az részben hibás, részben pontatlan. Mindenekelőtt az ellenforradalom idején az egyház és a szocialista állam között nem volt harc. Harc a forradalmi és ellenforradalmi erők között volt, az egyház papjainak többsége nem állt az ellenforradalom oldalára. Néhányan, élükön Mindszentyvel, más, világi ellenforradalmárokhöz hasonlóan álltak szemben az államhatalommal. A határvonal tehát nem az egyház és az állam között volt, hanem a forradalmi és ellenforradalmi erők között. A Szentszék intézkedései ebben az időben az ellenforradalmi erőket támogatták.

A Magyar Népköztársasággal lojális egyházi személyeket sújtó vatikáni dekrétumokkal kapcsolatos időrendi felsorolása a Szentszék megbízottjának pontatlan.

1957. január 21-én kelt 20.504/d/ sz. alatt zsinati kongregációs rendelet – Mindszenty intézkedéseinek megerősítésére – 22 pap büntetését jelentette közvetlenül, közvetve számtalan papot érintett, mivel önkényesen alkalmazható volt minden kinevezésre. A zsinati kongregációnak ugyancsak 1957. január 21-én kelt 20.504/bis/d. sz. rendelete 21 egyházi személyt mozdít el hivatalából azzal az indoklással, hogy nem szabályszerűen lettek kinevezve és alkalmatlannak minősíti őket bizonyos egyházi hivatalok viselésére. Ezekben az intézkedésekben tehát szó sincs a parlamenti képviselőségről. Sőt, amikor Grösz érsek, valamint a magyarországi püspökök kérelemmel fordultak a Szentszékhez e rendelkezések eltörléséért, akkor 1957. június 22-én 24.802. sz. alatt elutasították a kérelmet, ugyanez év július 8-án a püspöki kar elnöke a Konzisztoriális Kongregációtól figyelmeztető és bizonyos fokig fenyegető levelet kapott, amelyben elmarasztalják a magyar ordináriusokat a békemozgalom és a Hazafias Népfront támogatásáért.³²⁴

Ami a parlamenti képviselőség vállalást illeti, ugyancsak pontatlan a Szentszék indoklása. A Magyar Népköztársaság parlamentjében katolikus papok már 1956 előtt is részt vettek. Mégpedig az illetékes ordináriusok engedélyével, amely megfelel a kánonjogi szabályoknak is.³²⁵

A Szentszék retorziója 1957. július 16-án kelt 25.446/d/ sz. zsinati kongregációs rendelettel³²⁶ érkezett Magyarországra, amelyben megtiltják, hogy magyar papok képviselői vagy más parlamenti funkciót vállaljanak. A dolgok ilyen formában való kiélezése tehát még ebben az időszakban is érzékeltette a Szentszék akkori politikai irányvonalának ellenséges tartalmát.

Nehéz megérteni azt is, hogy míg a Szentszék nagy figyelmet és aggodást tanúsít a Magyar Népköztársasággal szemben ellenséges cselekedeteket végrehajtó papok iránt, addig a Magyar Népköztársaság iránt lojális magatartású papok helyzetét illetően nem mutat pozitív jellegű érdeklődést. Ezek a papok hazafias tevékenységük mellett nagy szolgálatokat tettek eddig is már egyházuknak, mégis az arra illetékes egyházi körök nem mutatnak szeretetteljes érdeklődést irányukban, pedig a Szentszéktől érkezett igazságtalan és megfontolatlan intézkedések sokuknak súlyos lelki nehézségeket jelentenek.

Szentszék megbízottja:

A Szentszék jelenleg nincs abban a helyzetben, hogy megfelelő intézkedéseket tegyen a dekrétumokkal kapcsolatban. A Szentszék aggódik a békepapok iránt is, és korábbi tárgyalások során ezt kifejezésre is juttatta. Magyarországon kevés pap van, ezért különösen fontos, hogy mindegyik után érdeklődjenek függetlenül attól, hogy milyen a hasz-

324 Grösz József kalocsai érsek 1957 februárjában kapta meg a Zsinati Szent Kongregáció 1957. január 21-én, 20.504/bis/d. szám alatt kelt rendeleteit, amelyben 21 helynöki és egyházmegyei irodaigazgatót elmozdított állásából, és az egyházi funkciók betöltésére alkalmatlannak minősítette őket. Amennyiben nem tettek eleget az egyházi felső hatóság parancsának, kiközösítéssel sújtotta a rendelet a nevezetteket. Horváth Richárd áldozópap, ciszterci szerzetes a „törvényes egyházi hatóságok ellen működött”, ezért az egyházból kiközösítik. ÁBTL 3. 1. 5. O–13405/2. 218–222. és 264–265. p.

325 Várkonyi Imre (1916–1983) országgyűlési képviselő (1949–1953); Beresztóczy Miklós (1905–1973) országgyűlési képviselő (1953–1973), az Országgyűlés alelnöke (1961–1962, 1967–1973); Máté János (1911–?) országgyűlési képviselő (1953–1963). 1956 után Horváth Richárd (1916–1980) országgyűlési képviselő (1958–1980), az Elnöki Tanács tagja (1963–1980).

326 Az 1957. július 16-án kelt 25.446/d. számú zsinati kongregációs rendelet megállapította, hogy „a politikában való aktív részvétel nem áll összhangban a papi személyekkel”, ezért kiközösítés terhe mellett megtiltotta számukra parlamenti tisztség elfogadását. ÁBTL 3. 1. 5. O–13405/2. 296–297. p.

nosságuk. A pápa szíven fekszik ezeknek a papoknak az ügye is. Igyekeznek tanulmányozni a lehetséges körülmények és formák között. Jelenleg az általunk kért megoldást minden jó szándékuk mellett nem tudják teljesíteni. Nincsenek ellene annak a gondolatnak, hogy személyes beszélgetéseket hozzanak létre a papi békemozgalom egyes személyeivel.

Magyar kormány megbízottja:

Azt a helyzetet, amely a dekrétumokkal kapcsolatban kialakult, a Szentszék teremtette meg, saját magának kell a kiutat is megtalálni. Az semmiképpen sem lehet célravezető mód, hogy a Magyar Népköztársaság törvényeit ellenségesnek minősítik, és aki a törvényhozásban részt vesz, azt minden további nélkül elítélik. Itt felmerül az a kérdés, hogy ezek szerint Várkonyi Imre kanonokot is idesorolják. Ez előttünk érthetetlennek tűnik, mivel eddig nem volt szó erről. Az előző tárgyalásokon a Szentszék ezt nem említette. Mindenesetre a Vatikáni Rádió magyar nyelvű adásai, valamint a kérdés elvi magyarázata erre enged következtetni.

Szentszék megbízottja:

Várkonyi Imre kanonokról a Szentszéknek nincs hivatalos kijelentése. A Vatikáni Rádió nem hivatalos fórum. Ugyanakkor meg kell mondani, hogy az 1957-es dekrétum nem követel hivatalos kijelentést. Automatikusan érvényes. Várkonyi esetében a kérdés függőben maradt, mivel Várkonyi a parlamenti képviselőség elfogadása előtt levelet írt a Szentszékhez, amelyre választ nem kapott és úgy értelmezhetette, hogy a dolog rendben van. A Szentszék nem akarta újabb kijelentéssel a helyzetet súlyosbítani. Mindenesetre az 1957. évi dekrétum tény. Várkonyival kapcsolatos hivatalos nyilatkozatra nincs felhatalmazva.

Magyar kormány megbízottja:

Ezek szerint az általános jóakarát ígéretén túl a Szentszék nem tud tenni semmit?

Szentszék megbízottja:

Ahhoz, hogy a jóakaratu ígéret valósággá váljék, arra van szükség, hogy a Szentszék konkrétan a helyzet megvizsgálásához jusson el. A jelenlegi helyzet tényleges megoldást nem ígér.

Magyar kormány megbízottja:

Nem tud a Szentszék odahatni, hogy a Vatikáni Rádió és más orgánumok ne nehezítsék a jelenlegi helyzetet?

Szentszék megbízottja:

A Vatikáni Rádió, az Osservatore Romano és az Acta Apostolicae Sedis esetében igen.

Magyar kormány megbízottja:

A magyar papi emigráció lapjaira nem gondolnak?

Szentszék megbízottja:

Azt nem tudják megakadályozni.

Magyar kormány megbízottja:

Úgy tűnik, hogy a magyar papi emigráció egyes csoportjaira nem érvényesek a Szentszék utasításai. Meglepő, hogy az emigrációs papok egyes csoportjai milyen nagy je-

lentőségűek a Szentszék előtt és mennyi mindent megengedhetnek maguknak a Szentszék hivatalos vonalától eltérően.

Mindenesetre várjuk a Szentszék további intézkedéseit, mint gyakorlati bizonyítékait a Szentszék jóakarátának. Ennek a kérdésnek a megoldása elősegíti más kérdések megoldását. Megoldatlansága más, a Szentszék számára fontos kérdések megoldatlanságát is jelenti.

11. Pápai Magyar Intézet. Magyar papi emigráció

Szentszék megbízottja:

Általános értékelésük pozitív, bár sok panasz érkezett a Szentszékhez. (A növendékek kiválasztására, nem a püspökök választják; az igazgató-helyettes³²⁷ megőrizte budapesti állását is, bár a két feladatának nem tud eleget tenni.) Ezeket nem tették eddig szóvá, de most megemlítik, mivel bizonyos nehézségek merülhetnek fel. Nehézségeket hallottak a PMI pénzügyi helyzetével kapcsolatban is.³²⁸

Magyar kormány megbízottja:

Általában mi is pozitívan értékeljük a PMI munkáját. Igen sokan jelentkeztek, s a püspökök valamennyit felterjesztettek azzal a kéréssel, hogy ezek közül biztosítsuk az útlevelet, akiknek lehet. Természetesen valamennyi jelentkezőt nem lehetett figyelembe venni és ezt az emigráció felnagyítja, mint akiket az állam nem engedett ki tanulni.

Nem értjük az igazgató-helyettes kettős állásának problémáját, hiszen pl. a rektor is megtartotta régebbi állását, Bánk püspök is megtartotta tanári állását és mások is.

Magunk részéről teljesítettük a pénzügyi vállalásokat, az épület rendbehozása, ösztöndíj, államegély stb. kérdésében. Tudomásunk szerint a PMI költségeihez igényelt egyházi segítyt a püspöki kar nem kapta meg, mivel a bécsi magyar papi emigráció ezt megtorpedozta. Egyébként itt említjük meg, hogy a külföldről jött segítyt egyre inkább csak azoknak a papoknak akarják adni, akik ellenségesek az állammal szemben. Felhívjuk a Szentszék figyelmét arra, nehogy az emigráció tudatos nehézségeket okozzon a PMI működésében, amiért majd később a magyar államot támadják, mintha a megállapodást nem tartaná be.

Szentszék megbízottja:

Megítélésünk szerint a PMI fenntartását nem lehet segítyekkel megoldani. A segítyek rendkívüli esetekre szólhatnak, de ilyen alapokra nem lehet helyezni a püspöki kar pénzügyi alapjait. Ezt meg fogják beszélni a püspöki kar tagjaival is.

Magyar kormány megbízottja:

Az ellenséges magyar papi emigráció megfékezésével kapcsolatban kevés remény látszik, mivel a Szentszék a papoknak e csoportját úgy látszik, nem tudja fegyelmezni.

Konkrétan felmerült Békés Gellért személye, aki a magyar bencések prokurátora³²⁹ Rómában, lényegében a pannonhalmi főapát helyettese, a külföldi magyar bencések feje.

327 Csepregi Ignác a budapesti érseki helynöki tisztét is megtartotta a római igazgatóhelyettesi beosztás mellett.

328 Az emigráns magyar papok miseintencióból és különböző segítyekből tartották fenn az intézetet. Miután a magyar állam átvette a tulajdonjogot, a korábbi támogatás megszűnt. Az anyagi terheket a Magyar Népköztársaság viselte, de a kifizetések egy részét (pl. a bérek és ösztöndíjak) a katolikus egyház államegélye, illetve a püspöki kar terhére rendezték. MOL XIX-A-21-a-R-41-5-1965.

329 Prokurátor (lat.) meghatalmazott, megbízott; jogi képviselő.

Lehetetlen helyzet, hogy Békés Gellért leváltása eddig nem történt meg. Mindenesetre a magyar bencés utánpótlás nehezen képzelhető el a külföldi rendházakban, a jelenlegi helyzetben.

Hasonló probléma Csertő vatikáni beosztása is, mivel úgy tudjuk, hogy nevezett magyar ügyekkel is foglalkozik, ami a megállapodással ellentétes.

Szentszék megbízottja:

Békés Gellért ügyét nem ismerik pontosan, de itt ebben az esetben nem a Szentszék által felhatalmazott jogokról van szó, mivel a bencés rend külön intézmény. Nem tartozik a Szentszék hatáskörébe, nem kötelessége ezzel foglalkozni, de kész közreműködni.

Csertő csupán a vatikáni levéltárban dolgozik, kifejezetten adminisztratív jelleggel, valóságosan nem foglalkozik a magyar ügyekkel.

12. Mindszenty-ügy

Szentszék megbízottja:

A Szentszék részéről nincs semmi új dolog Mindszenty ügyében. A legutóbbi budapesti tárgyalás óta nem volt személyes kapcsolatuk, König látogatása más jellegű volt. 1964. december elején az USA és a magyar kormány közötti tárgyalások voltak tudomásuk szerint. Casaroli erről annak idején megkérdezte Száll nagykövetet, de ő nem tudott tájékoztatást adni.³³⁰

Megítélésük szerint lehetlenebbnek látszik a helyzet, mint korábban.

Magyar kormány megbízottja:

A magyar kormány álláspontja nem változott a Mindszenty-kérdésben. Megismételjük a jegyzőkönyvben foglaltakat. Amennyiben a Szentszék úgy ítéli meg, hogy most még kevésbé van abban a helyzetben, mint korábban, hogy a magyar kormány részéről igényelt garanciákat megadja, akkor nyilvánvaló, hogy a jelenlegi helyzet marad fenn. Nem folytattunk az amerikaiakkal erről tárgyalásokat, nem is akarunk. Ha a Szentszék és az amerikai kormány nem akarják megoldani, akkor nekünk nem fűződik különösebb érdekünk a megoldáshoz.

III–IV.

pont alatt felvetett problémák többségét
a II. pont alatti általános értékelésen belül vitattuk meg

Az egyes kérdésekkel ezen kívül az alábbiak szerint foglalkoztunk:

III/a) Letartóztatott papok ügye

Szentszék megbízottja:

Információkat kértek a jezsuita rend illetékeseitől a Magyarországon járt jezsuitákkal kapcsolatban. Ennek alapján cáfolják, hogy ezek a személyek anyagi támogatásban részesítették volna az azóta letartóztatott magyar jezsuitákat. Cáfolják azt is, hogy ezek a személyek vizitatori megbízáttal jártak volna Magyarországon. Egyiküknek sem volt a jezsuita központtól felhatalmazásuk és magyarországi utazásuk csupán magán-

330 Az amerikai–magyar tárgyalásokhoz vö. Borhi, 2000. 220–226. p.

jellegű volt. Kruze a hesseni tartományhoz tartozik, aki 1963-ban turistaként járt Magyarországon. Budapesten beszélt néhány jezsuitával és könyveket ígért nekik. Sem a római, sem a volt központtól nem kapott megbízást. Alszei,³³¹ a Gergely egyetem professzora, aki 1963–64-ben volt Magyarországon, amikor is apját látogatta meg. Beszélt az azóta letartóztatott Rózsa Imrével³³² és még egy jezsuitával. Majd 1964-ben 10 jezsuitát látogatott meg. Nem vitt hivatalos üzenetet a generálistól és nem volt hivatalos jellegű a látogatása.

Arató³³³ is a Gergely egyetemhez tartozik, aki 1964 őszén járt Magyarországon és találkozott néhány jezsuitával, köztük a letartóztatott Kollárral³³⁴ is. Szóbelileg közölte velük, hogy jezsuita generális választás lesz. Konrád³³⁵ az NDK-ból kétszer járt Magyarországon, Budapesten és Pannonhalmán. Ő is saját kezdeményezésére jött Magyarországra.

Az 1964-ben letartóztatottak között a következő hatást állapították meg: nem szerepel a felsorolásban Cserepes és Morlin nevű jezsuiták, valamint Halász Pius volt ciszterciata neve. Megállapították, hogy Vác Jenő³³⁶ nem volt jezsuita.

Magyar kormány megbízottja:

Állításaink bírósági anyagban bebizonyítottak. Érthető, hogy a jezsuita központ nem ismeri el, hogy vizitátorként küldte ezeket a személyeket Magyarországra. A jezsuita központnak jogában van elismerni, vagy nem elismerni a tényeket. Mindenesetre a vizitatori megbízatás (ha elfogadjuk is a magyarázatot) magánlátogatás közepette valósult meg.

Tiltakozunk az ellen, hogy Magyarországra a Szentszék vagy a szerzetesrendek illegális vizitátorokat küldjön.

III/d) Katolikus iskolák mellett működő internátusok

Szentszék megbízottja:

Egyes jelzések szerint állami részről felvetették, hogy 1945 előtt 4 helyen nem létezett ilyen internátus, melyek most ténylegesen léteznek, de nincs jogi alapjuk. Különösen a kecskeméti internátus ügyét vetik fel. Ugyanakkor ezzel ellentétes jelzéseket is kaptak, mely szerint jövő évtől kezdve leszállítanák 200-ról 100-ra az internátus hallgatóinak létszámát.³³⁷

Magyar kormány megbízottja:

Légből kaptak ezek a híresztelések. Ténylegesen létezik, hogy azok az egyházi gimnáziumok, ahol internátus is van, két éve figyelmeztetést kaptak, mely szerint az egyezmény alapján csak a tanulók 50%-át helyezhetik el internátusban. Megjegyezzük, hogy az állami gimnáziumokban csupán 28–30%-át helyezik el a tanulóknak internátusban.

331 Helyesen: Alszei Zoltán.

332 Helyesen: Rózsa Elemér.

333 Arató Pál.

334 Kollár Ferenc.

335 Konrád nevű keletnémet jezsuitáról nincs tudomásunk.

336 Helyesen: Vác Jenő. Jezuista volt.

337 A kecskeméti internátust a piaristák vezették az államosítás (1948) előtt is. A kalocsai érsekség tanította ott „kisszeminaristákat”, vagyis középiskolás korú papi hivatásosokat. 1950 szeptemberében a rend visszakapta az iskolát, de az internátusba beköltözött hivatalt sokáig nem tudták kitenni, ezért rendkívül szűkös volt a hely.

Jelenleg az egyházi iskoláknál 68%-ot helyeznek el internátusban az egyezménytől eltérően. Azóta ennek a felszólításnak nem tettek eleget, pedig a megállapodást mindkét félnek be kell tartani. Hasonló probléma a tanári utánpótlás, amit szintén nem a megállapodás szerint akarják a jövőben, hanem a megállapodás szerinti 14 fő helyett 20-ra akarják emelni az egyházi iskolák tanárainak létszámát. Ez az egész úgy azért vált élesebbé, mert Legányi főpátpát inkorrekt módszereket használt az állammal szemben. Az Állami Egyházügyi Hivatal éveken át nem türelmetlenkedett, hogy túllépik a megállapodást. Most azonban megszerkesztettek egy iratot az összes rendek nevében a Népköztársaság Elnöki Tanácsához, melyben tulajdonképpen megfellebbezik magát a megegyezést.³³⁸

Készek vagyunk a Szentszék megbízottja részére az idevonatkozó megállapodás szövegét a közeljövőben megküldeni.³³⁹

IV/b. A Vatikáni Rádió támadásai, valamint a megállapodás jegyzőkönyvének ismertetése

Magyar kormány megbízottja:

A Vatikáni Rádió magyar nyelvű adásának jólétesültsége a múlt év őszi megállapodásról, illetve az okmányról és a jegyzőkönyvről azt mutatja, hogy a Szentszék tájékoztatást adott a magyar emigráció vezetőinek is. Ennek alapján a Vatikáni Rádió magyar nyelvű adása, valamint a papi emigráció magyar nyelvű lapja, a Katolikus Szemle részletesen ismertette a jegyzőkönyvben foglaltakat.³⁴⁰

Megítélésünk szerint ilyen értelmű ismertetése a jegyzőkönyvnek a megállapodás szellemével sem egyezik és csak zavarokat okoz. Magunk részéről a megállapodáshoz tartottuk ezen a ponton is magunkat. Sem a sajtóban, sem más helyen nem foglalkoztunk a jegyzőkönyvvel. Véleményünk szerint a jegyzőkönyv ismertetése megnehezítené a további tárgyalásokat.

Szentszék megbízottja:

Felhívja a figyelmet arra, hogy az Okmányban úgy fogalmazódott meg, hogy a „csatolt jegyzőkönyvnek nem az a rendeltetése, hogy szöveg szerint nyilvánosságra hozzák.” Ez azt jelenti, hogy a jegyzőkönyv szövegét nem szabad nyilvánosságra hozni, de a tartalmát igen. Ami a szövegét jelenti, nem adták nyilvánosságra. De fenntartott körök számára ismertették, egyes esetekben bizonyos részletek kihagyásával. A Szentszék megbízottja megkérdezi, hogy a megállapodás aláírása utáni nyilatkozatához van-e megjegyzése a magyar kormány megbízottjának.

Magyar kormány megbízottja:

Casaroli nyilatkozatához nincs különösebb megjegyzés. A nyilatkozat nem mond többet sem, kevesebbet sem, mint ami szükséges. Úgy tűnik nekünk, hogy a Szentszék megbízottjának nyilatkozata alkalmas arra, hogy különbözőféleképpen magyarázzák.

338 A Katolikus Középiskolai Főhatóság 1965 tavaszán előterjesztést tett a Népköztársaság Elnöki Tanácsához a diákotthoni létszám és a papi utánpótlás keretének emelése érdekében. Legányi Norbert ugyancsak ebben a tárgyban, de külön fordult levéllel az Elnöki Tanácshoz és a Vatikánhoz. MOL XIX-A-21-d-0022-3/e-1965.

339 A katolikus egyház és a Magyar Népköztársaság kormánya között 1950-ben aláírt megállapodásról van szó.

340 A Katolikus Szemle 1965. évi XVII. évfolyam 4. számában, a 370–377. oldalon olvasható Magyar Péter (valószínűleg fiktív név) írása „Egy évvel a megállapodás után” címmel.

Így azok is tudják magyarul, akik örülnek a megállapodásnak és azok is, akik ellene vannak. Ez azonban nyilván a nyilatkozó szubjektív szándéka ellenére következett be. Amennyiben a Szentszék tartalmilag továbbra is nyilvánosságra hozza a jegyzőkönyv egyes részeit, a magyar kormány is fenntartja magának azt a jogot, hogy ugyanezt, neki alkalmas módon és időben megtegye.

IV/d. Egyes magyar katolikus főpapok megállapodással ellentétes magatartása

Magyar kormány megbízottja:

Részletesen tájékoztatta a Szentszékét Shvoy püspök illegális külföldi levelezéséről, valamint a papi békemozgalom lejárásával kapcsolatos tevékenységéről; Schwarz-Eggenhofer Artúr ellenséges magatartásáról, lázító tevékenységéről, provokatív és illogikus egyházkormányzati intézkedéseiről, amelyek egyre lehetetlenebbé teszik, hogy egyházmegyei kormányzási funkciót töltsön be; Endrey püspök ellenséges politikai manőverezéseiről, valamint Legányi Norbert pannonhalmi főpát negatív magatartásáról, az egyházi középiskolák kollégiumok problémájával kapcsolatos inkorrekt lépéseiről, általában a pannonhalmi bencés renddel kapcsolatos aggodalmakról.³⁴¹ Felvetettük, hogy ezekben a kérdésekben nem szándékoztunk egyoldalú lépéseket tenni, hanem elvárjuk, a Szentszék hathatós intézkedéseket tesz annak érdekében, hogy ne kényszerüljünk a felsorolt esetekben határozott lépéseket tenni. Különösen Schwarz-Eggenhofer Artúr ügyében szükséges mielőbb intézkedés.

Szentszék megbízottja:

A kormány, úgy látszik, nagyon érzékeny olyan dolgokban is, amelyek önmagukban nem nagy jelentőségűek. A felsorolt esetek többsége ilyen. Pl. Schwarznak az a kijelentése, hogy a Szentszék nincs jól informálva, egybeesik az ő véleményükkel is. Az, hogy a magyar állam megtagadta az útlevét,³⁴² s mivel ez igaz, erről beszélni nem hiba. Ugyancsak Schwarznak az a megállapítása, hogy a szocialista állam az egyház, a vallás ellen van, a marxizmus tételeinek felel meg. Mindenesetre indokolt megvizsgálni, hogy miként lehetne mérsékelni Schwarz szélsőséges álláspontját és magatartását. Eddig még a Szentszéknek nem sikerült vele alaposabb beszélgetést folytatni. Felmerülhet a leváltás kérdése is, ami lehetséges, hiszen öreg és beteg. De felmerül a probléma, hogy ki lenne helyette. Endreyvel is beszélniök kellene, mivel nem ismerik az ő érvelési anyagát.

Magyar kormány megbízottja:

Úgy tűnik, hogy a Szentszék megbízottja nem veszi elég komolyan az itt felsorolt problémákat. A felsorolt néhány példa csupán illusztráció, ezért az erre való válaszulásban nem merülhet ki a dologgal való foglalkozás. A Szentszéknek jobban a dolgok lényegé-

341 Shvoy Lajos székesfehérvári püspök valóban élt a lehetőséggel, hogy ismerősein keresztül juttasson külföldre leveleket. Ennek az ÁEH iratai közt is nyoma maradt (MOL XIX-A-21-d-0022-3/e-1965); Schwarz-Eggenhofer Artúr azzal bősztette a hatóságokat, hogy szinte minden intézkedéséhez cinikusan engedélyt, véleményt kért, állandó bejelentéseivel „zaklatta” az ÁEH-t. Többször is behívták a Hivatalba, illetve felkeresték Esztergomban. Elbeszélgettek vele, hogy miért provokálja az ÁEH-t. Felmerült, hogy „az utókorra való tekintettel” küld olyan sok levelet a Hivatalba (MOL XIX-A-21-a-E-15-5/a-1964); Endrey Mihály az ÁEH megkerülésével akart Kádár János miniszterelnökkel beszélni (MOL XIX-A-21-a-E-15-7-1964); Legányi Norber főpát már évek óta „szálka volt az ÁEH szemében” (lásd a 151. és 338. számú lábjegyzeteket a forrásközlésben).

342 MOL XIX-A-21-a-K-2-100-1965. Schwarz-Eggenhofer Artúr kiutazási kérelme Bécsbe.

re kellene figyelni, mivel a felsorolt esetek, valamint más hasonlók is csupán jelzik azokat a veszélyeket és nehézségeket, amelyek a dolgok mélyén feszülnek meg. Egyrészt a volt szerzetesek különböző csoportjainak összeesküvései, másrészt egyes magyarországi főpapok nyílt reakciói tevékenysége, harmadrészt pedig a magyar papi emigráció ismertetett, országon kívüli tevékenysége, a belső reakció támogatása, együttesen nagyon súlyos helyzetet teremthetnek, ha a Szentszék nem lép fel kellő komolysággal ezekkel szemben. Mindenesetre a magunk részéről a felelősséget elhárítjuk, ha ezek következtében határozottabb lépésre kényszerítenek bennünket. Nem az a problémánk, hogy nem bírunk el ezekkel az emberekkel. Eddig is elbírtunk velük és a jövőben is megvan hozzá a megfelelő erőnk, hogy rendet tartsunk.

Eddig sem azért nem tettek több kárt, mert nem akartak, hanem azért, mert nem volt több lehetőségük.

Szentszék megbízottja:

A nehézségek ellenére is úgy látják, hogy több a pozitívum, mint a negatívum. Alapvető, hogy megvan a párbeszédre a lehetőség. Az a tény, hogy elmondhatjuk, mit tekintünk pozitívnak és negatívnak, komoly jelentőségű, nemcsak történelmileg, hanem az előrehaladás szempontjából is. Amíg megvan a lehetőség a vitára – ha nincs is minden ponton pozitív egyetértés, sőt negatív ellentétek is vannak – addig megvan a lehetőség a nehézségek leküzdésére. Ezért a maguk részéről optimista következtetéseket vonnak le. További tárgyalások szintjén szeretnének maradni akkor is, ha még nem is lehet előrelépést tenni.

Magyar kormány megbízottja:

A magunk részéről is pozitívan értékeljük a megállapodást. Magyarországon a katolikus papok és hívők többségében megerősödött, hogy lehetséges a vallásos meggyőződés mellett a szocialista társadalommal széles nemzeti egységet létesíteni. Ez egyik legnagyobb értéke ennek a megállapodásnak akkor is, ha egyesek keveslik, mások sokallják. Történelmi tapasztalatokat ad a szocialista országok és a katolikus egyház számára is. A párbeszéd nemcsak lehetséges, hanem a valóságban létezik. Nem szabad megfélemlenünk arról, hogy a hívők és nem hívők a megállapodás előtt is megvalósították a gyakorlatban.

Amellett, hogy pozitív az értékelés, realisan kell lennünk: léteznek erők, amelyek nem hívei ennek a fejlődésnek és mindent elkövetnek a további fejlődés megakadályozására. Ha előre akarunk haladni, nem szabad hagyni, hogy az említett negatív erők befolyásoljanak és akadályozzanak. Megvan a lehetőség a fejlődésre, ennek ma nagyon fontos feltétele, hogy a Szentszék értse meg a magyar társadalom helyzetét és ezen belül rendezni kell azokat a büntetéseket, amelyek – a mi megítélésünk szerint – azért hoztak, mert ezek a magyar katolikus papok a mai helyzetet – jól, vagy rosszul – előre látták és megvalósításán fáradoztak. Mi a megállapodásban lefektetett elvek szerint készek vagyunk tárgyalásokra a megérett kérdések rendezésére és megoldására.

V.

A Szentszék megbízottja írásban összefoglalva átadta elképzelésüket a Szentszék és a magyar kormány közötti kapcsolat további tervére vonatkozóan (1. sz. melléklet).³⁴³

343 Lásd az előző dokumentumot.

A következő megjegyzéseket fűzte még hozzá:

Nem szándéka a Szentszéknek, hogy beavatkozzék Magyarország belügyeibe, viszont figyelemmel akarják kísérni a megállapodás végrehajtását, mivel a megállapodás egyes pontjait Rómában is lehet észlelni, azonban több pontot csak Magyarországon lehet megbízhatóan pl. püspökök jelöltsége esetén a kánonjogi vizitáció helyszíni megejtése. A Szentszék ismételten hangsúlyozni szeretné, hogy nem kívánja Magyarországot ellenőrzés alá helyezni, csak a megállapodást karja ellenőrizni és elősegíteni a végrehajtást. Minderre azért van elsősorban szükség, mert a közvélemény a magyar püspökök kijelentéseiben sem bízik és nem fogadja el meggyőzésnek a magyar kormány állításait sem.

Magyar kormány megbízottja:

Helyeseljük, hogy a Szentszék megbízottja írásban összefoglalta elgondolásait. Tanulmányozni fogjuk és visszatérünk rá.

Néhány kérdés már az első olvasásnál is felmerül: pl. a Szentszék kiküldöttjének tevékenysége az 1964. őszi megállapodás betartásának ellenőrzésére vonatkozik-e, vagy másra is. Egyelőre nem világos, hogy a Szentszék mennyiben ismeri el a magyar kormány és a püspöki kar között 1950-ben kötött megállapodást is, hiszen a magyarországi egyházzal kapcsolatos ügyek megítélésénél ennek döntő szerepe van. Felmerül, hogy a Szentszék is elkötelezően elismeri-e az 1950. évi megállapodást.

Harmadik kérdés, pl. a viszonyosság elvének az értelmezése.³⁴⁴

Van-e a Szentszék gyakorlatában ehhez hasonló? Tudnának-e erre vonatkozóan előzetes tájékoztatást adni?

Szentszék megbízottja:

A Szentszék megítélése szerint az 1964. őszi megállapodás betartásának ellenőrzése a minimum. A megállapodás kifejezi a szélesebb megállapodásra való törekvést, azért a Szentszék kívánsága, hogy Magyarországi képviselőjének szélesebb és általánosabb lehetőségei legyenek a magyar egyház helyzetének vizsgálatánál. A Szentszék értelmezése szerint a megállapodás kiterjed a jegyzőkönyvben foglaltakra is, mivel azokban elkötelező kijelentések hangzottak el.

Az 1950. évi megállapodással kapcsolatban a Szentszék szempontjai elég világosak, ahogyan ez a jegyzőkönyvben is szerepel. A Szentszék ezt a megállapodást csak ténybelileg ismerheti el, elvi fenntartással él. Ennek okait a jegyzőkönyvben kifejtették: csak a Szentszék illetékes megállapodást kötni. Az 1964. évi őszi megállapodás a Szentszék és a magyar kormány közötti nemzetközi megállapodás, melyek kötelezőek minden mástól függetlenül mindkét félre. Egyházzogilag az 1950. évi egyezményt nem lehet elismerni, legfeljebb tudomásul lehet ténybelileg venni.

A legújabb történelem során a Szentszéknek nincsenek ilyen jellegű tapasztalatai. Tudniillik, hogy szocialista országokkal hasonló kapcsolat létesült volna. Vannak különleges esetek, pl. az USA elnökének személyes megbízottja nagyköveti rangban diplomáciai jelleggel működik a Szentszékénél. Bár ez nem jelenti, hogy diplomáciai kapcsolat lenne az USA és a Szentszék között. Jelenleg még ők is tanulmányozzák, hogy milyen formát lehetne találni, amelyek nemcsak Magyarországra vonatkoznának, mivel más-hol is felvetődik ez a kérdés.

344 A magyar tárgyalófelek kérdése az Agostino Casaroli által a tárgyalások során átadott emlékeztető (jelen beszámoló melléklete, lásd a következő dokumentumot) 4. pontjában megfogalmazottakra vonatkozik. A Szentszék a viszonyosság, kölcsönösség elvén kéri, hogy Magyarországra küldhesse állandó, vagy legalább rendszeres ott-tartózkodásra félhivatalos megbízottját. Ennek fejében felajánlja, hogy kész fogadni Rómában a magyar kormány hasonló megbízottját.

Magyar kormány megbízottja:

Úgy tűnik, hogy a Szentszék részéről sincs még ez a probléma alaposan kidolgozva. Előreláthatóan erről a kérdésről még igen sok tárgyalnivaló lesz. A megoldás nem látszik túl egyszerűnek, mindenesetre előre látszik, hogy pl. az 1950-es magyar püspöki kar és a magyar kormány között kötött megállapodás, valamint az 1964. évi Szentszék és a magyar kormány közötti megállapodás közötti összefüggést tisztázni kell. Azt nem lehet, hogy bizonyos kérdésekben a Szentszék össze akarja kapcsolni – tudniillik ami a magyar kormány részére kötelező –, más kérdésekben mereven szét kívánja választani a két megállapodást – tudniillik amennyiben az egyházra nézve kötelezettséget jelentenek.

A Szentszék és a magyar kormány közötti megállapodás nemzetközi jellegű, de ugyanakkor csak részleges megállapodás, mivel tulajdonképpen csak 3 kérdésre vonatkozik. A jegyzőkönyvben foglaltak tárgyalási anyagul szolgáltak, a további tárgyalások alapját képezhetik, de az elkötelező kijelentések bizonyos feltételek fennforgása esetén érvényesek, pl. a Szentszék által felhozott katolikus sajtó szabad működésére vonatkozó elkötelező ígéret a magyar kormány részéről csak úgy tekinthető kötelezőnek, ha a magyarországi katolikus sajtó az 1950. évi megállapodás szellemében működik és azt kötelezően betartja. Nehezen lehetne elképzelni, pl. a katolikus sajtó működésének zavartalanságát, ha az a magyar kormánnyal ellenséges politikai irányvonalat követ. Ezen kívül az 1950. évi megállapodás a magyar püspöki kar és a magyar kormány között nem nemzetközi jelentőségű, de ugyanakkor nem részleges megállapodás, hanem átfogó, az állam és az egyház közötti viszony legfontosabb kérdéseit foglalja magában. Készek vagyunk tanulmányozni az átadott emlékeztetőt és megfelelő időben alapos tanulmányozás után tárgyalásokat folytatni a Szentszék és a magyar kormány közötti kapcsolat további alakítására vonatkozóan.

A tárgyalások mindvégig nyugodt, barátságos légkörben folytak. Casaroliék több római és olasz nevezetességet megmutattak.

Budapest, 1965. június 24.

Prantner József
(:Prantner József:)

MOL M-KS 288. f. 22. cs. 1965. 12. ő. e. 70–101. p. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály jelentése a Politikai Bizottságnak
a magyar–vatikáni tárgyalásokról
1965. július 9.**

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLY

SZIGORÚAN BIZALMAS!

L. Szirmai István

Jelentés
a Politikai Bizottságnak
a magyar–vatikáni tárgyalásokról.

Vatikáni kezdeményezésre 1965. június 14–21-e között tárgyalások folytak Rómában a magyar kormány és a Szentszék megbízottai között. A tárgyalásokon – amelyek nyugodt és barátságos légkörben folytak – a következő kérdések kerültek napirendre:

I. A részleges megállapodás értékelése

A megállapodás okmányában és jegyzőkönyvében lefektetett pontokat megvizsgálva a tárgyaló felek általában fenntartották korábbi álláspontjukat. A püspöki kinevezésekkel kapcsolatban Casaroli felvetette, hogy Hamvas érsek és más püspökök gyenge egészségi állapota a közeljövőben szükségessé teheti, hogy új püspöki kinevezésekről tárgyaljunk a megállapodásban rögzített módszer szerint.

A papi békemozgalomról szólva Casaroli elmondta, hogy a dekrétummal sújtott papok ügyét továbbra is rendezni kívánják, de a megoldás tekintetében súlyos nehézségeket látnak.

Kihangsúlyoztuk, hogy a békepapok ügyének megoldatlansága akadályozza más kérdések, mint pl. Endrey és Bárd segédpüspökök ügyének rendezését is.

Casaroli a jegyzőkönyvi pontok felsorolása közben kijelentette, hogy a Mindszenty-kérdés megoldása jelenleg lehetetlenebbnek látszik, mint korábban. Megkérdezte, hogy folytatunk-e tárgyalásokat az amerikaiakkal a Mindszenty-ügyben. Nemleges válasz után kihangsúlyoztuk, hogy továbbra is ragaszkodunk a Mindszenty-ügyben a kért garanciákhoz.

II. A vatikáni megbízott által felvetett konkrét kérdések

Casaroli ismét felvetette a korábbi tárgyalások során is általuk szóvá tett panaszokat (hitoktatás, egyházkormányzat szabadsága stb.). A nemrég letartóztatott papokkal kapcsolatban kihangsúlyozta, hogy a múlt év őszén megkötött egyezmény nem zárja ki az egyházi személyek letartóztatásának lehetőségét. Ilyen esetekben a kormány nem tartozik tájékoztatást adni a Szentszéknek. Felvilágosítást csak azért kér, mert a közvélemény a Szentszéktől is magyarázatot kér ezekben az ügyekben.

Hangsúlyoztuk, hogy nem tartjuk kötelességünknek a tájékoztatást, de készek vagyunk segítséget nyújtani a félreértések eloszlatásában. Kihangsúlyoztuk, hogy Magyarországon senkit nem börtönöztek be azért, mert papi tevékenységet folytat. A letartóztatások esetében kifejezetten államellenes szervezkedésről van szó. Néhány konkrét bizonyítékot tártunk elé-

jük az államellenes szervezkedésről és a turistaként nálunk járt külföldi jezsuiták és az államellenes szervezkedő papok kapcsolatairól. Tiltakoztunk az ellen, hogy a Vatikán vagy a szerzetesrendek illegális vizitátorokat küldjenek az országba.

Casaroli a tárgyalások közben megkérdezte a jezsuita rend központját és tagadta azt, hogy a Magyarországon járt jezsuitáknak megbízatása lett volna az illegális szervezkedés támogatására, vagy vizitátori tevékenység folytatására. Egyébként elismerte, hogy a megnevezett külföldi jezsuiták tényleg találkoztak az államellenes szervezkedés miatt letartóztatott papokkal.

A Vatikán panaszára válaszolva teljesen légből kapottnak minősítettük azokat a híreszteléseket, hogy 4 katolikus gimnáziumot és internátust meg akarunk szüntetni. Nem felel meg a valóságnak, hogy a pannonhalmi bencés renddel szemben múlt év december óta megszorításokat alkalmazunk. Kijelentettük, hogy az egyház működésével kapcsolatos általános panaszokat nem vehetünk figyelembe, a konkrét panaszokat ki fogjuk vizsgálni.

III. Általunk felvetett kérdések:

König bíboros látogatását Mindszentynél barátságatlan lépésnek és hidegháborús demonstrációnak minősítettük. Casaroli hosszasan magyarázkodott, mondván, hogy a Szentszék jogilag nem volt inkorrekt, nem akarta a polémiát élezni, kizárólag egyházi jellegű megemlékezést továbbított König Mindszentynek. Könignek továbbra sincs megbízatása magyar ügyekkel foglalkozni. Casaroli válaszát tudomásul vettük, de nem tartottuk elfogadhatónak.

A Vatikáni Rádió magyar nyelvű adása és az emigráns sajtó a figyelmeztetés ellenére ellenséges tevékenységet folytat a Magyar Népköztársaság és a megállapodás ellen. Ezek az orgánumok úgy beszélnek a megállapodásról, mintha valaki ismertette volna velük a megállapodás okmányait. Kifejtettük, hogy amennyiben a Szentszék tartalmilag továbbra is nyilvánosságra hozza a jegyzőkönyv egyes részeit, mi is fenntartjuk azt a jogot, hogy ezt alkalmas módon és időben megtegyük.

Részletesen tájékoztattuk a Szentszék Shvoy püspök illegális ellenséges külföldi levelezéséről, Schwarz-E[ggenhofer] esztergomi apostoli kormányzó ellenséges magatartásáról, provokatív egyházkormányzati intézkedéseiről, melyek egyre lehetetlenebbé teszi, hogy egyházkormányzói funkciót töltsön be. Szóvá tettük Endrey segédpüspök és Legányi pannonhalmi főapát ellenséges magatartását is. Elvárjuk, hogy a Szentszék hathatós intézkedéseket tesz annak érdekében, hogy e kérdésekkel kapcsolatban ne kényszerüljünk határozott lépések megtételére. Casaroli úgy látta, hogy a kormány túl érzékeny ezekben a dolgokban. Indokoltnak tartja megvizsgálni Schwarz ügyét, felmerülhet a leváltás kérdése is, de akkor problémát jelent az, hogy ki kerüljön a helyére. Ígéretet tett, hogy a Vatikáni Rádió és a vatikáni hivatalos lapok a jövőben a megállapodás szellemében fognak nyilatkozni.

IV. A vatikáni megbízott javaslata a magyar kormány és a Szentszék közötti rendszeres, félhivatalos kapcsolat kialakítására.

Közlöttük Casarolival, hogy a javaslatot tanulmányozni fogjuk és későbbi időpontban válaszolunk (javaslat mellékelve).³⁴⁵

345 A Politikai Bizottság anyagában a javaslat nem lelhető fel, de az Agitációs és Propaganda Osztály részére készített ÁEH jelentéshez valóban csatolták mellékletként az iratot (lásd előző dokumentum).

Összefoglalva:

Casaroli megállapította, hogy a nehézségek ellenére is több a pozitívum, mint a negatívum és megvan a párbeszédre a lehetőség. A további tárgyalások szintjén szeretnének maradni akkor is, ha még nem lehet előrelépést tenni.

A magunk részéről is pozitívan értékeltük a megállapodást, Magyarországon a katolikus papok és hívők többségében megerősödött, hogy lehetséges a vallásos meggyőződés mellett a szocialista társadalomban széles nemzeti egységet létesíteni. A párbeszéd nemcsak lehetséges, hanem a valóságban is létezik. A további előrehaladás feltétele, hogy a Szentszék rendezze a békepapokra kirótt büntetéseket. A megállapodásban lefektetett elvek szerint készek vagyunk a tárgyalásokra és a megérett kérdések rendezésére.

Javaslatok:

1. A Politikai Bizottság vegye tudomásul a magyar kormány megbízottjának a Vatikán megbízottjával folytatott tárgyalásáról szóló jelentést. Értsen egyet azzal, hogy vatikáni kezdeményezés esetén a korábban meghatározott elvek alapján folytassák a tárgyalásokat.
2. A Vatikán javaslatával szemben, amely félhivatalos kapcsolat kialakítását ajánlja a magyar kormány és a Vatikán között, a Politikai Bizottság álláspontja az, hogy újabb vatikáni kezdeményezés után hivatalos konzuli kapcsolat létesítéséről folytassák a tárgyalásokat.
3. A tervezett hivatalos konzuli kapcsolatról kialakított álláspontunkról tájékoztassák a Szovjetunió, a Lengyel Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, a Román Népköztársaság, a Jugoszláv Szocialista Köztársaság Egyházügyi Hivatalát és kérjük ki ezzel kapcsolatos véleményüket.

Budapest, 1965. július 9.

Prantner József
Prantner József

Molnár Endre
Molnár Endre

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 370. ő. e. 116–119. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1965. júliuss 20-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat. Az előterjesztést fakszimile közli: Ólmosi, 1991. 106–109. p.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban
1965. július 20.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban

L. VII. 26. Fock Jenő

Látta: Cseterki Lajos VII. 30.

L. Korom Mihály VIII/3.

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1965. július 20-án megtartott üléséről

J E L E N V A N N A K: Biszku Béla, Fehér Lajos, Kádár János, Kállai Gyula, Nemes Dezső, Rónai Sándor, Somogyi Miklós, továbbá Ajtai Miklós, Brutyó János, Nyers Rezső, valamint Németh Károly és Gosztonyi János elvtársak.

Az ülésen nem vettek részt: szolgálati okból Fock Jenő elvtárs, szabadságon vannak: Apró Antal, Gáspár Sándor, Komócsin Zoltán, Münnich Ferenc, Szirmai István, Cseterki Lajos, Czinege Lajos, Ilku Pál, Korom Mihály, Szurdi István és Méhes Lajos elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

1. Jelentés a magyar–vatikáni
Tárgyalásokról.
Agit. Prop.O. és Állami
Egyházügyi Hivatal jelentése

A Politikai Bizottság a jelentést tudomásul veszi. Egyetért azzal, hogy vatikáni kezdeményezés esetén a korábban meghatározott elvek alapján folytassák a tárgyalásokat.

A Vatikán javaslatával szemben, amely félhivatalos kapcsolat kialakulását ajánlja a magyar kormány és a Vatikán között, a Politikai Bizottság azt tartja helyesnek, hogy újabb vatikáni kezdeményezés után hivatalos konzuli kapcsolat létesítéséről folytassák a tárgyalásokat.

Az eddigi tárgyalások tapasztalatairól – ezen belül a tervezett hivatalos konzuli kapcsolatra vonatkozó álláspontunkról – tájékoztatni kell a Szovjetunió, a Lengyel Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, a Román Népköztársaság, a Jugoszláv Szocialista Köztársaság Egyházügyi Hivatalát.³⁴⁶

346 A napirenden szereplő „különfélék” első pontja. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Fehér Margit
(Fehér Margit)

Kádár János
(Kádár János)

MOL M-KS 288. f. 5. cs. 370. ő. e. 1., 7., 16. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1965. július 20-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**A Külügyminisztérium előterjesztése az MSZMP Politikai Bizottságához
Mindszenty József betegségével kapcsolatban
1965. augusztus 28.**

KÜLÜGYMINISZTERIUM
286/PJ-1965.

SZIGORÚAN TITKOS!

Készült: 5 példányban.

L: Komócsin Zoltán

1965. VIII. 28.

Előterjesztés
az MSZMP KB Politikai Bizottságához

Tárgy: Mindszenty betegségével
kapcsolatos eljárás

A Politikai Bizottság hozzájárulását kérjük Mindszenty romló egészségi állapotára való tekintettel – az eseményektől függően – az alábbi eljárásokhoz.

1. Amennyiben az amerikai ügyvivő azzal a kéréssel fordul a Külügyminisztériumhoz, hogy Mindszenty gyógykezeléséhez a követségen kívüli elhelyezés formájában nyújtsunk segítséget, a következő [...] ³⁴⁷ megoldást lehet felajánlani.

[a] ³⁴⁸ Az amerikai követség rendelkezésére bocsátunk, nem forgalmas területen, szanatóriumi kezelésre alkalmas épületet, amelyben az amerikai követség orvosai és személyzete biztosítják a gondozást. Mi gondoskodunk az épület biztonságáról.

[b] Saját épületünkben helyezük el, saját orvosaink és személyzetünk gondozása alatt, annak biztosításával, hogy az amerikai követség megbízottja és a Vatikán megbízottja időnként meglátogathatja.] ³⁴⁹

Amennyiben erre sor kerülne ³⁵⁰ az Elnöki Tanács előzetesen olyan értelmű határozatot hoz, hogy tekintettel Mindszenty romló egészségi állapotára, a büntetés végrehajtását további intézkedésig felfüggeszti.

2. Mivel az ügyvivő jelezte, hogy nem szeretnék a követséget szanatóriumnak berendezni, a helyzetet felhasználhatjuk olyan kezdeményezésre, hogy az Elnöki Tanács fenti határozatának meghozatala után az 1/a pontban foglalt megoldást ajánljuk fel az amerikai követségnek.] ³⁵¹

3. Ha az amerikai ügyvivő Mindszenty külföldi gyógykezelésének engedélyezése iránt jelent be kérést, ebben az esetben a Politikai Bizottságnak Mindszenty külföldre engedésével kapcsolatban korábban hozott határozata az érvényes.] ³⁵²

347 Egy szót tollal olvashatatlanul kihúzták a gépelt iraton.

348 Az önálló bekezdésre utaló jelzést [a]) áthúzták az iraton.

349 A „b” pontot tollal áthúzták az iraton.

350 A szövegben eredetileg „Mindkét esetben” szerepelt, később tollal kihúzták és kézírással javították.

351 A „2.” pontot tollal áthúzták az iraton.

352 A „3.” pontot tollal áthúzták az iraton.

2.)³⁵³ Mindszenty halála esetén – ha ez akár a követségen, akár az általunk felajánlott villában következik be – a lehető legminimálisabb ceremóniával, Csehimindszentben kell eltemetni.

3.)³⁵⁴ Amennyiben az amerikai követség azt az igényt jelenti be, hogy pap látogassa meg Mindszentyt, az Állami Egyháziügyi Hivatal gondoskodik a kérés teljesítéséről. Ha külföldről kívánnak papot behozni, akkor a beutazását egyéni elbírálás alapján kell engedélyezni.

4.)³⁵⁵ Amennyiben a betegségről vagy a haláláról indokolt lesz valamilyen közleményt kiadni, annak szövegét Komócsin és Szirmai elvtársak hagyják jóvá.

~~Két kormány megállapodása alapján szanatóriumi elhelyezés.~~³⁵⁶

Budapest, 1965. augusztus 28.

~~Felfüggesztésre nem kell utalni.~~³⁵⁷

Péter János
/Péter János/

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 373. ő. e. 119–120. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1965. augusztus 31-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített, később javított tisztázat. Az előterjesztést faksimile közli: Ólmosi, 1991. 110–111. p.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

353 Az eredetileg gépelt „4.)” kézzel átjavítva.

354 Az eredetileg gépelt „5.)” kézzel átjavítva.

355 Az eredetileg gépelt „6.)” kézzel átjavítva.

356 Az eredeti szövegbe kézírással beszúrva, majd áthúzva.

357 Az eredeti szövegbe kézírással beszúrva, majd áthúzva.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata Mindszenty József betegségevel kapcsolatban
1965. augusztus 31.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 példányban

L. Nyers Rezső IX. 2.

L. IX. 6. Ajtai

Láttam: Kádár IX. 14.

Láttam: Kállai X. 1.

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1965. augusztus 31-én tartott üléséről.

JELEN VANNAK: Apró Antal, Biszku Béla, Fock Jenő, Gáspár Sándor, Komócsin Zoltán, Nemes Dezső, Rónai Sándor, Somogyi Miklós, Szirmai István, továbbá Czinege Lajos, Cseterki Lajos, Ilku Pál, Korom Mihály, Szurdi István, Méhes Lajos és Gosztonyi János elvtársak.
Szabadságuk miatt az ülésen nem vettek részt: Fehér Lajos, Kádár János, Kállai Gyula, Münnich Ferenc, továbbá Ajtai Miklós, Brutyó János, Nyers Rezső és Németh Károly elvtársak.

NAPIREND:

[...]

13. Javaslat Mindszenti³⁵⁸ betegségével kapcsolatos eljárásra.
Külgügyminisztérium javaslata.
Jelen volt: Péter János elvtárs

A Politikai Bizottság a javaslatot leveszi napirendről.

Az eljárásra vonatkozóan akkor kell javaslatot készíteni, ha a budapesti amerikai nagykövetség ezzel kapcsolatban kérést intéz a Külgügyminisztériumhoz.³⁵⁹

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Biszku Béla
(Biszku Béla)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 373. ő. e. 1., 9., 12. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1965. augusztus 31-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

358 Helyesen: Mindszenty József.

359 A napirenden szereplő „különfélék” 13. pontja. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály és az Állami Egyházügyi Hivatal
javaslata a Politikai Bizottságnak Mindszenty József betegségével kapcsolatban
1965. szeptember 10.**

ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL
MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLY

Szigorúan bizalmas!
Készült 2 példányban.

Előterjesztés

a Politikai Bizottsághoz a Mindszenty-kérdéssel kapcsolatban

Augusztus 28-án az Amerikai Egyesült Államok budapesti ügyvivője közölte Külügy-minisztériumunkkal, hogy MINDSZENTY JÓZSEF súlyosan megbetegedett. Az ügyvivő kérésére lehetőséget adtunk négy amerikai orvos beutazására, akik megállapították, hogy Mindszenty fertőző tüdőbetegsége kiújult és közben tüdővérzést is kapott. Mindszenty egészségi állapota – bár túl van az életveszélyen – továbbra is súlyos.

Szeptember 4-én az amerikai ügyvivőnek Szilágyi³⁶⁰ elvtárrsal folytatott beszélgetése során kitűnt, hogy az Egyesült Államok kormánya a Mindszenty-kérdést szemmel láthatóan szeretné megoldani. Mindszenty betegségről a Vatikánt is tájékoztatta.

Szeptember 3-án Casaroli Rómában az ideiglenes ügyvivőnkől lehetőséget kért arra, hogy társával együtt Magyarországra utazhasson a tárgyalás folytatására, de annak tárgyát nem jelölte meg.

Szeptember 7-én Casaroli sürgős találkozót kért Száll elvtárrtól, közölte³⁶¹, hogy az amerikai kormánytól hivatalos értesítést kaptak Mindszenty betegségéről és azért akar Magyarországra utazni, hogy a helyzetet megvizsgálja és tárgyalásokat folytasson a kérdés megoldásáról a magyar kormány képviselőjével, továbbá, hogy Mindszentyt is meggyőzze egy esetleges megoldás szükségességéről és elfogadásáról. Megjegyezte, hogy e tekintetben komoly kétségei vannak, mert nem hiszi, hogy a betegség sokat változtatott Mindszenty korábbi álláspontján, Mégis megkísérlik meggyőzni őt, mert egyetértése nélkül nehéz lenne a Vatikánnak az általunk kért garanciát elvállalni, mert azt csak úgy tudná betartani, ha Mindszentyt zárt helyen őriztetné. Megemlítette: nem tartja kizártnak, hogy az amerikaiak eltúlozták Mindszenty *egészségi állapotát*,³⁶² mert az ügy elhúzódása kellemetlen számukra.

Casaroli felvetette azt a kívánságot is, hogy a kormány egyik tagjával e probléma kétoldalú és nemzetközi vonatkozásairól eszmecsere folytathasson.

Casaroli egyetértésünkkel szeptember 13-án Budapestre érkezik, hogy mindezekről tárgyalásokat folytasson.

Mindezekből úgy látszik, hogy bizonyos tekintetben új helyzet állott elő, az amerikai kormány ösztönzi a Vatikánt a Mindszenty-kérdés megoldására. Az amerikai kormánynak kellemetlen lenne, ha Mindszenty budapesti követségükön halna meg. A Vatikán a „történelmi felelősséget”, továbbá a kérdés humánus oldalát említve úgy tűnik, hogy az eddiginél nagyobb hajlandóságot mutat a Mindszenty-kérdés rendezésére.

360 Szilágyi Béla külügyminiszter-helyettes (1963–1970).

361 A szövegben eredetileg „ahol kijelentette” szerepelt, később tollal kihúzták és kézírással javították.

362 A szövegben eredetileg „helyzetét” szerepelt, később tollal kihúzták és kézírással javították.

Számunkra előnyösebb lenne, ha Mindszenty a Vatikán által adott garanciák után elhagyná az országot. Ez esetben esetleges halálát kevésbé tudnák hidegháborús célokra felhasználni. A humánus megoldás emelne államunk nemzetközi tekintélyét és javítaná a magyar–amerikai viszony rendezésének kilátásait.

Megállapodás esetén számolni kell azzal, hogy a hazai közvélemény megfelelő tájékoztatást igényel.

Határozati javaslat:

1. A Politikai Bizottság hozzájárul, hogy a kormány megbízásából Prantner József elvtárs a Mindszenty-kérdésben Casarolival tárgyaljon. A tárgyaláson vegyen részt Miklós Imre elvtárs is.

2. A Mindszenty-kérdésben továbbra is ragaszkodjunk a Vatikántól már korábban kért és a Politikai Bizottság által jóváhagyott garanciákhoz.

a) A megállapodás létrejötte érdekében – eltérőleg a korábbi határozattól – ne ragaszkodjunk ahhoz, hogy Mindszenty az esztergomi érseki címéről lemondjon. A Vatikán azonban nevezzen ki az esztergomi érsekség élére utódlási joggal teljes jogú címzetes érsek apostoli kormányzót. E kinevezéssel *megszűnik*³⁶³ Mindszenty egyházi lehetősége, hogy a magyar egyház ügyeibe beavatkozzék.

b) *Ha a garanciákat megkapjuk*,³⁶⁴ Mindszenty elhagyhatja az országot. Ennek jogi lebonyolítását a Politikai Bizottság által korábban jóváhagyott módok szerint kell végrehajtani.

c) [A tárgyalásokról mindkét fél által hitelesített jegyzőkönyvet kell vezetni, a megállapodást külön okmányba kell foglalni.]³⁶⁵ A megállapodásról a két fél által egyeztetett kommunikét kell közzétenni.

d) Az Agit. Prop.Osztály biztosítsa a párttagság és a közvélemény tájékoztatását.

3. Amennyiben Casaroli kéri, hogy a kormány egy tagjával beszélhessen, akkor Ilku Pál elvtárs fogadja, Prantner József elvtárs jelenlétében.

[4. Ha nem jön létre megállapodás:

a) Kérés esetén adjuk meg az amerikai követségnek a szükséges segítséget Mindszenty gyógykezeléséhez. Amennyiben kéri – tekintettel Mindszenty fertőző betegségére – bocsássunk az amerikai követség rendelkezésére egy házat, ahol Mindszentyt ápolják és amelynek üzemeltetéséről az amerikaiak gondoskodnak.

b) Mindszenty halála esetén a temetés módjáról előterjesztést kell tenni a Politikai Bizottsághoz.]³⁶⁶

A javaslattal a Külügyminisztérium egyetért.

Budapest, 1965. szeptember 10.

Orbán László

Orbán László

Prantner József

MOLM–KS 288. f. 5. cs. 374. ő. e. 54–56. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1965. szeptember 14-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített, később kézzel javított tisztázat. Az előterjesztést faksimile közli: Ólmosi, 1991. 112–114. p.

363 A szövegben eredetileg „szűnjék meg” szerepelt, később tollal kihúzták és javították.

364 A szövegben eredetileg „Elfogadása esetén” szerepelt, később tollal kihúzták és javították.

365 A „c” pontból később kihúzták ezt a mondatot.

366 A teljes 4. pontot kihúzták az iraton.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv
Mindszenty József helyzetével kapcsolatban
1965. szeptember 14.**

1. Előterjesztés a Mindszenty-kérdéssel kapcsolatban

ORBÁN LÁSZLÓ elvtárs:

Prantner elvtárs beszélgetett az ügyvivővel,³⁶⁷ nagy nyomatékkal megemlítette, hogy szeretne Péter elvtárral beszélni, mert az egész kérdésnek olyan nemzetközi vonatkozása van, hogy ez feltétlenül szükséges lesz.

Még egy olyan érdekes megjegyzést is tett: számít arra, hogy a döntés nem lesz lehetséges, mivel tudomása szerint távol vannak azok – s itt utalt Kádár és Kállai elvtársak személyére – akik az ilyen kérdések eldöntésénél döntő befolyással bírnak.³⁶⁸

A javaslatokkal kapcsolatban megfontolásra ajánlott, ha esetleg Ilku elvtárs fogadja Casarolit Prantner elvtárs jelenlétében – ahogy a harmadik pontban szó van erről – a fogadáson vegyen részt Szilágyi elvtárs is, akkor azt a nyomatékos kérésüket, hogy szeretnének a külügyminiszterrel beszélni – amiről tudják, hogy nem teljesíthető – ebben a formában teljesíthetnék.

NEMES DEZSŐ elvtárs:

A 2/a pontban szó van arról, ne ragaszkodjunk ahhoz, hogy Mindszenty az esztergomi érseki címéről lemondjon. A Vatikán nevezzen ki az esztergomi érsekség élére utódlási joggal teljes jogú címzetes érsek apostoli kormányzót. Értem az előbbi mondatot, kell a második, hogy nevezzen ki utódlási joggal ilyen kormányzót? Ha nem nevez ki, ez hiányzik nekünk?

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Igen, hiányzik. Addig ugyanis ő az egyházi főnök.

ORBÁN LÁSZLÓ elvtárs:

Addig ő az esztergomi érsek.

SZIRMAI ISTVÁN elvtárs:

Az utóbbi 10 napban összeültünk beszélgetni. Az első kérdés, amit tárgyaltunk, az volt, hogy hol jobb, ha meghal. Ez foglalkoztatott bennünket. Odáig jutottunk, hogy a temetésére eljönnek sokan, ha itthon hal meg – igaz, hogy az amerikai követségen – a nemzetközi közvélemény foglalkozik vele, de ha engedjük őt kimenni Rómába megfelelő garanciával, akkor esetleg ott hal meg. Hol éljen? A Rómában lefolyt beszélgetések során fel is vették, hogy zárt helyen a Vatikánban olyan beosztást kapna, hogy nem politizálhat. Mindszenty 73 éves. A le-

³⁶⁷ Az Amerikai Egyesült Államok budapesti követségének ügyvivője 1964 és 1966 között Elim O'Shaugnessy volt.

³⁶⁸ Kádár János szabadságát töltötte Jugoszláviában, szeptember 11-én Brioni szigetén találkozott Tito elnökkel is.

let ügyében, amit az amerikai orvosok csináltak, Szilágyi elvtárs konzultált a mi orvosainkkal, szerintük komoly betegsége van, másfél centiméteres kavernája³⁶⁹ van a tüdején, de elhúzhatja sokáig. De ha Rómában zárt helyen dolgozik... ebben az esetben jobb, ha ott van. Szempontjaink között nem utolsósorban felmerült, hogy valóban ő az akadály annak, hogy az amerikaiakkal normalizáljuk kapcsolatainkat.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Ez egy komoly kérdés. Bizonyos feltételek között elfogadhatónak tartom a javaslatot. Bizonyos feltételek között. Ami ezt a tárgyalást illeti, nem a döntő része a dolognak. Az első pontot úgy kellene megfogalmazni, hogy a Politikai Bizottság hozzájárul, hogy Prantner elvtárs folytassa megbeszéléseit Casarolival és tárgyaljanak a Mindszenty-kérdésről. A tárgyalás második stádiumában, ha az ésszerű, Ilku elvtárs is fogadja, s ugyanebben a kérdésben. Ahol szintén legyen jelen Szilágyi és Prantner elvtárs és Miklós elvtárs is.

Ami a lényeget illeti. Ennek a sürgős fellépésnek két oka van. Egyik, hogy az amerikaiaknál is eljutott a dolog egy bizonyos stádiumba. Náluk is megérett a dolog annyira, hogy szeretnének szabadulni tőle. Amit háttérként magyaráznak, az is ésszerű. Az amerikaiak javaslatot nem tudnak tenni, úgy látszik ők szorítják a Vatikánt. Amikor a pápa megy az USA-ba és az amerikaiakkal találkozik, biztos, hogy ebben az ügyben valaki beszél vele. Ehhez hozzájárul – s ez a járulékos – a Mindszenty betegsége. Egyébként Mindszenty betegsége más tekintetben nem tragikus. Nem úgy van, hogy rabként hal meg. Ebben a helyzetben az az előnyös számunkra, hogy Mindszentyről lekopik a mártírság. Csak a saját csökönysége miatt ül itt, ilyen szempontból a mi propagandánk nem rossz. Már maga a pápa is meg akarja oldani, az amerikaiak is meg akarják oldani, csak Mindszenty csökönös. Ha meghal, nem rab ő tulajdonképpen. Teljesen más helyzetben lenne, ha börtönben lenne nálunk. Ez másodlagos dolog. Aztán nem kell nyomban válaszolni úgy, ahogy a diplomáciában ez szokásos, csak kézen kell tartani.

Most jön a megoldás módja. Három dolgot látok, ami számunkra elviselhető. Egyik: valamilyen módon rögzített formában legyen meg, hogy a pápa garantálja a szilenciumot. Ha nem tudják garantálni, akkor ez más. Belső jegyzőkönyvben ezt mondják ki. Ez a minimum. Második dolog az egyeztetett kommuniké. Meg kell mondani, hogy egyeztetjük vagy nem egyeztetjük, Mindszenty Magyarországról nem kerülhet ki másképp, csak úgy, ha az Elnöki Tanács kegyelmet gyakorol. Mi figyelembe vesszük a Vatikán presztizsét, de jogilag elképzelhetetlen, hogy másképp menjen ki, minthogy az Elnöki Tanács kegyelmet gyakoroljon. Ennek az egyeztetett közleményben benne kell lennie, ha nincs benne, a mi közleményünkben benne lesz. Mi másképp nem tudunk tárgyalni. Tehát ez kell nekünk, s persze egy megfelelő közlemény. Nem kell nagy terjedelmű, lehet akkora, hogy az újságban a 11. oldalon a sport rovat mellett megjelenjen. Ha ez nincs, akkor maradjon ott. Én ezt tartom fontosnak: szilencium, eljárási kegyelem és ez a harmadik, ez az esztergomi egyházi tisztség. A valóságban ez érvényes. Ez az újságban is számít valamit. Ez nagyon fontos.

Tehát Prantner elvtárs felveszi a kapcsolatot, második menetben Ilku elvtárs folytathatja a tárgyalást, de még ott sem kell az utolsó szót kimondani.

Itt van ez a 2-es pont, úgy szól, hogy szilencium, eljárási kegyelem, esztergomi egyházi kerület vezetésének betöltése és a negyedik a közös közlemény. Tulajdonképpen négy dolog. De ezt ne mi találjuk ki.

³⁶⁹ Kaverna (lat.) barlang, üreg; (orv.) elsősorban a tüdőben a szövetek elroncsolódása következtében keletkező üreg.

ILKU PÁL elvtárs:

Egyetértek vele, de nem lehetne azon gondolkozni, hogy amíg most nyomják a Vatikánt, felvették a kapcsolatot Szilágyi elvtárssal, Szilágyi elvtárs valamit mondjon az amerikaiaknak arról, hogy mi egy gesztust tettünk ezzel...

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Ennek a Casarolinak azt mondjuk, hogy Mindszenty nem érdekes a számunkra, az amerikaiaknak is ezt kell mondani. Szilágyi elvtárs egyébként már mondott is valamit. Először természetesen meg kell őt hallgatni. Még a tárgyalási módszerről. Miért akarnak az amerikaiak viszonyt rendezni Magyarországgal? Nekik van ez a régi vonaluk, jó másfél éve az akarják bebizonyítani, hogy a békés egymás mellett élés hívei, közben Vietnambombázzák, velünk meg rendezni akarják a viszonyt. Ez is ott van a dolgok mögött. De ez még valahogy beleesik a mi vonalunkba, bár erről a szövetségeseinket is tájékoztatni kell. Fogadjuk el az anyagot.

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 374. ő. e. 19–21. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1965. szeptember 14-i ülésének jegyzőkönyve. Szó szerinti jegyzőkönyv. Gépelléírt tisztaát.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata Mindszenty József helyzetével kapcsolatban
1965. szeptember 14.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban

L: Komócsin Zoltán IX. 15.

L. Kállai X. 1.

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1965. szeptember 14-én megtartott üléséről.

J E L E N V A N N A K: Apró Antal, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Gáspár Sándor, Kádár János, Nemes Dezső, Szirmai István, továbbá Ajtai Miklós, Brutyó János, Czinege Lajos, Cseterki Lajos, Ilku Pál, Korom Mihály és Gosztonyi János elvtársak.

N A P I R E N D:

1. Előterjesztés a Mindszenty-kérdéssel kapcsolatban.

Előadó: Orbán László elvtárs

Meghívottak: Prantner József és Szilágyi Béla elvtársak

[...]

N A P I R E N D E L Ő T T:

A Politikai Bizottság két ülés között

Hozott intézkedések jóváhagyása.

Előadó: Kádár János elvtárs

A Központi Bizottság titkárainak és a miniszterelnök-helyettesnek 1965. szeptember 6-án tartott együttes munkaértekezletén kialakult álláspont alapján a Politikai Bizottság hozzájárul, illetve tudomásul veszi, hogy

– Szirmai István elvtárs tájékoztatást adott Mindszenty egészségi állapotáról, valamint az USA budapesti ügyvivőjének Szilágyi Béla elvtárral folytatott beszélgetéséről;

– Római nagykövetségünk megadja Casarolinak – kérése alapján – a beutazási vízumot;

[...] ³⁷⁰

1. Előterjesztés a Mindszenty-kérdéssel kapcsolatban.

Előadó: Orbán László elvtárs

Hozzászóltak: Nemes Dezső, Szirmai István,

Ilku Pál és Kádár János elvtársak

370 A napirend előtti további ügyek nem tartoznak jelen kötet tárgyához.

A Politikai Bizottság hozzájárul, hogy Prantner József elvtárs folytassa megbeszéléseit Casarolival és a Mindszenty-kérdésről tárgyaljon. A tárgyaláson vegyen részt Miklós Imre elvtárs.

Hozzájárul, hogy Casaroli kérésére Ilku Pál elvtárs fogadja. A fogadáson Prantner József, Szilágyi Béla és Miklós Imre elvtársak is legyenek jelen.

A Mindszenty-kérdésben továbbra is ragaszkodni kell a Vatikántól már korábban kért – és a PB által jóváhagyott – garanciákhoz.

A megállapodás létrejötte érdekében – eltérően a korábbi határozattól – nem kell ragaszkodni ahhoz, hogy Mindszenty az [esztergomi]³⁷¹ érseki címéről lemondjon. A Vatikán azonban nevezzen ki az esztergomi *egyházmegye*³⁷² élére utódlási joggal teljes jogú címzetes érsek apostoli kormányzót.

Amennyiben a kért garanciákat megkapjuk, Mindszenty elhagyhatja az országot. Ennek jogi lebonyolítását a PB korábbi határozatában megjelölt módok szerint kell végrehajtani.

A megállapodást külön okmányba kell foglalni. A megállapodásról a két fél által egyeztetett kommunikét kell megjeleníteni.

A párttagság és a közvélemény tájékoztatását az Agit. Prop. Osztály biztosítsa.³⁷³

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Kádár János
(Kádár János)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 374. ő. e. 1–2., 4–5., 13. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1965. szeptember 14-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

371 A szót tollal kihúzták az iraton.

372 A szövegben eredetileg „esztergomi érsekség” szerepelt, később tollal az „érsekség”-et kihúzták és „egyházmegyére” javították.

373 A Politikai Bizottság ülésén szereplő 1. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

VI. Pál pápa beszéde a II. Vatikáni Zsinaton részt vett magyar főpapokhoz 1965. december 2.

A pápa beszéde a magyar zsinati atyákhoz

Tisztelendő Testvérek!

A zsinati munkálkodás befejeztével mindenkor vigaszunkra és örömünkre szolgál, ha fogadjuk hazatérésük előtt a különböző népek püspökeit.

Azon országok püspökeinek jelenléte pedig, amelyekben még ma is igazolódnak Krisztus szavai „engem is üldöztek, titeket is üldözni fognak”,³⁷⁴ ezeknek a jelenléte, ismételjük, ha nem is mentesíthet bennünket a nagy szomorúságtól, mégis betölt egy jobb jövő reményével és buzgóbb imákra serkent.

Nem kívánok most veletek együtt a múlt avagy a jelen nehézségein töprengeni, ha nem is feleldjük azokat. Inkább a jövőre fordítjuk figyelmünket abban a derűs reménykedésben, amely az Üdvözítő ígéreteiben gyökerezik.

Sok mindent kívánok most veletek közölni, mégpedig azért, mert nem tudjuk, hogy adatik-e később számunkra alkalom arra, hogy mindnyájatokat fogadhassunk e kedves városban.

Jól tudjátok, amint azt az elmúlt évben is nyíltan közöltük veletek, hogy az Apostoli Szentszék sok fáradságos tanulmányozás után, nem súlyos félelem nélkül, olyasmire vállalkozott, amit feladatának tudott és mindezt ezért tette, hogy amennyiben a megismert körülmények engedik, legalább részben könnyítsen az Egyház helyzetén szeretett hazátokban. Az ilyen kezdeményezés – ahogyan az már minden igen nehéz és súlyos vállalkozásnál történni szokott – ellentétes nézőpontok és módok szerint lett értékelve. Ezen nem is lehet csodálkozni. Ezáltal azonban ismételten kiviláglott, hogy Magyarország püspökeit a hűség leg-erősebb szálai fűzik az Apostoli Szentszékhez és ebben a viszonyulásukban meg is maradnak, továbbá, ezen hűséges együvé tartozásban megerősödve, készek mindazok vállalására – amennyiben ezt körülményeik lehetővé teszik –, hogy az anyaszentegyház jogai elismertésének és meg legyenek védve.

Ó, mi mindent kívánnánk megtenni érdeketekben! Legalább arról legyetek meggyőződve, hogy ezen Apostoli Szentszék nemcsak a legnagyobb érdeklődéssel fogja kísérni ügyeitek fejleményeit, hanem minden alkalmat megragad, semmit el nem mulaszt, annak érdekében, hogy jelen körülményeitek jobbakra változzanak.

Papjaitok közül egynéhányan itt Rómában nyernek kiképzést. Nagyon is buzdítunk benneteket, hogy kiválasztásuknál és kijelölésüknél a legbölcsebben járjatok el, hogy majd később serény és hűséges munkatársakat nyerjete bennük.

Könnyen megértitek, hogy milyen törődéssel nézünk elibe a zsinatot követő időszaknak. Ne csodálkozzatok tehát, ha a most kínálkozó alkalommal készséggel élünk, hogy néhány megfontolandó elétek tárjunk, amelyek azon feladatra vonatkoznak, amely reátok egyházmegyeitekben vár, mégpedig nehéz körülmények közepette, amiről mi kellő tudomással rendelkezünk. Az általános zsinat sok mindenről határozott. Mi veletek együtt, ki is hirdettük, ami el lett határozva. Most itt az ideje, hogy a határozatokat a tőlünk telhető legnagyobb igyekezettel meg is valósítsuk.

³⁷⁴ Jn 15,20: „Gondoljatok a tőlem kapott tanításra: Nem nagyobb a szolgálta uránál. Ha tehát engem üldöztek, titeket is üldözni fognak. Ha az én tanításomat megtartották, a titeket is megtartják.”

Hogy munkálkodástok eredményes legyen, elsősorban arra van szükség, hogy intézkedéseitek legyenek összehangoltak és helyes sorrendet kövessenek. Ez könnyen elérhető, amennyiben nemzeti püspöki konferenciátok feladatához mértén megfelelően fog működni. E téren tudomásunk van arról, hogy már elkészültek a szabályzatok, amelyeket – úgy reméljük – mielőbb megerősíthetünk.³⁷⁵

Egy ilyen püspöki karnak a hasznossága mindenekelőtt abban fog megnyilvánulni, hogy mindjobban egybefűződtek és ezen együvé tartozásnak a tudata át is hat benneteket. Hiszen magától értetődő, hogy a növekedő nehézségekkel lépést kell tartania az erők összefogásának is, amely nélkül alig, vagy egyáltalán nem remélhetők tartós eredmények.

Házatokban mindenkinek meg kell győződnie arról, hogy a magyar püspöki kar, főleg a zsinat után, a legszorosabb és elszakíthatatlan kapocssal fűződik mind Péter Székéhez, mind egymáshoz. A kölcsönös becsülés, az őszinte és testvéri szeretet hozzájárul majd ahhoz, hogy mindennemű nehézség – ezek közül mindegyik amúgy sem kerülhető ki – egyszer elrendeződjék. Kívánjuk továbbá, hogy összejöveteleitek, amelyek gyakoriságát szorgalmazzuk, mind gazdagabban gyümölcsözzenek.

A reátok váró legjelentősebb feladatok egyike, amely szívünkhöz is oly közel áll, a fiatalság és az ifjúság keresztény vallásos oktatása és nevelése. Az idevágó kihirdetett zsinati deklaráció³⁷⁶ eligazít majd benneteket a követendő út és eljárás megfontolásában, hogy a lehető legjobb eredményességet érjétek el. Bölcs, de határozott törekvésekre kell vállalkoznotok, hogy érvényt szereztek a vonatkozó jogoknak, amelyeket el szoktak ismerni. Megfelelő helyiségekben és alkalmas módon, amelyek megengedettek, pótoltsák a keresztény oktatás. Világosan óhajtjuk, hogy e feladatot a reátok hátruló, megfeszítő igyekezetet és erőösszpontosítást igénylő lelkipásztori gondjaitok között kiemelkedőnek tartsátok.

Mit szóljunk nektek a szemináriumokról, ahol Isten jövendő szolgálói nyernek kiképzést? Tudástokra kívánjuk adni, hogy szorongató gondot jelent számunkra az a tudat, hogy nálatok a szemináriumi növendékek létszáma jelentősen megcsappant és a nevelésük sem mentes a nehézségektől.³⁷⁷

Ennek az ügynek a megoldását is reátok bízuk. A ti feladatotok gondoskodni arról, hogy a fiatal klérus száma növekedjék és a ti kötelességetek az is, hogy őröködjétek nevelésük fölött. Ne riadjatok vissza semmiféle erőfeszítéstől és semmi se bátoralanítson benneteket. Kitartással és határozottsággal munkálkodjatok e téren, és arra fordítsatok legkülönösebb gondot, hogy a szemináriumi előljárók, oktatók és elsősorban a lelkiigazgatók helyesen legyenek megválasztva.

Szeressétek papjaitokat. Vegyétek őket körül atyai gondoskodással. Mindkét klérusból (világi és szerzetesi papság) különösen azokat, akik előrehaladtak a korban, akik betegek, vagy el vannak szakítva testvéreiktől, vagy nem élhetnek szent szolgálatuknak.

Feltételezzük, hogy mindent megtesztek annak érdekében, hogy ismét megnyíljon számukra az apostolkodó munka és terület. Amidőn pedig magasabb állásba helyezendő egyházi férfiak kiválasztására kerül sor, lebegjen szemetek előtt a nagy felelősség, amely arra kötelez, hogy a kiválasztandók erkölcsi és egyházi adottsága legyen mérvadó, amellyel rendelkezniük kell.

375 A püspöki kar szabályzata 1966. június 8-án vált hatályossá.

376 A keresztény nevelésről (Gravissimum Educationis) szóló zsinati dekrétumról 1965. október 14-én szavaztak a zsinati atyák (1912 igen, 183 nem). Ünnepelesen kihirdetve 1965. október 28-án. Lásd a bevezető tanulmányban.

377 Magyarországon 1965-ben a budapesti Központi Papnevelő Intézet mellett Egerben, Esztergomban, Győrben. Szegeden és Nyíregyházán összesen 303 kispap folytatott teológiai tanulmányokat.

A laikusok apostolkodásáról szóló zsinati dekrétum³⁷⁸ is ösztönözzön benneteket cselekvésre. Tanulmányozzátok annak a lehetőségét, amely bevonná őket kiséítő közreműködésre.

Mielőtt befejeznék beszédünket, szent imánkkal kísért ölelésben részesítjük szeretett Mindszenty József bíborosunkat. Állandóan gondolunk mindennapi viszontagságaira.

Békét és örök boldogságot esdünk azon két nagyra becsült főpásztornak, akiket örök jutalmazásra hívott magához az Isten.³⁷⁹

Ha visszaérkeztek székelyeitekre, biztosítsátok a nm. püspököket és ordináriusokat, akik nem tarthattak veletek Rómába, hogy gondolunk reájuk, imádkozunk értük és atyailag köszöntjük őket.

Megbízunk benneteket továbbá, hogy mint szeretetünknek ékes tolmácsolói és szószólói, köszönsétek nevünkben az összes reátok bízott lelkeket és adjátok át nekik legbensőbb köszöntésünket.

Legyen meggyőződve mindkét klérus, valamint a kedves nővérek is tudják, hogy Krisztus helytartója gondol reájuk és kedveli őket. Tudják meg a katolikus iskolák – amelyek száma sajnálatosan elapadt –, hogy értékeljük működésüket és azt kívánjuk, hogy munkálkodásuk ne csak folytatódjék, hanem minduntalan bővebben gyümölcsözzék.

Közöljétek végül a krisztushívőkkel, hogy nagy szeretettel övezzük őket és esdjük számukra és családjaiknak a hit erejét és a keresztény élet állhatatosságát.

A Boldogságos Szűz Mária, Magyarország Nagyasszonya és Pátronája közbenjárására, valamint égi pártfogóitok, elsősorban magyarországi Szent István és Szent Imre könyörgésére, kérünk számotokra kegyelembőséget, amely kíséren hazautazástok folyamán és legyen számotokra a szent reménység fakasztója, szent küldetésetek közepette pedig legyen forrása az erősségnek, a szilárdságnak és a vigasznak.

Tisztelendő Testvérek!

Mindnyájatoknak, valamint a többi vezető magyar ordináriusnak – jóindulatunk zálogának kinyilvánításaként – felhatalmazást adunk arra, hogy az általatok közösen megszabandó napon – a szokásos feltételek mellett – teljes búcsúval egybekötött apostoli áldást oszthassatok papjaitoknak és híveiteknek. Ez legyen számotokra a Római Pápa különös ajándéka, amelyet a szeretett magyar népnek szán, és amelyet az Úrban szeretettel áld.

Vatikánváros, 1965. december 2.

VI. Pál pápa s. k.

MOL M–KS 288. f. 22. cs. 1966. 6. ő. e. 6–9. p. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály. Gépelt másolat. Egy további példány fellelhető: MOL XIX–A–21–c–1.22–7. Állami Egyháziügyi Hivatal. Adattár. Magyarok a zsinaton.

³⁷⁸ A világiak apostolkodásáról (Apostolicam Actuositatem) szóló dekrétumot 1965. november 9. és 10. közt tárgyalta a zsinat (2340 igen, 2 nem). Ünnepelesen kihirdetve 1965. november 18-án. Lásd a bevezető tanulmányban.

³⁷⁹ Rómában, 1965. február 1-jén elhunyt Angelo Rotta címzetes érsek, aki 1930 és 1945 között az Apostoli Szentszék budapesti követe volt. Badalik Bertalan veszprémi püspök 1965. október 10-én Budapesten halt meg. Uzdóczy Zdravec István püspök pedig 1965. november 15-én Zsámbékon hunyt el.

Prantner József ÁEH elnök jelentése az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály részére a II. Vatikáni Zsinat negyedik ülészakáról
1965. december 30.

ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL

Szigorúan titkos!

0022-4/i/1965.

Készült: 4 példányban

1. péld. Műv. Min. Ilku Pál elv.
2. péld. MSZMP KB Orbán L. elv.
3. péld. MSZMP KB Balló I. elv.
4. péld. ÁEH

2. példány

J e l e n t é s

a II. Vatikáni Zsinat negyedik ülészakán részt vett magyar főpapok tevékenységéről

A II. Vatikáni Zsinat negyedik – egyben befejező – ülészakán, amely szeptember 14-től december 8-ig tartott, tíztagú magyar katolikus főpapi küldöttség vett részt. A magyar főpapok zsinati nyilvános szereplését és vatikáni tevékenységét általában pozitívan értékeljük. Ezen az ülészakon nyíltabban, határozottabban és egységesebben képviselték a XXIII. János pápa által meghirdetett progresszív egyházi álláspontot.

A magyar főpapok a zsinaton szót emeltek a béke, a leszerelés, az összes atomfegyver betiltása mellett. Kifejtették, hogy a dialógust az emberiség érdekében vállalni kell és ez egyben az egyház alapvető érdeke is. Hamvas érsek nyomatékosan hangsúlyozta, hogy az ideológiai kérdések kiélézése senkinek sem használ, de különösen az egyháznak nem.

A magyar főpapok zsinati nyilvános állásfoglalásai jelentős érdeklődést és pozitív visszhangot váltottak ki az egyházi körökben.³⁸⁰

1. Ezen az ülészakon fokozottabban lehetett érezni és tapasztalni, hogy a tavaly megkötött vatikáni részleges megállapodás jelentősen növelte a magyar katolikus egyházi vezetők tekintélyét. Több nyugat-európai és latin-amerikai ország püspökei, pl. franciák, nyugatnémetek, osztrákok, brazilok stb. élénk érdeklődést tanúsítottak a magyar egyházi helyzet iránt.

A megnövekedett érdeklődés tükröződött római nagykövetség fogadásán, amelyet a magyar zsinati küldöttek tiszteletére rendezett.³⁸¹ A fogadáson kb. 20 országból jelentek meg magas rangú egyházi személyek, közöttük három bíboros és több vatikáni diplomata, [valamint]³⁸² dr. Dudás Miklós [örög] kat[olikus] püspök Rómában bemutatott magyar nyelvű miséjén [is ahol]³⁸³ a zsinati küldöttek mintegy kétharmada vett részt.³⁸⁴

380 A magyar zsinati atyák 14 alkalommal szólaltak fel a négy ülészakon, illetve nyújtottak be írásban hozzászólást. Vö. Saád, 1967. és Máthé-Tóth, (Kézirat). Némelyik hozzászólás jóváhagyásra megküldött tervezete, másolati példánya fellelhető az Állami Egyházügyi Hivatal iratai közt. MOL XIX-A-21-a-V-37-8-1965.

381 Száll József nagykövet 1965. november 17-én adott fogadást a Falconieri palotában. König bécsi érsek mellett Villot lyoni bíboros és Agostino Casaroli is megjelent az estélyen. Rajtuk kívül több püspök és diplomata, 49 személy volt jelen.

382 A szót később tollal kihúzták az iraton.

383 A szót később tollal kihúzták az iraton.

384 Dudás Miklós a Szent Péter-bazilikában a zsinati atyák előtt 1965. november 19-én a liturgiát magyar nyelven végezte.

Ugyanakkor figyelemreméltó, hogy a lengyel, az NDK és a jugoszláv zsinati küldöttek a magyar főpapokkal szemben tartózkodó magatartást tanúsítottak. A magyar főpapok szerint a zsinati szereplésükre is inkább a passzivitás és pesszimizmus volt jellemző.

2. Tapasztalataink szerint a Vatikánban nem ítélik meg egységesen a magyar egyházpolitikai helyzetet és a magyar püspöki kart sem. A vatikáni diplomaták, [Monsignore]³⁸⁵ Casaroli[val az élen]³⁸⁶ és a zsinati ülészak kezdetén tartózkodó és támadó magatartást tanúsítottak [sic!]. Amikor a magyar főpapok többsége határozottan fellépett az emigrációval [és velük]³⁸⁷ szemben, fokozatosan „barátságos” lett közöttük a viszony. Del Aqua³⁸⁸ vatikáni helyettes államtitkár is fogadta a magyar főpapokat, nagyon barátságosnak és megértőnek mutatkozott és megígérte, hogy a magyar főpapok panaszait megvizsgálják és orvosolják.³⁸⁹ Dell'Acqua megjelent a magyar főpapok búcsúztatásánál is a római pályaudvaron.
 - a) A magyar főpapokat elutazásuk előtt fogadta VI. Pál pápa, aki a *mellékelt*³⁹⁰ „üzenetet” intézte hozzájuk.³⁹¹ [Valószínű Dell'Acqua befolyásolására, a pápa „üzenetében” nem támadta, sőt inkább pozitívan ítélte meg a magyar egyházi helyzetet. Kijelentette, hogy „a magyar püspöki kar szabadon működhet, és a jövőben is támaszkodni kívánnak rájuk.” De ugyanakkor kihangsúlyozta, hogy ”a Vatikán a jövőben is figyelemmel kíséri tevékenységüket és mindent el fog követni helyzetük megkönnyítése érdekében.”]³⁹²
 - b) A Vatikán illetékesei a magyar főpapoknak legfontosabb feladatául a hitélet fokozását és kiszélesítését, elsősorban az egyházkormányzat „szabadságának” biztosítását, az ifjúsággal való intenzívebb foglalkozást és a papi békemozgalom mellőzését jelölték meg. Erről beszélt VI. Pál pápa is nekik, amikor kihangsúlyozta: „fordítsuk tekintetünket a jövőre.”
3. A magyar egyházi emigráció [látszólag tartózkodott a magyar főpapokkal való kapcsolattól, mégis]³⁹³ fokozottabb támadásokat és kirohanásokat intézett ellenük. Igyekezett befolyásolni, lejáratni és elszigetelni őket.
 - a) Elsősorban dr. Brezanóczy Pál püspököt, a püspöki kar titkárát és dr. Klempa Sándor veszprémi apostoli kormányzót támadták élesen. Különösen a papi békemozgalom támogatását és a békepapoknak fontos egyházi kulcspozíciókba történő kinevezését, Brezanóczy püspöknek a Helsinkai Béke-Világkongresszuson való részvételét, valamint a vietnami agresszió megszüntetése érdekében tett megnyilvánulásokat vetették a szemükre.³⁹⁴
 - b) A különböző támadások és rágalom [azonban]³⁹⁵ a hazai egyházi helyzet bátrabb vállalására és védelmezésére készítették őket. Brezanóczy püspök személyesen is visszautasította Mester Istvánnak ellene irányuló intrikáit és támadásait. [Továbbá]³⁹⁶ Az emigráció

385 A szót később tollal kihúzták az iraton.

386 A kapcsos zárójelben levő részt később tollal kihúzták az iraton.

387 A kapcsos zárójelben levő részt később tollal kihúzták az iraton.

388 Helyesen: Angelo Dell'Acqua.

389 Előbb VI. Pál pápa fogadta december 2-án a magyar püspököket, majd Dell'Acqua helyettes államtitkár is. December 8-án került sor az ünnepélyes zsinati zárúlásra, majd a küldöttek hazautazására.

390 Később tollal beszúrva.

391 Lásd a következő dokumentumot.

392 A kapcsos zárójelben levő részt később tollal kihúzták az iraton.

393 A kapcsos zárójelben levő részt később tollal kihúzták az iraton.

394 A Béke-világkongresszus 1965. július 10. és 17. között ülésezett Helsinkiben. Itt szólalt fel Brezanóczy Pál. Az amerikai csapatok általános offenzívája június 8-án indult. A világ több pontján agresszív erődemonstrációnak minősítették az amerikaiak fellépését. VI. Pál pápa is közvetíteni próbált a békés megoldás érdekében. Szeptember 29-én a szovjet kormányzat bejelentette, hogy segítséget nyújt Észak-Vietnamnak.

395 A szót később tollal kihúzták az iraton.

396 A szót később tollal kihúzták az iraton.

tevékenységét a leghatározottabban szóvá tette Dell'Acqua helyettes államtitkárnál, aki ezt a pápa személyes titkárán keresztül tudomására hozta a pápának.

4. A magyar főpapok, élükön Íjjas József püspök, csanádi apostoli kormányzóval, sokat fáradoztak a Pápai Magyar Intézet helyzetének megszilárdításán. Visszautasították azt a vádat, hogy a hallgatókat nem a püspökök jelölték ki, hanem azok az állam emberei. Erre vonatkozóan bemutatták az eredeti püspöki okmányokat. Elérték, hogy a pápa januárban kihallgatáson fogadja a Pápai Magyar Intézet vezetőit és hallgatóit. Valószínűleg sikerül rendezni az intézet anyagi helyzetét is. Figyelemreméltó azonban, hogy nagyobb anyagi támogatást a püspökök, még személyi kapcsolataikon keresztül sem tudtak kiharcolni [maguknak]³⁹⁷.
5. Egyes püspökök pozitív lépéseket tettek a vatikáni államtitkárságon a papi békemozgalom munkájának ismertetésére és a dekrétumok feloldására.³⁹⁸ Nem várható azonban, hogy a Vatikán ezekre a beadványokra válaszol. [Sajnos]³⁹⁹ A papi békemozgalom kérdésében érték el a legkevesebb eredményt. Ennek okait a következőkben látjuk: – a hivatalos vatikáni körök ebben a kérdésben tanúsították a legnagyobb merevséget és ellenállást; – a főpapok többsége nem merte kockáztatni „jó hírnevét”; a püspökök nem egységesek a papi békemozgalom megítélésében.
6. A II. Vatikáni Zsinat egész tevékenységét, az elfogadott nyilatkozatokat, dekrétumokat mélyrehatóan tanulmányozni és elemezni szükséges.⁴⁰⁰ A zsinati határozatok végrehajtása során biztosítani kell, hogy a püspöki kar és az egyes püspökök kérjék az Állami Egyházügyi Hivatal jóváhagyását. Gondosan ki kell munkálni, hogy a hitélet fokozására kapott vatikáni utasításokat hogyan lehet eredményesen ellensúlyozni.⁴⁰¹
Különösen vonatkozik ez az ökumené, a vallásszabadság és az egyházkormányzat „szabadsága”, valamint a jövő évben tartandó „szentévi ünnepség” kérdéseire.

Budapest, 1965. december 30.

Orbán László

Prantner József
/Prantner József/

MOL M–KS 288. f. 22. cs. 1966. 6. ő. e. 2–5. p. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat. Egy további példány fellelhető: MOL M–KS 288. f. 11. cs. 1744. ő. e. 1–4. p. MSZMP Információs anyagok vezetőtestületi tagok részére.

397 A szót később tollal kihúzták az iraton.

398 Lásd a 203. számú lábjegyzetet a forrásközlésben.

399 A szót később tollal kihúzták az iraton.

400 Kivétel nélkül bekerültek az Állami Egyházügyi Hivatal korabeli Archivumába, és ma is megtalálhatók a hozzájuk készített elemzésekkel együtt az Adattárban. MOL XIX–A–21–c–1.20. A zsinat dokumentumai.

401 Az ÁEH-n belül részben elkülönítve kezelték az egyházak különféle szabályzatait, a megállapodásokat, különféle jegyzőkönyveket. Ezek fellelhetők a MOL XIX–A–21–e. Magyar Országos Levéltár. Állami Egyházügyi Hivatal. Tematikus iratok között (6. doboz, I–XV. Dosszié). A hivatal munkatervei is fennmaradtak az egykori TÜK iratok közt. Ezekben nyomon követhetők az egyházak befolyásának csökkentésére tett erőfeszítések. MOL XIX–A–21–d. Magyar Országos Levéltár. Állami Egyházügyi Hivatal. Visszaminősített szigorúan titkos iratok. Az állambiztonság egyházakat korlátozó részelei is gyakran készítették úgynevezett operatív terveket. Az MSZMP Agitációs és Propaganda Osztálya pedig ideológiailag koordinálta mindezt a tevékenységet. Számos „forgatókönyv” maradt fenn, amelyekben „a vallásos tömegek közötti felvilágosító és nevelőmunka, a vallásos világnézet elleni eszmei harc”-cal kapcsolatos tennivalókat összesítették. Például: MOL 288. f. 22. cs. 1965. 13. ő. e. 1–29. p.

**Az Állami Egyházügyi Hivatal feljegyzése az MSZMP KB Agitációs és Propaganda
Osztály részére Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó vatikáni tárgyalásáról
1966. május 20.**

ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL

Szigorúan titkos!

0022–3/b/1966.

Készült: 3 példányban

1. péld. Műv. Min. Ilku P. elv.

2. péld. MSZMP KB Orbán L. elv.

3. péld. ÁEH

2. példány

Feljegyzés

dr. Brezanóczy Pál püspök vatikáni tárgyalásáról

Dr. Brezanóczy Pál püspök, mint a püspökar titkára április 29-től május 10-ig Rómában tartózkodott, hogy a Vatikáni Államtitkárságon egyházi jellegű ügyekben tárgyalásokat folytasson. Római tartózkodása alatt VI. Pál pápa külön kihallgatáson fogadta. Egy alkalommal Cicognani államtitkárral folytatott megbeszélést.

Az Államtitkárság különböző részlegeivel, valamint az egyes kongregációkkal kb. 7 alkalommal tárgyalt. A Vatikáni Államtitkárságon a fő tárgyaló fél Casaroli államtitkár [sic!] volt, aki vel négy esetben folytatott megbeszélést.

1. A tárgyalt ügyekről:

– A Katolikus Püspöki Kar Konferenciája Szabályzatának (Statútum) jóváhagyása

Ez volt az egyik legfontosabb téma. A Szabályzat ügyében tárgyalt az Államtitkárságon Casarolival, valamint az erre illetékes kongregációnál. Mindkét helyen több javaslatot tettek a szöveg módosítására, azonban csak egy témában történt érdeminek mondható változtatás. Módosították a konferencia tagságról szóló meghatározást, amely szerint de facto az az ordinárius tagja a Püspöki Kar Konferenciájának, aki az egyházmegyét ténylegesen vezeti.

Brezanóczy a Szabályzat körül kialakult, többször ismétlődő vitát hevesnek minősítette.

A kongregáció a Szabályzatot – az említett módosítással – jóváhagyta. A jóváhagyást jelentő dekrétumot Brezanóczy magával hozta.

A módosítások nem lényegesek, a Szabályzat számunkra ebben a formában is elfogadható.

– A magyar katolikus egyház külföldön lévő ingatlanainak saját kezelésbe vétele

Brezanóczy írásos beadványt készített, amelyben kérte, hogy a magyar katolikus egyház külföldön lévő ingatlanait a jogos tulajdonosok vehessék át kezelés és az azokból származó jövedelem-felhasználás céljából. (A Győri Püspökség, valamint a Pannonhalmi Főapát-ság Ausztriában lévő ingatlanairól van szó, amelyeket jelenleg osztrák egyházi szervek kezelnek és élvezik ezek jövedelmét egy 1951-es vatikáni rendelkezés folytán.)⁴⁰²

Válaszként közölték, hogy a témára írásban visszatérnek.

⁴⁰² Az I. világháborút lezáró békeszerződések jelentősen átrajzolták Közép-Európa térképét. Magyarország területének kétharmadát elveszítette. Az elcsatolások nagymértékben érintették az egyházi közigazgatást is.

– A Pápai Magyar Intézet anyagi ügyei

Breznóczyval az egyetemi kongregációnál közölték, hogy a Caritas Internationale⁴⁰³ által a PMI fenntartására nyújtott kb. 30.000 márka segélyt – az I. n[egyed]évi részlet elküldése után – a németek leállították. A további részletek kiutalását nem eszközlik azzal az indoklással, hogy a PMI céljaira a Vatikán ez év elején az ú. n. Mihalik-hagyaték⁴⁰⁴ 20.000 dollárt biztosított.

Breznóczy felháborodását fejezte ki Garrone érseknek – a kongregáció titkárának – és közölte, hogy ezt politikai kérdésnek minősíti, az ügyben véleményét levélben is kifejti.

E témánál szó esett a magyar kormány által vállalt anyagi kötelezettségről is. Breznóczy közölte, hogy a magyar kormány minden anyagi kötelezettségének eleget tett a PMI-vel kapcsolatosan.

– A fenti ügyeken kívül Casarolinál még szó esett:

– a kalocsai segédpüspök kinevezéséről. (Hamvas érsek idevonatkozó felterjesztését Róma már megkapta.)⁴⁰⁵

– Casaroli beszámoltatta Breznóczyt Hamvas érsek, Shvoy és Kovács Vince püspökök egészségi állapotáról.

– beszéltek a lengyel katolikusok ügyéről. E témánál Breznóczy felháborodását fejezte ki, hogy a lengyel püspöki kar mellőzte a magyar püspököket a millenniumi⁴⁰⁶ meghívásoknál. Casaroli erre nem reagált.

– Beszéltek a Jugoszláviával kötendő megállapodásról.⁴⁰⁷ E problémáról Casaroli úgy nyilatkozott, hogy egyelőre még nehézségek vannak.

Breznóczy szerint Casaroli őszinte jóindulattal viseltetik a magyar ügyek iránt.

A győri püspökség 99 plébániája került Ausztriához, amelyekből, egyesítve a szombathelyi egyházmegye határon túlra került 57 plébániájával, 1922-ben a Vatikán megszervezte a burgenlandi apostoli adminisztratúrát, közvetlenül a Szentszéknek alárendelve. Az adminisztratúrából alapította XXIII. János pápa 1960. augusztus 15-én a kismartoni püspökséget. Vö. Salacz, 1975. 131–134. p. A szövegben azonban elsősorban azokról a birtokokról, ingatlanokról van szó, amelyek a győri püspökség és a pannonhalmi főpátság tulajdonában voltak Ausztriában. Ezeket pénzzé lehetett tenni.

403 Az első Caritas-szervezet Németországban, Freiburgban alakult 1897-ben. 1924-ben az amszterdami II. Eucharisztikus Világkongresszuson huszonnégy ország hatvan delegátusa létrehozta a nemzetközi Caritas-központot Svájcban. 1928-ban felvette a Katolikus Caritas nevet. A szervezet a háború után 1947-ben kezdett el ismét dolgozni. 1950-ben XII. Pius pápa jóváhagyásával elhatározták egy nemzetközi Caritas-szervezet felállítását. Az alapító tagok tizenhárom ország katolikus szervezeteitől érkeztek. A Szentszék a Caritasra bízta hivatalos képviselőt a nemzetközi jóléti intézményeknél, különösen az ENSZ-nél. A szövetség 1957-ben vette fel a Caritas Internationalis nevet. Napjainkban a szövetség egyike a világ legnagyobb humanitárius hálózatának, 198 országban és tartományban 154 szervezete működik.

404 A Mihalik-hagyaték egy amerikai magyar paphoz fűződik. Íjjas József foglalkozott vele.

405 Hamvas Endre feljegyzésére vonatkozó adat nem került elő egyelőre a levéltárakban.

406 Mieszko lengyel fejedelem 966-ban római katolikus hitre tért (az 1370-ig uralkodó Piast-dinasztia alapítója). Már 1946 nyarán sor került a lengyel állam megújított felajánlására a Szeplőtelen Szűz Szívének. Az ünnepségeken részt vevő hívők száma meghaladta az egymilliót. Tíz év múlva, 1956 nyarán Wyszyński bíboros kezdeményezésére megújították János Kázmér király lwóvi székesegyházban tett fogadalmát. Jasna Górán egymillió zarándok gyűlt össze. Lengyel állam millenniuma egymilliónál is nagyobb tömeget mozgató meg 1966-ban. A központi ünnepségre május 3-án Jasna Górán került sor.

407 Agostino Casaroli 1964 júniusában kezdte meg tárgyalásait a jugoszláv állam képviselőivel. Két év múlva, 1966. június 25-én írt alá Casaroli és a Jugoszláv Szövetségi Egyházügyi Bizottság vezetője egy megegyezést. A kapcsolatok további javulását bizonyította, hogy 1970-ben a Vatikán diplomáciai kapcsolatot létesített a Jugoszláv Szocialista Köztársasággal.

2. Cicognani államtitkár fogadta Brezanóczy püspököt.

– A kalocsai érsek által előterjesztett segédpüspöki kinevezésről tárgyaltak. Brezanóczy információja szerint dr. Gál Ferenc akadémiai tanár kinevezése látszik valószínűnek.

– Az államtitkár érdeklődött Mindszenty felől. Megjegyzéseiből arra lehet következtetni, hogy Mindszentyről nincs jó véleménye, azonban hozzátette, hogy szent embernek tartja. Brezanóczy válaszképpen azt mondotta: vannak szent emberek, erős emberek és bölcs emberek. A szent emberek imádkozzanak, az erős emberek harcoljanak, a bölcs emberek kormányozzanak. Cicognani egyetértett Brezanóczynak e szellemes megjegyzésével. Kétszer is kihangsúlyozta, hogy milyen kellemetlen, elsősorban az amerikaiaknak Mindszenty követségén való tartózkodása.

3. VI. Pál pápa május 9-én, hétfőn magánkihallgatáson fogadta Brezanóczyt, aki átadta a magyar püspöki kar ajándékát. (Borkollekció.)

– Általános témákról esett szó, konkrét kérdésekről a pápa nem beszélt.

A kihallgatás végén pápai áldását küldte a többi püspöknek, a papoknak és az egész magyar népnek. Mondotta: „Imádkozni fogunk a magyar népért.” Ezután megkérte Brezanóczyt: „Adja át személyes áldásunkat és üdvözetünket a bíborosnak.” Brezanóczy közölte, hogy nincs lehetősége ezt megtenni az ismert helyzet következtében. A pápa erre megjegyezte: „Nem baj, ha lehetősége nyílik erre az alkalomra, akkor tegye meg.” – Brezanóczy ezt megígérte.

Brezanóczy elmondotta, hogy készségesen fogadták mindenütt, ahol dolga akadt. Kellemetlen megjegyzések – egy eset kivételével – nem hangzottak el. Bongianino nevű diplomata (Casarolival járt Magyarországon) megkérdezte: „Más püspökök is ilyen szabadon kijöhettek, mint Ön?”

Brezanóczy római útja – elsősorban a Püspöki Szabályzat [sic!] jóváhagyása miatt – eredményesnek mondható. A Püspökkari Szabályzat római jóváhagyásával a Magyarországi Katolikus Püspöki kar önálló „jogi személy” vált és egyes fontos kérdésekben a magyarországi katolikus egyházra jogérvényes határozatokat hozhat.

Brezanóczynak a többi ügyben folytatott tárgyalásai – ha nem is vezettek konkrét eredményre – arra alkalmasak voltak, hogy a Vatikán tudomására hozzák: a Magyar Püspöki Karnak saját ügyeiben van önálló véleménye.

Budapest, 1966. május 20.

Prantner József
/Prantner József/

MOL M–KS 288. f. 22. cs. 1966. 6. ő. e. 104–107. p. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály. Gépelt, aláírással hitelesített tiszttzat. Egy további példány fellelhető: MOL XIX–A–21–d–0022–3/b/1966. Állami Egyháziügyi Hivatal – Visszaminősített TÜK iratok.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a Politikai Bizottságnak
a Vatikánnal folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban
1966. december 24.**

**MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLY**

Szigorúan bizalmas!
Készült: 2 példányban

L. Pullai Á. XII. 24.

**Javaslat
a Politikai Bizottságnak
a Vatikánnal folytatandó tárgyalással kapcsolatban**

CASAROLI a Római Nagykövetségünk útján javasolta, hogy a nyugalomba vonuló püspökök utódlásáról, valamint a politikai kapcsolatok rendszeressé tételéről, esetleg más kérdésekről is január 7–15 között folytatódjanak tárgyalások.

Javasoljuk, Száll elvtárs közölje Casarolival, hogy a magyar kormány megbízásából Prantner József elvtárs és helyettese, Miklós Imre elvtárs január 13-tól kezdődően kész Rómába utazni a tárgyalások folytatására. A tárgyaláshoz szükséges irányelvekre a Politikai Bizottság január 10-i ülésén fogunk előterjesztést tenni.

Orbán László

Budapest, 1966. december 24.

MOLM-KS 288. f. 5. cs. 413. ő. e. 95. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1966. december 24-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tiszttárat.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban
1966. december 27.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 példányban

L. 1967. I. 2. Biszku

L. 67. I. 9. Czinege

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1966. december 27-én tartott üléséről

J E L E N V A N N A K: Apró Antal (csak az 1. napirendi pontnál), Fehér Lajos, Fock Jenő, Kádár János, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Nemes Dezső, Nyers Rezső, Szirmai István, továbbá Ajtai Miklós, Ilku Pál, Németh Károly, valamint Cseterki Lajos és Gosztonyi János elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

8. Javaslat a Vatikánnal folytatandó tárgyalásokkal kapcsolatban.
Agit. Prop.O. javaslata

A Politikai Bizottság egyetért azzal, hogy Prantner József és Miklós Imre elvtársak 1967. január 13-tól Rómába utazzanak és a magyar kormány megbízásából a nyugdíjba vonuló püspökök utódlásáról, valamint a politikai kapcsolatok rendszeré tételeiről – esetleg más kérdésekről is – tárgyalásokat folytassanak Casarolival.

A tárgyalások irányelveire vonatkozó javaslatot terjesszék a Politikai Bizottság 1967. január 10-i ülése elé.⁴⁰⁸

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Kádár János
(Kádár János)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 413. ő. e. 1., 11., 13. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1966. december 27-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

⁴⁰⁸ A napirenden szereplő „különfélék” 8. pontja. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a Politikai Bizottságnak
a Vatikánnal folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban**

1967. január 3.

Állami Egyházügyi Hivatal
KB. Agitációs- és Propaganda
Osztály

Szigorúan bizalmas!
L. Pullai Á. I. 4.

**J a v a s l a t a Politikai Bizottságnak
a Vatikán képviselőjével⁴⁰⁹ folytatandó tárgyalásra**

A Vatikán által kezdeményezett legújabb tárgyalásokra Száll elvtárs útján Casaroli három kérdést javasolt megvitatásra. A javasolt kérdések tárgyalásánál Prantner József és Miklós Imre elvtársak az alábbi irányelveket kövessék:

1. A 75. évet betöltő főpapok nyugdíjazása és utódlása

A pápa rendelkezését követve,⁴¹⁰ – amely szerint a 75. életkort betöltő püspököknek fel kell ajánlani lemondásukat a pápának – a következő személyek jelentették be írásban a Vatikánnak lemondásukat: dr. HAMVAS Endre kalocsei érsek, SHVOY Lajos székesfehérvári püspök, dr. KOVÁCS Vince c. püspök, váci apostoli kormányzó, dr. SCHWARZ-EGGENHOFER Artúr esztergomi apostoli kormányzó, valamint PÉTERY József, az állam által el nem ismert volt váci püspök.

Az öt főpap nyugdíjba vonulásához és a számunkra is elfogadható utódjuk kinevezéséhez járuljunk hozzá. Biztosítani kell azonban, hogy a Magyar Népköztársasághoz lojális főpapok nyugdíjba vonulásánál ne történhessék hátrányos megkülönböztetés. A vatikáni gyakorlat szerint ugyanis a pápa nem minden főpapnak fogadja el a nyugdíjazási kérelmét, egyeseket felkérhet, hogy továbbra is maradjanak funkcióban. Számunkra elfogadhatatlan lenne egy olyan pápai döntés, amely szerint nyugdíjaznák Hamvas érseket és más lojális főpapokat, míg a reakciós Shvoy püspököt és Schwarz-Eggenhofert funkcióban hagyják.

Arra kell törekedni, hogy az új érsekek és püspökök kiválasztásánál a velünk eddig is együttműködő főpapokat vegyék számításba. Az új főpapok kinevezéséhez ne adjunk az első tárgyalásnál végleges hozzájárulást. Amennyiben a Vatikán reakciós személyek kinevezését hozná javaslatba (mint pl. Endrey, Bárd püspök vagy Belon Gellért és Rajz Mihályhoz hasonlókat), már az első tárgyaláson közöljük, hogy kinevezésükhöz nem járulunk hozzá.

409 Utólagos kézírásos javítás.

410 A püspökök főpásztori hivataláról szóló, „Christus Dominus” kezdetű zsinati rendelet (kihirdetve: 1965. október 28.) érinti a főpapok hivatalviselési idejét, de nem szabja meg a pontos „szolgálat időt”. Koruk, vagy betegségük okán a kormányzásra nem alkalmas püspököket önkéntes lemondásra kérték. VI. Pál pápa „Ecclesiae Sanctae” kezdetű Motu proprioja rendelkezett 1966-ban a 75. életévüket betöltő megyés püspökök és egyházkormányzati személyek lemondásáról. Ennek nyomán több magyar püspök is benyújtotta lemondását, aminek az ÁEH iratai közt is nyoma van. Például Pétery József, MOL XIX-A-21-a-V-20-1-1966; Kovács Vince, MOL XIX-A-21-a-V-20-2-a-1966.

2. A magyar kormány és a Vatikán közötti rendszeres kapcsolat létesítése

A Vatikán ismételten felvetette a két fél közötti állandó, rendszeres kapcsolatok megte-remtését. Igényelni kell, hogy a Vatikán képviselője részletesebben fejtse ki: mit értenek az állandó, rendszeres kapcsolat létesítése alatt. Felvilágosítás után ne adjunk végleges vá-laszt a javaslatra, közöljük, hogy tanulmányozzuk a kérdést és később visszatérünk rá.

3. A 22/1957. törvényerejű rendelet alkalmazásának módjai

A rendelet előírja, hogy a főpapi, esperesi és a fontosabb plébánosi kinevezések előtt ki kell kérni az állam előzetes jóváhagyását. Casaroli a korábbi tárgyalásoknál kifejtette, hogy a Vatikán jogilag nem ismerhet el ilyen állami rendelkezést, a gyakorlatban azonban tudomásul vették létezését. Most a rendelkezés korlátain akarnak lazítani.

A tárgyaláson ismét le kell szögezni, hogy az 1957. évi 22. sz. törvényerejű rendelet to-vábbra is érvényben marad.

4. A három, előre jelzett kérdésen kívül várható, hogy még a következő kérdések kerülnek szóba

a) A Mindszenty-ügy.

A Mindszenty-ügyet a tárgyaláson magyar részről ne vessék fel. Tekintettel arra, hogy Mindszenty ez év tavaszán lesz 75 éves, várható, hogy az amerikaiak kezdeményezésé-re a Vatikán képviselője⁴¹¹ újból felveti a Mindszenty-kérdés rendezését.

A Mindszenty-kérdés rendezésénél fenntartjuk eddigi álláspontunkat. [Amennyiben a Vatikán Mindszentyt is az említett rendelkezés szerint nyugdíjazni akarja és az esz-tergomi érseki széket velünk egyetértésben tölti be új személlyel, Mindszenty távozá-sát az országból továbbra is az ismert politikai feltételekhez kötjük.]⁴¹²

A Mindszentyvel kapcsolatos esetleges vatikáni javaslatokra az első tárgyaláson ne ad-junk végleges választ.

b) Várható, hogy a Vatikán képviselője⁴¹³ felveti a letartóztatott egyházi személyek ügyét, a teológusok katonai szolgálatát, a vallásos fiatalok egyetemi továbbtanulását, a hitok-tatási panaszokat stb. Ezekben a kérdésekben közölni kell ismert álláspontunkat.

c) A magyar kormány megbízottai kapjanak felhatalmazást arra, hogy a tárgyaláson fel-vessék a következő kérdéseket:

Nyilatkozzanak elismerően a pápának a vietnámi háború megszüntetésére irányuló ed-digi kezdeményezéséről.⁴¹⁴

Értékeljék pozitíven, hogy a korábbi tárgyalások eredményeképpen a Vatikáni Rádió-ban háttérbe szorultak a Magyar Népköztársaságot és a lojális magyar katolikus egyhá-zi személyeket gyalázó adások.⁴¹⁵

411 Utólag kézírással beszúrva.

412 A kapcsos zárójelben levő részt később tollal kihúzták az iraton.

413 Utólag kézírással beszúrva.

414 VI. Pál pápa közvetlen próbált a vietnámi háborúban harcoló felek között. 1965 decemberében távirat-ban fordult az amerikai, a szovjet, a kínai, az észak- és a dél-vietnámi államfőkhöz és a háború befejezésére kérte őket.

415 Az 1965. június 14. és 21. között Rómában zajló magyar–vatikáni tárgyalások során kifogásolta a ma-gyar tárgyalófél a Vatikáni Rádió ellenséges megnyilvánulásait a Magyar Népköztársasággal, annak egyház-politikájával szemben. A vatikáni diplomaták ígéretet tettek a helyzetet rendezésére. Lásd a 77. dokumen-tumot.

Tegyük szóvá a pápa november 2-i beszédét, amelyben a reakciós igényeknek engedve megemlékezett az 1956-os magyarországi ellenforradalomról. Ezzel a beszéddel a pápa bátorítást adott a nyugati reakciós egyházi köröknek az ellenforradalmat dicsőítő ünnepeken való részvétellel és sajtó-megnyilvánulásokra.

Hívják fel a Vatikán figyelmét a papi emigráció más ellenséges tevékenységére is, ami zavarja a magyar kormány és a Vatikán közötti viszony további javulását. Kérjünk felvilágosítást az ellenséges emigrációs papok által felállítandó ú.n. zarándokházzal⁴¹⁶ kapcsolatban, amelynek építéséhez a hírek szerint a pápa is segítséget adott.

Végül újból vessék fel, hogy a békepapokat sújtó pápai dekrétumok érvényessége komolyan nehezíti a Vatikán és a magyar kormány közötti [rendszeres]⁴¹⁷ kapcsolatok kedvező fejlődését.

5. A januári tárgyalást előkészítő jellegűnek kell tekinteni és egyik kérdésben sem kell véglegesen megállapodni.

Budapest, 1967. január 3.

Prantner János

Orbán László

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 414. ő. e. 66–68. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1967. január 10-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

⁴¹⁶ A középkori római Szent István Zarándokházat lebontották, köveit a zarándokház helyén épült sekrestyéhez felhasználták. A jelenleg is működő zarándokház felállítását a Genfben élő Fáy Erzsébet adományára, majd a példáját követő további adományok tették lehetővé. A Via Casalettón 1965 novemberében vásároltak egy megfelelő telket, decemberben felállították Zágon József elnökletével a Szent István Alapítványt. Az épület ünnepélyes átadására 1967. augusztus 20-án került sor. A zarándokház első igazgatója Mészáros Tibor lett, akit később Mindszenty József titkárként maga mellé vett.

⁴¹⁷ A szót később tollal kihúzták az iraton.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban
1967. január 10.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 példányban

Láttam: Kállai Gyula 67. I. 14.

L. I. 16. Fock Jenő

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1967. január 10-én tartott üléséről

J E L E N V A N N A K: Apró Antal, Biszku Béla, Fehér Lajos, Gáspár Sándor, Kádár János, Komócsin Zoltán, Nyers Rezső, továbbá Ajtai Miklós, Czinege Lajos, Németh Károly, valamint Cseterki Lajos, Pullai Árpád, Brutyó János és Méhes Lajos elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

3. Javaslat a Vatikán képviselőjével folytatandó tárgyalásra.

Előadó: Prantner József elvtárs

Hozzászólott Kádár János elvtárs

A Politikai Bizottság a Vatikán képviselőjével folytatandó tárgyalások irányelveivel egyetért.

Ajánlja, hogy Prantner elvtársék az öt nyugdíjba vonuló főpap, illetve utódjuk kinevezése, valamint a békepapok ügyét ne vessék fel. Amennyiben azonban a Vatikán képviselője a tárgyalások menetében ezeket szóba hozza, e kérdésekben a javasolt elvek alapján foglaljanak állást.

Szükségesnek tartja, hogy a tárgyalásokról, s ott képviselendő álláspontunkról Prantner elvtárs tájékoztassa Horváth Richárdot.⁴¹⁸

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:

Sándor József

(Sándor József)

Kádár János

(Kádár János)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 414. ő. e. 1., 5., 13. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1967. január 10-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelte, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

⁴¹⁸ A napirenden szereplő „különfélék” 3. pontja. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály jelentése a Politikai Bizottságnak
a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban
1967. január 31.**

MSZMP Központi Bizottsága
Agitációs és Propaganda
Osztály
Állami Egyházügyi Hivatal

Szigorúan titkos!

L. Pullai Á. I. 31.
Ag/1112/4

J e l e n t é s
a Politikai Bizottságnak
a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásról

A Vatikán kezdeményezésére 1967. január 13–18. között tárgyalások folytak Rómában a magyar kormány és a Szentszék megbízottai között.

A tárgyalás bevezetőjeként Casaroli hangsúlyozta, hogy nagy figyelemmel és érdeklődéssel tanulmányozták Pártkongresszusunknak az egyházakkal kapcsolatos állásfoglalásait.⁴¹⁹ Ezeket hivatalos kormány-állásfoglalásoknak is tekintik. A Pártkongresszus megállapításait optimistának ítélik, amelyek megfelelnek a Vatikán elgondolásainak és kívánságainak is. Ugyanakkor kiemelték, hogy szerintük a katolikus egyház és az állam kapcsolata elfogadható ugyan, de nem teljesen megnyugtató. Kifejezték azt a meggyőződésüket, hogy az 1964-es megállapodás a különböző kritikák ellenére is jónak bizonyult. A Szentszék első lépésnek tekintti ezt a megállapodást, amely jó alapot nyújt a hasznos kapcsolatok továbbfejlesztéséhez.

Kifejezésre juttattuk, hogy Magyarországon a vallásos emberek és vezető egyházi testületek is helyesléssel, megnyugvással fogadták a Pártkongresszus állásfoglalásait, a jövőben is készek vagyunk a jó kapcsolatok építésére.

A tárgyalásokon az alábbi kérdések kerültek megvitatásra:

1. A 75. életévüket betöltő főpapok nyugdíjazása és otódlása

Casaroliék kifejtették, hogy az érseki és megyés püspöki kinevezésekre „még nincsenek megfelelően felkészülve”, ezért a főpapi kinevezéseket illetően egyelőre az átmeneti helyzetet kívánják fenntartani. Leszögezték azt az elvi álláspontjukat is, hogy az államilag akadémizált főpapok nyugdíjazásához nem járulnak hozzá. (Ilyen konkrét esetként került szóba Pétery, volt váci püspök esete, de Mindszenty is analóg eset, mivel ez év márciusában lesz 75 éves.)

Hamvas érsek és Shvoy püspök lemondását nem kívánják elfogadni. Hamvas érsek mellé segédpüspököt akarnak kinevezni. Schwarz-Eggenhofer esztergomi apostoli kormányzó lemondását elfogadják és otódjaként püspök-apostoli kormányzót akarnak kinevezni. Ko-

⁴¹⁹ A Magyar Szocialista Munkáspárt IX. kongresszusát 1966. november 28. és december 3. között tartották. MOL 288. f. 3. cs. 57–85. ó. e. Az egyházakkal és a hitélettel kapcsolatos állásfoglalásban rögzítették, hogy az állam mindenki számára biztosítja a lelkiismereti szabadságot, továbbá az állam és az egyház közötti viszony normális. Az egyházak vezetőinek és papságának többsége elismeri a szocialista államrendet. Az állam biztosítja az egyházak hitéleti tevékenységét. „... a Vatikán elismerte szocialista államunkat s ennek bele-
szólási jogát az államot és az egyházat közösen érintő ügyekbe.”

vács Vince váci apostoli kormányzó esetében készek utódot, vagy mellé segédpüspököt kinevezni.⁴²⁰

Püspöki, illetve apostoli kormányzói kinevezésekre a következőket terjesztették elő: Belon Gellért, Endrey Mihály, Rajz Mihály, Bárd János, Lancz Kálmán, Korompai Tibor,⁴²¹ Vajda József és Udvardy József. Az előterjesztett javaslatokat Udvardi József kivételével, mint a legreakciósabb politika reprezentánsait – elutasítottuk. Ezt a Vatikán képviselője tudomásul vette azzal, hogy a kérdés maradjon nyitva továbbra is.

Casaroli kérte hozzájárulásunkat, hogy Luigi Bongianino pápai tanácsos – aki a korábbi tárgyalásokon is részt vett – a közeljövőben Magyarországra utazhasson a püspökjelöltek listájának összeállítása és az ehhez szükséges kánoni vizsgálatok megejtése céljából.

A magyar kormány hozzájárulását és az időpontra vonatkozó válaszunkat későbbre ígértük.

2. Az 1957. évi 22. sz. tvr. alkalmazásának módjai

A Vatikán megbízottai hosszú vitát kezdeményeztek a 22. tvr. értelmezéséről. A tvr. hatályának önkényes kiszélesítéseként minősítették azt, hogy a püspöki lemondásokhoz is előzetes hozzájárulás szükséges.

Részletesen magyaráztuk a tvr. helyes értelmezését és leszögeztük, hogy a tvr. továbbra is érvényben marad.

Casaroli azt javasolta, hogy a magyar kormány állapítsa meg a tvr. végrehajtási normáit (milyen esetekben van joga az államnak a kinevezésekhez szükséges hozzájárulás megtagadásához), ezt hozza nyilvánosságra és így garantálja a jogi és törvényes védelmet. Megítélésünk szerint a Vatikán ezzel a javaslattal gyakorlatilag azt akarja elérni, hogy a tvr. hatálya csak azokra az esetekre korlátozódjék, amikor az Alkotmány és a törvények megszegésére törvényes bírósági eljárás alkalmazható.

Ráműtöttünk, hogy Magyarországon e téren nincs jogbizonytalanság, de tanulmányozni fogjuk azokat az okokat, amelyek a Vatikánt ilyen javaslat megtételére készítették.

3. A magyar kormány és a Vatikán közötti rendszeres kapcsolat létesítése

A Vatikán megbízottai kérdéseinkre az alábbi választ adták:

a) Szükségesek tartják állandó, rendszeres kapcsolat létesítését a magyar kormány és a Vatikán között, mert ez adná meg az 1964-es megállapodás teljes értékét; A Szentszék képviselőjének jelenléte hazánkban megkönnyítené, hogy a világközvéleményt a magyar egyházi helyzetről pozitívan befolyásolhassák; elősegítené az együttműködést az emberiséget érintő kérdésekben.

b) Kifejtették, hogy a Szentszék hivatalos kapcsolat alatt teljes diplomáciai (nunciatura, vagy inter-nunciatura) kapcsolatot ért. Úgy értékelték, hogy ennek feltételei még nem értek meg, bár készek erről is tárgyalni. Ebben az esetben az egyház és az állam jogait szabályozó új egyezmény (konkordátum) megkötésére lenne szükség.

420 Hamvas Endre lemondását csak 1969. január 25-én fogadták el. Shvoy Lajos püspök lemondását nem fogadták el, 1968. január 21-én meghalt. Schwarz-Eggenhofer Artúrt 1969. január 10-én mentették fel, helyette Szabó Imre segédpüspököt nevezték ki Esztergomba apostoli kormányzónak.

421 Helyesen: Korompai Tibor.

Félhivatalos – nem diplomáciai – kapcsolat felvételét ajánlják a Jugoszláviával létrejött megállapodás mintájára, de készek ennek más formájáról is tárgyalni. (Pl. konzuli-szintű kapcsolat, a Szentszék más országban működő képviselőjének megbízása.⁴²²) A hivatalos és félhivatalos kapcsolatok közötti különbséget formálisnak, tartalmát azonosnak minősítették.

c) A Szentszék képviselőjének kettős tevékenysége lenne. Egyrészt egyházi és más közös kérdésekben kapcsolat tartása a Kormánnyal, másrészt szabad és teljes kapcsolat a katolikus egyházzal, a klérussal, elsősorban a püspökökkel.

Kifejtettük, hogy a magyar kormány részéről készség van a kérdés tanulmányozására.

Kívánságunkra megígérték, hogy írásban is összefoglalják és római nagykövetségünk útján eljuttatják elképzeléseiket, összefoglaló emlékeztetőjüket.

4. A magyar kormány megbízottai részéről felvetett kérdések

– A pápának a vietnami háború megszüntetésére irányuló kezdeményezéseinek elismerése láthatóan kedvező hatást váltott ki.

– A Vatikáni Rádiónál tapasztalt pozitív változás értékelésére Casaroli azt válaszolta, hogy továbbra is biztosítani kívánják, hogy a Vatikáni Rádió egy vonalban legyen a Szentszék gondolatjaival.

– Az ellenséges papi emigráció tevékenységével kapcsolatban súlyosan kifogásoltuk a Szent István Alapítvány és az ún. Zarándokház létrehozását, amelyet kifejezetten a Mindszenty-féle reakciós politikai szellemben kívánnak működtetni. Ezért érthetetlen számunkra, hogy az Alapítvány létrejöttéhez a Vatikán engedélyt adott és a hírek szerint a pápa pénzbeli adománnyal is segítette.

Azt magyarázták, hogy a Vatikán nem felelős ezekért és jogilag nem tehet ellene semmit, mert tiszteletben kívánja tartani az egyéni szabadságot. Lényegében mentegették a papi emigráció ellenséges tevékenységét és azt a dialektikus vita kategóriájába sorolták, amely végső fokon segíti az objektív, igazságos helyzet kialakulását.

A Vatikán megbízottainak magyarázkodását nem fogadtuk el és rámutattunk, hogy nehez helyzetbe hozza magát a Szentszék, amikor a Magyar Népköztársasággal ellenséges papi tevékenységet az egyén szabadságára hivatkozva megengedi és a Magyar Népköztársaság melletti politikai tevékenységet kifejtő, hazaszerető katolikus papokat dekrétummal és más hátrányos megkülönböztetéssel sújtja. Ez a kétarcúság látszatát kelti, amely nagyban nehezíti a kölcsönös megértés és bizalom erősödését.

A tárgyaláson egyéb kérdések – így a Mindszenty-ügy – nem kerültek megvitatásra.

A tárgyalásokat közvetlenség és nyíltság jellemezte. A Vatikán megbízottai mindvégig előzékenyek voltak, kerültek a felmerült kérdések élezését. Következésképpen arra törekedtek, hogy a magyar kormány és a Vatikán közötti rendszeres és állandó kapcsolat megvalósítását előkészítsék. Kifejezésre juttatták a tárgyalások mielőbbi folytatására irányuló óhajukat. Casaroli és társa első ízben látogattak el a római nagykövetségünkre.

⁴²² Ebben az esetben arra gondolhattak, hogy esetleg az osztrák vagy a német nunciust bíznák meg a magyar katolikus ügyek képviselésével is.

Javaslatok:

1. A Politikai Bizottság vegye tudomásul a magyar kormány megbízottainak a Vatikán megbízottaival folytatott tárgyalásáról szóló jelentését.

Járuljon hozzá, hogy Luigi Bongianino vatikáni megbízott Magyarországra jöjjön a főpapi ki-nevezésekhez szükséges kánoni vizsgálat lefolytatására.

2. A Vatikán által javasolt rendszeres és állandó kapcsolat kérdéséről konzultálni kell a Szovjetunió Kommunista Pártja, a Csehszlovák Kommunista Párt és a Lengyel Egyesült Munkáspárt illetékeseivel.

3. A magyar kormány és a Vatikán közötti kapcsolat lehetőségeiről és módjáról a Külügyminisztérium és az Állami Egyházügyi Hivatal készítsen javaslatot a Politikai Bizottság elé.

Budapest, 1967. január 31.

Prantner József

Orbán László

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 416. ő. e. 144–148. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1967. február 7-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tiszttát. Az előterjesztést fakszimile közli: Ólmosi, 1991. 115–119. p.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban
1967. február 7.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl.-ban.

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1967. február 7-én tartott üléséről.

J E L E N V A N N A K:

Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Gáspár Sándor, Kádár János, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Nemes Dezső, Nyers Rezső, Szirmai István, továbbá Ajtai Miklós, Czinege Lajos, Ilku Pál, Németh Károly, valamint Cseterki Lajos, Pullai Árpád, Gosztonyi János és Méhes Lajos elvtársak.

Az ülésen nem vettek részt: szolgálati okból távol volt Apró Antal elvtárs, betegség miatt Czinege Lajos elvtárs.⁴²³

N A P I R E N D:

[...]

2. Jelentés a Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalásokról.

Agit. Prop. Oszt. és ÁEH jelentése.

A Politikai Bizottság a jelentést tudomásul veszi.

Hozzájárul, hogy Luigi Bongianio vatikáni megbízott Magyarországra jöjjön a főpapi kinevezésekhez szükséges kánoni vizsgálat lefolytatására.

A Vatikán által javasolt rendszeres és állandó kapcsolat kérdéséről konzultálni kell a Csehszlovák Kommunista Párt, a Lengyel Egyesült Munkáspárt és Jugoszláv Kommunisták Szövetsége illetékeseivel.

A magyar kormány és a Vatikán közötti kapcsolat lehetőségeiről és módjáról – az írásban rögzített vatikáni elképzelések kézhezvételétől számított egy hónapon belül – a Külügyminisztérium és az Állami Egyházügyi Hivatal készítsen javaslatot a Politikai Bizottság számára.

⁴²³ Czinege Lajost betegsége ellenére tévedésből mégis felsorolta a jegyzőkönyvvezető a jelen lévők közt is.

[...]

Kmf.

Kádár János
(Kádár János)

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 416. ő. e. 1., 6., 10. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1967. február 7-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

Az MSZMP KB Külügyi Osztály előterjesztése a Politikai Bizottságnak König bíboros magyarországi látogatásaival kapcsolatban
1967. szeptember 7.

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
KÜLÜGYI OSZTÁLY

SZIGORÚAN BIZALMAS!
Készült: 2 példányban.
Bpest, 1967. szept. 7.

L. Komócsin Zoltán IX. 7.

ELŐTERJESZTÉS
a Politikai Bizottságnak.

Dr. König, bécsi bíboros 1963 óta 5 ízben látogatta meg Mindszentyt a budapesti amerikai nagykövetségen.⁴²⁴ Látogatásának bevallott célja az volt, hogy tájékoztassa Mindszentyt a II. Vatikáni Zsinat munkájáról, átadja a határozatokat és a pápa alkalmi ajándékait.

Az Állami Egyházügyi Hivatal kérésére vatikáni hivatalos helyről közölték, hogy König nem vatikáni megbízásként látogatja Mindszentyt, látogatása magánjellegűnek tekinthető.

König bíborosnak és kíséretjének vízumkérelmeit az osztrák külügyminisztérium továbbította bécsi nagykövetségünknek. Két év óta König csak titkára és gépkocsivezetője számára kéreti meg a magyar vízumot, miután saját magának diplomata útlevele van és ehhez nem szükséges vízumot kérni. Ez évben König már két ízben tett látogatást Mindszentynél.

König bíborosnak Mindszentynél tett látogatásai zavart keltenek a magyar katolikus egyház vezetői, papjai és a hívő tömegek között. E látogatások célja a közvélemény figyelmének felcsigázása, Mindszenty fontosságának hangsúlyozása. A magyar katolikus főpapokat sérti, hogy König magyarországi látogatásai alkalmával a püspöki kar tagjai közül senkit sem keres fel, mintha a magyar egyházat König számára egyedül Mindszenty képviselné. Több magyar püspök közölte, hogy a közeljövőben személyesen is tiltakoznak Könignél e sértő magatartás miatt.

König bíboros legutóbbi látogatása után a Kathpress hírügynökség⁴²⁵ közölte, hogy a jövőben gyakrabban fogja meglátogatni Mindszentyt, mint eddig. Ezért szükségesnek tartjuk, hogy a Külügyminisztérium az alábbi lépéseket tegye:

1. Közölje az amerikai nagykövetség vezetőjével, hogy

- a) König látogatásai nem segítik elő kapcsolataink javulását, miután ezt minden alkalommal az osztrák, és ezen keresztül a világsajtó a Magyar Népköztársaság elleni támadásra használja fel,
- b) az amerikai fél felelőssége a Mindszenty-ügy rendezésében igen nagy és eljárásával nem segíti elő a megoldást,

⁴²⁴ Lásd a bevezető tanulmányban.

⁴²⁵ KathPress – Katholische Presse-Agentur, az Osztrák Katolikus Püspöki Kar sajtószolgálatát 1946-ban egyesületként alapították. A Püspökkari Konferencia mellett katolikus kiadókat, sajtótermékeket és egyéb szervezeteket egyesít a KathPress.

c) König eddigi látogatásai Mindszentynél zavart keltek a nemzetközi közvéleményben és különböző híresztelésekre adtak alkalmat. A látogatások nem kívánatos hatása zavarhatja a magyar kormány és a Vatikán folyamatban lévő tárgyalásait is.

2. Amennyiben az osztrák Külügyminisztérium ismét vízumot kér König kísérete számára, közöljük a budapesti osztrák nagykövettel, hogy:

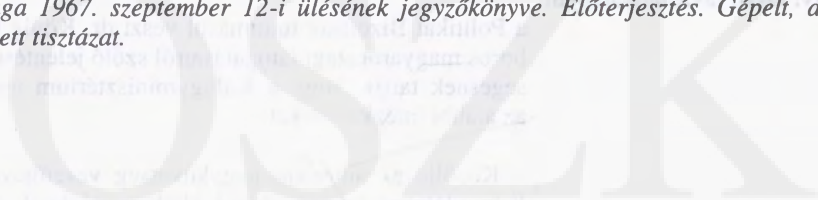
a) osztrák részről kérjük meg König bíborost, mellőzze Mindszenty meglátogatását, vagy ha e látogatás más, alapos indokok alapján szükségessé válna, azt olyan körülmények között és módon tegye, hogy az ne legyen zavartkeltő a nemzetközi közvéleményben és ne nehezítse a két ország kapcsolatának fejlődését,

b) a Magyar Püspöki Kar tudomásunk szerint rossz néven veszi Mindszentynél tett látogatásait.

A Politikai Bizottság tudomásul veszi, hogy a magyar püspökök tiltakoznak Könignél annak sértő magatartása miatt.

Gyenes András
(Gyenes András)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 434. ő. e. 130–132. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1967. szeptember 12-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

Országos Széchényi Könyvtár

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata König bíboros
magyarországi látogatásaival kapcsolatban
1967. szeptember 12.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

L. Nyers Rezső IX. 30.

Készült: 3 pl-ban

Láttam: Kádár X. 2.

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1967. szeptember 12-én tartott üléséről

J E L E N V A N N A K:

Apró Antal, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Nemes Dezső, Szirmai István, továbbá Ajtai Miklós, Czinege Lajos, Ilku Pál, Németh Károly, valamint Brutyó János, Gosztonyi János és Pullai Árpád elvtársak.

Az ülésen nem vesznek részt (szabadságon vannak): Gáspár Sándor, Kádár János, Nyers Rezső, továbbá Aczél György elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

5. Külügyi Oszt. javaslata alapján

a Politikai Bizottság tudomásul veszi dr. König bécsi bíboros magyarországi látogatásairól szóló jelentést, s szükségesnek tartja, hogy a Külügyminisztérium tegye meg az alábbi intézkedéseket:

– Közölje az amerikai nagykövetség vezetőjével, hogy König látogatásai nem segítik elő kapcsolataink javulását, mivel ezt minden alkalommal az osztrák és ezen keresztül a világsajtó a Magyar Népköztársaság elleni támadásra használja fel.

– Az amerikai fél felelőssége a Mindszenty-ügy rendezésében igen nagy és eljárásával nem segíti elő a megoldást.

– König eddigi látogatásai Mindszenty-nél zavart keltenek a nemzetközi közvéleményben és különböző híresztelésekre adtak alkalmat. A látogatások nem kívánatos hatása zavarhatja a magyar kormány és a Vatikán folyamatban lévő tárgyalásait is.

– Amennyiben az osztrák Külügyminisztérium ismét vízumot kér König kísérete számára, közölni kell a budapesti osztrák nagykövettel, hogy osztrák részről kérjék meg König bíborost, mellőzve Mindszenty meglátogatását, vagy ha e látogatás más, alaposabb indokok alapján szükségesé válna, olyan körülmények között és olyan módon tegye, hogy az ne legyen zavartkeltő a nemzetközi közvélemény-

ben és ne nehezítse a két ország kapcsolatának fejlődését, továbbá azt, hogy a Magyar Püspöki Kar rossz néven veszi Mindszentynél tett látogatásait.

A Politikai Bizottság tudomásul veszi, hogy a magyar püspökök tiltakoznak Könignél sértő magatartása miatt.⁴²⁶

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Biszku Béla
(Biszku Béla)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 434. ő. e. 1., 7–8., 12. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1967. szeptember 12-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

⁴²⁶ A napirenden szereplő „különfélék” 5. pontja. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a Politikai Bizottságnak
Mindszenty József helyzetének rendezésével kapcsolatban
1967. szeptember 25.**

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁG
AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLY

L. Komócsin Zoltán

Javaslat
a Politikai Bizottságnak

I.

Casaroli érsek, vatikáni helyettes államtitkár szeptember 22-én Száll József elvtárrsal a következőket közölte: értesültek arról, hogy az új budapesti amerikai nagykövet október 15–18-a között elfoglalja állomáshelyét.⁴²⁷ Tekintettel arra, hogy Mindszenty évekkal ezelőtt azt a véleményét közölte velük, hogy az amerikai–magyar viszony helyreállása után nem maradhat jelenlegi helyén, számítani kell arra, hogy Mindszenty saját elhatározásából elhagyja az amerikai nagykövetség épületét. Ez új helyzetet teremtene, amelynek mindenki számára kellemetlen következményeit el kívánják kerülni. Casaroli szerint a pápa bízik abban, ha Mindszenty Rómába jön, meg tudja győzni, hogy tartsa magát a megállapodásban vállaltakhoz.

Az ügy megoldására nem hivatalosan a következő javaslatokat tette:

1. Tekintettel az új helyzetre, fel kell venni a tárgyalásokat a Mindszenty-ügy megoldása érdekében. Ez történhet Rómában úgy, hogy a magyar nagykövet kap megbízatást a tárgyalások folytatására. Ha ez nem fogadható el, személyesen kész akár Zürichben, akár Bécsben tárgyalni a magyar kormány képviselőjével.
 - a) A tárgyalások megkezdése előtt közöljük, hogy a magyar kormánynak változatlan-e az álláspontja a Mindszentyvel kapcsolatos garanciák kérdésében.
2. Külön megbízottat küldenének Mindszentyhez, aki tájékozódna Mindszenty elképzeléséről.
3. Olyan megoldás is lehetséges lenne, hogy Mindszenty elhagyná jelenlegi lakhelyét és az amerikai nagykövetség birtokában lévő területenkívüliséget élvező, más távolabbi lakhelyre költözne át.

Casaroli hangsúlyozta, hogy nincs tudomásuk Mindszenty szándékáról, de az új helyzet miatt fel kell készülni a fenti lehetőségekre. Casaroli mindezekre szeptember 27-ig kér választ.

II.

Elfogadhatatlan Casarolinak az a javaslata, hogy Mindszenty Magyarországon, amerikai tulajdonban lévő épületben területen-kívüliséget élvezzen.

⁴²⁷ A Magyar Népköztársaság és az Amerikai Egyesült Államok közötti diplomáciai kapcsolat helyreállt, mivel Martin J. Hillenbrand amerikai teljes felhatalmazású nagykövet 1967 októberében foglalta el budapesti állomáshelyét.

Ha Mindszenty elhagyná az amerikai követség épületét, újabb letartóztatása politikailag nem kívánatos következményekkel járna számunkra.

J a v a s l a t

Száll József elvtárs közölje Casarolival a következőket:

1. A magyar kormány kész megbízottja útján Rómában tárgyalni Casarolival.
2. A magyar kormány továbbra is ragaszkodik a Mindszenty-kérdésben a már ismert garanciákhoz.
3. Amennyiben a Vatikán szükségesnek tartja, hogy Mindszentyvel egy megbízottja tárgyaljon, ez ellen nem emelünk kifogást.

A Mindszenty-ügy tárgyalásakor a magyar kormány megbízottja az alábbi irányelveket kövesse:

1. Mindszenty kegyelmet kap a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsától és elhagyhatja az USA budapesti nagykövetségét abból a célból, hogy a Vatikánba menjen. Ennek feltételei a következők:
 - a) A pápa garantálja, hogy hatáskörében nem engedi a Mindszenty-ügyet hidegháborús célra felhasználni.
 - b) Mindszenty nem nyilatkozik sajtóban vagy rádióban-*televízióban*⁴²⁸ és nem tesz olyat, ami sérti a Magyar Népköztársaság érdekeit.
 - c) Mindszenty lemond esztergomi érseki tiszteréről és nem foglalkozik a magyar katolikus egyház ügyeivel.

Ha ezt nem lehet elérni, akkor a pápa nevezzen ki apostoli kormányzót érseki, de legalább püspöki ranggal az Esztergomi Főegyházmegeje élére utódlási joggal.

2. Megegyezés esetén Mindszenty különrepülőgépen egy vatikáni megbízott kíséretében felülés nélkül hagyja el az országot.
3. A Mindszenty-ügy megoldásáról a magyar kormány és a Vatikán egy időben, azonos szövegű kommunikét ad ki.
4. Amennyiben Mindszenty a tárgyalások előtt önkényesen elhagyja az amerikai követség épületét, le kell tartóztatni.
5. A tárgyalásokra Prantner József és Miklós Imre elvtársak utazzanak Rómába.

A javaslatokkal Prantner József és Szilágyi Béla elvtárs egyetért.

Budapest, 1967. szeptember 25.

Darvasi István

MOL M-KS 288. f. 5. cs. 435. ő. e. 75-77. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1967. szeptember 26-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tiszttázat. Az előterjesztést faksimile közli: Ólmosi, 1991. 120-122. p.

428 Később tollal beszúrva.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv
a magyar–vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban
1967. szeptember 26.**

3. Javaslat a Vatikánnal folytatandó tárgyalásokra.

DARVASI ISTVÁN elvtárs:

Annyi kiegészítésem lenne, hogy az előterjesztésben foglalt javaslatok a Politikai Bizottság korábbi határozatának teljesen megfelelnek, attól nem térnek el.

Ezen kívül lenne még egy bejelentésem: a római nagykövetségiunktől kaptunk egy táviratot, melyben közlik, hogy a pápa ma tölti be 70. évét, s a nagykövet ajánlotta, hogy valamely állami szerv, vagy esetleg a Hazafias Népfront intézzen üdvözlő táviratot a pápához. Konzultáltunk Komócsin, Prantner elvtársakkal, valamint a Külügyminisztériummal, hogy csak ezek a szervek intézhetnek oda táviratot.

BISZKU BÉLA elvtárs:

Az a kijelentés, ami az anyagban szerepel, hogy a helyzet megváltozása esetén Mindszenty kijön a követségről, elhangzott, vagy valaki kitalálta?

DARVASI ISTVÁN elvtárs:

Ők azt mondják, Mindszenty részéről ez valamikor elhangzott.

FEHÉR LAJOS elvtárs:

A 3. oldalon lévő javaslatot el tudom fogadni, ha a pápa garantálja: szilenciumra kötelezi Mindszentyt. De a másik variáns az, hogy az új amerikai nagykövet túrni fogja-e, hogy Mindszenty bent maradjon. Harmadik variánsként felvetődik: mindannyian tudjuk, hogy Mindszenty makacs ember, s nem fogja-e inkább vállalni a mártíromságot. Érvényben van vele szemben a letartóztatási parancs.

SZIRMAI ISTVÁN elvtárs:

Ha Casaroli tényleg akar a Magyar Népköztársaság kormányával a Vatikánt és a magyar kormányt érdeklő komoly kérdésben valamit, akkor helyes, hogy készek vagyunk tárgyalni, de ha Casaroli a Mindszenty-kérdésben akar velünk tanácskozni ismételten, akkor ez a nagy tárgyalási készség, ami ebben az előterjesztésben mutatkozik, nem érhető. Magas a szint, amely Casaroli kérésére azonnal elindul Rómába. Azt gondolom, a Mindszenty-ügyben tárgyalásra nincs szükség, s a következőket tudom elképzelni. Természetesen adjunk Casarolinak udvarias választ, mégpedig római nagykövetünk mondja meg, hogy igen, a magyar kormány továbbra is ragaszkodik a Mindszenty-kérdésben a már ismert garanciákhoz. És ne mi szaladjunk, hanem ők törjék a fejüket és üljenek le az amerikaiakkal. Mi álláspontunkat már leszögeztük, az ismert. Azt meg lehet mondani, ami a javaslat 3. pontjában van: ha a Vatikán szükségesnek tartja, hogy megbízottja tárgyaljon Mindszentyvel, jöjjön el, ez ellen nem lépünk fel. És maradjunk meg az eredeti elhatározásunk mellett, s ha lesz valami esemény, majd fogunk tárgyalni.

FOCK JENŐ elvtárs:

Lényegében ugyanaz a véleményem, mint Szirmai elvtársnak. Erre a 3. oldalra szerintem nincs szükség. Álláspontunk megvan. A Mindszenty-ügyben kér tárgyalást Casaroli. Nekünk nem kell rohanni. A 27-i dátumot semmiképpen nem szabad betartani. És kérdezik, hogy

változott-e álláspontunk. Mondjuk meg, hogy álláspontunk nem változott és ha ennek tudatában akar tárgyalni, nagykövetünk közölheti vele ugyanazt, amit egy évvel ezelőtt. Nem nekünk sürgős ez a dolog! Ha az amerikai nagykövetnek akarnak ők szívességet tenni, törjék a fejüket ők. Eddig már sok tárgyalás volt és mindig másról tárgyaltak, nem erről. Csak arra akarják felhasználni ezt az ügyet, hogy minél többet lődörögjenek itt.

Tehát mondjuk meg, változatlan az álláspontunk; ha akarnak, küldjenek megbízottat és várjuk meg a választ.

BISZKU BÉLA elvtárs:

Az eljáró szerveknek azt kell mondani, hogy ilyen dolgoknál nem szabad megijedni. Ez taktika az ő részükről. Ők ügyes diplomaták, s ha mi ilyen ügyeknél szaladunk, abból azt a konzekvenciát vonják le: nekünk sürgős az ügy, s meg vagyunk ijedve.

Egyetértek Szirmai és Fock elvtársakkal: legyen egy közlés azon az úton, ahonnan a kezdeményezés jött, mely szerint a mi álláspontunk ebben az ügyben változatlan, s tárgyalási pozíciónk korábban meg lett fogalmazva, s azt ne is fogalmazgassuk újból, mert abból mindig baj van.

Még annyit, hogy a társhatóságokat tájékoztatni kell arról, hogy ilyen közlés történt...

DARVASI ISTVÁN elvtárs:

Ez már megtörtént.

BISZKU BÉLA elvtárs:

A javaslat 1. pontját tehát ne fogadjuk el, a 2. pontban közölteket mondjuk meg római nagykövetünk útján, s 3. pontot is el lehet fogadni: nem emeltünk kifogást az ellen, hogy a Vatikán megbízottja idejőjjön tárgyalni Mindszentyvel.

MOL M-KS 288. f. 5. cs. 435. ő. e. 25-27. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1967. szeptember 26-i ülésének jegyzőkönyve. Szó szerinti jegyzőkönyv. Géptelt tisztazat.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata Mindszenty József helyzetének rendezésével kapcsolatban
1967. szeptember 26.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 példányban

L. Nyers Rezső

Láttam: Kádár X. 2.

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1967. szeptember 26-i üléséről

J E L E N V A N N A K:

Apró Antal, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Nemes Dezső, Szirmai István, továbbá Ajtai Miklós, Czinege Lajos, Ilku Pál, Németh Károly, valamint Brutyó János és Gosztonyi János elvtársak.

Az ülésen nem vesznek részt szabadságuk miatt: Gáspár Sándor, Kádár János, Nyers Rezső elvtársak, nem vettek részt továbbá Aczél György és Pullai Árpád elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

3. Javaslat a Vatikánnal folytatandó tárgyalásokra.

Előadó: Darvasi István elvtárs

Meghívottak: Prantner József és Szilágyi Béla elvtársak

[...]

3. Javaslat a Vatikánnal folytatandó tárgyalásokra.

Előadó: Darvasi István elvtárs

Hozzászóltak: Fehér Lajos, Szirmai

István, Fock Jenő és Biszku Béla elvtársak

A Politikai Bizottság tudomásul veszi Casaroli érsek által Mindszenty ügyében kezdeményezett tárgyalásokról szóló jelentést, s az alábbi határozatokat hozza:

Száll József elvtárs útján közöljük Casaroli érsekkel: a magyar kormány továbbra is ragaszkodik a Mindszenty-kérdésben a már ismert garanciákhoz.

Amennyiben a Vatikán szükségesnek tartja, hogy egy megbízottja Mindszentyvel tárgyaljon, az ellen nem emelünk kifogást.

A további tennivalókról a Politikai Bizottság a Vatikán válaszában ismeretében dönt.

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Biszku Béla
(Biszku Béla)

MOL-M-KS 288. f. 5. cs. 435. ő. e. 1., 3., 8. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1967. szeptember 26-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a Politikai Bizottságnak
Mindszenty József helyzetének rendezésével kapcsolatban
1967. október 9.**

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁG
AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLY

Szigorúan bizalmas!
Készült: 6 példányban

L. Pullai Á
X. 9.

Javaslat
a Politikai Bizottságnak

Szeptember 26-án a Politikai Bizottság állást foglalt Casaroli érsek vatikáni helyettes államtitkárnak azzal a közlésével kapcsolatban, hogy Mindszenty József el kívánja hagyni az amerikai nagykövetség épületét, amikor az új amerikai nagykövet elfoglalja állomáshelyét.⁴²⁹

A Politikai Bizottság álláspontja szerint nagykövetünk útján közöltük Casarolival, hogy álláspontunk a Mindszenty-ügyben a Vatikán által adandó garanciákat illetően változatlan, de nincs ellentetésünk azzal szemben, hogy a Vatikán tárgyalás céljából elküldje megbízottját Mindszentyhez.

Római nagykövetünk tájékoztatott arról a beszélgetésről, amelyet folyó hó 7-én Casaroli érsekkel folytatott. Eszerint König bécsi bíboros október 5-én meglátogatta Mindszentyt és látogatásáról Bongianino vatikáni tanácsos útján kaptak jelentést. König látogatása eredménytelen volt, mert noha közölte Mindszentyvel a pápának a magyar garancia igényekkel teljesen megegyező javaslatait, Mindszenty a feltételek egyikének teljesítését sem vállalta.

Casaroli nagykövetünkkel folytatott beszélgetése során álláspontunk újabb közlését kérte és érzékeltette, hogy tárgyalásokat tartana kívánatosnak a magyar kormány és a Vatikán között. Közölte azt is, hogy König benyomása szerint Mindszenty álláspontja nem végleges és lehetséges, hogy Rómába érkezése után jobb belátásra lehet bírni. Casaroli mindezekre a magyar kormány sürgős válaszát kéri, Benyomásunk szerint továbbra is szeretnék elérni, hogy elálljunk garancia-követeléseinktől.

Casaroli megjegyezte azt is – ezzel a követeléseinkből kettőt lényegében elfogadva –, hogy Esztergom élére, még Mindszenty távozása előtt és beleegyezése nélkül, lehetségesnek tartják teljes jogú helynök kinevezését és ezzel biztosítva látják, hogy Mindszenty ne avatkozzék be a magyar katolikus egyház belügyeibe. Végső fokon készek mindent megtenni Mindszenty ismételt meggyőzésére, hogy maradjon jelenlegi tartózkodási helyén, de garantálni ennek sikerét nem tudják.

Javaslat

Mérlegelve Mindszenty elvakultságát, tudatos törekvését, hogy elsősorban a magyar kormánynak, de a Vatikánnak és az Egyesült Államoknak is politikai bonyodalmat okozzon és

⁴²⁹ Lásd a 96–98. dokumentumokat.

számba véve, hogy az idő az ügy rendezésére rövid, az amerikai nagykövet érkezéséig az alábbi alternatív javaslatot terjesztjük elő:

1. A Politikai Bizottság nem látja szükségesnek álláspontja megváltoztatását azért, mert remélhető, hogy a Vatikán az általunk kért garanciát megadja.

Nagykövetünk közölje a Vatikánnal a következőket: a magyar kormány méltányolja a Vatikánnak az ügy megoldása érdekében kifejtett erőfeszítéseit és egyetért azzal, hogy egyik fél számára sem lenne kedvező, ha Mindszenty önkényesen elhagyná az amerikai nagykövetséget. Nem áll módjában azonban a garanciára vonatkozó álláspontjának megváltoztatása.

2. A Mindszenty-ügy lezárásához nekünk is érdekünk fűződik. Ezért nagykövetünk közölje Casarolival:

a) A Vatikán – 75 éves korára való tekintettel – esztergomi érseki székből helyezze Mindszentyt nyugdíjba. Ezek után Mindszenty tartózkodási helye lehet: Róma, ha a Vatikán egy megbízottja írásos kötelezettséget vállal Mindszenty József magatartását illetően; maradhat az amerikai nagykövetségen; ha önkényesen elhagyja az amerikai nagykövetséget, a magyar kormány kényszerlakhelyet jelöl ki számára.

b) A Vatikán – a Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulásával – nevezzen ki esztergomi érseket. Ha ez most nem kivihető, akkor érseki vagy püspöki rangú, teljes jogú apostoli kormányzót nevezzen ki.

c) Ezeknek elfogadása esetén a magyar kormány kész megbízottja útján tárgyalásokat folytatni a Vatikán megbízottjával.

Budapest, 1967. október 9.

Darvasi István

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 436. ő. e. 109–111. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1967. október 10-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat. Az előterjesztést fakszimile közli: Ólmosi, 1991. 109–111. p.

Országos Széchényi Könyvtár

**Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv
Mindszenty József helyzetével kapcsolatban
1967. október 10.**

3. Javaslat a Vatikán Mindszenty-üggyel kapcsolatos kezdeményezésére vonatkozóan.

BALLÓ ISTVÁN elvtárs:

Kiegészítésként csak annyit szeretnék mondani, hogy az előterjesztésben két variánst javasolunk, s mi a másodikkal értünk egyet.

NEMES DEZSŐ elvtárs:

Kérdésem látszólag nem az anyaghoz kapcsolódik: azt szeretném tudni, mennyiben megbízhatók azok a hírek, amely szerint a pápa rákos és nemsokára új pápaválasztásra kerül sor.

FEHÉR LAJOS elvtárs:

A mai külügyi jelentésben olvastam, hogy a pápa kéri, mielőbb zárjuk le ezt az ügyet. Megkérdem, mennyire lehet ezt komolyan venni?

KOMÓCSIN ZOLTÁN elvtárs:

Casaroli a múltkor azt mondta, ő ebben nem hisz. A pápa ebből a szempontból optimista.

NYERS REZSŐ elvtárs:

Szeretném, ha az előterjesztő elvtársak az 1. és 2. variáns közötti lényeges különbséget röviden összefoglalnák. Ezzel kapcsolatos kérdésem: Casaroli álláspontja szerint a teljes jogú helynök kinevezése esetén Mindszenty megmaradna primásnak? Nem kerülne nyugdíjba?

AJTAI MIKLÓS elvtárs:

A 2. pontban az áll, hogy a Vatikán egy megbízottja írásos kötelezettséget vállal Mindszenty magatartását illetően. Az egész ügynek az ugrópontja, hogy nem vállalják ezt a felelősséget. Tehát nem egészen értem, hogy ez hogyan van.

BISZKU BÉLA elvtárs:

Egyik kérdésem arra vonatkozik: mit és hogyan kérdezett Casaroli. Úgy emlékszem, azt kérdezte, a magyar kormány fenntartja-e korábbi álláspontját, vagy a garanciákra vonatkozóan kérdezett.

Másik kérdésem: arról értesítenek bennünket, hogy kineveznének Esztergomba valakit. Olyan értesülésünk nincs, hogy ebben az esetben Mindszenty maradjon primás? Általában hogyan van ez az egyháznál? Ha Esztergomba kineveznének primást, vagy helynököt, ez indirekt azt jelenti, hogy Mindszenty meg van fosztva ettől a rangjától?

BALLÓ ISTVÁN elvtárs:

Nemes elvtárs kérdésével kapcsolatban: még nem ellenőrzött hír, hogy rákos a pápa, de a betegségéről eddig kapott hírek alapján ez feltételezhető, s – elnézést a Politikai Bizottságtól, ha tréfás megjegyzést teszek – van olyan elképzelés, hogy azért mer ilyesmit vállalni a pápa, mert ennek megvalósításából rá már nem fog hárulni semmi, s a feladat átpasszolható lesz

másra. Ez persze nem komoly dolog, de mindenesetre elképzelhető ilyesmi is. Szóval ténylegesen nem ellenőrzött hír, hogy rákos a pápa.

Fehér elvtárs kérdezte, mennyire vehető ez a dolog komolyan. Egyik oldalról most már többször visszatérően látszik, hogy el akarják kerülni a formális, írásos garanciát, mert ez nekik jelentős presztízaveszteség lenne. Hogy Casaroli maga is a Száll elvtársnak tett kijelentésében bizonyos fokig elhatárolja magát tőle, mutatja: ő sem bízik kellően abban, hogy a pápa ezt keresztiül tudja vinni. Lehet, hogy a pápában megvan a jóakarát, de nem valószínű, hogy ezt – az erős jobboldali nyomás miatt – be tudja tartani.

Nyers elvtárs kérdezte a két pont közötti különbséget. Ez abban van: a 2. pontnál teszünk egy gesztust, hogy hajlandók vagyunk tárgyalni akkor, ha Mindszenty lemondása is szóba kerül, s a tartózkodási hely dolgában is történik valami stb. Ez olyan engedmény, aminek elvi jellege nincs, de a Vatikán számára megkönnyítené a tárgyalást. S ebben már benne van az is, amiben a Politikai Bizottság a múltkor állást foglalt.

A Vatikán már eddig is hajlandóságot mutatott arra, hogy Mindszenty beleegyezése nélkül is kinevezzen helynököt. Mi ezt kevésnek tartjuk. A helynök kevesebb, mint az apostoli kormányzó. Ezért merült fel az az igény, hogy akár nyugdíjba helyezik Mindszentyt, akár nem, apostoli kormányzó kinevezésére van szükség teljes joggal – s még azt is szeretnénk elérni, hogy utódlási joggal is rendelkező apostoli kormányzó legyen kinevezve. Tehát a helynök dolgában azt szeretnénk elérni, hogy ne helynök, hanem apostoli kormányzó legyen.

Ajtai elvtárs azt kérdezte, miért engedmény, illetve engedmény-e, ha – a korábbival szemben – nem a pápa, hanem megbízottja ad garanciát. Ha rangban alacsonyabb szinten írják ezt alá, akkor feltételezhetően a Vatikán részéről ez könnyebben elfogadható. Biztos, hogy nem a pápa írja alá személyesen, hanem Casaroli, de jelenleg az látható, hogy ők félnek az írásos garanciától, szeretnék kikerülni. Ha olyan megállapodást el tudunk érni, hogy Casaroli helyettese írja alá, az elfogadható – de az írásos garanciához helyes ragaszkodni.

Biszku elvtárs első kérdésével kapcsolatban meg kellene nézni a korábbi külügyi jelentéseket is. Én is úgy emlékszem, hogy a korábbiakban erről konkrétan nem beszélt Casaroli. Kiderült: König útja sikertelen volt ebben a tekintetben s úgy vetik fel, ha a pápa erkölcsi súlyával igyekszik elérni, hogy formális garancia nélkül rábírák Mindszentyt a szilenciumra, mi ettől eltérhetnék.

Biszku elvtárs másik kérdése a kinevezésre vonatkozott. A hercegprímási kinevezés sajátos magyar jelenség. Ez nem egyházi méltóság. Ott a legmagasabb méltóság a bíboros, s Mindszenty bíborosnak megmaradna, de ez nem jelent olyan egyházi méltóságot, hogy az egyház bármilyen dolgába beavatkozhat, ha nem jár együtt érseki, vagy püspöki kinevezéssel. Tehát érseki kinevezését kell úgy alakítani, hogy vagy helyezték nyugdíjba, vagy ha meghagyják, nevezzenek ki mellé teljes jogú helynököt – s a gyakorlatban már kialakult olyan dolog, hogy az öregek mellé ilyent kineveznek. Természetesen jobb lenne, ha nyugdíjba helyeznék. A primás tehát sajátos magyar dolog. A régi törvények és államjog szerint a király után a legmagasabb méltóság volt, de nem egyházi méltóság.

ACZÉL GYÖRGY elvtárs:

Erdemes volna a tárgyaló elvtársaknak olyan megbízatást adni, hogy minimális és maximális programjuk is legyen. Végig kellene gondolni bármely esetet, pl. ha Mindszenty kijön a követségről és mi elvisszük valahova, mi történik. Mi a jobb: ha bizonyos mártír-glóriával hal meg, vagy pedig ha az országon kívül van még akkor is, ha a Vatikán száz százalékig nem tudja biztosítani a garanciát. Ha Mindszenty kimenne, akkor ő Rómában részben magát a Vatikánt is támadná. Ismerve Mindszenty rendkívüli primitívségét, minden valószínűség szerint a Vatikánnak több keveredést okozna kint, mintha itt maradna jól szituált mártírként. Én amellett volnék, ha tisztességes módon nyugdíjba helyezik őt, s kineveznek utódlási joggal teljes jogú helytestet – ami egyébként jogszokás – maximumként próbáljuk ezt elérni, de a fő cél,

hogy az országból menjen el még akkor is, ha néhányszor beszélni fog ellenünk. Nem hiszem, hogy ennek bármilyen komolyabb hatása lenne. Valószínűbb, hogy dühe elsősorban a Vatikán, annak opportunisták ellen fordul.

Maximumnak nem képzeltethető el, hogy a pápa adjon garanciát. Inkább egy magas rangú vatikáni tisztviselő adjon ilyent még akkor is, ha ő ezt nem tartja be. Minden valószínűség szerint akkor is kisebb kárt okozna az ország határain kívül.

Javasolom tehát, hogy a tárgyaló elvtársak ilyen felhatalmazást kapjanak, s a fő cél, hogy esztergomi püspök legyen a helyébe, aki teljes joggal átveszi helyét.

GÁSPÁR SÁNDOR elvtárs:

A 2. ponttal értek egyet, s javasolom, hogy annak alapján tárgyaljanak.

SZIRMAI ISTVÁN elvtárs:

Felvetnék egy gondolatot. Az előterjesztésben van olyan szemlélet, amellyel nem tudok egyetérteni. A javaslat első mondatában az van, hogy: „...elsősorban a magyar kormány-
nak, de a Vatikánnak és az Egyesült Államoknak is politikai bonyodalmat okozzon...” Véleményem szerint a helyzet fordított. Nekünk Mindszenty semmiféle bonyodalmat nem okoz. Sok éve ott van, ahol van, s tőlünk még sokáig ott maradhat. Tehát nekünk nem okozhat gondot. Valamire nem figyeltünk fel. Az egész Casaroli-akció össze van kötve azzal, hogy az USA nagykövete Budapestre jön, s az amerikai külügyminisztérium nyomja Casarolit és a Vatikánt, hogy ettől a teherterheléstől próbálják őt megszabadítani, mentesíteni. Erről van szó, s erre megfelelően reagáltunk, amikor azt mondtuk: fenntartjuk eddigi álláspontunkat. S véleményem szerint semmivel se menjünk tovább. Ez nem a mi problémánk. Ez továbbra is az USA és a Vatikán problémája. S a Vatikánnak is csak azért, mert az USA nyomja őt.

Az első pontban van ilyesmi: „...a magyar kormány méltányolja a Vatikánnak az ügy megoldása érdekében kifejtett erőfeszítéseit...” Ez lehet udvarias forma a diplomácia nyelvén, de itt ne mondjuk, mert ez nem udvariassági, hanem tárgyalási anyag. És mi ne „méltányoljuk” ezt, hiszen mi megmondtuk, mi a tennivaló, ha meg akarják oldani ezt a kérdést. Itt semmiféle méltánylandó törekvés a Vatikán részéről nincs!

A következő dolog: ugyanitt van egy mondat, amely szerint: „...egyetért azzal (vagyis mi), hogy egyik fél számára sem lenne kedvező, ha Mindszenty önkényesen elhagyná az amerikai nagykövetséget.” Miért kell nekünk ezt deklarálni? Majd meglátjuk, mit csinálunk, ha elhagyja a nagykövetséget. Csak annyit mondjunk, mi készek vagyunk megállapodni, már meg is mondtuk, milyen alapon, de semmiféle különösebb érdekünk ehhez nem fűződik.

Én is el tudom fogadni a 2. variánst ezek nélkül a bevezetők nélkül azzal a differenciával, hogy tartuk meg az a) első mondatát, s a b) pontot vigyük második mondatnak. Ez legyen a válaszuk. És ne is nagyon siessünk a válasszal. Lényeg, hogy a Vatikán – bár erre megvolt a lehetőség, mert kb. 4 éve kezdtük a tárgyalásokat – nem fosztotta meg érseki rangjától Mindszentyt. Ha jóhiszeműek, igazolhatják jóindulatukat: fosszák meg érseki rangjától s nevezzenek ki helynököt.

Engedjék meg az elvtársak, hogy még egy gondolatot felvevsek. Lehetséges, hogy mindez közönséges zsarolás és lehetséges, hogy Mindszentynek eszébe sincs elhagyni a szép amerikai követséget. De lehet, hogy elhagyja – és ebben az esetben mit csinálunk? Nekem az a véleményem, hogy ebben az esetben nekünk nagyon rugalmasan, finoman és nagyon okosan kell eljárunk. Nem szabad letartóztatni! 75 éves ember. Lényeg azonban, hogy ma nem olyan a politikai helyzet Magyarországon, hogy ez a konok, vén, ostoba ember komoly politikai bajt tudna nekünk okozni. Ezt én kizártnak tartom. Azt mondanám, arra kell vigyáznunk, hogy ne menjen Esztergomba. De akkor kihez menjen? Én nem hiszem, hogy sok lakásban fogadnák őt örömmel. Igenis, az a legnormálisabb, hogy menjen el egy papi rendházba, s ott el van szigetelve. Finom módszerekkel nekünk ezt elő kell segíteni. Arra is gondolni kell, hogy ebben

az összjátékban, ami az amerikaiak és a Vatikán között megmarad, abból lenne nagy politikai pecsenye, ha Mindszenty kijönne a követségről és a magyar hatóságok letartóztatnák. Nekem az a véleményem, ezt el kell kerülni, s ez olyan gesztus volna, melyet honorálnának az egész világon. Nem tudnák ezt kihasználni! Tehát ne menjen Esztergomba, hanem be kell irányítani egy rendházba. Vagy az öreg papok szociális otthonában kell elhelyezni.

NYERS REZSŐ elvtárs:

Első kérdés, amire választ kell adni, hogy keressük-e az új megoldási lehetőséget, vagy hagyjuk az eseményeket fejlődni, eddigi álláspontunk fenntartásával. Véleményem szerint eddigi álláspontunk helyes volt, ennek ellenére keresni kellene az új megoldási lehetőséget azért, mert ha ott halna meg Mindszenty, az ugyan még nem tenné tönkre a Magyar Népköztársaságot, de azért ő hosszabb időre a kommunizmus elleni harc egy mártírjává válhatna.

Elmondom, mit tartok én helyesnek: olyan megoldást kell keresnünk, amely biztosítja a mi két érdekünk érvényesülését. Egyik: ne szólhasson bele a Magyar Népköztársaság belügyeibe; másik: ez a megoldás olyan legyen, amely a Magyar Népköztársaság presztizsét fenntartja, tehát egyetlen egy lényeges lépésünket ne gyengítse ebben az ügyben. Ebből a szempontból én a probléma megoldásának kulcsát nem a garanciában látom, hanem abban, hogy milyen lesz az ő jogi helyzete, milyen pozícióból beszélhet. Egyetértek, hogy kérjünk garanciát, de nem ez a kérdés kulcsa, hanem az, hogy ne maradjon primás. Ebben nem szabad engedni.

Ennek egyik módja, hogy más megoldás kellene. Eddig csak ez volt lehetséges – most új momentum a nyugdíjazás. Szerintem ez megoldja a dolgot. Nyugdíjba kell őt küldeni és többé nem lesz primás. S a nyugdíjba helyezés az egész világ előtt bizonyítja, hogy a Magyar Népköztársaságnak – talán elsőként – sikerült elérnie, hogy nyugdíjba küldtek egy primást, méghozzá Mindszentyt. Ezért a 2. pontot helyeslem.

Amit Szirmai elvtárs mondott, azt elfogadhatónak tartom, de ebben határozni kell. Még azt is el tudom képzelni, hogy amikor a tárgyalások lesznek, odáig is elmehetnénk, hogy felvessük a Vatikánnak: váltsa le érseki rangjából s futtassa felfelé mondjuk egy vatikáni bizottságba, ahol egy áporodott levegőjű szobába bezárkózik, de ne legyen primás. Szerintem még ez is jobb.

Ha kijön a követségről, le kell tartóztatni, de ezt a letartóztatást nagyon finoman kell csinálni. Ez azonban ne legyen más, mint letartóztatás. Elképzelhető, hogy kényszerlakhelyet jelöljünk ki számára és ez lehet egy templom vagy egy kolostor.

PULLAI ÁRPÁD elvtárs:

A javaslat elkészítését a jelentést tevők között is meglehetősen nagy vita előzte meg s tulajdonképpen ennek az eredménye, hogy a Politikai Bizottság elé alternatív javaslatot hoztunk s kérjük a Politikai Bizottság állásfoglalását.

A szövegezésben kifogásolt részek, különösen a 2. pontnál, a Politikai Bizottságnak szólnak, itthoni tárgyalásra, nem pedig a Vatikánnal való közlésre.

Szerintem tisztázni kell azt is – tulajdonképpen itt volt a legnagyobb vita előzetesen is – olyan álláspontra helyezkedjünk-e, vagy célszerű-e olyan álláspontra helyezkedni a Mindszenty-üggyel kapcsolatban, hogy annak megoldásához, rendezéséhez nekünk semmiféle érdekünk nem fűződik. Azzal egyetértek, hogy a Mindszenty-ügy a Magyar Népköztársaság belpolitikájának nem nagy és nem jelentős kérdése, mert ez minket belpolitikailag valóban nem nagyon érint, azonban új helyzet állott elő, amelyben lehetséges több alternatíva. Lehet, hogy zsarolás Mindszentynek az a kijelentése, hogy elhagyja az amerikai nagykövetséget, ez azonban nem egészen újkeletű kijelentés s figyelembe véve, hogy Mindszenty elvakult, őrült, szenilis, gyűlölettel van telve az amerikaiakkal, a Vatikánnal s velünk szemben, s ezt most tényleg őszintén veti fel, hogy pofont akarjon adni. Úgy gondolom, célszerű a Vatikán kezdeményezésére nekünk legalább is komolyan felkészülni, habár én is kicsit blöffnek tartom, amit

König mond, hogy úgy látja, Mindszenty álláspontja nem végleges, s ha kimenne a Vatikánba, meg lehetne álláspontját változtatni. Ez valószínűleg blöff König részéről.

Az ügy fontosságára való tekintettel tegnap Kádár elvtárssal is beszélgettünk. Ő is elmondta véleményét, amely tulajdonképpen a 2. ponttal való egyetértést jelent. Kádár elvtárs véleménye szerint azt kell nekünk figyelembe vennünk, s egy dologban semmiféle engedményt nem tehetünk, hogy Mindszenty úgy ne hagyja el az országot, hogy méltóságában, ami jelenleg megvan, megmaradjon. Ha a Vatikán élni akar azzal a törvényes jogával, hogy Mindszentyt nyugdíjba helyezi – s 75 éves korukban a püspökök fel vannak szólítva, hogy adják be lemondásukat –, most élhet vele. Számunkra ez a legfontosabb. S ez a legfontosabb Kádár elvtárs szerint is. Tehát Mindszenty körüli tevékenységünkben tulajdonképpen győzelmet arattunk. És ha majd kint pofázik, azt más pozícióból teszi.

A garanciára vonatkozóan Kádár elvtárs olyan kifejezést használt: nem arról van szó, hogy száz százalékos garanciát kérjünk, s nem is a Vatikánnak kell ezt aláírni, lényeg, hogy ellenjegyzett papírral rendelkezünk, amely érinti ezeket a garanciákat. Ebben az esetben más pozícióba kerülne. Hogy a pápa tudja-e ezt személyes befolyásával garantálni, az más kérdés.

De mit csináljunk abban az esetben, ha Mindszenty nem Rómába megy és önkényesen elhagyja a követséget? Véleményem szerint az az álláspont a helyes és keresztyülvihető – mert ezzel nem adunk politikai csemegét senkinek –, ha mi nem bűnvádi, hanem közigazgatási eljárást alkalmazunk vele szemben, ami kényszerlakhely kijelölését stb-t jelent. Persze, hogy ez hogyan és miképpen történjék, Benkei elvtárséknak alaposan ki kell dolgozni, biztos, hogy vannak különböző módszerek, s a letartóztatás és felkérés között vannak különbségek. De olyan helyre, mint Esztergom vagy Kalocsa, nem mehet. Politikailag azonban nem volna helyes letartóztatni, mert ezzel lehetőséget adnánk neki, hogy felvegye a mártír-koszorút.

Egy dologban kérnénk a Politikai Bizottság álláspontját: a további tárgyalásokat ki folytassa? Továbbra is római nagykövetségünk, vagy pedig a kormány egy másik megbízottja? Eddig a tárgyalást római nagykövetségünk útján folytattuk. Casaroli kérése most a kormány megbízottjával való tárgyalás. Tehát kérnénk ezzel kapcsolatban a Politikai Bizottság álláspontját.

Azt gondolom, lehetetlen 9 vagy 15 napon belül ilyen ügyet lebonyolítani s úgy gondolom, a Politikai Bizottságnak olyan álláspontra kellene helyezkedni, hogy mi nem érezzük magunkat kényszerítve az amerikai nagykövet ideérkezésének időpontja miatt. Az is biztos, hogy most Mindszenty kezdeményezte ezt a dolgot, de valószínűleg a Vatikánnak ez a kezdeményezés nagyon jól jött, mert nem akarják terhelni a nagykövet munkáját Mindszenty jelenlétével.

NEMES DEZSŐ elvtárs:

Mindszenty ottmaradása az amerikai nagykövetségen nekik politikailag kellemetlen s szeretnének megszabadulni tőle. Az pedig, ha elhagyja a nagykövetséget anélkül, hogy ügyében megállapodás lenne, ez az amerikaiaknak még kellemetlenebb, illetve olyan pofon, amit Mindszenty ad nekik. Induljunk ki abból, hogy az utóbbi eset áll elő. Mi történjen akkor? Egyetérték azzal, hogy nem szabad börtönbe zárni, de nem tartom helyesnek, hogy erről Casarolit előzetesen informáljuk. Ebben az esetben tájékoztatást kell adni arról, hogy a magyar kormány eltekint a bűnvádi eljárás lefolytatásától, kijelöli tartózkodási helyét, s azt is lehet közölni, milyen feltételek esetén vagyunk hajlandók Mindszentyt kiengedni Rómába. Tehát olyan feltételeket kell állítani, melyeket már két másik esetben – az ukrán és cseh püspökök esetében – elfogadtak.

Egyébként ha Mindszenty elhagyja az amerikai nagykövetséget és kijön, majd tartózkodására kijelölt helyen fog élni, ez még nem jelenti, hogy ügyében a tárgyalásnak vége szakadna, csak a tárgyalások új helyzetben folytatódának. De tárgyalás most is van. És mit lehetne ajánlani? Már megmondtuk, mi az álláspontunk. A Vatikánnak bőségesen lett volna már ideje kinevezni apostoli kormányzót, s miért nem teszi ezt, ha tényleg meg akarja oldani a kér-

dést. A 2. variánsban ez benne van. Ismét javasolom, előzetesen ne mondjuk meg, hogy tartózkodási helyet akarunk kijelölni részére.

GOSZTONYI JÁNOS elvtárs:

Szerintem valami érdekünk nekünk is fűződik ahhoz, hogy ha mód van rá, a 2. variáns alapján ezt az ügyet megoldjuk. Érdekünk pedig az, hogy célszerű elkerülni Mindszenty letartóztatását. Ha a követséget elhagyja, le kell tartóztatni, ez pedig azzal jár, hogy Magyarország a világsajtóban néhány napig a címdoldalon szerepel. Persze ezt is ki lehet bírni, de tudjuk, mire képes a sajtó. És ha kijön, le kell tartóztatni s vállalni kell ennek minden ódiáját. És kedvező volna, ha ezt el tudnánk kerülni. És ha Mindszenty nyugdíjasként vagy más formában elmegy Rómába, a Vatikánba, s ott pofázna, az lényegesen kisebb súllyal szerepelne, mintha letartóztatnánk.

KOMÓCSIN ZOLTÁN elvtárs:

Egyetértek azzal, amivel Szirmai elvtárs kezdte hozzászólását. És azzal is egyetértek: nem igaz, hogy a Vatikánnak és nekünk azonos az érdekünk ebben az ügyben. A Vatikánnak és az USA-nak ennél sokkal nagyobb érdeke és ha Mindszenty elhagyja a követséget, az nem tiszta lakodalom az USA számára. Ők a vendégséget megszüntetik s azonnal támadni fogják őket, mert engedték ki. Azt nem lehet mondani, hogy ha Mindszenty kijön és itt marad, az az amerikaiaknak egyértelmű győzelem. Nekünk az a legjobb, ami most van.

Én azokkal az elvtársakkal értek egyet, akik hangsúlyozzák: abban az esetben, ha Mindszenty kijön, az a legjobb, ha kimegy Rómába. T.i. mindkét megoldásban vannak kockázatok és problémák, de a kettőt egybevetve véleményem szerint számunkra az a jobb, ha kimegy Rómába.

Szirmai elvtárral abban is egyetértek, hogy Mindszentynek itthon nagy politikai szerepe, befolyása nem lesz. És az egyház szempontjából sem használ. Viszont nemzetközileg az a helyzet jelentkezik, amiről Gosztonyi elvtárs beszélt. És azt is tudjuk, hogy Mindszenty nem ugyanazt jelenti Rómában, mint itthon. De akárhogyan csináljuk ezt a dolgot, Mindszentynek folytatódik a mártíromsága, ha itthon marad, viszont más a helyzete, kimenve Rómába. És a Vatikánnak is az a rosszabb, ha kint van! Véleményem szerint tehát magyar szempontból az a jobb, hogyha Mindszenty kijön a követségről, menjen ki Rómába. És ha biztosítva van, hogy innen nem hercegprímásként megy ki, akkor mi a lehető legtöbbet elértük. És a garanciák kérdésében is lehetne megfelelő rugalmasságra, kompromisszumra törekedni. Elképzelhető, hogy ők is azt mondják: jegyzőkönyvet kell készíteni a megegyezésről. Elképzelhető, hogy már ott rögzítenénk álláspontunkat. T.i. ennek a garanciának csak formális jelentősége van. Ha ők Mindszentyt beszélgetni akarnak, vagy ő beszélni akarna, akár van garancia, akár nincs, ezt meg fogják csinálni. De tény, hogy nekünk kell valami garancia, mert ez a mi presztizsünknek fontos.

Mit csináljunk akkor, ha Mindszenty kijön? Egyetértek Szirmai elvtárral és még néhány elvtárral: nem tudjuk, hogy ebben mennyi a blöff. Én ismerem Mindszentyt 1948 óta, másrészt olyan fegyelem, mint ebben az egyházban van, még az SZKP-ban sincs – nem is beszélve az MSZMP-ről. Amit ők el akarnak érni, mindent el tudnak érni s csak arról van szó, hogy ez nehéz és bonyolult ügy, megpróbálnak bennünket is „etetni” s jó kompromisszumokat csinálni. Látható minden tárgyalásnál, hogy mindent ki tudnak elemezni s a maguk számára hasznosítani. Ők előbb tudták, hogy jön a nagykövet, mint mi, mégis az utolsó percben próbálják megoldani a dolgot, hogy ezáltal is nyomjanak bennünket.

Mindegy, mi a véleményük, de azzal nekünk szembe kell nézni, mi lesz, ha Mindszenty kijön, mielőtt megszületik a megegyezés. Ez ugyanis reális lehetőség. Ezzel kapcsolatban tulajdonképpen megvan az álláspontunk, mert ez a Mindszenty többszörös ügyfele a magyar igazságszolgáltatásnak – s itt kanyarodok vissza Szirmai elvtárs hozzászólásához. Azzal

egyetértek, hogy ezt a részt nagyon jól kellene kidolgozni jogi szempontból is, mert nekünk van felelősségünk a nép előtt az ellenforradalom felszámolásában. És főleg azt kell kidolgozni, hogy a lehető legkultúráltabban, a lehető legügyesebben és rugalmasabban legyen Mindszenty kikapcsolva. Az elképzelhetetlen, hogy ne kapcsoljuk ki...

SZIRMAI ISTVÁN elvtárs:

Az az elvi álláspontunk, hogy ha a Vatikánnal megegyezünk, ő az Elnöki Tanácstól kegyelmet kap. Még arról is lemondunk, hogy ezt a kegyelmet ő kérje. Elképzelhető, hogy a Magyar Püspöki Kar kéri. És az az elképzelés, hogy ezt akkor hozzuk nyilvánosságra, amikor kiött s esetleg kolostorba vonult.

KOMÓCSIN ZOLTÁN elvtárs:

Eddig arra voltunk beállítva, hogy letartóztatják, ha kilép a követségről. De fontos, hogy ezzel kapcsolatban mi egy várható támadást intézkedéseinkkel sokszorosíthatunk, vagy tompíthatunk. És megvan a lehetőség arra, hogy elvi engedmény nélkül intézkedéseink lényegével és a végrehajtás módjával tompítsuk ezt a támadást, ez viszont azt követeli, hogy jogi, rendőri, igazságügyi és főként politikai és eljárási szempontból itt minden jól ki legyen dolgozva. Ez azért is fontos, mert csak ebben a tudatban lehet nyugodtan tárgyalni. Többet kihozhatunk a Vatikánnal való tárgyalásból, ha tudjuk, hogy másképpen, mást is tudunk csinálni, s különösen jó volna azt elérni, hogy Esztergomba kinevezzenek apostoli kormányzót. Casaroli azt mondta, hogy Esztergom élére még Mindszenty távozása előtt és beleegyezése nélkül kineveznek valakit. Ez legyen az első! Ezt csinálják meg! Ha ezt megcsinálták, sok tekintetben új helyzet van. És azt meg lehet mondani, hogy ebből mi nem engedünk.

Végül azt javasolom: a továbbiakban is a római nagykövetünk tárgyaljon.

FEHÉR LAJOS elvtárs:

A Vatikánnak nem kell Mindszenty. Mit csinálunk, ha kijön a követségről? Lehet, hogy úgy hagyja el az amerikai nagykövetséget, hogy 10 amerikai kísérelője lesz. És nagyon vigyázni kell, mert fennáll a provokáció veszélye.

Én egyébként a 2. variánsban foglaltakkal értek egyet.

ACZÉL GYÖRGY elvtárs:

Arra gondoltam, jó lenne nekünk megelőzni a dolgot és valami közeli alkalommal Mindszenty néhány más bűnösrel együtt kapjon kegyelmet. Ezt egyelőre zárt határozatként lehetne kezelni. Ez persze közigazgatási kényszerlakhelyet jelent, de fontos, hogy mire kijön, mi olyan helyzetbe legyünk, amikor már Mindszenty kegyelmet kapott és nem kell letartóztatni.

BENKEI ANDRÁS elvtárs:

Két dolgot emelnék ki az anyagból. Egyik a Vatikán és a magyar kormány problémája, és azután venném a Mindszenty-kérdést.

Lényegében ugyanezek a feltételek most már közel 4 év óta tárgyalási pontok, s Mindszenty soha nem élt azzal a lehetőséggel, hogy kimenjen Rómába. Most pedig az anyagban olyan feltételeket szabunk, mint meg kell fosztani egyházi méltóságától, nyugdíjazni kell, s azt várjuk, hogy most kimenjen Rómába. Jelenleg Mindszenty a Vatikánnal szembekerült, az amerikaiakkal sem szimpatizál, s ilyen kényszerintézkedések után pozitív álláspontot várni Mindszentytől nem megy. Véleményem szerint az amerikaiak belebuktak a saját maguk által felállított állásfoglalásba, amikor annak idején hatottak Mindszentyre, hogy maradjon. Később Mindszenty felismerte helyzetét, szerepét, s ő diktált az USA és a Vatikán felé. Véleményem szerint is Mindszenty sokkal konokabb annál, hogy őt meg tudják győzni, rá tudják bír-

ni, hogy leváltása után kimenjen a Vatikánba s ott egy zárt körletben töltse le életének hátralévő részét.

A tárgyalás alapját én úgy képzem: ha a Vatikán ilyen nagylelkű s így szívén viseli a megoldást, váltsa le Mindszentyt, nyugdíjazza, s utána majd tárgyalunk, hogy akar menni, vagy sem.

Második kérdés maga Mindszenty. Véleményem szerint nem fogja Magyarországot elhagyni, de az amerikai nagykövetség elhagyását sem úgy kell elképzelni, hogy de. 10 órákor összevész az amerikai nagykövettel és kijön. Az elhagyás nagyon kimunkált lépés lesz az amerikaiak részéről is, mert vigyáznak arra, nehogy olyan látszat legyen: odadobják a kommunista vezetésének azt a Mindszentyt, aki tizenkét éve élvez náluk politikai menedéket. Egyeztetett álláspont alapján el tudjuk úgy hozni, hogy ez csak akkor kerül nyilvánosságra, ha az amerikaiakkal megegyezünk abban, hogy mondjuk holnapután adjuk ennek nyilvánosságot. De addig véleményem szerint arról nem is volna szabad tárgyalni, hogy kényszerlakhely lesz részére kijelölve. Ez a mi belső problémánk. Ugyanakkor mindenre felkészülünk. Fel is vagyunk készítve bármely percre. Most is ott várják kocsival együtt és gondoskodnak arról, hogy nem áll majd az utcán és Esztergomba sem megy, de nem is a Fő utcára vinnék.⁴³⁰

Véleményünk szerint ha kijön, nem szabad sem kolostorba, sem imaházba vinni. Ez megint politikai lehetőség volna a nyugatiaknak velünk szemben s azt mondanák: a magyar erőszakszervek őrzik a kolostorokat. Ugyanis akkor ott kellene őrizni.

Véleményem szerint legjobb megoldásként az kínálkozik, hogy vigyük el szülőfalujába, ott él a nővére, s ott abban a lakásban, házi őrizetben töltené idejét, sétálhatna, s annyi pénzt kibír az állam, hogy egy magasabb kerítést építsünk a ház köré, így a lakosság sem látná s biztosítani tudnánk, hogy ne legyen megközelíthető nyugati újságírók vagy mások részéről.

Első lépés véleményem szerint, hogy a Vatikán valljon színt, váltsa le, nevezzen ki apostoli kormányzót s utána folytatni lehet a polémiát. Ha ezt végrehajtják, akkor Mindszenty mehet Rómába vagy itthon is maradhat.

Ami a dolog jogi részét illeti, nem tudom, szabad-e nekünk olyan engedményt adni, hogy bár nem kér kegyelmet, nem zárjuk börtönbe. Ha nem kér kegyelmet, ne adjunk. Annyi gazemberséget csinált, hogy ne adjunk neki és ha meghal, haljon meg úgy, mint egy bűnöző. Már az is nagy humanizmus volna, hogy nincs börtönben, hanem kint van és nyugaton él.

BISZKU BÉLA elvtárs:

Nem szabad belemenni olyan feltételezésekbe, amiket nem ismerünk. Az valószínű, hogy az amerikaiak nyomják a Vatikánt, de a Vatikán is szeretne ebből az ügyből kikerülni. És az is világos, hogy sürgetésekkel engedmények megtételére akarnak bennünket kényszeríteni. Két kérdésben azonban engedményt adni nem szabad: 1. ne legyen esztergomi érsek; 2. s abban sem szabad engedni, hogy mi legyen, ha elhagyja a nagykövetséget.

Azt ajánlom, hogy ezt a javaslatot fogadjuk el, de ne úgy, hogy ennek megoldása nekünk mennyire érdekünk, hanem, hogy a Vatikán kezdeményezésre foglalkozunk a kérdéssel. S nagykövetségünknek adjunk olyan felhatalmazást, ami a 2. pontban van. Mondjuk meg, hogy nevezzenek ki Esztergomba teljes jogú apostoli kormányzót s őt váltsák le. Hogy ez nyugdíjazással vagy másképpen történik, ennek eldöntése nem a mi dolgunk. Garanciára pedig szükség van. Persze nem a pápa aláírásával.

Nemes elvtárs javasolta, egyelőre ne közöljük, hogy kényszerlakhelyet jelöltünk ki részre. Véleményem szerint közöljük azzal, hogy ez a mi tárgyalási pozíciónk.

430 Állandóan figyelték a követség épületét.

KOMÓCSIN ZOLTÁN elvtárs:

Illetve most nem kell közölni, de ha tárgyalás lesz, meg kell mondani.

BISZKU BÉLA elvtárs:

Az elvtársak most csak külpolitikailag nézik a kérdést, pedig ennek van belpolitikai oldala is. Természetesen megfelelő módon kell ezt csinálni. A BM szerveit bizonytalanságban hagyni s olyan helyzetet teremteni, hogy mi magunk nehezítsük meg saját közvéleményünk előtt is a dolgot, nem lehet.

Amit Aczél elvtárs felvet, az tulajdonképpen jogilag az amnesztia-rendeletben⁴³¹ biztosítva van, 24 órán belül elintézendő, hiszen az amnesztia úgy lett megszerkesztve, hogy erre lehetőséget biztosít. De előtte, mielőtt ezt a lépést megteszik, ezt megcsinálni nem szabad.

Tehát a 2. variánst fogadjuk el, a garanciához ragaszkodni kell s majd ha kijön, megvizsgáljuk, mit kell csinálni. Mindszenty kijövetelére a BM minden variánst dolgozzon ki.

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:

Fehér Margit

(Fehér Margit)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 436. ő. e. 25–39. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1967. október 10-i ülésének jegyzőkönyve. Szó szerinti jegyzőkönyv. Gépelő, aláírással hitelesített jegyzőkönyv. Tisztázat.

Országos Széchényi Könyvtár

⁴³¹ Biszku Béla a közkegyelem gyakorlásáról szóló 1963. évi 4. törvényerejű rendeletre utalt.

Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata Mindszenty József helyzetének rendezésével kapcsolatban
1967. október 10.

SZIGORÚAN BIZALMAS!
Készült: 3 példányban

Láttam: Kádár X. 6.

Láttam:
Kállai
67. XI. 1.

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1967. október 10-én tartott üléséről

J E L E N V A N N A K: Biszku Béla, Fehér Lajos, Gáspár Sándor, Komócsin Zoltán, Nemes Dezső, Nyers Rezső, Szirmai István, továbbá Ajtai Miklós, Czinege Lajos, Németh Károly, valamint Aczél György, Pullai Árpád, Brutyó János és Gosztonyi János elvtársak.
Az ülésen nem vettek részt: szolgálati okból távol voltak: Apró Antal, Fock Jenő, Kádár János elvtársak, szabadságon volt: Kállai Gyula elvtárs, nem vett részt továbbá Ilku Pál elvtárs.

N A P I R E N D:
[...]

3. Javaslat a Vatikán Mindszenty-üggyel kapcsolatos kezdeményezésére.
Előadó: Balló István elvtárs
Meghívottak: Prantner József, Péter János, Szilágyi Béla és Benkei András elvtársak.

[...]

3. Javaslat a Vatikán Mindszenty-üggyel kapcsolatos kezdeményezésére
Előadó: Balló István elvtárs
Hozzászóltak: Nemes Dezső, Fehér Lajos
Komócsin Zoltán, Nyers Rezső, Ajtai Miklós,
Aczél György, Gáspár Sándor, Szirmai István,
Pullai Árpád, Gosztonyi János, Benkei András
és Biszku Béla elvtársak.

A Politikai Bizottság úgy dönt: Száll József elvtárs közölje Casarolival az alábbiakat:

- A magyar kormány igénye továbbra is az, hogy Mindszentyt – akár marad mostani helyén, akár távozik – a pápa mentse fel az esztergomi érseki cím és funkció alól.

A felmentés módozatait a Vatikán tudja meghatározni.

- Helyeseljük Mindszenty felmentéséig is érseki vagy püspöki rangú, teljes jogú apostoli kormányzó kinevezését Esztergomba, esetleg utódlási joggal, a Népköztársaság Elnöki Tanácsa előzetes hozzájárulásával.
- Arra az esetre, ha a Vatikán Mindszentyt Rómába kívánja vinni, szükséges Mindszenty magatartására vonatkozóan a megfelelő garanciában megállapodni.⁴³²

[...]

Kmf.

Biszku Béla
(Biszku Béla)

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 436. ő. e. 1., 3., 13. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1967. október 10-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

⁴³² A Politikai Bizottság ülésén szereplő 3. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

**Az MSZMP KB Titkársága ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv
Mindszenty József helyzetével kapcsolatban
1967. október 16.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 2 pl-ban

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Titkárság 1967. október 16-án megtartott üléséről

A Mindszenty-ügy állásával kapcsolatos kérdések

PULLAI ÁRPÁD elvtárs:

A Politikai Bizottság legutóbb, 10-én foglalkozott a Mindszenty-üggyel.⁴³³ A Politikai Bizottság határozatát a jelenlevők ismerik, azt most nem ismétlem meg. A Politikai Bizottság ülése után, 10-én, késő délután juttattuk el állásfoglalásunkat római nagykövetünknek, Száll elvtársnak. Október 11-én az amerikai ügyvivő⁴³⁴ jegyzékére Szilágyi elvtárs fogadta őt és a következő közlést tette, aminek lényege: az USA kormányát a Vatikán tájékoztatta arról a tárgyalásról, amely a magyar kormánnyal folyt. Kijelentette, hogy a rendezést a Szentszék és a magyar kormány ügyének tekinti, minden beavatkozást elkerülnek, ugyanakkor készek együttműködést nyújtani az ügy rendezéséhez. Kijelentette, hogy a leghatározottabb fontosságot tulajdonítják a sürgősségnek, mert Mindszenty elmeállapotából az USA kormánya és a Vatikán is azt feltételezi, hogy október 18-ig az amerikai nagykövet érkezése előtt távozik a követségről és – most szó szerint idézem – a magyar hatóság őrizetébe adja magát. Továbbá kifejtette azt, hogy ez a világ és az USA közvéleményére erős érzelmi hatást gyakorol, ami az ügyvivő kijelentése szerint megnehezítené a javuló fejlődést a két ország között. Még egyszer hangsúlyozta az azonnali sürgősséget és a rendezés reményét, azután intenzíven érdeklődött arról, hogy kiengednénk-e Mindszentyt Rómába. Magából a fellépésből és a szövegből, amit elmondott, világosan kiderült, hogy nyomást akarnak ránk gyakorolni. A szöveg egyébként eléggé otromba is volt.

Október 11-én beszélt Száll elvtárs Casarolival, amiről 12-én kaptunk tájékoztatást. Casaroli a beszélgetés alapján a következőket mondta el lényegében: még Mindszenty Rómába érkezése előtt, függetlenül Mindszenty hozzájárulásától, teljes joggal apostoli adminisztrátort kívánnak kinevezni. Itt használ egy olyan kifejezést, hogy ezzel Mindszentynek esztergomi érseki funkciója gyakorlatilag és jogilag megszűnik. Ugyanakkor kijelenti ezután mindjárt, ha a címről való lemondást is feltételül szabnánk, az áthidalhatatlan akadályt jelentene. Megerősíti az előzőekben elmondottakat, ha Mindszenty a helyén marad, akkor is kineveznek új apostoli kormányzót, azonban nem teljes joggal, hanem akadályoztatás címén. A garanciákra vonatkozó személyes véleményét mondta el, ennek lényege, hogy tartalmilag és formailag ketté kell választani, külön erre vonatkozóan írást nem tudnak számunkra adni, de valamilyen okmányban meg lehet a formáját találni annak, hogy ezt rögzítsük. Casaroli hangsúlyozta, hogy ez személyes véleménye, referálni fog a pápának és majd jelentkezik.

Amikor 12-én megkaptuk Száll elvtárs jelentését a Casarolival folytatott beszélgetéséről, megbeszéltük a két miniszter jelenlétében, továbbá Prantner és Balló elvtársak jelenlétéről,

433 Lásd a 99–101. dokumentumokat.

434 Az Amerikai Egyesült Államok ügyvivője Richard W. Tims volt.

tében a feladatokat. A megbeszélést Biszku elvtárs vezette és később konzultáltunk szövetségeseinkkel is. Abban állapodtunk meg, hogy mivel Casaroli véleménye nem hivatalos, semmiféle lépés nem szükséges.

14-én szombaton késő délután hivatalosan is reagáltak a 11-i véleményünkre. Ezt a hivatalos okmányt – Casaroli magához kéretve Száll elvtársat a lakására mivel beteg volt –, szóban is megmagyarázta. Ennek lényege: adjuk meg a lehetőséget, hogy Mindszenty elhagyja az országot. A Szentsek kötelezettséget vállal, hogy teljes jogú püspöki rangú adminisztrátort nevez ki, a pápa felhasználja teljes befolyását a garanciákat illetően. Casaroli kifejtette, hogy ez nem személyes garancia, hanem intézményes, amit írásban is készek világossá tenni és ez Mindszenty kinti tartózkodási idejére vonatkozik. Továbbá közölte, ha a kormány egyetértését nyilvánítja, azonnal kapcsolatba lépnek Mindszentyvel a megállapodások céljából. Ezért Königet 16-án el akarják küldeni, beszéljen Mindszentyvel és ismerje meg szándékát, ugyanakkor érdeklődött, hogy a magyar kormány véleményét mikor tudhatná meg, jelezve, jó lenne, ha König a kormány véleményének birtokában érkezhetne vissza. Az amerikaiak tudomására hozták, hogy még abban az esetben is, ha a magyar kormány a legjobb indulattal kezelné a kérdést, sem tudják lebonyolítani Mindszenty utazását az új követ megérkezéséig. Ez az értesítés szombat este későn érkezett, vasárnap nem küldtük ki ezeket az iratokat, szombaton és beszéltem Biszku elvtárral, miután Péter elvtárs felhívott. Egy közlést tettünk, hogy nem kifogásoljuk König Magyarországra érkezését.

15-én, még vasárnap jelezte Casaroli Száll elvtársnak, az volna a legcélszerűbb, ha König egy Malév-géppel utazna és az amerikaiak menjenek érte a repülőtérre.

16-án reggel nagykövetségünkön keresztül azt közöltük, jó lenne, ha König autóval érkezne, mert a diszkréciót így lehetne leginkább biztosítani.

Ebből a legutóbbi üzenetből az derül ki, hogy a címről való lemondásában nem látszik változás a Vatikán részéről, a garanciákban messzire elmentek és nyilvánvaló, hogy az amerikaiakkal közölték, minden nyomás ellenére sem tudják 18-ig rendezni a dolgot.

A továbbiakat illetően a javaslatok a következők lennének:

A Politikai Bizottságnak nem kell az álláspontját a címet illetően megváltoztatni, amennyiben szükséges, ha tárgyalási készségüket fejezik ki, közvetlenül célszerű lenne azt mondani, hogy Budapestre küldhetik megbízottjukat és mindenre felkészülve, ezt az 1963-as amnesztia-rendeletet elővéve, elő kellene készíteni megfelelő szövegű közleményt arra az esetre, ha ez szükséges, hogy megfelelő időben tudjunk rá reagálni.

Arról tájékoztatom még a Titkárságot, hogy ezeknek megfelelően a Belügyminisztérium illetékes szervei a szükséges intézkedéseket az illetékes elvtársakkal konzultálva előkészítették, illetve megtették.

Ennyi volna röviden az, ami a Politikai Bizottság 10-i határozata után az ügyben történt.

BISZKU BÉLA elvtárs:

A Politikai Bizottság határozata ismert, de szeretném elmondani, hogyan közöltük ezt nagykövetségünkkel. A határozatnak három pontja van. Az első pont arról szól, hogy Mindszentynek az esztergomi érseki funkcióból való felmentéséhez ragaszkodunk. A formát a Vatikán találja meg.

A másik pont arról szól, hogy egyetértünk és helyeseljük, hogy az esztergomi érseki vagy püspöki rangú adminisztrátort kívánunk kinevezni, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsával egyetértésben. Ott van egy kivétel, hogy esetleg utódlási joggal. A harmadik pont a garanciákra vonatkozik.

Az első pontban az van, hogy korábbi állásfoglalásunkhoz ragaszkodunk és amennyiben a Vatikán Rómába kívánja vinni Mindszentyt, ragaszkodunk a garanciákhoz.

Azok a lépések történtek, amelyekről Pullai elvtárs beszámolt.

Ebből lehet látni, hogy a Vatikánt sürgeti az USA és megkíséreltek ránk is nyomást gyakorolni. Amikor ezekről a kérdésekről beszéltünk szövetségeseinkkel, Beresztóczyval és Horváth Richárddal, a bízalom alapján tájékoztattam őket arról, hogy mi van és konzultáltunk velük. Ők a részükről leglényegesebb kérdésnek tartják, hogy Mindszentyt funkciójától, érseki posztjától fosszák meg. Azt mondták azonban, hogy ez a Vatikán számára presztízavesztés lenne, ilyen még nem volt és úgy vettem ki szavaikból, hogy ők ennek nem tulajdonítanak olyan nagy jelentőséget, számukra a lényeg az, hogy Mindszenty menjen. Kértem véleményüket, hogy ez az utódlási jog indirekt módon dezorganizálja-e⁴³⁵ Mindszenty érseki posztját. Azt mondták, hogy nem. Ha Mindszenty nincs itt, gyakorlatilag a magyar egyház helyzetébe nincs beleszólása. A magyar egyház általános megerősödését szolgálná. A garanciákat illetően azt mondták, hogy ne vegyük komolyan, akármilyen komolyan is hangzik.

Köszönték a tájékoztatást.

PÉTER JÁNOS elvtárs:

Rómából jelezték ma dél körül, hogy König nem a saját neve alatt jön, hanem az anyja neve alatt és vatikáni útlevéllel. Ennek alapján kérdezte Casaroli Száll elvtáron keresztül, hogy így is ragaszkodunk-e ahhoz, hogy ne repülőgéppel érkezék, hanem kocsival. Mi továbbra is azt ajánlottuk, hogy kocsival jöjjön. Ezt követően jött egy újabb üzenet tőlük, melyben Casaroli közölte, nagyon nehéz átszervezni az egész utazást, König Olaszországban tartózkodik és attól félnek, hogy a bécsi út nagyobb indiszkrécióval járhat, mintha a budapesti repülőtérré érkezik. Mi ennek ellenére azt üzentük, hogy mi ismerjük itt a viszonyokat és leg-helyesebb lenne, ha át tudnák szervezni és csak akkor foglalkozunk a másik megoldással, ha nem tudnák átszervezni. Abban az esetben, ha mi hozzájárulunk ahhoz, hogy a Ferihegyi repülőtérré érkezzen, akkor a Külügyminisztérium Protokoll Osztályának egyik beosztottja intézné König érkezésével kapcsolatos ügyeket és nem az amerikai követség és mi adnánk át az amerikaiaknak.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

A válasszal mi van?

PÉTER JÁNOS elvtárs:

Az ügyvivőnek adandó válasza az a javaslatunk, hogy még König érkezése előtt, tehát holnap délelőtt adjuk át. Ennek négy pontja van, Komócsin és Pullai elvtársak olvasták a tervezetet. Az első pont a mi elvi álláspontunk újbóli leszögezését tartalmazza. Leszögezi, hogy Mindszentynek az Egyesült Államok nagykövetségén való tartózkodása törvénytelen. A Magyar Népköztársaság sohasem ismerte el az Egyesült Államok diplomáciai képvisellete menedéknyújtási jogát. Ennek ellenére eltűrtük ezt a helyzetet, s a törvénytelen helyzetből adódó problémákért az USA a fő felelős.

Ugyancsak elvi közlés az is, hogy a megoldásokra irányuló javaslatokra adott válaszaink mindig messzemenően figyelembe vették az egyház belső törvényeit, valamint országaink érdekeit.

A második pont ezek alapján Mindszenty esetleges Rómába való telepítésével kapcsolatos válaszuk, amely a következő: a javaslatot elfogadhatónak tartjuk a következő feltétellel. Ha a Vatikán Mindszentyt előzetesen feloldja esztergomi címe és funkciója alól, ha a Vatikán megfelelő garanciát ad arra vonatkozóan, hogy Mindszenty nem fog ellenséges tevékenységet

435 Dezorganizál (lat.) szétzülleszt, szétbomlaszt.

folytatni a Magyar Népköztársaság ellen, abban az esetben, ha az érdekelt felek közötti megállapodás nélkül Mindszenty öntevékenyen elhagyná az Egyesült Államok épületét, a magyar hatóságok a Magyar Népköztársaság törvényei szerint járnak el. A következő pont így szól: a jelenlegi helyzet törvénytelenége ellenére a Magyar Népköztársaság kormánya Mindszentynek az USA budapesti nagykövetségén való tartózkodását nem minősíti úgy, mint ami akadályos lenne annak, hogy az USA nagykövete elfoglalja budapesti állomáshelyét. Főleg ezért az utolsó pontért javasoljuk, hogy König jövetele előtt adjuk meg a választ az amerikaiaknak, mert amíg a Vatikán a mi hivatalos válaszunkat a pápa ajánlatára nem kapja meg, König idejövetelének fő célja az, hogy Mindszenty rábeszélje, ha jön is nagykövet, maradjon a nagykövetségén továbbra is.

FOCK JENŐ elvtárs:

Lehet, hogy valamit félreérték abból, amit Péter elvtárs mondott. Az eddigiek világosak voltak. A feltételekben szerepel-e az, amire azt mondjuk, kilátástalan, hogy felmentsék hivatalosan Mindszentyt? Ezt úgy értelmeztem akkor, hogy ezt mindenki lehetetlennek tartja, hogy ez nem feltételünk. Ha azt az apostoli kormányzót kinevezik, ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy Mindszenty nem funkcionál. És én ezt így tartom helyesnek. Olyan követelésünk azért ne legyen, ami lehetetlen. A többi dologgal egyetérték.

BISZKU BÉLA elvtárs:

Ez a dolog a kérdés kulcsponjtja. Az eddigi lépésekből azt lehet kivenni, hogy ők szorgalmazzák a kérdés megoldását és engedélyeket tesznek és feltételezhető – ez Beresztóczy és Horváth Richárd véleménye –, hogy ilyen gyakorlat a Vatikán történetében nem fordult még elő. Az az álláspontom, hogy abból a pozícióból, amit a Vatikán felé már leszögeztünk, nem szabad engedni. Ha ott marad az amerikai nagykövetségén, [...] ⁴³⁶ Furcsa dolog, hogy a követ érkezésének dátumával kapcsolatban erőszakolják a kérdés megoldását. Szerintem a fő elvi állásponton nem szabad változtatni. A jelekből arra lehet következtetni, hogy engedni fognak. Ők tűzték napirendre és szorgalmazták a kérdés megoldását. A beszélgetések lényege, hogy Mindszenty az ügyvivő tudta nélkül a követséget nem hagyhatja el.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Úgy értettem eddig, hogy a Politikai Bizottságban le lett szögezve az álláspontunk a jelenlegi helyzetben is. Van egy felsorolás, ami helyes és azon nem kell változtatni. Én az ülésen nem vettem részt, de az előzetes megbeszéléseken igen, azokon arról volt szó, a mi számunkra a legfontosabb az, hogy Mindszenty szűnjön meg esztergomi érsek lenni. Ha megszűnik az lenni, akkor teljesen alárendelt kérdéssé válik számunkra, hogy hol van Mindszenty. Ennek alapján kell tárgyalni.

A következő kérdés aztán az volt, hogy Mindszenty innen úgy nem mehet el, hogy valamiféle garanciát érte a Vatikán ne vállaljon.

Harmadik: ha úgy alakul a helyzet, hogy ezt nem sikerül rendezni, Mindszenty kijön az amerikai követségről az utcára, akkor mi Mindszentyt börtönbe nem csukjuk, közigazgatási eljárás alá vonjuk. Azt hiszem, a Politikai Bizottság határozata ennek meg is felel. Hogy most mi mit közlünk a Vatikánnal, az pillanatnyilag azért nem érdekes, mert ez a közlés szerdán már megtörtént.

436 Az eredeti szó szerinti jegyzőkönyv hiányos.

PÉTER JÁNOS elvtárs:

Az a javaslatunk, hogy Könignek Mindszentyvel való beszélgetése után válaszoljunk ismét a Vatikánnak. Casaroli, amikor szóban is magyarázta szombaton az aide-memoár⁴³⁷ tartalmát, hozzátette, hogy azt ők nem tudják, hogy Mindszentyvel ezt a tervet el tudják-e fogadtatni.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

A Vatikánnal még nem közölték?

PÉTER JÁNOS elvtárs:

Nem.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Mit közlünk a Vatikánnal? Lehetséges, hogy ez a találkozás még ma létrejön?

PÉTER JÁNOS elvtárs:

Holnap jön létre.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Akkor a holnapi napon két helyre kellene válaszolni: az amerikaiaknak és a Vatikánnak. Úgy jelentkezik a kérdés, mivel úgy néz ki, hogy most azt nem lehet elérni, hogy Mindszenty nyugdíjaztatása stb. címen az esztergomi érseki címe alól és megbízatása alól felmentés. De el lehet érni, hogy kineveznek egy püspöki rangban lévő apostoli kormányzót. Adnak valami garanciát és kérik, hogy kimehessen Rómába. Az amerikaiaknak ehhez semmi közük. Azt hiszem, egyelőre az amerikaiaknak azt a választ meg lehet adni, amit Péter elvtárs ismeretett.

A Vatikánnak: itt mindjárt kikapcsolnám König utazását. Ne menjünk bele abba, hogy ő női néven jön, repülőgéppel vagy másképp. Minket az érdekel, egyezzünk bele, hogy König tárgyaljon Mindszentyvel. Ha arról van szó, hogy publicitás lesz-e vagy sem, nem attól függ, hogy hogyan utazik. Ha mindkét fél diszkréten kezeli, senki nem tudja meg, gyakorlatilag tehát mindegy, hogy hogyan jön ide. Szerintem az egészet kikapcsolhatjuk az ügyből, hogy hogyan utazzon König.

Igaz az is, amit Beresztóczy és Horváth mond, hiába van kinevezve, ha Mindszenty Magyarországon van, ő a püspöki kar feje. De ha nincs az országban, más a helyzet. Ezt mérlegelni kell. Mérlegelni kell továbbá, hogy milyen nemzetközi helyzetben vagyunk most,⁴³⁸ aztán milyen hónapban vagyunk, azután itt van az 50. évforduló.⁴³⁹ Tulajdonképpen ez a há-

437 Aide-mémoire (fr.) emlékeztető feljegyzés, jegyzék.

438 Az 1967-es év is súlyos konfliktusoktól volt terhes a nemzetközi politikát illetően. A vietnami háborúban a szembenálló felek egyáltalán nem tisztelték a polgári lakosságot, mindkét oldalon jelentős volt az embervesztés. A kínai-szovjet viszony is mélypontra került, amikor Pekingben katonaság kerítette be a szovjet nagykövetséget. A harmadik, úgynevezett hatnapos háborúban Izrael legyőzte az arab koalíciót, elfoglalta a gázai övezetet, a Sínai-félszigetet és Jeruzsálemben az Óvárost (Jordániától), átkeltek a Szezi-csatornán. Izrael a háborúból a térség katonailag legerősebb államaként került ki.

439 Az 1917. évi oroszországi bolsevik Nagy Októberi Szocialista Forradalomra utalt Kádár János. Az évfordulóval kapcsolatos ünnepeket, megemlékezéseket november 7-én tartották Magyarországon, Moszkvában október 31. és november 10. között zajlottak az 50. évforduló ünnepségei. A magyar párt- és kormánykülöttséget Kádár János vezette.

rom dolog az, ami az egészet mozgatja, és ki van nevezve az amerikai nagykövet, és Mindszenty valamikor kijelentette, hogy ő nem akar akadálya lenni a magyar–amerikai kapcsolatok fejlődésének, elhagyja a követséget. Mivel egy kicsit dilis, az amerikaiak tartanak tőle, hogy ki is jön. Ezért ők most ránk nyomást gyakorolnak. Nem szabad hagyni, hogy minket ijesztgessenek. Ők jobban érdekeltek ebben az egész ügyben. Ezt kell mérlegelni. Nem feltétlenül kell nekünk most megegyezni abban, hogy most kiengedjük, nevezzék ki az apostoli kormányzót és adjanak garanciákat. Ez egy tárgyalási téma lehet, nem kell azt mondani, hogy ebbe mi beleegyeztünk. Aztán folytatni kell a tárgyalást.

Javasolom, a Titkárság meghallgatva a PB határozatának végrehajtásáról szóló tájékoztatót a Mindszenty-ügyben, határozzon úgy, hogy illetékes szervek közölhetik a Vatikán illetékes képviselőjével, megbeszélés tárgya lehet az általuk felvetett megoldási mód. Ne azt mondjuk, hogy egyetértünk vele. És még azt, hogy készek vagyunk egy ehhez hasonló kérdéstről tárgyalni: elhagyja Magyarországot, kiutazhat Rómába, kineveznek apostoli kormányzót püspöki rangban és a pápa megfelelő formában garanciát ad stb.

Továbbá: korábbi pozíciónk az volt, hogy nem folyhat bele a magyar katolikus egyház ügyeibe és nem léphet fel ellenséges módon a Magyar Népköztársaság ellen [...] ⁴⁴⁰

BISZKU BÉLA elvtárs:

Ez mind benne van.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Mind megnevezni, mint olyan kérdést, amiről készek vagyunk tárgyalásokat folytatni. Beleegyezést még ne adjunk.

Az amerikaiak kapjanak olyan jelzést, amiről szó volt és aztán jön a harmadik dolog, hogy Mindszenty elhagyja az amerikai nagykövetség épületét önszántából és a magyar szervek őrizetébe adja magát. A magyar szervek nem fogják őt őrizetbe venni. Ehhez az szükséges szerintem, ha elhagná az amerikai követséget, udvarias egyházi politikusok és egy csukott gépkocsi várja és ez elviszi egy erre a célra alkalmas helyre. Utána, sőt talán ezzel egyidejűleg el tudnám képzelni, ha ez megtörtént, két óra múlva a Magyar Távirati Iroda leadna egy közlést, hogy illetékes szervek megbízásából közli, hogy Mindszenty ilyen és ilyen lakos, aki korábban többszörösen megsértette a magyar törvényeket és a legutóbbi időszakban az Egyesült Államok budapesti nagykövetségén tartózkodott, elhagyta a nagykövetség épületét. Ezt meg kell mondani. S olyan közlésnek kell a továbbiakban lenni, hogy a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa az 1963. évi amnesztia-rendelet megfelelő előírásai alapján Mindszenty Józseffel szemben eljárási kegyelmet alkalmazott. A magyar hatóságok mindig nagy súlyt helyeztek arra, hogy az állam és az egyház viszonya normalizált legyen, Mindszenty ezt ismételtén zavarta, így közigazgatási eljárást alkalmazott és tartózkodási helyül lakhelyeket jelölt ki számára. Valami olyasmit is kell mondani, hogy szabadlábban van stb.

Első pontnak tehát javasolom ezt a kérdést és megnevezni a kérdést, hogy mi hajlandók vagyunk tárgyalási témaként megvizsgálni és elfogadni az adminisztrátor stb. stb. Ezt meg kell vizsgálni, tárgyalni. Másodiknak a jegyzéket hagyjuk jóvá, harmadszor: készülünk fel egy ilyen intézkedésre, ami azt jelenti, hogy meg kell előre fogalmazni, hogy fel legyünk készülvé.

Valami olyasmit is el lehetne érni, hogy Mindszenty írjon alá valamit. Ott lesz, hogy vele szemben eljárási kegyelmet alkalmaztak. Amikor majd tárgyalunk, szívesen elfogadnám, hogy a püspöki kar jelöljön ki két alkalmas embert arra, hogy őrizzék, gondozzák. Az amerikaiak nagyon félnek ettől a dologtól.

440 Az eredeti szó szerinti jegyzőkönyv hiányos.

PÉTER JÁNOS elvtárs:

Most érkezett ebben a pillanatban Szilágyi elvtárs üzenete, amelyben közli, hogy itt van egy amerikai újságíró, aki az amerikai követségen járt és utána felkereste a Külügyminisztérium sajtóosztályát. A következőket mondta el: amerikai diplomataktól tudja, hogy Mindszenty holnap vagy holnapután elhagyja az amerikai követséget. Kétféle lehetőségről beszél: vagy érte jön Köning és Rómába viszi, vagy saját magától egyedül Rómába repül.

A Vatikánnak adandó választ lehet úgy fogalmazni, hogy az aide-memoárban foglalt megoldási mód megbeszélés tárgya lehet? S ajánljuk fel nekik még a következőt: Amennyiben ők tárgyalni akarnak, mi készek vagyunk megfelelő felhatalmazással rendelkező képviselőjüket fogadni.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Igen, ezt így lehet mondani.

PRANTNER JÓZSEF elvtárs:

Röviden csak a következőt szeretném még elmondani: a Magyar Püspöki Konferencia legújabb működési szabályzata⁴⁴¹ szerint a Püspöki Konferencia elnöke az esztergomi érsek, ha nincs működésében megakadályozva. Ha igen, akkor itt egy hierarchikus sorrend van a főpapi rangoknak megfelelően, így a Püspöki Konferencia elnöke után második a kalocsai érsek, utána az egri érsek következik. Ha az esztergomi egyházmegyében teljes jogú apostoli kormányzót kívánnak kinevezni, akkor sem fog a helyzet megváltozni.

Még valamit: ha esetleg Mindszenty kijönne, lehetőleg ne egyházi épületben helyezzük el, nekünk ugyanis rossz tapasztalataink vannak erre vonatkozóan. Itt van Berán esete, akinek szintén kijelölték a tartózkodási helyét, nyugati újságírók özöne vándorolt hozzá, külföldről, belföldről keresték fel, s nagyon rossz tapasztalatokat szereztünk. Az a kérésünk, hogy ne egyházi épületben legyen.

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:

Takács Gyuláné

(Takács Gyuláné)

MOL M–KS 288. f. 7. cs. 290. ő. e. 8–17. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottság Titkársága 1967. október 16-i ülésének jegyzőkönyve. Szó szerinti jegyzőkönyv. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztáztat.

441 Lásd a 299. számú lábjegyzetet a forrásközlésben.

**Az MSZMP Központi Bizottság Titkárságának jegyzőkönyvi határozata
Mindszenty József helyzetével kapcsolatban
1967. október 16.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Titkárság 1967. október 16-án megtartott üléséről

J E L E N V A N N A K: Aczél György, Biszku Béla, Kádár János, Komócsin Zoltán, Nyers Rezső, Pullai Árpád, továbbá Gáspár Sándor, Németh Károly és Szirmai István elvtársak.

N A P I R E N D:

1. A Mindszenty-ügy állásával kapcsolatos kérdések.

Előadó: Pullai Árpád elvtárs

Meghívottak: Fock Jenő, Benkei András, Péter János, Balló István és Prantner János elvtársak.

[...]

1. A Mindszenty-ügy állásával kapcsolatos kérdések.

Előadó: Pullai Árpád elvtárs

Hozzászóltak: Biszku Béla, Péter János,

Fock Jenő, Prantner József és

Kádár János elvtársak.

A Titkárság tudomásul veszi Pullai Árpád, Biszku Béla és Péter János elvtársak szóbeli tájékoztatóját a Mindszenty-ügy jelenlegi állásáról, illetve a Politikai Bizottság október 10-i határozatának végrehajtásáról.

Egyetért azzal, hogy az amerikai ügyvivő⁴⁴² részére küldendő – az ülésen ismertetett – közlést október 17-én délelőtt adják át.

A Vatikán részére küldendő válaszban utalni kell arra, hogy a Vatikántól kapott aide-memoárban foglalt megoldási mód részünkről megbeszélés tárgya lehet. Amennyiben a Vatikán e kérdések ügyében tárgyalásokat kíván folytatni, mi készek vagyunk megfelelő felhatalmazással rendelkező képviselőjüket fogadni.

A Titkárság tudomásul veszi, hogy König érsek a Vatikán megbízásából ismét felkeresi Mindszentyt.⁴⁴³

442 Richard W. Tims ügyvivő.

443 A Titkárság ülésén szereplő 1. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhöz.

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Kádár János
(Kádár János)

MOL M–KS 288. f. 7. cs. 290. ő. e. 1–2., 7. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottság Titkársága 1967. október 16-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály, a Külügyminisztérium és az Állami Egyházi Hivatal javaslata a Politikai Bizottságnak Mindszenty József helyzetének rendezésével kapcsolatban
1967. október 19.

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁG
AGIT-PROP OSZTÁLY

ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL
KÜLÜGYMINISZTERIUM

SZIGORÚAN TITKOS!
Készült: 28 példányban

L. Pullai Á

X. 19.

J a v a s l a t
a Politikai Bizottságnak

a Mindszenty-ügyben folytatandó tárgyalások irányelveire

A Politikai Bizottság 1967. október 10-i határozatában foglaltaknak megfelelően római nagykövetünk, Száll elvtárs az alábbiakat közölte Casaroli érsekkel: a magyar kormány továbbra is igényli, hogy a pápa mentse fel Mindszentyt esztergomi érseki címe és funkciója alól, és helyesli, hogy érseki vagy püspöki rangú, teljes jogú apostoli kormányzót nevezzenek ki utódlási joggal. A kormány szükségesnek tartja Mindszenty magatartására vonatkozó megfelelő garanciában való megállapodást.

Casaroli 1967. október 14-i keltezéssel Emlékeztetőt adott át Száll elvtársnak, mely szerint: a pápa kívánsága, hogy adjuk meg a lehetőséget Mindszentynek, hogy elhagyja az országot; a Vatikán kész a Népköztársaság Elnöki Tanácsa előzetes hozzájárulását megvárva, teljes jogú apostoli kormányzót kinevezni az esztergomi érsekség élére a jelenlegi funkciót gyakorló püspökök közül; a pápa mint a katolikus egyház legfőbb vezetője teljes befolyását latba veti, hogy Mindszenty, miután elhagyta az országot, ne avatkozasson be a magyar egyház életébe, ne nyilatkozzon „a Magyar Népköztársaság és kormányával szemben”, tartózkodjon ellenséges tevékenységtől és ne akadályozza a magyarországi katolikus egyház működését.

Casaroli az Emlékeztető átadásakor kiegészítésképpen többek között kifejezésre juttatta: az Emlékeztetőt a pápa jóváhagyta, de nem ismerve a magyar kormány álláspontját és Mindszenty szándékát, az anyagot szándékosan általánosan fogalmazták, amely így tárgyalások alapjául szolgálhat. A garanciák megfogalmazásánál a pápa személyes kötelezettségét azért emelték ki, hogy így a garancia a legmagasabb színvonalon⁴⁴⁴ biztosítva legyen. Ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy a garancia nem személyes, hanem intézményes, amely a Szent-széket is elkötelezné, amit készek írásbeli szövegezésnél világossá és egyértelművé tenni. Megismételte azt is, hogy formálisan nem tudnak kötelezettséget vállalni, hogy Mindszenty minden nyilvános szereplését pápai engedélykéréshez kössék, de Mindszentynek minden esetben a pápával előzetesen kell konzultálnia, s így gyakorlatilag biztosítható, hogy Mindszenty ne tegyen politikai nyilatkozatot, illetve ilyen ne kerülhessen nyilvánosságra.

Időközben (október 11.) Tims, az amerikai nagykövetség budapesti ügyvivője Szilágyi Béla külügyminiszter-helyettes elvtárral folytatott beszélgetésén megpróbált azzal nyomást

444 Itt inkább: szinten.

gyakorolni ránk, hogy Mindszenty ügye kizárólag a Vatikán és a magyar kormány dolga. Megfelelő választ kapott és fellépését elhárították.

A Titkárság október 16-án foglalkozott a Mindszenty-ügy fejleményeivel és megállapította, hogy a Vatikán – miután az Emlékeztető szerint kész Mindszenty joghatóságának felfüggesztésére – korábbi álláspontjához képest engedményt tett és a felajánlott garancia megfelelő pontosítás után elfogadható lehet számunkra. Mindezt figyelembe véve, Száll elvtárs felhatalmazást kapott annak közlésére, hogy az Emlékeztetőben foglalt megoldási mód megbeszélés tárgya lehet és így a magyar kormány kész a Vatikán megfelelő meghatalmazású megbízottját fogadni Budapesten.

Miután legutóbbi álláspontunkat Száll elvtárs közölte Casarolival, a Vatikán október 17-én Budapestre küldte – a szinódus alkalmával Rómában tartózkodó – König bécsi bíboros-érseket, hogy a pápa megbízásából megakadályozza Mindszenty önkényes távozását a budapesti amerikai nagykövetségről. König 24 órás tartózkodás után visszatért Rómába, Tims ügyvivőtől szerzett újabb tájékoztatás szerint Mindszenty a nagykövet érkezésekor nem hagyja el tartózkodási helyét. Tims véleménye szerint a tárgyalás esetleges elhúzódása maga után vonhatja Mindszenty álláspontja megváltoztatását és a pápai utasítás figyelembe nem vételét.

Határozati javaslat

A Politikai Bizottság egyetért azzal, hogy a magyar kormány és a Vatikán megbízottai között Budapesten tárgyalások folyjanak a Mindszenty-ügy rendezésére. A magyar kormány megbízásából Prantner József – mint teljes jogú megbízott –, Szilágyi Béla és Miklós Imre elvtársak tárgyaljanak.

A Politikai Bizottság megbízza Biszku Béla, Komócsin Zoltán, Pullai Árpád, Ilku Pál és Péter János elvtársakat, hogy konzultációs bizottságként irányítsák és segítsék a tárgyalással megbízott elvtársak munkáját.

A magyar kormány megbízottai a tárgyalásokon az alábbi irányelveket kövessék:

1. a) Tekintettel arra, hogy a Vatikán követeléseink teljesítése terén bizonyos engedményekre kényszerült, a magyar kormány megbízottai a célból, hogy további engedményeket próbáljanak elérni, a tárgyalás első menetében ragaszkodjanak azon követelésükhöz, hogy a pápa mentse fel Mindszentyt esztergomi érseki címe és funkciója alól, mielőtt elhagyná az országot.
- b) Figyelembe véve azonban a Vatikán október 14-i Emlékeztetőjét, várható, hogy ezt a követelményt a Vatikán nem teljesíti. Ebben az esetben elfogadható a következő megállapodás: a pápa úgy nevezzen ki az esztergomi főegyházmegye élére érseki vagy püspöki rangú teljes jogú – esetleg utódlási joggal felruházott – apostoli kormányzót, hogy a kinevezés egyértelmű legyen Mindszentynek esztergomi érseki joghatóságából való jogi és gyakorlati felfüggesztésével. Ilyen megállapodás esetén a Vatikán szempontjából Mindszenty esztergomi érseki címe megmarad.

A tárgyaláson lehetőleg el kell érni, hogy a Vatikán írásbelileg is (megállapodás, levél, jegyzőkönyv formájában) ismerje el, hogy Mindszenty semmilyen formában nem avatkozhat be a magyar egyház ügyeibe és a joghatóságtól való felfüggesztés Mindszenty nyugdíjazásáig, illetve haláláig változatlanul érvényben marad. E feltételek teljesítése esetén Mindszenty érseki címétől való formális megfosztása számunkra nem olyan lényeges, mivel érseki joghatóságától való örök időre történő felfüggesztése Mindszenty méltóságának megtörését, egyházkormányzati jogának elvesztését jelenti.

2. A fenti megállapodás értelmében a pápa a Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulása alapján nevezze ki dr. Brezanóczy Pál egri, vagy dr. Íjjas József csanádi püspököt címzetes érsekké, teljes jogú apostoli kormányzóvá és – esetleg utódlási joggal – az esztergomi főegyházmegye élére.
3. Amennyiben az első és a második pontban foglalt megállapodás létrejön, Mindszenty az alábbi feltételek mellett elhagyhatja az országot és a Vatikánba távozhat:
 - a) Mindszenty magatartására vonatkozó garanciát – a vatikáni Emlékeztetőben vázoltakat alapul véve, megfelelő kiegészítésekkel – egyértelművé kell tenni és írásba kell foglalni.
 - b) A Népköztársaság Elnöki Tanácsa figyelembe véve, hogy a pápa kérte annak lehetővé tételét, hogy Mindszenty elhagyhassa az országot, eljárási kegyelmet alkalmaz Mindszentyenél.
 - c) Az elutazás módja: különrepülőgép, a magyar kormány és a Vatikán megbízottjának kíséretében.
4. A tárgyalásokról a magyar kormány és a Vatikán külön-külön, de egy időben és egymással egyeztetett közleményt ad ki. A magyar közleményben legyen benne: a Népköztársaság Elnöki Tanácsa a magyar kormány és a Vatikán megállapodására való tekintettel Mindszentyt eljárási kegyelemben részesítette. A pápa dr. Brezanóczy Pál püspököt, vagy dr. Íjjas József püspököt az Elnöki Tanács előzetes hozzájárulásával ki-nevezte címzetes érsekké, teljes jogú apostoli kormányzónak, amely egyházjogi szempontból is egyben Mindszenty esztergomi érseki joghatóságának megszűnését jelenti.
5. A tárgyalások eredményét hivatalos okmányban kell rögzíteni. A nemzetközi jog követelményeinek megfelelő okmányt a Vatikán és a magyar kormány teljes joggal felruházott megbízottai írják alá.

Az okmány tervezetét a Külügyminisztérium és az Állami Egyházügyi Hivatal megfelelő szakértők bevonásával előre készítse el.

B u d a p e s t, 1967. október 19.

Péter János
Péter János s.k.

Prantner József
Prantner József s.k.

Balló István
Darvasi István s.k.

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 437. ő. e. 46–50. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1967. október 20-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat. Az előterjesztést fakszimile közli: Ólmosi, 1991. 126–130. p.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv
Mindszenty József helyzetével kapcsolatban
1967. október 20.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!
Készült 2 példányban

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1967. október 20-án megtartott üléséről

1. Javaslat a Mindszenty-ügyben folytatandó tárgyalások irányelveire

PULLAI ÁRPÁD elvtárs:

Az előterjesztett javaslatához kiegészítésünk nincs, csak néhány további információt szeretnék a Politikai Bizottsággal közölni.

A jelenlegi ismeretek szerint a Mindszenty-üggyel kapcsolatos tárgyalásra a Vatikán még a személyt és az időpontot nem jelölte ki – legalábbis ilyen értesítést nem kaptunk.

Megnéztük, hogy abban az esetben, ha az ügyet a mi feltételeinknek megfelelően – tehát a b) pontban rögzítettek szerint – meg lehet oldani, ki legyen a Magyar Püspöki Kar elnöke. A fennálló egyházi törvényes rendelkezések alapján változatlan maradna a kalocsai érsek, mert az esztergomi érsek maximum címzetes lehetne, s az egyházi hierarchia szerint nem válik automatikusan a püspöki kar elnökévé. A különböző okmányok előzetesen elő vannak készítve a tárgyalás esetére és az azt követő lépésekre az Elnöki Tanács felé – és a sajtóközleményre vonatkozóan is.

Mint az elvtársak láthatják a külügyi jelentésből, a nyugati sajtó- és hírügynökségek az ügyet erőteljesen szellőztették. Ezzel kapcsolatban a Külügyminisztérium az itteni amerikai ügyvivő felé fellépett, ő azonban állítja: semmiféle információt nem adtak a sajtónak. Ugyanakkor tudjuk, hogy sajtóattaséjuk adott információt s ösztönzést, hogy foglalkozzanak ezzel.

Másrészt: nyilvánvalóvá vált, hogy az amerikai külügyminisztérium kint szintén ösztönzi az ügyet, bizonyos értelemben a Vatikán is, a König megbeszélései is alkalmasak arra, hogy az ügyet szellőztessék. Ezzel kapcsolatban többet tenni, minthogy Szilágyi elvtárs fellépett az amerikai ügyvivő felé, nem tudunk.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs: 445

A dolog napi, politikai vonatkozását szeretném először megemlíteni. Amennyiben én ismerem az új hullámot a Mindszenty-ügyben, ez a hullám úgy keletkezett, hogy talán Mindszenty az amerikaiakat és a Vatikánt, azok pedig minket ijesztgettek, mi pedig belementünk ebbe az utcába. S most, mint győzelmet jelentik, hogy König rá tudta venni Mindszentyt, hogy ne jöjjön ki. Azonkívül ők nagyon ügyesen terelik ezt a dolgot sajtóvonalra és ügyesen használják fel a maguk javára. És nem durva, nem vastag most az ellenünk irányuló propaganda, de a beállítása ugyanaz: a világot az a veszély fenyegeti, hogy a kommunista oroszlan barlangjába besétál a mártír. S ez nyugtalanítja a tisztességes embereket.

445 Kádár János felszólalását a szó szerinti jegyzőkönyvből faksimile közli Ólmosi, 1991. 131–134. p. Jelen kötetben a témára vonatkozó teljes részletet közöljük a szó szerinti jegyzőkönyvből.

Én nem merek utasítást ajánlani, mert félek, hogy nem jól sikerül, s akkor én leszek a ludas, de véleményem szerint változtatni kell a mi gyakorlatunkon. Pullai elvtárs azt mondja, hogy mi ezzel a propagandával szemben mindent megtettünk. Pedig csak annyi történt, hogy az USA ügyvivőjének megmondtuk: ne csináljanak ilyent, mert megharagszunk. Königinel kapcsolatban napokig tárgyalunk arról, hogy áruhában, női harisnyában jöjjön,⁴⁴⁶ – közben ők mindent kiszivárogtattak. És nem tettük meg, hogy a magyar közvéleménnyel valamit közöljünk. Ha nekik vannak mindenféle újságíróik, akik megneszelnek valamit, nekünk is lehetnek olyan újságíróink, akik megmondják, mit „nyomoztak ki”. Vannak sétáló papjaink,⁴⁴⁷ s azok is mondhatnak valamit.

Azt ajánlom tehát, vizsgáljuk meg az új tapasztalatokat s próbáljunk ezen a helyzeten változtatni. Nem durván, nem véres karddal kell ezt csinálni, de meg kellene nézni, hogyan tájékoztassuk a nyilvánosságot, mert ha netán születik egy megegyezés, akkor az a magyar közvélemény legjobbját és nagy részét – akik velünk vannak – ez úgy érinti, mintha az égből leszakadna egy darab. Évtizedes harca ez a Magyar Népköztársaságnak s a nyilvánosságra hozatalt illetően nincs semmi előkészítve.

Másik észrevételem: mivel a dolog lényegét illetően van régi álláspontunk, mely szerint minden kérdés megoldására törekszünk, ha az nem az ellenség számára hasznos, s ebben a törekvésünkben még ésszerű kompromisszumot is hajlandók vagyunk kötni – ennek megfelelően kezeljük most is a Mindszenty-ügyet. És van itt egy javaslat, amit a Politikai Bizottságnak ismételten mérlegelni kell. Itt az a kérdés, belemenjünk-e abba, hogy az egyházjog szerint Mindszenty érsek maradna Esztergomban és elhagyja az országot. Ez fontos kérdés, s itt el van ködösítve. Most kineveznek apostoli kormányzót bizonyos feltételekkel, s ilyent akkor szoktak kinevezni, ha a szóban forgó funkcionárius akadályoztatva van funkciója ellátásában. Nem azért mondom, hogy aláaknázzam ezt az előterjesztést, de ez bizonyos harci kérdés, s ezzel foglalkozni kell. És a Vatikán szándékosan hagyja nyitva ezt a posztot. Kompromisszumos megállapodás kell, s meg kell nézni, hogy ebbe belemenjünk-e, vagy ne. De arra is vigyázzunk, nehogy magunknak többet beszéljünk be, mint amiről szó van.

Másik pedig a Vatikán bizonyosfajta garanciája. Én támogatni tudom, hogy ezen az alapon tárgyaljunk.

Azt javaslom, a Politikai Bizottság erősítse meg a Titkárság állásfoglalását is ebben a lényeges kérdésben.⁴⁴⁸ A Titkárság az eljáró elvtársaknak olyan felhatalmazást adott, hogy ezt a bizonyos kompromisszum-kérdést fogadjuk el mint olyant, amit tárgyalási témának lehet tekinteni s ebben a vonatkozásban folytassák tovább a munkát.

Ami a részleteket illeti, ahhoz is lenne észrevételem. Az ismertetés utolsó mondata úgy szól: „... a tárgyalás esetleges elhúzódása maga után vonhatja Mindszenty álláspontja megváltoztatását és a pápai utasítás figyelembe nem vételét.” Kérjük meg ezt az embert, ne ijesztgesen bennünket, mert mi ettől nem félünk.

Van itt egy javaslat arra, hogy kik tárgyaljanak s ezzel kapcsolatban egy mondat, ami nem egészen világos. Azt írják: „A magyar kormány megbízásából Prantner József mint teljes

446 Kádár János alaposan elferdítette Péter János korábbi tájékoztatóját. Königin érsek részéről felmerült, hogy 1967 októberében magyarországi utazása során esetleg a diszkrétció érdekében édesanyja nevében fog vízumot kérni. Lásd a 102. dokumentumot.

447 Kádár János nyilván a nyugati országokba kijáró, esetleg dezinformáció terjesztésére is alkalmas ügynök papokra utalt.

448 Lásd a 102. dokumentumot.

jogú megbízott, Szilágyi Béla és Miklós Imre elvtársak...” Jó lenne, ha a többieknek is lenne neve. Vagy mindhárom elvtárs a mi megbízottunk, vagy ha Prantner elvtárs, s akkor a többiek szakértőként működjenek közre, mert ezek az elvtársak más vonalon komoly állami tiszttséget töltenek be. Tehát Prantner elvtárs a megbízott, Szilágyi elvtársék pedig szakértők. A konzultáns bizottságot fogadjuk el.

Egyébként az az érzésem, hogy az egész ügyet el kellene hagyni a jubiláris ünnepségek utánra.⁴⁴⁹ Tehát ne nagyon rohanjunk.

Ami a tárgyalási irányelveket illet, az a.) b) jó, de a b.)-nek az utolsó előtti mellékmondata irreális dolog, azt soha senki nem fogja leírni, hogy az apostoli kormányzó kinevezése egyértelmű legyen Mindszenty esztergomi érseki joghatóságából való jogi és gyakorlati felfüggesztésével. Ez zavaros dolog. Mert ha a mi állami jogainkat vesszük, akkor Mindszenty nem az, mint az egyházjog szerint. Ha pedig az egyházjogot vesszük, ezt nem fogják elfogadni. Vagy ha én nem jól tudom, világosítsanak fel e tekintetbe. De vannak itt egyéb novellisztikus dogok is. A következő bekezdés úgy végződik: „... Mindszenty érseki címéről való formális megfosztása számunkra nem olyan lényeges, mivel érseki joghatóságától való örök időkre történő felfüggesztése Mindszenty méltóságának megtörését, egyházkormányzati jogának elvesztését jelenti. „Ilyen, hogy „örök időkre” nincs. Még mi is hozunk olyan határozatokat, melyeket évek múlva megváltoztatunk. Nem tudom, az politikai, jogi, vagy irodalmi kategória akar itt lenni? És ha nyugdíjazzák? Még olyasmis is láttunk már, hogy rehabilitálnak nyugdíjasokat. Vigyázni kell tehát, nehogy mi, vagy az eljáró elvtársak összezavarodjanak.

Azután jönnek a jelöltek. A jelöltekkel egyetérték, de a kérdés kezelésének egy fordított optikáját javasolom, ami megfelelő a mi törvényeinknek s az egyházakkal kötött meg egyezésünknek is. Ez úgy szól, hogy általunk ismert más jelöltet nem fogadunk el. Úgy tudom, hogy a magyar államnak – még a mi rendelkezéseink szerint is – csak egyetértésére van szükség. És nagyon vigyázzunk, nehogy mi tegyünk javaslatot. Arról van szó, hogy a szóban forgó jelöltek közül nevezék meg, kire gondolnak, de mi csak ennek a két embernek kinevezésével értünk egyet.

Hogy a közleményben mi legyen, ez gondolatilag elfogadható. A valóságban ezt persze majd ügyesebben kell fogalmazni, amikor rákerül a sor. Ott nem a Vatikánt kell pl. írni, hanem a felettes egyházi szövet. És a közlemény attól függ, hogy milyen lesz a megegyezés!

És melegítsük fel most, amiről a Titkárságban beszéltünk: hogy a mi eljárásunk nemcsak a Vatikánnal történő megállapodásként jön létre, hanem az 1963-as ilyen számú amnesztia-törvény alapján. Erről a Titkárságban beszélgetünk s ajánlottunk egy olyan formulát, hogy az 1963-as ilyen számú amnesztia-törvény rendeletének megfelelően eljárási kegyelmet alkalmazott. S olyan fogalmazás kell, mely azt is jelenthet, hogy már 1963-ban, s azt is, hogy a múlt héten.

BISZKU BÉLA elvtárs:

Ami a helyzete illeti, a Vatikán és az amerikaiak oldaláról az az új, hogy nyilvánosan is fellépnek s ez a presszió irányában megy. Ezért helyes, hogy ne siessünk.

Én ezt a megoldást, ami fel van vetve tárgyalási alapnak, elfogadhatónak tartom, kicsit világosabbá téve, az 1/a) pontnál azonban legyenek az elvtársak határozottak olyan értelemben, hogy mi mindig azt mondtuk: a Vatikánra bízunk a megoldási módot. Fel lehet vetni olyasmis is, hogy nyugdíjazás, de ha ez nem megy, akkor a b) elfogadható. De – ismétlem –

⁴⁴⁹ Az 1917-es októberi bolsevik forradalom (Nagy Októberi Szocialista Forradalom) 50 éves jubileumáról van szó.

néhány dolgot világosabbá kell tenni. Egyik, hogy ez a sajtóközlemény, ami előzetesen elő lett készítve, nem olyan jellegű most, hogy közösen készítettük, hanem egyoldalú. Meg kellene fontolni, hogy olyan jellegű legyen, amit közösen közölhetünk.

Itt van az 1963-as amnesztia-rendelet. Tárgyaltunk erről a jogászokkal, s ők azt mondják: van Rákosi-passzus és van Mindszenty-passzus, de egyéni kérés alapján. Amennyiben Mindszenty nem kéri a kegyelmet – a jog szerint – ez nem megy. Én ezen gondolkoztam, mert közvetve, vagy közvetlenül ...

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Amit én ajánlok, az politikai hivatkozás!

BISZKU BÉLA elvtárs:

Arról tárgyaltunk, hogy a belső eljárásban ez hogyan bonyolódik s nem szabad, hogy zavarja őket. A jogászok kötik az ebet a karóhoz s azt mondják, ennek nyoma marad s állandóan hangsúlyozzák: ha egyénileg nem kér kegyelmet, akkor nem megy.

Szénási⁴⁵⁰ elvtársnak kötelessége eljárási kegyelmet kérni az 1956 előtti cselekményekre vonatkozóan, de az 1956-os cselekményekkel kapcsolatban neki kell kérni, mert nem indult eljárás.

Jó lenne valamit hallani a kalocsai érsekről. Itt két posszibilis jelölt van, de a kalocsai olyan, hogy nem biztos, hogy tudunk vele dolgozni.

Még valamit: az utódlási joghoz nem kell élesen ragaszkodni. Ez nem feltétlen szükséges, sőt ezáltal a mi kezünk kötődik meg a Vatikán által. Ettől tehát el lehetne tekinteni. A Vatikán az utódlási jogba belemegy, de ez Mindszentyvel kapcsolatban semmit nem jelent, viszont a Vatikánnal szemben megköti a mi kezünket.

NYERS REZSŐ elvtárs:

Azt hiszem én is, hogy ilyen jellegű kompromisszumig elmehetünk s el is kell menni, mert más módon megegyezés nem lehet. Tehát elmehetünk az 1/b-ig. Ennek lényege – mint Kádár elvtárs pontosította – tulajdonképpen az, hogy akadályoztatás miatt a Vatikán kinevez ide apostoli kormányzót. Azonban ez a Vatikán presztizsét bizonyos határig tulajdonképpen megőrzi. De a mi presztizsünket is meg kell őrizni s olyan megoldást kell találni, hogy alapunk legyen arra, hogy megfelelően magyarazzuk az ügyet. A lehetőséget én abban látom, hogy nem kellene nekünk csak egységesen aláírt megegyezésre törekedni. Az legyen az egyik okmány, hogy lényegében megegyeztünk, de nyilatkozat formájában tegyük hozzá a magunk véleményét – azt, ami itt le van írva – s mondjuk meg: gyakorlatilag nem ismerjük el továbbra sem Mindszentyt hercegprímásnak. Ha ezt leszögezzük és nyilvánosságra hozzuk, akkor a mi embereink pontosan látják, miről van szó.

PÉTER JÁNOS elvtárs:

A felfüggesztés kérdésével kapcsolatban ahhoz az aide-memoárhoz képest, melyet szombaton átadtak Száll elvtársnak, lényeges előrehaladást tőlük várni nem lehet. Az a valószínű, hogy – amennyiben létrejön a megegyezés – lényegében annak alapelvei ebben az aide-memoárban vannak benne. Ebben a kinevezéssel kapcsolatban fűzött magyarázat azt tartalmazza, hogy a teljes jogú helynök kinevezése egyenlő azzal, hogy mind jogi, mind gyakorlati

450 Szénási Géza legfőbb ügyész.

szempontból Mindszenty számára lehetetlenné válik az egyházmegyével való foglalkozás. Ez Casaroli kifejezése. Az a valószínű persze, hogy nyilvános okmányban ezt nem lesznek hajlandók így leírni, viszont ez felénk mégis csak hivatalos vatikáni helyről hangzott el s magyarázat a kinevezéssel kapcsolatban.

Az okmányokkal és közleménnyel kapcsolatban figyelembe ajánlom: nem valószínű, hogy akár közös okmányt, akár közös közleményt alá tudnánk írni, mert azért ők Mindszentyre másképpen néznek, mint mi. Tehát ők az okmányban Mindszentyvel kapcsolatban kénytelenek vagy kötelesek minden címét odaírni, amit szerintük Mindszenty visel, s amiket mi nem írhatunk le. Az a valószínű, hogy ez valamiféle levélváltás formájában létrejövő okmány lehet, amelyben mi Mindszentyt úgy írjuk le, ahogyan mi hívjuk őt, ők pedig úgy, ahogyan ők nevezik, s csak az intézkedések lennének közösek, s lenne egy egymondatos jegyzőkönyv, amely tartalmazná, hogy a két fél megegyezett a jelen jegyzőkönyvhöz csatolt levélváltásban megszövegezett megállapodásban.

Ugyanez vonatkozik a kommunikációra is. Nem is kellene közösré törekedni, legfeljebb a kommunikáció tartalmának egyeztetésére.

Az eljárási kegyelemmel kapcsolatban – éppen arra is utalva, amit Kádár elvtárs figyelemztetéseként mondott (a Vatikánnak megvan a lehetősége, hogy később megváltoztassa mostani döntését s új döntéseket hozzon), azonkívül arra is gondolva, hogy a kinevezendő helynök esetleg előbb hal meg, mint Mindszenty, s különböző körülmények folytán felmerülhet annak a veszélye, hogy valaki gondolkodni kezd azon, nem lehetne-e Mindszentyt, akinek megmaradt esztergomi érseki címe, visszahozni – úgy kellene az Elnöki Tanács döntését megfogalmazni, amelyből világos: ha bármilyen körülmények folytán Mindszenty visszakerülne az országba, azok a törvényes rendelkezések, melyeket az Elnöki Tanács felfüggesztett vele szemben, újra életbe lépnek. Ezért talán az lenne a jó – és ezt a jogszabályokkal kellene megbeszélni, megvizsgáltatni –, hogy egyrészt legyen utalás az 1963-as amnesztiára, másrészt a Vatikán és a magyar kormány közötti megállapodásra, mert abban az esetben, ha erre a megállapodásra hivatkozva mondja ki az eljárási kegyelmet az Elnöki Tanács, a megállapodás megszövegezése az Elnöki Tanács döntését hatályon kívül helyezi.

A tárgyaló elvtársakra vonatkozóan két variáció képzelhető el Szilágyi és Miklós elvtársakkal kapcsolatban. Ha a Vatikán által kijelölt tárgyalópartnerek delegációt alkotnak, amelynek Casaroli a vezetője, a mi elvtársaink is delegációként tárgyaljanak, s a delegáció vezetője Prantner elvtárs, ha viszont kizárólag egy személyi megbízottat küldenek, akivel szakértők jönnek, Szilágyi és Miklós elvtársak is szakértőként szerepeljenek.

PRANTNER JÓZSEF elvtárs:

Az egyházi törvénykönyv szerint ha valahova teljes jogú apostoli kormányzót neveznek ki, akkor a püspöknek vagy érseknek, aki az egyházmegyében jogilag vezető, felfüggesztik joghatóságát.⁴⁵¹ Abban az esetben, ha az a püspök, aki az egyházmegye élén áll, akadályoztatva van, nem függesztik fel joghatóságát. Jelenleg ez a helyzet. Az esztergomi egyházmegye élén dr. Schwarz-Eggenhofer Artúr áll, aki minden joggal fel van ruházva, de nem szerepel kinevezésében, hogy püspöki, illetve érseki joghatósága fel van függesztve. Most a Vatikán ettől minőségileg eltérő megoldást javasol, ami egyet jelent Mindszenty joghatóságának felfüggesztésével. Ilyent abban az esetben szoktak alkalmazni, amikor a püspök hibájából kényszerülnek a felfüggesztésre.

⁴⁵¹ Prantner József, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke teljesen felcserélte az okot és okozatot, vagy a szó szerinti jegyzőkönyvben rögzítették helytelenül szavait. Valójában, ha felfüggesztik valaki joghatóságát, akkor neveznek ki helyette kormányzót.

Az utódlási jog annyit jelentene, hogy még inkább kétségtelenné tenné az egyházi közvélemény előtt, hogy Mindszenty félreállítása nem időleges, hanem végleges. Azért vettük be a javaslatba, hogy induljunk ki abból az elvből: igyekezzünk maximális eredményt elérni. Emellett fennáll a lehetőség, hogy ha nem tudjuk ezt elérni, akkor a teljes jogú püspöki vagy érseki rangú apostoli kormányzó kinevezése is elfogadható.

ACZÉL GYÖRGY elvtárs:

Van egy olyan tényező, amire nagyon kevésé számítunk: Mindszenty kijövele az amerikai követségről mindenekelőtt az amerikai politikának egy óriási presztízsveszteségét jelentené s valószínűleg Johnsonnak a választásnál⁴⁵² komoly negatív tömegpropaganda hatást jelentene pusztán az, hogy cserbenhagyták 10 év után Mindszentyt, olyan látszatot jelentene, hogy 10 év után kiszolgáltatták Mindszentyt. Nem vagyok feltétlen meggyőződve, hogy nekünk az a legjobb, ha Mindszenty Rómába megy, az volna az előnyösebb, ha kijönne, s mi – öreg korára való tekintettel – megfelelő formában kegyelmet adnánk részére. Az 1963-as amnesztiával kegyelmet kapott egyének a közhivatal viselésre vonatkozóan nem kaptak kegyelmet, tehát az amnesztia után sem viselhetnek közhivatalt.

Másik indokom ezzel kapcsolatban: önmagában az, hogy mi kegyelmet gyakorolunk, a mi pozitív közvéleményünk előtt sokkal jobban erősít bennünket, mint az, hogy kompromisszumos módon megoldjuk ezt a kérdést. Egyszerűen a kegyelem ténye a mi erőnket bizonyítja, s miután itt egy 75 éves szenilis aggastyánról van szó, véleményem szerint az amerikaiaknak rendkívül nagy presztízsveszteség volna, s a mi pozitív közvéleményünk egy ilyen lépést jól fogadna.

Másik apró, gyakorlati dolog: felmerült Hamvas kérdése. Volt idő, amikor elég gyakran találkoztam vele. Az én tapasztalataim szerint rendkívül pozitívan lehetne vele együtt dolgozni. Volt idő, amikor ez az együttműködés egészen odáig ment, hogy adott esetben olyan kéréssel fordult hozzánk: ha antiklerikális művet mutatnak be a Szegedi Játékokon, előre értesítsük, hogy ne legyen ott és ne kelljen neki tiltakoznia.

Tehát gyakorlatilag azt javasolnám, adott esetben, ha nem sikerülne a Vatikánnal való megegyezés s olyan helyzet állna elő, hogy Mindszenty kijön, a mi ünnepeink után, de még az amerikai választás előtt gondoljuk végig, nem lenne-e ennek bizonyos pozitív vonatkozása nemzetközileg részünkre.

NEMES DEZSŐ elvtárs:

Az előterjesztésben szereplő megoldás megítélésem szerint is elfogadható.

Prantner elvtárs mondja, hogy Mindszenty joghatóságának felfüggesztése nem jelenti annak megszüntetését. A felfüggesztés magában rejti a visszaállítás lehetőségét is – s ezzel számolni kell. Persze számunkra nagyobb politikai nyereség lenne, ha el lehetne érni, hogy Mindszentyt megfosszák címétől. Van azonban a dolognak olyan oldala is, hogy amíg Mindszenty él, oda új prímás ki nem nevezhető. Majd ki fogjuk valahogy bírni, hogy működő prímás nélkül kell élnünk.

Amit Aczél elvtárs felvet, az egy másik kérdés arra vonatkozóan, ha nem tudunk megegyezni. De az már nem sima dolog, mert kegyelmet kell adni és kényszerlakhelyet kell kijelölni.

⁴⁵² Az amerikai elnökválasztás 1968 őszén zajlott. November 5-én Richard Milhouse Nixon győzelmével ért véget, aki váltotta az addigi elnököt, Lyndon Baines Johnsonsot.

Visszatérek Kádár elvtárs javaslatára a magyar közvélemény tájékoztatására. Ezt én is helyesnek tartom. Esetleg a Magyarországon lehetne egy cikket megjelentetni s kellő magabiztossággal kell írni erről a dologról. Ebben a közvéleményünk helyes, nem pedig más irányú tájékoztatást kapna.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Először is fogadjuk el a tárgyaló elvtársakra vonatkozó javaslatot, mely vagy delegációként lép fel, vagy pedig Szilágyi és Miklós elvtársak szakértőként működnek közre. Az ügyek intézésére javasolt bizottságot is fogadjuk el.

A tárgyalási platformmal is egyet lehet érteni, de a vitában elhangzottak alapján ott kis igazításokra van szükség.

Fogadjuk el azt, amit Péter elvtárs mondott a tárgyalás és megállapodás lehetséges eljárására vonatkozóan, vagyis a levélváltást és az egymondatos jegyzőkönyvet és részben egyeztetett, egyidejű kommunikációra kell törekedni. Vagyis bizonyos, elemeiben egyeztetett kommunikációban kellene megállapodni.

Ugyancsak a megnevezett elvtársak foglalkozzanak azzal, hogy a közeli napokban mondassunk valamit, alkalmas formában a magyar közvéleménynek, persze abban a beállításban, mely politikának elemeit támogatja. De ne csináljunk világkérdést ebből az ügyből!

Azt a bizonyos amnesztiarendeleetet úgy képzelem el, hogy direkt vagy indirekt hivatkozás történjék rá azzal, hogy annak szellemében történt az eljárás. És legyen benne az is, hogy visszaesés esetén az amnesztia hatályát veszti. És az is legyen benne, hogy érvényben marad az állampolgári jogok bizonyos korlátozása.

Javasolom: az eljáró elvtársakat bízzuk meg, hogy a tárgyalás mentében mérlegeljék ezt az utódlási jogot. Ennek van bizonyos előnye számunkra s van előnye annak is, ha nincs.

Csak megjegyezem: amit Prantner elvtárs felvilágosításaként elmondott, az ugyanaz, mint amit mi is mondunk: ez felfüggesztés még akkor is, ha van valami elhalasztó dolog benne.

Utoljára hagytam azt a politikai természetű kérdést, amit Aczél elvtárs mondott. Ennek azonban az a baja, hogy csak akkor volna értelme róla beszélni, ha volna két variáns. Én nem kerültem annak a hatása alá, hogy kijön Mindszenty. És felmerül még egy gondolat – persze ez egy fantasztikus gondolat –, hogy most minden megy a maga útján s majd jön valami ünnepe (karácsony, húsvét vagy május 1.) s akkor az Elnöki Tanács kegyelmet gyakorol... De ez a kérdés most nincs napirenden. S ezzel összes ellenfeleinket még rosszabb helyzetbe hoznánk. Az amerikaiakat is. Az nagyon igaz, amit Aczél elvtárs mond. Azért is sürgetnek most, s akarnak megoldást kicsikarni, mert egyébként az amerikai kormány felé ez a dolog úgy jelentkezik: minek őrizgette, ha az a vége, amivel kezdődött? Minek fogadta be, ha kiadja? Ha ő kijön, az amerikaiakat ez a csapás érné és néhány nap múlva mi is nyilatkoznánk s bebizonyítanánk, hogy humánusan járunk el, s ezzel még egy csapás érné őket. De ez fikció! Nem fog kijönni!

Még annyit: az eljárásnál Königgel beszélni kell s mondjuk meg neki, egyezzünk meg, mit szívérogatunk ki, de akkor egyformán járunk el.

MOL–KS 288. f. 5. cs. 437. ő. e. 7–17. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1967. október 20-i ülésének jegyzőkönyve. Szó szerinti jegyzőkönyv. Gépielt jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata Mindszenty József helyzetével kapcsolatban
1967. október 20.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készület: 3 példányban

L. Komócsin Zoltán X. 23.

Láttam:

Kállai

67. XI. 1.

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1967. október 20-án megtartott üléséről

J E L E N V A N N A K: Apró Antal, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Gáspár Sándor, Kádár János, Nemes Dezső, Nyers Rezső, Németh Károly továbbá Aczél György, Pullai Árpád, Brutyó János, Gosztonyi János elvtársak.
Az ülésen nem vettek részt: szolgálati okból távol voltak: Komócsin Zoltán és Szirmai István elvtársak, szabadságon volt: Kállai Gyula elvtárs, nem vett részt továbbá: Ilku Pál elvtárs.

N A P I R E N D:

1. Javaslat a Mindszenty-ügyben folytatandó tárgyalások irányelveire.

Előadó: Pullai Árpád elvtárs

Meghívottak: Péter János, Szilágyi Béla és Prantner József elvtársak

[...]

1. Javaslat a Mindszenty-ügyben folytatandó

Tárgyalások irányelveire

Előadó: Pullai Árpád elvtárs

Hozzászóltak: Biszku Béla, Nyers Rezső,

Péter János, Prantner József, Aczél György,

Nemes Dezső és Kádár János elvtársak

A Politikai Bizottság megerősíti a Titkárság október 16-án, a Mindszenty-ügy rendezésével kapcsolatban hozott határozatát, tudomásul veszi az időközben történelekről szóló tájékoztatást, s az alábbi határozatokat hozza:

Egyetért azzal, hogy a magyar kormány és a Vatikán megbízottai között Budapesten tárgyalások folyjanak a Mindszenty-ügy rendezésére.

A magyar tárgyaló delegáció vezetője Prantner József elvtárs, tagjai Szilágyi Béla és Miklós Imre elvtársak legyenek, illetve, ha a Vatikán csak egy megbízottat küld, kormányunk megbízásából Prantner elvtárs tárgyaljon vele, Szilágyi és Miklós elvtársak pedig szakértőként vegyenek részt a munkában.

A tárgyaláson képviselendő irányelvekre, valamint a megegyezés utáni eljárásokra vonatkozó javaslatot a Politikai Bizottság elfogadja azzal, hogy azt a vitában elhangzott észrevételek alapján pontosítsák.

A Politikai Bizottság megbízza Biszku Béla, Komócsin Zoltán, Pullai Árpád, Ilku Pál és Péter János elvtársakat, hogy konzultációs bizottságként irányítsák és segítsék a tárgyalással megbízott elvtársak munkáját.

Ugyanez a konzultációs bizottság vizsgálja meg, milyen alkalmas formában és módon lehetne a közeli napokban az ügyről a magyar közvéleményt tájékoztatni.

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Kádár János
(Kádár János)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 437. ő. e. 1–2., 6. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1967. október 20-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

Országos Széchényi Könyvtár

A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökség 4-k alosztály jelentése a hírszerző munka szabályozásáról és hírszerző tisztek telepítéséről az Állami Egyháziügyi Hivatalba
1967. december 15.

Zörényi e.

Belügyminisztérium
 III/I-4-k alosztály⁴⁵³

Szigorúan titkos!

„V” sz.

Tárgy: A hírszerző munkát
 szabályozó P. B. M. T.
 határozatok végrehajtásáról

JELENTÉS

Budapest, 1967. december 15.

A határozatok,⁴⁵⁴ a BM hírszerző szervének és különböző hírszerzésben érdekelt társszervek, illetve főhatóságok együttműködésének alapelveit szabályozza. Ez lehetővé teszi, hogy a hírszerző szerv felhasználja a társszervek, illetve főhatóságok pozícióit titkos információk megszerzésére.

A határozatok alapján elkészítettük az ÁEH-val kötendő megállapodás tervezetét, amely várhatóan e hónap második felében aláírásra kerül. A megállapodás alapján előreláthatóan 1968 januárjában hírszerző tisztek kerülnek az ÁEH állományába.

E belső rezidentúra kialakítása jelentősen megkönnyíti a hazai bázis tanulmányozását és felhasználását.

Orosz József
 Orosz József r. őrgy.

Készült: 1 pl. 1 old.
 Készítette: OJ/PE.
 Nyt. sz. 64-K-126 V-67
 Lerakva:

*ÁBTL 3. 2. 6. 8–69. 076. p. A III/I. Csoportfőnökség és jogelődei által kezelt dossziék. Rezidentúra-dossziék. „Világosság” rezidentúra dosszié. I. kötet. Aláírással hitelesített tiszttázt.*⁴⁵⁵

454 A Politikai Bizottság anyagában nem lehetett fel semmilyen irat a tárgyra vonatkozóan. A Minisztertanács iratai között utalás található az MT 3307/67. számú határozatra, de maga a határozat nem lehetett fel. Előkerült viszont néhány irat, amelyek tanúsága szerint Fehér Lajos, a Minisztertanács elnökhelyettese a kormány nevében írta alá a szigorúan titkos 3307/67. számú határozatot a Belügyminisztérium Hírszerző Csoportfőnökségéről. Az ügyet olyannyira bizalmasan kezelték, hogy ki sem adták a határozatot, arról még a miniszterek is csak szóbeli tájékoztatást kaptak egyenként Benkei András belügyminisztertől. MOL XIX-A-2-aa-076-XX/1967. Magyar Országos Levéltár. Minisztertanács. Gál Tivadar titkársága.

455 Ezúton köszönöm Soós Viktor Attila segítségét, aki felhívta a figyelmemet az ÁBTL-ben őrzött „Világosság” rezidentúra dossziéokra.

A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökség és az Állami Egyházügyi Hivatal közötti együttműködési megállapodás-tervezete
1967. december

SZIGORÚAN TITKOS!
KÜLÖNÖSEN FONTOS!

AZ ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL ÉS A BELÜGYMINISZTERIUM HÍRSZERZŐ SZERVÉNEK
MEGÁLLAPODÁSA
 a két szerv közötti együttműködésre

Az Állami Egyházügyi Hivatal (továbbiakban ÁEH) és a Belügyminisztérium Hírszerző Szerve (továbbiakban a BM Hírszerző Szerve) közötti – a Magyar Népköztársaság védelme és a hazánk ellen folyó aknamunka elhárítása, közelebről; az egyházak és azok központjainak irányításával és fedésével folyó ellenséges tevékenység felderítésére és megakadályozására, valamint az egyházak központjainak tervei, elképzelései megismerése érdekében szükséges együttműködés legfontosabb feladatait – a Minisztertanács 3307/67. sz. határozata alapján – a jelen megállapodásban határozza meg.

I.

A kölcsönös együttműködés és tájékoztatás alapelvei

1. Az ÁEH elnöke és a Belügyminiszter szoros kapcsolatot tartanak és szükség szerint, de legalább évenként egyszer személyesen is megbeszélik és értékelik az együttműködés eredményét, megvitatják az együttműködés során felmerülő elvi és gyakorlati kérdéseket. A közbeeső időben szükségessé váló megbeszéléseket a két szerv vezetője által erre a célra kijelölt intézkedési joggal felruházott vezetők végzik.
2. Az eredményes együttműködés érdekében az ÁEH rendszeresen tájékoztatja a BM Hírszerző Szervet:
 - az egyházpolitikai célkitűzésekről és azokról a tervekről, elképzelésekről, amelyek e célkitűzések megvalósítását szolgálják;
 - minden olyan értesülésről, eseményről, amelyek saját hírforrásain keresztül jutottak tudomására – amiket a hírszerzés munkájában hasznosíthat;
 - közli azokat a hírszerzés sajátos eszközeivel titkos úton megszerezhető hírigényeket, amelyek hozzájárulhatnak és elősegíthetik a hatékonyabb egyházpolitikai célkitűzések, tervek, elképzelések kidolgozását és eredményes realizálását.
3. A Belügyminiszter:
 - rendszeres időközökben, szükség esetén soron kívül írásban tájékoztatja az ÁEH elnökét a közölt hírigényekkel kapcsolatban megszerzett információkról;
 - tájékoztatást ad a Hírszerző Szerv részéről tett minden olyan állambiztonsági intézkedésről, amelynek ismerete és várható hatása közvetlenül érintheti az egyházpolitikai célkitűzések megvalósítását;

- átad minden olyan más információt, tervet, elképzelést tartalmazó dokumentumot, amelyeket az ÁEH tevékenységében hasznosítani lehet.
4. Az ÁEH elnöke a hírszerzéstől kapott információkat, dokumentumokat szigorúan titkosan kezeli – felhasználásuk kidolgozásába bevonja az ÁEH funkciójába helyezett hírszerző egység vezetőjét.

II.

Az ÁEH pozícióinak felhasználása, az ott dolgozó hírszerző tisztek létszáma, beosztása, kötelességeik, valamint odahelyezésük és visszarendelésük

1. A hatékony együttműködés elősegítése, a hírigények kielégítése és ezek eredményes felhasználása érdekében az ÁEH a BM Hírszerző Szerve szükségesnek látja, ill. lehetővé teszi, hogy az ÁEH különböző funkcióiba hírszerző tiszteket helyezzenek.
2. Egyetértőleg a hírszerző tisztek számát jelenleg 4 (négy) főben határozzák meg. A Belügyminiszter és az ÁEH elnöke megállapodik abban, hogy a kölcsönös érdekeknek megfelelően a hírszerző tisztek számát közös megegyezéssel bővíthetik.
3. A hírszerző tiszteket képességüknek megfelelően, feladataik teljesítését legjobban elősegítő beosztásba kell helyezni.
4. Az ÁEH-ban a hírszerző tisztek kettős alárendeltségben végzik feladataikat:
 - a hivatali munka vonatkozásában az ÁEH elnökének, illetve beosztásának megfelelő feletteseinek,
 - a hírszerző feladatok teljesítése terén pedig a BM Hírszerző Szerve illetékes vezetőjének vannak alárendelve.
5. Az ÁEH funkcióiba helyezett hírszerző tisztek kötelességei:
 - az ÁEH-ban végzett munkához szükséges szakismeretek megszerzése és azok állandó gyarapítása,
 - a Hivatalban végzett munkájukat felettesük utasításainak az ÁEH működési szabályzatának megfelelően legjobb tudásuk szerint végezni,
 - az ÁEH beosztottaira egységesen vonatkozó általános szabályokat és utasításokat, a hivatali munkafegyelmet betartani és betartatni,
 - a hírszerző feladatok végzését és a Hírszerző Szervhez való tartozásukat szigorúan konspirálni.
6. Az ÁEH megteremti a feltételeket és biztosítja:
 - a hírszerző tisztekre és hírszerző tevékenységre vonatkozó legszigorúbb titoktartást,
 - a hírszerző munka általános feltételeit (vidéki, külföldi utazások szakmai munkával való fedését, társadalmi kapcsolatok kiépítésének elősegítését stb.).
7. A hírszerző tisztek magatartásával, munkájával kapcsolatos észrevételeket az ÁEH elnöke a Belügyminiszterrel, illetve a Hírszerző Szerv vezetőjével közli.
8. A hírszerző tiszteket az ÁEH funkcióiba helyezését és az onnan való visszarendelést megfelelően legalizálni kell.

III.
Záró rendelkezések

1. Egyrészről az ÁEH elnöke biztosítja, hogy kizárólag csak helyettese, másrészről a Belügyminiszter, hogy illetékes helyettese, ill. a Hírszerző Szerv illetékes vezetője a megállapodást megismerjék és betartsák. A megállapodást teljes egészében csak a helyettesek, az együttműködésbe bevont beosztottak pedig csak a rájuk vonatkozó részt ismerhetik.
2. A megállapodás két példányban készült, az ÁEH elnöke és a Belügyminiszter részére.
3. A megállapodás az aláírás napján lép érvénybe.

Budapest, 1967.

.....
ÁEH elnöke

.....
Belügyminiszter

ÁBTL 3. 2. 6. 8–69. 025–030. p. A III/I. Csoportfőnökség és jogelődei által kezelt dossziék. Rezidentúra-dossziék. „Világosság” rezidentúra dosszié. I. kötet. Gépelt megállapodás-tervezet.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Az MSZMP Politikai Bizottsága határozata az egyházpolitikai helyzetről és a további feladatokról
1968. március 4.⁴⁵⁶

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
 KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

l. Aczél IV/2
Szigorúan bizalmas!

H/486

70 pld.

70 átv.

A Politikai Bizottság 1968. március 4-i határozata
az egyházpolitikai helyzetről és a további feladatokról

Alapvető egyházpolitikai céljaink az elmúlt tíz évben társadalmunk fejlődésével összhangban megvalósultak. Az állam és az egyházak viszonya érdekeinknek megfelelően alakult. Egyházpolitikánk segítette a hazai és nemzetközi progresszív egyházi erőket; fékezte a reakciók tevékenységét. Az állam és az egyházak közötti politikai problémákat tárgyalások és megegyezések útján megoldottuk. A kedvező változások ellenére a legnagyobb ideológiai befolyással rendelkező nem marxista irányzat a vallás és a legszámottevőbb legális kerettel rendelkező nem szocialista szervezetek az egyházak.

Általános feladatainkkal összhangban szükséges, hogy egyházpolitikánk, az állam és az egyházak viszonya, a lojális egyházi körökkel való politikai együttműködés tovább fejlődjék, a reakciós törekvések visszaszoruljanak, az egyházak hazai és nemzetközi tevékenységével, stratégiájával és taktikájával szemben meghatározzuk saját feladatainkat.

I.

1. A katolikus egyház jelenti ma is a legbonyolultabb és a legtöbb problémát.

A katolikus püspöki karban a társadalmi rendszerünkkel lojális püspökök kerültek többségbe. Az állammal szemben harcot hirdető főpapok jelentősen elszigetelődtek. A katolikus püspöki kar, mint vezető testület a legszükségesebb mértékig kész a politikai együttműködésre, néhány főpap ennél őszintébben és aktívabban is.

A püspökök és a Vatikán közötti kapcsolat – amely az 1964. évi részleges megállapodás óta rendszeressé vált – általában negatív hatással van a püspöki kar egészének és tagjainak magatartására. A katolikus püspökökre nyomást gyakorol a hazai és nemzetközi reakció is. A püspökök, a haladó és reakciós papok közötti ellentétek a politikai feszültség csökkentésével igyekeznek a reakciók helyzetét könnyíteni. Egységes fellépésre törekednek az egyház-kormányzati szabadság, valamint a hitéleti keretek bővítése érdekében.

A katolikus papok békemozgalma alapján eredményesen működik. A Vatikán, valamint az egyházi reakció minden erőfeszítése ellenére valójában az elmúlt évtized alatt vált tényleges mozgalommá. Létezése és tevékenysége kedvező hatással van a felső klérusra és a papság többségére, nyomást gyakorol a klerikális reakcióra. A mozgalom befolyása további

⁴⁵⁶ Az előterjesztés első tervezetét 1968. február 28-án készítette el az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály. Azt is letették a Politikai Bizottság anyagai közé, akárcsak az előterjesztéshez összeállított melléleteket, valamint az itt közölt, elfogadott határozatot és ennek nyomtatott változatát. MOL M–KS 288. f. 5. cs. 448. ő. e. 54–99. p.

növekedését nehezíti, hogy a vezetők nagy része nincs megfelelően felkészülve a megváltozott körülmények közötti munkára.

A püspökök közvetlen részvétele a papi békemozgalomban növeli a mozgalom hitéletét, nehezíti a szembenálló erők tevékenységét. Ugyanakkor növeli a püspökök ellenőrző, befolyásoló lehetőségeit is. A kezdeményezés és a tényleges vezetés azonban a vezető békepapok kezén összpontosul.

A Vatikán módszerei a mozgalom felszámolására finomodtak. A kiátkozások és büntetések helyett előtérbe került a mozgalomban lévők „jobb belátásra bírása”. Emiatt időnként bizonytalankodás tapasztalható a békepapok között.

2. A protestáns egyházak vezetői jutottak legtovább társadalmunk – teológiailag is megindokoltabb [sic!] – politikai támogatásában. Hazai és nemzetközi tevékenységük pozitív. Hatást gyakorol más egyházakra is. Tömegbefolyásuk csökkenése, a katolicizmus pozícióinak erősödésétől való félelmük – amely a Vatikán és a magyar kormány közötti kapcsolatok normalizálása óta növekedett –, valamint személyi ambícióik miatt, tekintélyes protestáns egyházi vezetőknél a katolikus hierarchiához hasonló hatalmi törekvés tapasztalható.

3. Az izraelita egyházon⁴⁵⁷ belül 3–4 évvel ezelőtt ellentmondások és feszültségek keletkeztek. A vezetésben megosztottság és ellenségeskedés uralkodott, anyagi ziláltság, korrupció hatalmasodott el. Mindezeket a reakciós elemek politikailag kihasználták. A hitfelekezet egyes intézményeinek irányításában a külföldi segélyek elosztásában nem érvényesültek kellően érdekeink. Az egyház vezető testületeiben, rabbi-karában eszközölt változások nyomán politikailag javult a helyzet. Befolyásunkat a legfontosabb kérdésekben érvényesíteni tudjuk. A közel-keleti válság idején sok nehézség és ellentmondás közepette az izraelita egyház vezetésével sikerült olyan politikai platformot kialakítani, amely alapján megfelel érdekeinknek.

4. A Szabadegyházak Tanácsa⁴⁵⁸ a kis egyházak és vallási csoportok (szekták) felügyeleti szervévé vált és ezzel fokozottabban érvényesíteni tudjuk egyházpolitikai célkitűzéseinket. A kis egyházak, vallási csoportok egy részénél csökkent a világi kultúrával való szembenállás, új törvényekben, hitelveikben fokozottabban tükröződik szocialista társadalmunkhoz való alkalmazkodásuk. Mindez vezető testületeikben jobban érvényesül, a helyi gyülekezetek nagy része elmaradottabb.

Új jelenség, hogy a kis egyházak centralizálódása, politikai aktivizálódása következtében a reakciós szekta-tagok és prédikátorok új vallási csoportok alakításával próbálkoznak. Jelenleg mintegy 30–40 engedély nélküli vallási csoport működik. Egy-egy ilyen csoport 20–100 tagot számlál, s így tömegbefolyásuk nem nagy (kb. 5–6 ezer). Az illegálisan működő vallási csoportok közül a jehovista vezetők egy részénél csökkent az ellenséges magatartás, egyesek keresik a legális működés lehetőségeit.

5. Az egyházi reakció az elmúlt időszakban elszenvedett csapások nyomán gyengült, sorai osztoztak. Képviselőinek egy része kiszorult a kulcspozíciókból, néhányan a körülmények realisabb felmérése következtében beilleszkedni kényszerültek. A reakció ereje és befolyása azonban még valamennyi egyházban számottevő, s az utóbbi időben aktivizálódott.

Az egyházi reakció taktikájában, módszereiben a nyílt szembenállás helyett előtérbe került az ideológiai, világnézeti bomlasztás, valamint a reakciós papi egység, szélesebben

457 Helytelen a szóhasználat, hiszen az izraelita felekezet nem egyház.

458 A baptista, metodista, adventista, ókatolikus, a Keresztény Testvérgyülekezetek, az Üdvhadsereg és a Krisztusban hívők zsidók alapították 1944-ben illegálisan a Szabadegyházak Szövetségét. 1950-ben a szövetség átalakult a Szabadegyházak Tanácsává.

az antikommunista keresztény egység létrehozása. A reakció a szocializmust támogató „szolgáló” egyház helyébe az államtól független „hitvalló” egyházat akar.

Nagy figyelmet fordítanak a kulturális területeken folyó vitákra és ellenzéki hangulatot igyekeznek kelteni. Igyekeznek bekapcsolódni a társadalmi kérdések szélesebb körű vitáiba is, s maguk számára hasznosítani a viták adta lehetőségeket. Az egyházpolitika egyházi és állami tisztségviselőit támadják, a funkcionáriusokat igyekeznek egymással szembeállítani. Felhasználják azokat az egyházi személyeket is, akik erkölcsi-politikai magatartásuk miatt félre lettek állítva. Megélenkült az állam és az egyházak közötti megállapodások felújítása elleni fellépés.

Az egyházi reakció a katolikus egyházban a II. Vatikáni Zsinat határozatainak „csonkítás nélküli” végrehajtását szorgalmazza. Az értelmiség és az ifjúság körében a katolikus elit képzésére irányuló tevékenység megerősödött.

Az egyházi reakción belül a feloszlatott szerzetesrendek tagjai képviselik a legszervezettebb és legtevékenyebb erőt. Többségük – anyagi eszközöket is felhasználva – ápolja a rendi összetartozást, utánpótlást szervez, támadja az egyházi vezetést. Intenzív kapcsolatokat tartanak a rendi központokkal. A Vatikán és a rendi központok azt a reményt táplálják a volt szerzetesekben, hogy az állam és az egyházak közötti megállapodások felújítása kapcsán rendjüket vissza fogják állítani. A működő négy szerzetesrend, különösen a bencés rend a reakció legális bázisát jelenti. A feloszlatott rendekkel szorosan együttműködve nyomást gyakorolnak az egyházra.

A protestáns egyházaknál a reakció a vezetőket és az általuk kidolgozott teológiát támadja és különösen az ifjúság körében végez bomlasztó munkát:

A nemzetközi egyházi központok is fokozottabb, a körülményeket jobban kihasználó harcra ösztönzik az egyházi reakciót. A ki- és beutazók révén az egyházi reakció kapcsolata az emigrációs szervezetekkel és személyekkel erősödött és állandósult. Az emigráció anyagiakkal és propaganda-eszközökkel rendszeresen támogatja is őket.

II.

1. Befolyásuk csökkenésével az egyházak anyagi és szervezeti ereje is gyengült. Az egyházak szervezeti keretei, az egyes egyházak közti arányok azonban az elmúlt tíz év alatt lényegesen még nem változtak. A katolikus egyház a legrendezettebb és a gyengülés jelei itt a legkisebbek. A református, az izraelita és görögkeleti egyházak szervezeti keretüket csak nehezen tudják fenntartani. Az elmúlt évek során több egyházközséget összevontak. A kis egyházak és vallási csoportok (szekták) nem gyengültek, a protestáns és kisebb mértékben a katolikus egyháztól leszakadó bigott vallásos rétegek jelentős része hozzájuk csatlakozik, s ez átmeneti erősödésüket jelzi.

Az egyházakban állandósult a paphiány. A papi hivatást választók száma csökken. A teológiai hallgatók létszáma 1960–61-ben 540 fő, 1967–68-ban 450 fő. Jelenleg az aktív papok 47%-a az idős korosztályhoz tartozik. Elsősorban betegség, öregség, elhalálózás miatt, de a kilépések miatt is, a kiesők száma nagyobb, mint az utánpótlás. A papi szemináriumok hallgatói között legtöbb a paraszti származású. Arányában ezt követi az értelmiségi és egyéb kategória.

A jelenleg működő 8 katolikus, 1 református és 1 izraelita középiskolában mintegy 2500 fiatal tanul és évenként kb. 500 fő végez. Az elitevelés érdekében is nagy gondot fordí-

tanak a végzős diákok továbbtanulásának előkészítésére. Elsősorban orvosi, műszaki és külkereskedelmi pályákra irányítják növendékeiket.

Az egyházak 14 sajtóterméke havonta átlag 420 000 példányban jelenik meg. Politikai tartalmuk számunkra kielégítő. Az egyházak, főleg a katolikus egyház a példányszám növelését igénylik.

2. Az egyházak anyagi bevételei csökkentek. Ez a protestáns egyházakat és kisebb felekezeteket érinti jobban. A protestáns egyházak nyugdíjintézetét a fizetéseképtelenség veszélye fenyegeti. Az egyházak arra törekednek, hogy a hívők az adományaikat növeljék és az egyre növekvő hiányaikat pótolják. Ennek érdekében emelték az egyházi szolgáltatások díját (esküvő, keresztlő). A katolikus papok – visszaélve a vallásos emberek hitével – sokszor megkövetelik az egyházzal szembeni anyagi kötelezettségek rendezését.

Az egyházak anyagi bázisának politikailag káros forrása a külföldről juttatott legális és illegális segély. A protestáns és egyéb felekezetek külföldi segélye általában a Magyar Nemzeti Bank útján, a katolikus egyház és főleg a szerzetesrendek segélyezése eddig túlnyomórészt az IKKÁ-n⁴⁵⁹ keresztül és más, alig ellenőrizhető úton bonyolódott le. Az egyházak részére az elmúlt tíz év alatt a Nemzeti Bank útján összesen mintegy 9,5 millió dollár segély érkezett. Az illegális segélyek ellenőrizhetetlenek. Tapasztalatok szerint jelentős összeget tesznek ki. Különböző nyugati egyházi szervezetek ajánlatokat tesznek, hogy teljes összegben kifizetnék az állam által nyújtott anyagi segélyt.

Az államtól kapott anyagi támogatást az egyházi személyek többsége és a vallásos tömegek pozitívan értékelik. Az egyházakkal 1948–50-ben kötött egyezmények⁴⁶⁰ szerint az államsegély 1968. december 31-ével megszüntethető.⁴⁶¹ Minden körülményt mérlegelve, az államsegély további folyósítása és a jelenlegi mérték fenntartása indokoltnak látszik. Az államsegély folyósításának megszüntetése vagy mértékének nagyobb csökkentése káros politikai következménnyel járna.

3. Az egyházak világnézeti tömegbefolyásuk megtartásáért és szélesítéséért fokozzák az egyház és a vallás korszerűsítésére irányuló munkájukat, hitéleti tevékenységüket.

Megélnkült a vallási tételek ideológiai-teológiai korszerűsítő munkája. Ez azonban az egyes irányzatok közötti politikai, ideológiai, teológiai küzdelmek közepette valósul meg, Erősödtek az egyes egyházak ideológiai egységre irányuló – az egyházi világközpontok által is szorgalmazott – ökumenikus törekvései. Hazánkban az alsó papság körében erőteljesebbek az ökumenikus megnyilvánulások, mint az egyházak vezetőinél.

Az egyházak tömegbefolyásuk növelése érdekében fokozzák hitéleti aktivitásukat, – egymással is versengve – a hagyományos módszerek mellett új formákat keresnek és vezet-

459 Az IKKA kínálta lehetőség értelmében a külföldön valutában befizetett összegeket Magyarországon a kedvezményezettek gyakran kurrens árucikknek (pl. műszaki termék) számító értékekre válthatták, illetve le vásárolhatták. Például személyautóhoz lehetett soron kívül jutni, ha valamely (egyházi) szervezet vagy magán-személy számára befizetés történt külföldről.

460 A Magyar Köztársaság kormánya, valamint a református, az evangélikus és az unitárius egyház, illetve az izraelita felekezet között 1948. október 7. és december 14. között az „állam és az egyház közötti viszony kérdésének mindkét részről óhajtott békességes és helyes rendezése céljából” ún. megállapodásokat kötöttek. A négy egyezmény a lakosság 30 százalékát érintette. A katolikus egyházzal kötött egyezményhez lásd a 60. számú lábjegyzetet a forrásközlésben.

461 Az 1948 és 1950 között az egyházakkal és az izraelita felekezettel kötött megállapodások tartalmazták a kormány ígéretét, miszerint biztosítja az egyház (felekezet) anyagi szükségleteinek fedezését. 18 évig arányosan csökkentve megfelelő összeget utal ki egyházi célokra.

nek be, modernizálják szertartásaikat. Többször megsértik a hitéleti keretet szabályozó megállapodást. Nagyobb szerepet adnak a templomon kívüli kisebb csoportos rendezvényeknek (házi lelki gyakorlat, házi istentisztelet).⁴⁶²

Egyre többen rendelkeznek személygépkocsival és rendszeresen látogatják az elmara-dottabb körzeteket, kistelepüléseket, tanyákat. A katolikusok bevezették a magyar nyelv használatát.⁴⁶³ Feltűnően megszorodtak az egyházzenei hangversenyek, főleg értelmiségiek részvételével. Nagyobb vallási ünnepek idején sok egyházzenei hanglemelt hoznak forgalomba.

Megkülönböztetett figyelmet fordítanak az ifjúság megnyerésére, korszerű technikai eszközöket alkalmaznak. Kihasználják az ifjúság körében végzett munkánk gyengeségeit, átveszik módszereinket. Az általános iskolákban a hitoktatás jelentős csökkenését, a középiskolákban a hitoktatás gyakorlati megszűnését templomi katekézis-oktatással, ifjúsági biblia-órákkal próbálják pótolni. Figyelemreméltó, hogy az elsődíjzások, bérnállási és konfirmációs szertartásokon részt vevő ifjak száma lassabban csökken, mint a hittanra járóké. Ennek oka a megnövekedett egyházi aktivitás mellett az, hogy a szülők, különösen a bérnállások ajándékozási aktusa, vendéglátása a szertartásokat közvetlen családi jellegű ünnepi eseménnyé is teszi.

A különböző egyházi rendezvények (templomlátogatás, körmenetek, búcsúk) és az egyházi szolgáltatások (keresztelés, esküvő, temetés) igénybevételelénél a tömegek részvételének hosszabb időszakra érvényes csökkenő tendenciája mellett az utóbbi két-három évben helyenként stagnálás, sőt a hitélet megélénkülése tapasztalható. Kialakult egy, az egyházak szempontjából minőségileg szilárd mag, amely az anyagi áldozatvállalásban, világnézeti meggyőződésben, az egyház eszméinek hirdetésében állhatatos és szívós.

Az egyházi szolgáltatások ellensúlyozására alkalmazott társadalmi szertartások nem fejlődnek kielégítően. Állami és társadalmi szerveink nem fordítanak kellő gondot e munkára, bár az anyagi feltételek sincsenek megfelelően biztosítva.

III.

1. A Vatikán, felmérve a világhelyzetet, az erőviszonyokat – az irányzatok harcának közepette – ideológiai-politikai ártértékelést végez. A II. Vatikáni Zsinat óta megnövekedett aktivitással, új módszerek alkalmazásával tervszerű lépéseket tesz az egész világon gyengülő pozícióinak erősítésére.

A vallás és az egyházi élet „korszerűsítésével”, kiszámított politikai akciókkal olyan látszatot akar kelteni, hogy e tettei egyértelműen a társadalmi haladást szolgálják. A Vatikán a világ közvéleménye és a vallásos tömegek nyomására, főleg a háború elleni harc kérdéseiben, időnként pozitív lépéseket is tesz. Társadalomfelettséget, önálló arcukat hangoztatva, igyekszik elhatárolni magát a kapitalizmus nyílt védelméről. Valójában a kapitalista rend megmentése a „korszerűsítés” célja. A két vilárendszer harcában a nemzetközi imperializmus érdekeivel összhangban a szocializmus eszméi terjedésének megakadályozását állítja tevékenysége középpontjába.

462 A II. Vatikáni Zsinat nagy hatással volt a hitélet, a szertartásrend fejlődésére. Ugyanakkor a még Magyarországról is érezhető felgyorsult, kitáguló világban lassan új elemek, irányzatok terjedtek az istentiszteleteken és egyéb vallásos rendezvényeken. 1967-ben például sor került az első gitárkísérettel tartott katolikus szertartásra.

463 A II. Vatikáni Zsinat Sacrosanctum Concilium kezdetű liturgikus konstitúciója alapján a püspöki kar pásztorlevelet adott ki 1965 februárjában, amelyben előírta az új szertartásrendet. 1966. november 27-től kötelezővé vált a magyar nyelvű misézés.

A Vatikán politikájában a szocialista országok elleni nyílt harcot – felhasználva az egyházi szervezeteket – egyre inkább a hosszú távra kidolgozott ideológiai fellazítás váltja fel. A keresztények és a marxisták közötti dialógust⁴⁶⁴ is ennek eszközeként használják. A szocialista országok helyzetéből adódó egyházpolitikai különbségeket ellentétkévé akarják változtatni.

A Vatikán céljainak elérésére a sajátos lehetőségeket adó államiságát is felhasználja. Pozícióinak fokozatos megszilárdítása és az egyház társadalmi szerepének növelése érdekében a szocialista országokkal hivatalos állami kapcsolatokat igyekszik kiépíteni. A Magyarországgal kötött részleges megállapodást befolyása (szélesíthető kezdetének, az egyház hitéleti keretét bővítő) első lépésnek tekinti. Hazánkban az érseki, megyés püspöki kinevezések elodázásával, az ateizmus veszélyeinek hangoztatásával befolyásolja az egyházi vezetők magatartását.

A Vatikán politikájában végbement változások azonban számunkra is nyújtanak lehetőségeket. A püspöki kar erősödő kapcsolata a Vatikánnal és más országok katolikus egyházaival bátorítást jelentenek a reformista irányzatoknak. Minden egyházi irányzat az egyház „megmentését” akarja, mégis a reformisták tevékenységében olyan progresszív elemek is találhatóak, amelyek egyes kérdésekben lehetővé teszik az együttműködést. Az állami érintkezések is alkalmasak érdekeinknek megfelelő egyházpolitikai manőverezésre. A marxisták és keresztények dialógusában való részvételünk segítheti a progresszív katolikus irányzatok erősödését. Nehézség e téren, hogy a szocialista országok között jelenleg nincs egyetértés a dialógust illetően.

2. A magyarországi egyházak nemzetközi tevékenysége általában összhangban van hazánk és a szocialista világrendszer politikai célkitűzéseivel.

A katolikus egyház külkapcsolatai az utóbbi években alapvetően elképzeléseinknek megfelelően bővültek. A II. Vatikáni Zsinaton több püspök szereplése pozitívnak minősíthető. A katolikus püspökök és egyházi személyek többsége külföldön általában pozitív magatartást tanúsít. Ugyanakkor természetes, hogy a vatikáni függőség, továbbá az emigráció támadásaitól való félelem, személyi ambíciók valamennyi püspöknél éreztetik számunkra kedvezőtlen hatásukat.

A vatikáni kapcsolatok mellett a francia katolikus egyház haladó köreivel alakultak elfogadható kapcsolatok. A francia katolikus felső klérus és katolikus értelmiségi csoportok részéről is tapasztalható közeledés.

A Rómában működő Pápai Magyar Intézet két éves működése kezdeti lépéseket jelent a katolikus egyház progresszív nemzetközi kapcsolatainak bővítésére.

A protestáns egyházak külügyi tevékenysége, az egyházi vezetők munkája az egyes nemzetközi konferenciákon segítette a nyugati egyházi erők politikai, teológiai differenciálódását. Erősítette és növelte a szocialista országok egyházainak pozícióit az Egyházak Világtanácsában, a Református és Lutheránus Világszövetségben, valamint az Európai Egyházak Konferenciájában, Fékezte az antikommunista szövetség vatikáni koncepciójának érvényesülését protestáns körökben,

464 Az Állami Egyházügyi Hivatal Adattárában önálló egységbe sorolták és fennmaradtak a hívők és nemhívők közötti dialógusokkal keletkezett vitaanyagok, feljegyzések, különféle dokumentumok. MOL XIX-A-21-c-01. Magyar Országos Levéltár. Állami Egyházügyi Hivatal. Adattár. Dialógus a hívők és nemhívők között.

A Prágai Keresztyén Békekonferencia,⁴⁶⁵ amely a szocialista országok protestáns és pravoszláv egyházainak összefogásaként jött létre, növelte hatáskörét. A szélesedő tömegbefolyás mindenáron való megtartása érdekében azonban – részben ellenséges elemek hatására – esetenként hibás kompromisszumok is születtek, amelyek gyengítik a mozgalmat. Katolikusok Berlini Konferenciája⁴⁶⁶ néven a prágaihoz hasonló mozgalom jött létre a szocialista országok katolikus egyházai haladó tevékenységének politikai koordinációja érdekében. A mozgalom kezdeti stádiumban van.

IV.

1. A párt egyházpolitikája alapvetően helyesen érvényesül a párt- és állami szervek munkájában. A Központi Bizottság szerveinek tájékoztató, koordináló munkája segítségével fejlődött a megyei párt- és állami szervek egyházpolitikai tevékenysége. A fejlődés ellenére azonban sok még a bizonytalankodás, előfordul mind a megalkuvás, mind a szektás türelmetlenség, elzárkózás. Viszonylag sok esetben tapasztalható a vallásos ideológia elleni harc és az egyházpolitikai tennivalók keveredése. A középiskolások és az egyetemisták között megnövekedett egyházi, hitéleti tevékenységet nem ellensúlyozza kielégítően a szervezett nevelőmunka.

Mindezekben lényeges szerepe van annak, hogy az egyházakkal való politikai együttműködés és a vallásos ideológia elleni harc összefüggéseit, kölcsönhatásait számosan nem értik megfelelően. Nem fejlődnek kielégítően a politikai együttműködés és az ideológiai harc együttes érvényesülésének módszerei.

2. Az Állami Egyházügyi Hivatal munkája színvonalasabbá, hatékonyabbá vált s a társzervekkel való együttműködése javult. Az országos és helyi egyházpolitikai munka összhangját eredményesen segítik a Hivatalnak a megyei szervekkel való kapcsolatai, valamint a különböző szervezetekkel való együttműködés. A Hazafias Népfront és a békepapok közreműködésével eredményes politikai meggyőző munka folyik az egyházi intézményeken belül és széles pápi körökben. A Hivatal és a Magyarok Világszövetségének⁴⁶⁷ együttműködése hasznosan segíti az emigrációval kapcsolatos politikai munkát.

A Hivatal munkatársainak nagy többsége megfelel a követelményeknek. Munkájukban egyre inkább a politikai módszerek alkalmazása dominál. A megyei egyházügyi tanácsosok tevékenységében ez kevésbé érvényesül, egy részük munkájának színvonala alacsony.

465 A Keresztyén Békekonferencia prágai székhellyel 1958-ban jött létre azzal a céllal, hogy mozgósítsa a keresztyén békeerőket „a szocializmus táborának és a Béke Világtanács célkitűzéseinek támogatására”. Lényegében kommunista bábáskodás mellett az Európai Egyházak Konferenciájának ellenpólusának szánták. Felállításával azt kívánták elérni, hogy legyen egy nemzetközi egyházi szervezet, amely a szocialista országok külpolitikája eszközevé és szócsovévé válik, és hatékonyan ellenezni tudja a Vatikán és az Egyházak Világtanácsa antikommunista tevékenységét.

466 Az „európai katolikusok Berlini Konferenciája” egy kelet- és nyugat-európai katolikusokból álló laza szervezetként jött létre a CDU-vezetőségi tag Hartmut Fuchs vezetésével. A béke, az enyhülés és a leszerelés voltak a fő témái a konferenciáknak, mindig ügyelve a párt és az NDK-kormány politikai vonalvezetésére, valamint a katolikus hit elveire és a pápai köriratokra.

467 Budapesten ülésezett 1938 augusztusában a Magyarok II. Világkongresszusa, amely megalapította a Magyarok Világszövetségét (MVSZ). Az Elnökség szoros együttműködést alakított ki a külföldi magyarsággal kapcsolatot tartó valamennyi egyházi és világi szervezettel. Pontos nyilvántartást vezetett a külföldi magyarokról, azok szervezeteiről, és velük kiterjedt levelezést folytatott. Az MVSZ a II. világháború után már 1945 tavaszán újjáalakult. Koalíciós alapon működött 1948-ig, amikor megszűntették önállóságát. Felügyeletét a Külügyminisztérium látta el. 1989 augusztusában tartott közgyűlésén a Magyarok Világszövetsége független társadalmi szervezetté alakult.

A szocialista országok egyházügyi szerveivel kialakított kapcsolatok hasznosak, jól segítik a nemzetközi egyházpolitika összehangolását.

Az Állami Egyházügyi Hivatal munkájában hibák, gyengeségek is mutatkoznak. Ez elsősorban az egyházak nemzetközi központjaival kialakult kapcsolatokból adódó lehetőségek esetenkénti túlbecsülésében, az egyre bonyolultabb, ellentmondásos egyházpolitikai feladatok időnkénti leegyszerűsítésében jutott kifejezésre. Egyes esetekben a politikai éberség nem érvényesült kellően a Hivatal munkájában, amit az egyházak nemzetközi szervei és az ellenséges papi emigráció, valamint a hazai reakció néhány esetben kihasznál. Az egyházak külügyi kapcsolatainak tapasztalatai, a negatív ideológiai és politikai hatások felismerése és ellensúlyozása több esetben nem történt meg kellő időben és alaposággal. Ezért ötletszerű és felszínes, esetenként káros egyházi külkapcsolatok is létrejöttek.

A Hivatal elvi-politikai, elemző munkája a kezdeti eredmények ellenére nem kielégítő. Az elméleti elemző munka iránt hosszú távra is megnövekedett igény, valamint a feladatok bonyolultabbá válása szükségessé teszi a Hivatal átszervezését, irányító tevékenységének magasabb szintre emelését.

Feladatok

Egyházpolitikánk elvei és gyakorlata helyesnek bizonyult, eredményeként az állam és az egyházak között konszolidált, kiegyensúlyozottnak jellemezhető viszony és kapcsolat áll fenn. A kialakult légkör alkalmas arra, hogy a legkülönbözőbb kérdésekben tárgyalások és személyes érintkezések útján megegyezések jöjjenek létre. E kedvező helyzet megfelel érdekeinknek, a vallásos emberek tetszésével találkozik és nemzetközileg is hasznos.

Egyházpolitikánk alapelveire támaszkodva az állam és az egyházak viszonyát, a politikai együttműködést úgy kell továbbfejleszteni, hogy közben az egyházak tömegbefolyása, ereje tovább csökkenjen, a mi befolyásunk növekedjen a tömegek körében. Az együttműködés konkrét területeit és formáit kezdeményezően mi határozzuk meg. Az egyházak politikai aktivitását elsősorban nemzetközi téren célszerű növelni.

Újabb feladatot jelent a Vatikán politikájában végbement változások elemzése alapján tennivalóinknak a mai követelmények szerinti megszabása. Népköztársaságunk külpolitikájával összhangban és a szocialista országokkal egyeztetve, kezdeményezően ki kell használni a tényleges lehetőségeket és kivédeni, visszaszorítani a Vatikán ellenünk irányuló törekvéseit.

1. Az egyházakkal 1948–50-ben kötött egyezmények anyagi vonatkozása 1968. december 31-én lejár. Elvi részét továbbra is érvényesnek tekintjük. Az állam és az egyházak között kialakult viszonyt, az egyházak anyagi helyzetét, valamint a külföldi segélyek növekedésével járó veszélyeket mérlegelve, az egyházaknak nyújtott államsegély fenntartása indokolt. 1975-ig az 1968 évvel azonos összegű – évi 68 millió forint – államsegély maradjon. Az államsegély rendezésére kiegészítő egyezményeket kötünk az egyházakkal. Az anyagi kérdéseket rögzítő okmányok erősítsék meg az érvényben maradó megállapodások általános elveit.

Az Állami Egyházügyi Hivatal határozottan törekedjen arra, hogy az egyházaknak juttatott külföldi segélyek állami ellenőrzés mellett érkezzenek, az egyes személyeknek és az egyházközségeknek szóló külföldi segélyek minimálisra csökkenjenek. Igényelni kell, hogy egyes személyek és egyházközségek a jövőben egyházi segélyeket csak az egyházi felettes hatóságokon keresztül kérhessenek és felhasználásukat az egyházi vezetés ellenőrizze.

2. Az egyházpolitikai munka színvonalának emelése, a politikai együttműködés továbbfejlesztése megkívánja, hogy állami és társadalmi szerveink – elsősorban az Állami Egyház-

ügyi Hivatal és a Hazafias Népfront – tervszerű, átgondolt és koordinált tevékenységgel növeljék politikai befolyásukat különböző egyházi szervekre, a püspökökre és más egyházi személyekre.

- A katolikus püspöki karral egyértelműbb és következetesebb, a Magyar Népköztársaság érdekeit jobban szolgáló politikai együttműködésre kell törekedni. A püspököket tervszerű egyéni foglalkozás keretében bátorítani kell progresszív politikai tevékenységre.

Ellensúlyozzuk a Vatikán befolyását és nyomását, amely a hitéleti keretek bővítésére és az egyházkormányzás „szabadságának” indokolatlan növelésére irányul. Ösztönözzük a püspöki kart, hogy a fiatal papok lojális magatartásának kialakításáért, a papneveldekben folyó nevelőmunkáért tegyen nagyobb erőfeszítéseket. A püspöki kar tagjaival érzékeltesük, hogy egyéni érvényesülésük (érseki, megyés-püspöki kinevezések) érdeke is kívánja az állam és a katolikus egyház közötti rendezett viszony továbbfejlesztését.

- A katolikus papi békemozgalom munkáját a megváltozott körülményekhez kell igazítani. Vállaljon kezdeményező szerepet a magyar katolikus egyház hazai és nemzetközi politikájának kialakításában. A püspöki karban támogassa a haladó személyek politikai befolyását; demonstratív, gyűlésező programok mellett többet foglalkozzon az egyes papok politikai formálásával. Ösztönözze a demokratikus magatartást igazoló modern, katolikus teológia erősödését, tevékenyen gyakorolva a reakciós teológiai nézetek elleni harcot; a békepapok munkájában az eddiginél nagyobb helyet kapjon és alaposabbá váljon a fiatal papokkal és a papi szemináriumokkal való tervszerű foglalkozás,
- A protestáns egyházak vezetőinek teológiailag is megalapozott pozitív szerepét növelni kell. Eddigi teológiai eredményeiket különösen társadalmi, etikai téren célszerű továbbfejleszteni. Gyakoroljanak hatást a többi egyházak vezetőire, nemzetközi téren segítsék a haladó irányzatokat. A protestáns egyházi vezetőket védjük meg a nemzetközi és hazai reakció támadásaival szemben. Ugyanakkor szorítsuk vissza a klerikális hierarchia kiépítésére irányuló törekvéseket.
- Az izraelita egyház vezetését tovább kell erősíteni politikailag haladó, erkölcsileg feddhetetlen személyekkel. A vezetőkkel és a rabbi-karral az eddiginél sokoldalúbban és tervszerűbben politizáljunk, ellensúlyozva a cionista hatásokat. Demokratikusabb szelleművé kell tenni a rabbi-képzést.
- A kisegyházak és vallási csoportok (szekták) átmeneti erősödésével számolva fokozzuk az össztársadalmi, politikai nevelőmunkát.

Munkahelyeken a társadalmi szervek jobban vonják be a szekta-tagokat a közösségi életbe. Növelni kell a kis felekezeteket és vallási csoportokat összefogó Szabadegyházak Tanácsa egyházpolitikai szerepét, tekintélyét. Az illegális szekták visszaszorítása, elszorvasztása, a legalitásra törekvők támogatása tartósan fontos feladat.

- Az egyházi reakció elleni harcban elsősorban politikai fellépés szükséges, esetenként adminisztratív eszközök. Az egyházi reakció megtévesztő magatartása elleni bonyolultabb küzdelemben jelentkező bizonytalanság leküzdésére hatékonyabb lépések szükségesek. Fokozottabb figyelmet kell fordítani a működő szerzetesrendek, különösen a bencés rend káros politikai tevékenységére. A világi és egyházi sajtó – jelentőségét nem eltúlozva – érdemibben foglalkozzon az egyházi reakció elleni politikai harc tartalmával és módszereivel.

- A Művelődésügyi Minisztérium gondoskodjon róla, hogy az egyházi középiskolákban végzett fiatalok egyetemi, főiskolai felvételénél az idevonatkozó irányelvek következetesen érvényesüljenek.⁴⁶⁸
3. A Magyar Népköztársaság külpolitikájával összhangban aktív kezdeményező nemzetközi egyházpolitikát kell folytatni. Ennek megfelelően a Külügyminisztérium, az Országos Béketanács,⁴⁶⁹ a Magyarok Világszövetsége jobban éljenek az egyházi világszervezetek, az emigráció mai helyzetéből adódó lehetőségekkel.

- A katolikus egyház nemzetközi tevékenységében a vatikáni kapcsolatok mellett szélesedjenek a progresszív francia, belga, osztrák és egyes dél-amerikai vonatkozásban megindult érintkezések. A nyugatnémet kapcsolatokat nem célszerű növelni.

A Vatikánnal kötött részleges megállapodás eredményeként ismét a püspöki kar irányítása alá került Római Pápai Magyar Intézetet fokozottabban használják fel a katolikus emigráció további megosztására. Római külképviseletünk politikai támogatásával az Intézetben legyen a nyugati közvélemény tájékoztatására állandó egyházi sajtótudósító. Szervezenek kiállításokat, előadásokat.

- A protestáns és más egyházak összehangolt akciókkal érik el, hogy a világszervezetek legfontosabb vezető testületeiben és bizottságaiban pozíciókat nyerjenek és ellen-súlyozzák a nyugatnémet és amerikai befolyást. Bírálják a Vatikán, az Egyházak Világtanácsa⁴⁷⁰ és más világközpontok egységtörekvésit és akcióit.

A magyarországi protestáns egyházak erősítsék a Prágai Keresztyén Békekonferencia kezdeményező szerepét. Aktív részvételükkel segítsék, hogy a mozgalom gyorsan reagáljon az aktuális külpolitikai eseményekre. A szocialista országok egyházainak vezetőivel koordinálva olyan állásfoglalások történjenek, csak olyan kompromisszumok jöjjenek létre, amelyek nem sértik a mozgalom alapelveit.

- A magyar izraelita egyházat, elsősorban haladó személyiségeit támogatni kell abban, hogy tartsák meg aktív kapcsolatukat a különböző nyugati országok zsidó egyházainak progresszív köreivel; fokozottabban határolják el magukat a cionizmustól; ne vegyenek részt, megfigyelői minőségben sem, a Zsidó Világkongresszus⁴⁷¹ munkájában.

468 Az MSZMP PB a VIII. kongresszussal összhangban 1963. április 2-án hozott határozatot a felsőoktatási intézmények felvételi rendszeréről és a származás szerinti kategorizálás megszüntetéséről. Alapelv maradt a munkás és paraszt származású fiatalok előnyben részesítése a továbbtanulásnál, de egy mérhető rendszert dolgoztak ki, ami elvileg növelte az esélyegyenlőséget a felvételin.

469 1949. június 18-án indult Magyarországon a „Megvédjük a békét!” mozgalom, amelynek országos tanácsa 1950. november 4-én átalakult az Országos Béketanácsá. A mozgalom magába foglalta a papi békemozgalmat is. Az ötvenes években megjelent nemzetközi békefelhívásokat az Országos Béketanács propagandájának és munkájának köszönhetően az egész magyar társadalom megismerte és aláírta. A hatvanas évektől a magyar békemozgalom az Országos Béketanács határozatai alapján a Hazafias Népfront szervezésében működött. Az 1980-as években mindinkább elvesztette politikai jelentőségét.

470 A legjelentősebb ökumenikus egyházi világszervezet, az Egyházak Világtanácsa (World Council of Churches) 1948-ban alakult meg Amszterdamban. A világ 47 államából 11 147 egyház képviselte magát az alapító közgyűlésen. A magyarországi egyházak közül a református, az evangélikus és a baptista csatlakozott hozzá.

471 A Zsidó Világkongresszust (World Jewish Congress – WJC) 1936-ban alapították. Magyarországi tagozata 1946 tavaszán alakult meg. 1957-től a magyar zsidók helyet kaptak a WJC Végrehajtó Bizottságában. Novemberben a VB párizsi ülésén deklarálták, hogy Magyarországon vallásszabadság van, a magyar zsidóság szabadon élhet, építhet. Budapesten ülésezett a Zsidó Világkongresszus Végrehajtó Bizottsága 1987. május 6–7. A WJC első kelet-európai irodája Budapesten nyílt meg 1989 nyarán.

– A magyarországi egyházak is fordítsanak fokozottabb figyelmet a reakciós politikai küldetéssel érkező, emigrációs papok tevékenységének leleplezésére, ellensúlyozására. Teológiai és politikai állásfoglalásaikat használják fel a papi emigráció pozitív elemeinek leválasztására, hazánk és az anyaegyház ellen irányuló támadások visszaszorítására. A nyugaton élő vallásos emigránsok hitéleti igényeit igyekezzenek kielégíteni papok, biblia-naptár, hittankönyvek stb. szervezett kiküldése útján is. A hazalátogató emigráns papi és egyházi csoportok részére az egyházak a Magyarok Világszövetségével közösen tervszerű programot adjanak. E kapcsolatokat használjuk fel emigráns vallási egyesületek befolyásolására is.

4. A Vatikán és a magyar kormány közötti diplomáciai kapcsolat jelenleg politikailag nem érdekünk, mert ez fékezné a papok lojalitását, bátorítaná a reakciót, valószínűen növekedne a hitélet és az egyház tekintélye, közvéleményünk egy részét zavarná és nem értené meg. A rendszeres kapcsolatok egyéb formáiról a tárgyalásokat mi ne sürgessük. Hasznosabb, ha megvárjuk a Vatikán és Lengyelország, illetve Csehszlovákia közötti kapcsolatok alakulását. A Vatikánnal való érintkezés adta tényleges lehetőségeket azonban jobban használjuk ki a progresszív irányzatok befolyásolására és támogatására.

Az érseki, püspöki székek betöltése körüli vatikáni diszkriminációt utasítsuk vissza. A személyi kérdésekkel mi is politizáljunk, érzékeltessük, hogy a jelenlegi helyzetet véglegesen is tekinthetjük. A pápai dekrétummal sújtott békepapok ügyének rendezését tartjuk napirenden.

5. Az Állami Egyházügyi Hivatal munkájának színvonala bár javult, az újabb igények nagyobb követelményeket támasztanak.

A Hivatal politikai tevékenységének tervszerűségét, az egyházak vezetőivel, a tekintélyes személyekkel való foglalkozását céltudatosabbá, kezdeményezőbbé, a megyei tanácsokkal és társadalmi szervezetekkel összehangoltabbá kell tenni. Fokozott gondot fordítson a Vatikán tevékenységének elemzésére. Az elméleti elemző munka további javítása szükséges és ennek érdekében célszerű a Hivatal tevékenységének átalakítása.

6. A Központi Bizottság Agit. Prop. Osztálya együtt az Állami Egyházügyi Hivatallal vizsgálja meg a társadalmi szertartások helyzetét, a feltételek javításának lehetőségeit és terjeszsen jelentést az Agit. Prop. Bizottság elé 1969 márciusáig.⁴⁷²

Jakab Sándor

A határozatot kapják meg:

a Központi Bizottság osztályai;
a Budapesti-, megyei pártbizottságok;
a Művelődésügyi Minisztérium;
a Belügyminisztérium;
a Külügyminisztérium;
az Állami Egyházügyi Hivatal.

472 Az Agitációs és Propaganda Osztály 1969. június 16-án készítette el javaslatát, amit június 24-én tárgyalta az Agitációs és Propaganda Bizottság. MOL M–KS 288. f. 41. cs. 119. ő. e. A némileg átdolgozott anyag 1969. szeptember 9-én került a Politikai Bizottság elé, amely elfogadta azt. MOL M–KS 288. f. 5. cs. 498. ő. e. 42–49. p.

A budapesti-, megyei pártbizottságok első titkárai országos értekezleten kapjanak eligazítást a feladatokhoz.

A Központi Bizottság Agit. Prop. Osztálya készítsen részletes tájékoztatót a járási, városi, budapesti, kerületi pártbizottságok és a pártszervezetek számára. A pártbizottságok kibővített üléseken adjanak tájékoztatót és tárgyalják meg a határozatokból adódó feladatokat 1968-ban. A pártalapszervezetek taggyűléseken ismertessék a kiadott tájékoztatót 1968. október hó folyamán.

A Központi Bizottság Agit. Prop. Osztálya gondoskodjon az érdekelt tömegszervezetek, a sajtó, a rádió, a televízió megfelelő tájékoztatásáról.

MOL M-KS 288. f. 5. cs. 448. ő. e. 78-94. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1968. március 4-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata az egyházpolitikai helyzettel és a feladatokkal kapcsolatban
1968. március 4.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1968. július 23-án megtartott üléséről

J E L E N V A N N A K: Apró Antal, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Kádár János, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán (az első napirendi pontnál), Nemes Dezső, Nyers Rezső, továbbá Czinege Lajos, Ilku Pál, Németh Károly, valamint Aczél György, Brutyó János, Gosztonyi János, Méhes Lajos és Pullai Árpád elvtársak.
Az ülésen nem vesznek részt: egészségi okokból: Szirmai István elvtárs, szolgálati okból Gáspár Sándor valamint Ajtai Miklós elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

4. Jelentés az egyházpolitikai helyzetről és javaslat a további feladatokra.

Előadó: Jakab Sándor elvtárs.

Meghívottak: Péter János, Benkei András, Prantner József, Balló István és Miklós Imre elvtársak.

[...]

4. Jelentés az egyházpolitikai helyzetről és javaslat a további feladatokra.

Előadó: Jakab Sándor elvtárs.

Hozzászóltak: Ilku Pál, Aczél György,

Nyers Rezső, Fehér Lajos, Pullai Árpád,

Nemes Dezső, Kádár János és Biszku Béla

elvtársak.

A Politikai Bizottság a jelentést tudomásul veszi.

Megbízta Jakab Sándor elvtársat, hogy a határozat szövegét az ülésen elhangzott észrevételek figyelembe vételével pontosítsa, s azt Pullai Árpád és Aczél György elvtársak hagyják jóvá.

Határidő: két hét.⁴⁷³

A Politikai Bizottság a záradék második bekezdését módosítva egyetért azzal, hogy a feladatokról a buda-

473 Az előterjesztés, amit a Politikai Bizottság tárgyalt, 1968. február 28-án készült. A kötetben a javított, jóváhagyott szöveg került közlésre.

pesti és megyei pártbizottságok első titkárainak értekezletén adjanak eligazítást.⁴⁷⁴

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Biszku Béla
(Biszku Béla)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 448. ő. e. 1., 4., 9. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1968. március 4-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztaátzat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

474 A Politikai Bizottság ülésén szereplő 4. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a Politikai Bizottságnak
a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban
1968. július 11.**

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁG
AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLY

L. Pullai VII. 12.

Javaslat
a Politikai Bizottságnak

a Vatikán képviselőjével való tárgyalásokra

Casaroli érsek, a Vatikáni Közügyek Titkárságának vezetője június 28-án római nagykövetségünknek, Száll elvtársnak a következő javaslatot tette:

1. A Magyar Népköztársaság kormányának és a Vatikánnak a megbízottai között kezdődjenek tárgyalások elsősorban az üres püspöki helyek betöltésével kapcsolatos személyi kérdések megoldásáról.

2. A megbeszélések két menetben történjenek:

a) a vatikáni megbízottak augusztusban Budapesten közöljék javaslataikat, hogy a magyar félnek legyen ideje azok tanulmányozására és álláspontja kialakítására;

b) a végleges megállapodásokra szeptember végén vagy október elején Rómában kerüljön sor.

3. Casaroli személyes álláspontjaként felvetette: azt is meg kellene vizsgálni, hogy nem érett-e meg a helyzet Magyarország és a Vatikán között az állandó diplomáciai képviselők cseréjére, illetve fogadására.

Javasoljuk:

1. Száll elvtárs augusztus első felében közölje Casarolival, hogy a magyar kormány képviselői az általa felvetett javasolt módon és időben készek tárgyalni a püspöki kinevezésekről.

2. A végleges időpontokat római nagykövetségünk útján egyeztetjük.

3. Az Állami Egyházügyi Hivatal készüljön fel a tárgyalásokra, tanulmányozza az ügyet és vegye számba az általunk is elfogadható püspökjelölteket.

4. A magyar kormány megbízottai igyekezzenek elérni, hogy a Vatikán szüntesse meg a kinevezéseknél eddig alkalmazott diszkriminációt és a megyés püspököket véglegesen nevezze ki az üres helyekre.

5. A magyar kormány megbízottai a követendő magatartásukról a tárgyalás előtt és a tárgyalás alatt Ilku Pál, Pullai Árpád és Jakab Sándor elvtársakkal konzultálnak.

Budapest, 1968. július 11.

Jakab Sándor

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 464. ő. e. 116–117. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1968. július 23-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat. Az előterjesztést faksimile közli: Ólmosi, 1991. 135–136. p.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban
1968. július 23.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1968. július 23-án megtartott üléséről

JELLEN VANNAK: Apró Antal, Biszku Béla, Fock Jenő, Kádár János, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Szirmai István, továbbá Ajtai Miklós, valamint Aczél György, Gosztonyi János és Méhes Lajos elvtársak.
Az ülésen nem vesznek részt: szolgálati okból Nemes Dezső elvtárs, szabadságon vannak: Fehér Lajos, Gáspár Sándor, Nyers Rezső, továbbá Czinege Lajos, Ilku Pál, Németh Károly, valamint Pullai Árpád és Brutyó János elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

4. Javaslat a Vatikán képviselőivel való tárgyalásokra.
Agit.Prop.O. javaslata

A Politikai Bizottság egyetért azzal, hogy Száll elvtárs augusztus első felében közölje Casarolival: a magyar kormány képviselői az általa javasolt módon és időben készek tárgyalni a püspöki kinevezésekről. A végleges időpontot római nagykövetségünk útján kell egyeztetni.

Szükségesnek tartja, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal készüljön fel megfelelően a tárgyalásokra, vegye számba az általunk is elfogadható püspökjelölteket.

A magyar kormány megbízottai igyekezzenek elérni, hogy a Vatikán szüntesse meg a kinevezéseknél eddig alkalmazott diszkriminációt és a megyés püspököket véglegesen nevezze ki az üres helyekre.

A magyar kormány megbízottai a tárgyalás előtt és alatt kövendő magatartásukról Ilku Pál, Pullai Árpád és Jakab Sándor elvtársakkal konzultáljanak.

Amennyiben a Vatikán részéről hivatalosan felvetik, az illetékes szervek foglalkozzanak a Magyarország és a Vatikán közötti állandó diplomáciai képviselők cseréjének, illetve fogadásának kérdésével.⁴⁷⁵

⁴⁷⁵ A napirenden szereplő „különfélék” 4. pontja. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Kádár János
(Kádár János)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 464. ő. e. 1., 8., 11. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1968. július 23-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Az Állami Egyházügyi Hivatal emlékeztetője a Szentszék és a magyar kormány megbízottai római tárgyalásáról

1. nap

1968. október 21.

ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL

Szigorúan titkos!

0022-5/h/1968.

Készült: 1 példányban

1. példány

E M L É K E Z T E T Ő

Róma, 1968. október 21.

1.
tárgyalási nap

E m l é k e z t e t ő

a Szentszék és a magyar kormány megbízottai római tárgyalásának első napjáról.
(1968. október 21-én)

A Szentszék részéről A[gostino] Casaroli és G[iovanni] Cheli, magyar részről Prantner József és Miklós Imre vettek részt.

Casaroli bevezetőjében hangsúlyozta a Szentszék jószándékát, a kedvező légkört, amely alkalmas arra, hogy eredményekhez jussunk. Az 1964. évi részleges megállapodást a Vatikán részéről pozitíven értékeli, amely jó kezdet a továbbfejlődésre. Rámutatott arra is, hogy objektív nehézségek és más korlátok meghatározzák a jószándék teljes érvényesülését. Kifejezte azon reményét, hogy a Szentszék jószándéka viszonzásra talál.

Prantner elvrárs kifejezésre juttatta, hogy Casarolira úgy tekintünk, mint akivel együtt jelentős lépést tettünk előre négy évvel ezelőtt. Meggyőződünk arról, hogy a Szentszék és Casaroli keresi a modus vivendit velünk, egy szocialista országgal. Megismertük egymást, közelebb kerültünk egymáshoz. Meggyőződünk arról, hogy mindkét félben megvan a jóakarát, de nem könnyű a megértést kialakítani, mert sok előítéletet kell leküzdeni. Kihangsúlyozta azt is, hogy az 1964. évi részletes megállapodást a magyar kormány is pozitíven értékeli: elősegítette a hívők és nem hívők együttműködését fontos társadalmi kérdésekben; hívők és nem hívők örömmel fogadták, kölcsönös hasznosságot látnak benne. A megállapodásban vállalt kötelezettségeket a magunk részéről továbbra is vállaljuk.

Casaroli a Budapesten szereplő két napirendet javasolta itt is programul:

1. Azon magyar egyházmegyék vezetése, ahol ordináriusra van szükség. Ez kapcsolódik más személyi kérdésekkel is.

2. Szervezettebb és folyamatosabb kapcsolat megvalósítása a magyar kormány és a Szentszék között (az elküldött pro memoria alapján).

Ezenkívül felajánlotta, hogy amennyiben a magyar fél akarja, harmadik napirendként „Egyéb” kérdéseket is megbeszélhetünk.

Casaroli által javasolt két napirendi pont mellett maradtunk.

1. Személyi kérdések

Casaroli felsorolta, hogy mely helyek érdeklik őket:

Kalocsa (az érsek elmúlt 75 éves, beteg, felajánlotta lemondását)⁴⁷⁶

Esztergom (primási hely, apostoli kormányzó öreg és beteg, felajánlotta lemondását)⁴⁷⁷

Székesfehérvár (Shvoy halálával üres szék)⁴⁷⁸

Vác (apostoli kormányzó öreg és beteg, felajánlotta lemondását)⁴⁷⁹

Szombathely (megyés püspök öreg és beteg, felajánlotta lemondását)⁴⁸⁰

Veszprém (nincs püspök, apostoli adminisztrátor)⁴⁸¹

Pannonhalma (főapát felajánlotta lemondását)⁴⁸²

Casaroli ezután hivatkozva a budapesti megbeszélésen elhangzott állami észrevételre, mely szerint nagyobb számú jelölésre lenne szükség, kijelentette, hogy a megvizsgált 30 személy közül csupán 9 nevet tudnak javaslatba hozni. Hangsúlyozta, hogy valamennyi jelölést (a püspökarét és a papokét is) figyelembe vették (az emigrációét nem!). Alkalmatlanság, vagy azért, mert nem vállalták el, nem áll módjukba[n] több személyi javaslatot tenni. Elismeri, hogy ez problémát jelent a magyar kormány számára (a Szentszék számára is), de jelenleg nem tudnak mást tenni.

Arra a kérdésre, hogy az egyházzogilag üres székeket ezek szerint nem akarják véglegesen betölteni, Casaroli azt válaszolta, hogy a végleges kinevezések számukra nem egyházi, hanem ténybeli probléma. Ők csak az új problémákat vetették fel, a végleges kinevezéseket második lépésként kezelik. Ez azt jelenti, hogy nem tartják kizártnak, hogy más személyi kérdéseket is megoldjunk (Eger, Pécs, Szeged, Győr).⁴⁸³

További kérdésre Casaroli kijelentette, hogy a személyi kérdések megoldását a Szentszék összefüggő, komplex ügynek tartja. Nem tekintik a magyarországi helyzetet olyanak, ahol nem lehetne végleges kinevezéseket eszközölni, kivéve az érseki székeket. Egyrészt ezt azzal indokolta, hogy Hamvas lemondásának elfogadása meggondolandó, mivel egyes püspökök véleménye szerint ez súlyosbítná egyébként is rossz egészségi állapotát. Ha viszont Kalocsán nem történik új érseki kinevezés, akkor nem volna helyes máshol érseket kinevezni. Másrészt a budapesti megbeszélésen elhangzott indokot hozta elő, mely szerint az esztergomi

476 Hamvas Endre 1890-ben született. Kalocsai érseki székéből 1969. január 10-én mentették fel.

477 Schwarz-Eggenhofer Artúr 1890-ben született. Az esztergomi apostoli kormányzóságból 1969. január 10-én mentették fel.

478 Shvoy Lajos székesfehérvári püspök 1968. január 21-én halt meg.

479 Kovács Vince 1886-ban született. A váci apostoli kormányzóságból 1969. január 10-én mentették fel.

480 Kovács Sándor 1893-ban született. A szombathelyi püspökségből 1972. március 23-án mentették fel.

481 Badalik Bertalan veszprémi püspököt 1957-ben internálták Hejcére, 1965. október 10-én bekövetkezett haláláig akadályozva volt hivatala ellátásában. Az egyházmegyét helyette Klempa Sándor 1959-ig általános helynökként, majd 1972. február 8-ig apostoli adminisztrátorként irányította.

482 Legányi Norbert pannonhalmi főapát már 1967-ben benyújtotta lemondását. MOL XIX-A-21-a-G-16-2-1967. Legányi Norbert 1906-ban született. A főapát 1968. december 31-ig kormányozta a magyar benéceket.

483 Egerben Czapik Gyula 1956 áprilisában bekövetkezett halála óta Brezanóczy Pál előbb káptalani helynökként (1959-ig), majd apostoli kormányzóként (1969. január 23-ig), majd érsekként irányította a főegyházmegyét (1972. február 11-i haláláig). Pécsen Cserháti József előbb káptalani helynökként (1961–1964), majd apostoli kormányzóként (1964–1969. január 10.), majd püspökként (1989. november 3-ig) állt az egyházmegye élén. Szegeden Íjjas József apostoli kormányzó irányította a csanádi püspökséget 1964 és 1969 között. Január 10-én kinevezték kalocsai érsekké, helyére Szegeden Udvardy József apostoli kormányzó került (1975-ig, majd megyés püspök lett). Győrben Bánk József 1966-ban káptalani helynök, majd 1969. január 10-ig apostoli kormányzó, amikor is kinevezték váci püspökké. Helyére Kacziba József apostoli kormányzó került (1975-ig).

főegyházmegye kormányzása nem oldódik meg véglegesen, addig máshol sem akarnak érseket kinevezni.

Hangsúlyozta (a budapesti megbeszélésen elhangzottakra utalva), hogy itt nem Mindszenty szerepéről van szó, hanem csupán arról, hogy jelenleg apostoli kormányzó vezeti az egyházmegyét. Többször visszatérően megemlítette, hogy e téren nem dogmatikai okok állnak fenn (ez tette lehetővé, hogy 1964-ben Hamvas kalocsai érsekké kinevezték), hanem olyan motívumok (adott helyzet, esetleg személyi problémák), amelyeket súlyosnak ítélnék meg. Ugyanakkor szeretné megnyugtatni a magyar kormányt, hogy a Vatikánnak nincsenek diszkriminációs szándékai. Elismeri, hogy vannak olyan erők, amelyek ezt szeretnék (ellenséges papi emigráció stb.) de a Szentszék ezt az álláspontot nem fogadja el.

Több kérdésre válaszolva Casaroli elmondotta még, hogy a Mindszenty-ügy rendezetlensége nem teszi lehetetlenné, hogy közben végleges érseki kinevezésre sor kerüljön. Lehetségesnek tartja e téren az újabb megfontolásokat. Hamvas érseki kinevezését azzal indokolta, hogy erre személyileg is alkalmas volt, ezen kívül a püspöki kar elnöki tisztét is betöltötte. Továbbiakban Casaroli kifejtette, hogy nincs elvi nehézségük megyés püspöki kinevezéseket illetően bármelyik egyházmegyében, ha megfelelő személyeket találunk.

Konkrétumokra áttérve Casaroli a következőket részletezte:

Esztergom élére apostoli kormányzónak Vajda Józsefet és Bánk József püspököt (mindkettő a budapesti előkészítő megbeszélésen elhangzott) tartják alkalmasnak. Szabó püspökről elmondotta, hogy derék embernek tartják, aki számításba jött a kombinációknál, de betegsége és Esztergom fontossága miatt elejtették. Különösen Bánkot tartják alkalmasnak, mivel nemzetközileg elismert tudós. Vajda nevét – az állami ellenvetés ellenére – azért vetik fel, mert bíznak abban, hogy a fennálló nehézségek áthidalhatók. Megjegyezte, hogy lehetséges, Vajda nem is vállalja a kinevezést. Casaroli ezután szóvá tette, hogy vannak más személyi javaslatok is, de tudja, hogy ezeket nem fogadjuk el. Például megemlítette Endrey nevét. Arra a megjegyzésre, hogy Endrey nem kevésbé beteg, mint Szabó püspök, „élénk érdeklődéssel” reagált, mint amiről nem volt tudomásuk.

Kalocsa esetében a következő kombinációkat terjesztette elő (a budapesti megbeszélésen elhangzottakat kibővítve) Hamvas nyugdíjazása esetén Íjjas püspök legyen kalocsai apostoli kormányzó; másik variáció szerint Hamvas maradjon kalocsai érsek és Íjjas mellette legyen apostoli kormányzó; harmadik megoldásként ajánlotta, hogy Íjjas legyen megyés püspök a csanádi egyházmegyében és így lássa el apostoli kormányzóként a kalocsai egyházmegye tényleges vezetését. Amennyiben Íjjas kalocsai apostoli kormányzó lenne, úgy Udvardy József legyen csanádi apostoli kormányzó, ha Íjjas csanádi megyés püspök lenne és így látná el a kalocsai kormányzói tisztet, úgy Udvardy segédpüspök legyen a csanádi egyházmegyében.

Vácot illetően (a budapesti megbeszélésen már elhangzottak szerint) Lancz Kálmánt és Kacziba Józsefet említette akár apostoli kormányzóként, akár segédpüspökként.

Székesfehérvárra (a budapesti megbeszéléseknek megfelelően) Kisberk Imre c. püspököt akarják apostoli kormányzónak kinevezni.

Győrbe (ha Bánk Esztergomra kerülne) Vajda, Lancz, Kacziba, majd Endrey, Bárd és Belon nevét (utóbbiak a budapesti megbeszélésen nem merültek fel!) említette püspök, apostoli kormányzónak.

Szombathely esetében elmondotta, hogy Kovács Sándor püspök betegségéről tudnak, de úgy ítélik meg, hogy Kovács püspök Winkler segédpüspök segítségével egyelőre maradjon

megyés püspöknek. Úgyis elég a személyi problémájuk, ezért a pápa nem fogja elfogadni Kovács lemondását.

Veszprémről szólva hangsúlyozta, hogy a magyar kormány tudomására szeretnék hozni, miszerint a Szentszék számára Klempa Sándor apostoli kormányzósága komoly gondot okoz. Igen sok panasz érkezett hozzájuk Klempa kormányzásával kapcsolatban. Általános vélemény szerint „nincs felruházva a kormányzás talentumával” (e kérdés Budapesten nem merült fel).

Pannonhalmát érintve (hivatkozva a budapesti megbeszélésre) Casaroli kihangsúlyozta, hogy itt sincs elvi nehézségük. Legányi beadta a lemondását, azonban az ügy bonyolult, mivel itt szerzetesrendi főpát választásról lenne szó és a szerzetesrendek kongregációja az illetékes. Kijelentette, hogy „még tanulmányozás tárgyát képezi a kérdés”. (Ez eltérő és visszalépést jelent a budapesti megbeszéléstől, ahol a Legányi-ügynek a római tárgyaláson történő realizálásról volt szó.)

Az érseki kinevezésekre vonatkozó újabb kérdésekre válaszolva Casaroli kifejtette a következőket: az érseki kinevezések nem szerepelnek a Szentszék terveiben a már említett okok miatt. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy nem tartja kizártnak a vita lehetőségét és az érseki kinevezésekről alapos eszmecsere folytatását. Arra a kérdésre, hogy a megyés püspöki kinevezések benne szerepelnek-e a Szentszék terveiben, Casaroli igenlő választ adott (Budapesten erről még csak „magánvéleményként” nyilatkozott Cheli).

Az eszmecsere folyamán Casaroli részletesen kifejtette még a következőket: bízik abban, hogy a magyar kormány megbízottai előtt ismeretes az ő jószándéka és kötelességérzete, hogy megoldásokat találjon. Érzelmekre hatóan hangsúlyozta, hogy Magyarországot külön is szereti. Nemcsak az egyházra gondol, hanem Magyarországra, mint egészre. Nemcsak a papságot és a katolikus híveket érti ezalatt, hanem másokat is. Azt kérte, hogy legyünk bizalommal a Szentszék irányába és kölcsönösen törekedjünk olyan feltételek megteremtésére, amelyek elősegítik a további fejlődést. Megítélése szerint lehetne találni olyan embert, aki nyitott, előítéletektől mentes és a Szentszék megbízottjaként gyors személyi megoldásokat találna, olyanokat, akik a magyar kormánynak is megfelelnek.

Prantner elvtárs kifejtette, hogy a mi bizalmunkat bizonyítja a római tárgyaláson való részvételünk. A kölcsönös bizalomra mindkét félnek szüksége van. Az előrehaladás ellentmondások közepette valósul meg. A történelem minket fog igazolni.

Casaroli végül a felvetett problémákra reagálva nehézségeiről panaszkodott: egy jelölt esetében, ha 10 informátor közül 4 megalapozott ellenvetéseket tesz, akkor már nehézsége van. Magyarországi kinevezéseknél sem szigorúbb a mérce, sőt barátságosabb a hozzáállásuk, de a bíborosok meghatározott csoportja dönt ilyen kérdésekben és ez nagyon megnehezíti az ő dolgát.

Az első tárgyalási nap befejezéseként egyetértés alakult ki, hogy másnap Prantner elvtárs fejtje ki véleményét a személyi kérdésekkel kapcsolatban. A második napirendre csak a személyi kérdések lezárása után kerül sor.

ÁBTL 3. 2. 6. 8–70/76/1. 016–023. p. A III/I. Csoportfőnökség és jogelődei által kezelt dossziék. Rezidentúra-dossziék. „Világosság” rezidentúra dosszié. III/1. kötet. Hitelesítés nélküli gépirat, tisztázat.

Az Állami Egyházügyi Hivatal emlékeztetője a Szentszék és a magyar kormány megbízottai római tárgyalásáról

2. nap

1968. október 22.

ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL

Szigorúan titkos!

0022–5/h/1968.

Készült: 1 példányban

1. példány

E M L É K E Z T E T Ő

Róma. 1968. október 22.

2.

tárgyalási nap

E m l é k e z t e t ő

a Szentszék és a magyar kormány megbízottai római tárgyalásának első napjáról [sic!]
(1968. október 22-én)

A második tárgyalási napon Prantner elvtárs ismertette a személyi kérdésekkel kapcsolatos magyar álláspontot. Casaroli előző napi ismertetését világos, átfogó összefoglalónak minősítette, amely megkönnyíti számunkra a Szentszék álláspontjának megértését.

Az érseki székekkel kapcsolatban rögzítette a jelenlegi ténybeli helyzetet, amely szerint az esztergomi érseki székhely jelenleg nem betölthető. Kalocsa Hamvas érsek által betöltött, de a helyzet olyan, hogy lehetőség adódhat arra, hogy gondoskodni kell [a] székhely betöltéséről. Ez sajnálatos számunkra, mert Hamvas érsek nagy megbecsülésnek örvend Magyarországon. Azonban Hamvas érsek nemcsak fizikailag, hanem szellemi képesség szempontjából is beteg. Eger egyházbizottság üres, ahol olyan apostoli kormányzó működik, aki több mint húsz éve vatikáni kinevezéssel tevékenykedik, mint egyházkormányzó. Az egri apostoli kormányzó ugyanakkor az állami és társadalmi elismerést és bizalmat is bírja.

Prantner elvtárs a továbbiakban az érseki székek betöltésének elvi és történeti vonatkozásait fejtegette. Hangsúlyozta, hogy az érseki székek nemcsak egyházi, hanem társadalmi szempontból is jelentősek. Az érsekek magatartása meghatározó az egyházra – pozitívan és negatívan – amit sajnós mi mindkét változatban megpróbáltunk. Nem akarjuk részletezni a negatív tapasztalatokat, s hogy ezek milyen nehézségeket okoztak társadalmunknak (bizalom, a nemzeti egység, nemzetközi kihatás a modus vivendi keresése stb.) és gátolták a magyar kormány és a Szentszék kapcsolataink kialakulását is.⁴⁸⁴ Szerencsére – az egyház szerencséséje is – pozitív érseki magatartás is volt. Elsősorban Czaplak érsekre gondolunk, akinek nagy érdeme van az állam és az egyház jó viszonyában. Ez hasznos volt mindkét félnek. Nemzetközi fórumokon való szereplése is jelentős volt (Helsinki).⁴⁸⁵ Ez az érseki magatartás folytatódott

484 Prantner József Mindszenty József bíboros, esztergomi érsekre utalt.

485 Czaplak Gyula egri érsek Helsinkiben a Béke Világtalálkozón 1955. június 23-án szólalt fel latinul. Beszédének lényege a hűség kinyilvánítása a katolikus egyház irányába, ugyanakkor annak hangsúlyozása, hogy egyidejűleg hűség állampolgára hazájának, a szocialista Magyar Népköztársaságnak.

Grósz érsek legutóbbi magatartásában. Az ő erkölcsi értékét emeli, hogy saját sérelmeit alárendelte a közös érdekeknek.⁴⁸⁶ A továbbiakban Hamvas érseket említjük, aki már csanádi püspöki minőségében a püspökkaron belül azok között volt, akik a modus vivendit keresték és az előbbi két érsek mellett kiemelkedő szerepet töltött be mind nemzeti, mind nemzetközi téren.

Ilyen előzmények után került sor a Szentszék és a magyar kormány közötti tárgyalásokra. Ez jó kezdet a modus vivendi keresésére. Ennek hatása nemcsak belpolitikai, hanem bizonyos hozzájárulás a nemzetközi enyhüléshez is. Az érseki és püspöki kinevezések – különösen Hamvas érsek kinevezése – többet jelentett annál, hogy a püspöki karnak az elnöke érseki rangot kapott. Ezt a kinevezést sokan, köztük mi is úgy értelmeztük, mint annak a politikai vonalnak az elismerését, amelyet a modus vivendit keresők képviselnek, s nem azokét, akiket túlélt politikai koncepció oltárán hajlandók feláldozni népük és egyházuk érdekeit [sic!].

Mindezek alapján és értelmében nézzük az érseki kinevezések súlyát és legújabb történetét. Ezért nem tekinthetjük mellékes pontnak, hogy az üres érseki székeket betöltik-e, és kivel töltik be. Ha nem töltik be, akkor zavart okoz a közvéleményben a hívők és nem hívők között egyaránt. Úgy tűnhetik, hogy a Szentszék le akar térni a modus vivendi útvjáról. Ha olyan személyekkel kívánják betölteni, akik eddig ellene voltak, vagy keveset tettek az eddigi eredményekért, ez megint súlyos félreértésekre adhat okot. Ez a Szentszék minden jószándéka ellenére azt a nézetet erősíti, hogy változás várható a Szentszék magatartásában és amit XXIII. János elkezdett és VI. Pál eredményesen folytat, fel akarják adni. Ez különösen a mai nemzetközi helyzetben érzékenyen jelentkezik, mivel nagy erőfeszítések történnek egyes körök részéről a hidegháborús időköt felújítani.

Prantner elvtárs a továbbiakban rámutatott arra, hogy az érseki kinevezésektől való vonakodás azért is érthetetlen, mert 1964 óta javult a helyzet. Magyarországon jelenleg is, a kiélezett nemzetközi helyzet ellenére általában és az egyház és állam közötti viszony tekintetében is kiegyensúlyozott a katolikus egyház nemzetközi tevékenységében, szentszéki bizottságok munkáiban stb. [sic!] Ugyanakkor egyre őszintebben és bátrabban vetik fel püspökök és papok az állam és az egyházak között jó viszonyt zavaró problémákat (országgyűlésen Horváth Richárd felszólalása, Fock elvtárs reagálása; magyar papképviselek parlamenti állásfoglalásai a születésszabályozással kapcsolatban még a Humanae vitae megjelenése előtt⁴⁸⁷). Mindezeket a pozitív körülményeket, a jó viszonyt és a jó kilátásokat örömmel állapítjuk meg. Ugyanakkor meg kell mondani azt is, hogy amikor a hívők és nem hívők nagy elismeréssel szóltak az 1964. évi kinevezésekről, érthetetlennek tartanak, hogy most a jobb viszony közepette ez nem lehetséges és nem lehet például érsekelnöke a püspöki karnak.

Prantner elvtárs a továbbiakban arra is rámutatott, hogy az érseki kinevezések önmagában számunkra nincs jelentősége, hiszen az egyház zavartalanul tud működni érseki kinevezések nélkül is. De a történelmi tapasztalatok – pozitív és negatív – olyan helyzetet teremtettek, hogy a kinevezések elodázásával, vagy nem megfelelő személyek kinevezésével olyan zavart okoznak [az] egyházi és nem egyházi közvéleményben, amely[ek] negatívan hatnak ki a belpolitikai helyzetre, egyházpolitikára és általában a Szentszék politikai vonalának megítélésében [sic!].

Ezeket a szempontokat a Szentszék mérlegelje és próbáljon megoldást keresni az érseki székek betöltésénél.

486 Prantner József arra utalt, hogy Grósz Józsefet 1951-ben letartóztatták és elítélték, majd 1956-ig börtönbe zárták, de 1958 után mégis egyre inkább hajlott az együttműködésre a pártállammal.

487 Humanae vitae VI. Pál pápa idején kiadott dokumentum az emberi élet méltóságáról, mely többek között tárgyalja a születésszabályozás katolikusok számára megengedett módját.

Casaroli kijelentette, hogy figyelembe vette és pontosan feljegyezte a hallottakat. Erről jelentést tesz és belehelyezik egy általánosabb, szélesebb helyzetképbe. Megjegyezte, hogy természetesen nincs abban a helyzetben, hogy hivatalos választ adjon, de a következő tárgyalási napra a pápa által jóváhagyott választ megadja.

Prantner elvtárs ezek után kijelentette, hogy készek vagyunk további kérdésekről eszmecserét folytatni azzal a megjegyzéssel, hogy a többi személyi kérdésekkel kapcsolatos álláspontunk szoros összefüggésben van az érseki kinevezésekkel.

Lehetségesnek tartjuk, hogy végleges megyés püspöki kinevezést kapjon a győri egyházmegyében Bánk József, a pécsi egyházmegyében Cserháti József, a csanádi egyházmegyében Íjjas József apostoli kormányzó. A felsoroltakon kívül még egy püspök apostoli kormányzó van Egerben. Logikusnak látszana, hogy a másik háromhoz hasonlóan, az egyházi gyakorlatban elterjedt módon itt is rezidenciális megyés püspöki (érseki) kinevezés történjék.

Az egri kinevezéssel kapcsolatban vita alakult ki, melynek végén Casaroli elismerte, hogy az általános norma szerint ilyen esetben azt szokták kinevezni megyés püspöknek, illetve érseknek, aki hosszabb ideje azon a helyen egyházkormányzóként működött. Hangsúlyozta, hogy ez nem abszolút norma és jogi kötelezettség, de ha ettől eltérnek, akkor ez tényleg magyarázatot igényel. Kijelentette, hogy ha megismeri a magyar kormány álláspontját az összes személyi kérdésekben, akkor e konkrét kérdésekben is kész megtenni a javaslatát a legjobb megoldásra.

Az esztergomi kinevezéssel kapcsolatban Prantner elvtárs kifejtette, hogy helyes lenne olyan személy kiválasztása, akit átmenetinek lehet tekinteni. Ilyen szempontból a Szentszék elgondolása (Bánk, Vajda) nem jöhet számításba, mert nagyon sokan úgy tekintenek, mint egy végleges megoldásnak a kezdetét. Lehetséges, hogy Vajda nem is fogadná el a kinevezést. Ezenkívül ismeretes, hogy kifogásaink vannak ellene, eddig nem tett semmit az állam és az egyház közötti jó viszony fejlődéséért, sőt amint ezt már korábban is ismertettük, több olyan gesztust tett, ami inkább ellenséges, mint baráti. Mi előlegezett bizalommal hozzájárultunk, hogy ideiglenesen az esztergomi szeminárium rektora legyen. Az eltelt idő alatt nem sokat bizonyított, pozitív tetteket nem produkált, sőt vezetői képességéről sem tett tanúságot. Adva van viszont Szabó Imre püspök, aki átmeneti megoldásnak jó lenne. Ez számunkra sem a legjobb megoldás, hiszen 1956-ban Szabó püspök kifogásolható magatartást tanúsított.⁴⁸⁸ Mégis jó lenne, mert az ő személyét illetően senki sem gondolna arra, hogy a végleges megoldást jelenti.

Vácott Kovács Vince megyés püspök kinevezéséhez hozzá tudnánk járulni. De ismeretes, hogy Kovács püspök öregsége és betegsége miatt ez nem lehetséges. Lancz alkalmatlanságát már korábban is jeleztük és ez vonatkozik Korompaira⁴⁸⁹ is, akiket Pétery püspök jelöltjeinek tartanak nyilván. Kaczibát nem nagyon ismerjük. Különösebb ellenvetést sem hallottunk róla. A személyi megoldások komplex kezelését hangsúlyozva el lehet képzelni, esetleg kisebb egyházmegyében, de végső fokon Vácra is püspök, apostoli kormányzónak. Hangsúlyoztuk, hogy Kacziba kinevezésével problémánk lesz, mivel a közvélemény szerint lennének nála alkalmasabbak is. Pl. a püspöki kar jelöltjei között is. Ilyen személy Félégyházy József is, aki Magyarországon az egyik legnevesebb egyháztörténész.

Székesfehérvár esetében nem kicsik [sic!] a nehézségeink. Kisberk személyével elég sokat foglalkoztunk és bizalmat is előlegeztünk. Nem sok eredménnyel. Nem tudni, hogy a

⁴⁸⁸ Mindszenty József esztergomi érsek 1956. november 5-én egy dekrétumot adott ki, amelyben 11 békepapot felmentett egyházi tisztségéből. A dekrétum végrehajtásával a bíboros Szabó Imre címzetes püspök, érseki helynököt bízta meg, aki eleget is tett az érsek akaratának.

⁴⁸⁹ Helyesen: Korompay Tibor.

képességei, vagy a jószándéka hiányzik. Az ő személyének elfogadása nagy nehézséget jelent számunkra. Felhívtuk a figyelmet arra, hogy fiatalabb éveiben élvezte Shvoy támogatását, később már Shvoy sem bízta meg őt semmivel. Nem bízott rá lényegében semmi egyház-kormányzati munkát. Nem tudjuk ennek pontos okát, de Shvoy igényeit nem elégítette ki. Ha a Szentszék mindezek ellenére mégis úgy látja, hogy őt kellene kinevezni Székesfehérvárra apostoli kormányzónak, ismételten hangsúlyozva a személyi kérések összefüggéseit nem tartjuk teljesen lehetetlennek, bár hangsúlyozzuk, hogy nagy nehézséget jelent.

Casaroli itt azt fejtegette, hogy Kisberk kinevezése látszik a legtermészetesebbnek, hiszen annyi éve segédpüspök a székesfehérvári egyházmegyében. Csodálkozást váltana ki, ha nem ő lenne, hacsak nem egy kiválóbb kerülne oda. Természetesen figyelembe veszik a hallottakat és arra törekszenek, hogy alkalmas személy kerüljön a székesfehérvári egyházmegye élére.⁴⁹⁰

Prantner elvtárs hangsúlyozta, hogy a szombathelyi egyházmegyével kapcsolatos szentszéki álláspontot különösebb megjegyzés nélkül tudomásul vesszük.

Veszprém apostoli kormányzójának ügyében kifejtettük, hogy egyházkormányzási szempontból nem tudjuk megítélni Klempa alkalmasságát. Hallottunk ellentétekről, ami körülötte kialakult, de ezek nagy része régebbi keletű. Két közigazgatási megyét érint az egyházmegye (Veszprém-Somogy) és a két megye között mindig voltak ellentétek. Sok zavart okoz, hogy van egy pap az egyházmegyében (Csertő), akinek a testvére itt él Rómában. Mindent egybevetve, ha később megoldást akarnak, az elől nem zárkozunk el.

Pannonhalmát illetően kihangsúlyoztuk, hogy a főpát lemondását nem állami részről szorgalmaztuk, őt erre nem kértük fel, még kevésbé kényszerítettük. Amikor bejelentette szándékát, akkor rábíztuk. Megítélésünk szerint a valóságos ok a következő: zsákutcába és csődbe jutott, mint egyházkormányzó. Elsősorban negatív politikai beállítottsága és vezetőképtelensége miatt. Amíg a többi rendekkel jó viszonyban vagyunk, addig a bencés renddel ezt nem sikerült kialakítani. Az elmúlt évtized alatt a többi rendnél szinte semmi törvényellenes nem történt. A bencés rendnél sorozatosan történtek politikai, gazdasági, erkölcsi törvénysértések. Legányi vagy nem tudta, vagy nem akarta megakadályozni ezeket az eseteket, pedig többször kértük erre. Így azután egyháziak és rendtársai javaslatára adta be lemondását, mint aki kárára van rendjének és hazájának, és veszélyezteti az egyházi iskola jövőjét. [A] Lemondás elhúzódnása súlyosbította helyzetét. Amíg a többi rendek vezetői eljutottak Magyarországra [sic!]⁴⁹¹, addig Legányinak nem tudunk útlevelet adni. A lemondásának elfogadását tovább nem lehet húzni, hiszen korábban a Szentszéknek volt éppen az álláspontja, hogy a többi személyi kérdéssel kell ezt a kérdést is megoldani. A Szentszéknek most már valamilyen választ kell adni, hiszen a Népköztársaság Elnöki Tanácsa már két éve megadta a hozzájárulását. Megoldható az ügy választás útján is, jelöljenek három személyt és ehhez kérjék ki az előzetes hozzájárulást és utána válasszanak. Legányi esetében is így történt.⁴⁹²

ÁBTL 3. 2. 6. 8–70/76/1. 024–032. p. A III/I. Csoportfőnökség és jogelődei által kezelt dossziék. Rezidentúra-dossziék. „Világosság” rezidentúra dosszié. III/I. kötet. Hitelesítés nélküli gépirat, tisztázat.

490 Kisberk Imre 1951-ben lett segédpüspök. Az állam nem fogadta el személyét, többször „száműzték” Dunabogdányba, sőt egy időre a papi működéstől is eltiltották. A hatvanas években már a székesfehérvári bazilika plébánosa. Shvoy halála után azonban nem vehette át a kormányzást, egy évig Potyondi Imre vezette az egyházmegyét helynökként.

491 Téves gépelés, helyesen talán: „Rómába”.

492 A további tárgyalási fordulóról készült emlékeztetők nem találhatók meg a „Világosság” rezidentúra dossziében.

**A Szentszék képviselői által írásba foglalt feltételek az érseki, püspöki kinevezésekkel kapcsolatban
1968. október 26.**

Melléklet

I.

Az érsekségekre

1. A Szentszék kész elfogadni Hamvas Endre érsek lemondását, aki „kalocsai ex-érsek” maradna és kalocsai érsekké kinevezni Íjjas József püspököt, jelenlegi csanádi apostoli kormányzót.
2. A Szentszék ugyancsak kész – a felvetett fenntartások ellenére – egri érsekké kinevezni Brezanóczy Pál püspököt, a jelenlegi apostoli kormányzót.
3. A Szentszék végül kész, ami az esztergomi prímási székletet illeti, elfogadni Monsignore Schwarz-Eggenhofer Artúr lemondását és „akadályozott szék esetére” apostoli kormányzóvá kinevezni Szabó Imre jelenlegi segédpüspököt, megfelelő segédpüspököt állítva mellette. (Erre a hivatalra figyelembe veszik tisztelendő Zemplén György atya kinevezését: mihamelyst lehetségessé válik, megerősítést nyer.)

II.

A püspökségekre

A Szentszék kész:

1. Vácra megyés püspökként áthelyezni Bánk József püspököt, jelenlegi győri apostoli kormányzót, segédpüspökként adva mellé tisztelendő Vajda József papt;
2. Kinevezni püspöki jelleggel apostoli kormányzóvá a győri székre tisztelendő Kacziba József urat;
3. Kinevezni pécsi megyés püspökké a jelenlegi apostoli kormányzót, Cserhádi József urat;
4. Kinevezni püspöki jelleggel apostoli kormányzóvá a csanádi szék számára Udvardy József papt;
5. Kinevezni székesfehérvári apostoli kormányzóvá Kisberk Imrét, azzal a szándékkal, hogy amikor erre lehetőség lesz, egy segédpüspököt adjanak melléje.

A veszprémi egyházmegyére vonatkozólag, tekintettel a kormány által feltárt indokokra, alkalmasabbnak tűnt a Szentszék számára, hogy ideiglenesen megtartsa Monsignore Klempa jelenlegi apostoli kormányzót.

III.

Pannonhalma:

A Szentszék kész elfogadni a jelenlegi főapát, főtisztelendő Legányi Norbert által benyújtott lemondást, azzal a megállapítással, hogy amíg az új főapát megválasztása megtörténik

– a Benedek-rend szabályai szerint –, a főapátság kormányzását a jelenlegi perjel végzi, akit a kongregáció által választott két atya segít, ugyanazon rendszabályok normája szerint.

* * *

Megjegyzés:

Egyetértés van abban, hogy a fent említett egyes intézkedések megvalósítása összességükben való elfogadásuknak van alávetve.

Róma, 1968. október 26.

† Agostino Casaroli s. k.

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 478. ő. e. 54–55. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1968. november 26-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt másolat.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály jelentése a Politikai Bizottságnak
a Vatikán képviselőjével folytatott tárgyalásokról
1968. november 18.**

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
Agitációs és Propaganda
Osztály

Szigorúan bizalmas!
L. Pullai Á.
XI. 20.

J E L E N T É S
a Politikai Bizottságnak
a Vatikán megbízottaival folytatott tárgyalásokról

I.

A Vatikán kezdeményezésére ez év szeptember 3–7. között Budapesten, majd október 21–26. között Rómában tárgyalásokat folytattunk. A budapesti előkészítő jellegű megbeszéléseken Giovanni Cheli nunciatúrai tanácsos és Miklós Imre elvtárs, a római tárgyalásokon Agostino Casaroli és Giovanni Cheli, valamint Prantner József és Miklós Imre elvtársak vettek részt.

A napirenden két kérdés szerepelt:

- Érseki, illetve megyés püspöki kinevezések és egyéb személyi kérdések.
- A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kormánya közötti állandó kapcsolat létesítésének lehetőségei.

II.

1. A Vatikán megbízottaival folytatott tárgyalások sikeresek *voltak*.⁴⁹³ A Politikai Bizottság ez év március 4-i határozatában foglalt alapelvek⁴⁹⁴ helyesnek bizonyultak és a tárgyalásokon érvényesültek.

A tárgyalásokon a Vatikán megbízottai az érseki és megyés püspöki kinevezésekkel kapcsolatos korábbi diszkriminációs álláspontjukat kénytelenek voltak részben feladni.

Tudomásul vették és elfogadták, hogy addig nem lehetséges a Szentszék és a magyar kormány közötti állandó jogi kapcsolat létesítése, amíg nem tisztázódnak és nem rendeződnek az állandó kapcsolat létrejöttét akadályozó kérdések. A pápa felhatalmazása alapján írásban foglalták össze, hogy a Szentszék kész a tárgyalásokon egyeztetett kinevezésekre (melléklet).⁴⁹⁵

A tárgyalások azt is jelzik, hogy a Vatikán vezető körei gondosan elemezték társadalmi viszonyainkat, ezen belül a magyar katolikus egyház és az állam közötti viszony alakulását és pozitív fejlődését. Az általános és egyházpolitikai helyzet számunkra előnyösebb. *Ezért*⁴⁹⁶ korábbi álláspontjukat módosítani kényszerültek, mivel merev magatartásuk fenntartásától nem várhatták jelenlegi kedvező pozíciónk és lehetőségeink gyengülését. Hosszú távú terveik érde-

493 Utólag kézírással javítva: sikeresnek „értékeljük” áthúzva.

494 Lásd a 109. dokumentumot.

495 Lásd a következő dokumentumot.

496 Utólag kézírással beszúrva.

kében nem kockáztatták az 1964-es részleges megállapodással kialakul[t] helyzetet. Számolniuk kellett azzal is, hogy a kinevezések további elodázása negatívan befolyásolja az érdekelt főpapok és a Vatikán viszonyát, amit mi politikailag kihasználhatunk.

A Vatikán rugalmas magatartását és megegyezési törekvéseit feltehetően az a körülmény is befolyásolta, hogy más szocialista országgal (elsősorban a Lengyel Népköztársasággal és a Csehszlovák Szocialista Köztársasággal) kapcsolatos jelenlegi lehetőségeik bonyolulttá váltak. A magyar kormány és a Szentszék közötti megegyezéssel bizonyítani akarják, hogy a szocialista országok irányában folytatott hosszú távú politikai koncepciójuk nem jutott zsákutcába.

2. Az érseki és megyés püspöki kinevezések nemzetközi és hazai vonatkozásban a haladó erőket *segíti[k]*⁴⁹⁷, a reakciós csoportok sorait várhatóan zavarja, elkedvetleníti. A két érseki kinevezéssel a püspöki kar olyan tagjainak helyzete erősödik meg, akik politikai és társadalmi kérdésekben a főpapok közül a leghaladóbb álláspontot képviselik. A megyés püspöki, apostoli kormányzói és segédpüspöki kinevezések olyan személyeket érintenek, akik készek az állam és az egyház közötti rendezett viszony fenntartására, a politikai együttműködésre, de politikai befolyásolásunk érdekében átgondolt és állandó erőfeszítésekre lesz szükség. Figyelemre méltó, hogy a Vatikán képviselői személyi javaslataik során nem erőltették a korábban erőszakolt, számunkra elfogadhatatlan és visszaautasított, szélsőségesen reakciós jelölteket (Endrey, Bárd, Belon stb.).

A kinevezendő személyek többsége politikailag számunkra kedvező. Ugyanakkor számolnunk kell azzal, hogy egyházkormányzási, egyházszerkezési és ideológiai vonatkozásban ezek az egyházi személyek eredményesebb, korszerűbb munkára képesek, amit a Vatikán maximumán igyekszik majd kihasználni.

Mindezek együttesen új helyzetet teremtenek, amelynek várható politikai és ideológiai következményeire fel kell készülni.

III.

A tárgyalások napirendi pontjainak vitái során, azokkal összefüggésben megbízottaink más kérdéseket is felvetettek. Ezek közül a legfontosabbak a következők voltak:

- Rendezzék a pápai dekrétummal sújtott békepapok ügyét és oldják fel a katolikus papok országgyűlési képviselőségét tiltó vatikáni rendelkezéseket.
- Módosítsák a papi békemozgalmat elítélő vatikáni álláspontot.
- Változtassanak az ellenséges magyar papi emigrációval kapcsolatos vatikáni magatartáson.

A vatikáni megbízottak nem zárkóztak el az általunk felvetett kérdések megvizsgálása és rendezése elől. Készségüket fejezték ki, hogy akár rövidesen, akár a későbbiek során vitassuk meg, miként lehetne a feszültséget okozó fontos kérdéseket megoldani.

– A dekrétummal sújtott békepapok ügyének megoldására javasolták, hogy az új országgyűlési választások előtt az érintettek jelentsék a Vatikánnak jelölésüket és kérik a Szentszék hozzájárulását, a Szentszék megkeresi a módját annak, hogy nyilvánosan megadja ezt a jogot Magyarországon a katolikus papoknak.⁴⁹⁸

497 Utólag kézírással javítva: „növeli” áthúzva.

498 A parlamenti pap képviselőjelöltek levélben kérték a pápa hozzájárulását, hogy engedélyezze számunkra a politikai szerepvállalást. MOL XIX-A-21-a-V-37-4-1967. Nem kaptak választ.

– A papi békemozgalommal és az emigrációval kapcsolatban régebbi érveléseiket ismertették (papok ne politizáljanak, ellenhierarchia a mozgalom, az emigránsok egy része nekik is sok nehézséget okoz stb.), de közben azt is érzékeltették, hogy ha az 1957. évi 22. sz. tvr. hatályon kívül helyezésében vagy módosításában megállapodásra lehetne jutni (esetleg bizalmasan), akkor más kérdésekben is készek előrelépni.

A Vatikán megbízottainak ezeket a javaslatait a papi békemozgalom vezetőivel együtt még tanulmányozni kell.

A tárgyalások során a csődbe jutott reakciós politika kapcsán megemlítettük Mindszenty nevét, de a vatikáni megbízottak a Mindszenty-ügy iránt nem mutattak érdeklődést, s megbízottaink sem kezdeményezték.

IV.

Javaslatok:

1. A Politikai Bizottság jóváhagyja a Vatikán megbízottaival folytatott tárgyalásokon részt vevő elvtársak tevékenységét és hozzájárul, hogy a tárgyalásokon egyeztetett kinevezésekhez az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke kikérje a magyar kormány és a Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulását.

A kinevezésekkel kapcsolatos eljárásokat úgy kell *időzíteni*⁴⁹⁹, hogy a kinevezések nyilvánosságra hozatala, a püspökké szentelések, az állami eskütétel időpontja 1969. január második felére essenek.

A közvélemény tájékoztatására Prantner József elvtárs 1969. január közepén tartson sajtótájékoztatót, melynek anyagát *Ilku Pál és*⁵⁰⁰ Pullai Árpád elvtárs hagyja jóvá.

2. A Központi Bizottság Agitációs és Propaganda Osztálya készítsen tájékoztatót a vatikáni tárgyalásokról, melyet írásban kapjanak meg a budapesti és megyei pártbizottságok első titkárai. A kerületi, illetve járási pártbizottság VB-titkárai szóbeli tájékoztatást kapjanak 1969. január közepéig.⁵⁰¹

3. A magyar külképviseltek vezetői bizalmas jelleggel, saját felhasználásra 1968. december közepéig kapjanak a vatikáni tárgyalásokról tájékoztatást.⁵⁰²

4. A magyar–vatikáni tárgyalásokról – az eddigi szokásoknak megfelelően – a püspöki kinevezések nyilvánosságra hozatala előtt kapjanak tájékoztatást a Szovjetunió, a Lengyel Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, a Bolgár Népköztársaság és a Jugoszláv Szövetségi Szocialista Köztársaság egyházügyi hivatalainak vezetői.

499 Utólag kézírással javítva: „ütemezni” áthúzva.

500 Utólag kézírással beszúrva.

501 Az átdolgozott, Pullai Árpád által láttamozott jelentésből 32 példány készült szigorúan titkos minősítéssel. Ennek ellenére nincs nyoma, hogy valóban megkapták volna a tájékoztatót az említett pártszervek.

502 A berlini és a varsói magyar követség korábban titkos ügykezelésű iratanyagában fennmaradt a „Tájékoztató a Vatikánnal folytatott tárgyalásokról”. MOL XIX–J–1–j–003293/6/7/8/1968.

[5. Az Állami Egyháziügyi Hivatal elnöke az érseki és püspöki kinevezésekkel kapcsolatban kialakult helyzetről 1969. március 1-ig adjon tájékoztatást az Agit. Prop. Osztálynak.]⁵⁰³

Budapest, 1968. november 18.

Jakab Sándor

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 478. ő. e. 49–53. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1968. november 26-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

503 A kapcsos zárójelben levő részt később tollal kihúzták az iraton.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv
a magyar–vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban
1968. november 26.**

3. Jelentés a Vatikán megbízottaival folytatott tárgyalásokról

JAKAB SÁNDOR elvtárs:

Nem kimondottan az előterjesztés kiegészítéseként, de el szeretném mondani, hogy a márciusi határozatra⁵⁰⁴ alapul az a terv, hogy 29-én kommunikét jelentetnénk meg a Magyar Püspöki Karnak folyósítandó állami segélyről szóló határozatról. Ez lenne indítása a személyi és egyéb kérdéseknek, melyeknek a menetrendje a javaslatokban szerepel.

NEMES DEZSŐ elvtárs:

Egy kérdésem van a javaslatokkal kapcsolatban. Azt javasolják az elvtársak, hogy a kinevezések nyilvánosságra hozatala és az esküétel 1969. január második felére essen. Milyen megfontolás diktálja ezt az időpontot?

JAKAB SÁNDOR elvtárs:

Elvi, vagy taktikai akadálya nincs annak, hogy ez előbb is meglegyen, de – nem kritikai megjegyzésként mondom – figyelembe kell venni, hogy bizonyos idő eltelik addig, amíg ez a javaslat az állami mechanizmuson átmege, figyelembe kell venni a soros üléseket, majd eljuttatni a Vatikánnak beleegyezésünket. Ismétlem, más ok nincs. A Vatikán belemenne akár a honlaputáni kinevezésekbe is.

KÁLLAI GYULA elvtárs:

A tárgyalásokról szóló jelentést és az előterjesztett javaslatokat helyeslem.

A 3. oldalon van egy olyan megállapítás, hogy a kinevezendő személyek többsége számunkra kedvező, s ugyanakkor számolnunk kell azzal, hogy egyházszervezési, ideológiai vonatkozásban ezek az egyházi személyek eredményesebb, korszerűbb munkára lesznek képesek. Ezt én nagyon reális megállapításnak érzem, s szeretném javasolni, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal – s talán nem is csak az ÁEH – hanem a propagandával foglalkozó szerveink is készüljenek fel arra, s legyen elgondolásuk arra vonatkozóan, hogy ne ez következék be, amit itt az elvtársak jeleznek. Ebben az egész dologban az van – és a Vatikánnal való viszony illetően való alakulásában is –, hogy látják: Magyarországon a vallásos tömegek is a szocializmus mellé álltak. S ha leírna ilyesmit, hogy ezek politikailag számunkra is kedvező személyek, látni kell, csak azért kedvező személyek, mert látják, hogy a tömegek a szocializmus építésének hívei, s állásfoglalásukat, de a Vatikánét is, ez szabja meg. Tehát nem azért kedvező személyek, mert belátják, hogy a szocializmus milyen jó. Lehet, hogy egyeseknél ilyesmi is szerepet játszik, de a püspököknél is az előbbi a döntő kérdés.

A Vatikánnak is tisztában kell lennie azzal, hogy Magyarországon a dolgozó tömegek elfogadták a szocialista rendszert, azt támogatják, s a Vatikán most azt nézi, ilyen körülmények

⁵⁰⁴ A Politikai Bizottság 1968. március 4-i egyházpolitikai határozataira utalt Jakab Sándor. Lásd a 109. dokumentumot.

között hogyan tud beilleszkedni. Természetesen ez az egész dolog nekik is biztosít bizonyos lehetőséget, de hozzá kell tenni: ha ezáltal az egyház befolyását tudnák erősíteni a tömegekben, akkor már nem lennének számunkra olyan kedvező személyek.

Foglalkozni kell tehát ezzel a kérdéssel, s megfelelő tervet kell kidolgozni, nehogy az egész megállapodást az egyházi befolyás erősítésére tudják felhasználni.

SZIRMAI ISTVÁN elvtárs:

Én a jelentést és a javaslatokat végeredményben elfogadható kompromisszumnak tartom, de nem különösebben sikerült kompromisszumnak. T. i. a mi jelentős követeléseinknek most sem tettek eleget. Sok politikai jelentőségű kérdés van még akkor is, ha egyiknek kisebb, másoknak nagyobb az aktualitása. Egy megállapodás esetén többet is el lehetne érni. Az a dolog, hogy most már lesznek főpapjaik, az nekünk is kedvező, de elsősorban nekik a jó. És ez elsősorban mégis csak az ő érdekük.

Javasolom én is elfogadni az előterjesztést, de hívjuk fel az elvtársak figyelmét, hogy ez a kompromisszum nem úgy néz ki, hogy 1:1, hanem 2:1 az ő javukra.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Javasolom, a Politikai Bizottság vegye tudomásul és hagyja jóvá a lefolytatott tárgyalásokról a jelentést és a megállapodást. A tennivalókat megfelelő állami vonalon bonyolítani kell.

Ha firtatni akarjuk a dolgot, szerintem is ez a kifejezés fogadható el, hogy kompromisszum. De kicsit jobb kompromisszumnak tartom ezt, mint ahogyan Szirmai elvtárs jellemezte. Itt tulajdonképpen két kérdésről van szó. Egyik: általában egy szocialista ország kormánya és a Vatikán közötti kontaktus, tárgyalás, megállapodás önmagában kompromisszum, de olyan, amely a szocialista állam oldaláról is előnyt jelent és a Vatikán oldaláról is. Véleményem szerint azonban az előny a szocialista állam szempontjából az erősebb. A Vatikán feladja évszázados harcát, tudomásul veszi, hogy a történelem változik, új társadalmi helyzet van tőle függetlenül. Én még azt sem veszem nyugtalanul tudomásul, hogy persze ma – havi, heti, napi értelemben – a Vatikánnak fontosabb ez, mert közeledni akar, közeledni akar a csehekkel, lengyelekkel is, de történelmileg ez a szocialista rendszer elismerése. Ez nagy jelentőségű dolog és történelmi lépés előre. Még annak is örülnék – mert ez a kommunista reálpolitika igényének megfelel – ha folytatódik ez a dolog, s végre Lengyelországgal is történne valamiféle lépés, vagy akár az orosz pravoszláv egyházzal.

Az ember elgondolkozik, hogy kinek előny, ha van kinevezett püspök és kinek hátrány, ha nincs. Itt ülnek elvtársak, akik szakértői a kérdésnek. Évek óta viseljük a terhét annak, hogy nincsenek kinevezett főpapok. Ez kicsiben ugyancsak az elismerés dolga. Másik része a dolognak, ami ennél komiszabb: ezeknek a püspökségeknek vannak vezetői. Illegálisan kinevezett vezetői vannak, akik vezetik a püspökségeket.⁵⁰⁵ Akkor mi jobb? Ha előttünk gyakorlatilag nem ismert illegális vezetője van a püspökségeknek, vagy legalizált, törvényes, általunk is elfogadott? Mi azt szeretnénk, hogy ebből nekünk legyen politikai előnyünk. Ők természetesen azt szeretnék, ha nekik lenne előnyük.

505 Magyarországon nem került sor illegális püspökszentelésre a létezett szocializmus időszakában.

A személyek persze szintén kompromisszumot jelentenek. De hány éve huzakodunk már! Megmondom őszintén, nem szeretem azt a kifejezést, hogy haladó püspök. Ő ugyanis vagy püspök vagy haladó. Inkább arról kell beszélni, hogy reális érzékkel rendelkező püspök, vagy nem.

Még annyit mondanék, hogy a további harc szempontjából nagyon fontos, hogy politizáljunk velük. Ne csak akkor álljunk szóba velük, amikor valamit eltiltunk. Legyen ebben a dologban valami rend. Persze ne tüzzünk ki olyan célt, hogy ezek a Központi Bizottság határozatát helyeseljék – bár meg kell mondani, hogy legutóbb Vietnam kérdésében, vagy azt megelőzően a csehszlovák üggyel kapcsolatban elég jól nyilatkoztak.⁵⁰⁶

Ha jól értem, a nyitott harci kérdéseket egyelőre félretesszük. Mindszenty ügye nincs napirenden, a kiközösített papok kérdésében nem akarnak előrelépni. Bár az is előrelépés, ha ezt, mint komoly eljárási módot vetették fel. Az egésznek az a logikája, hogy ha tényleg engedélyt kérnek, akkor arra már nem olyan nagyon egyszerű azt mondani, hogy nem.

Fontosnak tartom, hogy ezeket a kérdéseket mindenesetre pontosan beszéljük meg a mi harcostársainkkal. Talán a békepapokkal is konzultálni lehetne s megkérdezni, most mit ajánlanak. Mégis csak ők ismerik legjobban ezt a társaságot.

Az eljáráshoz lenne még észrevételem. Arról van szó, hogy bizonyos partnerekkel időben közöljük ezeket a dolgokat. Gondolkoztam azon, nem kellene-e előbb tájékoztatni őket valamivel. Itt nem arról van szó, hogy ők ne az újságból olvassák a kinevezéseket, hanem egy nemzetközi síkon folyó egyházpolitikai dologról van szó. Lehet, hogy segítünk, ha partnereinkkel bizonyos bizalmas formában közöljük ezeket a dolgokat. A jugoszlávokat kivéve, a többenél ajánlom mérlegelni, hogy talán hamarabb – nevek nélkül – tájékoztassuk őket arról, hogy ilyen természetű elvi megállapodás született, s ennek lebonyolítására hat héten belül Magyarországon sor kerül.

A jugoszlávokat illetően bonyolult a helyzet. Legszívesebben azt javasoltam volna, hogy velük ne közöljük, de ezt mégsem javaslom, mert más oldalról tudom, hogy a jugoszlávok formailag korrektek, de az egyházpolitikában nem mindig így járnak el. A Magyarországra beérkező külföldi egyházirodalmi sajtó 80 százalékát a jugoszlávok szállítják Magyarországra magyar nyelven. Ők megegyeztek a Vatikánnal mindenféle dologban. Mivel van magyar ajkú lakosságuk, nyomtatnak magyarul anyagokat, s mindjárt legyártják a magyar szükségletet is és vagonszámra küldik ide. Hogyan van ez az egész dolog? Jó lenne előbb ezt tisztázni, és csak azután beszéljünk velük, s tájékoztassuk őket. Tehát ne mechanikusan csináljuk ezt a tájékoztatást, hanem előbb beszéljünk a jugoszlávokkal ezekről az egyházpropagandát érintő kérdésekről s csak azután közöljük a megállapodást.

NEMES DEZSŐ elvtárs:

A jelentéssel és a javaslatokkal egyetértek. Nemzetközileg ez most úgy néz ki, hogy a Vatikán az öt szocialista ország egyikével kötött megállapodást, aminek van jelentősége. És olyan megegyezés született, amely nekünk is hasznos. Éppen ezért vetettem fel kérdésként, hogy miért január második felét javasolják időpontnak, amikor a megállapodás októberben megszületett. Ha előbb nem lehet megoldani, azt persze tudomásul kell venni, de ha nem muszáj várni, akkor ne várjunk addig.

⁵⁰⁶ Például az Új Ember XXIV. évfolyam 42. száma (1968. október 20.) az első oldalon közli a Magyar Katolikus Püspöki Kar véleményét „az időszzerű nemzetközi kérdésekről”. Az írás részletesen foglalkozik a csehszlovákiai eseménnyel és a vietnami helyzettel.

A megegyezés hazai jelentőségét illetően egy momentumot mondanék el: ez a megegyezés a Mindszenty-ügy jelentőségét lényegesen tovább csökkenti.

Az anyagban szó van arról, hogy vállaljanak parlamenti képviselőket, s ők ígérik, hogy előzetesen kérnek hozzájárulást. Én ezt nagyon meggondolandónak tartom. Egyetlen más országgal szemben sincsenek ilyen kikötések. Viszont a legutóbbi parlamenti választásoknál is voltak jelöltjeik, és nem kértek előzetes hozzájárulást.

MOL M-KS 288. f. 5. cs. 478. ő. e. 12–16. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1968. november 26-i ülésének jegyzőkönyve. Szó szerinti jegyzőkönyv. Gépelt tisztaátzat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban
1968. november 26.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1968. november 26-án megtartott üléséről

J E L E N V A N N A K: Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Kádár János, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Nemes Dezső, Nyers Rezső, Szirmai István, továbbá Ajtai Miklós, Czinege Lajos, Németh Károly valamint Aczél György, Pullai Árpád, Brutyó János, Gosztonyi János és Méhes Lajos elvtársak. Az ülésen nem vesznek részt: szolgálati okból távol voltak Apró Antal és Gáspár Sándor elvtársak, nem vett részt továbbá Ilku Pál elvtárs.

N A P I R E N D:

[...]

3. Jelentés a Vatikán megbízottaival folytatott tárgyalásokról
Előadó: Jakab Sándor elvtárs
Meghívottak: Prantner József, Szilágyi Béla és Balló István elvtársak

[...]

3. Jelentés a Vatikán megbízottaival folytatott tárgyalásokról.
Előadó: Jakab Sándor elvtárs
Hozzászóltak: Nemes Dezső, Kállai Gyula, Szirmai István és Kádár János elvtársak

A Politikai Bizottság a Vatikán megbízottaival folytatott tárgyalásokról szóló jelentést tudomásul veszi, a javaslatokat elfogadja azzal, hogy az abból adódó feladatokra a Minisztertanács hozzon határozatot.

A határozati javaslat 4. pontját az alábbiak szerint kell megszövegezni:

A magyar–vatikáni tárgyalásokról kapjanak tájékoztatást a Szovjetunió, a Lengyel Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság és a Bolgár Népköztársaság egyházügyi hivatalainak vezetői.

A tárgyalásokról későbbi időpontban tájékoztassák a jugoszláv egyházügyi hivatal vezetőit is.⁵⁰⁷

⁵⁰⁷ A Politikai Bizottság ülésén szereplő 3. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Kádár János
(Kádár János)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 478. ő. e. 1., 3., 10. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1968. november 26-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A „Világosság” rezidentúra jelentése a magyar főpapok római utazásáról
1969. május 15.

m á s o l a t !⁵⁰⁸

Tárgy: A magyar főpapok római tapasztalatai.

1969. május 14.

Május 10-én a Rómában járt magyar főpapok – dr. Íjjas József kalocsai érsek, a püspöki kar elnöke kivételével – hazaérkeztek. Íjjas érsek értesüléseink szerint 17-én érkezik Budapestre.

Dr. Brezanóczy Pál egri érsek május 13-án – a[z Állami Egyházügyi] Hivatalban – elmondotta: fogadtatásuk, érintkezéseik, eszmecseréik általános légköre jelentősen különbözik a korábban tapasztaltaktól. A legutóbbi érseki és püspöki kinevezések⁵⁰⁹ „megalapozottabb” pozíciót biztosított számukra és a magyar egyház hivatott vezetőinek „kijáró” tisztelet és megbecsülés légkörét fokozottabban – mint korábban – érezték.

Elmondotta továbbá, hogy szám szerint 41 főpap kérelmezte a palliumot. Ezek közül 9 bíboros, 9 érsek és 3 püspök személyesen, a többiek képviselőiken keresztül kérték a pápát a pallium átadására. – Az átvételre ünnepélyes keretek között április 29-én került sor.

Május 6-án Íjjas érsek a római Magyar Akadémián mintegy 200–220 meghívott előtt ünnepélyesen megnyitotta az utóbbi 20 év „termését” bemutató Egyházművészeti Kiállítást. Brezanóczy érsek megítélése szerint a kiállítás fokozott érdeklődést és a látogatók körében őszinte elismerést váltott ki.

Ezt látszik bizonyítani, hogy a kiállítás megnyitó ünnepségén és az ez alkalommal adott fogadáson több bíboros és magas rangú kúriai tisztségviselő vett részt.

Még ugyanezen a napon a magyar főpapokat – dr. Íjjas József kalocsai érseket, dr. Brezanóczy Pál egri érseket, dr. Bánk József váci és dr. Cserháti József pécsi megyés püspököket – fogadta Agostino Casaroli érsek, az Egyházi Közügyek Tanácsának titkára. Agostino Casaroli érseknek elmondották, hogy az egyház helyzete Magyarországon javult és megítélésük szerint a további kilátások reménykeltőek. Azt tapasztalják, hogy a magyar kormány és az Állami Egyházügyi Hivatal vezetői nem változtattak korábbi álláspontjukon, továbbra is türelmesen, készséggel, őszintén törekszenek az állam és az egyház közötti viszony javítására.

Majd mindannyian egységesen kezdeményezték a pápai dekrétummal sújtott békepapok ügyének megoldását. Elmondották, hogy a jelenlegi helyzet fenntartása nehézséget okoz nemcsak az állam és az egyház között, hanem az egyházon belül is, ez a nehézség terheli a további előrelépés lehetőségét. Úgy vélik, célszerű lenne a megoldási módokat megkeresni.

Agostino Casaroli jóindulatát, megértését hangsúlyozta és nem zárkózott el a megoldás lehetőségétől, amelyet már korábban, római nagykövetünknek is beszélgetésük közben említ-

508 Az eredeti jelentésről nem rendelkezünk információval.

509 Több magyar főpap kinevezésére is sor került 1969. január 10-én. Lásd a 576–583. számú lábjegyzeteket a forrásközlésben.

tett. A megoldás egyik lehetőségeként Casaroli érsek nem egyértelműen és nem világosan az esetleges „amnesziát” említette. Majd azt tanácsolta, illetve kérte, hogy a legcélszerűbbnek azt tartaná, ha a Magyar Püspöki Kar tenne javaslatot a megoldhatóság módozataira és várja kezdeményezésüket.

Végül a magyar főpapok megfontolásra ajánlották Giovanni Cheli – Casaroli munkatársa – esetleges magyarországi utazását, aki a további eszmecsere-t készíthetné elő. Agostino Casaroli a javaslatra nem válaszolt.

Brezanóczy érsek ebből is, és ezzel összefüggő más tapasztalatokból arra következtet, hogy a Szentszék most nem tartja alkalmasnak az időpontot a kezdeményezésre. Úgy véli, Giovanni Villot államtitkárrá történő választása is bizonytalanabbá, óvatosabbá teheti Casaroli érseket és jobban tarthat, mint korábban a kezdeményezés kockázatától.

Megítélésünk szerint abban, hogy Casaroli a magyar főpapok kezdeményezését nem tekintheti időszerűnek, az új államtitkári kinevezés mellett szerepet játszhat az is, hogy a Szentszék még nem rendelkezhet megalapozott információkkal a legutóbbi érseki és püspöki kinevezések tapasztalatairól.

A magyar főpapok május 9-én – a pápai audencia előtt – tisztelgő látogatást tettek az április 29-én kinevezett új államtitkárnál, Giovanni Villot bíborosnál. Íjjas érsek mondott a megjelentek nevében üdvözlő beszédet, méltatta érdemeit, gratulált a kinevezéséhez és jóindulatát, megértését, bizalmát, támogatását kérte a bíboros-államtitkárnak. Villot államtitkár maga is erre törekedett és kevésbé vette figyelembe a protokoláris kezdeményezést. Brezanóczy szerint érdemi kérdésről az államtitkárral nem beszéltek.

Még ugyanezen a napon került sor a pápai audienciára. A pápa mind a négy magyar főpapot együtt fogadta. Itt is dr. Íjjas József érsek mondott üdvözlő beszédet és fejezte ki hűségüket, hálájukat a pápának. A pápa mintegy 10-15 perces beszédében említette Mindszenty József, volt bíboros [sic!] akadályoztatását és helyzetét mint megoldatlan problémát interpretálta.

Az ajándékok kölcsönös átadás-átvétele után a magyar főpapok kíséretében lévő egyházi és világi személyek is részt vettek a már rövidesen befejeződő kihallgatáson.

Budapest, 1969. május 15.

Másolta: Jánka S-né

1969. május 26.

4-64-634-1/69

Készült: 1 pl.

ÁBTL 3. 2. 6. 8-70/76/1. 063-065. p. A III/I. Csoportfőnökség és jogelődei által kezelt dossziék. Rezidentúra-dossziék. „Világosság” rezidentúra dosszié. III/1. kötet. Hitelesítés nélküli gépirat, tisztázat.

**Terv Giovanni Cheli magyarországi látogatásának előkészítésére a „Világosság”
rezidentúra dossziében
1969. szeptember 15.**

Nemzetközi és Tájékoztatási
Főosztály

Szigorúan titkos!
/1969.

Készült: 4 példányban.
..... példány.

Erre később került sor⁵¹⁰

Tárgy: Giovanni Cheli magyarországi látogatása.

I.

Dr. Íjjas József kalocsai érsek, a püspöki kar elnöke, dr. Brezanóczy Pál egri érsek és dr. Cserháti József pécsi megyés püspök meghívására Giovanni Cheli tanácsos, az államtitkárság magyar referense mintegy 7–10 napra, szeptember 23-án Magyarországra látogat. Itt-tartózkodásának idejét részben a meghívók meglátogatására, részben „pihenésre” fordítja.

Feltételezhető, Cheli a meghívók meglátogatása mellett beszélgetést folytat majd más püspökökkel és egyházi személyekkel is, és igyekszik információkat gyűjteni annak megítéléséhez, vajon a legutóbbi érseki-püspöki kinevezések beváltották-e az ehhez fűződő vatikáni reményeket. A magyar egyház általános helyzetének megítéléséhez szükséges információk megszerzése mellett feltételezhetően tájékozódni kíván majd az újonnan kinevezett püspökök magatartásáról, az Állami Egyházügyi Hivatallal tartott kapcsolatokról és mindazokról a „problémákról”, amelyek megoldása elősegíthetné a Szentszék érdekeinek hatékonyabb érvényesítését.

II.

Cheli látogatása lehetőséget biztosít egyházpolitikai érdekeink érvényesítésére is. Alapvetően két irányú megfontolás érvényesítése látszik célszerűnek:

- Egyrészt: Cheli érintkezésére befolyást gyakoroljunk és legfontosabbnak minősíthető hírforrásait – dr. Íjjas József kalocsai érseket és dr. Brezanóczy Pál egri érseket – „felkészítsük” a vele folytatott eszmecserére. Kevésbé látszik célszerűnek és szükségesnek, hogy a feltételezhetően Cehlivel kapcsolatba kerülő többi püspököt is „előkészítsük” a beszélgetésre.
- Másrészt: szükségesnek látszik, hogy Miklós Imre elnökhelyettes elvtárs közvetlen, nem hivatalosnak minősíthető kapcsolatot létesítsen Cheli tanácsossal. Továbbá hasznos lehet, ha Prantner József elnök elvtárs elutazása előtt fogadja Chelit. A nem hivatalosnak minősíthető érintkezések közvetlen lehetőséget biztosítanak Cheli érdekeinek megfelelő befolyásolására.

⁵¹⁰ A kézírásos beszúrás arra utal, hogy Giovanni Cheli csak 1969 novemberében járt Magyarországon. Az itt közölt dokumentum egy terv a vatikáni küldött fogadására. Lásd a következő dokumentumot.

III.

Cheli látogatásának előkészítésére és befolyásolásunk irányára a következőket javaslom:

1. Az Egyházügyi Hivatal javasolja dr. Íjjas József kalocsai és dr. Brezanóczy Pál egri érseknek, készítsenek programot Cheli tanácsos részére. Célszerű lenne olyan megfontolást érvényesíteni, hogy Cheli szeptember 26-ig, Íjjas érsek elutazásáig⁵¹¹ Kalocsán tartózkodna. Íjjas elutazása után egri tartózkodással kellene idejét tartósabban lekötöni. Arra kellene törekedni, hogy a többi püspökök meglátogatására – ha Chelinek ez egyáltalán tervezett szándéka – viszonylag rövid időt fordítson.

2. Az Egyházügyi Hivatal folytasson előkészítő megbeszélést dr. Íjjas és dr. Brezanóczy érsekkel. Javasolja a két érseknek, ha a Chelivel folytatott eszmecsere során szóba kerül a magyar egyház kinevezések utáni helyzete, adjanak erről optimista és sok reményre jogosító értékelést. Mindketten más „hangszereléssel” [sic!] elmondhatnák, hogy a kinevezések olyan bölcs döntésnek bizonyultak, ami még rendkívül sok örömet okozhat a „Szentatyának”. Megítélésük szerint minden kinevezett új püspök serényen tevékenykedik az egyház érdekében. Íjjas megjegyezhetné továbbá, mindezt természetesen az állam nem fogadja örömmel, de mindaddig semmilyen retorziót nem tapasztaltak.

Íjjas kifejtethetné továbbá – különösen akkor, ha ezt Cheli is szóba hozza – nem ismeri az Egyházügyi Hivatal és az új püspökök kapcsolatát, csak sejtéseket és feltételezéseket mondhat erről. Azt feltételezi, hogy az Egyházügyi Hivatal az új püspökök közül különösen hárommal szemben tanúsíthat bizalmatlanságot. Ezek: Udvardy József csanádi, Kisberk Imre székesfehérvári és Kacziba József győri püspökök. Az Egyházügyi Hivatallal történő érintkezésükről nincs ugyan tapasztalata, de azt sejtí, hogy velük szemben érvényesül leginkább a fenntartás.

Íjjas elmondhatná még: megítélése szerint rendkívül körültekintően kellene eljárni, hogy az Egyházügyi Hivatal ne tudjon belekötni semmibe. Tanácsolja Chelinek, ha érintkezik a nevezettekkel, egyáltalán nem lenne felesleges felhívni figyelmüket, tanúsítsanak rugalmasabb magatartást az Egyházügyi Hivatallal szemben, mert ez felel meg az egyház érdekeinek. Talán leginkább fontos lenne ezt Udvardy püspöknek tudomására hozni, mert sokszor ellenszenves, merev, makacs magatartással károkat okozhat az egyháznak.

Mindketten hangsúlyozhatnák, hogy illetékes állami vezetőket rendkívül „felingerelte” Csertő Sándor legutóbbi kinevezése.⁵¹² Azt a vádat is megfogalmazták, hogy a Szentszéknek viszonyu[n]k rendezésére irányuló őszinte törekvése kétségbe vonható. Hangsúlyozhatnák: mindketten igyekeztek meggyőzni az Állami Egyházügyi Hivatalt, hogy Csertő kinevezése nem minősíthető úgy, mintha a Szentszék ellensúlyozni akarná az érseki és püspöki kinevezéseket. Ezt az érvelést azonban a Hivatal nem fogadta el. Úgy vélik, emiatt nőtt a fenntartás a Szentszék szándékaival kapcsolatban.

Nem ezzel függ össze szorosan, de úgy ítélik meg nemcsak ők, hanem a püspöki kar is, ha a Szentszék tovább akar lépni a még rendezetlen problémák megoldásában, akkor ennek előfeltétele a kiközösített békepapok ügyének megoldása. A püspöki kar úgy véli, hogy ez nemcsak a magyar állam és az egyház viszonyát terheli, hanem messzemenően érthetetlen a z egyház belső érintkezésénél is. Általános érdek, de elsősorban a magyar egyház érdeke,

511 Az Állami Egyházügyi Hivatal pontosan dokumentálta a hazai és külföldi egyházi személyek ki- és beutazásait. Íjjas József nem hagyta el a jelzett időpontban az országot.

512 Csertő Sándort 1969-ben a Hittani Kongregáció „promotore di giustizia”-nak (promotor justitiae), lényegében a kongregáció főügyészének, harmadik legfontosabb személyiségének nevezték ki. Az AEH is behatóan foglalkozott az esettel. MOL XIX-A-21-d-0022-7-1969.

hogy ennek megoldására a „Szentatya” valamilyen megoldási módot találjon. Kifejthetnék, hogy a megoldás általános megnyugvást okozna az egyházon belül, de remélhetőleg hozzájárulna az állam és az egyház viszonya általános légkörének javításához is. Úgy érzékelik, az Állami Egyházügyi Hivatal a dekrétumot olyan hidegháborús megkülönböztetésnek tartja, amely sérti a Magyar Népköztársaságot is, és összeegyeztethetetlennek minősítik az 1964. évi részleges megállapodással.

Elmondhatnák továbbá, hogy óvatosan és körültekintően puhatolóztak, vajon a dekrétum megszüntetése ellenében számítani lehet-e valamilyen engedményre. Ez elől a leghatározottabban és a legmerekvebben elzárkóztak. Azt hangsúlyozták, eddig is a legőszintébben törekedtek a viszonyok javítására. Ezt a szándékot a jövőben is fenntartják, bár több jel arra utal, hogy a Szentszék hangoztatott jó szándékait fenntartással kell kezelni. A leghatározottabban leszögezték, hogy visszautasítanak mindenféle politikai zsarolást. Azt tételezhették fel, hogy a „Szentatya” vagy Villot államtitkár úrtól megbízást kaphattunk a megoldás ilyen módozatának előterjesztésére. A leghatározottabb és legmerekvebb visszautasítás mellett ugyanekkor megjegyezték, hogy az Egyházügyi Hivatal és a kormány mindaddig messzemenő jóindulattal és jószándékkal megvizsgált és nem egy kérdést meg is oldott, nemcsak olyat, amelyre a Szentszék hívta fel a figyelmet, hanem olyat is, amelyet a Magyar Püspöki Kar ajánlott a kormány figyelmébe.

Dr. Íjjas érsek adja át Chelinek tanulmányozásra és vélemény nyilvánításra azt a dokumentumot, amelyet szándékában van a Szentszékhez felterjeszteni. Fejezze ki: úgy véli, hogy ő (Cheli) sokat tehet – hiszen most már közelebről ismeri a magyar egyház sajátos helyzetét –, hogy Casaroli érsek és Villot államtitkár megértéssel és jóindulattal fogadja az előterjesztést.

Íjjas érsek még egyszer hangsúlyozza: meg van győződve arról, hogy az ügy megoldása eredményesen szolgálja az egyház érdekeit. Meggyőződése szerint lehet találni olyan módot, ami nem dezavualja⁵¹³ XII. Pius pápát és nem jár presztízvesztéssel. Egyébként annak valószínűsége, hogy a dekrétum megszüntetését a magyar kormány a Szentszék presztízisének aláásására, politikai célok érdekében használná fel, nem lehet jelentős. Úgy véli, hogy megoldás esetén ezt feltételül is szabhatná a Szentszék. Javasolja Chelinek, ha találkozik az Állami Egyházügyi Hivatal vezetőivel, óvatos formában puhatolódzék efelől. Ha ő (Cheli) lehetőséget lát a megoldásra, megkockáztathat olyan kijelentést, hogyha a Szentszék egyébként meg is oldja, csak úgy teheti ezt meg, ha nem használják fel presztízisének rontására.

3. Íjjas érsek javasolja Chelinek, hogy a személyes tapasztalatok megszerzése érdekében keressen kapcsolatot dr. Beresztóczy Miklóssal, dr. Várkonyi Imrével és dr. Horváth Richárdal.

4. A hivatal folytasson előkészítő megbeszélést a nevezettekkel és koordinálja az álláspontokat. Alapvető magatartásnak azt kellene meghatározni, hogy a nevezettek Chelivel folytatott beszélgetés során ne a megtört, alázatos, lelki válságban vergődő és feloldásért esdeklő magatartást tanúsítsanak, hanem azt a biztos tudatot tükröztessék: az egyház törvényei ellen soha nem vétettek, sőt mindenkor az egyház igaz érdekeit szolgálták. Azt lenne célszerű hangsúlyozniuk, hogy megítélésünk szerint mindhárman egy rosszindulatú informálásnak az áldozatai.

513 Dezavual (fr.) meghazudtol, megcáfol; kétségbe von.

5. Javaslom, hogy Miklós Imre elnökhelyettes elvtárs két esetben létesítsen nem hivatalosnak minősíthető kapcsolatot Cheli tanácsossal. A legalkalmasabbnak látszó egyik alkalom az lehetne, hogy Miklós elvtárs Chelit a római „vendéglátás” vizsonzásául, kirándulásra hívná meg. A másik alkalmat egy ebéd- vagy vacsorameghívás legalizálhatná.

Miklós elvtárs Chelivel a következő fő kérdésekről „tárgyalhatna”:

1. Csertő Sándor kinevezésének értékelése, a Szentszék hangoztatott, jószándékú törekvéseinek kétségbe vonható értelmezése.
2. Legfontosabb kérdésként: a dekrétummal sújtott békepapok ügyének elengedhetetlenül szükséges megoldása.
3. A papi békemozgalom tevékenységével kapcsolatban diszkriminációs fenntartások megszüntetésének szükségessége.
4. A viszonyok teljes normalizálásának feltétele „a magyarországi különlegesnek ítélt helyzet”-ből fakadó összes diszkrimináció megszüntetése.
5. König bíboros Mindszenty-látogatásának minősítése.

6. Prantner József elnök elvtárs elutazása előtt fogadja Cheli tanácsost.

Budapest, 1969. szeptember 15.

(Orosz József)

ÁBTL 3. 2. 6. 8–70/76/2. 102–107. p. A III/I. Csoportfőnökség és jogelődei által kezelt dossziék. Rezidentúra-dossziék. „Világosság” rezidentúra dosszié. III/2. kötet. Hitelesítés nélküli gépirat, tisztázat.

Országos Széchényi Könyvtár

A „Világosság” rezidentúra jelentése Giovanni Cheli magyarországi látogatásáról
1970. január 15.

62/9-130/20 sz. Utasítás 6-tól

Szigorúan titkos!

VÁGI Elvtársnak!

B u d a p e s t

Budapest, 1970. január 15.

1. Vagi 30.1.70.

lássza: Zentai et. L. Zentai

Honti et. Honti 70. II. 3.

Cheli magyarországi látogatásáról

Értesülésünk szerint Giovanni Cheli, a vatikáni Egyházi Közügyek Tanácsának funkcionáriusa [sic!], múlt év novemberében tett magyarországi hivatalos látogatása során – az Állami Egyházügyi Hivatalban folytatott hivatalos megbeszélésén kívül – a magyar egyház helyzetéről, s egyes papi személyekről kívánt informálódni. E célból felkereste a püspöki székhelyeket, beszélt püspökökkel, papokkal, meglátogatott papi és nővérotthonokat, egyházi iskolákat stb.

A hitélettel kapcsolatosan (templomi hitoktatás, templomok látogatottsága) kedvező benyomásokat szerzett, s elégedetten nyilatkozott a katolikus iskolákról.

A papság helyzetét illetően elsősorban a morális problémák után érdeklődött, láthatóan a kedvezőtlen nyugati tapasztalatokból kiindulva. Egyes püspökök arról informálták, hogy Magyarországon nincs kontesztáció⁵¹⁴, a püspököknek így nem kell tekintélyválsággal szembenéznük.

Egy-két püspök kiemelte egyes, plébániákon lelkészkedő papok találékonyságát, akik például autóvezető tanfolyamot szerveznek, s ezzel a hívek toborzása mellett még állami elismerésben is részesülnek. Jó benyomást gyakorolt rá az egyházmegyék központi fizetés-elosztás rendszere.

Cheli megtekintette a templomokat, püspöki palotákat, egyes főplébániákat, s fényképeket is kért róluk, arra való hivatkozással, hogy azokat „a pápának is megmutatja”. Elégedetten állapította meg, hogy a templomok „jó karban vannak”.

Egyházkormányzati problémákat illetően kiemelte, hogy túlzottan nagy a váci, a veszprémi és az egeri egyházmegye.

Érdeklődést mutatott a férfi és különösen a női szerzetesrendek iránt. Pannonhalmán a ciszter apáttal beszélgetett,⁵¹⁵ Kalocsán az ottani női szerzetesrend létszáma, élete, „utánpótlási” lehetőségei felől informálódott.

A dekrétummal sújtott papok kérdésében nem hivatalos formában annak a véleményének adott hangot, hogy ha az új kódex el is törli az exkommunikációt („amit szívből kíván”), akkor sem lesz könnyű e papok helyzete. Ügyüket ugyanis a régi, azaz a jelenleg fennálló törvények

⁵¹⁴ Kontesztáció (lat.) tanúsítás, bizonyítás; (ang.) a hatvanas évek második felében ezzel a fogalommal illették a nyugati diákifjúság társadalomellenes tiltakozásait, lázadásait.

⁵¹⁵ Endrédi Vendelről van szó.

alapján bírálják felül, s feltétlenül elvárják tőlük, hogy „a megbánás jeleit” mutassák. Egy Íjjas érsekkel folytatott beszélgetés során Cheli azzal „fenyegetőzött”, hogy amennyiben a tervezett közös ebéden az exkommunikált papok is részt vesznek, úgy ő nem fogadja el a meghívást. Az exkommunikált papokkal végülis felsőbb utasítás alapján ült le tárgyalni. Az utasítást a bécsi nunciaturán keresztül kapta a magyar–osztrák határon lebonyolított találkozó során. (Előzetesen ugyanis Egerből telefonált Bécsbe további instrukciókért).

Várkonyival folytatott megbeszélését követően elégedettségének adott hangot, azt mondta, hogy könnyebben tudott beszélni vele, mint Beresztóczyval, aki „meglehetősen kifárasztotta”.

A „félreállított” püspökökről nem nyilatkozott még magánbeszélgetéseken sem, azonban Belonnal többször hosszasan tárgyalt.

Látogatása során számos olyan egyházi személlyel tárgyalt, akik feltehetően a Vatikán által valamilyen magas beosztás, így püspöki kinevezés szempontjából perspektivikusan számba jöhető jelölteknek tekinthetők. E személyek neveit részben „magával hozta” – mintegy Bongianinótól örökölve vagy a magyar papi emigráció részéről felvetve – részben megbeszélései során a püspököktől „szerezte”. Az esetleges „jelöltként” felmerülők között szerepel Keresztes Szilárd görög katolikus pap, valamint Simon József beledi plébános, az egri Váradi József, a pécsi Hegyi László, az esztergomi Szepesdi Ervin. Szendy József⁵¹⁶ és Kalmár Ödön, a veszprémi Baróti József.⁵¹⁷

Helyzetfelmérő és „káter-kiválasztó” tevékenysége során Cheli igyekezett elterelni a figyelmet valódi céljairól, s ezért számtalanszor változtatott az előre megállapított programon, esetenként meglepetésszerűen cselekedett.

Visszatérését követően Casaroli, az Egyházi Közügyek Tanácsának titkára Cheli információira történő hivatkozással, de nem említve meg a magyarországi tapasztalatokat, kedvezően nyilatkozott a szocialista országok egyházi helyzetéről. Azt állította, hogy ezen országok püspökei és papjai sokkal inkább hűek a pápához és az egyházi hagyományokhoz, mint a nyugati klérus. A szocialista országok papsága körében a „nyilvános akciók” helyett a bensőségesebb szellemi élet az uralkodó, ismeretlenek az olyan megnyilvánulások, viták, melyek Nyugaton a papi nőtlenség eltörléséről folynak.

Casaroli kijelentette, hogy „a hasonló politikai helyzet következtében könnyebb a szocialista országokban püspökjelölteket találni, mint Nyugaton”. Az állam és az egyház kapcsolatait megfelelőnek mondta. Mivel szerinte a papság nem tud politizálni és más széleskörű közéleti tevékenységet kifejtetni, a Nyugathoz képest ezen országok papjai jobban megőrzik papi mivoltukat.

Végül megemlítette, hogy akadnak nehézségek a szemináriumok életében, a püspöki kúriák és a parókiák állami ellenőrzésének „túlhajtásában”, de „a légkör folyamatosan javul”.

Budai
Budai

ÁBTL 3. 2. 6. 8–70/76/3. 02–04. p. A III/I. Csoportfőnökség és jogelődei által kezelt dossziék. Rezidentúra-dossziék. „Világosság” rezidentúra dosszié III/3. kötet. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

516 Szendy József nem esztergomi, hanem fehérvári egyházmegyes pap, de Esztergomban teológiai tanár.

517 Helyesen: Baróti János.

**A „Világosság” rezidentúra jelentése a Szentszék témajavaslatairól
a magyar–vatikáni tárgyalásokra
1970. április 11.**

62/9-1858/20 sz. utasítás

Szigorúan titkos!

*l. Vági**Lássa: Zentai et.**Honti et.*

Vági Elvtársnak!

Budapest

1970. április 11.

Tárgy: A Szentszék témajavaslatai egy esetleges magyar–vatikáni tárgyalásra.

A vatikáni kúrián dolgozó, vagy jó kúriai kapcsolatokkal rendelkező római magyar emigráns papok legutóbbi megnyilvánulásából levont következtetéseink szerint a Szentszék közvetett úton kíván témajavaslatokat felvetni egy esetleges magyar–vatikáni tárgyalásra, részben kifejtve a Vatikán álláspontját egy-egy kérdésben.

Az elmúlt hetekben Tóth Gyula, a vatikáni államtitkárság funkcionáriusa, Csertő Sándor, a Hitvédelmi Kongregáció tisztviselője, Tétény Gyula plébános az alábbi kijelentéseket tették a hivatalosan Rómában tartózkodó magyar egyházi személyek körében, nem hivatalos jelleggel:

Csertő azt igyekezett bizonygatni, hogy a magyar állam számára nem jelentene presztizsvesztést, ha [a] Mindszenty-pert – a Grósz-perhez hasonlóan – törvényellenesnek minősítené. Miután a rehabilitálással elhárulna az akadály Mindszenty Rómába távozása előtt, a megváltozott helyzet a magyar egyház számára is jelentős javulást eredményezne.

Tétény – jól értesült kúriai forrásaira hivatkozva – azt állította, hogy a Szentszék jelenleg „komoly hajlandóságot” mutat a magyar kormánnyal folytatandó tárgyalásokra. A Vatikán az alábbi kérdésekben szeretne tárgyalni és eredményt elérni:

- a „békepapok” ügyében hajlik valamilyen megoldásra;
- Belon Gellértet püspökké szeretné szentelni. (Tétény tudomása szerint az 1964. évi magyar–vatikáni részleges megállapodásról felvett jegyzőkönyv záradéka azt a kitéltet is tartalmazza, hogy Belon ügyét későbbi időpontban tárgyalni fogják);
- az „exkommunikáltak” feloldozása esetén a Szentszék elvárná, hogy e személyeket a magyar kormány ne javasolja püspöknek vagy vikáriusnak;
- a Szentszék kívánsága, hogy a magyar kormány minden püspök számára engedélyezze a Rómába történő utazást.

Tóth felvetette, hogy előnyös lenne a magyar egyház számára, ha tanulás céljából kispapokat küldene a római Germanicum-Hungaricum kollégiumba.⁵¹⁸ A magyar egyház előtt így meg-

⁵¹⁸ A Collegium Germanico-Hungaricum 400 évvel korábbi egyesítésének emlékünnepe, 1979. április 1-jén jelentette be Lékai László bíboros prímás, hogy ósztól magyar kispapok mehetnek a kollégiumba, hogy megkezdjék tanulmányaikat a Gergely-egyetemen.

nyílna az a lehetőség, hogy fiatal magyar papok kerülhetnének be a vatikáni kongregációkba és a diplomáciai szolgálatba. (Tóth továbbá helyesnek tartaná, ha a Magyar Püspöki Kar nyilatkozatban állna ki VI. Pál pápa mellett a cölibátus kérdésében.⁵¹⁹)

A Vatikán nyilvánvalóan bízik abban, hogy a hivatalosan Rómában tartózkodó magyar papokon keresztül valamilyen formában eljutnak javaslatai az illetékesekhez. E közvetett úton történő „sugalmazás” ugyanakkor lehetővé teszi számára, hogy a magyar egyházat is „közbenjárójává” tegye, hangoztatva azokat az előnyöket, melyek a tárgyalások eredményességéből fakadhatnak a magyar egyház számára. (Értesülésünk szerint Bánk püspök, vatikáni tanácsra írásos javaslatot készül Ijjas érsek elé terjeszteni a magyar kispapok Rómába küldése tárgyában.⁵²⁰)

Feltételezhetően az Ijjas érsek várható bíborosi kinevezéséről⁵²¹ kiszivárgott hírek is szervesen kapcsolódnak a fenti vatikáni szándékokhoz (megoldás keresés a Mindszenty-kérdésben a további tárgyalások érdekében, a Magyar Püspöki Kar támogatásának megnyerése egyes vatikáni célkitűzések megvalósításához.)

Budai
Budai

ÁBTL 3. 2. 6. 8–70/76/3. 19–20. p. A III/I. Csoportfőnökség és jogelődei által kezelt dossziék. Rezidentúra-dossziék. „Világosság” rezidentúra dosszié III/3. kötet. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat.

Országos Széchényi Könyvtár

519 VI. Pál pápa a papság számára írt „Sacerdotalis coelibatus” kezdetű körlevelében (1967. június 24.) a tiszta és teljes odaadásról szól. A papok számára a cölibátust ajánlja, mert ebben az életformában a pap és az Isten között nem áll ott a család. Isten segítségével az ember képes felülkerekedni a nemi ösztönök követelésén.

520 Az ÁEH irattárából nem került elő erre vonatkozó adat. Az egyházi levéltárak (Vác, Kalocsa) később még szolgálhatnak eredménnyel.

521 Ijjas József kalocsai érsek nem lett bíboros. A jelentés dezinformáció.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály előterjesztése a Politikai Bizottság részére a magyar–vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban
1971. április 13.**

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Agitációs és Propaganda
Osztály

Szigorúan bizalmas!

Készült: 3 pl-ban!

Látta: Óvári Miklós IV. 14.

Előterjesztés
a Politikai Bizottságnak
a magyar–vatikáni tárgyalásokkal összefüggő néhány egyházpolitikai
kérdésről

1970. október 6–11 között – mint arról már a Politikai Bizottságnak tájékoztatást adtunk⁵²² – a Vatikán megbízottaival Rómában tárgyalást folytattunk az 1957. évi pápai dekrétumok megszüntetéséről.

Eszmezsere folyt még az egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulást szabályozó 1957. évi 22. tvr.-ről és néhány főpapi funkció betöltésének lehetőségéről.

A Vatikán képviselői ismételten megkísérelték, hogy az országgyűlési képviselő katolikus papokat sújtó egyházi büntetések feloldását és a püspöki kar, illetve a püspökök jogait korlátozó pápai intézkedés megszüntetését az 1957. évi 22. tvr. visszavonásával vagy módosításával kössék össze.

Kifejtettük, az 1957. évi 22. tvr.-ről nem vagyunk hajlandók tárgyalni, viszont az említett pápai rendelkezések feloldása esetén más kérdésekről készek vagyunk megbeszéléseket folytatni. Kértük, hogy a dekrétumok esetleges feloldását hivatalos írásban is rögzítsék.

A Szentszék képviselői a tárgyalások során bemutatták az általunk kívánt dokumentum-tervezeteket, amelyeket kérésünknek megfelelően módosítva Villot kardinális, vatikáni államtitkár írt alá, s átadták a Rómában tartózkodó Íjjas érseknek. A dokumentumok záradéka szerint azonban a Vatikán döntése csak akkor válik érvényessé és hozható nyilvánosságra, „amikor a Szentszék ezt kifejezetten megengedi”.⁵²³

A Vatikán a záradék feloldását, illetve a püspökök jogait korlátozó, a közéleti szereplést vállaló papokat kiátkozó pápai intézkedés hatálytalanítását szeretné engedmények kierőszakolására felhasználni, össze akarja kötni az 1957. évi 22. tvr. módosításával.

[A Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalás eredménye megfelel érdekeinknek, az előkészített pápai dokumentum számunkra elfogadható konkrét előrelépést jelent. 1. A vatikáni dokumentumok záradékának mielőbbi feloldatása érdekünkben áll. Ennek elérésére lényegében 3 alternatíva áll előttünk:]⁵²⁴

⁵²² Az MSZMP PB 1970. szeptember 22. és november 3. között hét alkalommal ülésezett, de egyáltalán nem tárgyaltak egyházi ügyeket. Ebben az időszakban a Központi Bizottság és a Titkárság napirendjén sem szerepelt a tárgyra vonatkozó kérdés. A részletes tájékoztató azonban valóban elkészült, igaz csak 1970. december 4-i dátummal. A Politikai Bizottság tagjai információk anyagként kapták meg. MOL M–KS 288. f. 11. cs. 3022. ő. e. 1–9. p.

⁵²³ Uo.

⁵²⁴ A kapcsolatos zárójelben levő szöveg átnyilazva a javaslatok 1. pontjába.

Javaslatok:

- a) Elzárkózni minden további vatikáni tárgyalás elől mindaddig, amíg a dokumentumok záradékát fel nem oldják, számítva arra, hogy e lépésre előbb-utóbb rákényszerülnek. Ez a megoldás határozottságot mutat, de közvetve a Vatikán manipulációját segíti, mert a kezdeményezésről való lemondást is jelenti, a papság közötti bizonytalansággal és az elért eredmény értékének csökkenésével járhat.
- b) Tovább tárgyalni a Vatikánnal a záradékok feloldásáról, az 1957. évi 22. tvr. módosításáról. Pozícióink kedvezőbbek annál, hogy e megoldást válasszuk és alkudozásba bocsátkozzunk.
- c) A záradékok feloldását közvetett módon elérni. A magyar egyházak (nemcsak a katolikus) vezetőivel megállapodást kötni az egyházi állásokhoz szükséges állami hozzájárulás új módozatairól, amit a Vatikán kénytelen figyelembe venni, s a záradékok feloldására kényszerítheti anélkül, hogy közvetlen kezdeményező lépést tennék ez irányban.

E megoldás mellett szól:

- Az állami hozzájárulás új szabályozása nem a magyar kormány és a Vatikán közötti tárgyalás eredményeként, hanem belső ügyként, az állam és az egyházak közötti jó viszony eredményeként jelentkezne.
- Eddigi elvi álláspontunkat megtartva, nem módosítjuk az 1957. évi 22. tvr.-t, sőt a tvr. 3. pontja alapján járunk el, amely kimondja, hogy a „...szükséges állami hozzájárulás módozatait a magyar állam és az egyházak között szerződésekkkel kell rendezni”.
- Anélkül, hogy csorbítanánk az állami szuverenitást és érdekeinket, nagyvonalú gesztust jelent a magyar egyházi vezetés felé, egyben a papi békemozgalom vezetőinek pozícióját is erősíti az egyházon belül.

2. Az 1957. évi 22. tvr. módosítása nem szükséges. Társadalmi fejlődésünk, a szocialista demokrácia kiszélesedése, az állam és az egyházak közötti tartós jó viszony viszont lehetővé és szükségessé teszi a Vatikánnal folytatott tárgyalásainktól függetlenül is, hogy a rendelet végrehajtásának gyakorlatát az általános fejlődéssel összhangban, tényleges érdekeinknek megfelelően újból szabályozzuk.

a) Ennek érdekében az 1957. évi 22. tvr. alkalmazásánál az alábbiak szerint kell eljárni:

- A Népköztársaság Elnöki Tanácsa hatáskörébe utalt esetekben – érsekek, püspökök, országos egyházi vezetők kinevezése és felmentésekor – továbbra is a jelenlegi gyakorlatot tartjuk fenn.
- Az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének hatáskörébe utalt esetekben a katolikus helynöki, kanonoki, egyházmegyei irodaigazgatói, esperesi, valamennyi egyházi papnevelő intézeti tanári kinevezések és felmentéseknél az előzetes hozzájárulás fenntartása továbbra is szükséges.

Viszont a járási és városi plébánosok, papnevelő intézeti rektorok és dékánok, az egyházi középiskolák igazgatói és tanárai kinevezésénél, illetve felmentésénél – a jelenlegi hozzájárulás helyett – a jövőben legyen elegendő a bejelentési kötelezettség az illetékes egyházi hatóság részéről. Ilyenkor az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke 15 napon belül vétőjoggal élhet.

- Minden más egyházi állás betöltéséhez (pl. falusi plébánosok, káplánok stb.) az előzete állami hozzájárulás kikérése ezután sem szükséges.

- b) Valamennyi egyházi személy, kinevezésétől számított 60 napon belül, köteles a jelenleg is érvényes esküt letenni a Népköztársaság Elnöki Tanácsa elnöke, vagy alacsonyabb egyházi tisztséget betöltők esetében az illetékes megyei, illetve fővárosi tanács elnöke előtt. Állami esküt azonban a jövőben csak az első és magasabb tisztségre történő kinevezés esetén kelljen tenni.
- c) Az egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulás új gyakorlatának bevezetésével kapcsolatban szükséges:
- Valamennyi magyarországi egyház törvényes vezető-testületének képviselői és az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke által aláírt dokumentumban szabályozni az egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulás új gyakorlatát.
 - Új, rövid kormányrendelet kiadása 1971. június 30-ig.⁵²⁵
 - Az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke az új gyakorlat nyilvánosságra hozatala előtt írásban tájékoztassa a megyei tanácsok, illetve a fővárosi tanács elnökét.
 - A püspöki kar elnöke kapjon felhatalmazást az Egyházügyi Hivataltól, hogy a megállapodásról tájékoztassa a Vatikánt.
3. A Politikai Bizottság már tájékoztatót kapott arról, hogy Cheli bíboros a húsvét előtti napokban kezdeményező lépéseket tett a tárgyalások folytatására. Ez elől tárgyalási készségünk hangoztatásával kitértünk. Javasoljuk, hogy megbízottaink kapjanak felhatalmazást arra, hogy tájékozdási céllal a közeljövőben a tárgyalásokat folytassák.

Budapest, 1971. április 13.

Katona István
Katona István

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 552. ő. e. 50–54. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1971. április 21-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tiszttáza.

⁵²⁵ A 23/1971. (VI. 2.) kormányrendelet az egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulásról.

Péter János külügyminiszter beszámolója VI. Pál pápánál tett látogatásáról
1971. április 19.

KÜLÜGYMINISZTERIUM
46/PJ/1971.

Szigorúan titkos!
Készült: 8 példányban
...1... sz. példány.
L: Komócsin Zoltán IV/19.

J e l e n t é s
a Politikai Bizottságnak

Tárgy: Látogatás VI. Pál pápánál.

Részben az olasz külügyminisztérium, részben római nagykövetségünk útján történt meg kölcsönös kezdeményezéssel magánkihallgatás jellegű látogatásom időpontjának egyeztetése VI. Pál pápánál. A Vatikán javasolta azt is, hogy az audiencia után látogassam meg Villot kardinálist, a pápai államtitkárt (miniszterelnök).

Rómába érkezésem után a vatikáni államtitkárság nagykövetségünk útján javasolta, hogy a kihallgatás négy szemközt történjék, francia nyelven. A javaslatot elfogadtam.

Április 16-án 11 órakor került sor a látogatásra.

A Vatikán Állam bejáratától kezdve a pápai rezidenciáig a vatikáni őrség állt díszsorfalat. A pápa előszobájában összeismertettek Villot kardinálissal, aki meghívott magához a pápánál való látogatás utánra.

VI. Pál pápával a beszélgetés első 3-4 perce állva folyt le, ezt követően helyet kínált.

Bevezetőben a következőket mondta: Mélyen meghatja őt, hogy a magyar kormány egy tagjával találkozhat. El sem képzeljük, hogy milyen régóta várt arra, hogy ilyen lehetőség nyíljk. A látogatás előkészítése során környezetében kérdezték tőle, hogy vajon most ellenséget, ellenfelet, idegent, vitapartneret vagy barátot fogad-e. Ő erre azt válaszolta, hogy feltételezése szerint barátot.

Ebben megerősítettem, átadtam Losonczy elvtárs és a kormány üdvözlését és jókívánatait. Majd kifejtettem alapelveinket az egyházzal való együttműködés tekintetében a következőkben:

Mi azt, ami az egyházak hagyományos életéből a mai viszonyok között érték, megbecsüljük. Megbecsüljük a pápa lehetőségeit a nemzetközi viszonyok javítása, a béke erősítése érdekében. Magyarországon a nemzeti egység erősítése fontos politikai alapelvünk és ezért a különböző világnézetű és hitű állampolgárok együttműködését munkáljuk. Jó viszonyra törekszünk mind a Vatikánnal, mind a Magyar Püspöki Karral.

A magyar kormány gondosan tanulmányozta a Vatikán részéről a magyar kormányhoz juttatott két jegyzéket az európai biztonság ügyében.⁵²⁶ Mind a két jegyzéket hasznosnak tart-

⁵²⁶ A Magyar Országos Levéltárban egyelőre nem került elő a jegyzék.

juk az európai biztonsági konferencia⁵²⁷ előkészítése szempontjából. Ezzel kapcsolatos párbeszédre mi a továbbiakban is készek vagyunk. A mai nemzetközi helyzetben csak ez az alternatíva áll előttünk: vagy termonukleáris háború, vagy különböző rendszerű, világnézetű népek és emberek együttműködése minden eddiginél emberségesebb korszak építése érdekében.

A pápa válaszában az általános nemzetközi helyzetből indult ki feladatának minősítve azt, hogy részt vegyen a termonukleáris katasztrófa elhárításáért folyó erőfeszítésekben, a béke megszilárdításában. Kétoldalú kapcsolataink fejlesztését is ebben a szerves összefüggésben látja. Nagyra értékeli Magyarország nemzetközi tekintélyének növekedését, Magyarország belső viszonyainak fejlődését. Örül annak, hogy nagy tekintélyű kormánya van Magyarországnak. Tudatában van annak, hogy kétoldalú kapcsolatainkban történtek kedvező események, de vannak nagyon nyugtalanító nyitott kérdések is, amelyekben nincs előrehaladás.

Válaszomban elmondtam, hogy az 1964-ben elért és aláírt megállapodások az első ilyen jellegű dokumentumot jelentették a Vatikán és bármely szocialista ország között. Mi ezt jelentős eseménynek tartottuk és tartjuk. Ennek kedvező hatásai azonnal megmutatkoztak és azóta is fokozottan érvényesülnek mind Magyarországon az állam és az egyház viszonyában, mind a Magyar Népköztársaság és a Vatikán viszonyában. Ennek az egyház tevékenységére is kedvező hatása volt. Mindennek az értékét nem csökkenti az, hogy vannak olyan kérdések, amelyekben nem sikerült előre haladni. Én természetesen nem azért vagyok itt, hogy ezekről a kérdésekről tárgyaljak. Viszont két dolgot szeretnék figyelmébe ajánlani. Ön jobban tudja mint én, hogy a jelenlegi forradalmi átalakulások során az egyház helyzete szinte az egész világon gyökeresen megváltozott. Ez azt jelenti, hogy mind az egyházak képviselőinek, mind az államok képviselőinek időre van szükségük, hogy az új viszonyokhoz akklimatizálódjanak. A másik, amit figyelmébe ajánlok az, hogy nekünk a magyar állam és a Vatikán kapcsolatainak az alakulásánál természetesen figyelmet kell arra is fordítanunk, hogy milyen a Vatikán viszonya a többi szocialista országhoz s emellett a többi szocialista ország is figyeli, hogy a magyar–vatikáni megállapodások milyen tapasztalatokkal járnak együtt s ezeket a tapasztalatokat saját döntéseiknél figyelembe veszik.

A pápa a maga részéről is kifejezte, hogy ők is nagyon gondosan tanulmányozzák a Vatikán és Magyarország kapcsolatainak a tapasztalatait és ők is figyelembe veszik ezeket a többi szocialista országgal való tárgyalásoknál. Ő teljesen megért engem, hogy ezt a mostani látogatást én csak beszélgetésnek és nem tárgyalásnak minősítem, ő nem is kér hivatalos válaszokat az általa előadandó kérdésekre, őt teljesen kielégíti, hogy ha elmondhatja őszintén azt, hogy magyar viszonylatban őt mi foglalkoztatja, és ha ezekről a kérdésekről én kész vagyok személyes véleményt mondani, azt ő megköszöni.

Legelső és legnagyobb kérdésként a Mindszenty kardinális helyzetét említette, mondván, hogy őneki évek óta az egyik legnagyobb gondja. Mi lehet itt a megoldás? – kérdezte. Ezzel reagáltam: ezt én is szeretném tudni.

Ezután fejtegetésbe bocsátkozott. Először azt mondta el, hogy Mindszenty tulajdonképpen a történelem áldozata, viszont nagy nehézségeket okoz ez a helyzet a Vatikánnak, és úgy gondolja, hogy a magyar kormánynak is.

527 A Varsói Szerződés tagállamainak külügyminiszteri értekezlete (1970. június 21–22.) kezdeményezte az európai biztonsági értekezlet előkészítését. Az európai kormányok, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió között két szakaszban zajló (1970–1972; 1972–1974) konferencia fő célkitűzése a kelet–nyugati kapcsolatok javítása. A konferencia nagymértékben hozzájárult az enyhülés, a békés egymás mellett élés elveinek kialakításához. Helsinkiben került sorra 1975. július 31.–augusztus 1. között az európai biztonsági és együttműködési értekezlet harmadik, záró szakaszára 35 állam legmagasabb szintű delegációjának részvételével.

Így válaszoltam: nekem természetesen most itt nem feladatomban, hogy Mindszenty kardinális ellen vádbeszédet tartsak. Viszont figyelmébe ajánlom Mindszentynek 1956 novemberében elmondott rádióbeszédét, amelyet én akkor családi körben hallgattam és a beszéd után mindjárt ez volt a megjegyzésem : ezzel betelt a pohár. Az a helyzet, amelyben Mindszenty van, az Egyesült Államoknak a legkényelmetlenebb. Az egész helyzet abnormális, ellenkezik az egyház rendjével, az állam rendjével, sőt ellenkezik még az Egyesült Államok nemzetközi jogi felfogásával is.

A pápa ezután Mindszenty lelki alkatáról beszélt, nagyon nehezen kezelhető ember, nagyon nehezen érthető meg sok ténykedése. A pápa tudatában van annak, hogy nagy változásokra volt szükség Magyarországon, a nagy latifundiumokat beleértve, az egyházakét fel kellett számolni. Igazat ad abban is, hogy az Egyesült Államoknak a legkényelmetlenebb ez a helyzet, el se tudjuk képzelni – mondta –, hogy őt milyen sokszor kérte már az Egyesült Államok, hogy valami módon oldják meg ezt a kérdést.

Ők most ezt szeretnék megvalósítani. Úgy gondolja, hogy bármennyire Magyarországon is szeretne maradni Mindszenty, ez nem lenne helyes megoldás. Ha a követséget elhagyja, akármilyen körülmények közé kerül, elkerülhetetlenül zavarokat okozna mind az egyháznak, mind az államnak. Ezért ők arra gondoltak, hogy kihozzák Magyarországról, valahol kolostorban helyezik el és megfelelő egyházi rendszabályokkal, kellő súllyal megtiltják neki a nyilvános szereplést. Úgy gondolja, hogy ehhez megvan a Szentszéknek az ereje. Magát a kihozatalt Magyarországról König bécsi érsekre lehetne bízni.

Hangsúlyoztam, hogy én természetesen nem vagyok jogosult ezekben a kérdésekben itt állást foglalni, össze tudom azonban foglalni azokat az alapelveket, amelyek bennünket ebben a kérdésben vezetnek és ezek lényegében két elvre vezethetők vissza. Az egyik: nem járulhatunk hozzá semmiféle olyan helyzet kialakulásához, amelyben Mindszentyt az állam és az egyház viszonyának a rontására lehetne felhasználni. Másik: nem járulhatunk hozzá semmiféle olyan helyzet kialakulásához sem, amelyben Mindszentyt hidegháborús célokra lehetne felhasználni. Ezek figyelembe vételével mi minden konkrét javaslat jóakarató tanulmányozására készek vagyunk, úgy tudom, hogy készül – nem távoli időben – Cheli püspök Magyarországra. Ha ő hoz magával a kérdés megoldására javaslatot, mi azt a kielégítő megoldásra való törekvés szellemében fogjuk megvizsgálni.

A pápa azzal zárta le ezt a kérdést, hogy ez a válasz őt teljesen kielégíti.

Második kérdésként említette az egyházi személyek kinevezésével kapcsolatos 1957. évi 22. számú törvényerejű rendeletet. Ezt az egyházra nézve a mai viszonyunk jellegéhez mérten bántónak tekinti. Úgy gondolja, hogy meg kellene adni a lehetőséget arra, hogy püspököt, érseket, papokat előzetes hozzájárulás nélkül nevezhessenek ki. Szeretne megnyugtatót – mondta –, hogy ezt a könnyítést az egyház nem akarja felhasználni arra, hogy az állam életével és a kormánnyal szemben ellenséges elemeket juttassanak funkciókba. Ő igyekszik arra vigyázni, hogy lojális legyen a viszony a püspöki kar és az állam között, a Vatikán és a magyar állam között.

Válaszomban mondtam: van tudomásom arról, hogy erről a kérdéstről folyt eszmecsere a magyar kormány képviselői és a Vatikán képviselői között, hogy annak mi volt az eddigi eredménye, azt pontosan nem tudom, de úgy gondolom, ez olyan kérdés, amelyet a magyar kormánynak nem a Vatikánnal, hanem a Magyar Püspöki Karral kell megbeszélnie. Viszont én is megemlíttem, hogy van egy másik fajta személyi probléma. A pápa átvette a szót és mondta, hogy igen, az 1957-es dekrétum, amelynek a feloldását a magyar kormány szükségesnek tartja. Mondom, igen és úgy gondolom, hogy a két ügyet nem szabad egymással juktim-

ba hozni, ha ők a dekrétumot visszavonják, számunkra bizonyára megkönnyítik a törvényerejű rendelet kivonásával, végrehajtásával való foglalkozást [sic!].

Azt válaszolta a pápa, hogy ő nem akarja junktimba hozni a két kérdést, de az egyidejűleg indokolt lenne.

Azt válaszoltam, hogy az egyidejűséget nyilván nem úgy kell érteni, hogy egy ugyanazon pillanatban történjék mindkét részről állásfoglalás, hanem a két intézkedés között lehet bizonyos időkülönbség, hogy ez a különbség napokat vagy heteket jelentsen-e, az természetesen más kérdés.

Azt felelte, hogy ezt ő elfogadhatónak tartja, és ha Cheli annak idején azzal a biztatással jön vissza Budapestről Rómába, hogy a magyar kormány megfelelő könnyítő intézkedéseket tesz, akkor az intézkedések megtétele előtt a dekrétumok visszavonását a Vatikán nyilvánosságra hozná.

Harmadik kérdésként említette a pápa a letartóztatott papok ügyét mondván, hogy legjobb tudomása szerint hitterjesztő tevékenységük miatt kerültek bájba.⁵²⁸ Hangsúlyozta a pápa, hogy elnézést kér, amiért ezt megemlíti, tudja, hogy én ebben semmiféle hivatalos véleményt nem mondhatok, ő csak apellálni szeretne a magyar kormány nagylelkűségére.

Közöltem a pápával, hogy én ezeknek az ügyeknek az érdemét nem ismerem, arról, hogy valami effélék történtek hallottam, véleményt itt most nem tudok mondani, de arról biztosíthatom, hogy a magyar kormány nagylelkűségére mindig lehet számítani.

Ezt követően személyes jellegű dolgokra tért át a pápa saját magára nézve. Elmondta, hogy járt kétszer Magyarországon, 1922-ben az apjával és egy másik kispappal járt Budapesten az Interparlamentáris Unió konferenciáján,⁵²⁹ majd 1938-ban Pacelli bíborossal az Eucharisztikus Kongresszuson, mint Pacelli⁵³⁰ közvetlen munkatársra.

Végül arra hívtam fel a pápa figyelmét, hogy ezt az én látogatásomat a nemzetközi sajtó szenzációhajhászó módon kezelte már eddig, és ha a látogatás után nem pontosan egyeztetett válaszokat vagy közléseket adunk a sajtónak, akkor ez a szenzációhajhászás tovább fokozódik.

A pápa megkérdezte, hogy milyen szöveget képzelnek el. Miután ezt elmondta, papírt és tollat vett elő és kérte, hogy diktáljam le neki a szöveget, amelynek az volt a lényege, hogy magánjellegű kihallgatás volt, személyes jellegű, őszinte és hasznos beszélgetést folytattunk

528 1970 szeptemberében letartóztatták Hagemann Frigyest, Thúry Lajost és három társukat. Perük, az úgynevezett „harmadik regnum-per” 1971. április 26-án kezdődött a Fővárosi Bíróságon. BFL XXV. 4. f. Budapest Főváros Levéltára. Fővárosi Bíróság. Titkos ügykezelés alól kivont perек iratai. 9270/1971. 1364/1991.

529 Az Interparlamentáris Unió 1889-ben alakult Párizsban. Célja szerint a nemzeti parlamenteket olyan közös működésre egyesítse, hogy az illető államok akár a törvényhozás, akár nemzetközi szerződések útján érvényre juttassák azt az elvet, amely szerint a népek közt felmerülő viszályokat választott bíróság útján intézzék el. Székhelye: Brüsszel. A különböző államok törvényhozásainak nemzeti interparlamentáris csoportjai évenként rendszeresen más-más fővárosban ülnek össze nemzetközi tanácskozásra. A XX. konferenciát 1922-ben Bécsben rendezték, de a tagok Budapestre is ellátogattak. Az I. világháború után, majd a Nemzetek Szövetségének megalakulása miatt az Interparlamentáris Unió feladatköre részben módosult, kibővült: a nemzetközi bíráskodásra vonatkozó egyezmények végrehajtásának figyelemmel kísérésén kívül főleg a nemzetiségi kisebbségek jogaira, a gyarmati mandátumokra vonatkozó szerződések előkészítésére és Európa gazdasági átalakítására terjedt ki.

530 Eugenio Pacelli 1938-ban berlini nunciusként járt a Budapesten megrendezett XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson. Pacelli 1939. március 2-től XII. Pius pápa.

időszerű nemzetközi kérdésekről és a kétoldalú kapcsolatokról. A beszélgetés légbőve konstruktív volt.

A pápa először azt kérte, hogy ehhez tegyük hozzá a szívélyes jelzőt is, később pedig azt kérte, a szívélyes helyett a baráti jelzőt tegyük hozzá.

Végezetül a pápa megkért arra, hogy adjam át jókívánatait és üdvözlétét az Elnöki Tanács elnökének⁵³¹ és a kormánynak.⁵³²

A látogatás befejezése után Casaroli érsek átkísért Villot kardinálishoz. Közölte velem, hogy rövid időre bemegy a pápához, és utána ő is csatlakozik hozzám Villot kardinálisnál.

Villot-tal rövid beszélgetést folytattam, főként a magyar-francia kapcsolatokról (Villot nem sokkal Fock elvtárs lyoni látogatása⁵³³ előtt még lyoni érsek volt). Mivel nem akartam Villot-tal és Casarolival a pápával megbeszélte dolgokról eszmecsereét folytatni, azért pár percnyi beszélgetés után – a sűrű programra hivatkozva – Villot kardinálistól elköszöntem, nem várva meg Casaroli érkezését.

Kérem jelentésem tudomásul vételét.

Budapest, 1971. április 19.

Péter János
(Péter János)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 552. ő. e. 43–49. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1971. április 21-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat. Az előterjesztést faksimile közli: Ólmosi, 1991. 137–143. p.

Országos Széchényi Könyvtár

531 Az Elnöki Tanács elnöke Losonczi Pál volt 1967-től 1987-ig.

532 Fock Jenő volt a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnöke 1967 és 1975 között.

533 Fock Jenő miniszterelnök és Péter János külügyminiszter hivatalos látogatáson 1968 márciusában jártak Franciaországban.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata Péter János
külgügyminiszter olaszországi látogatásával és a magyar–vatikáni tárgyalásokkal
kapcsolatban
1971. április 21.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1971. április 21-én tartott üléséről

Láttam

Kádár IV. 25.

J E L E N V A N N A K:

Aczél György, Apró Antal, Benke Valéria, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Nemes Dezső, Nyers Rezső, továbbá Brutyó János, Horváth István, Losonczi Pál, Óvári Miklós, Pullai Árpád és Sarlós István elvtársak.

Az ülésen nem vesznek részt (szolgálati okból): Gáspár Sándor, Kádár János és Németh Károly elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

4. Jelentés Péter János elvtárs olaszországi tárgyalásairól

Előadó: Péter János elvtárs

Meghívottak: Marjai József és Garai Róbert elvtársak

5. Előterjesztés a magyar–vatikáni tárgyalásokkal összefüggő néhány egyházpolitikai kérdéstről

Előadó: Katona István elvtárs

Meghívottak: Péter János, Prantner József, Miklós Imre és Mona Gyula elvtársak

[...]

4. Jelentés Péter János elvtárs olaszországi tárgyalásairól

Előadó: Péter János elvtárs

Hozzászóltak: Apró Antal és Biszku Béla elvtársak

A Politikai Bizottság a jelentést tudomásul veszi és helyesli, hogy azt a Minisztertanács is megtárgyalja.

5. Előterjesztés a magyar–vatikáni tárgyalásokkal összefüggő néhány egyházpolitikai kérdéstről

Előadó: Katona István elvtárs

Hozzászóltak: Péter János, Losonczi Pál, Óvári Miklós, Pullai Árpád, Nyers Rezső, Aczél György, Fehér Lajos, Kállai Gyula és Biszku Béla elvtársak

A Politikai Bizottság az előterjesztést alapjaiban elfogadja. Szükségesnek tartja, hogy a javaslatokat az ülésen elhangzott

észrevételek alapján pontosítsák. A pontosított szöveget Óvári Miklós elvtárs hagyja jóvá.

– 0 –

A Politikai Bizottság tudomásul veszi Péter János elvtárs jelentését a VI. Pál pápánál tett látogatásáról.⁵³⁴

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Biszkú Béla
(Biszkú Béla)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 552. ő. e. 1., 3–4., 10. p. A Magyar Szocialista Munkáspárti Politikai Bizottsága 1971. április 21-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

⁵³⁴ A Politikai Bizottság ülésén szereplő 4. és 5. napirendi pontok. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

CONSIGLIO

PER GLI
AFFARI PUBBLICI DELLA CHIESA

IL SEGRETARIO

23 giugno 1971

Eccellenza,

Affido a Mons. Cheli questo messaggio; di saluto, di ricordo, di augurio. A voce egli avrà modo di ampliarlo.

Penso spesso ai nostri incontri passati e al lavoro compiuto insieme. Nelle nuove responsabilità che Le sono state affidate, Ella avrà modo di proseguire tale lavoro; ed è facile che ciò offra altre occasioni di contatti che saranno sempre graditi per me e che mi auguro positivi e profittevoli per i rapporti fra lo Stato ungherese, da una parte, e la S. Sede e la Chiesa Cattolica, dall'altra.

Országos Széchényi Könyvtár

Voglia accogliere i miei sinceri voti personali. E, con i miei rallegramenti, gradisca anche l'espressione della mia più distinta considerazione.

XIX-A-21-a-V-37-4-1971

(38d)

Magyar Országos
Levélár

ÁLLAMI EGYHÁZTÖRTELENI HIVATAL TITKÁRSÁG	
ÉRKEZT: 1971 JUL 14.	Szűrt/kezdő hely évben
37.4 / 1971. / ELA.	Melléklet

Fordítás olaszról

EGYHÁZI KÖZÜGYEK TANÁCSA

Titkár

1971. június 23.

Excellenciád!

Az üdvözlét, megemlékezést, jókívánság ezen üzenetét Monsignore Chelire bizom. Előszóval módjában lesz azt kiegészíteni.

Gyakran gondolkodom múltbeli találkozásainkra és az együtt végzett munkára. Az új felelősségekben, amelyeket Önre bízta, módjában lesz ezt a munkát folytatni; és könnyen lehetséges, hogy ez a kapcsolatok újabb alkalmait fogja nyújtani, amelyek mindenkor örömdetésekké lesznek számomra és amelyek kívánom, hogy pozitívak és gyümölcsözők legyenek egyrészt a Magyar Állam, másrészt a Szentszék és a katolikus egyház közötti kapcsolatok számára.

Kérem fogadja őszinte személyes jókívánságaimat. És szerencsekívánataimmal együtt fogadja kiváló nagyrebecsülésém kifejezését

Agostino Casaroli s.k.

XIX-A-21-a-V-37-4-1971

(38d)

Magyar Országos
Levéltár

A Szentszék emlékeztetője Mindszenty József helyzetének rendezésével kapcsolatban
1971. július 21.

Pro Memoria

1. A közelmúltban Budapesten lezajlott megbeszéléseken már közöltek szerint a Szentszék biztosítja a magyar kormányt, hogy Mindszenty József bíboros, ha lehetősége lesz elhagynia Magyarországot, tartózkodni fog az ország egyházi életébe való beavatkozástól, valamint a Magyar Köztársaság és kormánya iránt ellenséges nyilatkozatoktól és tevékenységtől.
2. A bíboros elutazása előtt a Szentszék, „sede plena”⁵³⁵ apostoli adminisztrátort nevezne ki az esztergomi egyházmegye élére a jelenleg működő püspökök közül.

A szóbelileg már kifejtett okok miatt a Szentszék a jelenlegi körülmények között mindamellett ideiglenes kinevezést tart szükségesnek, alkalmasabb időre halasztva Esztergom és az új apostoli adminisztrátor esetleges kijelölése kérdésének elmélyült vizsgálatát.

Ugyancsak kimerítő magyarázatát adtuk annak, hogy a legcélszerűbb lenne ezen ideiglenes kinevezésre Mons. Vajda József jelenlegi váci segédpüspök személye.

Abban a – nem kívánatos – esetben, ha a kormány részéről ellenvetés lenne Mons. Vajda kinevezésével szemben, a Szentszék kész alternatívaként a jelenleg működő püspökökön kívüli megoldás keresésére, az esztergomi apostoli adminisztrátori tisztség jelöltjeinek javasolva Erdőss Mátyás és Szendy József papokat, akiket előző tárgyalásokon már javasoltunk.

3. Amennyiben a Magyar Népköztársaság kormánya elfogadja a jelen javaslatot, a Mindszenty József bíboros elutazására vonatkozó részletekben az érdekelt felek hamarosan megállapodnak.

1971. július 21.

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 560. ő. e. 9–26. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1971. július 27-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. „Szigorúan titkos!” minősítés fenntartva 2041. december 31-ig. Az előterjesztést faksimile közli: Ólmosi, 1991. 154. p.

⁵³⁵ Sede plena (lat.) betöltött szék. A sede vacante, az üresedésben levő szék ellentéte. Mindszenty továbbra is esztergomi érsek, a szék általa be van töltve, az egyházmegyét csak apostoli kormányzó vezetheti.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály javaslata a Politikai Bizottságnak
Mindszenty József helyzetének rendezésével kapcsolatban
1971. július 23.**

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁG
Agitációs és Propaganda
Osztály

SZIGORÚAN BIZALMAS!
Aczél VII. 23.

Jelentés
a Politikai Bizottságnak
a Mindszenty-ügyről⁵³⁶

A Politikai Bizottság 1971. április 21-i határozata alapján tárgyalások folytak a Vatikán megbízottaival a Mindszenty-ügyről. *Vele egyidejűleg tárgyalások folytak*⁵³⁷ az 1957. évi pápai dekrétumok feloldásáról is.⁵³⁸ A tárgyalásokat az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke és a Vatikán képviselői 1971. július 16-án befejezték. Eredményét az alábbiakban összegezzük:

I.

A Mindszenty-ügy megoldására vonatkozó vatikáni javaslat a következő:

1. A Szentszék hajlandó biztosítékot adni a magyar kormánynak, hogy ha Mindszenty elhagyja az országot:
 - a) Nem tesz semmi olyant, ami sérti a Magyar Népköztársaságot, illetve annak kormányát, vagy zavarja a Szentszék és a magyar kormány viszonyát;
 - b) Nem avatkozik be a magyar egyház ügyeibe sem közvetlenül, sem közvetve.
2. Mindszenty most nem mond le érseki, illetve prímási tisztéről, de ha elhagyta az országot, akkor egy közeli időpontban – magas korára és egészségi állapotára való tekintettel – kéri nyugdíjazását.
3. A sajtó számára egyeztetett rövid közleményt kellene kiadni. Ha a magyar kormány ragaszkodik ahhoz, hogy Mindszenty kegyelemben részesítését a kommunikációban jelezze, akkor jobb lenne, ha a kommunikáció csak azután jelenne meg, ha Mindszenty elhagyta az országot.
4. Nem kellene sokáig várni a lebonyolítással, körülbelül két hónapon belül gondolják megoldani Mindszenty kivitelét. Úgy tervezik, hogy Bécsen keresztül, a bécsi nuncius közbejöttével G[iovanni] Cheli vatikáni diplomata és Zágon József, a magyar papi emigráció vezetője, akik Mindszentyvel tárgyalnak, vinnék ki Mindszentyt. Vatikáni diplomata utlevezet adnának neki, mivel ez minden bíborosnak jár. Bécsből Rómába vinnék megfelelő biztosítás mellett, ahol a pápa közli majd Mindszentyvel, hogy hol kell laknia. Ez olyan hely lesz, ahol biztosítani tudják, hogy Mindszenty betartsa a feltételeket.

⁵³⁶ A Politikai Bizottság 1971. július 27-i üléséről készült jegyzőkönyvből a jelen kötet témájához tartozó előterjesztés (9–26. p.) „Szigorúan titkos” minősítését fenntartották 2041. december 31-ig. Az előterjesztést azonban még az iratok minősítésének felülvizsgálata előtt faksimile közölte Ólmosi, 1991. 147–154. p. Ez alapján adjuk közre az iratot.

⁵³⁷ Utólagos kézirásos beszúrás.

538 Ua.

5. Mielőtt Mindszenty elhagyná az országot, Szabó Imre püspök, a jelenlegi apostoli kormányzó helyett, aki beteg, a segédpüspökök közül új, teljes jogú apostoli kormányzót neveznének ki. Kérték, járjunk hozzá, hogy Vajda József váci segédpüspököt nevezhessék ki új esztergomi apostoli kormányzónak.

Álláspontunkat az alábbiak szerint fejtettük ki:

1. A magyar kormány csak a hivatalos szentszéki javaslat után adhat hivatalos választ a Mindszenty-ügy megoldására. A magyar kormány fenntartja magának a jogot az egész Mindszenty-ügy megoldására vonatkozó javaslat tanulmányozására és az azt követő döntésre. Kifejeztük készségünket, hogy ha írásban megérkezik a hivatalos, konkrét javaslatuk, akkor azt a legrövidebb időn belül a kormány elé terjesztjük. A Vatikán megbízottai ígéretet tettek arra, hogy a július 17–24-e közötti héten római nagykövetségünkön keresztül írásban is eljuttatják a Mindszenty-ügy megoldására vonatkozó javaslatukat. Az írásos javaslat július 23⁵³⁹-ig nem érkezett meg.⁵⁴⁰
2. Az új esztergomi teljes jogú püspök, apostoli kormányzó kinevezésével kapcsolatban elvi és személyi jellegű ellenvetést tettünk:
 - a) Az új apostoli kormányzó kinevezése nem függhet össze a Mindszenty-ügy megoldásával;
 - b) Vajda József váci segédpüspök kinevezése zavart okozna, mivel az esztergomi főegyházmegyének van elismert címzetes püspöke, Zemplén György, a Központi Szeminárium rektora, aki így elsősorban jelölt lehet. Vajda politikai magatartásával kapcsolatos észrevételeinket már az 1968. évi tárgyalás során kifejtettük. Ha mindezek ellenére a Szentszék ragaszkodna Vajda kinevezéséhez, akkor azt a látszatot erősítené meg, mintha Mindszenty követelésének kívánnának eleget tenni.

A vita során kifejezésre juttattuk, hogy elképzelhetőnek tartanánk Zemplén püspök apostoli kormányzói kinevezését. Megoldási lehetőségként említettük továbbá, hogy Íjjas József mint kalocsai érsek átmenetileg egyben az esztergomi főegyházmegyét is kormányozhatná. (Ilyen precedens már volt Grösz, illetve Hamvas érsek személyében.)

II.

Az 1957. évi pápai dekrétumok feloldásáról folytatott tárgyalások az alábbi eredményhez vezettek:

A Politikai Bizottság 1971. április 21-i határozata alapján a magyar egyházak vezetőivel közösen újból szabályoztuk az egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulás gyakorlását. E taktikai lépésünknek megfelelően, amint ez várható volt, a Vatikán is lépni kényszerült.

A Vatikán megbízottai július 15-én felkeresték Kalocsán Íjjas érseket és közölték vele, hogy a Szentszék feloldotta az 1957. évi pápai dekrétumok megszüntetéséről szóló dokumentumok záradékát. Ezzel a papképviselőket sújtó, valamint a Magyar Püspöki Kar jogait korlátozó pápai dekrétumok érvénye megszűnt. E tényről a kalocsai érsek írásban tájékoztatta az Állami Egyházügyi Hivatal elnökét, amivel a szentszéki megbízottak előzetesen egyetértettek.

539 Ua.

540 Lásd az előző dokumentumot. A Vatikán emlékeztetője július 21-én kelt, 23-án adták át a római magyar követnek, 24-én már Magyarországon volt az irat. Vö. Ólmosi, 1991. 209. p.

A tárgyalások során kérték, hogy amíg Mindszenty nem hagyja el az országot, ne hozzuk nyilvánosságra a dekrétumok megszüntetéséről szóló dokumentumokat, mert kedvezőtlenül befolyásolhatná Mindszenty magatartását. Ehhez hozzájárultunk, de kikötöttük, ha Mindszenty valamilyen oknál fogva nem hagyja el az országot, úgy a pápai dekrétumok feloldásáról szóló szentszéki dokumentumok azonnal és feltétel nélkül nyilvánosságra hozhatók lesznek. Megállapodtunk abban, hogy az 1970. október 8-án keltezett, [birtokunkban levő]⁵⁴¹ de még záradékkal ellátott iratok helyett a július 17–24-e közötti héten megküldik az új záradék nélküli okmányokat a kalocsai érseknek, amelyek teljesen megegyeznek az Íjjas érseknél lévő, de még záradékkal ellátott iratokkal. Az új iratokra nem írnak dátumot, hogy majd Íjjas érsek azaz a keltezéssel lássa el, amely a nyilvánosságra hozatal napjával megegyezik. Egyetértés alakult ki abban is, hogy a dokumentumok publikálása alatt az erre alkalmas egyházi nyilvánosságra hozatalt értjük. Az okmányok július 23⁵⁴²-ig nem érkeztek meg.

Határozati javaslat

A Központi Bizottság kapjon tájékoztatást a Mindszenty-ügy jelenlegi állásáról, a Politikai Bizottság kérje az eddigi tárgyalások eredményének tudomásulvételét; s az alább felsorolt további intézkedések jóváhagyását:

1. A Mindszenty-ügy végleges rendezése politikai érdekünk.

a) Mindszenty Magyarországról történő eltávozásával a katolikus egyház reakciójának olyan irányzata szenved vereséget, amely több mint negyedszázadon át szemben állt a *szocialista*⁵⁴³ társadalmi rendszerrel. Mindszentynek úgy kell elhagynia az országot, mint egy [hatalom nélküli]⁵⁴⁴ kegyelemben részesült, [csatát]⁵⁴⁵ és értékét veszített politikusnak, ami egyben a Mindszenty mártíromsága körül kialakult nimbuszt is erősem megtépázza. Távozása egyben az 1956-os ellenforradalom egyik hírhedt vezéralakjának teljes politikai megsemmisülését is jelenti.

b) A Vatikán azáltal, hogy Mindszentyt rehabilitálása nélkül kénytelen elvinni Magyarországról, objektíve elismeri a Mindszenty-féle politika kudarcát és teljes csődjét. Ugyanakkor mi az 1957. évi pápai dekrétumok érvényesítésével tulajdonképpen elértük a reálpolitikát folytató püspöki kar jogait korlátozó 1957. évi pápai dekrétumok megszüntetését, a Mindszentyvel szemben álló progresszív politikai vonalat képviselő papok rehabilitálását.

c) Az ügy rendezése újabb bizonyíték elvi politikánk – ezen belül egyházpolitikánk – mellett; [...] ⁵⁴⁶ nemzetközi kihatásában segítheti más szocialista országok egyházpolitikai célkitűzéseinek megvalósítását.

2. A Központi Bizottság ajánlja a Népköztársaság Elnöki Tanácsának, hogy részesítse kegyelemben Mindszentyt: [Ezzel:]⁵⁴⁷

a) Mentesse a Budapesti Népbíróóság 1949. február 8-án kelt Nb/IX.254/1949./ 10.sz. ítéletében hozott büntetés és annak következményei alól. Az ítélet bűnösnek mondotta ki a

541 A kapcsos zárójelben levő részt később kihúzták az eredeti gépelt szövegben.

542 Utólagos kézirásos beszúrák.

543 Utólag kézirással javítva: „nacionalista” áthúzva.

544 A kapcsos zárójelben levő részt később kihúzták az eredeti gépelt szövegben.

545 Ua.

546 Utólagos olvashatatlan kézirásos beszúrák.

547 A kapcsos zárójelben levő részt később kihúzták az eredeti gépelt szövegben.

demokratikus államrend és a Köztársaság megőntésére irányuló szervezkedés vezetésének büntetében, továbbá hűtlenség büntetében és más büntettekben. Ezért összbüntetésül életfogytig tartó fegyházra, 10 évi közügyektől való eltiltásra és tejes vagyonek kobzásra ítélte.

b) Szüntesse meg az ellenforradalom idején elkövetett, az államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezésének büntette miatt 1962. évben ellene indult büntetés eljárását, amelyet az Egyesült Államok nagykövetségére történt menekülése miatt nem lehetett lefolytatni. A Népköztársaság Elnöki Tanácsa az Igazságügy miniszterének, valamint a MNK Legfőbb ügyészének javaslatára kérelem nélkül is élhet kegyelemgyakorlási jogával.

3. A Központi Bizottság ajánlja, a magyar kormány járuljon hozzá, hogy a Vatikán megbízottai Mindszentyt kivigyék az országból az alábbi feltételek mellett:

a) A Szentszék hivatalosan és egyértelműen biztosítsa, hogy Mindszentyt nem engedi felhasználni hidegháborús célokra, nem szerepel a nyilvánosság előtt, beleértve az ez év őszi Püspöki Szinódust is, nem tesz semmi olyat, ami sérti a Magyar Népköztársaságot, illetve annak kormányát és sem közvetlenül, sem közvetve nem avatkozik be a magyar katolikus egyház ügyeibe.

b) Nem igényeljük, hogy Mindszenty elutazása előtt lemondjon esztergomi érseki illetve prímási tisztéről, elvárjuk viszont, hogy a Szentszék tegyen kötelező ígéretet – legalább a gentlemen's agreement alapján – arra, hogy legkésőbb 1972. március végéig, amikor Mindszenty betölti 80. évét, nyugdíjba helyezik és felmentik az esztergomi érseki és az ezzel járó prímási tiszte alól. Ennek realitást ad [az, hogy] a legújabb egyházi törvények szerint a bíborosok 80 éves korukban már elvesztik pápaválasztási jogukat és ez természetes alkalom lehet arra, hogy a Szentszék „külső kényszer” nélkül nyugdíjazza Mindszentyt.

*Javasoljuk továbbá a Politikai Bizottságnak:*⁵⁴⁸

1. A teljes jogú, püspöki rangú apostoli kormányzó elfogadható átmenti megoldásnak, mivel Mindszentynek – annak ellenére, hogy formálisan nem mond le esztergomi prímási érseki tisztéről – egyházjogilag sincs módja a magyar katolikus egyház ügyeibe beavatkozni mindaddig, amíg a pápa a kinevezett apostoli kormányzó megbízatását vissza nem vonja. Ezt viszont a Vatikán egyoldalúan nem teheti meg, mert a magyar kormány és a Szentszék között 1964-ben létrejött részleges megállapodásban elismeri a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulási jogát a főpapok kinevezésénél és elmozdításánál. Ez biztosítékot jelent arra nézve is, hogy az esztergomi érseki szék végleges betöltésénél érvényesítsük érdekeinket.

2. A magyar kormány és a Szentszék megbízottai kétoldalún aláírt okmányban rögzítsék Mindszenty ügyének elvi és gyakorlati megoldását és Mindszenty csak ezután távozhat az országból.

3. A közvélemény tájékoztatására a két fél egyeztetett rövid közleményt adjon ki rögtön azután, hogy Mindszenty elhagyta az országot. A Magyar Távirati Iroda által kiadandó kommunikációban jelezzük, hogy a Népköztársaság Elnöki Tanácsa Mindszentyt kegyelemben részesítette és a kormány engedélye alapján hagyta el az országot. Ezt követően nyilvános-

548 Utólagos kézírásos beszúrás.

ságra hozzuk a papképviselőket sújtó és a Magyar Püspöki Kar jogait korlátozó pápai dekretumok érvényének megszüntetéséről szóló dekretumokat.

4. A budapesti, megyei, kerületi, járási pártbizottságok, alapszervezeti titkárok egy nappal azelőtt, hogy Mindszenty elhagyja az országot, kapjanak tájékoztatást.
5. Mindszenty [...] ⁵⁴⁹ szerepéről, Mindszenty-ügyének rendezéséről ⁵⁵⁰ szóló tájékoztatás ⁵⁵¹ feladataira a Központi Bizottság Agit. Prop. Osztálya dolgozzon ki tervet.

Budapest, 1971. július 23.

Katona István

Katona István

MOLM–KS 288. f. 5. cs. 560. ő. e. 9–26. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1971. július 27-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. „Szigorúan Titkos!” minősítés fenntartva 2041.december 31-ig. Az előterjesztést fakszimile közli: Ólmosi, 1991. 147–153. p.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

549 Utólag olvashatatlanul kihúztak egy szót az eredeti gépelt szövegben.

550 Utólag kézírással javítva: „végső megoldásáról” áthúzva.

551 Utólag kézírással javítva: „tömegpropaganda munka” áthúzva.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata Mindszenty József helyzetével kapcsolatban
1971. július 27.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1971. július 27-én tartott üléséről

L. VII. 30. Fock Jenő

L. 1971. aug. 2.

Németh Károly

L. Pullai Á.

VIII. 23.

J E L E N V A N N A K:

Aczél György, Biszku Béla, Fehér Lajos, Kádár János, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Nyers Rezső, továbbá Horváth István elvtársak.

Az ülésen nem vesznek részt: betegség miatt Apró Antal elvtárs, szolgálati okból Fock elvtárs; szabadságon vannak: Benke Valéria, Gáspár Sándor, Nemes Dezső és Németh Károly elvtársak.

Nem vesznek részt továbbá: Brutyó János, Losonczy Pál, Óvári Miklós, Pullai Árpád és Sarlós István elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

1. Jelentés a Mindszenty-ügyről

Előadó: Katona István elvtárs

Meghívottak: Péter János és Miklós Imre elvtársak

[...]

1. Jelentés a Mindszenty-ügyről

Előadó: Katona István elvtárs

Hozzászóltak: Biszku Béla, Nyers Rezső,

Komócsin Zoltán, Aczél György, Fehér

Lajos, Kállai Gyula, Péter János, Benkei

András és Kádár János elvtársak

A Politikai Bizottság a jelentést tudomásul veszi. A határozatot – Katona István elvtársnak a további tennivalókról szóló tájékoztatójával együtt – elfogadja.

Helyesli, hogy azon a napon, amikor a pártszervek Mindszenty Magyarországról történő távozásáról tájékoztatást kapnak, a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának Elnöksége kibővített ülésen kapjon erről információt. Az ülésre hívják meg az Országos Tanácsban részt vevő különböző egyházak képviselőit is.

Ájánlja, hogy Kállai Gyula, Ilku Pál és Miklós Imre elvtársak a kérdés lényegéről még a héten konzultáljanak egyrészt Be-

resztóczy Miklóssal, Várkonyi Imrével és Horváth Richárdal, másrészt a püspöki kar 2-3 prominens képviselőjével.

A Központi Bizottság ülése után célszerű a kérdésről tájékoztatni a testvérpártokat. Felelős: Komócsin Zoltán elvtárs.

A Politikai Bizottság egyetért azzal, hogy a „Kiegészítő tájékoztató a Központi Bizottságnak a Mindszenty-ügyhöz és az 1957. évi pápai dekrétumokhoz” című anyagot a Központi Bizottság tagjai megkapják. Az anyagot az ülésen elhangzotaknak megfelelően pontosítani kell. Felelős: Katona István elvtárs.⁵⁵²

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Kádár János
(Kádár János)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 560. ő. e. 1–2., 8. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1971. július 27-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

552 A Politikai Bizottság ülésén szereplő 1. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

Komócsin Zoltán tájékoztatója az MSZMP Központi Bizottsága és a Minisztertanács tagjai részére Mindszenty József helyzetéről 1971. augusztus 4.

[...]

Kedves Elvtársak!

A Mindszenty-ügyben a Politikai Bizottság részéről előterjesztett határozati javaslat és a hozzá mellékelt tájékoztató összefoglalja az ügy egész történetét.⁵⁵³ A Mindszenty-ügy megoldására javasoltak lényegét és az ügy néhány elvi, politikai vonatkozását szükséges szóban is megismételni.

A Vatikán 1971. július 21-én kelt Emlékeztetőjében ez áll: „...a Szentzsák biztosítja a magyar kormányt, hogy Mindszenty József bíboros, ha lehetősége lesz elhagyja Magyarországot, tartózkodni fog az ország egyházi életébe való beavatkozástól, valamint a Magyar Népköztársaság és kormánya iránt ellenséges nyilatkozatoktól és tevékenységtől”. A szentszéki garanciák birtokában javasoljuk engedélyezni, hogy Mindszenty elhagyja az országot és Rómába utazzon, a Vatikánba. Ennek megvalósításához szükséges, hogy az Elnöki Tanács Mindszentyt kegyelemben részesítse. Ez a lényege annak, amiben az előterjesztett határozati javaslat alapján a Központi Bizottságnak és a Minisztertanácsnak döntenie kell.

Mindszenty jelenlegi helyzete a négy érdekelt fél – a magyar, a vatikáni, az amerikai és Mindszenty – közül bennünket zavar a legkevésbé. Mindszenty politikusként és egyházi személyiségként egyaránt elszigetelődött, elveszítette befolyását. Mind a katolikus egyházzal, mind a Vatikánnal nélküle és ellenére rendeztük viszonyunkat. Ezért ügyének rendezését sem mi szorgalmazzuk, hanem az Egyesült Államok inspirációjára a Vatikán.

Ugyanakkor a Mindszenty-ügy végleges rendezése megfelelne politikai céljainknak. Mindszentynek a Vatikánba való távozásával politikai és magyarországi egyházi pályafutása befejeződik. Távozása a Vatikán, az egyházi reakció veresége, hazánk, népünk politikai győzelme, rendszerünk erejének bizonyítéka lenne. A magyar kormány és a Vatikán megegyezése esetén Mindszenty úgy hagyná el az országot, mint a magyar állam által kegyelemben részesített, értékét veszített politikus, ami egyben Mindszenty mártírnimbuszát is megtépázná.

A Vatikán azáltal, hogy Mindszentyt rehabilitálása nélkül lesz kénytelen elvinni Magyarországról, objektíve elismerné a Mindszenty-féle politika kudarcát és teljes csődjét. Ugyanakkor mi már most elértük a reálpolitikát folytató Magyar Püspöki Kar jogait korlátozó 1957. évi pápai dekrétumok megszüntetését, a Mindszentyvel szemben álló progresszív politikai vonalat képviselő papok rehabilitálását. Ennek nemzetközi jelentősége is lehet. A Vatikán egy szocialista állam következetes elvi politikájával szemben meghátrálásra kényszerült. Ez precedensül szolgálhat és segítheti más szocialista országok Vatikánnal kapcsolatos egyházpolitikai céljainak elérését. Ezenkívül a kapitalista országokban működő kommunista pártoknak segítségére lehet a haladó katolikus erőkkkel való együttműködésben.

Mindszenty kegyelemben részesítésével, eltávolításának engedélyezésével természetesen politikai kockázatot is vállalnánk. Mindszenty továbbra is a római katolikus egyház bíborosa marad, s a Vatikánba távozva egyházi tevékenységbe nem szólhatunk bele. Tudomásunk van arról, hogy Mindszenty az amerikai követségen írja visszaemlékezéseit. Erre az irományra eddig sem volt és a jövőben sem lehet semmiféle befolyásunk, azt bármikor felhasználhatják ellenünk. Azonkívül felvetődhet, hogy a Vatikán a garanciákat nem tudja, vagy esetleg

⁵⁵³ Lásd a 126. dokumentumot.

nem akarja majd érvényesíteni és Mindszenty kommunistaelenes, rendszerünknek ártó nyilatkozatot tesz, vagy ilyen tevékenységet fejt ki. Ez előfordulhat, ebben a vonatkozásban abszolút biztosítékról nem beszélhetünk. De ha ez be is következne, nekünk politikailag nagy kárt nem okozhatna, mert Mindszenty hitelét és befolyását vesztt, bukott politikus. Szereplése legfeljebb rövid ideig tartó szenzációt jelentene.

A reálisan felvetődő kockázatok mérlegelése alapján indokolt abból kiindulnunk a Mindszenty-ügy rendezésénél, hogy a Vatikán be fogja tartani a garanciákat, mert az a jelenlegi viszonyok között a pápa és az amerikai kormány politikai törekvéseivel találkozik össze. Az a politika, amelyet Mindszenty képvisel, ma már nem hasznos sem a Vatikánnak, sem az Egyesült Államoknak. Sőt: Mindszenty akadályá vált úgy a Vatikán, mint az amerikaiak útjában, amelyet el kell távolítani az útból. A Mindszenty-ügy rendezésével kedvezőbbé válnak a körülmények hazánk és a Vatikán, hazánk és az Egyesült Államok közötti kapcsolatok fejlesztéséhez.

Az elmondottak alapján a Politikai Bizottság nevében kérem, hogy a Központi Bizottság és a Minisztertanács fogadja el a beterjesztett határozati javaslatot. Külön kérjük az együttes ülésen részt vevő összes elvtársakat, hogy a Mindszenty-ügyet továbbra is kezeljék bizalmasan, tekintve, hogy még további tárgyalások előtt állunk, ami szigorú diszkréciót kíván. A Mindszenty-ügyben elhangzottakat és az írásos tájékoztatást, illetve határozati javaslatot tehát tekintsék személyre szóló információknak, amelyet senki ne adjon tovább.

Tisztelt Elvtársak!

Kérem az együttes ülés résztvevőit, hogy a beterjesztett határozati javaslatokat és a tájékoztatót vitassák meg és fogadják el.⁵⁵⁴

[...]

MOL M–KS 288. f. 4. cs. 113. ő. e. 26–29. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1971. augusztus 4-i, a Minisztertanáccsal közös ülésének jegyzőkönyve. A szó szerinti jegyzőkönyv részlete. Gépelt tisztázat. A jegyzőkönyv részletét faksimile közli: Ólmosi, 1991. 158–161. p.

⁵⁵⁴ Az ülésen Komócsin Zoltán az „időszerű nemzetközi kérdésekről” tájékoztatta a résztvevőket. Az előadásnak csak a jelen kötet tárgyára vonatkozó részleteit közöljük.

**Az MSZMP Központi Bizottsága és a Minisztertanács közös ülésének határozata
Mindszenty József helyzetéről
1971. augusztus 4.**

[...]

II.

A Központi Bizottság és a Minisztertanács együttes ülése meghallgatta a tájékoztatót a Mindszenty-ügyről. Megbízta az illetékes párt- és állami szervezetekben dolgozó elvtársakat, folytassák a tárgyalásokat a Vatikán képviselőivel és ha a számunkra politikailag megfelelő feltételeket elérjük, egyezzenek meg és oldják meg a Mindszenty-kérdést. Ez esetben:

Ajánlja a Népköztársaság Elnöki Tanácsának, éljen törvényes jogával, mely szerint az igazságügy-miniszter és a Magyar Népköztársaság Legfőbb Ügyésze javaslatára kegyelmet gyakorolhat, s Mindszentynek adjon kegyelmét.

A kormány járuljon hozzá, hogy a Vatikán megbízottai megfelelő biztosítékok ellenében Mindszentyt kivigyék az országból Rómába. Csak azután távozhat azonban az országból, ha a magyar kormány és a Szentszék megbízottai között megfelelő írásos megállapodás, kétoldalúan aláírt okmány rögzíti Mindszenty ügyének elvi és gyakorlati megoldását.⁵⁵⁵

Az ülés résztvevői tudomásul vették az 1957. évi pápai dekrétumok érvénytelenítéséről adott tájékoztatást. A reálpolitikát folytató püspöki kar jogait korlátozó, a katolikus papképviseletet kiátkozó dekrétumok visszavonását következetes elvi politikánk sikerének tekinti.

A Mindszenty-ügyet és az 1957. évi pápai dekrétumok érvénytelenítésének kérdését továbbra is bizalmasan kell kezelni; megegyezés esetén a végrehajtást megelőzően tájékoztatni kell a párt tagságát, politikai szövetségeseinket és nemzetközi partnereinket.⁵⁵⁶

[...]

MOL M–KS 288. f. 4. cs. 113. ő. e. 98–99. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1971. augusztus 4-i, a Minisztertanáccsal közös ülésének jegyzőkönyve. A szó szerinti jegyzőkönyv részlete. Gépelt tisztázat. A jegyzőkönyv részletét faksimile közli: Ólmosi, 1991. 162–163. p.

⁵⁵⁵ Lásd a 132. a dokumentumot. A Megállapodás tervezete.

⁵⁵⁶ A határozatnak csak a jelen kötet tárgyára vonatkozó részletét közöljük.

**Az MSZMP Központi Bizottságának a Minisztertanáccsal közös ülésének jegyzőkönyvi határozata Mindszenty József helyzetével kapcsolatban
1971. augusztus 4.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Központi Bizottság és a Minisztertanács 1971. augusztus 4-án megtartott együttes üléséről

JELLEN VANNAK: A Központi Bizottság és a Minisztertanács tagjai, Brutyó János elvtárs, a KEB elnöke, a KB osztályvezetői, a megyei pártbizottságok első titkárai, a Budapesti Pártbizottság titkárai, a SZOT titkárai, az államtitkárok, Bencsik István elvtárs, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának főtitkára, Szépvölgyi Zoltán elvtárs, a Fővárosi Tanács elnöke és a központi sajtó vezetői a mellékelt lista szerint.

Az ülésen nem vesznek részt: egészségi okból Vályi Péter elvtárs, szolgálati okból Huszár István elvtárs, külföldön töltött szabadság miatt Burgert Róbert, Erdei Lászlóné, Ilku Pál, Jedlicska Gyula, Karakas László, Kónyi Gyula, Losonczi Pál, Méhes Lajos, Nemes Dezső, Párdi Imre, Réti Lajosné, Romány Pál, Szalai László és Székér Gyula elvtársak.

N A P I R E N D:

1. Tájékoztató időszerű nemzetközi kérdésekről

Előadó: Komócsin Zoltán elvtárs

[...]

1. Tájékoztató időszerű nemzetközi kérdésekről

Előadó: Komócsin Zoltán elvtárs

Hozzászóltak: Apró Antal, Fock Jenő,

Kádár János, Bugár Jánosné, Tömpe

István és Jánossy Lajos elvtársak

A tájékoztatót az együttes ülés tudomásul veszi.⁵⁵⁷

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:

Sándor József

(Sándor József)

Kádár János

(Kádár János)

MOL M-KS 288. f. 4. cs. 113. ő. e. 1-2. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1971. augusztus 4-i, a Minisztertanáccsal közös ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

⁵⁵⁷ A Központi Bizottság ülésén szereplő 1. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály és az Állami Egyházügyi Hivatal
jelentése a Politikai Bizottságnak a Vatikán megbízottaival folytatott tárgyalásról
1971. szeptember 6.**

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLY
ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL

Szigorúan bizalmas!
Készült 2 példányban
L. Óvári Miklós IX. 6.

Jelentés

a Politikai Bizottságnak
a Vatikán megbízottaival folytatott tárgyalásról

A Politikai Bizottság 1971. július 27-i és a Központi Bizottság 1971. augusztus 4-i határozatainak⁵⁵⁸ megfelelően 1971. szeptember 6-án folytatódtek a tárgyalások a Vatikán megbízottaival, G[iovanni] Chelivel és A[ngelo] Sodanoval Mindszenty József ügyéről. A tárgyaláson előzetes megállapodás jött létre az alábbiakban:

1. Elfogadták a megállapodás-tervezetet (1. sz. melléklet).
2. Egyetértés alakult ki abban, hogy Mindszenty elutazásának napján egy időben közös kommunikét adjunk ki. A kommuniké szövegét is előzetesen elfogadtuk. (2. sz. melléklet.)
3. Megegyezés jött létre abban, hogy az Esztergomi Főegyházmegye új ideiglenes apostoli kormányzója – az általuk korábban javasolt Vajda József helyett – Kisberk Imre püspök legyen, aki egyben továbbra is a székesfehérvári egyházmegye apostoli kormányzója marad. Ez a megoldás számunkra elfogadható.⁵⁵⁹
4. A Vatikán képviselői készek megvizsgálni, hogy nem lenne-e célszerűbb Mindszentyt repülőgépen Rómába szállítani. G[iovanni] Cheli szeptember 6-án délután gépkocsival Bécsbe utazott, hogy a bécsi nunciátúrán keresztül érintkezésbe lépjen a Vatikánnal és jóváhagyást kérjen a megállapodás aláírására, illetve hogy megerősítsék a többi kérdésben közösen kialakított álláspontot.

A Vatikán megbízottainak megítélése szerint Mindszenty Rómába utaztatása legkésőbb szeptember 25-ig megtörténik. A pápa levelét, amelyben a pápa 25-ére Mindszentyt magához hívja, Zágón József a közeli jövőben adja át Mindszentynek.

Határozati Javaslat:

1. A Politikai Bizottság jóváhagyólag tudomásul veszi a Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalásról készített jelentést.
2. A Politikai Bizottság felkéri a kormány elnökét, hogy adja meg a felhatalmazást Miklós Imre elvtársnak a dokumentum aláírására.

⁵⁵⁸ Lásd a 126–131. dokumentumokat.

⁵⁵⁹ Lásd az 577. számú lábjegyzetet a forrásközlésben.

3. A Politikai Bizottság felkéri a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsát, hogy a dokumentum aláírása után Mindszenty József ügyében a kegyelmi határozatot hozza meg és azt Mindszenty távozása után a Hivatalos Közlönyben hozza nyilvánosságra.

Budapest, 1971. szeptember 6.

Miklós Imre

Katona István

Melléklet

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 563. ő. e. 38–39. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1971. szeptember 7-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelte, aláírással hitelesített tisztázat.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

**1. számú melléklet – Megállapodás-tervezet a Magyar Népköztársaság és az Apostoli Szentszék között Mindszenty József bíboros ügyében
1971. szeptember**

*1. sz. melléklet
Szigorúan bizalmas!*

**Megállapodás-tervezet
a Magyar Népköztársaság és az Apostoli Szentszék között
Mindszenty József bíboros ügyében⁵⁶⁰**

Az Apostoli Szentszék és a Magyar Népköztársaság kormányának teljes jogú megbízottai Budapesten 1971. szeptember -án tárgyalást folytattak arról, hogy Mindszenty József bíboros a Szentszék kérésének (kívánságának) megfelelően lehetőséget kapjon Magyarország elhagyására. E lehetőség megteremtése céljából a két Fél az alábbiakat vállalja:

1. Az Apostoli Szentszék biztosítja a Magyar Népköztársaságot, hogy Mindszenty József bíboros, miután elhagyta Magyarországot, tartózkodni fog attól, hogy akár közvetlenül, akár közvetve beavatkozzék a magyarországi katolikus egyház életébe és ügyeibe, ellensége-sen nyilatkozzék vagy tevékenykedjék a Magyar Népköztársaság és kormánya iránt.
2. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa kegyelemben részesíti Mindszenty Józsefet. A Magyar Népköztársaság kormánya hozzájárul ahhoz, hogy Mindszenty József Magyarország területét elhagyja és a Vatikánba távozzék.
3. Miután Mindszenty József bíboros elhagyta Magyarország területét, mindkét Fél a melléklet szerinti hivatalos közleményt adja ki.
4. A magyar kormány hozzájárul ahhoz, hogy addig is, amíg az esztergomi érseki szék ügye véglegesen meg nem oldódik, az esztergomi főegyházmegyét „sede plena” apostoli adminisztrátor kormányozza, a jelenleg működő püspökök közül (erről a Felek külön megállapodnak.)
5. Mindszenty József bíboros Mons. G[iovanni] Cheli és Mons. J[ózsef] Zágon (és esetleg más személyek, akik szükségesek) kíséretében a bécsi nunciatura gépkocsiján vagy repülőgépen vatikáni útlevéllel 1971. szeptember ... -án az USA budapesti nagykövetségének épületéből útmegszakítás nélkül hagyja el Magyarország területét.

Budapest, 1971. szeptember

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 563. ő. e. 40–41. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1971. szeptember 7-i ülésének jegyzőkönyve. 1. számú melléklet. Hitelesítés nélküli gépirat, tisztázat.

⁵⁶⁰ Jelen megállapodás-tervezet nyilvánvalóan 1971. szeptember 7-e előtt keletkezett. Ólmosi Zoltán közöl egy szeptember 9-i dátummal keletkezett átdolgozott példányt. Vö. Ólmosi, 1991. 170–171. p. Bizonytalan, hogy melyik változat került végül aláírásra. Lényegi különbségeket nem tartalmaznak a példányok.

132. b
2. számú melléklet – Sajtóközlemény-tervezet Mindszenty József elutazásával
kapcsolatban
1971. szeptember

Szigorúan bizalmas
2.sz. melléklet

Közlemény-tervezet

A magyar kormány és a Szentszék közötti megállapodás alapján Mindszenty József bíboros ma elhagyta Magyarországot területét és Rómába utazott.

Megjelenik az elutazás napján 13 órakor.

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 563. ő. e. 42. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1971. szeptember 7-i ülésének jegyzőkönyve. 2. számú melléklet. Hitelesítés nélküli gépirat, tiszttázat.

Országos Széchényi Könyvtár

**Az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén rögzített szó szerinti jegyzőkönyv
a magyar–vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban
1971. szeptember 7.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 2 pl-ban

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1971. szeptember 7-én tartott üléséről

1. Tárgyalás a Vatikánnal

KÁDÁR JÁNOS elvtárs: ⁵⁶¹

A vatikáni megbízottak érkezése hétfőre volt jelezve. Szombaton összeültünk – az itthon levő titkárok⁵⁶² – és konzultáltunk ebben a kérdésben. Ezen a megbeszélésünkön az a vélemény alakult ki, hogy itt tulajdonképpen két kérdésben kell elhatározásra jutnunk – a tárgyalási platform ugyanis már régen meg van határozva – az egyik a kommuniké kérdése, a másik az elutazás módja. Tehát a dolog eleje és vége.

Ami a kommunikét illeti, ennek politikai jelentősége is van. Évek óta foglalkozunk ezzel a kérdéssel s mindig arról beszélünk, valamiképpen köztudottá kell tenni: Mindszenty öncselekményekben [sic!]⁵⁶³ ludas, amelyekért amnesztiát nem kaphat, illetve csak úgy távozhat el Magyarországról, ha amnesztiát kap. Arról beszélünk, ha továbbra is így forszírozzuk ezt, nem lehet kommunikét csinálni. Teljesen kizárt ugyanis, hogy a Vatikán ezt elfogadja. Beszéltünk arról: még egyszer meg kell nézni, mit nyerünk azzal, ha van két kommuniké. Mi azt írjuk, hogy amnesztiát kapott és elutazott, a Vatikán meg mást ír. Arra a véleményre jutottunk, hogy elállhatunk ettől, mert nem túl sokat nyerünk vele. A belső megállapodásban ott szerepel a tény és az a fontos! Nyitva áll a lehetőség, ha később ebben a kérdésben vita lesz, kezünkben van a megállapodás. Ezért vetem – és vetettem fel a megbeszélésünkön is – fel, [sic!] hogy jobb az egy kommuniké. Ha odaírjuk, hogy kegyelmet kapott, sokat nem érünk el vele a tömegagitációban.

Felmerülhet, hogy hogyan mehetett el, de oda lesz írva, hogy a kormány és a Vatikán megállapodása alapján. Ha pedig azt kérdezik, hogy miért kapott amnesztiát, nem tudunk mit mondani. Nem mondhatjuk, hogy Mindszenty megjavult. Meg kellene próbálni egy olyan megállapodást elfogadtatni, amely mindkét fél számára lehetővé teszi belső okmányban megmagyarázni, hogy miről van szó. Egyébként ez sokat mond: a kormány és a Vatikán megállapodása alapján. Egyébként ennél kellemetlenebb kérdéseket is fel fognak vetni. Próbáljunk meg ennél a kommunikénél egy egyszerűbb formulát – ami itt mellékelve is van.

⁵⁶¹ Kádár János felszólalását a szó szerinti jegyzőkönyvből faksimile közli Ólmosi, 1991. 166–167. p. Jelen kötetben a témára vonatkozó teljes részletet közöljük a szó szerinti jegyzőkönyvből. Az Ólmosi Zoltán által összeállított kötetben a dokumentum jelzete helytelenül mutat az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályra.

⁵⁶² Kádár János a Központi Bizottság Titkárságának tagjaira utalt. Az általa említett ülésről nem lelhető fel dokumentum.

⁵⁶³ Valószínűleg félreértette a gyorsíró. Helyesen: „bűncselekményekben”.

Az elutazás módja: azt ajánlottuk, a mi megbízottaink vessék fel: ne gépkocsival utazzon Budapestől Rómáig, hiszen így fél Európán végigutazik; ha Bécsbe ér, egy hangyabolyba mászik, mert megakadályozhatatlan, hogy a világsajtó ott ne próbálja megkönyékezni, verje a nagy dobót, [sic!] még mielőtt Rómába érkezik. Itt két szolid partner tárgyalt, s hajtsuk végre a megállapodást. Érkezzen meg Mindszenty és utána tegyük közzé a közleményt. A Vatikának sem jó, ha már útközben elkezdődik a sajtókampány.

Azt mondják az elvtársak, mintha a vatikáni megbízottak egyetérténeek azzal, mintha megértették volna, miről van szó. Persze, ez egy új körülmény volt, mint amiben korábban megegyeztünk. Egyébként annyira ugyanazt akarjuk! A megbízottak mintha mondták volna, hogy erre ők is gondoltak, s meg akarják akadályozni a közbenső hírverést. Még arra is gondoltak, hogy nem a saját nevére állítják ki az útlevelet. Mi emlegettünk valami különrepülőgépet, de a Vatikán megbízottja azt mondta, hogy az nem jó. Hiszen azt különböző országok repülőtereinek jelezni kell, átrepülési engedély stb. Az útvonal biztosításához több kormánnyal kell egyeztetni. Ha gép, akkor inkább egy járat és valami külön fülke.

Egyébként a kiutazásának ténye átmeneti szenzáció csak.

Ha ez a dolog végrehajtásra kerül, akkor valami megfelelő időpontban komplex információt kell adni a párttagságnak, hogy ne a sajtóból, vagy más úton értesüljön erről, s ebben az információban megmondhatjuk, hogy miért. Ez egy politikai akció, nem csupán amnesztia.

FEHÉR LAJOS elvtárs:

Egy gyakorlati dologra szeretném felhívni a figyelmet: azt írják, hogy az amnesztia-rendelet jelenjen meg a Közlönyben. A lapoknál az a gyakorlat, hogy a Hivatalos Közlönyből a legfontosabb dolgokat ismertetik: intézkedni kellene, hogy ezt az amnesztia-rendeletet a lapok ne hozzák le.

KÁLLAI GYULA elvtárs:

A tárgyalás a Politikai Bizottság előzetes állásfoglalásainak megfelelően folyik – s szeretném megjegyezni, hogy még a papokkal folytatott konzultáció alapján felvetett észrevételek, illetve javaslatok is érvényesültek. Például a repülőgépen való kiutazást is a püspökök vetették fel...

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Ők is.

KÁLLAI GYULA elvtárs:

Igen, ők is. Most csak két kérdésem volna. Gondolom, Mindszentynek a készsége, hajlandósága ebben az előterjesztésben, ha nem is kimondottan, de benne van. Azonban ha a Politikai Bizottság tájékoztatására tudnának valamit erről mondani, jó lenne. Tudom, hogy rendkívül makacs, gyorsan változtatja a véleményét. Nem látom ebben az előterjesztésben azt, ami szerepelt a múltkori anyagban, hogy Mindszenty a jövő év tavaszán lemondana érseki rangjáról. Erről folyt-e megbeszélés? Ami a kommuniké-tervezetet illeti, azzal egyetérték.

Én is azt akartam még felvetni, amit Kádár elvtárs említett: a tájékoztatást meg kell szervezni. A múltkori PB-tárgyaláson arról is volt szó, hogy a párttagságon kívül bizonyos társadalmi szervezetek tájékoztatása hogyan történjen. Azt hiszem, az akkori állásfoglalást érvényesíteni kell. Erre most sok egyéb ok mellett a nagyon szűkszávú kommuniké miatt is szükség van. Ha ez a rövid kommuniké megjelenik, az emberek fel fognak vetni néhány kérdést.

PULLAI ÁRPÁD elvtárs:

Én is a tájékoztatóval kapcsolatban tennék javaslatot. A határozati javaslatba 4. pontként fel kellene venni: mivel az előzetes tervek szerint 25-én történne meg az elutazás, van is elég idő arra, hogy megfelelő tájékoztatót szerkesszünk. A kommuniké a tervek szerint az elutazás napján, 13 órakor kerülne nyilvánosságra, aznap ki lehetne adni a tájékoztatót is. Már előzőleg, abszolút titkosan ki lehetne nyomtatni, s az elutazás napján a fekete-fehér tájékoztatóban, amit 8-900 ember kap meg, jelentessük meg. Tényleg jelentősége van annak, hogy gyorsan tájékoztassuk a vezető pártaktívát.

NEMES DEZSŐ elvtárs:

A tájékoztatás kérdéséhez: azt hiszem, amikor ez a hír napvilágot lát, azonnal lesznek különböző kommentárok a világsajtóban. Gondolom, erre a mi tájékoztató szerveinknek reagálniuk kell. S itt már lehet utalni az amnesztia-rendeletre is. Nem tartom azonban szükségesnek azt, hogy a mi tájékoztató szerveink nagyon siessenek, s elébe vágjanak ennek a dolognak. A visszhang nem fog késni.

Az előterjesztéssel, a kommuniké-tervezettel egyetértek.

LOSONCZI PÁL elvtárs:

A határozati javaslat 3. pontja szerint az amnesztia-rendeletet a Hivatalos Közlönyben hoznánk nyilvánosságra. Tájékoztatni szeretném a Politikai Bizottságot arról, hogy ilyen rendeleteket nem szoktunk nyilvánosságra hozni. Lehetséges, de nem szoktunk. Szükség van erre? Nem lenne elég csak a párt-tájékoztatóban közölni ezt?

NYERS REZSŐ elvtárs:

Az utóbb felmerült kérdéshez: fontosnak tartanám, ha megjelenne az amnesztia-rendelet a Közlönyben. Ha jól értettem a tájékoztatás most leszűkül a pártaktívára?

PULLAI ÁRPÁD elvtárs:

Nem.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Mindenki kap tájékoztatást, csak nem a sajtó útján.

MIKLÓS IMRE elvtárs:

Számoltunk azzal, hogy az amnesztia-rendeletet nyilvánosságra hozzuk a Hivatalos Közlönyben, Ezt a vatikáni küldöttek tudomásul vették, mivel ők is tájékoztatni kívánják a közvéleményüket. Ők tehát ezt tudják. Én a tárgyaláson elmondtam, hogy mi közlöttük, mi történt a Mindszentyvel. Ők ezt is tudomásul vették. Nekik ez nem okoz nehézséget.

Ami Mindszenty készségét illeti, a tárgyaláson megkérdeztem, történt-e változás a korábbihoz képest Mindszenty szándékát illetően. Azt mondták nem, sőt már 25. előtt, a jövő héten ez a Zágón József hozza a pápa levelét, amelyben 25-re magához hivatja Mindszentyt. Erre nem mondhat Mindszenty nemet.⁵⁶⁴

⁵⁶⁴ Mindszenty József szeptember 28-án hagyta el Magyarországot és érkezett Rómába, miután Zágón József szeptember 13-án átadta neki az Amerikai Egyesült Államok budapesti követségén a vatikáni államtitkárság meghívólevelét Rómába a szeptember 30-án kezdődő püspöki szinódusra.

A múltkor arról volt szó, hogy Mindszenty jövő év márciusában lemond. Szóvá tettem ezt is a megbeszélésen, mint olyant, amire számítunk, ami a tulajdonképpeni teljes megoldást jelentené. Erre ők azt mondták, ez így lesz, tehát megerősítették. A jelenlegi megoldást ők is átmenetinek tekintik. Konkrétabb formában nem beszéltünk erről. Az az elképzelés, hogy a megállapodás aláírása után emlékeztető formájában mellékelni fogjuk mindazt, amire számítunk, s felhívjuk a figyelmüket arra, hogy jövő év márciusa Mindszenty lemondatására nagyon alkalmas időpont lenne. Erre csak az aláírás után kerülne sor.⁵⁶⁵

KATONA ISTVÁN elvtárs:

A Politikai Bizottság korábbi határozata alapján az Osztályon már készül a részletes tájékoztatósi terv. Két lépcsőben képzeljük el a tájékoztatást. A 800-as pártaktívát egy nappal az ügy lebonyolítása előtt javasoljuk tájékoztatni, hogy ne az újságból értesüljenek róla, azt követően kerülne sor a nagy közvéleményre, amikor már megjelent a közlemény.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Javasolom, hogy a határozatban maradjon meg: az amnesztia-rendelet a Hivatalos Közlönyben jelenjen meg. Azt hiszem, ez hasznos lehet.

4. pontként vegyük be, hogy az illetékesek a tájékoztatást megfelelően készítsék elő. Az eredeti terv is az volt, hogy előző este kapjon tájékoztatást a pártaktíva. Ezt meg lehet csinálni azzal a felhatalmazással, hogy személyes tájékoztatás. De ezt még meg kell nézni. A közvélemény tájékoztatása a kommuniké megjelenése után történjen.

Meg szeretném említeni: itt rendkívül fontos a diszkréció. Meg kell mondani, eddig jól működik. Ezt meg kell őrizni egészen a tájékoztatásig – végig mérlegelni kell. Úgy gondolom, talán előző este nem fog zavarni már, ha kikézbessük a tájékoztatót. De ez még függ az ügy bonyolításától. Lehetséges, hogy 24-én fog utazni. Például azért, mert csak akkor indul járat. Akkor 24-én délben megjelenik a kommuniké, a pártaktíva 23-án este megkapja a tájékoztatót.

Amit Nemes elvtárs felvetett: hogy a későbbiekben lesznek kommentárok, erre reflektálni kell, ez magától értetődik. De mi csak várjuk meg. Aligha hiszem, hogy erős vonása lenne a nyugati kampánynak, hogy Mindszenty megdicsőülve távozott innen – ha ilyen lesz, be fogjuk bizonyítani, hogy nem úgy ment el.

MOL M–KS. 288. f. 5. cs. 563. ő. e. 58–63. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1971. szeptember 7-i ülésének jegyzőkönyve. Szó szerinti jegyzőkönyv. Gépel tisztazat.

565 A megállapodás tervezetét és a mellékleteket közli Ólmosi, 1991. 168–173. p.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban
1971. szeptember 7.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1971. szeptember 7-én tartott üléséről

l. Apró

IX. 14.

l. IX. 15.

Biszk

J E L E N V A N N A K:

Benke Valéria, Fehér Lajos, Fock Jenő, Kádár János, Kállai Gyula, Nemes Dezső, Németh Károly, Nyers Rezső, továbbá Brutyó János, Losonczy Pál, Óvári Miklós, Pullai Árpád és Sarlós István elvtársak.
Az ülésen nem vesznek részt: szolgálati okból Gáspár Sándor elvtárs; szabadságon vannak: Aczél György, Apró Antal, Biszku Béla és Komócsin Zoltán elvtársak. Nem vesz részt továbbá: Horváth István elvtárs.

N A P I R E N D:

[...]

1. Tárgyalás a Vatikánnal

Előadó: Miklós Imre elvtárs

Meghívottak: Katona István, Benkei András, Ilku Pál és Péter János elvtársak

[...]

1. Tárgyalás a Vatikánnal

Előadó: Miklós Imre elvtárs

Hozzászóltak: Fehér Lajos, Kállai Gyula, Pullai Árpád, Nemes Dezső, Losonczy Pál, Nyers Rezső, Katona István és Kádár János elvtársak

A Politikai Bizottság jóváhagyólag tudomásul veszi a Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalásról készült jelentést; a megállapodás-tervezet, valamint a közlemény-tervezet szövegével egyetért.

A Minisztertanács a dokumentum aláírására adjon felhatalmazást Miklós Imre elvtársnak.

A Politikai Bizottság ajánlja a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának, hogy a dokumentum aláírása után Mindszenty József ügyében gyakoroljon kegyelmet; az erre vonatkozó ha-

tározat Mindszenty távozása után a Hivatalos Közlönyben jelenjen meg.⁵⁶⁶

A Politikai Bizottság szükségesnek tartja, hogy a párttagság és a közvélemény tájékoztatását megfelelően készítsék elő; a tájékoztatót megfelelő időben tegyék közzé.

Felelős: Óvári Miklós elvtárs.⁵⁶⁷

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Kádár János
(Kádár János)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 563. ő. e. 1–2., 7. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1971. szeptember 7-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

566 A 25/1971. (IX. 29.) NET határozat. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Népbíróóságok Országos Tanácsa 1949. július 6-án kelt ítéletével Mindszenty (Pehm) József-re kiszabott szabadságvesztés büntetésének hátralevő részét elengedi.

567 A Politikai Bizottság ülésén szereplő 1. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata
Mindszenty József ügyével kapcsolatban
1971. szeptember 21.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1971. szeptember 21-én tartott üléséről⁵⁶⁸

J E L E N V A N N A K: Aczél György, Apró Antal, Benke Valéria, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Gáspár Sándor, Kádár János, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Nemes Dezső, Németh Károly, Nyers Rezső, továbbá Horváth István, Óvári Miklós, Pullai Árpád és Sarlós István elvtársak.
Az ülésen nem vesznek részt: Brutyó János és Losonczy Pál elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

3. Jelentés a Mindszenty-ügy állásáról

Előadó: Miklós Imre elvtárs

Meghívottak: Katona István, Benkei András és Péter János elvtársak

[...]

3. Jelentés a Mindszenty-ügy állásáról

Előadó: Miklós Imre elvtárs

Hozzászóltak: Apró Antal, Óvári Miklós,

Kállai Gyula, Biszku Béla, Aczél György,

Komócsin Zoltán és Kádár János elvtársak

A Politikai Bizottság a jelentést tudomásul veszi.

A tájékoztatásra vonatkozó javaslatot az alábbi módosítással fogadja el:

– az írásos tájékoztatót ne rendkívüli pártcsoport-értekezleteken, hanem más, soron következő összejövetel keretében ismertessék;

– a párttagság tájékoztatásával egyidejűleg gondoskodni kell szövetségeseink informálásáról is;

– tudomásul veszi, hogy megfelelő időben tájékoztatást kapnak külképviseleteink dolgozói is.

⁵⁶⁸ A Politikai Bizottság 1971. szeptember 21-i üléséről készült jegyzőkönyvből csak a határozatot közöljük, mivel a jelen kötet témájához tartozó előterjesztés (20–27. p.) és a szó szerinti jegyzőkönyv tárgyhoz kapcsolódó részletének (101–105. p.) „Szigorúan titkos” minősítését fenntartották 2041. december 31-ig. Az előterjesztést azonban még az iratok minősítésének felülvizsgálata előtt faksimile közölte Ólmosi, 1991. 168–173. p.

A 3. oldal utolsó mondatát törli, Helyette: Ha az ellenség tartós kampányt indít, arra megfelelően válaszolunk.⁵⁶⁹

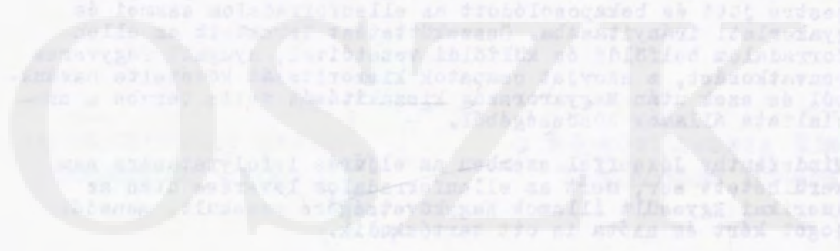
[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Kádár János
(Kádár János)

MOL M-KS 288. f. 5. cs. 564. ő. e. 1-3., 9. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1971. szeptember 21-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

⁵⁶⁹ A Politikai Bizottság ülésén szereplő 3. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

LEGFŐBB ÜGYÉSZ

Tük.00-755/1963.

**A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG
ELNÖKI TANÁCSÁNAK**

B u d a p e s t

Mindszenty Józseffel szemben / szül: 1892., anyja: Kovács
Borbála /

1962. december hó 28. napján kelt 1963. Tük.00-755. számú ha-
tározattal nyomozást rendeltem el hazaárulás, valamint állam-
rend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének büntette
miatt.

Az életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélt Mindszenty József
az 1956. évi októberi ellenforradalmi események során megszü-
kötött a számára kijelölt büntetésvégrehajtási telepről, Buda-
pestre jött és bekapcsolódott az ellenforradalom eszmei és
gyakorlati irányításába. Összeköttetést teremtett az ellen-
forradalom belföldi és külföldi vezetőivel, nyugati fegyveres
beavatkozást, a szovjet csapatok kiszorítását követelte hazánk-
ból és ezek után Magyarország kiszakítását vette tervbe a szo-
cialista államok közösségéből.

Mindszenty Józseffel szemben az eljárás lefolytatására nem
kerülhetett sor, mert az ellenforradalom leverése után az
Amerikai Egyesült Államok Nagykövetségére menekült, menedék-
jogot kért és azóta is ott tartózkodik.

Előterjesztést teszek, hogy az Elnöki Tanács a Mindszenty
Józseffel szemben indított büntetőeljárást szüntesse meg.

Az állam és egyház viszonyának zavartalanságára irányuló
törekvés, valamint az eljárás alatt álló előre haladott korá-
ra és egészségi állapotára tekintettel az eljárás lefolytatása
nem szükséges.

Budapest, 1971. szeptember hó 9.

Katona

Dr. Katona Zoltán /
a legfőbb ügyész első helyettese

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának

228-230/1971. száma

határozata

**A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Népbíródságok
Országos Tanácsa 1949. július 6-án kelt ítéletével
M i n d s z e n t y (Péhm) J ó z s e f r e kiosztott
szabadságvesztés büntetésének hátralévő részét
e l e n g d i.**

Budapest, 1971. szeptember 24.

Lorinczi Pál
**a Népköztársaság Elnöki
Tanácsának elnöke**

Cselovics János
**a Népköztársaság Elnöki
Tanácsának titkára**

**Miklós Imre ÁEH elnök jelentése a Vatikánban folytatott tárgyalásairól
1971. október 25.**

ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL

Szigorúan titkos!
0022–8/e/1971.

Készült: 5 példányban
1.péld. Óvári Miklós elv.
2.péld. Katona István elv.
3.péld. Ilku Pál elv.
4.péld. Dr. Mona Gyula elv
5.péld. ÁEH

2. példány

J e l e n t é s

a Vatikán megbízottaival folytatott tárgyalásról

Néhány püspöki kinevezés lehetőségéről folytattunk tárgyalást a Vatikán megbízottaival október 14–16. között Rómában. A tárgyaláson a Vatikán részéről A[gostino] Casaroli érsek, az Egyházi Közügyek Tanácsának titkára, G[iovanni] Cheli és G[abriele] Montalvo nunciaturai tanácsosok, részünkről Miklós Imre, az ÁEH elnöke és Orosz József főosztályvezető vettek részt.

I.

1. A személyi kérdések tárgyalása előtt áttekintettük a Mindszenty-ügy megoldásának tapasztalatait és várható fejleményeit. Ennek során az alábbiakat fejtettük ki:

Megelégedéssel állapítható meg, hogy a Mindszenty-ügy megoldásáról szóló Megállapodást mindkét fél kölcsönösen betartotta. Úgy értékeljük, hogy a Szentszék komoly erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy elhárítson olyan jobboldali kísérleteket és akciókat, amelyek a megállapodás megsértésére irányultak. Hangsúlyoztuk, hogy a kedvező folytatás mindkét félnek érdeke. Reményünket fejeztük ki arra vonatkozóan, hogy a Szentszéknek továbbra is sikerülni fog biztosítani a Megállapodás következetes betartását.

A Mindszenty-ügy várható fejleményeiről, közelebbről, Mindszenty bécsi letelepedésének lehetőségéről élénk véleménycserre alakult ki. Rámutattunk arra, hogy Mindszenty bécsi letelepedése beláthatatlan kockázattal jár a Szentszék számára. Állandó, objektív veszélyt jelent a Megállapodásban vállalt garancia betartására. Felhívtuk a figyelmet, hogy a bécsi Pázmáneum⁵⁷⁰ az Esztergomi Főegyházmegye alapítványa, amely a mindenkori esztergomi érsek felügyelete alá tartozik. Ily módon – mivel Mindszenty nem mondott le esztergomi érseki címéről – ez a tartózkodási hely különös jelentőséggel bír, érinti a Megállapodásban vállalt garanciának azt a részét, amely arról szól, hogy Mindszenty sem közvetlenül, sem közvetve nem avatkozik be a magyar egyház életébe. Megemlítettük, hogy bizonyos jelek szerint a pápi emigráció előkészületeket tett arra, hogy az 1956. évi magyarországi ellenforradalom 15. évfordulóján Bécsben üdvözlje Mindszentyt.

⁵⁷⁰ Pázmány Péter (1570–1637) bíboros, esztergomi érsek 1623-ban Bécsben nevelőintézetet és papnevelő intézetet alapított, amely ma is alapítójának neve alatt működik.

Végül kijelentettük: nem kívánunk jogot formálni arra, hogy beleszóljunk Mindszenty állandó tartózkodási helyének meghatározásába, de fel kell hívnunk figyelmüket, hogy Mindszenty ügyének további fejleményei hatással lehetnek a Szentszék és a magyar kormány közötti kapcsolatok alakulására és más fontos összefüggéseket is érinthetnek.

A Vatikán megbízottai kijelentették, hogy Mindszenty sorsát két elv alapján kívánják megoldani: betartatják a megállapodást, de ugyanakkor Mindszentyt szabad személynek tekintik. Elismerik, hogy Mindszenty bécsi letelepedésének több dolog ellene szól, de úgy értékelik, hogy Bécs alkalmasabb hely Mindszenty számára, mint Róma. Casaroli ismételten hangsúlyozta, hogy ezután is betartják a megállapodást. Kifejezésre juttatta, hogy köszönettel veszik észrevételeinket és gondosan tanulmányozzák azokat.

Casaroli végül kijelentette: még nincs végleges döntés Mindszenty állandó tartózkodási helyének meghatározására, de nincs abban a helyzetben, hogy a bíboros letelepedési helyére vonatkozólag elkötelező ígéretet tegyen.

2. A Vatikán megbízottai előterjesztették a korábbi tárgyalások során már ismertetett püspöki kinevezésre alkalmasnak tartott jelöltjeiket.⁵⁷¹ Jelöltjeiknek nagy részét elfogadhatatlannak minősítettük. Ugyanakkor kifejeztük, készek vagyunk megvizsgálni oly jelöléseket, amelyek számításba veszik mindkét fél érdekeit. Tanácsoltuk, hogy vegyék figyelembe Íjjas érsek múlt évben tett előterjesztését.⁵⁷²

Hosszas vita után előzetes megállapodásra jutottunk az alábbiakban:

Veszprémi egyházmegye

- KLEMPA SÁNDOR veszprémi apostoli kormányzót magas korára való tekintettel felmentik jelenlegi megbízatása alól, de eddigi tevékenysége elismeréséről püspökké nevezik ki.
- LÉKAI LÁSZLÓ badacsonyi plébánost veszprémi püspök-, apostoli kormányzónak,
- KÁDÁR LÁSZLÓ egri papot veszprémi segédpüspöknek nevezik ki.⁵⁷³

Szombathelyi egyházmegye

- KOVÁCS SÁNDOR szombathelyi megyés püspök 1967-ben előterjesztett nyugdíjba vonulási kérelmét elfogadják és magas korára, valamint egészségi állapotára tekintettel felmentik jelenlegi tiszte alól.
- FÁBIÁN ÁRPÁDOT, a Római Pápai Magyar Intézet jelenlegi rektorát szombathelyi püspök-, apostoli kormányzónak nevezik ki.⁵⁷⁴

Kalocsa egyházmegye

- BÁRD JÁNOS jelenleg konkrét beosztás nélküli püspököt kalocsai segédpüspöknek nevezik ki.⁵⁷⁵

⁵⁷¹ Agostino Casaroli tárgyalásai során több alkalommal is javasolt jelölteket a magyar főpapok személyére. Így például Bánk Józsefet és Vajda Józsefet 1968 októberében (lásd a 114. dokumentumot). A vatikáni diplomata által javasolt személyeket a magyar tárgyalófél mereven elutasította.

⁵⁷² Egyelőre nincs nyoma, hogy Íjjas József kikre tett előterjesztést 1970-ben.

⁵⁷³ Klempa Sándor 1972. február 8-ig a helyén maradt, csak akkor váltotta őt Lékai László. Kádár Lászlót csak azután nevezték ki veszprémi apostoli kormányzónak, amikor 1974. február 2-án Lékai Lászlót kinevezték esztergomi apostoli kormányzónak. Kádár Lászlót 1972-ben nevezték ki veszprémi segédpüspökké.

⁵⁷⁴ Kovács Sándor lemondását csak 1972. március 23-án fogadták el. Őt Fábíán Árpád követte apostoli kormányzóként.

⁵⁷⁵ Bárd Jánost a Szentszék még 1950 novemberében kinevezte Kalocsára segédpüspöknek és 1951 áprilisában fel is szentelték. A magyar állam nem fogadta ezt el, nem járultak hozzá Bárd működéséhez.

Pécsi egyházmegye

– ENDREY MIHALY jelenleg konkrét beosztás nélküli püspököt pécsi segédpüspöknek nevezik ki.⁵⁷⁶

Tárgyalást folytattunk még a székesfehérvári megyés püspöki és segédpüspöki,⁵⁷⁷ valamint az egrí és az esztergomi segédpüspöki kinevezésekről,⁵⁷⁸ de nem jutottunk megegyezésre.

A kinevezésekre vonatkozó hivatalos előterjesztést a Szentszék Íjjas érsek útján ezután fogja megtenni. Ennek alapján az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke javaslatot tesz a kormánynak; majd a Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulása szükséges a kinevezések realizálásához, amelyre előreláthatóan még ez évben sor kerülhet.

3. A Vatikán megbízottai ismét szóba hozták a magyar kormány és a Szentszék közötti állandó, rendszeres kapcsolat megteremtésére vonatkozó javaslatukat. Hangsúlyozták, hogy az állandó képviselőlet létrehozása megfelelné mindkét fél érdekeinek és a „szervezebb kapcsolat” meggyorsíthatná az előrehaladást. A Szentszék kész akár egyoldalú, akár a viszonyosság elvén alapuló állandó vagy időszakos, de rendszeres kapcsolat létrehozására.

Kezdeményezésünkkel kapcsolatban az alábbi álláspontot fejtettük ki. Eddig is gondosan tanulmányoztuk a Szentszék esetleges újabb javaslatait. Úgy ítéljük meg, hogy még szükség van az elképzelések és tapasztalatok további tanulmányozására.

II.

A Vatikánnal folytatott tárgyalást hasznosnak és eredményesnek értékeljük. Anélkül, hogy a Mindszenty-ügyben tárgyalásba bocsátkoztunk volna, alkalmunk volt felhívni figyelmüket néhány összefüggésre és veszélyre. Érzékeltettük, hogy a Megállapodás megsértése elsősorban a Szentszék érdekeire nézve lehet káros. Nyilvánvaló, hogy Mindszenty végleges letelepedését nem a mi érvelésünk, hanem különböző politikai megfontolás és belső erőviszonyaik alapján határozzák meg, de várható, hogy az elhangzottakat figyelembe veszik a döntésnél és a garancia további biztosításához szükséges intézkedéseik megtételénél. A személyi kérdésekben létrejött előzetes megállapodás számunkra elfogadható, érdekeinknek megfelel. Elhárítottuk a Vatikánnak a reakciós jelöltjei püspöki kinevezésére irányuló szívós kísérleteit. Fábíán Árpád és Kádár László közismertek haladói politikai magatartásukról. Lékai László személye kompromisszum, de megfelelő politikai munkával biztosítani lehet, hogy a püspöki karban az Íjjas-Brezanóczy-féle lojális vonalat támogassa. Endrey Mihály és Bárd János segédpüspö-

⁵⁷⁶ Endrey Mihályt is 1950 novemberében nevezték ki egrí segédpüspökké, de az állam ehhez nem járult hozzá. 1972-ben viszont engedélyezték kinevezését pécsi segédpüspökké. Cserháti József 1964-től 1969. január 10-ig apostoli kormányzóként, majd húsz évig püspökként vezette a pécsi egyházmegyét.

⁵⁷⁷ Shvoy Lajos székesfehérvári püspök 1968. január 21-én bekövetkezett halálával megürült a püspöki szék, Potyondi Imre káptalani helynökként irányította az egyházmegyét 1969. január 23-ig. Kisberk Imre segédpüspök apostoli kormányzóvá történt kinevezéséig. Kisberk 1971 szeptemberétől 1974 februáráig Esztergomban is apostoli kormányzó, 1972. február 2-től székesfehérvári megyés püspök haláláig (1982). Segédpüspököt csak 1979-ben kapott.

⁵⁷⁸ Egerben Brezanóczy Pál Czapik Gyula érsek halála óta (1956) káptalani helynökként, majd 1959 és 1969 között apostoli kormányzóként irányította az egrí főegyházmegyét. Érsekké 1969. január 10-én nevezték ki. Halála után, 1972. február 14-től két évig Mészáros Lajos káptalani helynök intézte a főegyházmegye ügyeit. Esztergomban Schwarz-Eggenhofer Artúr apostoli kormányzó már 1966-ban eredménytelenül kérte nyugdíjazását. Csak 1969 januárjában sikerült megegyezni utódjáról, Szabó Imre segédpüspökről, új apostoli kormányzóról, aki 1971. szeptember 28-ig töltötte be hivatalát. Őt Kisberk Imre apostoli kormányzó követte 1974-ig.

ki kinevezése csupán jogi rendezés, mivel eddig is püspökök voltak, de ügyüket a papképviselőket sújtó pápai dekrétumok feloldása előtt nem voltunk hajlandók rendezni.

A Szentszék és a magyar kormány közötti állandó, esetleg diplomáciai szintű kapcsolatok létrehozására irányuló újabb kezdeményezésüket – a jelenlegi kielégítő viszony megrontása nélkül – elhárítottuk.

A tárgyalások mindvégig nyugodt, kedvező légkörben folytak.

Budapest, 1971. október 25.

Miklós Imre
/Miklós Imre/

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 567. ő. e. 27–30. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1971. november 2-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tisztázat. Az előterjesztést faksimile közli: Ólmosi, 1991. 187–190. p.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály jelentése a Politikai Bizottság részére
a magyar–vatikáni tárgyalásokkal kapcsolatban
1971. október 26.**

**MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLY**

Szigorúan bizalmas
Készült 2 példányban
L. Óvári Miklós X. 26.

J e l e n t é s
a Politikai Bizottságnak
a Vatikánnal folytatott tárgyalásról

Mellékeljük az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének, Miklós Imre elvtársnak jelentését a Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalásról.

Határozati javaslat:

1. Javasoljuk, hogy a Politikai Bizottság a jelentésben foglaltakat vegye tudomásul.
2. Javasoljuk, hogy a Központi Bizottság a legközelebbi ülésén kapjon tájékoztatást a tárgyalásról.
3. A személyi kérdésekben a hivatalos előterjesztés megérkezése után az Állami Egyházügyi Hivatal tegyen javaslatot a kormánynak, majd az Elnöki Tanácsnak.
4. Az illetékes megyei pártbizottságok a kinevezések előtt kapjanak tájékoztatást.
5. A vatikáni állandó képviselő ügyében az Állam Egyházügyi Hivatal és a Külügyminisztérium 1972 közepéig készítsen állásfoglalás tervezetet.

Budapest, 1971. október 26.

Katona István
(Katona István)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 567. ő. e. 26. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1971. november 2-i ülésének jegyzőkönyve. Előterjesztés. Gépelt, aláírással hitelesített tisztaátzat.

Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Vatikán megbízottaival folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban
1971. november 2.

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1971. november 2-án tartott üléséről

J E L E N V A N N A K: Aczél György, Benke Valéria, Biszku Béla, Fock Jenő, Gáspár Sándor, Kádár János, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Nemes Dezső, Németh Károly, Nyers Rezső, továbbá Horváth István, Losonczy Pál, Óvári Miklós, Pullai Árpád és Sarlós István elvtársak.
Az ülésen nem vesznek részt: betegség miatt Fehér Lajos elvtárs, szolgálati okból Apró Antal elvtárs,
Nem vesz részt továbbá Brutyó János elvtárs.

N A P I R E N D:

[...]

2. Jelentés a Vatikánnal folytatott tárgyalásról
Agit. Prop. O. jelentése

A Politikai Bizottság a jelentést tudomásul veszi.

Helyesli, hogy a tárgyalásról a Központi Bizottság legközelebbi ülésén kapjon tájékoztatást.⁵⁷⁹

A személyi kérdésekben a hivatalos előterjesztés megérkezése után az Állami Egyházügyi Hivatal tegyen javaslatot a kormánynak, majd az Elnöki Tanácsnak.⁵⁸⁰

Az illetékes megyei pártbizottságok a kinevezések előtt kapjanak tájékoztatást.

A vatikáni állandó képviselőlet ügyében az Állami Egyházügyi Hivatal és a Külügyminisztérium 1972. közepén tegyen javaslatot.⁵⁸¹

⁵⁷⁹ Lásd a 139. dokumentumot.

⁵⁸⁰ A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1971. szeptember 24-én hagyta jóvá a művelődésügyi miniszter által előterjesztett katolikus személyi javaslatokat (Szabó Imre esztergomi apostoli kormányzót felmentették, Kisberk Imre székesfehérvári apostoli kormányzót, tisztsége érintetlenül hagyása mellett, kinevezték esztergomi apostoli kormányzóvá). MOL XVIII-2-01-1971, továbbá 24/1971. (IX. 29.) NET határozat.

⁵⁸¹ A napirenden szereplő „különfélék” 2. pontja. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Kádár János
(Kádár János)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 567. ő. e. 1–3., 7. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1971. november 2-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Komócsin Zoltán tájékoztatója az MSZMP Központi Bizottsága részére a nemzetközi politikai helyzetről – részlet
1971. november 3.**

[...]

Eltvársak!

A Központi Bizottság és a Minisztertanács ez év augusztus 4-i együttes ülése⁵⁸² megbízta az illetékes párt- és állami szerveket, hogy a számunkra megfelelő politikai feltételek és garanciák esetén oldják meg a Mindszenty-kérdést. A Vatikánnal folytatott tárgyalás-sorozat eredményeként ezt sikerült érvényesíteni.

Mindszenty, mielőtt szeptember 28-án véglegesen elhagyta az ország területét – a legfőbb ügyész előterjesztése alapján –, a Népköztársaság Elnöki Tanácsától kegyelmet kapott.⁵⁸³

A bíboros minden feltűnés nélkül, a diszkréció teljes biztosításával, a tervnek megfelelően a bécsi nunciatura gépkocsijával, vatikáni útlevéllel, a Szentszék megbízottainak kíséretében utazott a bécsi repülőtérre és onnan Rómába.

Hazánk közvéleménye a várakozásnak megfelelően reagált a Mindszenty-ügy megoldására. Alapjában olyan politikai sikerként értékeli, amelyben társadalmi rendszerünk szilárdsága, következetes politikánk eredménye fejeződik ki. A megértésben, a párt- és kormány döntésének helyeslésében szerepet játszott a pártszervezetek gyors és jól szervezett tájékoztatása. Párttagságunk körében csak elvétve található olyan megjegyzések, amelyek a Mindszenty-ügy megoldásának politikai értékét lebecsülik. A fiatalabb korosztályok a várakozásnak megfelelően nem mutattak érdeklődést a Mindszenty-ügy iránt.

A Mindszenty-ügy megoldása, az 1957. évi pápai büntető és tiltó rendelkezések megszüntetése egyértelműen kedvező befolyást gyakorolt az egyház haladó erőire, különösen a papi békemozgalomra. Tevékenységük és magatartásuk igazolását látják abban, hogy a Vatikán, ha későn is, de revidálta hibás politikai döntését és a modus vivendi alapján keresi a szocialista állammal a kapcsolatok szélesítésének lehetőségét. Ez várhatóan erősíti majd az egyház haladó erőinek együttműködésére irányuló készségét és a papi békemozgalom további fellendülését eredményezi.

A nemzetközi közvélemény is a várakozásnak megfelelően fogadta a Mindszenty-ügy megoldását és az 1957. évi pápai dekrétumok megszüntetését. Általában mindkét döntést a Vatikán kényszerű engedményének és a magyar kormány politikai sikerének értékelik. Több hírügynökség és sajtóorgánum megállapítja, hogy Mindszenty Rómába távozásával a Szentszék feláldozta a bíborost a magyar kormánnyal való kapcsolat normalizálásának reményében. A jobboldali lapok a méltatás hangján emlékeznek meg Mindszenty „történelmi nagyságáról, rendíthetetlen bátorságáról, ellenállásáról.” Ugyanakkor beismerik, hogy Mindszenty politikai koncepciója hibás volt, ezért elszigetelődött és a történelmi fejlődés megpecsételte sorsát.

582 Lásd a 129. dokumentumot.

583 Katona Zoltán, a legfőbb ügyész első helyettese 1971. szeptember 9-én kelt előterjesztésében a Mindszenty Józseffel szemben indított büntetőeljárás megszüntetését javasolta. Az indítvány alapján Korom Mihály igazságügy-miniszter szeptember 10-én fordult levélben az Elnöki Tanácshoz, hogy a Mindszenty Józsefre 1962-ben kiszabott életfogytiglani börtönbüntetés hátralevő részét egyéni kegyelemből engedje el. A Népköztársaság Elnöki Tanácsa szeptember 24-én a legfőbb ügyész előterjesztését, szeptember 28-án pedig az igazságügy-miniszter javaslatát is elfogadta. MOL XVIII-2-01-133-1971.

Több mint egy hónap telt el azóta, hogy Mindszenty elhagyta az országot. Tapasztalataink szerint a Vatikán eddig megtartotta a megállapodást. Mindszenty mindeddig – a rendelkezésre álló információk szerint – nem kísérelte meg, hogy beavatkozzék a magyar egyház ügyeibe és nem fejtett ki ellenséges politikai tevékenységet a Magyar Népköztársaság ellen. A Vatikán kérésére az osztrák kormány hozzájárult, hogy Mindszenty Bécsben telepedjen le.

Az Egyháziügyi Hivatal képviselői október közepén Rómában tárgyalást folytattak a Vatikán megbízottaival néhány püspök kinevezéséről. A személyi kérdések tárgyalása előtt képviselőink áttekintették a Mindszenty-ügy megoldásának tapasztalatait és várható fejleményeit. Ennek során a következőket fejtették ki: Megelégedéssel állapítható meg, hogy a Mindszenty-ügy megoldásáról szóló Megállapodást mindkét fél kölcsönösen betartotta. Hangsúlyozták, hogy a kedvező folytatás mindkét fél kölcsönösen betartotta. Hangsúlyozták, hogy a kedvező folytatás mindkét félnek érdeke. Reményüket fejezték ki arra vonatkozóan, hogy a Szentszéknek továbbra is sikerülni fog biztosítani a Megállapodás következetes betartását.

Mindszenty bécsi letelepedéséről véleménycsere alakult ki. A magyar kormány képviselői rámutattak arra, hogy Mindszenty bécsi letelepedése nagy kockázattal jár a Szentszék számára, objektív veszélyt jelent a Megállapodásban vállalt garancia betartására. Nem kívánunk jogot formálni arra, hogy beleszóljunk Mindszenty állandó tartózkodási helyének meghatározásába, de fel kell hívnunk a figyelmüket, hogy Mindszenty ügyének további fejleményei hatással lehetnek a Szentszék és a magyar kormány közötti kapcsolatok alakulására és más fontos összefüggéseket is érinthetnek.

A Vatikán megbízottai kijelentették, hogy Mindszenty sorsát két elv alapján kívánják megoldani: betartatják a megállapodást, de ugyanakkor Mindszentyt szabad személynek tekintik. Elismerik, hogy Mindszenty bécsi letelepedésének több dolog ellene szól, de úgy értékeik, hogy Bécs alkalmasabb hely Mindszenty számára, mint Róma. Ismételten hangsúlyozták, hogy ezután is betartják a Megállapodást. Kifejezésre juttatták, hogy köszönettel veszik észrevételeinket és gondosan tanulmányozzák azokat.

A Vatikánnal folytatott tárgyalást hasznosnak értékeljük. Nyilvánvaló, hogy Mindszenty végleges letelepedését nem a mi érvelésünk, hanem különböző politikai megfontolás és belső erőviszonyaik alapján határozzák meg, de várható, hogy az elhangzottakat figyelembe veszik a döntésnél és a garancia további biztosításához szükséges intézkedéseik megtételénél.

A rendelkezésünkre álló tények alapján levonható az a következtetés, hogy a Mindszenty-ügyet megoldottnak tekinthetjük. Természetesen a további fejleményeket is figyelemmel kísérjük és ha a helyzet úgy kívánna, megfelelő lépéseket teszünk a Vatikánnal kötött megállapodás maradéktalan érvényre juttatására.

Tisztelt Elvtársak!

Kérem a Központi Bizottságot, hogy a nemzetközi politikai tájékoztatót vitassa meg és fogadja el.

MOL M–KS 288. f. 4. cs. 114. ő. e. 27–30. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1971. november 3-i ülésének jegyzőkönyve. A szó szerinti jegyzőkönyv részlete. Gépett tisztazat.

**Az MSZMP Központi Bizottságának jegyzőkönyvi határozata
a nemzetközi helyzettel kapcsolatban
1971. november 3.**

SZIGORÚAN BIZALMAS!
Készült: 3 pl-ban

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Központi Bizottság 1971. november 3-án megtartott üléséről

JELLEN VANNAK: a Központi Bizottság tagjai, továbbá tanácskozási joggal Brutyó János elvtárs, a KEB elnöke, a KB osztályvezetői, Hány Béla elvtárs, a KB PTO helyettese vezetője, a megyei pártbizottságok első titkárai, a Budapesti Pártbizottság titkárai, a Minisztertanács tagjai, Bencsik István elvtárs, a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának főtitkára, Beckl Sándor elvtárs az MTS elnöke, valamint a központi sajtó vezetői, a mellékelt lista alapján.

Az ülésen nem vesznek részt: betegség miatt Bálint József, Bugár Jánosné, Csémi Károly, Fehér Lajos, Fodor Gyula elvtársak; szolgálati okból: Apró Antal, Friss István, Herczeg Károly és Kiss Károly elvtársak.

N A P I R E N D:

1. Tájékoztató nemzetközi kérdésekről
Előadó: Komócsin Zoltán elvtárs

[...]

1. Tájékoztató nemzetközi kérdésekről
Előadó: Komócsin Zoltán elvtárs
Kérdését tettek fel: Hány Béla,
Jánossy Lajos és Garai Gábor elvtársak

A Központi Bizottság Komócsin Zoltán elvtárs beszámolóját és a kérdésekre adott válaszát jóváhagyólag tudomásul veszi.⁵⁸⁴

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Kádár János
(Kádár János)

Melléklet: a meghívottak névsora

MOL M–KS 288. f. 4. cs. 114. ó. e. 1–2. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1971. november 3-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

⁵⁸⁴ A Központi Bizottság ülésén szereplő 1. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

**Az MSZMP Politikai Bizottságának határozata a Magyar Népköztársaság és a Vatikán kapcsolatairól
1972. november 21.**

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

H/704

Szigorúan bizalmas!

Ag/796/2

L. Óvári Miklós

X/22

A Politikai Bizottság
h a t á r o z a t a
a Magyar Népköztársaság és a Vatikán kapcsolatairól⁵⁸⁵
(1972. nov. 21.)

I.

A Magyar Népköztársaság és a Vatikán kapcsolatai az elmúlt időszakban a Politikai Bizottság 1968. március 4-i határozatának⁵⁸⁶ megfelelően alakultak.

1. A vatikáni politikában végbement változásokat érdekeinknek megfelelően, kezdeményezően használtuk ki. A korábbi diszkrimináció lényegében megszűnt. A személyi kérdések megoldásánál, az állam és az egyház viszonyát kölcsönösen érintő más ügyekben érvényesítettük jogainkat és ezt a Vatikán is kényszerült elismerni. Lehetőségeinket – nemzetközi téren – a szocialista országokkal összehangoltan használtuk ki.
2. Az államunkkal való kapcsolataik és egyes kérdésekben a megállapodások a Vatikán számára is hoztak eredményeket. Kiegészült a püspöki kar. Növekedett – ha nem is az általuk remélt mértékben – befolyásuk az egyházkormányzatra. Szorosabb lett kapcsolatok, gyakoribb az érintkezésük a püspökökkel. Mindez a Vatikánban reményt táplál arra, hogy hosszú távon sikerül az egyház pozícióit megerősíteni; a püspöki kar és államunk politikai együttműködését csökkenteni. Ezért törekszik a Vatikán szívósan arra, hogy államunkkal az állandó és hivatalos diplomáciai kapcsolat bármely formáját megvalósítsa.
3. A jelenlegi helyzetet kielégítőnek tartjuk. A kapcsolatok eddig kialakult formája és mértéke megfelelő érdekeinknek, egyházpolitikánknak. Kivédtük, visszaszorítottuk a Vatikán törekvését politikailag és a hitélet területén is. A püspöki karral erősödött a politikai együttműködés a Vatikánnal való kapcsolatok bővülése idején is. A diplomáciai kapcsolatok érdekében tapasztalt vatikáni rugalmasságot sikeresen használtuk ki. A Vatikánnal való kapcsolatok alakulása egyházpolitikai munkánkat bonyolultabbá tette és ez igényli a munka színvonalának további emelését.

⁵⁸⁵ A határozat megegyezik az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály és az Állami Egyházügyi Hivatal által 1972. november 13-án a PB-nek benyújtott javaslatl. MOL 288. f. 5. cs. 598. ő. e. 44–46. p.

⁵⁸⁶ Lásd a 109. dokumentumot.

II.

1. A Vatikánnal a kapcsolatok fenntartása indokolt. Pozícióink lehetővé teszik céljaink, törekvéseink érvényesítését. A kialakult formákon és mértéken nem kell változtatni.
2. A magyar kormány és a Vatikán között az állandó diplomáciai kapcsolat felvétele nem célszerű. A diplomáciai kapcsolat bármely formája változatlanul ütközik érdekeinkkel és a Vatikánt egyoldalú előnyökhöz juttatná.
3. A magyar kormány állásfoglalását – mely szerint az állandó diplomáciai kapcsolat felvételét nem tartja időszerűnek, de továbbra is kész tanulmányozni a kérdést és a kapcsolatokat az eddigi szinten konstruktívan fenntartani – célszerű a jövő év tavaszán sorra kerülő tárgyaláson a vatikáni fél tudomására hozni.
4. A Vatikánnal a kapcsolatok további alakulása szükségessé teszi a jövőben is a közös érdekét érintő kérdésekben az állásfoglalások egyeztetését [a] szocialista országokkal.

Budapest, 1972. november 21.

A határozatot kapják:

- a KB Agitációs- és Propaganda Osztály vezetője;
- a KB Külügyi Osztály vezetője;
- a Külügyminiszter;
- az Állami Egyházügyi Hivatal vezetője.

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 598. ő. e. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1972. november 21-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. 47–52. p. (Két példányban letéve.) Gépelt tisztázat.

Országos Széchényi Könyvtár

Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvi határozata a Magyar Népköztársaság és a Vatikán közötti kapcsolatokról
1972. november 21.

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pl-ban

Láttam:

Komócsin Zoltán

XI. 23. Nyers Rezső

XI. 28.

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1968. november 26-án megtartott üléséről

J E L E N V A N N A K: Aczél György, Apró Antal, Benke Valéria, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Gáspár Sándor, Kádár János, Kállai Gyula, Nemes Dezső, Németh Károly, továbbá Brutyó János, Horváth István, Losonczy Pál, Óvári Miklós, Pullai Árpád és Sarlós István elvtársak.
 Az ülésen nem vesznek részt (betegség miatt): Komócsin Zoltán és Nyers Rezső elvtársak.

N A P I R E N D:

[...]

3. Jelentés a Magyar Népköztársaság és a Vatikán közötti kapcsolatok helyzetéről

Előadó: Grósz Károly elvtárs

Meghívottak: Gyenes András, Puja Frigyes és Mona Gyula elvtársak

[...]

3. Jelentés a Magyar Népköztársaság és a Vatikán közötti kapcsolatok helyzetéről

Előadó: Grósz Károly elvtárs

Hozzászólt: Kádár János elvtárs

A Politikai Bizottság a Magyar Népköztársaság és a Vatikán kapcsolatairól készült jelentést tudomásul veszi.

Megállapítja, hogy a Vatikánnal a kapcsolatok fenntartása indokolt. Pozícióink lehetővé teszik céljaink, törekvéseink érvényesítését. A kialakult formákon és mértéken nem kell változtatni.

A magyar kormány és a Vatikán között az állandó diplomáciai kapcsolat felvétele nem célszerű. A diplomáciai kapcsolat bármely formája változatlanul ütközik érdekeinkkel és a Vatikánt egyoldalú előnyökhöz juttatná.

A magyar kormány állásfoglalását – amely szerint az állandó diplomáciai kapcsolat felvételét nem tartja időszerűnek, de továbbra is kész tanulmányozni a kérdést és a kapcsolatokat az eddigi szinten konstruktívan fenntartani –

célszerű a jövő év tavaszán sorra kerülő tárgyaláson a vatikáni fél tudomására hozni.

A Vatikánnal a kapcsolatok további alakulása szükségessé teszi a jövőben is a közös érdeket érintő kérdésekben az állásfoglalások egyeztetését a szocialista országokkal.⁵⁸⁷

[...]

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:
Sándor József
(Sándor József)

Kádár János
(Kádár János)

MOL M–KS 288. f. 5. cs. 598. ő. e. 1., 6., 18. p. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1972. november 21-i ülésének jegyzőkönyve. Határozat. Gépelt, aláírással hitelesített jegyzőkönyv részlete. Tisztázat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

⁵⁸⁷ A Politikai Bizottság ülésén szereplő 3. napirendi pont. A további napirendi pontok nem tartoznak a tárgyhoz.

FÜGGELÉK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A KÖTETBEN SZEREPLŐ SZEMÉLYEK ÉLETRAJZI ADATAI

- Aczél György (1917–1991) 1935-ben lép be a KMP-be. 1947–1949, 1958–1967 és 1974–1990 között országgyűlési képviselő. 1946 és 1948 között az MSZMP Borsod megyei első titkára, 1948 és 1949 között Baranya megyei első titkár. 1949-ben letartóztatják, 1954-ben szabadul ki és ekkor rehabilitálják. 1957-től 1967-ig a Művelődésügyi Minisztérium miniszterhelyettese. 1956-tól 1989-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja, 1967–1974 és 1982–1985 között a Központi Bizottság titkára. 1970 és 1988 között az MSZMP Politikai Bizottságának tagja. 1974-től 1982-ig miniszterelnök-helyettes, 1982 és 1985 között ismét a Központi Bizottság kulturális titkára. 1974–1976 és 1980–1982 között az Országos Közművelődési Tanács elnöke. 1985 és 1989 között a Társadalomtudományi Intézet főigazgatója.
- Ádám (Münchendam) György (1912–1978) római katolikus pap, pápai prelátus. A Pázmáneum növendékeként a teológiát a bécsi egyetemen végzi és ott is doktorál. 1937-ben pappá szentelik, ezután a budapesti Szt. Imre Kollégium prefektusa, 1945-től a bécsi Pázmáneum igazgatója. Több magyar házat, gimnáziumot, internátust, missziót, egyesületet alapít Münchenben, Kölnben, Rómában, Párizsban. 1952-től németországi főlelkész, 1955 és 1967 között a müncheni Pannonia Sacra szerkesztője. 1967-től a Szentszék megbízásából a világban szétszórta magyar római katolikusok szentszéki képviselője.
- Ajtai Miklós (1914–1982) vegyész mérnök, politikus. A budapesti tudományegyetemen szerez vegyészdiplomát 1938-ban. 1944-ben az MKP tagja lesz. 1945-ben megbízzák a Chinoin vezetésével. 1945–1946-ban a Közellátási Kormánybizottságon dolgozik, 1946–1947-ben osztálytanácsos a Népjóléti Minisztériumban. 1947–1948-ban miniszteri tanácsos a Népjóléti, majd az Iparügyi Minisztériumban, 1949–1951-ben a Könnyűipari Minisztérium politikai államtitkára, 1951–1955-ben könnyűipari miniszter-helyettes. 1955-ben a könnyűipari miniszter első helyettese, 1955–1961-ben az Országos Tervhivatal elnökhelyettese, 1961–1967-ben elnöke. 1967-től 1974-ig a Minisztertanács elnökhelyettese, 1970–1978 között az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnöke, 1965–1974 között az Állami és Kossuthdíj Bizottság elnöke, 1974–1978-ban elnökhelyettese. 1969–1974-ben a Tudománypolitikai Bizottság elnöke. 1974–1980 között a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségének elnöke, 1980–1981-ben alelnöke, 1981–1982-ben társelnöke; 1982-ben a Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetségének elnöke. 1961-től 1982-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja, 1962–1970 között az MSZMP Politikai Bizottságának póttagja.
- Ákos Géza (1929–) római katolikus pap, nagyprépost, a Szent István Társulat igazgatója 1978–1998 között. A teológiát Vácott végzi, ott szentelik pappá 1952-ben. Segédlelkész Lajosmizsén 1952–1953, Rákosszentmihályon 1953–1954, Rákoskeresztúron 1954–1955 között, Nagykőrösön 1955-ben, Kispesten 1955–1958 között. Püspöki titkár Vácott 1958–1962 között. Teológiai doktorátust szerez a Hittudományi Akadémián 1961-ben. Püspöki tanácsos és irodaigazgató Vácott 1964-től, címzetes prépost 1965-től, székesegyházi kánonok 1966-tól, szentszéki bíró 1970-től. 1972–1977 között a Magyar Katolikus Püspöki Kar titkárságának vezetője. 1972-től – Esthy Miklós utódjaként – 1998-ig áll a Szent István Társulat élén igazgatói minőségben. 1982–1989 között váci általános püspöki helynök.
- Alessandrini, Federico (1905–1983) az Osservatore romano munkatársa, 1961-től alelnöke, a pápai sajtóhivatal főnöke, vatikáni szóvivő 1970 és 1976 közt.

- Alszegehy Zoltán S.J. (1912–1991) jezsuita szerzetes, egyetemi tanár. 1933-ban lép be a jezsuita rendbe, a teológiát Rómába végzi, 1942-ben szentelik pappá. 1946-ban a jezsuiták vezette pápai Gregoriana Egyetemen előbb a dogmatörténet, majd a dogmatika tanára lesz. Később az intézmény dékánjaként is működik. Részt vesz a II. Vatikáni Zsinat munkájában. Apró Antal (1913–1994) 1931-ben lép be a KMP-be. 1944-től 1989. március 8-i lemondásáig parlamenti képviselő. 1944 és 1948 között az MKP Központi Vezetőség tagja, 1946 és 1948 között a Politikai Bizottság tagja, 1945-ben megbízzák a Szakszervezeti, Tömegszervezetek és Tömegmunka Osztály vezetésével. 1948-tól 1956-ig az MDP Központi Vezetőség és a Politikai Bizottság tagja. 1948-tól 1952-ig a SZOT főtítkára. 1949 és 1954 között az Elnöki Tanács tagja. 1956-tól 1988-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja, 1956 és 1980 között az MSZMP Politikai Bizottságának tagja. 1952 és 1953 között, illetve 1956-ban építésügyi miniszter, 1956-tól 1957-ig megbízzák az iparügyek vezetésével. 1961 és 1971 között Magyarország állandó képviselője a KGST tanácsában. 1971 és 1984 között az Országgyűlés elnöke.
- Arató Pál S.J. (1914–) bibliográfus, egyháztörténész. 1932-ben lép be a jezsuita rendbe. 1935–1938 között Budapesten filozófiát, 1939–1943 között Szegeden és Rómában teológiát, 1946-tól Rómában a Gregoriana Egyetemen egyháztörténetet tanul. 1943-ban szentelik pappá, örök fogadalmát Cevóban (Itália) 1949-ben teszi le. 1951-től a nápolyi jezsuita főiskola egyháztörténelem tanára. 1961 óta Rómában él, 1963-tól az Archivum Historiae Pontificiae bibliográfiáját szerkeszti.
- Badalik Bertalan O.P. (1890–1965) domonkos szerzetes, veszprémi püspök. A grazi teológián tanul, 1914-ben szentelik pappá. Budapesten a Thököly úti domonkos templom első plébánosa, 1929-ben Szombathelyen plébános. 1933-tól 1938-ig az osztrák és magyar, majd az önálló magyar domonkos rendtartomány főnöke. Közreműködésével létesül a rendi főiskola, a Julianum. 1946-tól az Actio Catholica országos alelnöke. XII. Pius pápa 1949-ben nevezi ki veszprémi püspökké. 1957-től eltávolítják egyházmegyéjéből és Hejccén, majd 1964-től Budapesten házi őrizetben tartják.
- Bálint József S.J. (1916–) jezsuita szerzetes. 1934-től tagja a Jézus Társaságának. 1936-tól Budapesten, 1939-től Kassán tanul bölcseletet. 1940–1943 között intézeti prefektus a rend pécsi, majd kalocsai kollégiumában. 1943–1947-ig teológiát hallgat Szegeden. Itt szentelik pappá 1946-ban. 1948–1950 között szórványlelkész az alföldi tanyavilágban. 1950-ben egy tudományos munkacsoport tagja Budapesten. Az államhatalmi szervek ezt a tudományos munkacsoportot utóbb összeesküvésnek minősítik. 1950–1952-ig teológiai tanár Hejccén a Kassáról kiutasított teológiai főiskolán, az úgynevezett „petróleumlámpás szemináriumban”. 1952–1956-ig különböző helyeken kántorkodik, 1956–1964 között házi munkás a váci egyházmegyei szociális otthonban. 1964-ben több rendtársával együtt letartóztatják és államellenes összeesküvés előkészítésének vádjával ötévi börtönbüntetésre ítélik. 1968. április 11-én szabadul. Ezt követően kertész Pannonhalmán, majd kántori teendőket lát el Budapesten, Turán és Rátkán. 1979-ben Lékai bíboros őt küldi Rómába P. Bogyó Györggyel együtt két éves tanulmányútra a Gregoriana Egyetemre. 1981-ben visszatér Rómából és 1983-tól a leányfalui Szent Gellért lelkigyakorlatos házban működik. 1989–1991-ig a szegedi rendház főnöke. 1992–1995-ig Tahiban a Jézus Szíve Népleányoknál miséző lelkész. 1995-ben ismét Szegeden működik.
- Balló István (1920–) az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese 1975-ig. A négy polgári elvégzése után hentessegéd 1939 és 1942 között, majd frontszolgálatot tölt. 1945-ben a rendőrségen őr, majd kocsis. 1947-től hentes, 1948-tól segédmunkás. 1949-ben az MDP Pártfőiskola hallgatója, 1951-től ugyanitt előadó. 1953-tól a Szikra Könyvkiadó szerkesztője. 1957 novemberétől 1969 augusztusig az MSZMP KB alkalmazásában (az Agitációs és Propaganda Osztály vezetőhelyettese), közben egy évig melléállásban a Budapesti Műszaki Egyetemen tanársegéd (1958), majd a Marxizmus–Leninizmus Esti Egyetemen tanár,

- szintén másodállásban (1959–1965). 1969. szeptember 1-jétől az ÁEH elnökhelyettese, közben 1970-től ismét tanít a MLEE-n. 1975-ben kerkedvezménnyel nyugdíjba vonul.
- Bánk József (1911–2002) akadémiai tanár, a zsinati delegáció tagja. 1936-ban szentelik pappá. Ösztöndíjasként 1936 és 1939 között Rómában, a Pápai Magyar Intézetben tanul. 1939-ben Serédi bíboros központi szolgálatra rendeli. 1943-tól a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán, majd 1950-től a Római Katolikus Hittudományi Akadémián tanít. 1964. október 28-án szentelik püspökké. 1964 és 1969 között győri segédpüspök, majd apostoli kormányzó, a váci egyházmegye élén 1969-től 1974-ig áll először, majd az egri érseki székre nevezi ki VI. Pál pápa. Sajtó kérésére 1978-ban visszatér a váci egyházmegye élére. Nyugalomba vonult 1987-ben.
- Barcs Sándor (1912–) 1947 és 1990 között országgyűlési képviselő. 1948-ban a Független Kisgazdapárt alelnöke és a Politikai Bizottság tagja. 1953-tól 1957-ig, illetve 1967-től 1990-ig az Elnöki Tanács tagja.
- Bárd János (1908–1982) kalocsai egyházmegyes pap, segédpüspök. Teológiai tanulmányait Rómában végzi 1927–1935 között. A bölcsészeti doktorátust 1930-ban, a teológiai 1935-ben szerzi meg Rómában. Hajóson káplán, majd Baján kollégiumigazgató. Budapesten a Szent Imre Kollégium prefektusa 1939 és 1946 között. 1943-tól a budapesti egyetemen tanít. 1946-tól az Actio Catholica főtitkára, 1948-tól országos igazgatója. A Szentszék 1950 novemberében kinevezi Kalocsára segédpüspöknek és 1951 áprilisában fel is szentelik. A magyar állam nem járul hozzá Bárd működéséhez. Grósz József kalocsai érsek halála után (1961) a káptalani helynökválasztáson Bárd János segédpüspököt választják, de az ÁEH nem fogadta el. Bárd püspököt a rendőrség kitalja Kalocsáról és Kerekegyházára internálják.
- Barkóczi Imre 1958 és 1963 között az MSZMP Központi Bizottság KB iroda osztályvezetője.
- Baróti (Brodarics) János (1923–1996) veszprémi egyházmegyes pap. Teológiát Budapesten tanul, Bánáss László szenteli pappá 1947-ben. 1948-ban szerez doktori címet. Káplán Nyárádon, Barcson majd Veszprémben, ezután Pápán a Szent Anna plébánián, majd plébános-helyettes Somogyudvarhelyen. 1964-től Berzencén plébános. Kaposvári esperes-plébános 1970-től. Veszprémi kanonok 1971-től, majd irodaigazgató, csatári címzetes apát, 1975-től zsinati vizsgáztató.
- Bartha Tibor (1912–1988) debreceni lelkész, teológiai professzor, 1958 és 1986 között a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke. 1958-tól 1988-ig országgyűlési képviselő. 1963 és 1988 között az Elnöki Tanács tagja.
- Bea, Augustin S.J. (1881–1968) jezsuita szerzetes, bíboros. 1902-ben lép be a jezsuita rendbe, 1912-ben szentelik pappá. Aachenben házfőnök. Rómában a Gregoriana Egyetemen a Bibliikus Intézet tanára 1928–1959 között. XII. Pius pápa tanácsadója és gyóntatója, a Hittani Kongregáció és több szentszéki hivatal tanácsosa. 1959-től bíboros, 1960-tól az Egységtitkárság elnöke. A II. Vatikáni Zsinaton huszonnégy alkalommal szólal fel, több protestáns és katolikus megfigyelő a zsinat lelkiismeretének nevezi.
- Beckl Sándor (1924–) 1966-tól 1970-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja, majd 1971 és 1980 között országgyűlési képviselő.
- Békés (Bruzer) Gellért (József) OSB (1915–1999) bencés szerzetes, teológus, bibliafordító. A teológiai tudomány doktora 1940-ben, majd Pannonhalmán főapáti titkár, nevelőtanár, hittanár és főiskolai tanár, később Actio Catholica titkár és a KALOT és a KALÁSZ lelkésze. 1946-tól Rómában a Szent Anzelm Egyetem tanára, 1965-ig a rend római ügyvivője. 1957-től a Nyugaton élő rendtársak főelőjárója, 1974–1991 között főapáthelyettesként vicarius archiabbatis in exteris, azaz a külföldön élő magyar bencések előjárója. 1992-ben visszatér Magyarországra és teológiai tanárként működik haláláig. 1948–1951 közt Újszövetség fordítást készít, 1969-től a Rómában megjelenő Katolikus Szemle szerkesztője és a Katolikus Magyar Egyetemi (Értelmiségi) Mozgalom lelkésze, majd az ebből kinövő Pax Romana vezetője.

Belon Gellért (1911–1987) kalocsai egyházmegyés pap. 1934-ben szentelik pappá. Teológiai doktor 1935-től. 1947-től Sükösdön, 1957-től Baján plébános. XXIII. János pápa 1959 szeptemberében elidei címzetes püspökké és pécsi segédpüspökké nevezi ki, Rogács Ferenc megyés püspök halála esetére pedig apostoli kormányzónak. A magyar állam 23 évig nem járul hozzá a kinevezéshez. 1962-ben Miskére kerül „Ideiglenes Jelkészi” címmel, 1969-től Jánoshalmán plébános. 1982-ben szentelik pécsi segédpüspökké, de megtartja plébániáját.

Bencsik István (1910–) a Hazafias Népfront Országos Tanácsának főtítkára, 1963 és 1975 között országgyűlési képviselő.

Benedek, XV. (1854–1922) pápa (1914–1922). Giacomo della Chiesa a polgári neve. A genovai egyetemen jogot végez, majd Rómában a Gregoriana Egyetemen tanul tovább. 1878-ban szentelik pappá. 1879-től a Nemesi Akadémia növendéke, 1882-től az államtitkárságon dolgozik, 1883-tól Rampolla nuncius titkára, majd munkatársa, Rampolla államtitkárságról való kiválása után is ott marad. 1907-től Bologna érseke, 1914-től bíboros. Részrehajlás nélkül fáradozik a béke megteremtéséért és a háború következményeinek enyhítéséért. 1917-ben az összes hadviselő félhez fordulva javasolja a békekötést. 1917-ben hatályba lépteti a Codex Iuris Canonici.

Beran, Jozef (1888–1969) érsek, prímás, bíboros. Római teológiai tanulmányai után 1911-ben szentelik pappá. Visszatérve hazájába káplán, az iskolanövérsek tanítóképzőjének igazgatója. 1928-tól a prágai egyetem tanára, 1932-től a szeminárium rektora. 1942-ben a Gestapo letartóztatja, majd Teresinbe, később Dachaubá hurcolják, ahonnan 1945-ben szabadul. Prága érseke 1946-tól. 1949-ben a kommunisták letartóztatják, házi őrizetbe helyezik és le akarják mondítani. Amnesztiával 1963-ban Mubarov faluba száműzik. 1965-ben bíborossá nevezi ki VI. Pál pápa, ezt követően Rómába költözik.

Beresztóczy (Bartmann) Miklós (1905–1973) kanonok, pápai kamarás. 1930-tól prímási levéltáros, majd 1939 és 1947 között a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium I. (katolikus) ügyosztályát vezeti. Az Actio Catholica igazgatója. 1948 novemberében, a Mindszenty-per előkészítése idején tartóztatják le. A Népbíróóság 1949. március 10-én 8 havi fogházbüntetésre ítéli Mindszenty József esztergomi érsek feljelentésének elmulasztása miatt. Büntetését a buda-déli és kistarcsai internálótáborokban tölti le. 1949 nyarán szabadul. 1950 és 1956 között a Katolikus Papok Országos Békebizottságának elnöke, a papi békemozgalom meghatározó személyisége 1950-től haláláig. 1950-től esztergomi káptalani helynök, 1951-től 1956-ig esztergomi általános helynök és a budapesti Szent Ferenc Sebei-templom lelkesze 1957–1973 között. Országgyűlési képviselő 1953–1973, az Országgyűlés alelnöke 1961–1973 között. Érseke, illetve a pápa határozata alapján a papi szolgálat végzésének jogától felfüggesztik, illetve a katolikus egyházból kiközösítik 1956. november 5-től 1971. július 15-ig.

Biszku Béla (1921–) 1944-ben felveszik a kommunista pártba. 1944–1945-ben az angyalföldi fegyveres ellenállás egyik szervezője. 1946-tól az MKP Budapesti Pártbizottságán dolgozik. 1949 májusában hat hétig az MDP Központi Vezetősége Káderosztályának alosztályvezetője, majd a Budapesti Pártbizottság Káderosztályának élére kerül. 1951-ben leváltják, a X. kerületi Pártbizottság titkára lesz. Itt dolgozik 1953 szeptemberéig, amikor megkezdí tanulmányait a Politikai Főiskolán. 1955 tavaszától a XIII. kerületi Pártbizottság első titkára. 1956. október 31-től 1985-ig az MSZMP Központi Bizottsága, november 7-től az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának tagja. 1956. december 8-án az MSZMP Budapesti Pártbizottság Intézőbizottsága elnökévé választják. 1957. február 28-án a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány tagja lesz, megbízzák a belügyek vezetésével, május 9-én kinevezik belügyminiszternek. Az 1957. június 27–29-i MSZMP Országos Értekezleten a Politikai Bizottság tagjává választják. 1957. augusztus 26-án Moszkvában tárgyal a Nagy Imre-per előkészítéséről. 1958-tól 1971-ig, majd 1975 és 1985 között országgyűlési képviselő. 1961. szeptember 13-án a Minisztertanács elnökhelyettesévé lép elő. 1962. november 27-én, a VIII. kong-

- resszuson a Központi Bizottság adminisztratív ügyekért felelős titkárává választják és ezzel egy időben felmentik kormánytisztviselési alól. 1966-ban pártszervező és adminisztratív titkár lesz, 1978-ig a Pártéptési Munkaközösséget vezeti. 1972 őszén – szovjet támogatást élvezve – Komócsin Zoltánnal és híveivel szövetségben konzervatív, reformellenes politikai fordulatot akar végrehajtani, megpróbálják Kádár Jánost is megbuktatni. 1973 januárjában a Központi Bizottság frissen létrehozott Testnevelési és Sportbizottságának vezetőjévé nevezik ki. A Központi Bizottság 1978. áprilisi plenumán felmentik tisztviselési alól és nyugdíjazzák. 1980-tól 1989-ig a SZOT Számvizsgáló Bizottságának elnöke.
- Bongianino, Luigi (1919–2003) vatikáni diplomata, albai apostoli adminisztrátor és vulturiai címzetes püspök 1968 és 1970 között, Alba püspöke 1970–1975, Tortona püspöke 1975 és 1996 között.
- Borovi József (1917–2005) címzetes apát, egyháztörténész. 1940-ben szentelik pappá. A Hit tudományi Akadémia egykori kánonjog professzora, 1982-től 1984-ig dékánja.
- Brezanóczy Pál (1912–1972) egri apostoli kormányzó. A teológiát Innsbruckban végzi, Kassán szentelik pappá 1935-ben, utána még két évig folytatja Innsbruckban egyetemi tanulmányait, melyeknek befejezése után visszatér a kassai egyházmegyébe. Kápláni éveit és katonai szolgálata után a kassai Hittudományi Főiskola tanára, s a beosztása mellett vállalja a helybeli orsolyita rendi gimnázium igazgatását is. 1941-ben Madarász István kassai megyéspüspök mellett püspöki titkár, majd 1942-ben irodaigazgató, 1946-ban pedig a kassai egyházmegye magyarországi részének általános helynöke. Közben elnyeri a püspöki tanácsosi és a pápai kamarási címet, 1951-ben pedig kanonok és pápai prelátus lesz. Ez évben lesz a roznyói egyházmegye magyar részének apostoli kormányzója. Czapik Gyula érsek elhunytá után az egri főszékeskáptalan káptalani helynökké választja, majd 1959-ben XXIII. János pápa az egri főegyházmegye és a kormányzatilag csatolt részek apostoli kormányzójává nevezi ki megyéspüspöki joghatósággal. VI. Pál pápa 1964. szeptember 15-én rotariai püspökké nevezi ki, 1964. október 28-án szentelik püspökké. 1969. január 10-től egri érsek.
- Brezsnyev, Leonid Iljics (1906–1982) szovjet politikus. 1939-től az SZKP apparátusában dolgozik. A Vörös Hadseregben a II. világháború idején magas tisztségeket tölt be. 1953 után az SZKP-ben Hruscsov bizalmasaként egyre magasabb pozícióba kerül, ennek ellenére 1964-ben Hruscsov megbuktatásában aktív szerepet játszik. 1964-től az SZKP vezetője.
- Brutyó János (1911–1987) kommunista pártmunkás, szakszervezeti vezető. 1934-ben lép be a KMP-be, 1935-ben Rajk Lászlóval és másokkal az építőmunkás sztrájkbizottság tagja. 1936-ban a Magyar Építőmunkások Országos Szövetsége (MÉMOSZ) központi választmányának tagja lesz. 1945 elején Csillaghegyen szervezi a kommunista pártot, melynek vezetőségi tagja, ezután a rendőrség szervezésében vesz részt. 1945–1946-ban a csillaghegyi MKP szervezet titkára. 1946–1947-ben az MKP szentendrei járási szervezetének titkára, 1947–1948-ban az MKP, 1948–1949-ben az MDP Központi Vezetőségének instruktora, 1949–1950-ben a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetségének (DÉFOSZ) munkatársa. 1950–1951-ben a MÉMOSZ főtítkárhelyettese, irányítja a Dunai Vasmű és Sztálinváros építőkörében folytatott szakszervezeti munkát. 1951–1955-ben építésügyi miniszterhelyettes. 1955-ben az Építő-, Fa- és Építőanyagipari Dolgozók Szakszervezetének elnöke lesz. 1957-től 1966-ig, illetve 1982-től 1987-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja. 1959–1965-ben a SZOT főtítkára, 1965–1966-ban elnöke, 1966-tól a SZOT Elnökségének tagja. 1958-tól 1987-ig országgyűlési képviselő, 1959–1964-ben az Elnöki Tanács tagja, 1962–1966-ban az MSZMP Politikai Bizottságának póttagja, 1966–1982 között az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottságának elnöke. 1982-ben nyugalomba vonul és 1987-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja.
- Bugár Jánosné (1921–1983) Az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztályának munkatársa 1952–1954 között, az Országos Béketanács (fő)titkára 1954-től; a SZOT titkára 1956–1964 között. A Hazafias Népfront Országos Tanácsának főtítkárhelyettese 1964–1972, alelnöke

- 1972–1983 között. 1963-tól 1975-ig országgyűlési képviselő, 1966 és 1980 között az MSZMP Központi Bizottságának tagja.
- Burgert Róbert 1966-tól 1989-ig az MSZMP Központi Bizottságának a tagja, 1989-ben a Politikai Bizottság tagja.
- Capovilla, Loris Francesco (1915–) 1940. május 23-án szentelik pappá. Velence patriarchája, majd 1967-től Chieti püspöke. XXIII. János és VI. Pál pápák személyi titkára. VI. Pál pápa 1971-ben Messembria címzetes érsekévé nevezi ki.
- Carter, James (Jimmy) Earl (1924–) az Amerikai Egyesült Államok 39. elnöke 1977 és 1981 között. Családi vagyona a georgiai földmogyoró ültetvényekből származik. Georgia demokrata szenátora 1970-től. Carter elnök közvetített Sadat egyiptomi és Begin izraeli elnök béketárgyalásain Camp Davidben. 2002-ben Béke Nobel-díjat kap.
- Casaroli, Agostino (1914–1998) bíboros, államtitkár. A Vatikáni Államtitkárság Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának levéltárosa 1940-től. 1961-től a kongregáció titkár-helyettese. 1967-ben a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának titkára, a pápa püspökké szenteli. 1973-ban Helsinkiben az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet külügyminiszteri találkozáján a Vatikánt Casaroli képviseli, 1975-ben a pápa rendkívüli követeként ő írja alá a záródokumentumot. 1979-ben bíborossá kreálják, majd kinevezik államtitkárrá. Több alkalommal is képviseli a pápát mint rendkívüli követ a világ számos országában. 1990-ben Casaroli írja alá a magyar Parlamentben a Magyarország és a Szentszék közötti diplomáciai kapcsolatok újrafelvételéről szóló egyezményt. 1990 decemberében lemond államtitkári posztjáról, fiatalokú rabok körében végez haláláig lelkipásztori munkát.
- Cheli, Giovanni (1918–) bíboros. Katolikus teológiát és filozófiát tanul, 1942-ben szentelik pappá. A Katolikus Akció ifjúsági lelkipásztorként dolgozik és egyházmegyéjének szemináriumban oktat. Később kánonjogból doktorál. Ezt követően a Szentszék diplomáciai szolgálatába lép, Guatemalában, Spanyolországban és Olaszországban dogozik. 1967-től a Vatikáni Tájékoztatási Hivatal tagja. A Szentszék egyik legismertebb diplomatája, „utazó nagykövete”. Ilyen minőségben tárgyal 1971-ben a budapesti amerikai nagykövetségen tartózkodó Mindszentyvel. 1971. szeptember 28-án egyik kísérője Mindszenty Józsefnek, amikor el kell hagynia az amerikai nagykövetséget és Magyarországot. 1973-ban VI. Pál pápa a Szentszék ENSZ-megfigyelőjévé nevezi ki. 1978-ban szentelik püspökké, ő lesz az ENSZ első apostoli nunciusa. 1986-tól 1998-ig a „Vándorlók és Úton Lévők” Pápai Tanácsának elnöke. II. János Pál pápa 1998-ban kreálja bíborossá.
- Cicognani, Amleto Giovanni (1883–1973) apostoli delegátus az Amerikai Egyesült Államokban 1933 és 1958 között. 1958-tól bíboros. 1961 és 1969 között XXIII. János pápa, majd VI. Pál pápa államtitkára.
- Cousin, Norman amerikai újságíró, John Fitzgerald Kennedy elnök munkatársa, a Saturday Review főszerkesztője. A kubai rakétaválság idején eredményesen működik közre a szovjet–amerikai tárgyalásoknál.
- Czapik Gyula (1887–1956) egri érsek. 1910-ben szentelik pappá. Szegeden és Temesváron teológiai tanár és papnevelő intézeti aligazgató. 1913-tól a Havi Szemle, 1920-tól az Egyházi Lapok és a Szív című lap szerkesztője, a Korda nyomda- és kiadóvállalat igazgatója. 1929-ben nagyváradi kanonok, 1930-ban címzetes apát, 1935-től pápai prelátus. 1939-től veszprémi püspök, majd 1943-tól egri érsek. Tagja a Béketanácsnak és a Hazafias Népfront Országos Tanácsa elnökségének.
- Czinege Lajos (1924–1998) 1955 és 1956 között az MDP Központi Vezetőség adminisztratív osztályának vezetője, 1956-tól 1957-ig az MSZMP Központi Bizottság karhatalmi és adminisztratív osztály vezetője. 1957 és 1960 között Szolnok megyei első titkár. 1958-tól 1967-ig országgyűlési képviselő. 1959 és 1988 között az MSZMP Központi Bizottsága, 1961 és 1970 között a Politikai Bizottság póttagja. 1960-tól 1984-ig honvédelmi miniszter, 1984 és 1987 között miniszterelnök-helyettes.

- Csanád Béla (1926–1996) pap, költő, tanár. Tanulmányait a Központi Papnevelő Intézetben végzi, 1950-ben szentelik pappá. Káplán Bácsborsódon, Csengődön, Jánoshalmán, 1958–1963 között a szegedi Egyházmegyei Hittudományi Főiskola tanára. 1963-tól a Központi Papnevelő intézet spirituálisa, majd prefektusa, 1969-től magán-, 1971-től rendes tanár a lelkipásztorkodás és liturgia tanszéken. Közben Rómában liturgikus tanulmányokat folytat. 1976–1991 között a Hitoktatási Bizottság tagja. A Teológia című folyóirat szerkesztő titkára. 1989-ben megalapítja a Keresztény Értelmiségiek Szövetségét.
- Csémi Károly (1922–1992) katonatiszt. 1945-től szolgál a hadseregben. 1956 őszén alezredes, Kecskeméten hadosztály-parancsnok. Novemberben az 1. karhatalmi ezred parancsnoka. 1957 után a Zrínyi Katonai Akadémia parancsnoka, a Honvédelmi Minisztérium államtitkára és vezérkari főnök 1963–1973 között, a Központi Bizottság tagja 1966–1985 között. 1963 és 1984 között honvédelmi miniszter-helyettes.
- Csepregi Ignác (1920–1993) esztergomi egyházmegyes pap, érseki helytartó, irodaigazgató. Bécsben szentelik pappá 1943-ban. Kápláni beosztásban tevékenykedik Hidaskürtön 1943–1945, Budapest-Magdolnavárosban 1945–1946, Érsekudvaron 1946–1947 között. Szertartó Esztergomban 1947–1948, titkár 1948–1957 között, plébánosi szolgálatot lát el Budapest-Zuglóban 1957–1963 között, közben irodaigazgató Esztergomban 1961–1980 között, plébános Budapest-Városmajorban 1963-tól. 1964–1965 a PMI vicerektora. Budapesti érseki helynök 1980-tól. Tiszteletbeli kanonok 1956-tól, címzetes prépost 1961-től, protonotárius kanonok 1971-től.
- Cserepes Péter S.J. (1912–1975) jezsuita szerzetes. 1932-ben kéri felvételét a rendbe. Mivel magyar származású, az első bécsi döntést követően úgy határoz, hogy a magyar rendtartomány tagja kíván lenni. Szegeden szentelik pappá 1942-ben. Kassán, majd Kalocsán tanár, majd 1949–1951 között a kaposvári rendház előjárója. A szétszórás után Székesfehérváron tanári állást vállal. Szembekerül az ateista-kommunista iskolavezetéssel és rossz egészségi állapota miatt leszázalékolják, majd kiegészítő lelkész lesz egy fehérvári plébánián. 1965-ben izgatásért 2 évi börtönrre ítélik. Később visszakerül Fehérvárra, ahol aktív lelkipásztori munkát fejt ki.
- Cserháti József (1914–1994) pécsi káptalani helynök, megyéspüspök. A teológiát Rómában végzi. 1940-ben szentelik pappá. 1943-tól Újpetrén káplán. A pécsi, 1952-től a győri, 1956-tól a budapesti Hittudományi Akadémia fundamentális teológia tanára. 1961-től káptalani helynök, 1964-től melzi címzetes püspök és apostoli kormányzó, 1969-től pécsi megyéspüspök, 1970-től a Magyar Katolikus Püspöki Kar titkára. 1989-ben nyugalományba vonul.
- Csertő (Zethoffer) György O.P. (1910–) domonkos szerzetes, győri egyházmegyes pap. 1933-ban lép be a domonkos rendbe, 1936-ban szentelik pappá. Rómában végzi tanulmányait a domonkos rend egyetemén, az Angelicumon, majd a budapesti Hittudományi Akadémián szerzi meg a doktori címet. A szerzetesrendek feloszlása után segédlelkész Nagylózson 1950–1966 között, ugyanitt plébános 1966-tól.
- Csertő (Zethoffer) Sándor (1913–1982) a Hittani Kongregáció főügyésze. Teológiai tanulmányait esztergomi egyházmegyes kispapként Innsbruckban a jezsuita Hittudományi Akadémián végzi. 1938-ban szentelik pappá, Dorogon, Budapesten káplán. 1945-ben az érseki helynökség és Actio Catholica titkára. 1948-ban Rómába megy és az Angelicum Egyetemen jogot tanul. 1953-tól a Hittani Kongregáció levéltárosa, majd irodavezetője, 1969-től főügyésze. 1980-tól a Szent Péter-bazilika protonotárius kanonokja.
- Cseterki Lajos (1921–1983) szakszervezeti vezető, országgyűlési képviselő. A kolozsvári tanítóképzőben szerez oklevelet. 1944-ben a Szovjetunióban belép a kommunista pártba, 1947-ben tér haza. 1947–1950-ben a SZOT budapesti iskolájának előadója, majd vezetője, 1950–1951-ben a Pártfőiskola tanára. 1951–1953-ban a Pedagógus Szakszervezet főtítkára, 1953–1956-ban a SZOT titkára. 1957–1961-ben az MSZMP Fejér megyei, 1961–1963-ban Borsod megyei Bizottságának első titkára, 1963–1967-ben Központi Bizottságának titkára.

- 1967-től nyugalomba vonulásáig (1978) az Elnöki Tanács titkára. 1959–1980 között az MSZMP Központi Bizottságának tagja; 1962–1966-ban Politikai Bizottságának póttagja. 1958-tól 1983-ig országgyűlési képviselő.
- Csizmadia Andor (1910–1985) jogtörténész, egyetemi tanár, az állam- és jogtudományok doktora. Egyetemi tanulmányait a budapesti, ill. a szegedi tudományegyetem jog- és államtudományi karán végzi. A jogi doktorátust 1933-ban Szegeden szerzi meg. 1929-ben, Győr város közigazgatásában kezdi meg közzszolgálatát. 1940-ben II. osztályú, majd I. osztályú városi aljegyző lesz, s kinevezik Kolozsvár városi közigazgatásának egyik szervezőjévé. A népjóléti ügyosztályt vezeti. 1944-ben Nagybánya polgármestere. 1945–1946-ban a Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium szociális főfelügyelője, majd a szociális osztály vezetője. 1944-ben egyetemi magántanári képesítést szerez. 1946–1949-ben az egri jogakadémia rendes tanára. Egerben megszervezi a Szociográfiai Intézetet 1948–1949-ben. 1956 után az Állami Egyházügyi Hivatal jogi tanácsadója. 1958-tól a pécsi tudományegyetemen oktat; tanszékvezető egyetemi docenssé, majd 1959-ben egyetemi tanárrá nevezik ki. A jogtörténeti tanszéket vezeti. 1962-ben a jogi kar dékánhelyettese, 1964–1968-ban dékánja. 1980-ban vonul nyugdíjba.
- Dell'Acqua, Angelo (1903–1972) bíboros. Tanulmányait a monzai és milánói szemináriumokban végzi, Milánóban teológiából, a római Pápai Gregoriana Egyetemen kánonjogból doktorál. 1928-ban szentelik pappá, 1928–1929 között érseki titkár Milánóban, 1931 és 1935 között a török- és görögországi apostoli delegáció titkára. 1935-től 1938-ig a római Pontifical Pio Romanian College rektora, 1938 és 1950 között a Római Egyházmegyében végez lelképásztori munkát. 1958-ban Chalcedonia címzetes érsekévé nevezi ki XXIII. János pápa. 1962 és 1965 között zsinati küldött a II. Vatikáni Zsinaton. 1967-ben kreálják bíborossá, majd a Szentszék Gazdasági Ügyekkel Foglalkozó Hivatalának elnöke lesz. 1968-tól a Pápai Lateráni Egyetem nagykancellárja.
- Dési (Docskál) Frigyes (1912–1978) meteorológus, egyetemi tanár, országgyűlési képviselő, a műszaki tudományok doktora. A budapesti tudományegyetemen matematika-fizika szakos tanári oklevelet 1934-ben, majd doktorátust 1944-ben szerez. 1937-ben az Országos Meteorológiai és Földmágnesség Intézethez kerül, a légierőknél repülő-meteorológusként dolgozik. 1948-ban a Magyar Néphadsereg meteorológiai szolgálatának szervezésével és vezetésével bízzák meg. 1950–1974 között az Országos Meteorológiai Intézet igazgatója, illetve 1970-től az akkor alakult Országos Meteorológiai Szolgálat elnöke. 1953-ban kandidátus és a meteorológiai tanszéken egyetemi tanár. 1958–1967-ben országgyűlési képviselő. 1963–1967-ben a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának tagja, 1960-tól az Interparlamentáris Unió magyar-olasz tagozatának elnöke.
- Dobi István (1898–1968) földmunkás, kiscgazdapárti politikus. 1943-tól a Független Kiscgazdapárt ügyvezető elnöke, 1947-től országos elnöke. 1945-től 1947-ig pár hónapos megszakítással államminiszter, 1946-ban és 1948-ban a földművelésügyi miniszteri posztot is ellátja. 1948 és 1949 között miniszterelnök, 1949-től 1952-ig a Minisztertanács elnöke. 1949-től a Magyar Függetlenségi Népfront alelnöke, 1951-től a Termelőszövetkezeti Tanács elnöke. 1952 és 1967 között az Elnöki Tanács elnöke, 1967 és 1968 között az Elnöki Tanács tagja. 1959-ben lép be az MSZMP-be, ekkortól haláláig az MSZMP Központi Bizottságának tagja. 1968-ban az Országos Szövetkezeti Tanács elnöke. 1945 és 1968 között országgyűlési képviselő.
- Dombi József S.J. (1900–1988) jezsuita szerzetes. 1922-ben lép be a rendbe, a filozófiát Lengyelországban végzi, azután a leuven-i egyetemen tanul, itt szentelik pappá 1930-ban. 1934-től Szatmárnémetiben és Kolozsvárott lapszerkesztő. Erdélyben a Katolikus Sajtóközpont szervezője. A háború után a kassai egyházmegye hejcei teológiai főiskoláján tanít, majd Budapesten fizikai munkás. 1964-ben összeesküvés vádjával letartóztatják, 25 hónapra ítélik, magas kora miatt 16 hónapot kell börtönben töltenie.

- Döpfner, Julius (1913–1976) bíboros. Tanulmányait a Pápai Gregoriana Egyetem Collegium Germanicumának ösztöndíjasaként végzi, Rómában szentelik pappá 1939-ben. 1941-ben teológiából doktorál. 1941 és 1944 között káplánként, 1944-től 1945-ig a würzburgi püspöki Kilianeum Kiszeminárium prefektusaként tevékenykedik. 1945-től a würzburgi szeminárium subregense. 1948-ban würzburgi püspökké szentelik, ezzel 35 évesen ő lesz Európa legfiatalabb püspöke. 1957-ben XII. Pius pápa berlini püspökké nevezi ki. 1958-ban XXIII. János pápa bíborossá kreálja, ezzel ő lesz a katolikus egyház legfiatalabb bíborosa. 1961-ben München és Freising érsekévé nevezik ki. 1962 és 1965 között részt vesz a II. Vatikáni Zsinaton, ő a négy moderátor egyike. 1965-ben ő lesz a Német Püspöki Konferencia elnöke.
- Dudás Miklós OSBM (1902–1972) bazilita szerzetes, görög katolikus püspök. 1921-ben lép be a Nagy Szent Bazil rendbe, majd Rómában tanul. 1927-ben szentelik pappá. Teológiai doktorátust 1928-ban szerez. 1931-ben a Munkácscsernekhegyi főmonostorban novíciusmester. 1932-től a máriapócsi rendház főnöke, 1939-től a hajdúdorogi görög katolikus egyházmegye püspöke. 1944-től a munkácsi görög katolikus egyházmegye, 1946-tól a miskolci exarchátus apostoli kormányzója. Részt vesz a II. Vatikáni Zsinaton, VI. Pál pápa kinevezi a Keleti Kongregáció és a Keleti Kánonjogi Kódex revíziós bizottságának tagjává.
- Endrey (Eipel) Mihály (1905–1977) püspök. 1928-ban szentelik pappá, 1936-ig Vácon a Papevvelő Intézetben prefektus, 1936-tól Hanauer Árpád István váci püspök titkára. 1937-ben tiszteletbeli pápai kamarássá nevezik ki. 1942-től Pétery József mellett püspöki titkár, 1946-ban kanonok. 1948-tól az Actio Catholica országos igazgatója. 1950 novemberében egri segédpüspökké nevezi ki XII. Pius pápa. 1958-ban Vámosmikolára helyezik, csak 1964-től költözhet ismét Budapestre. 1972 és 1975 között pécsi segédpüspökké, majd váci püspökké nevezi ki VI. Pál pápa.
- Eperjesi László (1928–) rendőr alezredes a III/III. Csoportfőnökségen. 1963-ban a Csongrád megyei III/III Csoportfőnökség vezetője, mint alezredes, többek között „Kiss János” és „Kékes” tartótitjtje.
- Erdei Lászlóné (1923–) 1959-től 1985-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja.
- Esty Miklós (1895–1973) banktisztviselő, az Actio Catholica alelnöke, a Szent István Társulat adminisztrátora. 1922–1945 között az esztergomi érsek tanácsadója. Csernoch János esztergomi hercegrímás kísérője gentiliuumoként, majd Csernoch János hercegrímás halála után ezt a szerepét Serédi Jusztinián hercegrímásnál is megtartja. 1927-től pápai világ kamarás. Az Actio Catholica rangidős országos alelnöke, Országos Szakosztály elnök, a Szent István Társulat delegált adminisztrátora és Igazgató Választmányának, az Országos Liturgikus Tanács és a Hittankönyv Szerkesztőbizottság tagja, az Országos Szövetkezeti Hitelintézet nyugalmazott ügyvezető igazgatója, 1973-tól a Budapesti Római Katolikus Hittudományi Akadémia örökös tiszteletbeli tagja, a Pápai Szent Szilveszter Rend kommandátora, a Pápai Nagy Szent Gergely Rend lovagja.
- Fábián Árpád (1926–1986) megyéspüspök. Teológiai tanulmányait a gödöllői premontrei főiskolán és a váci püspöki szemináriumban végzi. 1951-ben Vácott szentelik pappá. 1951–1955 között Gödöllőn, 1955–1958 között Hódmezővásárhelyen, 1958–1960 között Kiskunfélegyházán káplán és hitoktató, 1960–1965-ben Vácott püspöki titkár, szentszéki jegyző. 1964-ben a budapesti Hittudományi Akadémián teológiai doktori oklevelet szerez. 1965–1967-ben Rómában a Pápai Lateráni Egyetemen tanul, 1967-ben kánonjogból doktorál. 1966–1969-ben a római Pápai Magyar Intézet prefektusa, régense, 1969–1972-ben rektora. 1966–1972-ben a Magyar Püspöki Kar római ügyvivője. 1972-ben clypiai címzetes püspök lesz. 1972–1975 között a szombathelyi egyházmegye apostoli kormányzója. 1975-től haláláig szombathelyi megyéspüspök.
- Fábián Károly (1919–1993) pap, a Szabad Európa Rádió szerkesztő munkatársa, egyházi tanácsadója. A müncheni magyar osztályon 1956. március 1-jétől 1978. szeptember 30-ig dolgozik.

- Fanfani, Amintore (1908–1999) olasz nemzetgyűlési képviselő, 1954-től az olasz Kereszténydemokrata Párt titkára, több alkalommal miniszterelnök, miniszter és végül a Szenátus elnöke.
- Fehér Lajos (1917–1981) politikus, újságíró. 1941-ben a debreceni tudományegyetemen történelem-latin szakos középiskolai tanári oklevelet szerez. Részt vesz a Márciusi Front tevékenységében, cikkeket ír a Szabad Szó című lapba, 1942-től a KMP tagja. 1944–1945-ben a budapesti partizáncsoportok egyik szervezője. 1945–1947-ben a Budapesti Rendőrfőkapitányság politikai osztályának helyettes vezetője, 1947–1954-ben a Szabad Föld felelős szerkesztője, 1954-től 1956-ig az MDP Központi Vezetőségének tagja. 1955–1956-ban a balatonnagyberekai Állami Gazdaság igazgatója. 1956-tól a Népszabadság főszerkesztője 1959-ig. Utána párttitviszégeket tölt be az MSZMP-ben, 1956-tól 1981-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja, 1956 és 1971 között politikai bizottsági tag. 1957-től 1959-ig az MSZMP Központi Bizottság Mezőgazdasági Osztályának vezetője, majd 1962-ig a Központi Bizottság titkára. 1958-tól 1967-ig országgyűlési képviselő. 1962–1974 között miniszterelnök-helyettes. 1959-től haláláig a Magyar Partizánszövetség elnöke.
- Félegyházy József (1906–1982) egyháztörténész, a Szent István Társulat alelnöke. A teológiát Budapesten végzi, 1929-ben Nagyváradon szentelik pappá. 1932-től a szatmárnémeti papnevelő intézetben filozófiát és egyháztörténetet tanít. 1935-ben váci egyházmegyes lesz, Soroksáron, majd Vác-Felsővárosban káplán, 1938-tól Vácott a jog- és egyháztörténelem tanára. 1947-től pápai kamarás, plébános Mendén, majd Mezőtúron. 1954-től a Központi Papnevelő Intézet prefektusa, 1959-től a Hittudományi Akadémia egyháztörténet professzora, 1956–1982 között a Szent István Társulat alelnöke.
- Fila Béla (1933–) váci egyházmegyes pap. Teológiai tanulmányait a Központi Szeminárium-ban végzi, 1958-ban szentelik pappá. 1959-ben teológiai doktorátust szerez a Hittudományi Akadémián Budapesten. Káplán-hitoktató 1958–1959 között Vecsésen, 1959–1962 között Hódmezővásárhelyen, 1962–1963 között Cegléden. 1964–1967 között a római Pápai Magyar Intézet ösztöndíjas növendéke, a Gregoriana Egyetemen filozófiai doktorátust szerez. 1970–1985 között plébános Nagykőrösön. 1985–2000 között a budapesti Hittudományi Akadémia dogmatika tanszékének vezetője. 2000-ben egészségügyi okok miatt nyugállományba vonul, Hódmezővásárhelyen él.
- Fischer Annie (1914–1995) zongoraművész. 1937-ben férjhez megy Tóth Aladár zenetudós, zeneesztétához, az Operaház 1946 és 1956 közötti igazgatójához. 1940 és 1946 közt Svédországban élnek.
- Fock Jenő (1916–2001) 1945–1947, 1958–1967, 1971–1985 között országgyűlési képviselő. 1945 és 1948 között Budapest X. kerületének első titkára. 1951-től 1954-ig a Kohó- és Gépipari minisztérium miniszterhelyettese. 1954–1955 között berlini külkereskedelmi tanácsos. 1956-tól 1989-ig az MSZMP Központi Bizottságának, 1957-től 1980-ig a Politikai Bizottság tagja. 1957 és 1961 között az MSZMP Központi Bizottságának titkára. 1961-től 1974-ig miniszterelnök-helyettes, majd 1967 és 1975 között miniszterelnök.
- Fodor Gyula (1901–1975) szakszervezeti vezető. 1925-től az MSZDP tagja; 1931-től 1942-ig a Magyar Építőmunkások Országos Szövetségének (MÉMOSZ) alelnöke, majd elnöke. 1935-ben felveszik a KMP-be. 1946-tól Budapest alpolgármestere, 1948-tól építésügyi államtitkár, illetve miniszterhelyettes 1951-ig. 1951–1970-ben az Országos Nyugdíjfolyósító Intézet elnöke. 1957-től az MSZMP Központi Revíziós Bizottságának tagja, majd elnöke. 1962–1975-ben az MSZMP Központi Bizottságának tagja.
- Friss István (1926–) 1948 és 1956 között az MDP Központi Vezetőségének tagja, 1950-től 1952-ig az Államgazdasági, Terv, Pénzügyi és Kereskedelmi Osztály vezetője, 1952-től 1954-ig a Központi Vezetőség osztályvezetője. 1955–1956-ban a Társadalmi Szemle szerkesztője, 1956 és 1964 között a Népszabadság főszerkesztője. 1956-tól 1978-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja, 1962-ig az Államgazdasági Osztály vezetője. 1971 és 1975 között országgyűlési képviselő.

Gál Ferenc (1915–1998) egyetemi tanár, dogmatika professzor. A teológiát Rómában végzi, 1939-ben szentelik pappá. Bodrogkeresztúron, majd Szerencsen káplán. 1942-től Kassán püspöki szertartó, a Hittudományi Főiskola tanára. 1946-tól Szerencsen hitoktató, 1949-től Göncön plébános, 1955-től Egerben teológiai tanár. 1959–1986 között Budapesten a Hittudományi Akadémia dogmatika professzora. 1992-től haláláig a Pázmány Péter Katolikus Egyetem rektora.

Galambos József (1921–1979) politikus, rendőr vezérőrnagy. 1938-ban az MSZDP, 1944-ben az MKP tagja. 1945–1948-ban a MADISZ nagybudapesti titkárságának tagja, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei és pestszenterzsébeti szervezetének titkára. 1948-tól az MDP Központi Vezetősége párt- és tömegszervezetek osztályának munkatársa. 1945–1949-ben a pestszenterzsébeti képviselőtestület tagja. 1956-ban belügyi szolgálatba lép. 1962–1966-ban a belügyminiszter első helyettese, 1966-tól 1974-ig személyügyi miniszterhelyettes. 1959–1966-ban az MSZMP Központi Bizottságának póttagja, 1966–1970-ben tagja. 1962. augusztus 18-tól az állambiztonság főcsoportfőnöke.

Garrone, Gabriel (1901–1994) érsek. Tanulmányait Rómában a Pápai Gregoriana Egyetemen és a Pápai Francia Szemináriumban végzi. 1925-ben szentelik pappá. 1926 és 1939 között a Chambéry Érsekségnél teljesít lelkipásztori szolgálatot és oktat a érsekség szemináriumban. Tisztként részt vesz a II. világháborúban, fogságba esik. 1945 és 1947 között a chambéry-i szeminárium rektora. 1947-ben Lemno címzetes érsekévé és Toulouse koadjutor érsekévé nevezik ki. 1956-ban Toulouse érseke lesz. 1962 és 1965 között zsinati küldött a II. Vatikáni Zsinaton. 1967-ben bíborossá kreálják, 1968-tól a szentszéki nevelési kongregáció prefektusa és a Pápai Gregoriana Egyetem nagykancellárja. 1982-től a Pápai Kulturális Bizottság elnöke.

Gáspár Sándor (1917–) 1936-tól az MSZDP, 1940-től a KMP tagja. 1945–1946-ban a vasas szakszervezet intézőbizottságának tagja, az MKP VI. kerületi bizottságának üzemszervezője. 1946–1947-ben az MKP Központi Vezetőségének politikai munkatársa, 1947 és 1951 között a vasas szakszervezet motorszerelő szervezőbizottsági titkára, a szakszervezet főtitkárhelyettese, majd főtitkára. 1952 és 1957 között a SZOT főtitkárhelyettese, majd elnöke. 1956 és 1959 között, majd 1965 és 1983 között a SZOT főtitkára, 1983 és 1988 között elnöke. 1978-tól 1989-ig a Szakszervezeti Világszövetség elnöke. 1959 és 1961 között, illetve 1963 és 1965 között az MSZMP Budapesti Bizottságának első titkára, 1961 és 1962 között a Központi Bizottság titkára. 1946 és 1988 között az MKP Központi Vezetőség, majd az MDP Központi Vezetőség, később az MSZMP Központi Bizottságának tagja. 1956 júliustól október 23-ig, majd 1959 és 1962 között a Politikai Bizottság póttagja, 1956. október 23-tól 28-ig, valamint 1962 és 1988 között a Politikai Bizottság tagja. 1960-tól 1964-ig a Hazafias Népfront alelnöke. 1954 és 1988 között az Elnöki Tanács tagja, 1963 és 1988 között elnökhelyettese. 1947 és 1988 között országgyűlési képviselő.

Gaulle, Charles de (1890–1970) francia katonatiszt, politikus. Az I. világháborúban Verdunnél – 1916-ban – német hadifogságba esik. A két világháború közt katonai tanácsadó Lengyelországban, tábornok, a Nemzeti Védelmi Tanács főtitkára. A II. világháború idején a 4. páncélos hadtest parancsnoka, államtitkár-helyettes a Hadügyminisztériumban. Franciaország kapitulációja (1940. június 18.) után Londonból ellenállásra szólítja fel hazáját. Részt vesz az észak-afrikai harcokban (Algéria), majd Franciaország felszabadításában. A világháború után miniszterelnök 1946-ig, majd az V. köztársaság idején ismét (1958). A pártokkal és a parlamenttel szemben erős államelnöki hatalmat épít ki 1959 és 1969 között. Felgyorsítja Franciaország fegyverkezését (atomfegyverek, hidrogénbomba felrobbantása 1968-ban).

Gosztonyi János (1925–1985) 1948-ban az NPP Országos Vezetőségének tagja. 1948 és 1950 között az Egységes Parasztifjúsági Szervezetek Országos Szövetsége (EPOSZ) főtitkára. 1953-tól 1963-ig az Elnöki Tanács tagja. 1959 és 1964 között az MSZMP Vas megyei első

titkára. 1962–1980 között az MSZMP Központi Bizottságának tagja, 1963-tól 1965-ig pedig az MSZMP Központi Bizottság tudományos-közoktatási osztályának vezetője. 1965 és 1970 között a Népszabadság főszerkesztője. 1970-től 1980-ig a Kulturális Minisztérium miniszter-helyettese. 1953-tól 1985-ig országgyűlési képviselő.

Goulart, Joao (1918–) ügyvéd, brazil politikus. Brazília államelnöke 1961 és 1964 között. Katonai puccs dönti meg uralmát, ezután Uruguayba menekül.

Grósz Károly (1930–1996) 1973–1974 között a Fejér megyei, 1979–1984 között a Borsod megyei, 1984–1987 között a Budapesti Pártbizottság első titkára. 1974 és 1979 között az MSZMP Központi Bizottság agitációs és propaganda osztályának vezetője. 1980-tól 1989-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja, 1985 és 1989 között a Politikai Bizottság tagja. 1987–1988 miniszterelnök. 1988-tól 1989-ig az MSZMP főtitkára, 1989-ben az MSZMP Elnökségének tagja. 1988 és 1990 között országgyűlési képviselő.

Halász Piusz Ferenc O. Cist. (1908–1994) ciszterci szerzetes, főiskolai tanár. 1928-ban lép be a rendbe. 1929–1932 között a Pázmány Péter Tudományegyetemen, 1932–1936 között a római Angelicumban teológiát tanul, 1941-ben doktorál. 1934-ben szentelik pappá. 1936-tól a zirci teológiai főiskola prefektusa. 1946-ban római engedéllyel megválik Zircről és Borsodpusztán, az ősi ciszterci lelkeség szellemében új közösséget alapít. A szerzetesrendek feloszlása után egyházmegyéves papként Csatkára helyezik, ahol 1961-ben letartóztatják és államellenes izgatás vádjával 6 évi börtönrre ítélik. 1963-ban amnesztiával szabadul. Vissza kerül Csatkára, 1965-ben újra letartóztatják, 1968-ban szabadul. Egy ideig Pannonhalmán, majd 14 évig Nagykovácsiban kiegészítő lelkész, élete utolsó szakaszát Szentendrén és Zircen tölti.

Hamvas Endre (1890–1970) csanádi püspök, kalocsai érsek. A bécsi Pázmáneumban tanul, doktorátust is a bécsi egyetemen szerez. 1913-ban szentelik pappá. 1913-tól segédlelkész a Komárom megyei Naszvadon, majd a budapesti Notre Dame de Sion leánynevelő intézet lelkésze. 1928-tól teológiai tanár. 1930-tól prímási titkár. 1931-ben XI. Pius pápa pápai kamarási címmel tünteti ki. 1936. május 25-én Serédi Jusztinián bíboros érsek, hercegprímás esztergomi protonotárius kanonokká és hercegprímási igazgatóvá nevezi ki, majd 1940. július 1-jétől budapesti érseki általános helytartó. 1944. március 7-én XII. Pius pápa csanádi püspökké nevezi ki és március 25-én Serédi kardinális érsek püspökké szenteli az esztergomi főszékesegyházban. Püspöki székét március 3-án foglalja el. 1944-től 1964-ig csanádi püspök. A háború idején többször kiáll az üldözöttek érdekében. 1951–1956 között esztergomi adminisztrátor. Grósz József halála után a püspöki kar elnöke, majd 1964-től kalocsai érsek. Részt vesz és felszólal a II. Vatikáni Zsinaton (1962–1965). Az Opus Pacis és az Országos Béketanács alelnöke.

Hamvas István (1929–1986) püspöki tanácsos. A teológiát Szegeden végzi 1949–1955 között. 1955. június 19-én szentelik pappá a szegedi Székesegyházban. Kápláni helyei: 1955–1956 Földeák, 1956–1961 Kiszombor. Templomigazgató 1961–1970 között Makón. Plébános 1970–1971-ig Tiszaszigetén, 1971-től haláláig Szeged-Alsóvárosban. Nagybátyját, Hamvas Endre csanádi püspököt kíséri a II. Vatikáni Zsinatra. 1968-ban püspöki tanácsos, 1983-ban címzetes prépost lesz.

Háry Béla (1926–) 1974 és 1985 között az MSZMP Győr-Sopron megyei, 1963 és 1964 között Budapest XX. kerületi pártbizottságának első titkára. 1980 és 1985 között országgyűlési képviselő.

Hegyí László (1917–1995) pécsi egyházmegyéi pap. A teológiát a Központi Papnevelő Intézetben végzi, 1940-ben szentelik pappá. 1941–1943 között Rómában tanul. Káplán Duna-földváron, Nagynyáradon, 1945-től hittanár Szekszárdon, 1947-től Pécsen székesegyházi káplán. 1958-tól teológiai tanár Győrben. 1960-tól püspöki tanácsos. 1961-től pécs-belvárosi káplán. 1978-tól szentszéki bíró, 1979-től szentszéki ügyész.

- Herczeg Károly (1925–) 1962 és 1988 között az MSZMP Központi Bizottságának tagja, 1966-tól 1973-ig a Fejér megyei Pártbizottság első titkára. 1971–1975, illetve 1978–1985 között országgyűlési képviselő.
- Hillenbrand, Martin J. Magyarország amerikai nagykövete 1967–1969 között.
- Horváth Richárd (1906–1980) ciszterci szerzetes tanár 1948-ig, majd az Ulászló utcai kápolna lelkésze. 1951-től plébános a XI. kerületi Szent Imre-plébániatemplomban, 1957-től a zuglói plébániatemplomban, 1958-tól a pesti volt ferences templomban szolgál. 1950-től haláláig a papi békemozgalom meghatározó, irányító személyisége. 1956. november 5-től 1971. július 15-ig a Szentszék felfüggeszti a papi szolgálat alól és a katolikus egyházból is kiközösíti. 1954-től a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának tagja, 1958-tól 1980-ig országgyűlési képviselő, 1963-tól 1980-ig az Elnöki Tanács tagja.
- Hruscsov, Nyikita Szergejevics (1894–1971) szovjet kommunista politikus. 1918-ban csatlakozik az orosz kommunista párthoz. 1933 és 1937 között párttitkár Moszkvában, a moszkvai metró építésének felügyelője. 1934-től 1966-ig a Központi Vezetőség, 1939-től 1964-ig a Politikai Bizottság tagja. 1949 és 1953 között az SZKP Központi Vezetőségének titkára. Sztálin halála után Malenkov és Berija mellett a „trojka” harmadik tagja. 1953-ban az SZKP első titkárává választják, még ebben az évben Beriját, majd 1955-ben Malenkovot is kikapcsolja a hatalomból. 1956-ban az SZKP XX. pártkongresszusán tartott beszédében leleplezi a sztálinizmus hibáit. 1964 és 1966 között elveszíti párttisztiségeit.
- Hruza, Karl a Csehszlovák Iskola és Kultúrügyi Minisztérium Egyházügyi Főosztályának vezetője. A Csehszlovák Egyházügyi Hivatal vezetője.
- Huszár István (1927–) 1970 és 1989 között az MSZMP Központi Bizottságának tagja, 1975-től 1980-ig a Politikai Bizottság tagja. 1969-től 1973-ig a Központi Statisztikai Hivatal elnöke. 1973-tól 1980-ig miniszterelnök-helyettes, 1975 és 1980 között az Országos Tervhivatal elnöke. 1980-tól 1985-ig a Társadalomtudományi Intézet igazgatója, 1985 és 1988 között a Párttörténeti Intézet igazgatója. 1980–1985 között és 1988-ban országgyűlési képviselő.
- Ijjas József (1901–1989) Tanulmányait a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen végzi. Pappá szentelik 1925. június 14-én Kalocsán. Két évig lelkipásztorként dolgozik, Budapesten hittudományi doktorátust szerez, majd hittudományi főiskolai tanár és tanulmányi felügyelő Kalocsán. 1928-ban Rómába megy, ahol a Szentírásstudományi Intézetben folytat tanulmányokat. 1929-től érseki szertartó Kalocsán. 1935-ben a Pesti Szent Imre Kollégium tanulmányi felügyelője, pápai káplán, 1941-ben érseki biztos és Paulinum-i igazgató Szabadkán, 1944-ben pápai prelátus. Ezután plébános Dusnokon, Kalocsa–Szent Imrén, Miskén és Baja-Belvárosban. 1964. szeptember 15-én címzetes püspök és csanádi apostoli kormányzó. Püspökké szentelik 1964. október 28-án Budapesten. 1969. január 29-től kalocsai érsek, a Magyar Püspöki Kar elnöke, 1976. február 14-től pápai trónálló. 1987. március 2-án miután lemondott, a pápa felmentette a kalocsai érseki székből.
- Ilku Pál (1912–1973) politikus, vezérőrnagy, miniszter. 1937-ben Csehszlovákia Kommunista Pártjának tagja lesz. Szerkeszti az Új Korszak című baloldali pedagógiai lapot (1935), cikkeket ír az ungvári Magyar Munkásba, az ostravai Magyar Napba és más lapokba. 1944 őszén Beregszász párttitkára. 1946–1948-ban Pécssett az MKP párttitkára, majd az MDP Központi Vezetősége agitációs és propaganda osztályának vezetője. 1947-től – megszakítással – országgyűlési képviselő. 1948-tól a Honvédelmi Minisztérium agitációs és propaganda osztályának vezetője, 1952-től a Magyar Néphadsereg vezérőrnagya, a Politikai Főcsoport főnökhelyettese, majd 1958-ig vezetője. 1957-től 1958-ig honvédelmi miniszter-helyettes, 1958-tól 1961-ig művelődésügyi miniszter-helyettes, 1961-től 1973-ig művelődésügyi miniszter. 1957 és 1963 között az MSZMP Központi Bizottságának, 1962-től 1970-ig a Politikai Bizottság tagja.

Ispánki Béla (1916–1985) egyetemi lelkész, angliai magyar főlelkész. Felsőbb tanulmányait Rómában végzi és itt is szentelik pappá 1941-ben. 1941–1943 között aulai szolgálatot lát el Esztergomban, majd hercegprímási szertartó lesz. 1944–1946-ban ismét Rómában tanul. A háború utáni segélyszállítmányok intézője. 1946–1947-ben a Szent Imre Kollégium tanulmányi felügyelője. 1948-ban letartóztatják, életfogytiglani börtönre ítélik a Mindszenty-perben, három évet magánzárkában tölt, majd 1956-ban szabadul a váci fegyházból. Ausztriába menekül, majd Angliában telepedik le, és az ottani magyarok lelki gondozója haláláig.

János, XXIII. pápa (1881–1963) polgári nevén Angelo Giuseppe Roncalli 1904-ben szentelik pappá. A bergamói püspök titkára. Egyháztörténetet, patrológiát és apologetikát tanít. Az I. világháborúban tábori lelkész. A háború után diplomata, amelynek eredménye a szófiai exarchatus felállítása 1926-ban. Bulgária (1931), Törökország és Görögország (1934) apostoli küldötte. Isztambulban (1934–1937) majd Athénben (1937–1944) él. A német megszállás alatt segíti a lakosságot, megakadályozza a zsidók deportálását. 1944. december 23-tól nuncius Párizsban, majd az UNESCO megfigyelője (1952). 1953–1958 között bíboros érsek és Velence pátriárkája. A bíbort XII. Pius pápától kapja, ugyanakkor a Francia Köztársaság elnöke, a szocialista Auriol a Becsületrend Nagykeresztjével tünteti ki. 1958–1963 között pápa. 1958-ban összehívja a zsinatot az egyház korszerűsítése érdekében (aggiornamento). 2000-ben II. János Pál boldoggá avatja.

Jedlicska Gyula (1928–) 1966 és 1972 között a Nógrád megyei Pártbizottság első titkára. 1967 és 1971 között országgyűlési képviselő, 1970-től 1975-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja.

Johnson, Lyndon Baines (1908–1973) az Amerikai Egyesült Államok 36. elnöke (1963–1968). Tanári diplomát szerez. A demokrata párt képviselője 1937–1949 között, majd szenátor. A demokraták frakcióvezetője (1951–1961). John F. Kennedyyel szemben alulmarad a demokrata elnökjelölt-választáson. Kennedy alelnöke, majd meggyilkolása után (1963) elnök. A választásokon is megerősítést nyer. A belpolitikában polgárjogi reformokat, a külpolitikában további vietnami intervenciót hirdet.

Juhar József (1925–2005) váci egyházmegyei pappá. 1948-ban szentelték pappá. 1948-ban egészségügyi okokból – tüdőbaját gyógyítandó – külföldre távozott. Davosban műtötték. Felépülése után Rómába megy, emigráns pap, a Santo Stefano Rotondo Megújításának Nemzetközi Központja titkára, a római magyar zarándoktemplom ügyének támogatója. A Szabad Európa Rádió külső munkatársa.

Kacziba József (1914–1989) püspök. A teológiát Budapesten végzi, 1938-ban váci egyházmegyei papnak szentelik. 1938-tól Kiskunhalason kisegítő lelkész, hitoktató, 1946-tól Szentesen káplán, 1949-től plébános a cinkotai plébánián. 1967-től esperes-plébános Rákosszentmihályon. VI. Pál 1969-ben cufrutai címzetes püspökké és győri apostoli kormányzóvá nevezi ki. 1975-ben átadja az egyházmegyét Pataky Kornél püspöknek, Budapestre költözik és a katolikus intézmények felügyelője lesz. 1978-tól a Magyar Katolikus Püspöki Kar titkári irodavezetője.

Kádár (Csermanek) János (1912–1989) írógépműszerész, kommunista politikus. 1931-ben kapcsolatba kerül a Kommunista Ifjúsági Szövetséggel, 1933-ban már a titkárság tagja. 1933 és 1935 között börtönben ül. 1942-ben az illegálisan újjászerveződő kommunista párt központi bizottságának tagja. 1943 februárjától a párt vezető titkára. Négy hónap múlva feloszlatja a KMP-t és létrehozza a Békepártot. 1944 júniusában a jugoszláv határon, mint katonaszökevényt letartóztatják, de nem ítélik a haditörvényszéki gyakorlatnak megfelelően halálra, csak két évet kap. Négy hónap múlva már újra Budapesten van. 1944 novembere előtt újra elfogják, de az akkor már érvényben lévő Beregfy-féle felkoncolási parancs ellenére sem végzik ki, hanem Németországba akarják szállítani, de megszökik. 1945 után 1948-ig az MKP budapesti titkára, 1951-ig az MKP, illetve az MDP Központi Vezetőségének, Politikai Bi-

zottságának és Titkárságának tagja. 1946 és 1951 között a kommunista párt főtítkárhelyettese. 1948-tól 1950-ig belügyminiszter, jelentős szerepet játszik többek között Rajk László elítélésében. 1951-ben Kádárt is letartóztatják, másfél évet ül börtönben. 1956. október 25. és október 30. között az MDP első titkára, majd elárulja Nagy Imrét és a forradalmat. 1956 novemberétől haláláig az MSZMP Központi Bizottságának, 1956–1988 között a Politikai Bizottságának a tagja. 1956–1985 a párt első titkára, majd főtítkára 1985–1988 között, végül haláláig elnöke.

Kádár László O. Cist. (1927–1986) ciszterci szerzetes, egri érsek. 1945-ben lép be a ciszterci rendbe, 1950-ben szenteli pappá Budapesten Badalik Bertalan püspök. Egri egyházmegyésként Felsőtárkányban, 1960-tól Bélapátfalván és 1965-től Egerben, a Nagyboldogasszony plébánián káplán. 1966-tól érseki jegyző és másodtitkár. 1968–1970 között Párizsban az Institut Catholique-on tanul. 1972-től saetabisi címzetes püspök, veszprémi segédpüspökké nevezik ki. Ijjas József szenteli püspökké. 1974-től veszprémi apostoli kormányzó, 1975-től megyéspüspök. 1978-ban áthelyezik az egri érseki székre.

Kállai Gyula (1910–1996) kommunista politikus. Az 1930-as évektől a baloldali egyetemi mozgalmakat szervezi. 1939 és 1944 között a Népszava szerkesztőségében dolgozik. A Márciusi Front és a Magyar Történelmi Emlékbizottság egyik szervezője. 1945-ben miniszterelnökségi államtitkár. 1946-tól az MKP Központi Vezetőségének kulturális osztályát vezeti. 1945 és 1948 között az MKP, 1948-tól 1951-ig az MDP Központi Vezetőségének tagja. 1949 és 1951 között külügyminiszter. 1951-ben letartóztatják, 1954-ben szabadul és a Kiadói Főigazgatóság vezetője lesz. 1955-től népművelési miniszter-helyettesé nevezik ki. 1956-ban a Politikai Bizottság tagja és a Központi Vezetőség titkára 1957-től művelődési miniszter. 1960 és 1965 között a Minisztertanács elnökhelyettese, majd 1967-ig elnöke. 1967-től 1971-ig az Országgyűlés elnöke.

Kalmár Ödön (1914–1986) ciszterci szerzetes, esztergomi egyházmegyes pap. 1932-ben lép be a ciszterci rendbe, 1939-ben szentelik pappá. 1939–1940 Budapesten gyakorló tanár és káplán a Szentimrevárosban, 1945-től ugyanitt plébános. 1951-től Szentendre-Izbégen sekrestyés, 1963-tól a Szent István bazilikában kisegítő lelkész, 1969-től a Mária utcai Jézus Szíve templom igazgatója.

Karakas László (1923–) 1966 és 1973 között Hajdú-Bihar megye első titkára. 1966-tól 1988-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja, 1977 és 1987 között a Központi Bizottság pártgazdasági és ügykezelési osztályának vezetője. 1973-tól 1977-ig munkaügyi miniszter. 1971 és 1990 között országgyűlési képviselő.

Karasz Lajos ezredes, vezérőrnagy, a III/II. Csoportfőnökség munkatársa. 1978-ban a belügyminiszter állambiztonsági helyettese.

Kennedy, John Fitzgerald (1917–1963) az Amerikai Egyesült Államok 35. elnöke 1961-től Dallasban (Texas) történt meggyilkolásáig. Massachusetts-i katolikus vállalkozói családból származik. Demokrata szenátor 1953-tól. 1961-ben Bécsben eredménytelen megbeszélést folytat Hruscsovval. Elnöksége idején elmérgesedik a berlini válság, megkezdődik a Fal építése. Engedélyezi a CIA szerencsétlen beavatkozását Kuba ellen (Disznó-öböl), átvésze-li az ennek köszönhetően kialakult kubai rakétaválságot, amelynek kapcsán az amerikai atomcsapással fenyegetett Dél-Vietnamban kezdeményezően lép fel. Segíti a polgárjogi mozgalmakat Amerikában.

Keresztes Szilárd (1932–) görög katolikus pap, megyéspüspök. A budapesti Hittudományi Karon végzi teológiai tanulmányait, 1955-ben szentelik pappá. Teológiai tanár, kanonok. VI. Pál pápa 1975. január 10-én Timkó Imre kormányzó helynök személyében nevezi ki a Hajdúdorogi Egyházmegye harmadik megyéspüspökét. Ugyanakkor a pápa Keresztes Szilárd teológiai tanárt, kunáviai címzetes püspöki címmel segédpüspökévé nevezi ki. 1975-től budapesti helynök, majd egy éven át a Pápai Magyar Intézet rektora. 1988-tól II. János Pál pápa a Hajdúdorogi Egyházmegye püspökévé nevezi ki.

Kisberk Imre (1906–1982) római katolikus pap, megyéspüspök. A teológiát Székesfehérváron végzi, 1930-ban szentelik pappá. Ráckevén, Székesfehérváron, Perkátán káplán, hitoktató, plébános, majd kanonok. 1951-től christianapolisi címzetes püspök és segédpüspök. Ez év nyarán házi őrizetbe kerül, ősszel az Állami Egyházügyi Hivatal Dunabogdányba helyezeti, 1957–1958 között a működéstől is eltiltja. 1958-tól Székesfehérvár–Belváros plébánosa. 1969-től apostoli kormányzó, 1974-től megyéspüspök. 1971–1974-ben az esztergomi főegyházmegeye apostoli kormányzója is. 1982-ben II. János Pál saját kérésére felmenti tiszt-ségéből. 1973–1982-ben az Országos Liturgikus Tanács elnöke.

Kisházi Ödön (1900–1975) 1916-tól részt vesz a Vas- és Fémmunkások Központi Szövetségének munkájában. 1922-ben az MSZDP, a vasasszakszervezet vezetőségének és országos nagyválasztmányának a tagja. 1945–1948-ban a Magyarországi Vas- és Fémmunkások Országos Szabad Szakszervezetének helyettes főtitkára és a Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT) elnöke (1945–1948), az SZDP országos vezetőségének és politikai bizottságának tagja. 1952-ben elítélik, 1955-ben rehabilitálják, ekkor a SZOT helyettes főtitkára lesz. 1957-től 1963-ig munkaügyi miniszter, 1958-tól országgyűlési képviselő. 1962-ben tagja lesz az MSZMP Központi Bizottságának, majd 1963-tól haláláig az Elnöki Tanács helyettes elnöke. Tagja marad a SZOT elnökségének és a Hazafias Népfront Országos Tanácsának. 1944-től 1975-ig országgyűlési képviselő.

Kiss Károly (1903–1983) bőripari munkás, kommunista politikus. 1932 óta a KMP tagja. 1944-től 1956-ig az MKP, illetve az MDP Központi Vezetőségének tagja. 1946 és 1956 között a KEB elnöke. 1949-től 1951-ig az Elnöki Tanács elnökhelyettese, 1961 és 1967 között a titkára. 1951 és 1952 között külügyminiszter. 1952-től 1953-ig miniszterelnök-helyettes. 1957-től 1961-ig az MSZMP Központi Bizottságának titkára, 1962-ig a Politikai Bizottság tagja, haláláig a Központi Bizottság tagja. 1944 és 1967 között országgyűlési képviselő.

Klempa Sándor Károly O. Praem. (1898–1985) római katolikus főpap, premontrei szerzetes, irodalomtörténész, zenei szakíró. 1922-ben Győrben szentelik pappá. Teológiai tanulmányait Jászóvárott és a budapesti tudományegyetem hittudományi karán végzi. Keszthelyen zenei főiskolát és mezőgazdasági akadémiát is végez. 1922-től 1950-ig a premontrei gimnázium tanára Keszthelyen. 1933–1952 között a Helikon Könyvtár igazgatója és megmentője a szovjet csapatok pusztításától. 1948-tól a veszprémi egyházmegye papjaként működik. 1950–1951-ben káplán Igalban, 1951–1955 közt plébános Türrjén, 1955-től 1982-ig Zalaszentgróton. 1955-től esperes. 1957-ben plébániáját megtartva püspöki irodagazgató, 1957–1959-ben püspöki helynök, 1959–1972 között apostoli kormányzó Veszprémben. 1972. február 8-án, nyugdíjba vonulásakor nevezi ki VI. Pál pápa basti címzetes püspökké. 1972. március 6-án szentelik püspökké.

Kollár Ferenc S.J. (1912–1978) jezsuita szerzetes, tartományfőnök. 1927-ben lép be a rendbe. Szegeden végzi a teológiát, 1940-ben szentelik pappá. 1941-től Szatmárnémetiben a püspöki konviktus vezetője. 1943-tól a Jézus Szíve Szövetség országos igazgatója, A Szív főszerkesztője. 1949-től helyettes házfőnök Kaposváron, majd házfőnök Pesten. 1950-ben Homokra (Szolnok megye) internálják. Visszakerül Pestre és Hamvas Endre átveszi az esztergomi egyházmegyébe. 1951-ben megtiltják neki a lelkipásztori tevékenységet. 1955-ben letartóztatják, de nem állítják bíróság elé. 1955–1978 között tartományfőnök.

Komócsin Zoltán (1923–1974) főszerkesztő, országgyűlési képviselő. Szegeden 1944-ben bekapcsolódik a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség megalakításába, majd a MADISZ szervezője, kerületi titkára lesz. 1945-től 1948-ig az MKP szegedi városi titkára. 1948-ban a Vas megyei pártbizottság titkára. 1949–1950-ben és 1953-tól az MDP Központi Vezetősége agitációs és propaganda osztályának vezetője. 1957-ben a KISZ országos szervező bizottságának vezetője, 1957–1961-ben a KISZ Központi Bizottságának első titkára. 1957-től az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának tagja, 1957-től a Politikai Bizottság póttagja, 1963-tól haláláig tagja. A Népszabadság főszerkesztője (1961–1965), az MSZMP

- Központi Bizottságának titkára (1965–1974); elsősorban nemzetközi kérdésekkel foglalkozik. 1949-től országgyűlési képviselő, 1958-tól az Országgyűlés honvédelmi bizottságának tagja, 1967-től külügyi bizottságának elnöke.
- Kónyi Gyula (1923–1976) vasztergályos, belügyminiszter-helyettes. 1945-ben a Láng Gépgyárban kezd dolgozni, részt vesz a gyár újjáépítésében; belép az MKP-be. 1948–1950-ben a gyári műhelybizottság elnöke. 1951–1962-ben az MDP illetve az MSZMP Budapest XIII. kerületi bizottságának vezető munkatársa, 1962–1970-ben első titkára. 1963–1976-ban országgyűlési képviselő, 1970–1976-ban az MSZMP Központi Bizottságának tagja, 1970–1976-ban belügyminiszter-helyettes.
- Korom Mihály (1927–) 1946-tól a kommunista párt tagja. 1949–1950 a Délmagyarország című lap főszerkesztője. 1951-től a Központi Vezetőség politikai munkatársa. 1958-tól a Belügyminisztérium Vizsgálati Osztályának vezetője ezredesi rangban. 1960-tól a Belügyminisztérium határőrségének országos parancsnoka. 1962 és 1989 között az MSZMP Központi Bizottságának tagja, 1963–1966 és 1978–1985 között titkára is. 1978-tól a Központi Bizottság Titkárság testnevelési és sportbizottság elnöke. 1966-tól 1978-ig igazságügy-miniszter. 1980-tól 1985-ig az MSZMP Politikai Bizottságának tagja. 1980-tól országgyűlési képviselő, 1989-ben lemond mandátumáról.
- Korompay (Klekner) Tibor (1911–1994) váci egyházmegyei pap. 1934-ben szentelik fel. Teológiai doktor 1936-tól. 1939–1951 között püspöki titkár, 1940-től teológiai tanár, 1943-tól küsszemini igazgató. 1945-ben püspöki tanácsosi, 1946-ban pápai kamarási címet nyer. 1954–1955 közt irodaigazgató. 1955-től káplán Tiszakécskén, 1956-tól Nagykőrösön, majd ismét irodaigazgató. 1957-ben letartóztatják és a Gyűjtőfogházba viszik. 1958-tól örmeényi káplán, 1961-től Héhalmon, 1963-tól Úllón, 1967-től Cegléden plébános. Esperes 1967-től, nyugállományban 1984-től.
- Kovács György (1912–) 1936-ban szentelik pappá Innsbruckban. Segédlelkész a soproni városlébánián 1936–1946 között, vicerektor a győri szemináriumban 1946–1954 között, egyházmegyei számvevő 1947–1954 között, teológiai doktori címet szerez 1947-ben, püspöki tanácsos 1947-től, szolgálaton kívüli 1954–1955 között. Plébános Győr-Nádorvárosban 1955-től, szentszéki bíró 1958-tól, kerületi esperes 1959-től, szemináriumi rektor és a Győri Hittudományi Főiskola megbízott prodirektora 1960–1978 között, tiszteletbeli kanonok 1960-ban, prosynodalis vizsgáló 1961-től, címzetes prépost 1964-ben.
- Kovács Sándor (1893–1972) szombathelyi megyéspüspök. Teológiai tanulmányait a váci szemináriumban és Bécsben végzi. 1917-ben szentelik pappá. Tíz évig a váci püspökségen szolgál mint szertartó, másod- majd első titkár, majd 1927-től kecskeméti plébános, apát, esperes, főesperes. 1944-ben nevezi ki XII. Pius pápa szombathelyi megyéspüspökké, 1971-ben korára és egészségi állapotára tekintettel nyugalomba vonul.
- Kovács Vince (1886–1974) segédpüspök. Középiszkoláit Vácott végzi a Piarista Gimnáziumban. Teológiai tanulmányait Bécsben folytatja, majd Budapesten teológiai doktorátust szerez. 1910. november 16-án szentelik pappá. 1914 és 1916 között tábori lelkész. Segédlelkész, lelkész Újhartyánban, a szabadszállás-jakabszállási tanyavilágban, majd Hódmezővásárhelyen, Vácraátóton és Kecskeméten. 1927–1933 között kiskunhalasi plébános, kanonok plébános Vác-Alsóvárosban, majd székesegyházi kanonok. 1940-ig vidéken lelkész, majd ettől az évtől zari felszentelt püspök és Hanauer Árpád István (1869–1942) váci megyéspüspök segédpüspöke lesz. 1942-től káptalani helynök. 1953-tól (Pétery váci püspök internálásától) 1959-ig általános püspöki helynök Vácán, 1959 és 1969 között váci apostoli kormányzó.
- Kovács Géza (1926–2003) kanonok. Kiskőrösön szentelik pappá 1950-ben. Káplán 1950-ben Dusnokon, 1951-ben Csávolyon, 1952-ben Borotán, 1953-ban plébános-helyettes ugyanott, 1954-ben helyi lelkész Kecskemén, 1956-ban helyi lelkész Érsekhalmon, 1958-ban lelkész ugyanitt. 1961-ben érseki szertartó Kalocsán, 1962-ben főegyházmegyei tanácsos, 1964-

- ben megbízott irodaigazgató, 1965-ben kanonok, érseki irodaigazgató. 1967-ben főszentszéki bíró, 1973-ban Kalocsa-Belváros plébánosa, főszékesegyházi gondnok és érseki helynök. 1990-től haláláig nagyprépost, 1997-ben nyugállományba vonul. 1999-ben megbízott irodaigazgató, 2000-tól gyűjteményi prefektus.
- Kökény László (1933–) győri egyházmegyes pap. 1958-ban szentelik pappá. Segédlelkész Mosonszentmiklóson 1958–1959 között, tanulmányi szabadságon tartózkodik Budapesten 1959–1961 között. Segédlelkész Tatabánya-Bánhidán 1961–1962 között. Tanulmányi szabadságát tölti Budapesten 1962–1963 között. Segédlelkész Tatán 1963–1964-ben, teológiai doktor 1963-ban, teológiai tanár a Győri Hittudományi Főiskolán 1964–1968 között, közben tanulmányi szabadságon tartózkodik Rómában 1965–1966-ban, egyben prefektus a győri Papnevelő Intézetben 1967–1968 között. Plébános Szanyban 1968–1976 között, kerületi esperes 1971–1976 között, plébános Ácson 1976–1995 között, majd Mosonszolnokon 1995-től.
- König, Franz (1905–2004) bíboros. A teológiát Rómában, a Gregoriana egyetemen végzi, 1933-ban szentelik pappá. Visszatér Ausztriába káplánnak, majd 1938-tól a St. Pölteni székesegyház lelkésze. 1945-től Krems/Donauban hittanár, a bécsi egyetemen magántanár, 1948-tól a salzburgi egyetem morális professzora. St. Pölten koadjutor püspöke 1952–1956 között, majd bécsi érsek 1956 és 1985 között. 1958-tól bíboros. Aktív résztvevője a II. Vatikáni Zsinatnak, a Nemhívők Titkársága első elnöke 1965-től 1980-ig.
- Kujáni Ferenc (1890–1964) 1909–1914 között végzi a teológiát Innsbruckban. 1913-ban szentelik pappá. Káplán 1914-ben Kulán, 1915-ben Palánkán. 1916-tól tábori lelkész Budapesten, majd Péterváradon. 1917-től az újvidéki reáliskolában hittanár. 1919-től a kalocsai papnevelő intézet teológia tanára, tanít a Miasszonyunkról elnevezett Kalocsai Szegény Iskolanövérsek tanítónőképző főiskoláján. 1921-ben az érseki középiskolák hittanárait vizsgáló bizottság tagja. 1923–1930 között érseki titkár. 1924-ben zsinati vizsgáló. 1930–1944 között érseki irodaigazgató. 1942-től helynök. 1951–1956 között érseki általános helynök. 1964. október 28-án autóbalesetben halt meg.
- Lancz Kálmán (1909–1971) plébános. Rómában végzi a teológiát, ahol pappá szentelik 1936-ban. Tanulmányi szabadságon Rómában marad. 1938-tól Vác-felsővárosi plébánia segédlelkésze. 1939-től Szentesen hittanár, 1942-től teológiai doktor. 1945-től püspöki tanácsos, Szentesen plébános. 1945–1947 között Vácott a püspöki hivatalban szolgál, 1947–1949 között plébános Fóton, 1949-től Hódmezővásárhelyen. 1957-től teológiai tanár és prefektus az egri szemináriumban.
- Lardone, Francesco (1887–1980) címzetes érsek, ankarai pápai nuncius. 1910-ben szentelik pappá. 1949-től rhizaeoi címzetes érsek, apostoli nuncius a Dominikai Köztársaságban és Haitin, 1953-tól Peruban. 1959-ben Ankarába nevezik ki apostoli nunciussá.
- Lázár András (1919–) az Állami Egyházügyi Hivatal főelőadója, elemi iskoláit Dorogon, a reáliskola első három évét Esztergomban végzi, majd kőműves-tanonc. 1940-ben bevonul katonának. 1945 óta párttag, a dorogi bányavállalatnál pártmunkás, 1949 óta függetlenített. 1950-től a Megyei Tanács VB Oktatási és Népművelési Osztályának vezetője. 1951–1952 a Megyei Békébizottság vezetője. 1952-től 1957-ig Esztergomban egyházügyi főelőadó, majd miniszteri biztos. 1957 és 1963 között az Esztergom Városi Tanács VB elnöke. 1964-től megyei egyházügyi főelőadó. 1955-ben megkezdi tanulmányait az ELTE Bölcsészettudományi Karán, de csak egy szemesztert végez el. Tanácsakadémiát, Marxista–Leninista Esti Egyetemet végez. Ipari Közgazdasági Technikumi érettségit tesz 1962–1964.
- Legányi Béla Norbert OSB (1906–1987) bencés rendi főapát, pedagógus. A bencés rendbe 1924-ben lép be, 1929-ben tesz fogadalmat, 1930-ban szentelik pappá. 1925–1929 között a Pannonhalmi Tanárképző Főiskolán fizika-matematika szakon végzi felsőfokú tanulmányait. A győri, esztergomi és pannonthalmi bencés gimnáziumokban tanít. 1947-ben a kőszegi bencés gimnázium igazgatója és házfőnöke lesz. 1950-ben a pannonthalmi bencés

- gimnázium igazgatója, 1952-ben a főmonostor perjele, 1958–1969 közt a bencés rend főapátja. Erről a tisztségéről 1969-ban mond le. Ezután hét éven át a székesfehérvári Papi Otthon lakója. 1976-ban visszatér Pannonhalmára.
- Lékai (Lung) László (1910–1986) bíboros. 1934-ben fejezi be teológiai és bölcseleti tanulmányait Rómában, ahol ugyanekkor pappá szentelik, 1936-ban teológiai doktori oklevelet szerez. 1936-ban káplán Ukkon, 1936–1937-ben II. prefektus a veszprémi Davidikum fiúnevelő intézetben, 1937–1944-ben a veszprémi szeminárium tanára, 1943-tól szentszéki kötelekvédő. 1944-ben püspöki tanácsos lesz, 1944–1948-ban püspöki titkár, 1944–1945-ben Mindszenty Józseffel együtt a sopronkőhidai fegyház foglya. 1946-tól pápai kamarás. 1948–1959 között balatonlellei plébános és a dél-balatoni esperesi kerület esperese, közben 1956–1957-ben megbízott püspöki irodaigazgató. 1959-től 1969-ig zalaszentiváni, 1969–1972-ben badacsonytomaji plébános. 1972-től címzetes püspök, 1974-től veszprémi apostoli kormányzó, 1975-től a római Nevelési Kongregáció tagja. 1976-tól esztergomi érsek, prímás és bíboros, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnöke.
- Lercaro, Giacomo (1891–1976) bolognai érsek, bíboros. 1914-ben szentelik pappá, ezt követően rögtön a genovai Szeminárium prefektusa lesz. Az I. világháború alatt kórház- és tábori lelkész. 1919-től szemináriumi professzorként tér vissza Genovába. 1937-től Genovában a Santa Maria Immacolata templom plébánosa. 1947-ben XII. Pius pápa Ravenna érsekévé nevezi ki, 1952-ben Bologna érseke lesz. 1953-ban bíborossá kreálják. A II. Vatikáni Zsinat moderátorainak egyike. 1966 és 1968 között a II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformjáért felelős tanácsának elnöke. 1968-ban lemond érseki székéről.
- Lippényi Ferenc (1912–) jogász, az Állami Egyházügyi Hivatal Titkárságvezetője, az ÁEH idegen nyelvi fordítója. Ebben a minőségben, illetve tolmácsolásra az MSZMP vezető szervei is gyakran igénybe veszik. 1964 óta párttag.
- Lovrek Károly (1927–) Nagykánizsán végzi a polgári, majd a kereskedelmi iskolát, 1947-ben érettségizik. 1948 és 1951 között a Pécsi Pedagógiai Főiskola magyar–történelem és kiegészítő testnevelés szakát végzi. Vidéken tanít 1961-ig, amikor is az ÁEH-hoz kerül Székesfehérvárra főelőadónak. 1960-ban Marxista–Leninista Esti Egyetemet, 1961 és 1965 közt az ELTE BTK történelem szakát végzi. 1952 óta párttag.
- Magary Gyula (1901–1988) prelátus. A Pázmáneum növendéke, 1924-ben Innsbruckban, 1929–1940 között a Pázmáneum prefektusa és vicerektora. 1940-ben római tanulmányútra megy. 1943–1971 között a Propaganda Fide tanára, a jogi kar dékánja.
- Manzini, Raimondo (1901–1988) olasz újságíró, a Kereszténydemokrata Párt országos tanácsának tagja. 1927–1957 között előbb az Il Carroccio, majd az Avvenire d’Italia főszerkesztője. 1960–1978 között az Osservatore Romano igazgatója, főszerkesztője.
- Marchisano, Francesco (1929–) 1952-ben szentelik pappá. II. János Pál pápa 1988-ban Populonia címzetes püspökévé és az Egyház Kulturális Javainak Pápai Bizottsága titkárává nevezi ki. 1991-ben a Szakrális Régészet Pápai Bizottságának elnöke, 1993-ban az Egyház Kulturális Javainak Pápai Bizottsága elnöke lesz. 1994-ben a pápa Populonia címzetes érsekévé nevezi ki. 2003-ban lemond az Egyház Kulturális Javainak Pápai Bizottsága elnöki székéről. Ugyanebben az évben a pápa bíborossá kreálja. Később korára való tekintettel a másik bizottsági elnöki címéről is lemond. 2005-ben részt vesz a XVI. Benedek pápát megválasztó konklávéban. Jelenleg is a római Szent Péter Bazilika főpapja.
- Markója Imre 1963 és 1978 között igazságügyminiszter-helyettes, 1978-tól 1988-ig igazságügyminiszter.
- Maros Józsefné (1920–) 1957 és 1964 között Budapest V. kerületének első titkára, 1963-tól 1967-ig az Elnöki Tanács tagja. 1958 és 1967 között országgyűlési képviselő.
- Máté János (1911–?) békepap. 1935-ben szentelik pappá, káplán Nézsán, 1936-tól Fóton, 1938-tól zárdalelkész Tiszaújfalun, 1941-től plébános Hetényházán, püspöki tanácsos 1951-től. A veszprémi egyházmegyében általános püspöki helynök 1951-től, 1955-től cím-

- zetes jádsi apát, 1957-től betegszabadságon tartózkodik. Országgyűlési képviselő 1953–1963 között.
- Mazowiecki, Tadeusz a Wiesz, lengyel katolikus folyóirat főszerkesztője. 1989–1990 között miniszterelnök.
- Méhes Lajos (1927–) 1941–1948 között a Ganz Vagonyárban géplakatos, 1948–1961 között az MDP, majd az MSZMP Budapesti Bizottságának munkatársa. 1961–1962 között Budapest XIV. kerületi Bizottságának első titkára, 1963-tól 1964-ig a Budapesti Bizottság titkára, 1964–1970 között a KISZ KB első titkára. 1970–1978 között a Vas-, Fém- és Villamosipari Dolgozók Szakszervezetének főtítkára, 1978-tól 1980-ig az MSZMP Budapesti Bizottságának első titkára, 1981–1983 között ipari miniszter, 1983–1985 között a SZOT főtítkára. 1962-től 1965-ig az MSZMP Központi Bizottságának póttagja, 1965–1988 között tagja, 1980–1985 között a Politikai Bizottság tagja. 1967–1990 között országgyűlési képviselő, 1978–1980 között az Elnöki Tanács tagja. 1985-től 1989-ig az Alkotmányjogi Tanács tagja.
- Merksz Elemér (1907–1974) csanádi egyházmegyes pap, teológiai tanár. A Pázmáneum növendéke, 1929-ben szentelik pappá. Káplán 1929-től Kunágótán, 1931-től Magyarbánygyen, 1932-től Battonyán, 1933-tól Makón, 1935–1950 között kórházlelkész és hitoktató Szegeden. 1952-től teológiai tanár, kanonok 1955-től, 1957-től püspöki helynök.
- Mester István (1917–1984) az egri egyházmegyében szentelik pappá 1941-ben. Budapesten szerez teológiai doktorátust. A háború alatt táborigénylő lelkész a keleti fronton. 1947-ben Rómába küldik egyházi előjárói jogi tanulmányokra, ahonnan már nem térhet vissza. A Püspöki Kongregáció osztályvezetője, 1964-ig a Magyar Püspöki Kar ügyvivője Rómában, a Pápai Magyar Intézet rektorhelyettese.
- Mészáros Tibor (1919–2003) veszprémi egyházmegyes pap, az emigrációban Mindszenty bíboros titkára. A teológiát Innsbruckban és Sittenben végzi, ahol 1943-ban pappá szentelik. A nyilasok letartóztatják 1944-ben. 1947-től püspöki szertartó, püspöki titkár. 1948-ban letartóztatják, átadják a szovjeteknek, akik Badenben 25 évi kényszermunkára ítélik. Szibériából 1955-ben kerül haza. Rendőri megfigyelés alatt tartják, majd Svájcba emigrál. A Szent István Zarándokház első igazgatója, később Mindszenty József titkára 1972–1975 között. 1991-ben két társával odaláncolja magát főpásztora sírjához, hogy ne tudják elszállítani a bíboros földi maradványait Mariazellből Esztergomba.
- Mihályfi Ernő (1898–1972) 1947-ben külügy és tájékoztatásügyi miniszter. 1948-ban az FKGP társelnöke és politikai bizottságának tagja. 1948-tól 1949-ig az Országgyűlés alelnöke. 1949 és 1972 között az Elnöki Tanács tagja. 1951 és 1958 között kulturális miniszter-helyettes. 1945-től 1972-ig az Országgyűlés tagja.
- Mihelics Béla Vid (1899–1968) újságíró, szerkesztő. Érettségi után a ciszterciák zirci kolostorában tölt egy évet kispapként. A rendházat elhagyva 1918-tól jogot tanul, párhuzamosan bölcsészetet is végez a budapesti tudományegyetemen. 1922-ben bölcsészdoktor lesz, majd 1928-ban jogtudományi oklevelet szerez. 1923-tól az Új Nemzedék munkatársa 1944-ig, a lap megszűntéig. 1927-től a Vox Academica, a katolikus diákszövetség lapjának főszerkesztője. 1931-ben a Magyar Társadalomtudományi Társaság titkárává választják. 1934-től rövid ideig a Katolikus Szemle szerkesztésében is részt vesz. A Szent István Akadémia 1938-ban tagjai közé választja, később a sajtóiskola vezetője lesz. Az 1930-as évek végén Vas, majd Komárom vármegye szociális előadója. 1945-től a Magyar Közlöny tördelőszerkesztője, majd az Új Ember szerkesztőségébe kerül és 1947-ig a lap helyettes főszerkesztője. 1947-ben a Demokrata Néppárt országgyűlési képviselőjévé választják. Cikkei jelennek meg a párt lapjában, a Hazánkban. 1949-től a Vigilia főmunkatársa, majd Sík Sándor halála után, 1963-tól főszerkesztője.
- Miklós Imre (1927–2003) a második világháború után a szakszervezeti ifjúsági mozgalom különféle szervezeteiben végez függetlenített munkát. 1951-ben, az alakulás után kerül

az Állami Egyházügyi Hivatalhoz. 1952-ben már csoportvezető, fél év múlva a politikai osztály vezetője. 1959-től elnökhelyettes, 1971-től nyugdíjazásáig (1989) elnök, államtitkár.

Mindszenty (Pehm) József (1892–1975) esztergomi érsek. A gimnáziumot (1903–1911) és a teológiát Szombathelyen (1911–1915) végzi. 1915 és 1917 között Felsőpatyon lelkipásztor. 1917-től Zalaegerszezen hittanár, 1919-től plébános. Újságot ad ki, iskolát, templomot épített. A városba hívja a Notre Dame tanító rendet, számukra modern iskolát (elemi, polgári, líceum) és zárdát épített. 1944-től veszprémi püspök, 1945 és 1974 között Magyarország prímása, esztergomi érsek. 1948. december 26-án az államvédelem Esztergomban letartóztatja. 1949. február 8-án életfogytiglani börtönbüntetésre ítélik. A Gyűjtőfogházban és a Conti utcai börtönben raboskodik. 1955-től szigorú házi őrizetben tartják. 1956. október 30-án kiszabadul, másnap Budapestre érkezik. A forradalom bukása után az amerikai követségen keres menedéket. A Szabadság téri épületet csak 15 év múlva hagyja el. Rómába utazik, ahol VI. Pál pápa szívélyesen fogadja. 1971-től a bécsi Pázmáneumban él. Utazásokat tesz Európában, az USA-ban és Dél-Amerikában. 1974-ben a pápa az esztergomi érseki széket üresnek nyilvánítja. 1974 októberében a frankfurti könyvvásáron ünnepélyesen bemutatják a bíboros emlékiratait. 1975. május 6-án Bécsben hunyt el. Mariazellben helyezik ideiglenes nyugalomra. 1991. május 4-én az esztergomi bazilikában helyezték végső nyughelyére.

Mócsy Imre S.J. (1907–1980) jezsuita szerzetes. 1925-ben belép a Jézus Társaságba, 1936-ban szentelik pappá Innsbruckban. Rómában szerez doktorátust a szentírásudományból. Budapesten és Szegeden a főiskolán tanít, majd 1948-ban Czapik Gyula érsek megbízásából egyházi ügyben Rómába utazik. 1949 elején tér vissza a pápa utasításával, melyben a magyar püspököket kintartásra szólítja fel. 1949. január 17-én letartóztatják és Kistarcsára internálják. Megszervezi az ott raboskodó papjelöltek számára a teológiát, melynek legaktívabb tanára. 1953-ban a tábor felszámolása után kilenc és fél évre ítélik, de 1955-ben szabadlábra helyezik. Fűtőként, raktárosként dolgozik. 1965-ben ismét letartóztatják, négy évre ítélik. 1968-ban szabadul, a MÁV-nál dolgozik 1970. évi nyugdíjazásáig. Utána több helyen végez kisegítő lelkipásztori munkát. Műveinek nagy része csak halála után jelenhet meg nyomtatásban.

Mód (Oszkó) Aladár (1908–1973) történész, egyetemi tanár, író, a történelemtudományok doktora (1955). A budapesti tudományegyetem bölcsészettudományi karán magyar–latin szakon tanári oklevelet szerez. 1932-től tagja a KMP-nek. Oszkó Aladár néven szerkeszti a Szabadon (1931–1932) című folyóiratot. 1932-ben baloldali röpiratok terjesztése miatt több diáktársával együtt letartóztatják, 4 hónapra vizsgálati fogságba kerül. 1943-ban megjelent könyve (400 év. Küzdelem az önálló Magyarországért) miatt újra letartóztatják. 1945 után az MKP Gazdasági Bizottságának titkára, a Szabad Nép munkatársa, 1946-tól a Társadalmi Szemle felelős szerkesztője. 1947-től az MKP Központi Vezetőség agitációs propaganda osztályának részlegvezetője, 1949-től a köznevelési osztály vezető-helyettese, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) főtítkára (1954–1961). 1954-től haláláig az Eötvös Loránd Tudományegyetemen (ELTE) a tudományos szocializmus tanszék vezetője. A Hazafias Népfront elnökségi tagja.

Molnár Endre (1928–) 1962 és 1966 között az MSZMP Központi Bizottságának tagja, Agitációs és Propaganda Osztály vezető-helyettese. 1965–1971 között Budapest XIX. kerületének első titkára.

Móna Gyula (1928–1982) pártmunkás, filozófus. 1949-ig bányamunkás. 1949–1952-ben a nagykanizsai pártiskola vezetője, 1952–1954-ben a budapesti öthónapos, 1954–1958-ban az egyéves pártiskola tanára, közben karhatalmi szolgálatot teljesített 1956–1957. Moszkvában aspiráns 1958–1962, itt védte meg kandidátusi értekezését az érdekviszonyok struktúrája témaköréből. 1962–1966-ban az MSZMP KB Pártfőiskoláján tanít filozófiát, 1966–1969 az MSZMP Nógrád megyei Bizottsága Oktatási Igazgatóságának vezetője, 1969-től 1980-ig az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának helyettese, 1979 decemberétől 1980

- márciusáig megbízott vezetője. 1980-tól haláláig az MSZM KB Politikai Főiskolájának rektor-helyettese.
- Montalvo, Gabriele (1930–1998) nunciatúrai tanácsos. 1953-ban a Santafe de Bogota-i Egyházmegye papjaként szentelik pappá. A római Lateráni Egyetemen doktorál kánonjogból, majd 1957-től a Szentszék diplomáciai szolgálatába áll. 1964 és 1974 között a kelet-európai országok ügyeivel foglalkozik, 1974-ben Nicaragua és Honduras apostoli nunciává nevezik ki. 1986-tól 1996-ig Jugoszlávia apostoli pro-nunciusa. 1999-ben az Egyesült Államok apostoli nunciusa lesz.
- Montini, Giovanni Battista lásd Pál, VI. pápa.
- Morlin Imre S.J. (1917–2003) jezsuita szerzetes. A Ludovika Akadémia elvégzése után 1938-ban tüzérhadnaggyá avatják. A II. világháborúban megjárja az orosz frontot, később Budapesten megsebesül és fogságba esik. Szibériából 1947-ben szabadul. Ekkorra megérett benne az elhatározás: szerzetes lesz. 1948-ban érkezik a Manrézába. A szegedi noviciátusból 1950-ben Jászberénybe hurcolják, ott teszi le első fogadalmát. Tanulmányait állami parancsra nem folytathatja. 1956-ban Szegeden sekrestyés lesz és „házilag” folytatja rendi tanulmányait. 1957. január 27-én Pomázon, titokban szenteli pappá Kisberk Imre székesfehérvári püspök. Utolsó fogadalmát 1963-ban teszi le. A Rokolya utcai plébánián sekrestyés. Sajtószabadsággal való visszaélés címén börtönbe kerül tíz hónapra. 1981-ben Rómába mehet lelkiségi teológiára. Ezután többnyire Leányfalun működik, a Szent Gellért Lelki Gyakorlatos Házban. Itt veszi át P. Kolvenbach általános rendfőnök megbízását: az éledni kezdő magyar rendtartomány főnöke lesz. Közmegelegedésre intézi az ügyeket 1990-ig. A továbbiakban hat évet a Mária utcában, három évet Makkos-Márián, három évet pedig a rend Radvány utcai házában dolgozik.
- Moro, Aldo (1916–1978) olasz politikus. 1946-tól a Kereszténydemokrata Párt, a Democrazia Christiana (DC) képviselője. 1955-ben külügyminiszter, 1957-ben oktatási miniszter. 1959 és 1964 között a DC elnöke. Jelentős szerepet vállal a baloldali nyitásban, 1963 és 1968 között a Közép-Bal Koalíció miniszterelnöke (1973–74-ben ismét). Másodszor is külügyminiszter a koalícióban 1974-től 1977-ig. A Vörös Brigádok terrorszervezet tagjai elrabolták és meggyilkolták.
- Műnnich Ferenc (1886–1967) jogász, miniszterelnök. Jogot végez Budapesten. 1917-ben belép az Oroszországi Kommunista Pártba. 1918-ban a Vörös Hadsereg internacionalista egységeinek egyik parancsnokaként harcol. Hazatérve részt vesz a KMP megalakításában. A Tanácsköztársaság idején a Hadügyi Népbiztosság szervezési osztályának vezetője, a Vörös Hadsereg 6. hadosztályának parancsnoka. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrál, 1921-ben Berlinben a Német Kommunista Párt megbízottjaként egyik irányítója a közép-németországi munkások fegyveres akcióinak. Letartóztatják és 1922-ben kiutasítják Németországból. 1922-től a Szovjetunióban él, az ásványolaj-ipari ellenőrző bizottság vezetője. 1936-ban önkéntesként Spanyolországba megy, a 15. spanyol hadosztály vezérkari főnöke, utóbb a 11. nemzetközi brigád parancsnoka. 1940 végén visszatér a Szovjetunióba, 1942-től mint a szovjet hadsereg tisztje a sztálingrádi fronton harcol, később a moszkvai Kossuth Rádió szerkesztőségének vezetője. 1945-ben hazatér, 1946–1949-ben Budapest rendőrfőkapitánya, a népi államrendőrség egyik kiépítője. 1949 után diplomáciai külképviseleteket vezet. 1956–1957-ben államminiszter, a fegyveres erők minisztere, belügyminiszter és miniszterelnök-helyettes. 1958–1961-ben a Minisztertanács elnöke, 1961–1965-ben újra államminiszter. 1956-tól haláláig az MSZMP Központi Bizottságának és Politikai Bizottságnak tagja. 1963-tól 1967-ig országgyűlési képviselő.
- Nagy Dániel (1910–) 1949 és 1963 között az Elnöki Tanács helyettes elnöke, 1963-tól 1971-ig az Elnöki Tanács tagja. 1948-tól 1971-ig országgyűlési képviselő.
- Nagy László az Állami Egyházügyi Hivatal főelőadója 1964-től, majd a Katolikus Főosztály vezetője 1969-ig. Ezt követően az Államigazgatási Főcsoport vezetője. Jogi egyetemet vég-

- zett. 1970 májusában kilép az ÁEH-ból, a Népművészeti és Háziipari Kisipari Szövetkezeti Vállalat igazgatója lesz.
- Nánási László (1906–1985) politikus. 1945-ig földműves. Az 1930-as években kapcsolatba kerül a Márciusi Fronttal és a népi írókkal. 1939-ben részt vesz a Nemzeti Parasztpárt megalakításában. A Szabad Szó című lap külső munkatársa, 1945 után szerkesztője, majd 1949-ig főszerkesztője. 1946–1947-ben a Nemzeti Parasztpárt szervezési osztályának vezetője, 1946-ban a Politikai Bizottság tagja. 1947–1949-ben a Nemzeti Parasztpárt főtítkárhelyettese és az Országos Vezetőség tagja. 1945-től haláláig parlamenti képviselő. 1949-től haláláig az Elnöki Tanács tagja, egyidejűleg a Szövetkezetek Országos Szövetsége főtítkárhelyettese, majd felügyelő bizottságának elnöke. 1957–1964-ben a Hazafias Népfront Országos Tanácsának titkára. 1952-től az Országos Béketanács alelnöke. Két évtizeden keresztül a Szövetkezet című lap főszerkesztője.
- Nemes Dezső (1908–1985) politikus, történész, az MTA tagja. Kárpitos szakmát tanul, 1926-tól a KMP tagja. 1928-ban a KIMSZ Központi Bizottságának titkára. Börtönbüntetésének letöltése (1931) után a KMP utasítására a Szovjetunióba megy, ahol a Nemzetközi Lenin Iskola hallgatója lesz. Hazatérése (1933) után a KMP Budapesti Bizottságának titkára, majd a Központi Bizottság tagja és magyarországi instruktora. 1935-től a Szovjetunióban él, 1939-ig bütorgyári munkás Moszkvában, 1939–1943-ban munka mellett elvégzi a Lomonosov Egyetem történelem szakát. 1943-ban agitációs tevékenységet folytat a magyar hadifogolytáborokban. 1944-ben a krasznogorszki antifasiszta hadifogoly-iskola tanára, majd igazgatója, 1945 elején az Igaz Szó című magyar hadifogoly újság szerkesztője. 1945-ben visszatér Magyarországra. 1945–1948-ban a Szakszervezeti Tanács titkára, 1948–1950-ben a Tartós békéért, népi demokráciáért! című folyóirat szerkesztőbizottságának tagja. 1953–1956-ban a Szikra Könyvkiadó, 1956 őszén az MDP Pártfőiskolájának igazgatója. 1957–1961-ben a Népszabadság szerkesztőbizottságának vezetője. 1965–1966-ban az MSZMP Központi Bizottsága Párttörténeti Intézetének főigazgatója, 1966–1975 között az MSZMP Politikai Főiskolájának igazgatója, 1975–1977-ben rektora. 1977–1980-ban a Népszabadság főszerkesztője. 1980-tól nyugalomba vonulásáig (1983) ismét a Párttörténeti Intézet igazgatója. Több mint húsz évig elnöke az MTA Történettudományi Bizottságának és a Magyar Történészek Nemzeti Bizottságának.
- Németh Károly (1922–) hentessegéd, 1945–1952 között MKP-, illetve MDP-funkcionárius, 1954–1960 között az MDP, illetve az MSZMP Csongrád megyei bizottságának első titkára. 1962–1965 és 1974–1987 között az MSZMP Központi Bizottságának titkára, 1965–1974 a Budapesti Pártbizottság első titkára. 1956–1957 az MSZMP Központi Bizottságának póttagja, 1957–1988 között tagja, 1966–1970 között a Politikai Bizottság póttagja, 1970-től 1988-ig tagja. 1967 és 1988 között az Elnöki Tanács tagja, 1987 és 1988 között elnöke. 1958-tól 1988-ig országgyűlési képviselő.
- Nixon, Richard Milhouse (1913–1994) az Amerikai Egyesült Államok 37. elnöke (1969–1974). Ügyvédi diplomát szerez (1937). A II. világháborúban a tengerészetnél szolgál. 1946-ban a republikánus párt képviselője, 1951-től Kalifornia szenátora. Eisenhower alelnöke 1953–1961 között. John F. Kennedyvel szemben alulmarad a választásokon. Rövid ideig visszavonul a politikától. 1968-ban győz az elnökválasztáson. Elnöksége alatt terjed ki a vietnami háború a szomszédos Kambodzsára és Laoszra. Diplomáciai kapcsolatot létesít a Kínai Népköztársasággal (1972). Vietnámban fegyverszünetet köt (1973). Megkötí a SALT-Egyezményt (1972). 1972-ben újraválasztják, de két év múlva lemond a Watergatebotrány miatt.
- Nyers Rezső (1923–) 1948 és 1956 között az MDP Központi Vezetőségének tagja. 1950 és 1954 között Budapest XIX. kerületének első titkára. 1957-től 1989-ig az MSZMP Központi Bizottságának titkára, 1962 és 1974 között az MSZMP Központi Bizottságának titkára. 1962–1975 és 1988–1989 között a Politikai Bizottság tagja. 1960-tól 1962-ig pénzügyi-

- niszter. 1988-tól 1989-ig államminiszter. 1989-ben az MSZMP elnöke és Elnökségének tagja. 1948–1953, illetve 1958–1990 között országgyűlési képviselő.
- O'Shaugnessy, Elim (1907–1966) ügyvivő. 1938-tól az Egyesült Államok varsói, 1943-tól Rio de Janeiro-i alkonzulja. 1964 és 1966 között az USA budapesti nagykövetségén ügyvivő.
- Orbán László (1912–1978) az érettségi után jogot tanul Bécsben, Miskolcon és Szegeden. A jogi diploma megszerzése után fél évig Londonban gazdasági és politikai főiskolán tanul. 1938-ban belép a KMP-be, 1939-től a Népszava munkatársa. 1942 májusától illegalitásba kényszerül, majd a Békepárt Központi Bizottságának tagja. 1945-től 1947-ig nemzetgyűlési, 1947-től 1953-ig, majd 1958-tól haláláig országgyűlési képviselő. 1945 és 1950 között a Központi Vezetőség propaganda osztályának vezetője. 1955. január eleje és 1956. január 20. között oktatásügyi miniszter-helyettes. 1956. október 6-án beszédet mond a Rajk-per áldozatainak újratemetésén. 1956 novemberétől az MSZMP Központi Bizottságának Agitációs és Propaganda Osztályának helyettes vezetője, 1962-től vezetője. 1967-től a művelődésügyi miniszter első helyettese, majd művelődésügyi államtitkár. 1974. június 21-től kulturális miniszter.
- Orosz József (1928–) rendőr őrnagy, az Állami Egyházügyi Hivatal osztályvezetője. 1947 és 1949 között tisztviselő, 1949-től a Közgazdaságtudományi Egyetem hallgatója. A diploma megszerzése után 1953-tól 1957-ig a Belügyminisztériumban teljesít szolgálatot, majd az Országos Tervhivatal Közgazdasági Főosztályán főelőadó. 1968-tól átkerül az Állami Egyházügyi Hivatalba, a Katolikus Főosztály vezetője. 1972-től Vatikán-szakértő a Hivatalban. 1947 óta párttag, 1960 és 1965 között munkásőr.
- Ortutay Gyula (1910–1978) néprajztudós, művelődéspolitikus. 1945-től az MTA levelező, 1958-tól rendes tagja. 1942-ben lép be a Független Kisgazdapártba, a párt kulturális szakértője. 1945-től titokban tagja a kommunista pártnak is (kriptokommunista). 1947–1948 között az FKGP Politikai Bizottságának tagja, 1948-ban társelnöke. 1947-től 1950-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1958 és 1978 között az Elnöki Tanács tagja. 1957 és 1963 között az ELTE rektora, 1957–1964 a Hazafias Népfront főtitkára. 1944–1949 és 1958–1978 között országgyűlési képviselő.
- Ottaviani, Alfredo (1890–1979) 1916-ban Rómában szentelik pappá. 1953-ban bíborossá kreálják és a Római Kúria pro-titkárává, majd 1959-ben titkárává nevezik ki. 1962-től Berrhoea címzetes érseke. 1963-ban lemond címzetes érseki címéről. 1966-tól a Hittani Kongregáció alelnöke. 1967-ben kinevezik bíborossá. 1968-ban lemond a Hittani Kongregációban betöltött tisztségéről.
- Óvári Miklós (1925–2004) tanár, politikus. Pártfőiskolai tanár 1949–1953, 1957–1958 között, az MSZMP agitációs és propaganda osztályának egyik vezetője 1958–1961 között, majd a tudományos és kulturális osztály helyettes vezetője 1961–1966, vezetője 1967–1970 között. A Központi Bizottság tagja 1966–1988, titkára 1970–1988, irodavezetője 1985–1988 között. A Politikai Bizottság tagja 1975–1988 között.
- Pacelli, Eugenio lásd Pius, XII. pápa
- Pacini, Alfredo (1888–1967) címzetes érsek, pápai nuncius. 1913-ban szentelik pappá. 1946-tól pápai nuncius a Dominikai Köztársaságban és Haitin, germiai címzetes érsek. 1949-től Uruguayban, 1960-tól Bernben apostoli nuncius. 1967-ben a Római Kúria hivatalnokává nevezik ki.
- Pál, VI. pápa (1897–1978) családi neve Giovanni Battista Montini 1922-től a vatikáni államtitkárságon dolgozik, 1937 és 1952 között helyettes államtitkár, 1952-től nem bíboros rangú államtitkár, 1954-től Milánó érseke. 1958-ban XXIII. János pápa bíborossá nevezi ki. Miután 1963-ban a konklávé megválasztja pápának, vezeti és bezárja a II. Vatikáni Zsinatot.
- Pálfi József rendőr százados, őrnagy, alosztályvezető. 1963-ban a III/I–3-d alosztály tisztje, „Molnár Béla” tartótitkje.

- Papp Kálmán (1886–1966) győri megyéspüspök. A győri szeminárium elvégzése után 1908-ban szentelik pappá. Felszentelése után főpásztorá mosoni segédlelkésszé nevezi ki. Kápláni ideje után hittanár Győrben 1912-től, majd 1914-től tábori lelkész a háború végéig, amikor is újból a győri hittanári tisztet tölti be. 1920-tól röjtökmuzsaji, 1925-től soproni plébániát és kanonoki tisztet kap. 1925-ben megkapja a címzetes poki préposti rangot is. Kerületi esperes és tanfelügyelő 1926-ban. 1933-ban XI. Pius pápai prelatússa nevezi ki. Győri püspökké XII. Piustól kap kinevezést 1946-ban. Püspökszentelésére Sopronban kerül sor 1946. június 16-án, püspöki székét ugyanezen év június 29-én foglalja el.
- Párdi Imre (1922–) politikus. Az MDP Komárom megyei titkára 1950-től, a Veszprém megyei pártbizottság első titkára 1952–1956 között. Az MSZMP szervezője Tatabányán és a Komárom megyei Intéző Bizottság elnöke 1956–1957 között. A Központi Bizottság gazdaságpolitikai osztályán dolgozik 1959–1967 között, majd az Országos Tervhivatal elnöke 1967–1973 között, a Központi Bizottság gazdaságpolitikai osztályvezetője 1961–1967, 1973–1978 között. A Központi Bizottság tagja 1962–1985 között.
- Pataky Kornél (1920–1998) csanádi egyházmegyes pap, győri megyéspüspök. 1938-tól a bencés rend novíciusa, majd a csanádi egyházmegyébe kerül. Pappá szentelésére 1944-ben kerül sor Budapesten, hittudományi doktor. 1945–1948 között Szeged-felsőközponton a tannyavilágban segédlelkész. 1948–1950 között Szegeden gimnáziumi hittanár. 1949–1957 között Szegeden az egyházmegyei hivatalban püspöki titkár, házassági kötelekvédő, majd szentszéki jegyző. 1957–1974 között püspöki irodaigazgató és szentszéki bíró. 1973-ban provikárius, 1974-ben püspöki helynök. 1958-tól székesegyházi kanonok. 1968 májusában Ijjas József püspök a szőregi apáti címmel tünteti ki. 1969 májusában Udvardy József püspök a csanádi székeskáptalan nagyprépostjává nevezi ki. VI. Pál pápa 1975. január 7-én geg-i címzetes püspökké és győri apostoli kormányzóvá nevezi ki. A győri egyházmegye kormányzását az év február 10-én veszi át. Megyéspüspökké 1976-ban nevezik ki. 1991-ben vonul nyugállományba.
- Pázmány Péter (1570–1637) bíboros, esztergomi érsek. Református családból származik, 1583-ban katolizál, 1587-ben pedig a Jézus Társaságba lép. Bécsben, Rómában tanul, azután Grácban működik. 1601-ben a sellyei rendházba küldik előjárói hitszónoknak. Kassán és Nyitra vármegyében működik. 1603-ban ismét Grácban tanít. 1607-től Forgách Ferenc esztergomi érsek mellett dolgozik. Forgách érsek kezdeményezésére és II. Mátyás kérelmére V. Pál pápa felmentette szerzetesi fogadalmaitól. 1616-ban turóczi préposttá, majd az időközben elhunyt Forgách helyébe esztergomi érsekké nevezik ki. VIII. Orbán pápa szenteli bíborossá 1629-ben. Pázmány a magyarországi katolikus megújulás lelke. Prédikációival, hitvitáival számos előkelő családot térített vissza a katolikus egyházba. 1603–1611 között kilenc polemikus munkája jelent meg. 1619-ben Nagyszombatban nevelőintézetet és papnevelőt alapított, majd Bécsben is egyet 1623-ban, amely ma is működik és alapítójának nevét (Pázmánaeum) viseli. 1635-ben 100.000 forintnyi alappal létesítette a magyar tudományos egyetemet, hittani és bölcsészeti karral. Pozsonyban a jezsuitáknak kollégiumot és iskolát, Érsekújvárt és Körmöcbányán a ferencrendieknek kolostort alapít.
- Péter János (1910–) református lelkész, politikus. A Külügyminisztérium békeelőkészítő osztályán dolgozik 1945–1946-ban, majd a köztársasági elnök titkárságának vezetője 1946–1949 között, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke 1949–1957 között. A Kulturális kapcsolatok Intézete elnöke 1956–1958 között, a külügyminiszter első helyettese 1958–1961 között, majd miniszter 1961-től 1973-ig. Az MSZMP tagja 1961-től, a Központi Bizottság tagja 1966–1980 között.
- Pétery (Petrő) József (1890–1967) egri egyházmegyes pap. 1942–1967 között a váci egyházmegye püspöke. A politikai rendőrség 1953-tól haláláig házi őrizetben tartja Hejcéen.
- Petróczi Sándor (1918–1998) váci egyházmegyes pap, 1943-ban szentelik fel. Hitoktatói évek után 1948-ban egyházmegyei Actio Catholica titkár, 1948-53 közt püspöki titkár. 1953–

- 1957 közt levéltáros. 1957-től 1963-ig Cegléden adminisztrátor, 1963–1986 közt teológiai tanár Egerben. 1986-tól az Egyházmegyei Könyvtár és Levéltár igazgatója, 1987-től nyugállományban.
- Pfeiffer Miklós (1887–?) nyitrai, majd 1913-tól kassai egyházmegyes pap, 1909-ben szentelik fel. 1913-tól könyvtáros és levéltáros, 1914-től szeminárium tanár, 1916-tól kanonok. 1939-től egyházmegyei Actio Catholica igazgató és iskolafelügyelő. 1940-től pápai prelátus, 1943-tól általános helynök és nagyprépost. Emigrációban a Svájci Katolikus Magyar Misszió – fribourgi székhellyel – első főlelkésze.
- Pius, X. (1835–1914) Giuseppe Sarto parasztcsaládból származik. Páduában tanul teológiát, 1858-ban szentelik pappá. Káplán Tombolóban, majd plébános Salzanóban. Később Trevisóban kanonok, szeminárium tanár és a püspök általános helynöke. XIII. Leó pápa 1884-ben kinevezi mantovai püspökké, 1894-ben velencei pátriárka és bíboros lesz. 1903-ban választják meg pápának, a X. Pius nevet veszi fel.
- Pius, XII. pápa (1876–1958) Eugenio Pacelli római jogászcsaládból származik. 1917-től Bajországra, majd 1920-tól 1929-ig Németország pápai nunciusa. 1929-ben megkapja a bíborosi kalapot, és december 24-én a Vatikán államtitkára (külügyminisztere) lesz. Az 1924–1933 között Németországgal kötött konkordátumok alapvetően az ő nevéhez fűződnek. XI. Pius halála után, 1939. március 2-án Pacelli bíborost választják pápává. Erőfeszítéseket tesz a háború elkerülése érdekében. A második világháború idején a Szentszék következetesen semleges politikai magatartást tanúsít. A hidegháború éveiben éles antikommunista politikát folytat, a politikai kapcsolatoktól elvi alapon elzárkózik.
- Pobozsny Róbert (1890–1972) római katolikus püspök. A Pazmaneum növendékeként 1914-ben a bécsi egyetemen teológiából doktorál. 1913-ban szentelik pappá. 1914-től 1940-ig püspöki levéltáros és titkár, majd irodaigazgató kanonok. 1941–1945-ben püspöki helynök. 1945-től püspöki helynökként a roznányi egyházmegye kormányzója, 1949-től fölszentelt püspök és az egyházmegye apostoli adminisztrátora, 1969-től a szlovák római katolikus püspöki kar szeniorja.
- Póka György (1916–1987) segédpüspök, szombathelyi egyházmegyei kormányzó. A középiskolát a szombathelyi premonstrei gimnáziumban végezte, majd a győri egyházmegye papjelöltjeként kitüntetéssel érettségizett a győri bencés gimnáziumban. Teológiai tanulmányait a bécsi Pázmáneumban végezte, 1939. júl. 9-én Innitzer bíboros-érsek szentelte pappá. Egy évig fertőrákosi káplán, majd a győri kishemzseminárium prefektusa, 1942-től pedig a nagyszeminárium spirituális, az Eucharisztikus Értesítő szerkesztője. 1946-tól püspöki titkár, majd irodaigazgató. 1949-től pápai káplán, 1958-tól tiszteletbeli kanonok. 20 éven át plébános Várgesztesen, Bón és Csepregen. 1978-tól győri kanonok, egyben a négy dunántúli egyházmegyére kiterjedő Győri Püspöki Papnevelő Intézet rektora. 1982-ben II. János Pál pápa cubai c. püspökké és szombathelyi segédpüspökké nevezte ki.
- Pongrácz Kálmán (1898–1980) politikus. 1916-tól vesz részt a szakszervezeti mozgalomban, 1931-től a KMP tagja. 1918 után a Ganz Villamossági Gyárban dolgozik, ahol 1938-tól szakszervezeti főbizalmi. 1938-tól a Vas- és Fémmunkások Szakszervezete Központi Vezetőségének tagja. 1945–1947-ben a Ganz gyárak központi üzemi bizottságának elnöke. 1947-től a Ganz Vagonygyár vezérigazgatója. 1949–1950-ben Budapest polgármestere, 1950-től nyugalomba vonulásáig (1958) Budapest Főváros Tanácsának elnöke. 1948–1956-ban az MDP Központi Vezetőségének tagja. 1949-től haláláig országgyűlési képviselő, 1954–1960-ban a Hazafias Népfront Országos Tanácsa elnökségi tagja, 1963–1971 között az Elnöki Tanács tagja.
- Potyondi Imre (1885–1978) fehéregyházmegyes pappá szentelik 1908-ban, majd teológiai doktor. 1911-től a székesfehérvári szeminárium tanára, mellette püspöki titkár 1916-tól, irodaigazgató 1920-tól. 1930-tól kanonok és szeminárium rektor 1940-ig. Egyházmegyei Actio Catholica igazgató 1926–1948 között. A Központi Szeminárium rektora 1957–1968

- közt. Provikárius 1939-től, vikárius 1943–1971 közt. Shvoy püspök halála után káptalani helyökként kormányozza az egyházmegyét (1968–69). Pápai kamarás 1925-től, pápai prelátus 1935-től, 1949-től nagyprépost.
- Prantner József (1911–1975) az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke, államtitkár. 1945 előtt a vasútnál, építkezéseken és földmunkásként dolgozik. 1933-tól munkásmozgalmi tevékenységéért többször letartóztatják és elítélik. 1945-től 1951-ig Szekszárdon különböző párttisztviségeket tölt be. 1951-ben Budapestre kerül és az Állami Egyházügyi Hivatalban alosztályvezetőként működik 1955-ig. Közben az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) levelező tagozatának történelem szakos hallgatója (1952–1957). 1955-ben az Országos Béketanácsban a papi békemozgalom titkára. 1956–1961-ben az MSZMP Tolna megyei bizottságának első titkára. 1971-ig, nyugdíjazásáig az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke, 1968–1971-ben államtitkár.
- Prigione, Girolamo (1921–) 1944-ben szentelik pappá. Jogi előadó, a bécsi nuncius titkára. 1968-tól Lauriacum-i címzetes érsek, El Salvador és Guatemala apostoli nunciusa, 1973-ban apostoli delegátus Ghánában és Nigériában. 1978-tól apostoli delegátus, 1992-től nuncius Mexikóban. 1997-ben visszatér mexikói nunciusi tisztségéből.
- Pullai Árpád (1923–) 1961 és 1985 között az MSZMP Központi Bizottságának tagja, 1966-tól 1976-ig a titkára, 1963–1966 a párt- és tömegszervezetek osztályának vezetője. 1961 és 1963 között a KISZ első titkára. 1976-tól 1984-ig közlekedési miniszter. 1963 és 1980 között országgyűlési képviselő.
- Rác Pál 1948–1949 és 1974–1980 között külügyminiszter-helyettes, 1970–1973 között belügyminiszter-helyettes. 1975-től 1980-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja.
- Radó Polikárp OSB (1899–1974) bencés szerzetes. 1915-ben lép be a rendbe, ünnepélyes fogadalmat 1922-ben tesz. 1918–1923 között teológiai hallgató Innsbruckban. 1922-ben szentelik pappá. 1924–1930 között főiskolai tanár. 1930–1931 között Rómában tanul, 1931–1933 között főiskolai tanár Pannonhalmán, 1933–1935 között Győrben. 1937-től 1942-ig teológiai tanár, 1942–1950 között egyetemi tanár. 1950–1971 között tanár a Pázmány Péter Hittudományi Akadémián, Budapesten. 1971–1974 között nyugállományban Pannonhalmán.
- Rajz Mihály (1911–?) váci egyházmegyes pap, 1934-ben szentelik pappá, teológiai doktor. 1936–44 közt teológiai tanár Vácmon, 1942–44 közt püspöki szertartó és jegyző. Plébános Pécelen 1944 és 1951 között, Soroksáron 1951-től 1953-ig, majd Hatvanba helyezik káplánnak. Irodaigazgató Vácott 1957-ben, majd 1957–58 közt Soroksáron, 1958–59 közt Felsőgödön, 1959–1962 közt Becskén, 1962-től Mátyásföldön plébános.
- Rátkai (Reimann) János (1918–) az Állami Egyházügyi Hivatal Csongrád megyei egyházügyi főelőadója. Tanult szakmája szerint 1931 és 1945 között kereskedősegéd, 1940–1945-ben katonai szolgálatát tölti. A háború után rövid ideig a kiskundorozsmai rendőrkapitányságon polgári alkalmazott, majd 1946-tól alkalmi munkás, bolti eladó. 1952-től a Csongrád megyei Tanács Népművelési Osztályán előadó, 1959-től a Titkárságon egyházügyi főelőadó. 1952-ben hathónapos népművelési szaktanfolyamot, 1954-ben egy éves népművelési iskolát végez. 1963-ban a szegedi egyetem bölcsészettudományi karán tanári oklevelet, 1964-ben doktori fokozatot szerez. 1956. január 1-jén belép az MDP-be, majd az MSZMP tagja lesz.
- Réti Lajosné 1970 és 1980 között az MSZMP Központi Bizottságának tagja.
- Romány Pál 1970-től 1989-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja. 1973 és 1975 között az MSZMP Központi Bizottsága területi és gazdasági fejlesztési osztályának, 1975-ben az ipari, mezőgazdasági és közlekedési osztályának vezetője. 1970-től 1973-ig és 1980-tól 1987-ig Bács-Kiskun megyei első titkár. 1975 és 1980 között földművelésügyi miniszter, 1987-től 1989-ig a Politikai Főiskola igazgatója.
- Rónai Sándor (1896–1965) miniszter, eredeti szakmája kőműves. 1910-ben belép az SZDP-be. A Tanácsköztársaság idején a miskolci munkástanács tagja. 1921-től az SZDP Borsod

- vármegyei titkára, az építőipari szakszervezet helyi vezetője és a Magyar Építőmunkások Országos Szövetsége (MÉMOSZ) központi vezetőségének tagja. 1945 és 1948 között az SZDP Pártvezetőségének és Politikai Bizottságának tagja. 1948-tól 1956-ig az MDP Központi Vezetőségének tagja. 1945. július 21-től november 12-ig közellátási, 1945. november 15-től 1949. május 20-ig kereskedelmi és szövetkezeti, 1949. június 11-től 1950. május 9-ig külkereskedelmi miniszter. 1950. május 9-től 1952. augusztus 14-ig az Elnöki Tanács elnöke, majd az Országgyűlés elnöke 1963-ig. 1956-tól 1965-ig az MSZMP Központi Bizottságának, 1957-től 1966-ig a Politikai Bizottság tagja. 1944-től 1965-ig országgyűlési képviselő.
- Roncalli, Angelo Giuseppe lásd János, XXIII. pápa.
- Rossi, Opilio (1910–2004) bíboros. Ancyra-i címzetes püspök. 1976-ban emeli bíborosi rangra VI. Pál pápa. Nunciusként latin-amerikai államokban és Ausztriában, Bécsben teljesít diplomáciai szolgálatot. 1971. szeptember 28-án a Mindszenty Józsefet Rómába kísérő főpapok egyike. A pápa képviselőjeként vezeti a szentmisét Mindszenty József esztergomi újratemetése alkalmából.
- Rotta, Angelo (1872–1965) szentszéki diplomata. 1895-ben szentelik pappá, teológiai tanár. 1922-ben püspökké szentelik, thébai címzetes érsek lesz, ekkor kezdődik diplomáciai karrierje. Közép-Amerikában internuncius, majd 1925-től konstantinápolyi apostoli delegátus. 1930-tól budapesti apostoli nuncius. A második világháború idején tevékenyen bekapcsolódik az üldözött zsidók menekítésébe, részükre vatikáni menleveleket, keresztleveleket szerez. 1945. április 4-én kiutasítják az országból.
- Rózsa Elemér S.J. (1919–1995) jezsuita szerzetes. 1937-ben lép be a rendbe, 1947-ben szentelik pappá. Illegálisan él 1949-től, 1964-ben letartóztatják, 8 évi börtönrre ítélik.
- Rozsáli Menyhért (1916–1973) egri, majd győri egyházmegyes pap. 1940-ben szentelik pappá. Segédlelkész Mándokon 1940–1944, Kemeccsén 1941–1943, Tiszafüreden 1943–1944 között, tábori lelkész 1944–1947, hitoktató Tiszafüreden 1947–1947 között. Lelkész Fegyverneken 1949-ben, segédlelkész Miskolcon 1949–1950 között, lelkész Egerszalókon 1950–1954, Verpeléten 1954–1958 között, plébános Jászberényben 1958–1964 között. Egri apostoli kormányzó helynök 1959-től 1962-ig, győri általános püspöki helynök 1962–1965 között, kanonok 1964-től, 1965-től plébános a budapesti Szent Margit plébánián.
- Saad Béla (1905–1993) író, újságíró. 1928-ban a budapesti közgazdaságtudományi egyetemen szerez diplomát. 1929-ben az Új Nemzedék gyorsírója, majd riportere és színházi rovatának vezetője. 1938-ban a Nemzeti Újságban folytatásban jelenik meg két regénye. Dolgozik a Nemzeti Újságnak és az Új Időknek is. Katolikus szellemű újságíró, 1945 után az Új Ember munkatársa, majd szerkesztője, valamint a Vigília kiadói igazgatója, később felelős kiadója. 1948-ban szerkeszti az Új Ember almanachját. 1962–1965 között a II. Vatikáni Zsinat tudósítója.
- Sályi (Springer) István (1901–1974) gépészmérnök, egyetemi tanár, a műszaki tudományok doktora (1958), Kossuth-díjas (1953), az Elnöki Tanács tagja (1963). Mérnöki oklevelét a budapesti József Műegyetemen szerzi (1923). 1924–1928 között a Ganz Vagon- és Gépgyár műhelymérnöke, majd a Budapesti Műegyetem tanársegéde (1928–1937). 1937-től 1949-ig a Szabadalmi Bíróság bírója, emellett 1945–1949-ben az Iparügyi Minisztérium munkatársa. 1948–1950-ben a budapesti Állami Műszaki Főiskolán tanít. 1949-től 1971-ig a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem (MNME) mechanikai tanszékének vezetője, 1950–1961 között az egyetem rektora. 1953-ban az MNME díszdoktorává avatják. Több akadémiai bizottság és tudományos társaság munkájában vesz részt. 1953-tól országgyűlési képviselő, 1963-ig az Országgyűlés ipari bizottságának elnöke. 1963-tól 1975-ig az Elnöki Tanács tagja.
- Samore, Antonio (1905–1983) vatikáni diplomata, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának titkára 1953-tól 1967-ig. Bíboros 1967-től.
- Sándor, VI. pápa (1430 k.–1503) Rodrigo Borgia. 1454–64 közt Brescia érseke, majd kúriai kancellár. 1492-ben – dacára közismerten kicsapongó életvitelének – pápává választják.

- Sarlós István (1921–) 1959-től 1963-ig Budapest VI. kerületének első titkára, 1963-tól 1970-ig Budapest tanácselnöke. 1966 és 1989 között az MSZMP Központi Bizottságának, 1975 és 1987 között a Politikai Bizottság tagja. 1970-től 1974-ig a Népszabadság főszerkesztője. 1982-től 1984-ig miniszterelnök-helyettes, 1984-től 1988-ig az Országgyűlés elnöke. 1963-tól 1990-ig az Országgyűlés tagja.
- Schioppa, Lorenzo (1871–1935) az első Magyarországra akkreditált pápai nuncius. A vatikáni diplomáciában dolgozik, 1912-től a müncheni nunciatura titkára. 1920. augusztus 10-én nevezte ki XV. Benedek pápa Budapestre nunciussá. 1925-ben Hágába helyezték át, ott is halt meg.
- Schwarz-Eggenhofer Artúr (1890–1969) kanonok, 1958 szeptemberétől általános érseki helynökként, 1959 nyarától haláláig apostoli kormányzóként az esztergomi főegyházmege élén áll.
- Sebes István (1906–1966) illegális kommunista, pártfunkcionárius. Az MKP káderosztály, illetve tömegszervezetek osztálya munkatársa 1945-ben, majd a Szabad Nép rovatvezetője. A Kinevezési és Alkalmazási Bizottság főtitkára 1948-tól. Az ÁEK elnök-helyettese 1950–1955 között, majd annak minisztériummá szervezése után miniszter-helyettes 1955–1956 között. Külügyminiszter-helyettes 1956-tól 1959-ig, bécsi követ, illetve nagykövet 1959–1966 között.
- Shvoy Lajos (1878–1968) székesfehérvári püspök. Esztergomban végzi a teológiát, 1901-ben szentelik pappá. Hittantanár Budapesten. A Regnum Marianum templom építtetője és első plébánosa. 1927-től székesfehérvári püspök. 1944-ben szembehelyezkedik a nyilasokkal, ezért Sopronkőhidára hurcolják, ahol Mindszenty József veszprémi püspökkel együtt raboskodik. Pápai trónálló, római gróf (1947).
- Sík Endre (1891–1978) diplomata, külügyminiszter, jogász, író, történész, a történelemtudományok doktora (1962), Állami díjas (1965), Nemzetközi Lenin-békédíjas (1968). Sík Sándor piarista testvére. Érettségi után piarista novícius Vácott, majd kilép a rendből és jogot végez a budapesti tudományegyetemen (1913). Ügyvédjelölt korában cikkeket ír a Népszavába és a Szocializmusba. Irkutszkban 1920 márciusában belép az OK(b)P magyar csoportjába, melynek titkára, a Forradalom című lap szerkesztője (1920). Elvégzi a Professzorképző Intézet filozófiai szakát (1923–1926), ezt követően a Keleti Dolgozók Kommunista Egyetemének tanára az Afrika-tanszéken (1926–1937). Ekkor kezdi tanulmányozni az afrikai népek történetét. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának történelmi, majd néprajzi intézetének munkatársa és a moszkvai egyetem oktatója (1938–1945). A II. világháború idején a moszkvai Kossuth Rádió egyik szerkesztője. 1945 szeptemberében hazatér. 1947–1948-ban külügyminiszteri tanácsos, 1948–1958-ban rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, 1948 júniusától 1949 szeptemberéig washingtoni magyar követ. 1949–1954-ben a Külügyminisztérium politikai főosztályának vezetője, a Külügyi Akadémia igazgatója, 1954–1955-ben külügyminiszter-helyettes, 1955–1958-ban a külügyminiszter első helyettese, majd 1958. február 15-től 1961. szeptember 13-ig, nyugdíjazásáig külügyminiszter; 1958-tól 1970-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja. A békemozgalom tevékeny résztvevője. 1963-tól a Béke Világtanács tagja, 1964-től az Országos Béketanács elnöke, 1971-től a Béke Világtanács Elnöksége végrehajtó bizottságának, valamint a Társadalmi Szemle szerkesztőbizottságának tagja.
- Simon József (1924–) győri egyházmegyes pap. Győrben szentelik pappá 1949-ben. Tanulmányi szabadságon 1949–1950 között, teológiai doktor 1950-ben, segédlelkész Fertőszentmiklóson 1950–1953 között. Prefektus a győri Papnevelő Intézetben és docens a győri Hittudományi Főiskolán 1953–1956 között, hitoktató Mosonmagyaróváron 1956-ban, majd prefektus a győri Papnevelő Intézetben és teológiai tanár a Győri Hittudományi Főiskolán 1956–1958 között. Segédlelkész Kapuvárott 1958–1960 között, adminisztrátor Hővejen 1960-tól 1967-ig, adminisztrátor Beleden 1967-től 1972-ig. Plébános Koroncón 1972–1978 között, szentszéki bíró 1975-től, plébános Csepregben 1978–1994, Győr-Nádorvárosban

- 1994–2000 között, kerületi esperes 1981-től 1991-ig, majd címzetes apát 1990-ben. Főesperes-helyettes 1994–1996 között. Székesegyházi kanonok 1996-ban, majd komáromi főesperes 2004-től.
- Sixtus, V. pápa (1521–1590) Felice Peretti. Minorita szerzetes, 1547-ben szentelik pappá, 1548-ban teológiai doktorátus szerez. 1556-tól inkvizítor Velencében. 1566-tól püspök, 1570-től fermói érsek és bíboros. 1585-ben pápává választják.
- Sliptyj, Jozef (1892–1984) az ukrán Lvov koadjutor érseke (1939–1944), majd érseke (1944–1963). Csaknem harminc évet raboskodik a Szovjetunió különböző börtöneiben, illetve lágereiben. 1963-ban a hatóságok kiengedik Rómába. 1965-ben bíboros lesz.
- Sodano, Angelo (1927–) 1950-ben Astiban szentelik pappá. 1977-től Nova Caesaris címzetes érseke és Chile apostoli nunciusa. 1988-tól a Római Kúria titkára, 1991-ben bíborossá, majd a Római Kúria államtitkárává nevezik ki. 2002-től a Bíborosi Kollégium aldékánja, 2005-től dékánja.
- Somogyi Miklós (1896–1980) szakszervezeti vezető. 1920-ban belép az MSZDP-be és a kommunista befolyás alatt álló Magyar Építőmunkások Országos Szövetségébe (MEMOSZ), 1925-ben a MÉMOSZ Központi Vezetőségének tagja, 1930–1939-ben a szakszervezet alelnöke. Részt vesz az 1933. és 1935. évi építőmunkás sztrájk vezetésében. 1940-től a KMP tagja, 1942–1950-ben a MÉMOSZ elnöke. 1948-ban egyik vezetője a MÉMOSZ átalakításának, 1950-ben Rákosi Mátyás utasítására leváltják tisztségéből, felelőssé teszik a szakszervezet tevékenységében fellelhető hibáért. 1956. októbertől 1960-ig az Építő-, Fa- és Építőanyagipari Dolgozók szakszervezetének elnöke, 1956–1960-ban a SZOT elnöke. 1956-tól tagja az MSZMP Központi Bizottságának, 1957-től az Intéző, 1957–1966-ban a Politikai Bizottságának, 1957–1959-ben az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottságának elnöke. 1948–1953-ban és 1945–1967 között országgyűlési képviselő. 1965-ben nyugalomba vonul és a SZOT Számvizsgáló Bizottságának tagja, 1967–1975-ben elnöke.
- Szabó Imre (1901–1976) 1924-ben szentelik pappá Esztergomban. Káplán 1924–1926 között Budapest-Zuglóban. 1926–1931 között Budapesten hittanár. 1931-ben Budapesten a Helytartóságon II. titkár, titkár, helytartó-helyettes, helytartó. 1938-ban pápai kamarás, 1944-től Budapest-Krisztinavárosban plébános, 1950-ben tiszteletbeli kanonok. 1950-ben címzetes apát. 1951-ben Thyatirai címzetes püspök, majd esztergomi segédpüspök, érseki helytartó. 1964-ben Esztergomban általános helynök, 1969-től 1971-ig apostoli kormányzó.
- Szalai László 1970 és 1975 között az MSZMP Központi Bizottságának tagja.
- Száll József (1921–2004) diplomata. 1941-től tagja az illegális Magyar Kommunista Pártnak. 1945 után a MADISZ alelnöke, a Szabad Nép munkatársa. A Külügyminisztérium munkatársa, majd 1950 októberéig a berni magyar követség első titkára, ezt követően UNESCO nagykövet. 1953–1956 között dzsakartai, majd 1958-ig pekingi nagykövet. 1962. május 31-én nevezik ki római követté. 1971. február 15-én menedékjogot kér Rómában, mivel Magyarországon kémkedéssel vádolják.
- Szeifert József (1928–) a Grösz-per idején (1951) államvédelmis főhadnagy, majd százados az Állami Egyháziügyi Hivatal főelőadója 1963-tól. Négy polgárit végzett, 1945-ig liftesfiú és kifutófiú, majd nyomdai segédmunkás 1946-ig. Ezt követően 1948-ig szövűzomban dolgozik. 1948 és 1962 között a Belügyminisztériumban teljesít szolgálatot. 1962-ben a Tejipari Vállalat Ellenőrzési Osztályának vezetője. 1945 óta párttag, 1949–1950-ben a Szovjetunióban tanul, 1959 és 1961 között Marxista–Leninista Esti Egyetemet végez.
- Szekér Gyula (1925–) vegyészmérnök. 1956–1975 között vegyipari, illetve nehézipari miniszterhelyettes, miniszter. 1975–1980 között miniszterelnök-helyettes. 1980–1984 között az OMFB, majd a Magyar Szabványügyi Hivatal elnöke. 1962 és 1985 között az MSZMP Központi Bizottságának tagja.
- Szénási Géza (1919–1979) jogász, nagykövet, legfőbb ügyész. Jogi tanulmányait a budapesti tudományegyetemen 1941-ben fejezi be, a jogi doktorátust 1943-ban szerzi meg. 1945-től

tagja az MKP-nak. Rendőrtiszt, majd 1951-től vállalati jogtanácsos. 1956. november 16-tól a Magyar Népköztársaság legfőbb ügyésze. 1959–1962-ben az MSZMP Központi Bizottságának póttagja, 1962–1975 között tagja. 1975 decemberétől haláláig a Magyar Népköztársaság szófiai rendkívüli és meghatalmazott nagykövete.

Szendi József (1921–) teológiai doktor, fehérvári egyházmegyes pap, majd veszprémi püspök, érsek. 1944-ben szentelik pappá. A káplánévek után szemináriumi tanár Székesfehérvárott 1948-tól, prefektus 1949-től. A szeminárium bezárása (1952) után kórházlelkész, 1957–1959 közt Csepel–királyerdei lelkész, 1959–69 közt pákozdi plébános. 1969-től teológiai tanár Esztergomban. 1982-től apostoli kormányzóként, 1983-tól megyés püspökként, 1993-tól érsekként vezeti a veszprémi egyházmegyét. Nyugállományban 1997-től.

Szepesdi Ervin (1918–2002) Esztergomban szentelik pappá 1942-ben. Káplán a Belvárosi Plébánián 1949–1957 között, majd plébános Rákosfalván 1958–1984-ig. Budapesti Érseki Helynökségi titkár 1957–1961-ig, majd érseki általános helynök Esztergomban 1984-től 1992-ig. Kerületi esperes 1961-től, protonotárius kanonok 1977-től, főesperes 1982-től.

Szépvolgyi Zoltán (1921–) az Országos Társadalombiztosító Intézetben (OTI) és a KSH-ban dolgozik (1946–1949). Később az Országos Tervhivatal osztályvezetője, majd főosztályvezető-helyettese (1950–1959). A Budapesti Pártbizottság titkára (1964–1971), tagja a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának 1965-től. A Fővárosi Tanács elnöke 1971–1986 között. 1975-től 1988-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja. 1967-től 1990-ig országgyűlési képviselő.

Szilágyi Béla (1908–?) 1963 és 1970 között külügyminiszter-helyettes.

Szirmai István (1906–1969) újságíró. A párizsi egyetemen, majd a kolozsvári tudományegyetemen jogi tanulmányokat folytat. Magántisztviselőként helyezkedik el. Részt vesz az egyetemi baloldali ifjúsági mozgalmakban. 1929-ben belép a Román Kommunista Pártba (RKP). 1930–1931-ben az RKP erdélyi tartományi vezetőségében különböző állásokat tölt be. 1941-ben az észak-erdélyi kommunista mozgalom és a KMP összekötője. 1942 őszétől a KMP Központi Bizottsága, majd a Békepárt titkárságának tagja. 1944. február 28-án „hűtlenség” vádjával 15 évi fegyházra ítélik. 1945 után Szegeden részt vesz az MKP szervezésében, a Dél-Magyarországi titkárság vezető-helyettese, majd vezetője, decembertől a szegedi Délmagyarország című lap szerkesztője. 1946–1947-ben az MKP Központi Vezetősége tömegszervezeti osztályát vezeti, 1947–1949-ben az MKP, majd az MDP Országos Szervező Bizottságának titkára. 1949–1953-ban a Magyar Rádió vezetője és a párt központi vezetőségének póttagja. 1953 januárjában koholt vádak alapján letartóztatják. 1955-ben rehabilitálják. Szabadulása után a Begyűjtési Minisztériumban dolgozik. 1956 júniusától a Budapesti Pártbizottság lapjának, az Esti Budapestnek a főszerkesztője. Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának, majd az első központi bizottságnak tagja. A Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának, 1957-től az MSZMP Agitációs és Propaganda Osztályának vezetője, 1959-től az MSZMP Politikai Bizottságának póttagja, 1962-ben tagja. 1959-től 1966-ig a Központi Bizottság titkára, később az agitációs és propaganda bizottság vezetője, a Parlament külügyi, ezt követően kulturális bizottságának elnöki tisztét tölti be.

Szobek András (1894–1986) kommunista pártmunkás. 1910-ben belép az MSZDP-be és az építőmunkások szakszervezetébe. 1918-ban a munkástanács tagja, az 1919. évi proletárdiktatúra idején vöröskatoná és vörösőrpáncsnok. A kommün bukása után internálják. 1921-ben szabadul ki a nyíregyházi gyűjtőtáborból. 1921–1944 között az MSZDP békéscsabai titkára. 1925–1928-ban a Magyarországi Szocialista Munkáspárt tagja. 1944-től az MKP tagja, 1944–1945-ben Békés vármegyei titkára, 1945-ben Békés vármegye főispánja. 1945–1948-ban az MKP, 1948–1956-ban az MDP Központi Vezetőségének tagja, 1946–1948-ban a Politikai Bizottság póttagja. 1945 nyarán áttelepítési kormánybiztos, majd 1947-ig a Közellátásügyi Minisztérium politikai államtitkára, 1947–1949-ben földművelésügyi miniszteri politikai államtitkár és az Országos Közellátási Hivatal főtitkára. 1949–1950-ben

- Magyarország moszkvai nagykövete. 1950-től 1953. július 4-ig külkereskedelmi miniszter-helyettes, 1953–1954-ben pekingi magyar nagykövet rendkívüli nagyköveti és meghatalmazott miniszteri rangban. 1954 nyarától 1956. október 24-ig begyűjtési miniszter. 1957–1967 között az Elnöki Tanács tagja.
- Szurdai István (1911–1987) politikus. Az SZDP központban dolgozik 1945–1948 között, az MDP Központi Vezetőség Szervezési Osztályának vezető munkatársa 1948–1950 között, a Könnyűipari Minisztérium osztályvezetője és főosztályvezető-helyettese 1950–1957 között. Az MDP Központi Vezetőségének tagja 1948-tól 1951-ig. Az MSZMP Központi Bizottság ipari és közlekedési osztályának vezetője 1957–1963 között, a Központi Bizottság tagja 1957-től 1980-ig, titkára 1963–1966 között, belkereskedelmi miniszter 1966–1976 között.
- Takáts Sándor (1860–1932) történész, piarista tanár, az MTA tagja. A budapesti egyetemen történelem–latin szakon tanári oklevelet szerez; 1881-ben belép a piarista rendbe. 1886-ban szentelik áldozópappá. Előbb a rend nyitrai, majd 1889-től budapesti gimnáziumában tanít. 1898–1903 között a magyar kormány megbízásából a bécsi udvari kamarai levéltárban dolgozik a magyar vonatkozású iratanyag kiválasztásán. 1903-tól haláláig a képviselőház levéltárosa. 1917-től a Kisfaludy Társaság tagja. Elsősorban a 16–17. század, idősebb korában a reformkor történetével foglalkozott.
- Tardini, Domenico (1888–1961) vatikáni államtitkár, bíboros. 1921-től dolgozott az államtitkárságon, 1935 és 1937 között helyettes államtitkár. 1937-től 1952-ig a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának titkára. 1952-től államtitkár, de csak 1958-tól bíboros. XII. Pius pápa kommunistaellenes politikájának következetes híve.
- Testa, Gustavo (1886–1969) 1910-ben szentelik pappá. 1934-től Amasea címzetes érseke. 1934-től Egyiptomban, 1948-tól Palesztinában és Jeruzsálemben apostoli delegátus. 1953-tól Svájc apostoli nunciusa. 1959-től a Római Kúria hivatalnoka. Ugyanebben az évben bíborossá nevezik ki. 1962-től a Keleti Egyházak Kongregációjának titkára, 1967-től elnöke. 1968-ban e tisztségéből visszavonul.
- Timkó Imre (1920–1988) görög katolikus pap, püspök. Középkolai tanulmányait a budapesti bencés gimnáziumban végzi. 1938-ban belép a pannonhalmi Szent Benedek-rend növendékei közé. Teológiai tanulmányait először a római Szent Anzelm egyetemen folytatja 1942-ig, később a hajdúdorogi egyházmegye papnövendéke, majd a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem hittudományi karán fejezi be iskoláit. 1945. december 8-án Nyíregyházán szenteli pappá Dudás Miklós megyéspüspök. Országos hatáskörű görög katolikus egyetemi lelkészként tevékenykedik. 1947-től püspöke megbízásából megszervezi az ország nyugati felébe áttelepült görög katolikus hívek szórvány-pasztorációját, és 1968-ben e szórványterület püspöki helynöke lesz. 1972 júliusában dr. Dudás Miklós püspök halála után a hajdúdorogi egyházmegye és a miskolci Apostoli Exarchátus káptalani helynökévé választják. 1975. január 10-én VI. Pál pápa hajdúdorogi megyéspüspökké és a miskolci exarchátus apostoli kormányzójává nevezi ki. Nyíregyházán szentelik püspökké 1975. február 8-án. 1948-ban teológiai doktorátust szerez és meghívást kap a budapesti egyetem hit-tudományi fakultására, mint a keleti teológia lektora. 1950-ben magántanár lesz az ókeresztény egyház- és dogmatörténeti tanszéken, amelynek 1957-től adjunktusa, 1959-től nyilvános rendes tanára. A II. Vatikáni Zsinat óta a vallástörténet és az ökumenizmus tanára A Hazafias Népfront Országos Tanácsa és az Országos Béketanács tagja, betölti a Magyar ENSZ Társaság alelnöki tisztét. Elhunyt Nagyszerdán, 1988. március 30-án.
- Tims, Richard W. 1966 és 1967 között az Amerikai Egyesült Államok budapesti ügyvivője.
- Togliatti, Palmiro (1893–1964) olasz jogász, publicista, kommunista politikus, az Olasz Kommunista Párt alapító tagja, 1927-től haláláig főtitkára. 1936 és 1939 között a spanyolországi nemzetközi brigádok szervezője. 1940-től a Szovjetunióban él, 1944-ben hazatér Olaszországba, ahol bekapcsolódik az ellenállási mozgalomba. 1944–1945-ben miniszterelnök-helyettes, majd 1946 júliusáig igazságügyminiszter.

- Tomek Vince (1892–1986) piarista szerzetes. Rendfőnök, egyházi író, teológus. 1946-ban tartományfőnöknek, 1947-ben a rend egyetemes generálisának választják. 1967-ig tölti be ezt a tisztséget.
- Tóth K. János (1909–1998) esztergomi egyházmegyes pap. 1933-ban szentelik pappá. Az esztergomi egyházmegyéhez tartozik. Rómában él és dolgozik. A lateráni bazilika kanonokja, címzetes apát.
- Törő Imre 1963 és 1967 között az Elnöki Tanács tagja.
- Udvardy József (1911–2000) kalocsai egyházmegyes pap. 1936-ban szentelik pappá. 1957–1969 között plébános Jánoshalmán. 1969-től a csanádi egyházmegye apostoli kormányzója, taborai címzetes püspök, 1975. január 7-én megyéspüspökké nevezik ki. 1987-ben egyházmegyei vezetői tisztéről lemond és nyugdíjba vonul.
- Ustor Endre (1909–1973) a Külügyminisztérium Nemzetközi Jogi Osztályának vezetője, rendkívüli és meghatalmazott nagykövet 1964-től Bécsben.
- Vác Jenő S.J. (1914–2003) jezsuita szerzetes. 1935-ben lép be a rendbe, 1943-ban szentelik pappá. Két évig Rómában a Germanicum-Hungaricum repetitora. Szegeden tanít a Hittudomány Főiskolán 1951-ig, majd fizikai munkásként dolgozik. 1955-ben tartóztatják le először, 1956-ban 10 évre ítélik, a forradalom napjaiban szabadul. 1957-ben ismét letartóztatják, csak 1968-ban szabadul. Solymáron kántor, 1975-ben megszűnik a munkaviszonya, ezért az Egyházi Szeretszolgálat verőcsemarosi otthonában vállal munkát, 1982-től Püspökszentlászlón a szociális otthon lelki vezetője lesz. Az intézet megszűnése után felépíti és haláláig vezeti az Életrendezés házat.
- Vajda József (1912–1978) római katolikus püspök. Esztergomi egyházmegyes kispapként 1930-ban az esztergomi bencés gimnáziumban érettségizik. A teológiát a Gergely Egyetemen Rómában végzi, ahol 1936. október 25-én pappá szentelik, itt doktorál. 1938-ban budapesti hitoktató, 1941-ben Esztergomban prefektus és filozófianár. 1946-ban a szeminárium gondnoka. 1955-ben Zebegényben helyettes plébános. 1965-ben szemináriumi rektor, 1966. július 22.–1972. július 18. között lemondásáig protonotárius kanonok, 1969. január 10-től cartennai címzetes püspök, váci segédpüspök.
- Vályi Péter 1970 és 1973 között az MSZMP Központi Bizottságának tagja. 1967-től 1971-ig pénzügyminiszter, 1971-től 1973-ig miniszterelnök-helyettes.
- Váradai József (1926–) egri, 1993-tól debrecen-nyíregyházi egyházmegyes pap. A Központi Szemináriumban végzi teológiai tanulmányait, 1953-ban szentelik pappá. 1953-tól káplán Füzesabonyban, 1954–1955 között Egerben, 1955–1974 között prefektus és teológiai tanár az egri szemináriumban. Plébános Győrapátfalván, Miskolcon, 1990-től Nyíregyházán. Főesperes, pápai prelátus, püspöki helynök.
- Varjas Győző (1929–1991) szombathelyi egyházmegyes pap. 1951-ben szentelik pappá, tanulmányi szabadságon van 1951–1953 között, teológiai doktor 1953-tól. Hitoktató Kőszegen 1953–1954, püspöki titkár 1954–1962, irodaigazgató 1962–1972 között. A II. Vatikáni Zsinat alatt speciális delegátus Szombathelyen 1962–1965 között. Lelkész Szombathely-Herényben 1971-től 1975-ig, plébános ugyanitt 1975-től.
- Várkonyi Imre (1916–1983) kalocsai egyházmegyes békepap, kanonok. A teológiát Budapesten végzi 1936–1942 között, 1941-ben szentelik pappá, 1942-ben a hittudományok doktora. Káplán Homokmégyen, Hitoktató 1943-ban Horgoson, 1944-ben Topolyán, 1946-ban Bácsalmáson, majd Jánoshalmán. 1947-ben a kalocsai Hittudományi Főiskola tanára. 1951-től megbízott irodaigazgató, címzetes prépost, majd a szegedi hittudományi főiskola tanára. 1953-tól 1958-ig az Actio Catholica országos igazgatója. 1961-től főkapitány helynök Kalocsán. 1963-tól országgyűlési képviselő. 1966-tól az MKPK külügyi bizottságának főtárgya. Vecsey József (1913–1977) Budapesten szentelik pappá. Mindszenty József mellett káplán, majd hittanár Zalaegerszegen. 1946-tól 1952-ig a szombathelyi teológia tanára. 1952-ben elhagyja az országot, 1956-ig Sankt Gallenben lelkész, 1956-tól 1962-ig Párizsban mű-

- ködik, ő a franciaországi magyar főlelkész. 1966-tól 1969-ig szerkeszti az általa alapított párizsi Sorsunk című lapot. Sankt Gallenben nyomdát létesít és 1969-ig szerkeszti a Hiszek (később Életünk) című folyóiratot. 1971-től 1975-ig Mindszenty József titkára. A Mindszenty-alapítvány, múzeum és levéltár egyik alapítója.
- Villot, Giovanni (1905-1979) párizsi segédpüspök (1954-1959), majd Lyon koadjutor érseke (1960-1965) és érseke (1965-1967). 1965-től bíboros, 1969-től kardinális, majd vatikáni államtitkár.
- Vitányi György (1914-1972) 1941-ben Leuven-ben szentelik pappá. 1942-1948 között több helyen káplánként működik. 1948-1953 között a Szent György Lelkészség vezetője, 1953-1956 között zuglói plébános, 1957-1958 között plébános Dorogon, 1958-tól plébános Szentimre városban, közben irodaigazgatói feladatot lát el Esztergomban. Jelentős közéleti munkásságot fejt ki, az OBKB főtitkárhelyettese, a Magyar Katolikus Püspöki Kar Külügyi Bizottságának tagja.
- Winkler József (1905-1981) püspök. A kőszegi bencés gimnáziumban érettségizik. Teológiai tanulmányait a római Collegium Germanico-Hungaricum növendékeként a Gregoriana egyetemen végzi. Ott avatják a bölcsélet doktorává 1927. június 17-én, teológiai doktorrá pedig 1931. július 20-án. 1933-ban elnyeri a cursus magisterii diplomáját, melynek alapján a Gergely egyetem teológiai fakultásának magister aggregatusa lesz. Rómában szentelik pappá 1930. október 25-én. 1933-1934 között Jákon káplán és adminisztrátor, 1934-től 1937-ig prefektus a budapesti Szent Imre kollégiumban, 1937-1945 között a szombathelyi szeminárium prefektusa és teológiai tanár, 1945 és 1952 között spirituális és teológiai tanár ugyanott. 1952-től 1956-ig Győrött teológiai tanár. 1956-tól Szombathelyen kiegészítő lelkész és az egyházművészeti bizottság főtitkára. Ezenkívül 1943-tól egyházmegyei censor, 1944-től zsinati vizsgáló, 1955-től pápai titkos kamarás. 1964. október 28-án szentelik püspökké a budapesti Bazilikában. Dadimai címzetes és szombathelyi segédpüspök.
- Wyszyński, Stefan (1901-1981) bíboros. A szociológia doktora. A második világháború idején aktívan részt vesz a titkos, földalatti lengyel iskolahálózat működtetésében és rendszeresen előadásokat tart az egyetemi ifjúságnak; tábori és kórházi papként részt vesz az 1944-es varsói felkelésben, közeli kapcsolatok fűzik a lengyel ellenállás fegyveres erejéhez, a Honi Hadsereghez. 1948 októberétől Lengyelország primása, gnieźnói és varsói érsek, 1953-tól bíboros, a Lengyel Püspöki Kar Konferenciájának vezetője. A kommunista hatalommal szembeni kitartó, de rugalmas ellenállás híve. 1953-ban letartóztatják. 1956. október 28-án térhet vissza Varsóba, s foglalhatja el ismét hivatalát a lengyel egyház vezetőjeként. A kommunista párt átmeneti meggyengülését az egyház függetlenségének kivívására használja fel.
- Zdravec Uzdóczy István OFM (1884-1965) ferences szerzetes. 1898-ban lép be a ferences rendbe. Teológiai tanulmányait Rómában végzi, itt szentelik pappá 1907-ben. 1908-1910 között Baján, 1911-1915 között Gyöngyösön teológiai tanár. 1915-1920 között házfőnök és plébános Szegeden. 1920-tól 1927-ig tábori püspök. 1945. május 8-án letartóztatják, 1946-ban 5 év 6 hónapra ítélik. 1947-ben mentik fel végleg. 1951-ben kitelepítik Alsóvadász, majd (Szomor) Homrogd községbe. 1955-től Zsámbékon lakik, ez idő alatt számos papot szentel titokban.
- Zágon József (1909-1975) győri egyházmegyei pap, kanonok. Mint a Pazmaneum növendéke végzi teológiai tanulmányait a bécsi egyetemen, 1935-ben szentelik pappá. Káplán Sopronban, 1937-től a győri püspök titkára. 1938-ban teológiai doktorátust szerez, majd irodaigazgató és győri kanonok. 1949-ben külföldre távozik, Rómában megszervezi a külföldi magyarok Actio Catholicáját. Rómában Casa di San Stefano (Szent István Zarándokház) néven zarándokházat építtetett. Az Elvándorlás és Turizmus Pápai Bizottságának főtitkára, proto-notárius és a Santa Maria Maggiore-bazilika kanonokja. 1971. szeptember 28-án egyik kísérője Mindszenty Józsefnek, amikor el kell hagynia az amerikai nagykövetséget és Magyarországot.

Zemplén György (1905–1973) segédpüspök, filozófus, egyetemi tanár. A budapesti ciszterci és az egri gimnáziumban tanul, belép a rendbe (1921). Rómában bölcsészdoktorrá avatják (1928), majd pappá szentelik (1929). Teológiából doktorál (1931) s a rend zirci főiskoláján bölcseletet ad elő. A budapesti tudományegyetem magántanára (1946), az I. sz. bölcseleti tanszéken nyugalmazott rendes tanár (1946), majd a ciszterci Tanárképző Főiskola igazgatója. 1952-től az erkölcsstan tanára a Hittudományi Akadémián. Az újra megnyitott római Pápai Magyar Intézet (1965–1968) és a budapesti Központi Szeminárium rektora (1968), az esztergomi főegyházmegye segédpüspöke (1969).

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

NÉVMUTATÓ

- Abe Kobó 19
Aczél György 310, 316, 321, 326, 328–329, 338, 348–350, 356, 368, 372, 392, 412, 417, 422, 436, 438, 447, 454
Adriányi Gábor 15, 23, 33, 45, 47, 71
Ajtai Miklós 88, 118, 165, 182, 185, 198, 222, 250, 275, 279, 285, 297, 301, 306, 310, 316, 320–321, 329, 368, 372, 392
Alessandrini, Federico 226
Alszeghy Zoltán 266
Antonioni, Michelangelo 19
Apró Antal 88, 165, 182, 185, 198, 222, 250, 275, 279, 285, 297, 301, 306, 310, 316, 329, 350, 368, 372, 392, 412, 427, 436, 438, 447, 451, 454
Arató Pál 266
Ádám György 230, 240
Ákos Géza 26–28, 246
- Badalik Bertalan 22, 33, 35, 66, 83, 95–96, 102, 110–111, 113, 168, 200, 215, 227–228, 242, 289, 375
„Dr. Balázs” fn. ügynök 143
Balló István 66, 70, 78, 88, 165, 185, 198, 290, 329, 331, 338, 342, 368, 392
Balogh Margit 35, 40, 43, 47, 80, 103
Barcs Sándor 205
Barkóczy Imre 88, 119, 166, 199
Baróti János 401
Bartha Tibor 205
Bálint József 241, 451
Bánk József 24, 26–28, 167, 180, 183, 191, 220, 226–227, 232, 246–247, 264, 375–376, 380, 382, 394, 403, 443
Bárd János 22, 35–36, 66, 102, 111, 113–114, 168, 170, 183, 195, 215, 227, 255, 272, 298, 303, 376, 385, 443–444
Bea, Augustin 20, 71
Beckl Sándor 451
Beke Margit 29
Belon Gellért 22, 35–36, 66, 95–96, 103, 111, 113–114, 168, 200, 215, 227–228, 242, 255, 298, 303, 376, 385, 401–402
Bencsik István 427
Benke Valéria 422, 436, 438, 447, 454
Benkei András 324, 326, 329, 338, 352, 368, 412, 436, 438
Benedek, XV. pápa 236
Beran, Jozef 23
Berán 147, 150–151, 337
Berényi István 135
Beresztóczy Miklós 33–34, 38, 83–85, 117, 177, 192–193, 242–243, 246–247, 262, 333–335, 398, 401, 422–423
Bergman, Ingmar 19
Békés Gellért 248, 264–265
Biszku Béla 84, 88, 92, 118, 165, 182, 185, 194, 196, 198–199, 218, 222, 250, 275, 279, 285, 297, 301, 306, 310–311, 314, 316–317, 320–321, 327–330, 332, 334, 336, 338, 341, 345–346, 350–351, 368–369, 372, 392, 412–413, 422, 436, 438, 447, 454
Bongianino, Luigi 127, 155, 203, 244, 253–254, 295, 303, 305–306, 318
Borovi József 248
Brezanóczy Pál 22, 24, 26–28, 32, 37–38, 40, 65–66, 68, 80, 94–96, 112, 117, 124, 126, 128–131, 133–134, 168, 172–173, 177, 180, 183–184, 192, 226–227, 232, 244–245, 291, 293–295, 342, 375, 382, 394–397, 444
Brezsnyev, Leonyid Iljics 91
Brutyó János 88, 182, 185, 222, 250, 275, 279, 285, 301, 310, 316, 329, 350, 368, 372, 392, 412, 422, 427, 436, 438, 447, 451, 454
„Budai” fn. ügynök 401, 403
Bugár Jánosné 427, 451
Burgert Róbert 427
- Capote, Truman 19
Capovilla, Loris Francesco 131, 135
Carrano, Giovanni 237
Carter, James Earl 58
Casaroli, Agostino 31–34, 36–39, 41–42, 44–46, 48, 51, 92, 94–99, 101, 103–116, 118, 120–122, 124–125, 127–129, 133–134, 141–142, 147–148, 150–151, 155, 157–159, 167, 170, 172–177, 183–185, 187–188, 190, 193, 199, 203, 210, 216–221,

- 223–224, 226, 231, 241, 243–245, 247,
249–251, 253–255, 265, 267, 270–274,
280–286, 290–291, 293–299, 302–304,
312–314, 316, 318–322, 324, 326, 329,
331–333, 335, 340–341, 347, 370, 372,
374–378, 380–381, 383–384, 394–395,
398, 401, 411, 442–443
- Cheli, Giovanni 38, 374, 377, 384, 395–401,
406, 409–410, 417, 427, 430, 442
- Cicognani, Amleto Giovanni 71, 74, 76, 191,
293, 295
- Cousin, Norman 31
- Czapik Gyula 29, 95, 375, 378, 444
- Czinege Lajos 88, 118, 165, 182, 198, 222,
250, 275, 279, 285, 297, 301, 306, 310,
316, 329, 368, 372, 392
- Csanád Béla 248
- Csapody Etele 42
- Csepregi Ignác 26, 236–239, 246, 248, 264
- Cserepes Péter 258, 266
- Cserhádi József 22, 24, 27–28, 65–66, 95,
168, 170, 180, 183, 191, 220, 226–227,
243, 375, 380, 382, 394, 396, 444
- Csertő György 265, 381
- Csertő Sándor 39–40, 397, 399
- Cseterki Lajos 88, 118, 165, 182, 185, 198,
222, 250, 275, 279, 285, 297, 301, 306
- Csémi Károly 451
- Cszimadia Andor* 28, 238
- Csukás József 247
- Darvasi István 313–316, 319, 342
- Dell'Acqua, Angelo 129, 135, 291–292
- Dési Frigyes 205
- Dobi István 205–206
- Dobszay János* 42
- Dombi József 241
- „Doktor” fn. ügynök 21
- „Dorogi Attila” fn. ügynökök 98
- Döpfner, Julius 170, 232
- Dudás Miklós 22, 28, 33, 56, 64, 66, 76, 156,
178–179, 191, 194, 200, 219, 224, 227,
242, 290
- Dürrenmatt, Friedrich 19
- Emődi László 42
- Endrey Mihály 22, 35–36, 66, 102–103, 111,
113–114, 183, 195–196, 227, 255, 268,
272–273, 298, 303, 376, 385, 444
- Endrédy Vendel 400
- Eperjesi László 99, 140, 175
- Erdei Lászlóné 427
- Erdőss Mátyás 416
- Esty Miklós 26, 68
- „Eszterházi” fn. ügynök 98
- Fanfani, Amintore 31
- Fábián Árpád 248, 443–444
- Fábián Károly 208
- Fáy Erzsébet 300
- Fehér Lajos 84, 88, 118, 182, 185, 222, 250,
275, 279, 285, 297, 301, 306, 310, 314,
316, 320–321, 326, 329, 350, 352, 368,
372, 392, 412, 422, 433, 436, 438, 447,
451, 454
- Fehér Margit 276, 328
- Fejérdy András* 230
- „Fekete” fn. ügynök 98
- Félegyházy József 380
- Fellini, Federico 19
- Fila Béla 248
- Fischer Annie 233
- Fock Jenő 88, 118, 165, 182, 185, 198, 222,
250, 275, 279, 285, 297, 301, 306, 310,
314–316, 329, 334, 338, 350, 368, 372, 379,
392, 411–412, 422, 427, 436, 438, 447, 454
- Fodor Gyula 451
- Forman, Milos 19
- Földes György 125
- Frankel, Max 211–212
- Friss István 451
- Fuchs, Hartmut 362
- Gagarin, Jurij Alekszejevics 19
- Galambos József 141, 173
- Garai Gábor 451
- Garai Róbert 412
- García Márquez 19
- Garrone, Gabriel 294
- Gaulle, Charles de 216
- Gál Ferenc 167, 295
- Gál Tivadar 352
- Gáspár Sándor 84, 88, 118, 182, 198, 222,
250, 275, 279, 285, 301, 306, 310, 316,
322, 329, 338, 350, 368, 372, 392, 412,
422, 436, 438, 447, 454
- Gergely Jenő* 28–29, 35, 40, 43, 80, 103
- Gergely, XIII. pápa 170
- Gilda, Agostini 237

- Golding, William 19
 Gomułka, Wladyslaw 31
 Gosztonyi János 275, 279, 285, 297, 306,
 310, 316, 325, 329, 350, 368, 372, 392
 Goulart, Joao 129
 Grósz Károly 454
 Grósz József 29, 33, 83, 95, 109–110, 113,
 262, 379, 418
 Gyenes András 309, 454
 „György” fn. ügynök 143
 „Győri Péter” fn. ügynök 143
 Gyula, III. pápa 170
 Habsburg Ottó 30
 Hagemann Frigyes 43, 410
 Halász Piusz Ferenc 258, 266
 Hamvas Endre 21–24, 26–28, 32, 36–37,
 44, 56, 58–59, 64–68, 70–71, 73–74, 76,
 79–80, 82–83, 86, 90, 92, 94, 96, 98, 112,
 117, 120, 124–129, 133, 135, 137, 159,
 163, 166, 168, 170–173, 176–177, 180,
 183–184, 190–193, 195–198, 208, 210,
 212, 219, 224, 226, 227, 231–232, 236,
 238, 24–244, 246, 253–255, 272, 294,
 298, 302–303, 348, 375–376, 378–379,
 382, 418
 Hamvas István 26–27, 68
 Hantos János 220
 „Hargitai” fn. ügynök 98
 Havas, Charles-Louis 216
 Havass Géza 42
Havasy Gyula 80, 107, 259
 Háy Béla 451
 Hegyi László 401
 Herczeg Károly 451
 Herling Jakab 200–201
 Hermaniuk püspök 70
Hetényi Varga Károly 107, 138
 Hillenbrand, Martin J. 312
 „Hívő” fn. ügynök 98
 Hollós Ervin 41
 „Honti” fn. rezidens 400, 402
 Horváth István 412, 436, 438, 447, 454
 Horváth Richárd 33–34, 38, 83, 85, 117, 205,
 262, 301, 333–335, 379, 398, 423
 Hruscsov, Nyikita Szergejevics 31, 91, 210
 Hruza, Karl 147–148, 151
 Huszár István 427
Hürten, Heinz 31
 Íjjas József 24, 27–28, 34, 38, 40, 180, 183,
 191, 226–227, 246–248, 292, 342,
 375–376, 380, 382, 394–398, 401,
 403–404, 418–419, 443–444
 Ilku Pál 88, 118, 165, 182, 185, 198, 222,
 250, 275, 279, 281–282, 284–286, 290,
 293, 297, 306, 310, 316, 329, 341,
 350–351, 368, 370, 372, 386, 392, 427,
 436, 442
 „Illés” fn. ügynök 139, 143, 167–168,
 170–171
 Ispánki Béla 230
Izsák Lajos 43
 Jakab Sándor 366, 368, 370, 372, 387–388,
 392
 Jancsó Miklós 19
 János, XXIII. pápa 20–22, 24, 30–31, 55, 60,
 71–72, 91, 105, 112, 116, 123–124,
 126–128, 130–131, 133–135, 147, 152,
 167, 170–171, 207–208, 216, 245, 290,
 294, 379
 „Jánosi” fn. ügynök 144
 Jánossy Lajos 427, 451
 Jedlicska Gyula 427
 Johnson, Lyndon Baines 91, 348
 Juhar József 240
 Kacziba József 375–376, 380, 382, 397
Kahler Frigyes 15
 Kalmár Ödön 401
 „Kalocsai” fn. ügynökök 98
 Karakas László 427
 Karasz Lajos 99, 175
 Katona István 406, 412, 421–422, 429,
 435–436, 438, 442, 446
 Katona Zoltán 449
 Kádár János 20, 29, 31–32, 48, 75, 84–88,
 90, 92, 100, 118–119, 123, 165–166, 182,
 185–186, 198, 210–211, 221–222, 250,
 268, 275–276, 279, 282–286, 297, 301,
 306, 310, 316, 324, 329, 333–339,
 343–344, 346–347, 349–351, 368,
 372–373, 389, 392–393, 412, 422–423,
 427, 432–439, 447–448, 451, 454–455
 Kádár László 443–444
 Kállai Gyula 38, 64, 67–68, 70, 78, 83, 88,
 92, 104, 118, 123, 152, 160, 165, 182, 186,
 190, 193, 198–199, 204, 218–219,
 222–223, 250, 275, 279, 282, 285, 297,

- 301, 306, 310, 316, 329, 350, 368, 372,
388, 392, 412, 422, 433, 436, 438, 447,
454
- Kálmán Peregrin OFM.* 66
- Károly atya lásd Fábíán Károly
- „Kecskeméti” fn. ügynök 98, 143
- Kennedy, John Fitzgerald 127, 129, 134
- „Kerekes” fn. ügynök 143
- Keresztes Szilárd 401
- „Kertész” fn. ügynökök 98
- „Kékes Pál” fn. ügynök 98, 124, 143
- Kisberk Imre 22, 37, 66, 157, 191, 194, 227,
376, 380–382, 397, 428, 444, 447
- Kisházi Ödön 205
- „Kiss János” fn. ügynök 98, 143
- Kiss Károly 205–206, 451
- Kiss Oszkár 139, 144
- Kiszely Gábor* 15, 23
- Klempa Sándor Károly 22, 27–28, 66, 95,
191, 227, 291, 375, 377, 381–382, 443
- Kollár Ferenc 266
- Kolozsvári Ferenc 201
- Komócsin Zoltán 88, 118, 165, 182,
193–196, 198, 222, 275, 277–279, 285,
297, 301, 306, 308, 310, 312, 314, 316,
320, 325–326, 328–329, 333, 338, 341,
350–351, 368, 372, 392, 407, 412,
422–425, 427, 436, 438, 447, 449, 451,
454
- Kornarik Vilmos 99, 140, 175
- Konrád nevű keletnémet jezsuita 266
- Korom Mihály 182, 185, 195–196, 198, 222,
250, 275, 279, 285, 449
- Korompay Tibor 303, 380
- „Kovács” fn. ügynök 98
- Kovács András 24
- Kovács Géza 28
- Kovács György 26
- Kovács László 50
- Kovács Sándor 22–23, 26–28, 33, 56,
65–68, 95, 168, 173, 177, 191–192, 200,
227, 232, 236–237, 259, 375–377, 443
- Kovács Vince 22, 26–28, 65–66, 95, 168,
227, 255, 294, 298, 302–303, 375, 380
- Kozlov, Frol Romanovics 31
- Kónyi Gyula 427
- Köbel Szilvia* 106
- Kökény László 248
- König, Franz 24, 32, 44–45, 71–72, 79, 83,
86, 90–91, 93, 98, 126, 134, 167, 170, 232,
253–254, 265, 273, 290, 308–311, 318,
321, 324, 332–335, 337–338, 341,
343–344, 349, 399, 409
- „Kövér” fn. ügynök 98, 139, 143
- Kránitz Mihály* 25
- Kredits 248
- Kruze Hubert 266
- Kujáni Ferenc 95, 246
- La Pira, Giorgio 31, 220
- Lancz Kálmán 303, 376, 380
- Lardone, Francesco 90
- Lázár András 234
- Lázár György 48
- Lederer Róbert 215
- Legányi Béla Norbert 22, 27, 64, 66, 191,
194, 199, 227, 267–268, 273, 375, 377,
381–382
- Leo, XIII. pápa 31
- Lercaro, Giacomo 71–72
- Lékai László 240, 402, 443–444
- Lénárd Ödön* 42–43
- Lippényi Ferenc 112, 155
- Losonczy Pál 407, 411–412, 422, 427, 434,
436, 438, 447, 454
- Lombardi, Lapo* 29
- Lovrek Károly 56, 61, 146
- Lóránt Vilmos 200
- Madai András 200–201
- Magyary Gyula 125, 134
- Major Ferenc 139
- Manzini, Raimondo 216
- Marchisano, Francesco 236–237
- Marjai József 412
- Markója Imre 205
- Maros Józsefné 205
- Mazowiecki, Tadeusz 130, 134
- Márki Pál 62, 74
- Máté János 83, 83, 85, 262
- Máté-Tóth András* 23–24, 290
- Menzel, Jiří 19
- Merksz Elemér 167
- „Mester” fn. ügynök 139, 143
- Mester István 39, 71, 80, 125, 131, 134,
167–168, 171–172, 181, 236–237, 291
- Méhes Lajos 182, 198, 222, 250, 275, 279,
301, 306, 368, 372, 392, 427
- Mészáros István* 15, 22, 45, 47
- Mészáros Lajos 444

- Mészáros Tibor 300
Mihályfi Ernő 205
Mihelics Béla Vid 26, 68, 133–134, 141
Mikéta Béla 237
Miklós Imre 47, 96, 112, 152, 155, 165, 189, 200–201, 203, 246, 249, 253, 281, 283, 286, 296–298, 313, 341, 345, 347, 349–350, 368, 374, 384, 396, 399, 412, 422, 429, 434, 436, 438, 442, 444–446
Mindszenty József 15–16, 22–24, 29–30, 32–33, 34, 40, 44–47, 49–50, 57–58, 66, 71, 74–75, 78–79, 82–83, 85–86, 90, 93–94, 96, 102–104, 109, 111, 115–116, 120–121, 126–127, 153, 155, 157–160, 170–171, 173, 181, 193–194, 207–208, 210–217, 219–220, 227, 229, 240, 242, 245, 253–254, 262, 265, 273, 277–286, 289, 299–300, 302, 308–316, 318–348, 350, 376, 378, 380, 386, 395, 399, 402, 408–409, 416–422, 424–438, 442–444, 449–450
Mona Gyula 412, 442, 454
„Molnár Béla” fn. ügynök 129, 132, 139, 143
Molnár Endre 274
Montalvo, Gabriele 442
Montini, Giovanni Battista lásd Pál, VI. pápa
Morawski, Stanislaw 130, 134
Morlin Imre 258, 266
Moro, Aldo 216
Mócsy Imre 29, 241
Mód Aladár 74, 123
Mózessy Gergely 56
Münnich Ferenc 118, 165, 182, 185, 198, 222, 250, 275, 279
Nagy Dániel 205
Nagy Ferenc 30
Nagy László 200–201, 235
Nagy Sándor 167, 169–171
Nánási László 205
Nemes Dezső 34, 58, 78, 84, 88, 92, 112, 118, 182–183, 185, 190, 193, 196–198, 222, 231, 249–250, 275, 279, 282, 285, 297, 306, 310, 316, 320, 324, 327, 329, 348, 350, 368, 372, 388, 390, 392, 412, 422, 427, 434, 436, 438, 447, 454
Németh Károly 88, 118, 165, 182, 185, 198, 204, 222, 250, 275, 279, 297, 301, 306, 310, 316, 329, 338, 350, 368, 372, 392, 412, 422, 436, 438, 447, 454
Németh Miklós 80
Nixon, Richard Milhouse 348
Novotný, Antonín 31
Nyers Rezső 46, 86, 88, 118, 165, 182, 185, 198, 222, 250, 275, 279, 297, 301, 306, 310, 316, 320–321, 323, 329, 338, 346, 350, 368, 372, 392, 412, 422, 434, 436, 438, 447, 454
O’Shaughnessy, Elim 282
Occeho, Valerio 130, 134
Oliveira 125, 132
Orbán László 70, 76, 78, 83–84, 87–88, 92, 117–118, 160, 165, 181, 184–185, 192–196, 198, 204, 220, 231, 249, 281–282, 285, 290, 292–293, 296, 300, 305
Orosz József 352, 399, 442
Ortutay Gyula 205
Ottaviani, Alfredo 22, 109
Ólmosi Zoltán 15, 45, 49, 83, 274, 278, 281, 305, 313, 319, 342–343, 371, 411, 416–418, 421, 425–426, 430, 432, 435, 438, 445
Óvári Miklós 404, 412–413, 422, 428, 436–438, 442, 446–447, 452, 454
„Paál János” fn. ügynök 139, 143
Pacelli, Eugenio lásd Pius, XII. pápa.
Pacini, Alfredo 74
Pap János 92, 250
Papp Kálmán 22, 26, 56, 65–66, 95, 168, 176, 200, 226–227
Paskai László 80
Pasolini, Pier Paolo 19
Pataky Kornél 26
Pál, III. pápa 131
Pál, VI. pápa 26–27, 36–37, 42, 46–47, 71, 124, 127–131, 133–135, 167, 172–173, 191, 208, 210, 231, 236, 241, 245, 287, 289, 291, 293, 295, 298–299, 379, 403, 407
Pál József 109
Pálfi József 139
Párdi Imre 427
„Pátkai” fn. ügynök 98, 143
Pázmány Péter 442
Péter János 41–42, 46, 74, 78, 84, 87–88, 100, 104, 118–120, 165, 189, 193,

- 198–199, 231, 233, 278–279, 282, 329, 332–335, 337–338, 341–342, 344, 346, 349–351, 368, 407, 411–413, 422, 436, 438
- Péterfalvi Attila 51
- Pétery József 22, 35, 66, 95–96, 102, 110–111, 113, 200, 215, 227–228, 242, 298, 302, 380
- Pfeiffer Miklós 230
- „Pintér” fn. ügynök 139, 143
- Pius, VII. pápa 170
- Pius, IX. pápa 170
- Pius, X. 236
- Pius, XII. pápa 29–30, 35, 127, 158, 398, 410
- Pobozsny Róbert 126
- Polgár Endre 74–75
- Pongrácz Kálmán 205
- Potyondi Imre 192, 381, 444
- Póka György 167
- Prantner József 32, 41, 60, 68, 73, 78, 81, 83, 86, 88, 92, 99, 112, 115, 117–118, 120, 152–153, 155, 160, 163, 165, 178–179, 181, 184–185, 187, 190–191, 194, 198, 200, 202–206, 209–210, 214, 219–220, 224, 226, 231, 235, 238–239, 249, 251, 253, 271, 274, 281–283, 285–286, 290, 292, 295, 297–298, 300–301, 305, 313–314, 316, 329, 331, 337–338, 341–342, 344–345, 347–350, 368, 374, 377–380, 384, 386, 392, 396, 412
- Prigione, Girolamo 92
- Puja Frigyes 48, 112, 120, 454
- Pullai Árpád 88, 118, 165, 296, 298, 301–302, 306, 310, 316, 318, 323, 329, 331–333, 338, 340–341, 343–344, 350–351, 368, 370, 372, 384, 386, 392, 412, 422, 434, 436, 438, 447, 454
- „Puskás” fn. ügynök 139
- Radó Polikárp 23, 26, 68
- Rainer M. János 16
- Rajz Mihály 298, 303
- Rácz Pál 63, 74
- Rákos Rajmund 125, 134, 168
- Rákosi Mátyás 20
- Rátkai János 76
- Réti Lajosné 427
- Romány Pál 427
- Roncalli, Angelo Giuseppe lásd János, XXIII. pápa
- Rogács Ferenc 95
- Rossi, Opilio 92
- Rotta, Angelo 28, 289
- Rózsa Elemér 42, 241, 266
- Rozsáli Menyhért 247
- Rónai Sándor 88, 118, 165, 182, 185, 194, 196–198, 222, 250, 275, 279
- „Rózsa” fn. társadalmi kapcsolat 98
- Rörhager, Raymund 213
- Saad Béla 25–27, 290
- Salacz Gábor 294
- Samore, Antonio 71, 173, 176–177
- Sarlós István 220, 412, 422, 436, 438, 447, 454
- Sályi István 205
- Sándor József 182, 186, 218, 250, 279, 286, 297, 301, 306, 311, 317, 330, 339, 351, 369, 373, 393, 413, 423, 427, 437, 439, 448, 451, 455
- Sándor László 222
- Schreiber, Thomas 213
- Schioppa, Lorenzo 28
- Schiminszky Ervin 26
- Schwarz-Eggenhofer Artúr 22, 66, 184, 200, 227, 234–235, 257, 268, 273, 298, 302–303, 347, 375, 382, 444
- Sebes István 92–93, 104
- Semprun, Jorge 19
- Semptey László 26, 68
- Shepard, Alan B. 19
- Shvoy Lajos 21–23, 33, 37, 52, 55–56, 59–61, 64, 66–67, 94, 98, 106, 145–146, 153, 156–157, 168, 180, 191, 194, 196, 200, 219, 224, 227, 242, 245, 268, 294, 298, 302–303, 375, 381, 444
- Simon József 401
- Sixtus, V. pápa 236
- Sík Endre 88
- Slipj, Jozef 85
- Sodano, Angelo 428
- Solferino, Vertolli 237
- Somogyi Miklós 88, 118, 182, 185, 198, 222, 250, 275, 279
- Soós Viktor Attila 35, 352
- Stehle, Hansjakob 22, 31
- Swift Somlyó István 30, 74–75
- Szabó Csaba 29, 42–43, 55
- „Dr. Szabó” fn. ügynök 98, 143

- Szabó Imre 22, 26–27, 33, 66, 184, 191, 227,
376, 380, 382, 418, 444, 447
- Szalai László 427
- Szarka elvtárs 74
- Szatucsek Zoltán* 45
- Száll József 62, 86, 124, 185, 187, 189, 203,
219–220, 231, 233, 249, 265, 280, 290,
296, 298, 312–313, 316, 321, 329,
331–333, 340–341, 370, 372
- Szántay István 145
- Szántó Konrád* 15, 22, 25, 33, 43, 138
- Szeifert József 200, 234
- Szekér Gyula 427
- Szendy József 401, 416
- Szepesdi Ervin 401
- Szénási Géza 205, 346
- Szépvolgyi Zoltán 427
- Szilágyi Béla 190, 203, 220, 280, 282–286,
313, 316 329, 331, 337, 340–341, 343,
345, 347, 349, 350, 392
- Szirmai István 88, 118, 165, 180, 182, 190,
198, 218, 222, 231, 250, 272, 275,
278–279, 282, 285, 297, 306, 310,
314–316, 322–323, 325–326, 329, 338,
350, 368, 372, 389, 392
- Szobek András 205
- Szurdi István 182, 185, 198, 222, 250, 275,
279
- „Takács” fn. ügynök 98, 139
- Takács Gyuláné 87, 337
- Takáts Sándor 241
- „Tanár” fn. ügynökök 98
- Tardini, Domenico 31
- Tarkovszkij, Andrej 19
- Telepó Sándor 200
- Testa, Gustavo 21–22, 55–56
- Tétény Gyula plébános 402
- Thant, U 122
- Thorez, Maurice 31
- Thúry Lajos 410
- Timkó Imre 26, 68, 168, 246
- Tims, Richard W. 331, 338, 340–341
- Titó, Josif Broz 282
- Togliatti, Palmiro 86
- Tomek Vince 29, 72, 187
- Tóth Gyula 125–126, 134, 402–403
- Tóth K. János 170–171
- Tömpe István 427
- Törő Imre 205
- T. Varga György 32
- Udvardy József 303, 375–376, 382, 397
- Urdike, John 19
- Ustor Endre 84
- Vajda József 303, 376, 380, 382, 416, 418,
428, 443
- Varga László 230
- Varga Sándor 139
- Varjas Győző 68
- Vasarely, Victor de 19
- Vác Jenő 241, 266
- „Vági” fn. rezidens 400, 402
- Vályi Péter 427
- Váradi József 401
- „Vári Béla” fn. ügynök 157
- Várkonyi Imre 22, 34, 38, 65–66, 117,
145–146, 168, 192, 208, 243–244, 246,
262–263, 398, 401, 423
- Vecsey József 230
- Vida István* 30
- Virág Ferenc 95
- Villot, Giovanni 34, 290, 395, 398, 404, 407,
411
- Vitányi György 27–28, 246
- Warhol, Andy 19
- Werner Alajos 42
- Winkler József 22, 27–28, 35–36, 66,
95–96, 110, 113–114, 168, 170, 180,
183, 185, 191, 215, 226–227, 247,
376
- Wittstadt, Klaus* 25
- Wyszyński, Stefan 209, 294
- Zabkar József 125, 128–129, 134–135
- Zadravec Uzdoczy István 22, 66, 289
- Zádor Tibor 75
- Zágon József 37, 39–40, 167–168, 181,
215, 230, 232, 236–237, 240, 242, 244,
246, 248, 300, 417, 428, 430, 434
- Záreczki 125, 132
- Zemplén György 39, 248, 382, 418
- „Zentai” fn. rezidens 400, 402
- „Zicsi” fn. ügynök 143

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

FORRÁSOK

- ÁBTL 3. 1. 5. O–14963. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. Központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt dossziék. Operatív dossziék. „Cannale” dosszié.
- ÁBTL 3. 2. 6. 8–69–70. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. A III/I. Csoportfőnökség és jogelődei által kezelt dossziék. Rezydentúradossziék. „Világosság” rezydentúra dosszié.
- BFL XXV. 4. f. Budapest Főváros Levéltára. Fővárosi Bíróság. Titkos ügykezelés alól kivont perek iratai.
- MOL XVIII–2 Magyar Országos Levéltár. Népköztársaság Elnöki Tanácsa.
- MOL XIX–A–21–a Magyar Országos Levéltár. Állami Egyházügyi Hivatal – Elnöki iratok.
- MOL XIX–A–21–c Magyar Országos Levéltár. Állami Egyházügyi Hivatal. Adattár.
- MOL XIX–A–21–d Magyar Országos Levéltár. Állami Egyházügyi Hivatal. Visszaminősített TÜK iratok.
- MOL XIX–J–1–j Magyar Országos Levéltár. Külügyminisztérium – TÜK iratok.
- MOL M–KS 288. f. 4. cs. Magyar Országos Levéltár. MSZMP Központi Bizottság iratai.
- MOL M–KS 288. f. 5. cs. Magyar Országos Levéltár. MSZMP Politikai Bizottság iratai.
- MOL M–KS 288. f. 11. cs. Magyar Országos Levéltár. MSZMP Információs anyagok vezetőtestületi tagok részére.
- MOL M–KS 288. f. 22. cs. Magyar Országos Levéltár. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály iratai.
- MOL M–KS 288. f. 41. cs. Magyar Országos Levéltár. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottság.

IRODALOM

- Adriányi, 1990. Adriányi Gabriel: Die Ostpolitik der Päpste Pius XII., Johannes XXIII. und Paul VI. (1939–1978) am Beispiel Ungarns. In ders (Hrsg.): *Papsttum und Kirchenreform. Festschrift für Georg Schwaiger zum 65. Geburtstag*. EOS Verlag, St. Ottilien, 1990. 765–786. p.
- Adriányi, 2004. Adriányi Gábor: *A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939–1978*. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004.
- Balogh, 1997. Balogh Margit: Egyházak a szovjet rendszerben 1945–1989. In *Magyarország a XX. században. II. kötet. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság*. Babits Kiadó, Szekszárd, 1997. 432–451. p.

- Balogh, 1997. Balogh Margit: Egyház és egyházpolitika a Kádár-korszakban. *Eszmélet*, 34. sz. 1997. 69–79. p.
- Balogh, 1998. Balogh Margit: A katolikus egyház és a forradalom. (Események a források tükrében 1955 őszétől 1956 őszéig.) In *Századok*, 1998/5. 1053–1088. p.
- Balogh, 2000. Balogh Margit: Szabadlábon fogolyként, avagy kommunizmus és egyházi ellenállás Magyarországon. In *Vigília*, 2000/6. 402–416.
- Balogh, 2002. Balogh Margit: *Mindszenty József (1892–1975)*. Elektra Kiadóház, Budapest, 2002.
- Balogh, 2003. Balogh Margit: Vallásosság, egyházak, felekezetek. In *Magyar Tudománytár. 4. kötet*. Kulcsár Kálmán, Bayer József (Szerk.) MTA Társadalomkutató Központ – Kossuth Kiadó, 2003. 223–279. p. és 288–298. p.
- Balogh–Gergely, 1993. Balogh Margit–Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. I. Kronológia*. Historia – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1993.
- Balogh–Gergely, 1996. Balogh Margit–Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. II. Adattár*. Historia – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1996.
- Balogh–Gergely, 2005. Balogh Margit–Gergely Jenő: *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790–2005. (Dokumentumok) I–II*. Historia – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 2005.
- Beke, 1994. Beke Margit: Angelo Rotta apostoli nuncius (1930–1945). In *Magyar Egyháztörténeti Évkönyv*. METEM, Budapest, 1994. 165–174. p.
- Bertalan, 2000. Bertalan Péter: *Egyház és politika – a Kádár-rendszer egyházpolitikája a dél-dunántúli régióban. 1957–1968.*, Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kar Társadalomtudományi Tanszék, Kaposvár, 2000.
- Bindes, Németh, 1991. Bindes Ferenc, Németh László: *Ha engem üldöztek. Válogatott dokumentumok a győri egyházmegye életéből 1945–66.* Mécs László Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1991.
- Borbándi, 1989. Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985. I–II*. Európa Kiadó, Budapest, 1989.
- Borhi, 1994. Borhi László: *Az Egyesült Államok és a szovjet zóna. 1945–1996*. História, MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 1994.
- Borhi, 2000. Borhi László: *A vasfüggöny mögött. Magyarország nagyhatalmi erőterében 1945–1968*. Ister Kiadó, Budapest, 2000.
- Casaroli, 2001. Agostino Casaroli: *A türelem vértanúsága. A Szentzség és a kommunista államok (1963–1989)*. Szent István Társulat, Budapest, 2001.
- Cseh Gergő, 1999. Cseh Gergő Bendegúz: A magyarországi állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlata, 1945–1990. In *Trezor I. A Történeti Hivatal évkönyve*. Történeti Hivatal, Budapest, 1999. 73–90. p.
- Cserhádi, 1990. Cserhádi József: *Fényvillanások a hosszú éjszakában. Dokumentációs visszaemlékezések a vallásüldözés harminc évéről*. Pécs, 1990.
- Csizmadia, 1966. Csizmadia Andor: *A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.

- Erdő, 1991. Erdő Péter: A Szentszék és Magyarország. In *Katolikus Szemle*, 1991, 3–4. szám, 140–148. p.
- Gergely, 1982. Gergely Jenő: *A pápaság története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1982.
- Gergely, 1985. Gergely Jenő: *A katolikus egyház Magyarországon 1944–1971*. Kossuth, Budapest, 1985.
- Gergely, 1996. Gergely Jenő: A 20. században (1918–1995). In *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve*. Zombori István (szerk.) METEM, Budapest, 1996. 255–292. p.
- Gergely, 1999. Gergely Jenő: *A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945*. Pannonica Kiadó, Budapest, 1999.
- Havasy, [1990]. *A magyar katolikusok szenvedései 1944–1989*. Havasy Gyula dokumentumgyűjteménye. A szerző kiadásában, Budapest, 1990.
- Hetényi Varga, 1992. Hetényi Varga Károly: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában I*. Lámpás Kiadó, Abaliget, 1992.
- Hetényi Varga, 1994. Hetényi Varga Károly: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában II*. Lámpás Kiadó, Abaliget, 1994.
- Hetényi Varga, 1996. Hetényi Varga Károly: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában III*. Lámpás Kiadó, Abaliget, 1996.
- Hetényi Varga, 1999. Hetényi Varga Károly: *Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában I*. Pro Domo, Pécs, 1999.
- Hetényi Varga, 2002. Hetényi Varga Károly: *Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában II*. Lámpás Kiadó, Abaliget, 2002.
- Hetényi Varga, 2004. Hetényi Varga Károly: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában I*. Fejérdy András, Fejérdy Gergely, Soós Viktor Attila (szerk.) Új Ember–Márton Áron Kiadó, Budapest, 2004.
- Hürten, 1999. Heinz Hürten: Leitlinien der Politik des Hl. Stuhls gegenüber Faschismus, Nationalsozialismus und Kommunismus 1922–1978. In *FORUM für osteuropäische Ideen- und Zeitgeschichte*. Hrsg. von Nikolaus Lobkowicz, Leonid Luks und Donal O’Sullivan. Köln, Weimar, Wien, 1999/1. szám, 13–30. p.
- Kahler, 1993. Kahler Frigyes: *Joghalál Magyarországon 1945–1989*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993.
- Kahler, 2005. Kahler Frigyes: *III/III-as történelmi olvasókönyv 3*. A „Canale” dosszié. A magyar titkosrendőrség és a II. Vatikáni zsinat. * Az „Ibolya” dosszié. Hiányzó lapok „A magyarországi görög katolikusok történeté”-ből. Kairosz Kiadó, Budapest, 2005.
- Kálmán, 2000. „Te meztelen Krisztus, hol hagytad az ingedet?” *Ferencesek a felosztlatás idején*. Összeállította: Fr. Kálmán Peregrin OFM Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány, Vigilia Kiadó, [Bp.,] 2000.
- Kenedi, 1996. Kenedi János: *Kis állambiztonsági olvasókönyv I–II*. Magvető, Budapest, 1996.
- Kenedi, 2000. Kenedi János: *K. belügyi iratfelmérő jelentése a kastélyból*. Magvető, Budapest, 2000.
- Kiszely, 2001. Kiszely Gábor: *Állambiztonság 1956–1990*. Korona, Budapest, 2001.
- Köbel, 2005. Köbel Szilvia: „Oszd meg és uralkodj!” *A pártállam és az egyházak*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005.

- König, 1981. Franz Kardinal König: *Glaube ist Freiheit. Erinnerungen und Gedanken eines Mannes der Kirche. Gespräche mit Yvonne Chauffin.* Wien, München, Zürich, New York, 1981.
- Kránitz, 2002. *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából.* Kránitz Mihály (szerk.) Szent István Társulat, Budapest, 2002.
- Lénárd, 1996. Lénárd Ödön: *Erő az erőtlenségben.* Márton Áron Kiadó, Budapest, 1995.
- Lombardi, 1998. Lapo Lombardi: Magyarország és a Szentszék a hidegháború hajnalán. In *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok.* METEM, Budapest, 1998, 1–2. szám. 69–84. p.
- Máté-Tóth, (Kézirat) Máté-Tóth András: *A II. Vatikáni Zsinat és a magyar elhárítás. A történeti hivatalban fellelhető levéltári anyag alapján.* (Kézirat. Szegedi Tudományegyetem Vallástudomány Tanszék.)
- Mészáros, 1992. Mészáros István: *A hazai történettudomány 1949–1992 közötti Mindszenty-képe.* Vitéz János Tanítóképző Főiskola, Esztergom, 1992.
- Mészáros, 2001. Mészáros István: *Mindszenty és az „Ostpolitik”.* Kairosz Kiadó, Budapest, 2001.
- Mindszenty, 1989. Mindszenty József: *Emlékiratok.* Szent István Társulat, Budapest, (Negyedik kiadás) 1989.
- Mózessy, 2002. Shvoy Lajos: *Önéletrajz.* Források a Székesfehérvári egyházmegye történetéből 1. Mózessy Gergely (szerk.) Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2002.
- Ólmosi, 1991. *Mindszenty és a Hatalom. Tizenöt év az USA-követségen.* A dokumentumokat válogatta a bevezetőt és a jegyzeteket írta Ólmosi Zoltán. Lex Kft., Budapest, 1991.
- Orbán, 2001. Orbán József Gyula: *Katolikus papok békemozgalma Magyarországon 1950–1956.* METEM, Budapest, 2001.
- Pál, 1995. Pál József: *Békepapok.* Egyházfórum, Budapest, 1995.
- Rainer, 2004. „Hatvanas évek” *Magyarországon.* Rainer M. János (szerk.) ’56-os Intézet, Budapest, 2004.
- Romsics, 2000. Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
- Ruff, 2001. Ruff Mihály: Új helyzet, új feladatok a magyar külpolitikában 1963–1964-ben. In *Múltunk*, 2001/4. szám, 3–39. p.
- Saad, 1967. Saád Béla: *A zsinat budapesti szemmel.* Vigilia, Budapest, 1967.
- Salacz, 1975. Salacz Gábor: *A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt.* Aurora Könyvek, München, 1975.
- Salacz, 1988. Salacz Gábor: *A magyar katolikus egyház tizenhét esztendeje 1948–1964.* Görres Gesellschaft, München, 1988.
- Soós Viktor, 2005. Soós Viktor Attila: Badalik Bertalan OP életútja. In *Domonkos Szemle. Tanítvány. A Magyar Domonkosok Lapja.* 2005, XI. évfolyam 1. szám. 9–91. p.
- Stehle, 1993. Hansjakob Stehle: *Geheimdiplomatie im Vatikan. Die Päpste und die Kommunisten.* Benziger Verlag, Zürich, 1993.
- Szabó, 2003. Szabó Csaba: *Die katholische Kirche Ungarns und der Staat in den Jahren 1945–1965.* Verlag Ungarisches Institut, München 2003.

- Szabó, 2004. Szabó Csaba: Magyarország és a Vatikán (Egyházpolitika a hatvanas években). In „*Hatvanas évek*” Magyarországon. Rainer M. János (szerk.) ’56-os Intézet, Budapest, 2004, 63–95. p.
- Szántó, 1985. Szántó Konrád: *A katolikus egyház története*. II. kötet, Ecclesia Kiadó, Budapest, 1985.
- Szántó, 1990. Szántó Konrád: *Az egyházügyi hivatal titkai*. Mécses, Budapest, 1990.
- Szántó, [1992.] Szántó Konrád: *Az 1956-os forradalom és a katolikus egyház*. Szent Maximilian Lap- és Könyvkiadó, Miskolc, [1992.]
- Szántó, 1992. Szántó Konrád: *A kommunizmusnak sem sikerült. (A magyar katolikus egyház története 1945–1991)* Új Misszió, Miskolc, 1992.
- Szatucsek, 2002. Szatucsek Zoltán: Makacs öregúr vagy nemzetmentő vatesz? Diplomáciai egyeztetések Mindszenty József sorsáról 1970–1971-ben. In *Közel-múlt. Húsz történet a 20. századból*. Majtényi György–Ring Orsolya (szerk.) Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2002. 20–34. p.
- Tomka, 1988. Tomka Miklós: A magyar katolicizmus statisztikája és szociológiája. In *Magyar Katolikus Almanach 1988*. Szent István Társulat, Budapest, 1988, 524–543. p.
- Tomka, 1995. Tomka Miklós: *Csak katolikusoknak*. Corvinus Kiadó, Budapest, 1995.
- Tomka, 2003. Tomka Miklós: Vallásosság Magyarországon In *Magyar Tudománytár IV*. Kulcsár Kálmán, Bayer József (Szerk.) Kossuth, Budapest, 2003. 213–223. p.
- Tomka, 2005. Tomka Ferenc: *Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés és az ügynökkérdés 1945–1990*. Szent István Társulat, Budapest, 2005.
- T. Varga, 1991. T. Varga György: Nemzetközi enyhülés és egyházpolitika. In *História*, 1991/5-6. szám, 27–28. p.
- Valuch, 2001. Valuch Tibor: *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében*. Osiris, Budapest, 2001.
- Wittstadt, 2000. *Geschichte des Zweiten Vatikanischen Konzils (1959–1965) I–V*. Herausgegeben von Giuseppe Alberigo. Deutsche Ausgabe herausgegeben von Klaus Wittstadt. Grünewald, Peeters, Mainz, Leuven, 2000–2004.

RÖVIDÍTÉSEK

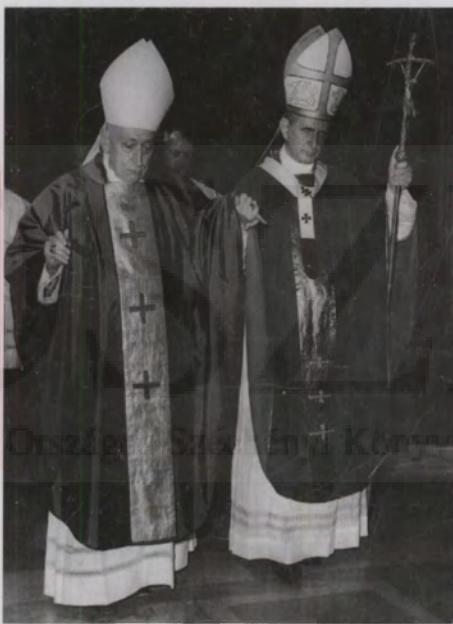
A. C.	Actio Catholica	KB	Központi Bizottság
a. i.	akkori idő szerint(i)	KJPA	hírügyenökség
ÁBTL	Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára	KMP	Kommunisták Magyarországi Pártja
ÁEK	Állami Ellenőrzési Központ	L., l.	láttam
AFP	Agence France-Presse (francia hírügyenökség)	lat.	latin
Agit. Prop.	Agitációs és Propaganda (Osztály)	„M” d.	„Munkadosszié”
alezr.	alezredes	MKP	Magyar Kommunista Párt
alo.	alosztály	MNK	Magyar Népköztársaság
ANSA	olasz hírügyenökség	MOL	Magyar Országos Levéltár
AP	Associated Press (amerikai hírügyenökség)	Mons.	Monsignore
Archiep.	Archiepiscopus (lat.) érsek	MSZMP	Magyar Szocialista Munkáspárt
BFL	Budapest Főváros Levéltára	MTI	Magyar Távíratok Irodája
BM	Belügyminisztérium	nb.	nagybecsű, nagyra becsült
c.	címzetes (pl. püspök)	NDK	Német Demokratikus Köztársaság
CIC	Corpus Iuris Canonici (Egyházi Törvénykönyv)	NET	Népköztársaság Elnöki Tanácsa
Csfség	Csoportfőnökség	nm.	nagyméltóságú
d.	dosszié	NSZK	Német Szövetségi Köztársaság
d. e., de.	délelőtt	Nytsz.	Nyilvántartási szám
elvt., et., e.	elvtárs	Nyttó	Nyilvántartó
ET	Elnöki Tanács	O	„Objektumdosszié”
évf.	évfolyam	O. Cist.	Ordo Cisterciensis – Cisztercierek Rendje
fel.	felelős/ök	OFM	Ordo Fratrum Minorum – Kisebbségi Testvérek Rendje
fn. ü.	fedőnevű ügynök	OBKB	Országos Békatanács
fr.	francia	o., oszt.	Katolikus Bizottsága
gör. kat., g. kat.	görög katolikus	ol.	osztály
h	óra	op.	olasz
III/I.	BM Hírszerző Csoportfőnökség	op.	operatív
III/II.	BM Kémelhárító Csoportfőnökség	O.P.	Ordo Fratrum Praedicatorum – Prédikáló Testvérek Rendje – domonkosok
III/III.	BM Belső Reakció és Szabotázselhárító Csoportfőnökség	orsz.	országos
ill.	illetve	orv.	orvosi
Jn	János [evangéliuma]	OSB	Ordo Sancti Benedicti – Szent Benedek Rendje
K.	Készült		– bencések

OSBM	Ordo Sancti Basilii Magni – Nagy Szent Vazul	sz.	szám, számú
	Rendje	sz.a.	szám alatt
	– baziliták	Sz. Cs.	Szabó Csaba [szerkesztői megjegyzés]
örgy.	őrnagy	szds.	százados
P.	Páter (atya)	SzfvPL	Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani
PB	Politikai Bizottság		Levéltár
pk., pp.	püspök		Szovjetunió Kommunista
pl.	például	SZKP	Pártja
pld., pl.	példány	Táj.	Tájékoztató
PMI	Pápai Magyar Intézet	tb.	tiszteletbeli (pl. kanonok)
pp.	pápa	ter.	területi
PTO	Párt- és Tömegszervezetek Osztálya (MSZMP)	tit.	titulus (lat.) címzetes
r.	rendőr	tvr.	törvényerejű rendelet
rk.	római katolikus	vö.	vesd össze
S.J.	Societas Jesu – Jézus Társaság – jezsuiták	USA	United States of America ~ Amerikai Egyesült
sk.	saját kezű(leg)		Államok

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

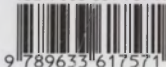
Jelen kötet a Vatikán és a Magyar Népköztársaság hatvanas években kialakított hivatalos, félhivatalos és titkos kapcsolataiba enged bepillantást. A „vasfüggöny” csaknem másfél évtizeden keresztül szinte kizárta az összeköttetést a Szentszék és a Magyar Népköztársaság között, csak 1963-ban indult meg a lassú közeledés Moszkva engedélyével. A magyarországi események teljesen beleillettek a szocializmus hrucsovi – később brezsnyevi – kettős elvű politikai elképzeléseibe. A rendszer kereteit semmilyen szempontból sem lehetett veszélyeztetni, ugyanakkor nagyobb önállóságot kaptak az egyes országok, hogy nemzeti sajátosságaik, adottságaik figyelembevételével építsék a szocializmust. Szabó Csaba, levéltáros történész, a tőle megszokott alaposággal válogatta össze a különböző iratórzo helyekről a Szentszék és Magyarország viszonyára leginkább jellemző dokumentumokat. A kritikai kiadásban közzétett iratokból, a megértést segítő jegyzetekből és tanulmányokból, valamint az események résztvevőinek életrajzaiból hitelesen kirajzolódik a Magyar Katolikus Egyház kiszolgáltatott helyzete a tárgyalt időszakban. Bár a kötet témájához a magyar levéltárakon kívül újabb és

újabb dokumentumok kerülhetnek elő a jövőben a Vatikáni Levéltárból, az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma levéltárából és a moszkvai levéltárakból, mégsem hiábavaló, hogy már évekkel, évtizedekkel az iratok teljes hozzáférhetővé válása előtt közöljük a részeredményeket, a jelenleg rendelkezésre álló dokumentumokat, s megpróbáljunk a részletekből következtetni az egészre. Meggyőződésünk ugyanis, hogy 15 évvel a rendszerváltozás kezdete után, 35–40 évvel a tárgyalt események után mindenkinek jogában áll megismerni és megérteni azokat az eseményeket, amelyek a Szentszék és a Magyar Népköztársaság viszonyát alakították a hatvanas években.

Ára: 2900 Ft

ISBN 963-361-757-X

9 789633 617571